અનુક્રમણિકા.

અનુક્રમણિકા.

दलपत काव्य भाग २ जो.

प्रकरण १ लुं.

અંગ્રેજી રાજ્ય પ્રકરણ.

રાજ્ય પ્રશંસા.

મનહર છંદ.

આદિત્ય ઉદય સમ અંગરેજ રાજ થયું,[1]
વિવિધ વિદ્યા ભણવા લાગિયા વિચારથી;
અનેક પ્રકારના ઉદ્યમે લાગ્યા લોક સઉ.
ધારી ધર્મ ક્રિયા કરે લોક ધરમારથી;
ત્રાસ મટ્યો તશ્કરનો સૌએ ખુલ્લાં દ્વાર સુવાં,
ખાય પીએ સુવે સુએ વિચરે સુખારથી;
ગામ બગીચા બનાવે ભોગવે વૈભવ બધા,
પુન્યકાજ જાણી પુન્ય કરે પરમારથી. ૧.
ઘોર ચોર ધુતક તો ઘરમાં ઘસાઈ રહ્યા,
ઘાતક તે ઘાત ભૂલ્યા ભૂલ્યા રીત રાતની;
ધનહીન ધનવાન ધીમે ધીમે ધપે ધાયા,
ધૈર્ય ધરી ધાક તજી કપટી કળાતની;
કમળ સમાન મુખ કમળા અમળ ફુલ્યાં,
સમળ શીતળ થૈ અબુધ બુધવાનની[2];
ભાનુ તો ભભકદાર ભાસ્યો અંગરેજ ભૂપ.
ભાગ્યો બળી ભૂમિ મધ્ય જેવા ભાતભાતની. ૨.

દોહરા.

નૃપ રૈયતને લૂટતા, વળી તશ્કરની ઝાત.
વાડ ખેતરો ખાય ત્યાં, વનચરની શી વાત? ૩
કેમ સુઝે વિદ્યા કળા, પ્રતિદિન જ્યાં ગભરાટ,
વરસો જ્યાં વિંટી વળે, કેમ સુઝે શુભ વાટ. ૪.
કોઈ દવાખાના કરે, કિતાબખાનાં કોઈ,
કુશટ વધી શુભ કામની, એક એકનું જોઈ. ૫.
વસ્ત્ર બોળિયે રંગમાં, તેવો લાગે રંગ;
અસર થઈ અંગ્રેજની, તેમ પ્રજા નૃપ અંગ. ૬.
રાજકુમાર ભણાવિયા, કર્યા અધિક હુશિયાર;
સુખ રસ સિંચ્યો મુળમાં ઉત્તમ એજ પ્રકાર. ૭.
વિસર્યો વિક્રમ ભોજ નૃપ, વિસર્યું રઘુકુળ રાજ;
થયું નથી થાશે નહીં, એવું રાજ્ય છે આજ. ૮.
કર્મ કરે તે ભોગવે, સર્વ બીજાને સુખ;
કુકર્મ જમણો કર કરે, ડાબાને નહિ દુઃખ. ૯.
એવું છે આ રાજ્યમાં, સર્વ પ્રજાને આજ;
તે કારણ સૌકો કહે, નિશ્ચય નેકી રાજ. ૧૦.

મનહર છંદ.

હતા મોટા મોટા જે અમીર કે ફકીર હતા,
હતા વળી પીર કે પીરાન પીર જાગતા;
દેવ મહાદેવ નરદેવ કે ભૂદેવ હતા,
પુત્રરીને પુત્ર આપે એવા મુખ માગતા;
ભાગ લેતા ભોગ લેતા નિરોગીને રોગ દેતા,
લાલચુ થઈને જોરે લોકો કેડે લાગતા;
આવ્યું નેક રાજ્ય તેથી આજ સર્વે ઊંધી ગયા,
કાં તો ભારે ભયથી ફરે છે દૂર ભાગતા. ૧૧.

માગ્યા વગર મળે નહીં તે વિશે.

દોહરા.

આ શાણી સરકારનો, નિર્મળ છે શુભ ન્યાય;
પણ બોલ્યા વિણ કોઈનાં બોર નહીં વેચાય. ૧.
માગે તેને તો મળે, અદલ કરો ઇનસાફ;
એ અંતરજામી નથી, કેમ કરે દરિયાફ. ૨.
માતા પણ માગ્યા વિના, આપે નહીં અનાજ;
ઘટમાં ઘુટાઈ રહે, કશું સરે નહિ કાજ. ૩.

---

[1] અંગ્રેજની કંપની ઈ૦ સન ૧૬૦૦ ના સૈકામાં વેપાર વાસ્તે આવી અને અંગ્રેજે મુંબઈ ૧૬૬૨ માં અને અમદાવાદ ૧૭૮૦ માં જીતી લીધું.

[2] બુધવાન—ચંદ્રમાની.

ચોપાઈ.

ચોર ચેટક નિસરી બહાર, ચાલી નિયો મળીને ચાર;
અગ્નિકી અમથી અપરાધ, બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૪.
ચડતો જુલમ ખમે જે પ્રજા, વાંક વિના વેઠે તે સજા;
અરજ કરે દુઃખ આગળું થાય, બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૫.
જમનાં માગે તે ધન જમે, નવ માગે તે ભૂખ્યો ભમે;
[illegible] વિના ન વિરમે માય, બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૬.
જમાદાર જમાદાર ભારે ભણ્યો, ઘર બેસી રહે થઈ ઘરજણ્યો;
ગુનુ તેના સાંઈ ન સમજાય, બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૭
ઘરમાં [illegible] જમેદાર, તે નિ શકે નહિ બોલ લગાર;
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૮.
કોઈ [illegible] રહે સાંજ ને છાનો રેય;
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૯
[illegible] કોઈ આગળ નવ કહે;
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૧૦.
[illegible] વાત કહે નહિ કશી;
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૧૧
[illegible];
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૧૨.
[illegible];
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૧૩
[illegible].
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૧૪
[illegible].
[illegible], બોલે તેનાં બોર વેચાય. ૧૫

વેઠે કામ ન કરાવા વિષે—[illegible]

[illegible] ગવરનર એલફીન્સ્ટન સાહેબ આગમ વર્ણન.

ભાગ ૧ લો.

[illegible]

આજમ વિનાયકરાવ વાસુદેવજી, મહિકાંઠાના દફતરદાર, હીરાલાલ બાળકૃષ્ણ, તથા શ્રીમતરામ મુળજી વગેરે તથા શહેરના ગૃહસ્થો, મળીને આશરે ૧૫૦ સભાસદો હતા, તે વખતે આ કવિતા વાંચી સંભળાવી હતી; પછી અમદાવાદના વર્તમાન પત્રમાં છપાઈ હતી.

દોહરા.

શ્રી જગપતિને સ્નેહથી, વંદું વારં વાર;
વાત નગરચરચા તણી, પ્રગટ કરૂં આ ઠાર. ૧.
વિક્રમ સરખા ભૂપની, પલટી પોતે વેશ;
ચરચા સુણવા નગરની, હરખે જતા હમેશ. ૨.
ચૌટે ચૌરે ચોતરે, પનઘટ દરજી ઘેર;
તહાં નગર ચરચા જઈ, સુણતા ફરી ફેર. ૩.

ચોપાઈ.

છે સુખિયા કે દુખિયા લોક, સદા હરખ કે આગ્રો શોક;
જશ અપજશ પોતાનો થાય, કેવા લોક વખાણે ન્યાય. ૪.
કોણ જુલમ કો ઊપર કરે, એ સુણતા આપે વીચરે;
એવી રીત અમલ જે હતી, આજ અહિંયાં થઇછે છતી. ૫.

દોહરા.

ઇચ્છા કરી ગવરનરે, જોવા સઘળો દેશ;
સાથે લીધા સજ્જનો, જેની બુદ્ધિ વિશેષ. ૬.
એવા અમાત્યો ઠગા, પરવરિયા જગપથ,
આવ્યા સુરત શહેરમાં, [illegible] સાથ. ૭.
જોવું અમદાવાદ ભણી, આવ્યાની કરી આશ,
ગુજરાત તેની હદિયે, [illegible] થયો પ્રકાશ. ૮.
[illegible] ગયા, ગયા [illegible].
[illegible] ગયા [illegible]. ૯.

ભુજંગી છંદ.

[illegible],
[illegible].
[illegible],
[illegible].

દોહરા.

[illegible];

---

* [illegible]

૧ [illegible] હતી.

પ્રગટિ દુરાચરનિ તેદિ થઇ, હીરાની આ વાર. ૧૧.
હો અપરા પુરી થઈ, આપણી રાજ્યની આશ;
તેથી હીરાની હરી, થઈ અંગ્રેજ આશ. ૧૨.

ભુજંગી છંદ.

જહાં ત્યાં ભલા લોક વાસો જનાવે,
કહે અંગ્રેજી એક અહેમ આવે;
કહાં આવિને કાંઇ કરશે નવાઈ,
જુવા ચોરટાની થશે ચોકશાઈ. ૧૩.
નિશાને કરે રોકના વાત એવી,
મહાને ખગીશ ભલી રીત દેવી;
ભલે ભાગશે લેશથી ચિન્ત હતી,
કનમે ભલાં આપશે ભૂપ આવી. ૧૪.
થઈ લાખમાના તણી અનુરાગ,
સુધારો વધારો થશે એવું માગ;
ભલી રીત રેખા કરી લોક લોકે,
તહાં લોક જોવા મળે લોક લોકે. ૧૫.

દોહરો.

ગુપસિર ગુણિ નેરશ લિધી, એ.ગણિયે ને વાર;
આખા અમદાવાદમાં, મુંબાઇના સરદાર. ૧૬.

ભુજંગી છંદ.

ભલીને નવાબેક અહેમ આમ,
ધુરે તેજ ભડક વાજે દમામ;
કહે વાત નવા વધ સર્વ હર્ષે,
વધે સ્નેહ તેમાં ભલી ભૂપ વર્ષે. ૧૭.

રોહરા.

[illegible] ૧૮.
[illegible] ૧૯.
[illegible] ૨૦.
[illegible] ૨૧.

ચોપાઈ.

એમ વિચારી [illegible] ધરે, [illegible] ધરે.
[illegible] ૨૨.
આંધી તપેલી અનિવાર, નાણાવટિ નેરની સોનાર;
જડિયા રૂડિયા ને કંસાર, કાપડિયા સુખડિયા સાર. ૨૩.
ભાતી મોચી ઘાંચી પેર, એ મરવેની પૂછી પેર;
આજ રાજ અંગ્રેજ થયું, દુખ સુખ તેથી તમને રહ્યું. ૨૪.
નિરવણથી મુખને કહ્યું, હું સહુને સાંભળવા રહ્યો;
તે લોકોએ એવું કહ્યું, આગળ દુઃખ અમે બહુ સહ્યું. ૨૫.
રાજાની હરકત બહુ હતી, તેનો કાંઇ કહી નવ જતી;
મૂલ વિના લઇ જતા માલ, હાથ ધરે કરતા બેહાલ. ૨૬.
જે કારીગર બહુ હુંશિયાર, તેનો હતી ભારા ભાર;
એવા હાલ આગળ થયા, હવે અમે તો સુખિયા થયા. ૨૭.
હું પ્રભુને ભેટ કરનાર, રહો રાજ આ વરસ હજાર;
ગયું સર્વ દુનિયાનું દુઃખ, પ્રભુએ આપ્યું પૂરણ સુખ. ૨૮.
જો નહિ કરિયે કાંઇ કુચાલ, તો આપણું પડે બૂપાલ;
[illegible] ૨૯.

રોહરો.

[illegible]
[illegible] ૩૦.
[illegible]
આપણને આ રાજ્યમાં, કહે ન કોઇ તેમ. ૩૧.
[illegible]
[illegible] ૩૨.
[illegible]
[illegible] ૩૩.
[illegible]
[illegible] ૩૪.
[illegible]
[illegible] ૩૫.
[illegible]
[illegible] ૩૬.
[illegible]
[illegible] ૩૭.

ચોપાઈ.

[illegible]
[illegible] ૩૮.
[illegible]
[illegible] ૩૯.

જુના અમલદારોની દીલગીરીનું વર્ણન.

દોહરા.

જુલમ સિંહ રાજા કહે, સાંભળ પંડિત રાજ;
અમને આ રાજ્યે કર્યા, નિરબળ જેવા આજ. ૪૦.
કરીએ હુકમ ચાલે નહીં, રઇયત થઇ એ કેદ;
અમે વણિક જેવા થયા, એથી ઉપજે ખેદ. ૪૧.
અમલદારનો દાસ પણ, રૂડું કરતો રાજ;
કોટીધ્વજ પણ તુચ્છ હતા, એ વાતો ગઇ આજ. ૪૨.
એક તેહનો દાખલો, કહું તે ધરજો કાન;
મોટો મહિમા અમલનો, સુણો ધરીને ધ્યાન. ૪૩.

ચોપાઈ.

[1]જગત શેઠ જાત્રાયે ગયા, કરિ તીરથ ઘરસામા થયા;
વનમાં રથની ભાગી ધરી, દોડી દુરથી વસ્તી ખરી. ૪૪.

દોહરા.

મુનીમને ત્યાં મોકલ્યો, બોલાવા લુહાર;
લુહાર પરણી આવિયો, એજ ઘડી એ વાર. ૪૫.
મુનીમ કહેતાં લાજિયો, લુહારને એ કામ;
વાત કહી જઇ શેઠને, શું કરવું આ ઠામ. ૪૬.
શેઠ કહે સોનાતણી, મહો માગી દો મ્હોર;
એક હજાર હજાર બે, આપો આપો ઠોર. ૪૭.
ધનથી શું નહિ બનિશકે, જે ધાર્યું તે કામ;
મુનિવરનાં પણ મન ચળે, દેખે જ્યારે દામ. ૪૮.
મુનીમ જઇ લુહારને, કહે કરો આ કામ;
મુખમાગી માગો એટલા, આપું તુજને દામ. ૪૯.
જગતશેઠ વળિ જાણુશો, એ હમેશ ઉપકાર;
તે માટે રથની ધરી, સ્નેહે કરી સુધાર. ૫૦.

ચોપાઈ.

કહે લુહાર સુણો આ વાર, એવું બોલવા વગર વિચાર;
ચાર દિવસ વીવાના જોય; દેતણા પગ રાતા હોય. ૫૧.
મનુષ્યમાત્ર આખા જગમાંય, એક વારનો રાજા થાય,
એવી રીત અસલથી રહે, સૌ લોકો વરરાજા કહે. ૫૨.
મને ચઢ વર્ણી જો રાય, રસ્તો છોડી અળગો થાય,
વરરાજા છોડે નહિ વાટય, રાજાથી મોટો તે માટય. ૫૩.
મને વરેવર સામા સામ, રસ્તો અર્ધ તજે તે ઠામ.
રાજાથી પણ અદકી લાજ, એવો હું વરરાજા આજ. ૫૪.

શેઠ શરમ નહિ આવી તને, કામ કર્યાનું કહેછે મને;
આપે શેઠતણાં ઘરબાર, પણ નહિ કામ કરૂં આ વાર. ૫૫.
આખો ભવ રળિ ભેગું કરે, વીવાની વખતે વાવરે;
મરી ફરી માણસ અવતરી, વખત જુવે વીવાની ફરી. ૫૬.
શું કરવું તારૂં ધન ઘણું, હું છોડું વરરાજાપણું;
મુન્યમ સાંભળિ દુખિયો થયો, જગતશેઠ પાસે તે ગયો. ૫૭.

દોહરો.

વાત સર્વ કહિ શેઠને, શો કરવો ઉપાય;
કેમ લુહાર કહ્યું કરે, કેમ ધરી સજ થાય. ૫૮.
રાજાનો મહેતો રહે, એહ ગામ મોઝાર;
તે પાસે મુનીમ તહાં, તુર્ત ગયો તે વાર. ૫૯.
વાત કહી સહુ વિગતથી, સુણિ મેતો કહે સોય;
આવી શેઠ કહે મને, તુર્ત ધરી સજ હોય. ૬૦.
મુનીમ જઈ કહે શેઠને, શેઠે સુણિને કાન;
ઉતારે મહેતા તણે, તુર્ત ગયા તજિમાન. ૬૧.
મહેતાને મહિને મળે, [1]મહોર પગારે ચાર;
જુઓ અમલની આબરૂ, એવિ હતી એ વાર. ૬૨.
સુણી વાત એ શેઠની, કરી હુકમ તતકાળ;
મહેતો કહે લુહારને, કરો ધરી સજ હાલ. ૬૩.

ચોપાઈ.

કહે લુહાર આજ નહિ કરૂં મારો તો આ ઘડિયે મરૂં;
કહો તો તજું તુરત આ ગામ, કહો તો તજું લુહારનું કામ. ૬૪.
કહો તો છૂટ કટાર દઉં, કહો તો બેસું કેદમાં જઈ;
જો ઉતરે આકાશથિ દેવ, પણ નહિ કામ કરૂં આ ખેવ. ૬૫.

દોહરા.

મહેતો કહે સિપાઇને, બાંધો એહ લુહાર;
લટકાવો ઊંધે શિરે, મારો છડિના માર. ૬૬.
તુર્ત સિપાઇએ તે કર્યું, માર્યા ફટકા બાર;
ત્રાહ ત્રાહ મુખ ઓચરે, જોનારાં નરનાર. ૬૭.
મારે આંકડ લોહની, તે પણ પાંશરિ થાય;
મારે હાથી વશ કરે, મારે સિંહ પળાય. ૬૮.
શાહ ન ચોર કોઇ દિન, કહી જાસુશ હરગીસ;
માર મહોટે તેહ પણ, બોલિ ચોરિ લે શીશ. ૬૯.
કરે મારથી કામ નર, નહિ કરવાનું છેક;
જતી સતીને સૂર પણ, તજે મારથી ટેક. ૭૦.

---

1 નગીરમાં હતા.

1 રૂપામહોર અથવા રૂપૈયા.

કરે મન કરવા ધ્યાન કરી, ભૂલ્યો નેહ ભુલાર;
એ નર કન્યાને મળી, હરિ ધરિ મન તેવાર. ૭૧.
એક દામ આપ્યો નહીં, કોઇ ન આવ્યો પાસ;
મહેનતે મરતો કરી, નહિ કશું મળ્યું તે વાર. ૭૨.
અમારો સમજ્યા નહીં, કરતા એ કામ;
કેટલી વાર કરતાં થયું, અમારી લાજ. ૭૩.
કોઇ નહિ તો તે, મહેનત સહે મન;
એવિ અમારી આશ, સુખી થઇ એ દીન. ૭૪.
હુકમ વિના સુખ એ નરે, હુકમ તમે મહારાજ;
સહુ અમારી આશ, હવે વિચારિ રાજ. ૭૫.
ભલે છે મુજ આ તમે, એક વખત દામ;
અહિ આવી એવું કરી, હું આવ્યો એ કામ. ૭૬.
અમને દેખો નિરદને, ૧દાદુર ૨અહિને ૩ખાય;
ભારે હાથી ખાંડિયો, હુકમ આજનો ન્યાય. ૭૭.
પરોપકારી એ નરે, સાંભળ વાત સુજાણ;
એવો આજના રાજનો, કીધાં તમે વખાણ. ૭૮.
નિત ભારિ જેવાં રમે, એવો રાજનું રાજ;
સઘળી પ્રજા દુખી થઇ, દેવ કૃપા થઇ આજ. ૭૯.
હવે મને નિશ્ચય થયો, સુખી પ્રજા છે સર્વ;
સાચો સત ગુણ વરતિયો, ગયા દુઃખ સર્વ. ૮૦.

ચોપાઇ.

પરોપકારી એવું કહ્યું, એટલામાં એક કૌતક થયું;
રસ્તામાં જતી હતી નાર, કરતી વાતો ને પોકાર. ૮૧.

પ્રજાનું દુઃખ વર્ણન.

ભાગ ૨ જો.

ચોપાઇ.

હુકમ હુકમરે હુકમ અપાર, કરે હુકમ કપટિ સરકાર,
અરિમનડા દુખને પોકાર, પરમેશ્વર નથી આ વાર. ૮૨.
પરોપકારી વિસ્મિત થયો, ફરીને એ આગળ ગયો,
અરે બેન શું બેઠી દુખ, વિનંતી એમ કહે મુખ. ૮૩
કાળનિ કહે કાળપર ભારિ, ગભરાયો સહુ ઘર નારિ,
જતા સિપાહીએ પકડે કર, મારેછે લોકોના માર. ૮૪
પુછો તમે જઇ પતિ રૈત, એ નજરે જોયું નહિ જાય,
પરોપકારી જોવા ગયો, તે દેખીને વિસ્મિત થયો. ૮૫

વચનીકા.

પટાવાળો—"ભામણિયા ગાડાવાળાને કહેછે" ચલાવ-રે કે નહિ તેરી એસીતેસી (એમ કહીને નેતર મારી કે આ મારી ને આગળી માગ છાને પેટમાં ફક ફાને મારી મારો.)

ઢાલાવાળો—તોબારે, તોબારે, મરી ગયોરે, બાપલીયા મરી ગયોરે, આવુંતું રાજ્ય, આવુંતું રાજ્ય, પણ મારા સાત વરસના છોકરાને દરવાજા બહાર બેસારી આવ્યોતું, તે કેઈ મરશે.

પરોપકારી—શુંછે, શા વાસ્તે એને મારો છો! એમાં આ ગરીબ એને શું ક્લેશ જાવો છો!

પટાવાળો—ચલ, ચલ, તું તેરે રસ્તે ચલ્યા જા, તેરે ક્યા કામ હૈ!

ત્યાં ભેગા થયેલા લોકો બોલ્યા—નહીં નહીં બાપ તમે એને બોલાવશો નહિ, એને સારા નરસા માણસની વિગત નથી, ભટ લેશને માર દેશે.

ઠાકુરનો ચકલેદાર બોલ્યો—એતા લોક કાયકું જમા હુવા હૈ! મારો સાલેકું; (એમ કહી લોકોના પગ ભણી ઘોડો ફેરવ્યો) એટલે ભરરર લોકો નાઠા ને કોઇના પગમાં ઘોડો વાગ્યાથી પડી ગયા, કોઈ એક બીજાની આંટીમાં આવ્યાથી પડી ગયા, તેમાં કોઇની પાઘડિયો ગઈ, કોઇનાં ખાસડાં પડ્યાં રહ્યાં, એક પાણી વાળીને માથેથી બેડું પડી ગયું, એક સાત આઠ વરસનો છોકરો ભીંત સાથે અથડાવાથી તેનું માથું ફુટ્યું, અને લોહી નીકળ્યું. પેલો ચકલેદાર અને બીજો પટાવાળો ગાડાવાળાને માર સુધાં પકડી ગયા.

પરોપકારી લોકોને પૂછેછે—એ ગાડાવાળે કાંઇ ગુનો કર્યો છે કે શું!

લોકો—બાપ પરમેશ્વરનો ગુનો કરીને એ લોકો અવતર્યા છે: ને પટાવાળાનો માર હમેશાં ખાય છે, કેમ સાહેબને ત્યાં કે ઠાકુરને ત્યાં ભાર ભરવા નાનું મોટું હશે, તે સારુ પકડી ગયા.

પરોપકારી—આ શહેરમાં ૫૦૦૦ ગાડાં હશે, અને પરભામના ભાડાને શા વાસ્તે પકડી ગયા હશે!

લોકો—શહેરના તો રેશમ બેડું પણ કાપવામાં બેઠિયા થયાછે. ને પંચ હજાર હેરા ખાઇને પણ

---

૧ દાદુર–દેડકો ૨ અહિ–સાપ ૩ પકડે

[illegible]

ડુકડામાં ને ડુકડામાં પેટ આવી નહીં, કે જ્યે પાછી પકડાયું તો શા હાલ થશે. પછી દરવાજે ઉપરનાં ગહેર બાહાર આગ નશીબથી નીસરી ગયા.

એકવાર બે વરસ ઉપર અમારા ગામનાં ગારાં આ સહેરમાંથી નીસરવા સાથે પકડાયાં, અને રસ્તામાં ગારડીઓ અમારા બાળકને મારે, અમને મારે, મા બેન સામી ગાળો દે, અને પરણી બાળા આગે નહીં. પછી ૪૦ ગાઉ સુધી ગયા, પણ છુટકો ન કીધો, તેથી અમે આડાં, બાળક બેસીને નાશીને ઘેર આવ્યા, અને અમારાં ગાડાં બાળક એ ગારડીઓ નીસરમાં તેથી ભાગ્યાં પછી અને તો છુટતા મુકાયા, કેમકે એ ગાડાં બાળકને સહાતા નહોતા, પણ અમારે ગામના ઠાકારે એ વાત જાણી તેથી તેને મારવાના હુકમને ધાર્યું, અને મારવાના સાથે નીસરવો થાડા બાળકની કીમતના પૈસા માગ્યા રૂપિયા નગારે આવ્યા.[*] અને વળી અમને હુકમ દીધો કે હવેથી એ રીતે નાસી આવશો તો તમને [illegible] કરશું.

[illegible]

પરેશ તમે સાચવીને એ છોકરાને લઈ જાજો; અને જ્યાં એનો ભય હશે, ત્યાં જઈને હું તેને કહીશ.

પછી છોકરાને લઈને તે ગયો, અને પરોપકારી શહેરમાં ફરતો ફરતો, કલેક્ટર સાહેબના બંગલા પાસે ત્રીજે પહોર આવ્યો; ત્યાં ત્રણ ચાર પુરુષો હતાં, તે બેઉ હાથનાં મ્હો આગળ ઉભેલાં હતાં, જેમ હરણ પાસલામાં પકડાયાં હોય તેમ. એક બીજાના સામું જોતા હતા. એકનો નિસાસો મુકીને પરમેશ્વરને સંભારતો હતો, એકનો સાહેબના બંગલા સામું જોઈને વારે વારે કહેતો હતો કે હવે ક્યારે પુરો કરશે, અને બેઉ તો પોતાના છોકરાને સંભારીને દિલગીર થઈને, કહેતો હતો કે મ્હારો છોકરો કેઈ મરતો હશે.

પરોપકારી—પરેશ તમારા છોકરાને તમારો ભાઈ આગમાં બેસારીને તમારે ઘેર લઈ ગયો, અને તમારી વાત મેં તેને કહી છે, માટે છોકરાની તમે ફિકર રાખશો નહીં.

પરેશ—અરે મહારાજ, એનો તમે ઠીક કર્યું, પણ મારી અમારી ખાતી છે, આજ તો આખીથી સાંજ લગી પુરો થશે, તો હાલે ઘેર જાશે.

પરોપકારી—અમને તો આ અમલની તારીફ કરીને કહેતો હતો, કે તમારું દુઃખ દેખ ને જઈને અમલદારને જાહેર કરે, તે તમારી વાત સાંભળશે, તેથી પોતાની મરજી એવી થઈ કે આ વાત સાહેબને હું જાહેર કરૂં, પછી કોઈને પુછ્યું કે કલેક્ટર સાહેબ ક્યાં બેઠા છે!

જવાબ—દીઠો કે આ બંગલામાં મેડા ઉપર બેઠા છે.

પરોપકારી—ત્યારે કોઈને હુકમ કરશો દેખ. તે શી રીતે કરે છે!

જવાબ—[illegible] હમને પેલા પેરિસ નાખે. એટલે હાલે અંદર જવા દે તે સાહેબ [illegible] પછી સાહેબના [illegible] અંદર [illegible] કઈ મુકાબાર કરો અને પુછે કે [illegible] કહ્યું! એટલે [illegible]

પરોપકારી—[illegible] હુકમ જાહેર કરે એમ દેખ. તો સાહેબ [illegible] છે!

જવાબ—[illegible] કોઈને [illegible] ખાસ પણ મરીજને તો કઈ [illegible] નહીં

પરોપકારી—સાહેબ બંગલાથી કોઈ વખતે હેઠે ઉતરે છે!

જવાબ—ચાર વાગી ગયા પછી ફરવા સારૂ અહીં થઈને જાય છે ખરા. પરોપકારી ચાર વાગી ગયા સુધી બેઠો. એવામાં કલેક્ટર સાહેબ ધમ ધમ ધમ ધમ પગ માંડીને હેઠા ઉતરીને ચાલ્યા, એટલે પછવાડે પટાવાળા બે ત્રણ ચાલ્યા, તે વખતે પરોપકારીએ જઈને સાહેબને સલામ કરી, એટલે સાહેબે આડું જોયું, પણ સામું જોયું નહીં. અને દારૂનો અથવા અમલનો કેફ ચડેલો હોય એવું દીઠું, તેથી તે વખત પરોપકારીની બોલવાની હિંમત ચાલી નહિ. સાહેબ નો રૂપ જેવો લાગ્યો, અને તેની પાસેના માણસ તો સિપાઈ, શીપાઈ, નોકર, ચીજ, જેવાં લાગ્યાં, પણ તેમાં કોઈ માણસ દીઠું નહીં, અને જાણ્યું કે હમણાં હું કાંઈક બોલીશ તો તે મારીને મને બાહાર મરાશે એવું લાગ્યું, એટલે પરોપકારીને બોલાવીને કહ્યું, કે તું ચુપ પડ, નહિ તો તારૂને આઘો ઉભો રહે, અને તારૂં દુઃખ જાહેર કર. એટલે તે પોતે હસતો ચડ્યો ખાધો પણ દુઃખને માટે હિંમત પકડીને પોકાર કરતો સાહેબની પાસે ગયો; એટલે પટાવાળા બોલ્યા દૂર, દૂર, દૂર, દૂર. સાહેબ તો ચાલ્યો ગયો એટલે બીજા લોકો કહેવા લાગ્યા કે એમ તે ફરિયાદ સાંભળે કે! સાહેબ ક્યારે આપણી બોલીમાં સમજે છે; અને મહેતા કરે તે ખરૂ છે, સાહેબનો એવું છે.

પરોપકારી—એ હો! હો! આ રાજ્યમાં જુલમ નથી એમ હું જાણતો હતો, પણ જુલમ છે ખરો.

ભાસવાળા—અરે હજી તો ક્યાં તને જુલમ દીઠો છે! મરફતિયો જુલમ જોવો હોય, તો મરવામાં કઈ [illegible] જોવા જાજે.

પછી પરોપકારી પોતાને ઘેર ગયો.

—·—

મધ્યમ જુલમ.

ભાગ ૩ જો.

કોહલો.

[illegible] પરોપકારી એક, [illegible]

શહેર થકી કોઈ વગડે, દાદાહરિની વાત;
તે જોવા સહુકો ગયો, ધરી જબરો બાર. ૨.
બગતણુનાં ગાડાં ભરી, દશ ગામડિયા લોક;
જાતા બેઠા છે તહાં, આણી અતિશે શોક. ૩.
પુછ્યું પરોપકારિયે, ઇહાં રહ્યા છો કેમ;
ગ્રામ્યને ગામડિયે કહી, વાત યથારથ એમ. ૪.
સદા વેચવા આવતું, વણ આવ્યે અણુ માલ;
ગ્રામ ધણી સરકારનો, લહે પગારી માલ. ૫.
અહિં હુકિ કાંઈ થાય છે, ન કરે મૂળ જરૂર;
એ ડરથી ઉભા છિયે, ઇહાં શહેરથી દૂર. ૬.

ચોપાઈ.

પર ઉપકારી બોલ્યો તહાં, એવી વાત કેમ માનું ઇહાં;
વનમાં લુંટી લેતા ચોર, તેનું પણ આવ્યું છે જોર. ૭.
પાળીમાં લુંટે સરકાર, તેનો ભય નહીં લગાર;
એવી વાત કરે છે જહાં, પહાવાળા આવ્યા તહાં. ૮.
બે જણ ધોકા લઇને ફર્યા, ભયે થયો એવું હુકમ્યા;
એક જણે પગ ધર કરી, બે બે પૈસા લીધા ફરી. ૯.
લઈ પૈસા ને પાછા ગયા, બીજા ગામડે કેડે થયા;
પરોપકારી પૂછે વાત, આટલું એક કહો લઈ જાત. ૧૦.
બેઉ કહે સાહેબને તહાં, કોઈ કોઈ મહેતાને ઇહાં;
કોઈ વિપત રે અધ્યાદામ, કોઈ વિપત નહિ પૂરી અરામ. ૧૧
દામ દેઇને લેવું હોય, તો ત્યારે કરિયારો હોય,
મઝુર પગારી ન લહે લેશ, અમે જઈ પૂછિયે હમેશ. ૧૨.

દોહરા.

[illegible]
[illegible] ૧૩
[illegible]
[illegible] ૧૪.
[illegible]
[illegible] ૧૫
[illegible]
[illegible] ૧૬
[illegible]
પરોપકારી [illegible] ૧૭.
[illegible] પરોપકારી [illegible];
બેઉ [illegible] ૧૮.
[illegible]
[illegible] ૧૯.

સંઘ હિસે ક્યાંકનો, રહેશે આંહી રાત;
વેચાશે બહુ વસ્તુઓ, ઘણી હરખની વાત. ૨૦.

ચોપાઈ.

પૈસા મળશે દુધજાણુ, એમ કહીને કૂદે ઘણું;
વેચાશે બગતણુ ને ઘાસ, વેચાશે ગોરસ ઘી છાશ. ૨૧.
એક હરખ ધરીને કહે, મારું ગાડું ભાડે લહે;
આજરિ એમણુ મુજને મળે, મહિનો એક સુખે નિકળે. ૨૨.

દોહરા.

એવી વાત થતે સમે, મોદી કયરો નામ;
લશ્કર ભણીથી આવતો, દીઠો એણે ઠામ. ૨૩.
પૂછે એક મોદિને, સંઘ જાય છે ક્યાંય;
શેઠ તમારી વગતમાં, છે કોઇ તે માંય. ૨૪.
ભાડે ગાડું માહરૂં, રખાવશો આ વાર;
દયા કરિશ તમને ઘણી, અતિ માનિશ આભાર. ૨૫.
સંઘ નથી મોદી કહે, સાંભળ મારી વાત;
છે સરકારી માણસો, રહેશે આંહી રાત. ૨૬.
આજ રોજ મહારે ધણો, ખપશે આટો દાળ;
મહેર કરી પરમેશ્વરે, દિધી કમાણી હાલ. ૨૭.
એક કહે મોદી સુણો, થયાં અવળ જે રાજ;
તમને પણ તે લૂટતાં, તમે સુખી છો આજ. ૨૮.
હરકત નથિ આ રાજમાં, મન ચાહને લોક,
દરખુ [illegible] નરિયની, જુવે ન શ્રી જગદીશ. ૨૯.

ચોપાઇ.

મોદી નામ બણીને ગયો, એક નાસવા તત્પર થયો;
ગાયો લઇ નાઠો ગામડો, જાણે આવી પહોંચ્યો કાળ. ૩૦.
તદા ગામમાં વાગી હાક, ત્યાં ગરિબના રાંધ્યા પાક;
એક કરે બહુ નાસા નાશ, તદા દેખે પહિયો ત્રાસ. ૩૧.
કુમાર જાને આવી ધાડ, આને કહે ચામણુ સતાડ;
પહાવાળા જે આવશે, તેનો ભયતા લૂટી જશે. ૩૨.

પહાવાળા—અમે દયાવગર અરે તેરી મા (એમ કહીને ગાળ દે છે).

દુકાનદાર—ભાઇ કહા મગાદ મયા હૈ; હાજર હું હાથ, હાજર હુ, જો ફરમાવો સો તૈયાર.

પહાવાળા—અરે ગામકા પટેલ ગુમી કહાં મર ગયા હૈ કે નહિ! લશ્કર આતા હૈ ને સાલા ઘરમેં છુપ રહા હૈ.

પટેલ—અ ગીયો સ્વામ આવીયો, જો જોઇએ તે તૈયાર છે.

પટાવાળો—દોરી મેખાં લાઓ.

પટેલ—આ સુતારને ઘેર જઈ મેખો તૈયાર કરાવી-ને રાખી છે.

પટાવાળો—અરે દેડ કહાં ગયા? મારો સાલેકું પકડી લાઓ.

પટેલ—સ્વામ, અહીંતો ઢેડાનું ઘર નથી, એક ભં-ગીયોજ છે.

ભંગીયો—આવ્યો સ્વામ આવ્યો, શુ કાંસો ! શુ કામો. ?

પટાવાળો—ઉઠાઓ મેખાં, (મેખો ઉપાડીને ભંગીયો લશ્કરના મકાનમાં નાંખવા ગયો.)

પટાવાળો—(મુખીને કહે છે) ઘાસ કહાં હે? લકડાં કહાં હે ? લાઓ, લાઓ જલદી લાઓ, નહિતો મારતા હું.

મુખી—મારશો શા વાસ્તે સ્વામ, જે જોઇએ તે તૈયાર છે; આ ઘાસના ભારા અને લાકડાં ઘેરઘેરથી ઉઘરાવીને અમે ભેલાં કરી રાખ્યાં છે, જોઇએ તે-ટલાં લેઇ જાઓ.

પટાવાળો—દુસરા ભંગીઆ લાવ.

મુખી—શામ અહીંતો ભંગીયાનું એકજ ઘર છે; બી-જું નથી, માટે પેલો મેખો નાંખીને હમણાં આવશે એટલે ઘાસના ભારા અને લાકડાં પહોંચાડશે.

પટાવાળો—ઉસકી ઓરત બોરત હે કે નહિ, સાલેકી.

મુખી—બાયડી છે, પણ બિચારી માંદી છે.

પટાવાળો—માંદી હુતો ક્યા હુઆ? આ કોણ ઉસકા બાવા ઉઠાવેગા ! અબે ભંગડી ચલ ચલ તેરી બેણુ-(એમ કહીને ગાળ દેછે.)

ભંગડી—શામ હુંતો માંદી મર છું.

પટાવાળો—અરે નિકલતી હે કે નહિ? સાલી ચલ, લકડા ઉઠાઓ (ભંગડી થોડાંઘણાં લાકડાં ઉપા-ડીને નાંખવા ગઈ.)

પટાવાળો—અબે સુતાર કહાં મર ગયા? ચલો લ-કડા ફાડનેકું; (સુતાર કહેવાડો લઇને આગળ થયો.)

પટાવાળો—અબે મુખી.

મુખી—હં સાહેબ.

પટાવાળો—અબે રાતકી બખત સાહેબકુ અધમણ દુધ ઓર ચારશેર મસકા ચૈયેગા.

મુખી—કેટલા સાહેબ છે?

પટાવાળો—એક સાહેબ હે.

મુખી—એક સાહેબ એટલું બધું શું કરશે?

પટાવાળો—જા સાહેબકું પુછનેકું, તકરાર કરતા હે સાલા! એમ કહીને ફડ લાત મારી.

મુખી—અરે સામ મારોછો શા સારૂ? જે જોઇએ તે લ્યો, આપનાં કરતાં શા વાસ્તે મારોછો! ચાલો ભરવાડને ઘેર દૂધ અપાવું.

મુખી—એલા ગોકલીયા, અધમણ દુધ ને ચાર શેર માખણ અત્યારે સ્વામને વાસ્તે જોઇશે.

ભરવાડ—અત્યારે તે માખણ ક્યાંથી લાવું? સવારે તો મળશે અને અધમણ દૂધતો નથી, આ દશશેર દૂધ મારે ઘેર તો થાયછે.

મુખી—લશ્કરમાં સો માણસ છે, ને દસ શેર દૂધે શું થાશે.

ભરવાડ—મારૂં ઘર રહ્યું, તમો જોઇ લ્યો, અને નો હોય તે ક્યાંથી લાવું? ક્યાંઇ ચોરવા જાઉં?

મુખી—હશે, સ્વામ આટલે દૂધે અતારે તો ચલાઓ અને સવારે વધારે અપાવશું. (વળી પટેલ પાઘડી ઉતારીને મિયાંને પગે લાગે છે) મીયાં સ્વામ અમા-રી આબરૂ તો તમારા હાથમાંછે; તમારૂં ગજ્યું મોહો કરાવશું તમે કાંઈ ફિકર રાખશો નહિ.

પટાવાળો—અબે કુંભાર, વીસ મટકા, ને ૪૦ ઘડા લાઓ, ઓર પચીસ હંડીયાં, ને પચાસ સકોરાં, સાહેબ કે વાસ્તે લાઓ.

કુંભાર—સ્વામ હુંતો એકલવાયો છું; મારાથી ઝાઝું ઘડાતું નથી; માટે આ હોય તેટલાં લઇ જાઓ પ-ણ સ્વામ થોડાંક વાસણ રહેવા દેજો; નહિતો તમારા ને તમારા બીજા પટાવાળા આવશે, તે મને મારશે.

પટાવાળો—અબે મુખી, ૫૦ ખાટલા ઓર સો ગોદડાં લાઓ.

મુખી—ઓ સ્વામ, પચીસ ખાટલા અને ૫૦ ગો-દડાં ઉઘરાવીને ભેગાં કર્યાંછે, તે લેઈ જાઓ.

પટાવાળો—અબે ઢેડા, ચલો, ચલો, તંબુ ખડા કરનાહે; ઓર સબ જગો સફા કરનીં હે.

પટાવાળો—અબે મોદી, સીધા લાઓ, ચલો પોચા-નેકું.

મોદી—પહોચાડવા કોઈ આવતું નથી, ગરજ હોયતો લઈ જાઓ; અને નહિ તો ચાલો તમારા સાહેબ પાસે જવાપ દેવા આવું. અને મોહોડે વિચારીને બોલજો. મિયાં અમે ગાળ નહિ સાંખીએ.

[illegible] ... દર્શનની વાત:
[illegible] ... પછી [illegible] ... ૨.
[illegible] ... જગ આપદિયા લોક;
[illegible] ... ૩.
[illegible]
[illegible] ... ૪.
[illegible]
[illegible] ... ૫.
[illegible]
[illegible] ... ૬.

ચોપાઈ.

[illegible]

દોહરા.

[illegible]

મધ દિસે કયાંઇકનો, રહેશે આંધી રાત;
વેચાશે બહુ વસ્તુઓ, ઘણી દરબની વાત. ૨૦.

ચોપાઈ.

પૈસા મળશે ફુલજતણા, એમ કહીને કુદે ઘણા.
વેચાશે મગનાણુ ને ઘાસ, વેચારો જોરસ થી છાશ. ૨૧.
બહુ દરબ મરીને કરે, મારૂં ગાડું ભાડે ફરે;
બાજરિ બેમણુ ગુજને મળે, મદિનો એક સુખે નિકળે. ૨૨.

દોહરા.

એવી વાત થને સમે, મોદી કચરો નામ:
[illegible] આપનો, દીઠો એવો દામ. ૨૩.
પુછે બેહુ મોદિને, સઘ જાત છે કયાંય;
[illegible] તમારી [illegible], છે રોઝ ને માંય. ૨૪.
ભાડે ગાડું માહરૂં, રખાવશો આ વાર;
દયા કરિને તમને ઘણી, અતિ માનિશ આભાર. ૨૫.
[illegible] મોદી કહે, સાંભળ મારી વાત;
છે ગરકાળી [illegible], રહેશે આંધી રાત. ૨૬.
આજ રોજ મહાકે [illegible], [illegible] દામ.
મહેર કરી પરમેશ્વરે, દિધી કમાણી હાલ. ૨૭.
[illegible] કહે મોદી સુણો, થયાં [illegible] રાજ;
તમને [illegible] ને [illegible], તમે સુખી છો આજ. ૨૮.
[illegible] નહિ [illegible], [illegible] શીશ;
[illegible] ન [illegible]. ૨૯.

ચોપાઈ.

[illegible] ... ૩૦.
[illegible]
[illegible] ... ૩૧.
[illegible]
[illegible] ... ૩૨.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પડાવાળો—જેમ બેમાં લાવો.

પટેલ—આ મુખીની પેઠે અમે બેઉ તૈયાર કરાવી-ને રાખી છે

પડાવાળો—અરે દેર કહાં ગયા? મારો અંગેજી પછી આવેગા.

પટેલ—સ્વામ, આપની રેવાનું ઘર નથી, એક આ-ગેવાન છે

ભંગીયા—આવો સ્વામ આવો, શું કેમો! શું કેમ!

પડાવાળો—ગાળો બોલ્યા, (બેઉ ઉપાડીને ભંગીયો સરકારના મકાનમાં નાંખવા ગયો.)

પડાવાળો—(મુખીને કહે છે) ઘાસ કહાં હે? લાકડાં કહાં હે? લાવો, લાવો જલદી લાવો. નહિતો મરતા હૂં.

મુખી—આપના સાહેબને સ્વામ, જે જોઈએ તે તૈયાર છે, આ ઘાસના ભારા અને લાકડાં પેટેપેટથી ઉઘરાવીને અમે ભેગાં કરી રાખ્યાં છે, જોઈએ તે-ટલાં લેઈ જાઓ.

પડાવાળો—દુસરા ભંગીઆ લાવ.

મુખી—સાબ અહીંનો ભંગીયાનું ઓજ પર છે; બો-લતું નથી, માટે પૈસો બેઉ નાંખીને હમણાં આવશે એટલે ઘાસના ભારા અને લાકડાં પહોંચાડશે.

પડાવાળો—હમારી ઓરત બેરત હે કે નહિ, સાલેકી.

મુખી—બાયડી છે, પણ બિચારી માંદી છે.

પડાવાળો—માંદી હૈતો ક્યા હુઆ! આ કોણ કેસા બાત ઉઠાવેગા? અબે ભગડી ચલ ચલ તેરી ખેણ-(એમ કહીને ગાળ દેછે.)

ભંગડી—સાબ હુંતો માંદી મરું છું

પડાવાળો—અરે નિકલતી હે કે નહિ! સાલી ચલ, લકડા લાઓ (ભગડી પોતાપણાં લાકડાં ઉપા-ડીને નાંખવા ગઈ.)

પડાવાળો—અબે સુતાર કહાં મર ગયા? ચલો લ-કડા ફાડનેકું; (સુતાર કહોવાડો લઈને આગળ થયો.)

પડાવાળો—અબે મુખા

મુખી—હં સાહેબ

પડાવાળો—અબે રાતકો ખાના સાહેબકુ અધમણ દૂધ ઓર ચારશેર મસકા ચૈયેગા.

મુખી—કેટલા સાહેબ છે?

પડાવાળો—એક સાહેબ હે

મુખી—એક સાહેબ એટલું બધું શું કરશે!

પડાવાળો—તુમ સાહેબકું પુછનેકું. તકરાર કરતા હૈ મગર! એમ કહીને એક લાત મારી.

મુખી—અરે બાપ મારી નાંખ્યો રે બાપ! જે જોઈએ તે લ્યો, આપતાં કરતાં શા વાસ્તે મારોછો! મારો ભરવાડને પેર દૂધ આપશું

મુખી—એમ ઝોકડીયા, અધમણ દૂધ ને ચાર શેર માખણ અત્યારે સ્વામને વાસ્તે જોશે.

ભરવાડ—અત્યારે તે માખણ ક્યાંથી હશે? સવારે તો મળશે અને અધમણ દૂધનો નથી, આ દહાડે દૂધ મારે ઘેર નો થાય.

મુખી—લાગમાં મેં માગ્યું છે, તે દસ શેર દૂધ શું થશે.

ભરવાડ—મારે ઘેર રયું, તમો જોઈ લ્યો. અને જો હોય તે ક્યાંથી લાવું! ક્યાંથી મળશે વળી!

મુખી—હશે, સ્વામ અત્યારે દૂધ આવશે તો મસકાઓ અને સવારે વધારે અપાવશું. (વળી પટેલ પાઘડી ઉતારીને સિપાઈને પગે લાગે છે) મીયાં સ્વામ અમા-રી આબરૂ તો તમારા હાથમાં છે; તમારું મન મોટું કરાવવું તમે કાંઈ ફિકર રાખશો નહિ.

પડાવાળો—અબે કુંભાર, વીસ મટકા, ને ૪૦ ઘડા લાઓ, ઓર પચીસ હાંડીયાં, ને પચાસ સકોરાં, સાહેબ કે વાસ્તે લાઓ.

કુંભાર—સ્વામ હુંતો એકલવાયોછું; મારાથી આવું પહોંચાતું નથી; માટે આ હોય તેટલાં લઈ જાઓ પ-ણ સ્વામ થોડાંક વાસણ રહેવા દેજો; નહિતો તમારા ને તમારા બીજા પડાવાળા આવશે, તે મને મારશે.

પડાવાળો—અબે મુખા, ૫૦ ખાટલા ઓર સો ગોદડા લાઓ.

મુખી—ઓ સ્વામ, પચાસ ખાટલા અને ૫૦ ગો-દડા ઉઘરાવીને ભેગાં કર્યાંછે, તે લેઈ જાઓ.

પડાવાળો—અબે દેડ, ચલો, ચલો, તંબુ ખડા કરનાહે; ઓર સબ જગો સફા કરની હે.

પડાવાળો—અબે મોદી, સીધા લાઓ, ચલો પોચા-નેકુ.

મોદી—પહોંચાડવા કોઈ આવતું નથી, ગરજ હોયતો લઈ જાઓ; અને નહિ તો ચાલો તમારા સાહેબ પાસે જવાબ દેવા આવું. અને મોહોડે વિચારીને બોલજો. મિયાં અમે ગાળ નહિ સાંખીએ.

પરાવાળો—આજ હમારા દુસરા ભાઇ મીયાં સે-નેકું આયા, મીયાં અચ્છા રેહઓ, ઓર પીછેસી ફિકર મત રખો.

મોદી—પૈસાની કોનું ફિકર ગયેછે; મુંબઈ જાઓ તો ત્યાંથી પણ અરજી મોકલીને પૈસા મગાવી લે-વાની અમારી ત્રેવડ છે.

પરાવાળો—હમારા અસબાબ અચ્છા નહિ હે વાસ્તે સરકારમેં હમારા મેરી હે. વાંસે અચ્છા રીતસે મિ-લતા હે. અબ વાંસે [illegible].

મોદી—તમારી મરજી.

પરાવાળો—અબે મુખી ભારખાનેકા ગાડા રખ [illegible].

મુખી—[illegible] આ ગામમાં ક્યાંથી મળે

પરાવાળો—[illegible] મિલનેસે નહિ ચલેગા.

મુખી—[illegible] કામમાં છે; અને સમ-[illegible] કે ગાડી નથી [illegible] અને તમા-રે [illegible] નહિ [illegible].

પરાવાળો—[illegible] કેહતા, લેકીન ૧૦ [illegible]

મુખી—[illegible] તે [illegible] (પટેલ [illegible] ઘેર [illegible])

પટેલ—[illegible]

મૂળો પટેલ—[illegible]

[illegible] પટેલ—[illegible]

મુખી—[illegible]

મૂળો પટેલ—અમારા બે બળદનો માંદા થયાસે; અને બે બળદ ને ગાડું સે તે લેઈ જાઓ.

મુખી—ધણીવિના સુના બળદ તે રહે વારૂ? એવું ગાંડુ ગાંડુ બોલીએ તે શા કામનું?

મૂળો—ત્યારે શું મરીએ? એક ને અમદાવાદનો માર-ગ હૈયાં ને લશ્કર તો રોજને રોજ લાગુ છે; એક દહાડો જંપ કરીને બેસા નહિ; હવે તો પરમેશ્વર મોત આપે તો સારૂં, એટલે છુટકો થાય, માર ખાઇ ખાઇને હાડકાંનો ભાજી જ્યાંસે.

મુખી—આપણા બાપદાદા માર ખાતા આવ્યા છે અને આપણે ખાઇએ છીએ, એમાં કાંઇ નવાઇ સેં પછી અડધી રાત ગઇ ત્યારે પાંચ ગાડાં તૈયાર કર્યાં તેમાં ચાર ઘરના ચાર બળદ અને પાંચમા ઘરનું ગાડું, તે ગાડા સાથે ગાડીવાન જાય. એ રીતે પાંચે ગાડાં આવ્યાં, કારણ કે માર તથા ગાળો, વઢેંચાની ભાગ્ય આવે. જંગીવાળો પહોર રાતે છુટકો થયો. તે ઘેર આવીને ખાવા બેઠો. ખાતો ખાતો કહે છે, કંપની સરકારનું નખોદ જજો, જે એક દહાડો હામ કરીને બેસવા દેતા નથી. લશ્કર ઉપર લશ્કર આવે છે, ખાઇને સુતો ત્યાં રાતના બાર વાગે [illegible] બોલાવા આવ્યો, અબે જંગીયા, જંગીયા [illegible] આગાકા મુકામે જાનેવાલા હે, રસ્તા બતાઓ. જંગીયા ઉઠીને બે ગાઉ સુધી મુકવા [illegible] ત્યાં બીજો [illegible], અને જંગીયા, જંગીયા [illegible] નહિ [illegible] એમ [illegible] એટલે જંગી [illegible] અને હું એક-[illegible] છોકરૂં [illegible] હું માંદી છું; એમ [illegible] (એમ કહીને વાત [illegible]) [illegible] કોણ [illegible]? [illegible]? [illegible] છોકરૂં [illegible] એમ કરીને [illegible], ત્યાં પેલો જંગીયો [illegible].

જંગીયો—[illegible] ? [illegible] ? [illegible] એ રીતે [illegible] થયા. [illegible]

* [illegible]

પોકે પોક રોવા લાગ્યો, બાપડીયારે હું ક્યાં જાઉં! મને મારી નાંખોરે! મારા બાપ; પરોપકારી સવાર ના પહોરમાં ઉઠીને લશ્કર સામો ચાલ્યો, ત્યાં ભંગીયો સામો મળ્યો તેને પૂછેછે.

પરોપકારી—અલ્યા ભંગીયા તારે કાંઈ કમાણી થઈ કે?

ભંગીયો—હા સાબ તમે આ ધરમશાળામાં રાતે સુતા હતા, તે બધું સાંભળ્યુંજ હશે તો.

પરોપકારી—તને કાંઈ પૈસા મળ્યા કે નહિ?

ભંગીયો—આ સ્વામ આવશે ત્યારે હું સાબની નજરે ચડીશ; તો બે ગાડના એકજ દેરાના બે પૈસા મળશે; મારો મોટો ભાઈ હતો તે આ સરકાર-ના જુલમથી સંસાર મુકીને ભગત થઈ ગ્યો.

પરોપકારી—તમને કેટલું મળેનો એ ધંધો કર-વાને તમે ખુશી છો?

ભંગીયો—અમને ગાડીએ ૨૧) આપે તોપણ અમે એ ધંધામાં રાજી નથી. એ વૈતરૂં કરવાનો અમારો ધંધો કોઈ દહાડો નથી; અમે તમારો ભાર ઉપાડીએ નો તમે અમારા છો; માટે વૈતરા લોકો નો બીજા છે; તથા કોઈ રજપુત, અથવા કોળીને રાખેછે; પણ સરકાર જુલમથી અમારી પાસે તે કામ કરાવે છે; અમારા ગામનો એક વાણીઓ નેસ્નીનો વેપાર કરતો હતો, ને પછી મુકીને કાપડનો વેહેપાર કરવા લાગ્યો, પણ સરકાર તેની પાસે જબરદસ્તીથી નેસ્નીનો વેપાર કરાવતા નથી, અને અને વેઠ બેગાર તથા રસ્તો દેખાડવાનો ધંધો છોડીયે દીયે તો સરકાર અમને મારી મારીને એ ધંધો કરાવેછે. પૈસાવાળાનો સરકારછે, ગરીબનો નથી. અને તમે દાનસ્તાઈ માટે પરમેશ્વર માથે રાખીને સાચુ બોલો કે એ ધંધો અમારો છે?

પરોપકારી—હુ પરમેશ્વર માથે રાખીને કહું છું. કે કોઈ રસ્તમ ભંગીયા પાસે ભાર ઉપડાવતી નથી અને રસ્તો તો પુછતાં પુછતાં ગેથી કાઢવાનો દસ્તુર છે; કદાપિ કાંઈ બીક જેવું હોયનો સિપાઈ રજપુત અથવા કોળીને વળાવા લેછે, તેને ગાડીએ એક આનો આશરે આપવાનો દસ્તુર છે.

ભંગીયો—આગળનાં લશ્કર આવતાં તે હરકોઈ માણસને વેઠે પકડતાં હતાં; અને આ રાજમાં બીજા લોકને માથેથી હરકત ગૈ; એટલે બધીએ હરકત અમારે ગરીબને માથે પડી છે, માટે અમારે તો આગલાં રાજ સારાં હતાં. પછી પરોપકારી લશ્કરમાં જઈને, મોટો કારભારી દેશી માણસ હતો તેને કહેછે. ભાઈ સાહેબ, આ ગરીબ લોકો ઉપર મહા જુલમ છે, માટે તમને કાંઈ દયા આવતી નથી?

કારભારી—એ લોકો ઉપર પરમેશ્વરનો કોપ છે ત્યારે આપણે એના ઉપર દયા લાવીએ તો પરમેશ્વરના શત્રુ થઈએ કે નહીં?

પરોપકારી—વાહવાહ, બહુ સારૂં સમજ્યા છો. હવે તમને અમારે કાંઈ કહેવાનું રહ્યું નથી.

દોહરા.

પરોપકારી ઘર ગયો, બીજે દિવસ પ્રભાત;
નથી જુલમ આ રાજમાં, ભૂલ્યો એવી વાત. ૧.
આવ્યા અમદાવાદમાં, એલફીન્સ્ટન આપ;
એ અવસર બાબત કરી, સકળ કહ્યો સંતાપ. ૨.
બજારમાં સરકારની, જેવી વધિ છે લાજ;
એવી સઘળી જાતમાં, વધશે તો ઠિક આજ. ૩.
ગયે વરસ સરકારને, ધન સાડી ત્રણ ક્રોડ;
જો કરજો જોઈતું હતું, કોઈને ન કર્યું છોડ. ૪.
જાહેરનામાં મોકલ્યાં, દેશ દેશ મોઝાર;
વણમાગ્યે તીજોરીમાં, આવ્યા દામ અપાર. ૫.
તેમજ સઘળી વસ્તુઓ, માંખણ દુધ મજૂર;
વણ માગે નર આપવા, હરખે જાય હજૂર. ૬.
એવિ વધે સરકારની, લોક સરવમાં લાજ;
જુલમ મટે હરકત ઘટે, એમ ચાહુંછું આજ. ૭.
દુઃખ ગરિબનાં આ સુને, મેં કીધાં પોકાર;
કોઇ વખત વળિ ન્યાયની, અડચણ કરિશ ઉચાર. ૮.
બાર વરસ સુધી બને, મુકદમાનાં કામ;
જોઈએ આટો આવખું, જોઈએ તજવું ગામ. ૯.

અંગ્રેજી કાયદાવિષે.

મનહર છંદ.

કાયદાની કલમો ને આંકડ અનેક થયા,
નિર્ભય ન વેઠી સમજી શકાય ન્યાયનો;
જેમ સ્માર્ત ધર્મવાળી સ્મૃતિઓ અનેક થઇ,

---

૧ માજીરાજ્યની વખતથી ભંગીયા વગેરેને માથે વેઠ કરવાનું કામ ચાલ્યું આવે છે.

નિર્ણય ન સમજાય સ્માર્ત સંપ્રદાયનો;
કાયદામાં શબ્દ પણ એવા તો કઠણ છે કે,
મોટા મોટા વકીલો ન જાણી શકે માયનો:
વેદનાં વચન વિષે ઉપજે અનેક અર્થ,
એવો કાયદો છે આજ અંગરેજ રાયનો. ૧૦.

દોહરા.

આ અવસર એટલું કહી, પુરિ કરૂંછું વાત;
જે બોલો જગદીશની, ભાવ સહિત સહુ ભ્રાત. ૧૧.
દેશીનાં દુઃખ ટાળવા, કહુંછું કરી પ્રણામ;
તે ધરજો સૌ ધ્યાનમાં, દાખે દલપતરામ. ૧૨.
માજી રાજ્યોથી ઘણું, છે રૂડું આ રાજ;
પણ તેમાં જે ખામિ છે, તે ઉચરી મેં આજ. ૧૩.
ઇશ્વર આગળ માગિયે, કરજોડીને એમ;
આવું રાજ રહેજો સદા, જન સુખ પામે જેમ. ૧૪.

શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્ત.

હે [૧]હાથી શુણ તું ગવર્નરતણા, સાહેબનો હું કવિ;
હું તું બે સમ ભાગ્યશાળિ ભુવિમાં જે ઉપિકા જ્યાં હવી.
રાજા ગાયકવાડ પાસ પણ જો, ત્યાં હોત સેવા મળી;
તો આરોહણ હેમનું મળત ને, સો સ્વાર સાથે વળી. ૧૫.

એ ભાષણ સાંભળીને આજમ વિનાયકરાવ વાસુદેવજી બોલ્યા કે તમે જે આ હકીકત વાંચી, તેનો સાર હું મહેરબાન ગવરનર સાહેબને જાહેર કરીશ, અને તે વિષે કાંઇ બદોબસ્ત થશે એવી હું આશા રાખુંછું.

---

[૨]પીડા હરણ સ્તોત્ર.

દોહરો.

આજ કરી મહારાજ તેં, અમ પર કૃપા અમુલ્ય;
ટાળ્યો હિંદુસ્તાનથી, દરો ભારત તુલ્ય. ૧.

વૈતાળિય છંદ.

દરિ ભારત તુલ્ય ભુતળે, ઝગડો જેર ભર્યો કર્યો ખળે;
પણ હે પ્રભુજી કૃપા કરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૨.
જુગમાં ન ભુલાય જેવડો, અતિ કીધો ઉપકાર એવડો;
ખરચી કરૂણા ખરેખરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૩
ભય ભંજન તૂં પ્રભૂ ભલો, ઉપકારી પણ તુંજ એકલો;
સ્મરતાં ક્ષણ સદ્ય સંચરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૪
જગમાં વધિ બંડ જ્વાન તો, વણ કલ્પાંત વિનાશ થાત તો;
દુનિયાં દિલમાં હતી ડરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૫.
સુખદાયક દેવ આ સમે, અતિશે ગૂંડ કહિયે હવે અમે;
વિતિ તે નહિ જાય વીસરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૬
પગલે પગલે કૃપાનિધી, અમને એજ રિતે કૃપા કિધી;
દઇ ભોજન ભાજનો ભરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૭.
પ્રભુ તું જગમાત તાત છે, ધણિ શક્તી તુજમાં અઘાત છે;
તુજથી નથિ અન્ય ઉપરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૮.
મુનિ ભૂધર ભક્તિ ભાનનેં, ધન ધંધે ધરિ નિત્ય ધ્યાનનેં;
પણ આપનિ આ પ્રજા સ્મરી, હરિ તેં હેત ધરી પીડા હરી. ૯

દોહરા.

હે હરિ તેં પીડા હરી, કરી કૃપા આ કાળ;
તેમ તમે ત્રિભુવન ધણી, સદા કરો સંભાળ. ૧૦.
દેજો સુખ સહુ દેશને, ગુણમય દેજો જ્ઞાન;
વિદ્યાની વૃદ્ધી થજો, શુભ ઇંગ્લાંડ સમાન. ૧૧.
રાજ કરો વિક્ટોરિયા, નિર્મળ જેનુ નામ;
આશિષ માગે એટલી, દિન દિન દલપતરામ. ૧૨.
[૧]સંવત [૪]શ્રુતિ [૧]શશિ [૯]નવ [૧]વિધુ, અજિ ઇશ્વરસ્તુતિસાર;
અરર પક્ષ આષાઢમાં, તિથિ તેરશ ગુરવાર. ૧૩.

વિક્ટોરિયા રાણીવિષે.

હરિગીત [૨]છંદ.

હે દેવના પણ દેવ તું તનખેવ દિલમાં ધર દયા,
જે રાણિજીના રાજથી થિર થૈ અમે સુખિયા થયા;

---

૧ ગવરનર સાહેબના હાથી ઉપર બેશીને આ ભાષણ સાંભળવા સારૂ આજમ વિનાયકરાવ વાસુદેવજી તથા તેના ત્રણ મિત્રો આવ્યા હતા, તે હાથીની સાહાઇ જોઇને લોકો કહેતા હતા કે ગાયકવાડનો હાથી હોય તો તેની સાથે કેટલો ઠમાક હોય! તે વખતે આ શ્લોક કહ્યો હતો.

૨ ઇસ્વી સન ૧૮૫૭ નો બળવો શમ્યા બાબત ૧૮૫૯ માં મુંબઇમાં ડાકટર ભાઉના ઘર પાસે પ્રભુ પ્રાર્થના કરવા સારૂ રામમંદિરમાં મોટી સભા મળી હતી, તેમાં બોલવા સારૂ ડાકટર ભાઉની ફરમાસથી આ સ્તોત્ર રચ્યું હતું.

૧. ૧૯૧૪.

૨ સંવત ૧૯૧૫ ના કારતક શુદ ૧ ને દિવસે ઇસ્ટ ઇંડિયા કંપનીના હસ્તકથી માહારાણીએ હિંદુસ્તાનનો અમલ લીધો તેના ઓચ્છવની સભા અમદાવાદના કલેક્ટર સાહેબના બંગલામાં ભરાઇ હતી તે સમે આ કવિતા કહી હતી.

[illegible]
સુખમાં સદા વિક્ટોરિયાને રાખ પ્રભુ આ રાજ્યમાં. ૧.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
સુખમાં સદા વિક્ટોરિયાને રાખ પ્રભુ આ રાજ્યમાં. ૨.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
સુખમાં સદા વિક્ટોરિયાને રાખ પ્રભુ આ રાજ્યમાં. ૩.
[illegible]

ગુજરાતમાં વિક્ટોરિયા રાણીનું રાજ્ય સ્થપાયાવિષે.

ભુજંગી છંદ.

[illegible] ૧૦.
[illegible] ૧૧.
[illegible]

દોહરો.

એમ ભલો ઉત્સવ થયો, હરખ્યો સકળ સમાજ;
કર જોડી પ્રભુને કહે, રહો અચળ આ રાજ. ૧૮.

ઇંદ્ર વિજય છંદ.

લંકપુરી સળગી અળગી,
ભભકારથી રાવણની છબિ ભાજી;
કાં પ્રગટ્યો ક્ર્જ દેશ દવાનળ,
જ્વાળમુખી ગગને ચઢિ ગાંજી;
લોચન ત્રિજું ત્રિલોચનનું,
ઉઘડ્યું દક્ષપત્ત પડે ઉપમાજી;
રાજ સમાજનિ આગળ,
આજનિ રાત સમે બનિ આતસ બાજી. ૧૯.

સંદેહાલંકાર.

મનહર છંદ.

મેલો ઘેલો પેલો જુઓ આગબેલમાં ઉભેલો,
ગોદડે ગુંથેલો એવો આવે હનુમાનજી;
કાળા હાથ દાઢવાળા દાઢી મોઢું દીસે કાળું,
પાઘડીનો પલ્લો પુંઠે પૂંછડા સમાનજી;
લોક નાસાનાસ કરે ત્રાસ પામી તેને કામે,
એને નાવે આંચ જેના રામજી જમાનજી;
ઠેકી ઠામ ઠામ આગ લગાડીને આવ્યો ખમે,
હશે હનુમાનજી કે મુવાં સુલેમાનજી. ૨૦.

ઈસ્ટ ઈંડિયા કંપનીના હસ્તકમાંથી મહારાણીએ હિંદુસ્તાનનું રાજ્ય લીધા પછી જ્યારે કલાર્ક ગવરનર સાહેબ અહિં આવ્યા ત્યારે તેમને હોપ સાહેબની મારફતે સને ૧૮૬૧ ના અકટોબરમાં લખી મોકલેલું.

કવિત.

શુણો મર જારજ કલારક ગવરનરજી,
આજે ઈસ્ટ ઈંડિયા ઈજારદાર થૈ ગયા;
સવાસો વરસ સુધી હિંદુસ્તાનમાં હુકમ,
ચલાવી ચોખ્ખું રાણીજીને રાજ્ય દૈ ગયા;
ગામ ધામ દામ સેના સહીત તમામ સોંપી,
ચાહન ચોરી કરી અમુલ ચીજ લ્હે ગયા;
કહે દલપતરામ દેખાડી આપું આ ઠામ,
સઘળા સાબાશી તો લુટીને તેઓ લે ગયા. ૧

સોરઠા.

શ્રી સરકાર ઉચાર, લખવા લાયક જાણિયે;
કદી હવે શીકાર, ઉપમામાં નહિ આણિયે. ૨.
વિક્રમ સમ જે વાર, પ્રજા પ્રેમ પામો તમે;
મુખથી શ્રી સરકાર, લાયક ગણિ લખશું અમે. ૩.

આ કવિતા મુંબાઈમાં શેઠ પ્રેમાભાઈ હીમાભાઈના ફરમાવ્યાથી સભામાં બોલવા સારૂ ત્યાં રચી હતી.

પ્રીન્સ આફ વેલ્સના લગન વિષે.

દોહરો.

લાયક લંડનનો પતી, પરણ્યો રૂડી પેર;
તે કારણથી ત્યાં થયો, ઘણો ઉત્સવ સૌ ઘેર. ૧.

મનહર છંદ.

જે અલેક્ઝાંડરિઆ રાણી વખણાણી તેને,
પ્રીન્સ આફ વેલ્સ રાય પરણીઆ પ્રીતથી;
સર્વ સૂખદાયક તે લાયક વિલાયતમાં,
મચ્યો મહોત્સવ જ્યાં રચ્યો વિવા સુરીતથી;
જોવાને અનેક જન મળ્યાં મીજલસ માંહી,
ખૂબ થયાં ખુશી તે ખરેખરાં ખચીતથી;
પામીને પ્રીતી અપાર આશીષ કરે ઉચ્ચાર,
હેતે નરનાર ત્યાં હજાર વાર હીતથી. ૨.

ઝુલણા છંદ.

સ્નેહનાં ચિન્હ સમ અંક સન્મુખતણી,
સાલ ત્રેસઠતણી સરસ જાણી;
જોડ અક્ષર તિથે[1] પ્રેમથી પરણીયાં,
દસમી મારચ દિને રાય રાણી;
એજ શુભકામનો સરસ ઉત્સવ થયો,
પ્રથમિ મે માસ તારિખ પ્રમાણી;
નિરખિ મુંબાઇનિ શોભા ભલી નવનવી,
કવિત રચિ શું કવિ કહે વખાણી. ૩

દોહરા.

સજ્જન સન્મુખ જો વસે, કિમત અધિક કહીશ;
વિમુખ થએ કિમત જુઓ, ત્રેસઠના છત્રીશ. ૪
સરસ રિતે શણગારિયું, સઘળું મુંબાઈ શહેર;
મહાજનની મિજલસ મળી, પ્રીતે રૂડી પેર. ૫.
આતસબાજીનો અધિક, ખાસો કીધો ખેલ;
અંતર અચરજ ઉપજે, રચના એવિ રચેલ. ૬.

---

[1] તિથે—તિથીમાં.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]

[illegible] ૭.

દોહરા.

[illegible] ૮

[illegible] ૯.

[illegible] ૧૦.

[illegible] ૧૧.

[illegible] ૧૨.

[illegible] ૧૩.

ગવરનર જનરલ લાર્ડ મેયોનું મૃત્યુ.

તા૦ ૮ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૭૨ [illegible] તા૦ ૨૫ મી ફેબ્રુઆરીએ [illegible]

દોહરો.

[illegible]

હરિગીત છંદ.

[illegible]

[illegible]

[illegible] ૨.

[illegible] ૩.

[illegible] ૪.

[illegible] ૫.

[illegible] ૬.

પ્રિન્સ આફ વેલ્સ વિષે પ્રભુ પ્રાર્થના.

તા૦ ૨૭ મી ફેબ્રુઆરી સને ૧૮૭૨ ને [illegible] પ્રિન્સ આફ વેલ્સને [illegible]

દોહરો.

[illegible] ૧

હરિગીત છંદ.

[illegible] ૨

[illegible]

[illegible] પ્રકાશની, [illegible] છે. ૩.
તું [illegible] પર્વત કરે, પર્વતનું [illegible] તું કરે;
[illegible] તું [illegible] કરે;
[illegible] પ્રભુ, [illegible]
[illegible] પતિત [illegible] ૪.
[illegible] ભરે ભગવાન તું;
[illegible] અમર પદ દાન તું.
પ્રભુ [illegible] તું. [illegible] છે;
[illegible] છે. ૫.
તું [illegible] નામ ભિન્ન અનેક છે;
[illegible] છે.
[illegible]
[illegible] ૬.

દોહરો.

[illegible]
[illegible] પ્રભુજી તે આજ. ૭.

ઝુલણા છંદ.

[illegible]

પાળનારો ઘણા પ્રાણિનો પેખિને,
પ્રેમથી આ સમે તેંજ પાળ્યો;
યોગ્ય નૃપ જાણિને ઉર દયા આણિને,
રાણિના પુત્રનો રોગ ટાળ્યો. ૧૦.
મનુષ્યથી મુખ્ય જે જંતુ આ જગતમાં,
શ્રેષ્ઠથી શ્રેષ્ઠ વળિ જે વસે છે;
સર્વનો સ્વામિ તું છે અને સર્વની,
સર્વદા તુંજ સંભાળ લે છે;
ભૂપના ભૂપ તેં ભૂપ સુત ભયથકી,
ભરતનોખંડ ભયભીત ભાળ્યો;
યોગ્ય નૃપ જાણિને ઉર દયા આણિને,
રાણિના પુત્રનો રોગ ટાળ્યો. ૧૧.
તારિ કરૂણાથિ ઉર આશ સઘળી ફળે,
તારિ કરૂણાથિ ભય નાશ ભાગે;
તારિ કરૂણાથિ સંસારિને થાય સુખ,
તારિ કરૂણાથિ સૌ કષ્ટ નાસે;
દાખિ દિલમાં દયા કુંવરના દેહને,
નેહની નજરથી તેં નિહાળ્યો;
યોગ્ય નૃપ જાણિને ઉર દયા આણિને,
રાણિના પુત્રનો રોગ ટાળ્યો. ૧૨.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
યોગ્ય નૃપ જાણિને ઉર દયા આણિને,
રાણિના પુત્રનો રોગ ટાળ્યો. ૧૩.

છપ્પો.

[illegible]
[illegible] ૧૪.

દોહરો.

[illegible]
[illegible] ૧૫.

પ્રીન્સ આફ વેલ્સ મુંબાઇમાં આવ્યા તે [1]વિશે.

દોહરા.

મહારાણીના મુગટના, જવાહીરમાં જેમ;
કોહિનૂર ચળકે ઘણો, દિવસ આજનો એમ. ૧.
સન અઢાર પંચોતરે, વિમળ નવંબર માસ;
આઠમદિન ઓપાવશે, અત્રેના ઇતિહાસ. ૨.
પ્રિન્સ વેલ્સ પગલું ભરયું, પુર મુંબાઇ મોઝાર;
- અતિ ઉત્સવ એથી થયો, હરખ્યાં સો નરનાર. ૩.

કૈસરે હિંદવિશે.

"તા૦ ૧ લી જાનેવારી સને ૧૮૭૭ ને રોજ અમદાવાદમાં શેઠ હઠીસિંહની બાહારની વાડીએ દરબાર ભરાયો હતો, તે વખત કહેલી કવિતા."

કવિત.

થઇ ગયો અશ્વ જેમ આજ અંગરેજતણો,
વિજળીનો તાર આખા ખંડમાં ફરી વળ્યો;
વસ્તીમાં કે વનવિશે રાજા કે મેવાસી કોઇ,
અટકાવનાર નહિ થામ તે વિશે ટળ્યો;
એમ આખો ખંડ જીતી રાજસુય યજ્ઞ રચ્યો,
એથી ઘણા રાજનો સમાજ આજ છે મળ્યો,
કહે દલપતરામ અસલ કદી આ કામ,
આવો એક છત્રધારી સહિમાં ન સાંભળ્યો ૧
જમલનાં જ્યાતિષ જાને જગતી લોક,
કરતાં ખરાબ ભય ભૂપનો ન રાખતા;
તે માટે સિંદુરનાં ત્રિશુળ મૂળથી કરતા,
ભાળી ભય પામી આઠે દેવ એમ ભાખતા;
આ જુઓ અચંબ આજ તારનાગ થબને તો,
નથી જે ત્રિશુળ તોય નથી તોડી નાખતા.
એજ અંગરેજનાગ તેજનો પ્રતાપ જાણો,
જેનું નામ સાંભળીને સાંમુ નથી નાખતા. ૨

દોહરા.

રાવણ સીતા લૈ ગયો, રામ આપ્યું હતી તેવ;
આ અવસર અંગ્રેજની, આપ્યું ન લેવે કેવ. ૩.
[2]નભથી કે પાતાળથી, નીકળશે નૃપ દૂત;
એવું જાણી અંતરે, ભડકી ભાગે ભૂત. ૪.
જેમ હાથિ લે સુંઢમાં, અનાયાસ [3]અરવિંદ;
તેમ રાણી આ દેશ લઇ, બની "કૈસરે હિંદ". ૫

ઝુલણા છંદ.

રાજ અધિરાજ વિકટોરિયા રાણિયે,
કૈસરે-હિંદ ઇલકાબ લીધો;
પ્રીત પરિપૂર્ણથી આજથી પાળવા,
[4]કથનથી જાણિએ કોલ દીધો;
પરમ પ્રેમે હવે અધિક ગણિ પાળશે,
ટાળશે સર્વ સંતાપ પોતે;
એમ જાણી થઇ ભરત ભૂમી ભલી,
જેમ શોભે શશી પૂર્ણ જ્યોતે. ૬.
આજ આદિત્ય આભાસ ભાસે ભલો,
છે ભલી ભૂમિ સોનાથિ છાઇ;
જ્યાં જુઓ ત્યાં સુઆનંદ આનંદ છે,
વાયુની લહરિ એવીજ વાઇ;
શી કહું સરસ શોભા અની આજની,
રાજસૂયજ્ઞની રીત કીધી;
ઇંદ્ર દરબાર અનુસાર અતિ ઓપની,
દિલ્લિને આજ શોભાવિ દીધી. ૭.
લેખના દ્રવ્ય અભિલાખનો ત્યાં વળી,
સરસ જ્ઞુનદ્રવ્યનો હોમ થાશે;
નાચશે અપસરા નારિ ગાંધર્વ જન,
પ્રીતથી ગીત ગુણ ગાન ગાશે.
સિંહ ને વાઘ ને નાગ [5]જાલમ વળી,
શેરખા પાંખમાં સર્વ મળશે;
જે કદી સપથી નહિજ જોડે વસે,
તેતણું વેર તતકાળ ટળશે. ૮.
સર્વ મમ ભરતની સર્વ ભૂમી બની,
હાક કીધો ભલો કામ કામે;
શહેર પ્રત્યેકમાં સરસ શોભા બની,
દીપ માળા ધરી ધામ ધામે;
અહમદાવાદમાં આજ રચના બની,
કવિત જેનારનું ધન્ય જાણું;

---

૧ આ બાબતના ૧૫૦ છંદ રચીને અહિંની ધ્રિટિશ રાજ્યના અમ્માર બેઠનલાલ કલ્યાણજીની મારફતે અંગ્રેજીમાં તરજુમો કરીને વિલાયતમાં મોકલ્યા હતા તેની નકલ પણ મોકલી હતી.

૧ આકાશ. ૨ કમળ. ૩ વચનથી. ૪ સોનાની. ૫ જાલમ સિંહ નામ રજપુતોમાં પાડે છે, એટલે જુલમગારસિંહ.

ફાલ્ગુનીમાં થઈ ઉત્તમ આનંદની,
વિવિધ રચના ઘણી શી વખાણું. ૯.
પારકા ઠામધરિ અતિ ઉંચું રહ્યું,
ઇંદ્ર શ્રી ભરતને સૈન્ય આવ્યું;
રોમિને વેશ મશહૂર સર્વે મળ્યા,
સર્વેને સૈન્ય તે ભારી ભાવ્યું;
તેમ જોડકાના ત્યાં બાગ શ્રેષ્ઠ,
વિવિધ વાદ્ય ત્યાં ખૂબ વાગ્યાં;
ફાલ્ગુનીએ પુરિને પર્વતો વન તરુ,
લાભ સિંધુ સરિતા ખૂબ લાગ્યાં. ૧૦.
જે સમે સૂર્ય પશ્ચિમ ભણી સંચર્યો,
દેશે દિશની ભેટ કરવા;
તે સમે શેઠ હઠીસિંહની વાડીમાં,
મોટી મિજલસ ભરી મન ભરવા;
હાકેમો તથા શેઠિયા ત્યાં મળ્યા,
હાજરી નિરખતા ચિત્ત ઠરે;
રાજચુડામણિ જેમ માંડ્યો [illegible],
[illegible] જેમ જાણે. ૧૧.
[illegible] તથા [illegible] અપાર થયું,
[illegible] દીવડી [illegible];
જેમ આકાશ [illegible] ત્યાં [illegible],
તેમ [illegible] ત્યાં [illegible];
[illegible] વિમાન ત્યાં વર્તુલાકાર છે,
[illegible] શુભ [illegible];
[illegible],
વર્તુલાકાર આકાશ [illegible]. ૧૨
[1][illegible] શુભ [illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible],
[illegible].
[illegible] ૧૩

૧ [illegible]

૨ [illegible]

દોહરો.

સભાસદોને માન દઈ, આપ્યાં બીડાં એમ;
માન પત્રના માન દઈ, આપે ખલિતા જેમ. ૧૪.

ઝૂલણા છંદ.

આજ આકાશ મંડળ દિસે ઓપતું,
ભૂમિ મંડળ વળી સરસ ભાસ્યું;
રાજ મંડળ વળી રાજ દરબારમાં,
ભમરનું આજ અતિશે વિલાસ્યું;
હદરિ આનંદની આજ જગ લોકમાં,
ભૂમિપે રાજ્યનું તેજ ખૂબ્યું;
સરસ શોભા ઘણી કેની હું વર્ણવું,
લોકની નિરખતાં લોક ભૂલ્યું. ૧૫.
આજ આ શહેરમાં સરસ રચના રચી,
અવનીમાં જેમ વૈકુંઠ આવ્યું;
ધન્ય અમદાવાદની નીર નિરખતા વડે,
ધન્ય શ્રી નગર ભૂપે ભાવ્યું;
[illegible] ભરી [illegible] દિસે,
[illegible] મિન [illegible];
[illegible] દીવડી [illegible],
[illegible] સરસ [illegible]. ૧૬.
[illegible],
[illegible];
[illegible];
[illegible];
[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible]. ૧૭.
[illegible],
[illegible].
[illegible],
[illegible];
[illegible].
[illegible];
[illegible].

૧ [illegible]

પ્રકરણ ૨ જું.

સ્વદેશવાત્સલ્ય તથા કળાકૌશલ્ય.

[illegible]

અરે આપણી સંતતીને ઉગારો,
કુધારો ન મારો સુધારો વધારો. ૪
મળે કાંઇ જો લેમ મદે કુઠારો,
અને સોમના ગોક મદે ગુઠારો;
નહિ આવશે દુખનો એક આરો,
કુધારો ન મારો સુધારો વધારો. ૫
પ્રજા જો તમારી સુધારો ન પામી,
મશીનોથી છૂટે કરીને ગુલામી;
અનેરીકનોની દયા પર મારો,
કુધારો ન મારો સુધારો વધારો. ૬
વડુ મીન નીપાવતે લાજ લાગી,
નહિ તો મળી પાકમાં પુણ્યપણી;
ન સંતા કરે દહૂ જાગો નારો.
કુધારો ન મારો સુધારો વધારો. ૭

[illegible]

નચિંતે નડે તે પ્રબંધો[1] નિવારો,
કુધારો ન ધારો સુધારો વધારો. ૧૨.
અરે સાંભળો સજ્જનો શુદ્ધ આ મેં,
રચ્યાઉ રૂડા છંદ દલપત નામે;
ગુણી રાખજો ચિત્ત વિચાર સારો,
કુધારો ન ધારો સુધારો વધારો. ૧૩.

દોહરા.

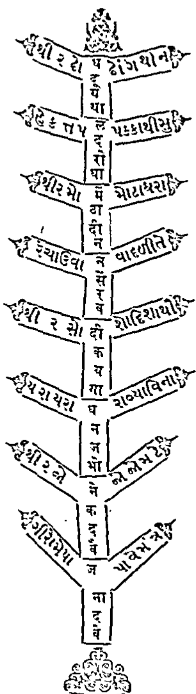
દેહ ન આળસ રાખશો, જન વિદ્વાન વિશેષ;
મહેનત કરો હમેશનો, સુધરે સઘ સ્વદેશ. ૧૪.
પાસ માંહિથી થઈ થયા, પશુથી મનુષ સમાજ;
એમ સુધરતું આવિયું, છે નમુના હજી આજ. ૧૫.
આગબોટ આ તો જુઓ, જૂનાં જુઓ જહાજ;
દેરાર કરતાં હશે, એમ સુધારો આજ. ૧૬.
સુધરેલા સરખા ન થા, સુધરેલા થા ધીર;
મોરા[2] જેવું નહિ ભર્યું, મીઠું ભર્યુંજ નીર. ૧૭.
સઘળા જન આ જગતમાં, કદી ન સુધરનાર;
આશ ટળ્યા વગરની, પૃથ્વી નથી થનાર. ૧૮.

કેતકી પ્રબંધ

મનહર છંદ.

વેદના જપારે મંત્ર વેદનાજ પામે રોગી,
વૈદ કને જોજો મટે વૈદકને જોરથી;
ભોજન ધરાવ્યા વિના ભોજ ન ધરાય રાય,
ગાયક હીરો વિરાથી ગાય કદી સોરથી;
વરસેં ન વાદળી તે વરસે નવા ઉચ્ચારે,
ન દીઠ મેં મોરા ધરા નદી દમે મોરથી[3];
ધારો દલ પક્ષથી સુધારો દલપત કહે,
થાવ દૂધ દોરથી ન, થાવ દૂધ દોરથી. ૧૯.

કેતકી.

1 પ્રબંધ-બંધી 2 મોરા જેવું-શરણ જેવું.
3 મોરના નવા ઉચ્ચારથી

હિંદુસ્તાન ઉપર

ફુનરખાંનની ચઢાઇ.

સોરઠો.

વંદન કરી બહુ વાર, ગણિ વળી પ્રભુ અમજિન ગુણો;
સઉ સજ્જન આ સાર, ભણી સુંદર ભાખણ સુણો. ૧.

દોહરા.

સુણજો સજ્જન સૌ તમે, એક વિવેકની વાત;
અંતર આંખો ઉપડે, જે ગુણનાં સાક્ષાત. ૨.
આજ આપણા દેશમાં, અધિક મહાક [૧]કપાસ;
એ ત્રણ અનિશ ઉપજે, એમાં ઉદ્યમ વાસ. ૩.
એથકી દ્રવ્ય વિદેશનું, આવે છે આ દેશ;
એજ થકી આ દેશની, વધી વિખ્યાતિ વિશેષ. ૪.
પણ ફુનર નરમાં નથી, નથી વળી સઘળો શોધ;
કુળ ઉદ્યમ સડો કરે, બીજો ન ધરે બોધ. ૫.
કુળ ઉદ્યમ તૂટે કરી, તો તૂટે નર તેહ;
અવર ન બુદ્ધિ ઉપજે, અચરજ જેવું એહ. ૬.
ચીન વિલાયતમાં વધ્યા, ફુનર પ્રગટ હજાર;
એઓએ આ દેશની, નિર્ધન કરી બજાર. ૭.
ગિજનીવાળો લઇ ગયો, સોમેશ્વર શોભાય;
એમ ફુનરખાં હરી ગયો, મોટી લક્ષ્મી માય. ૮.
ફુનરખાં વણુરાજનો, ઉચરૂં જગપ્રિ આજ;
કાન ધરી પ્રીતે કરી, સુણજો સકળ સમાજ. ૯.
સુંદર દેશ સુહામણો, લાગે હિંદુસ્તાન;
ઉદ્યમપુર એમાં વસે, સુખ સંપતિ નિધાન. ૧૦.
સઉ રાજાનો રાજિયો, રાજ કરે વણુરાજ;
અધિક મહિદ ખેં [૧]અનુજછે, જેની જગમાં લાજ.૧૧
જમે ભરે પરદેશના, ભૂપતિ જેને ઘેર;
દસે દિશાઓ વશ કરી, મહીપતિ કીધા જેર. ૧૨.
સેવે ચાર વરણ સદા, કસુર કરે નહિ કોય;
અમજિન જેને આગળે હય હાથી રથ હોય. ૧૩.
કહું તેની કુળ દેવિકા, લક્ષ્મી નામ લખાય;
જે આસોવદિ તેરશે, પ્રેમ સહિત પૂજાય. ૧૪.
જેને નિજ પગ રપનારા, હિંદુ દિશ દુભાય;
સભા વિષે સાચો થવા, લક્ષ્મીના સમ ખાય.
કઇ દિન પ્રતિ દર્શન કરે, પોઢી ઉઠી પ્રભાત;
નિરખી જિનના ચંદ્રને, નિરખે લક્ષ્મી માત. [illegible]
પ્રભુની પટરાણી ગણે, જેથી જગત અશોક;
પ્રતિદિન કંઇ પૂજા કરે, હેતે હિંદુ લોક. [illegible]
દરિયાની તે દીકરી, મોટી જગની માત;
દમડી પૈસા રૂપિયા, પ્રગટ રૂપ પ્રખ્યાત. [illegible]
અધિકો એથી સ્વર્ગમાં, દેવ ન દીસે કોય;
ઇંદ્ર સદા સેવક થઇ, લક્ષ્મીને વશ હોય. [illegible]

ચોપાઈ.

એ કુળદેવિ પ્રતાપે આજ, રાજ્ય ચલાવે શ્રીવણુરાજ;
કીર્તિ તેની સુણીને કાન, ખટ[૨] પડ્યો નૃપ ફુનરખાંન.૨૦.
જેનું ચીન વિલાયત રાજ, ધણી ધણી ફોજોનો આજ;
યંત્રખાન જેનો પરધાન, ભારે બળિયો ભૂત સમાન.૨૧.
તે પ્રતિ બોલ્યો ફુનરખાન, અંતરમાં આણી અભિમાન;
રોકડ આપણી લે વણુરાજ, નોહાસેપે આપણી લાજ.૨૨
સાચું બોલ તજીને સોર, શાથિ કરે વણુરાજ જોર;
વદે પ્રધાન સુણો નૃપતાત, મહાલક્ષ્મી એની કુળમાત.૨૩.
સદા પ્રસન્નછે તેને શીશ, તેથી વશ કીધી દશ દીશ;
ધુંખારી કહે ફુનરખાન, હાથ કરૂં હું હિંદુસ્તાન. ૨૪.
તોડું દેવળ લક્ષ્મી તણું, પરમ પરાક્રમ છે આપણું;
લક્ષ્મી લાવું પકડી કેશ, નહિનો દેહ તજું પરદેશ.૨૫.
સ્વારી જેમ સુલતાને કરી, સોમેશ્વરની શોભા હરી;
એજ રીતે વરતાવું આણ, તો બીબીજાયો સુજાણ.૨૬.
પછી કરજોડી કહે પ્રધાન, સમર્થ નહિ વણુરાજ સમાન;
અખિલજગતએનેવશઆજ, મોટોતેમહિપતિમહારાજ.૨૭.
લક્ષ્મી શી રીતે લાવીયે, કેમ કુશળ પાછા આવીયે;
અધિકસિંહઉએનો ભ્રાત, વિશ્વવિષેનેપણ વિખ્યાત. ૨૮.
બળિયો એ બન્નેથી કોય, હું જાણું જગમાં નહિ હોય;
મોટો જુદ્ધો યોગ[૩]મહાક, પાછો હરી નઆપે પીડ.૨૯.
સઉના સિરપર ધારેપાય, જુદ્ધો તે કયમ જીત્યો જાય;
એઠે ખરાખરીનોખેલ, તે તલમાં નહિ પામો તેલ.૩૦.

પધ્ધરીછંદ.

અતિઅમરદેશ હિંદુસ્તાન, વળીવિકટપંથભૂમીભયાન;
સજિસૈન્યસંગજુંદેશદૂર, અનહદશહેરઉદ્યમીપૂર.૩૧.

---

૧ નાના ભાઇઓ.

૧ કપાસ. ૨ ખટ્ટ—ઝાંખો. ૩ [illegible]

તેમધ્યધિંગુ ઉલક્ષ્મીધામ, હરીશકેકોણ જનરાખીધામ;
વિધાવિચિત્રનોકહણુકોટ, રખવાળકારિગરએનીઓટ.૩ર.
ગજદંત દેવિ દ્વારે કમાડ, વેપાર થંભ પ્રૌઢા પહાડ;
સોનાનીખાણુશિખર સુરંગ, નિર્મળહિરામણિમોતિનંગ.૩૩
ઉચરાય રાગ રૂડા રસાળ, વાજિન્ત્ર નિત્ય વાજેવિશાળ;
ઝણુણાટશબ્દઆસરકરંત, ઘણુણાટઘંટકેરાઅનંત.૩૪.
મહાલક્ષ્મિ મધ્યવિરાજમાન, કહું રૂપ તે તણુંસુણોકાન
સરૂ વસ્તુમેળવીશકેસાથ, હુંજાણુંજેહશેચારહાથ.૩૫.
દરશીઅદર્શ બહુહામથાય, તે માટલક્ષ્મિ ચપળાલખાય;
જેનેપ્રસન્ન જગદંબ આપ, પરિપૂર્ણુંનેજ્યપામેપ્રતાપ.૩૬.
જગદીશકેરીપટરાણિજાણી, વડિરૂપવાળિકવિયેવખાણિ;
સેના અસંખ્યરાખેસહાય, જનકોપતેથીજીતીનજાય.૩૭.
હથિયાર જાત હાથે હજાર, તરવાર ઢાલબરછી કટાર;
ત્રીશળનેછરા ધનુર તીર, ધારીશકેનઆરિ ઉરધીર.૩૮.
દીઠા અનેક તે પાસ દાસ, એથી ન જીતવા થાય આશ;
મહારાજઆજરાખીયેઉર, કો સમે કાજ કરશુંજરૂર.૩૯
સહસા નસ્પરે કોઇ કામ, ધીરજે સાધીયે શત્રુ ધામ;
ધીરજે સાચવિયે શ્રેષ્ટ ગ્રંથ, ધીરજે કાપીયે પ્રૌઢપંથ.૪૦.

¹પ્લવંગમછંદ.

કોધ પામિને પુનર, હુનર નર ઉચર્યો;
રે ગુણવાન દિવાન, દિસે શ્રમ તું ધર્યો;
સુણ મારૂં સામર્થ્ય, વ્યર્થ તજ શોક તું;
જુડી જવાદે જિકર, ફિકર કર ફોકતું. ૪૧.
હુનરવંતો નર હોય, હિટાડે ફોજને;
આપે ઉંચકે એક, બહુમણુ બોજને;
વાહન હય રથ હાથિ, લક્ષ્મી ના લેખ તું;
બહુ અમ્મીરથ બોટ, અમારા દેખ તું. ૪૨.
પવન પ્રમાણે ગમન, જગતમાં જેહનું,
વળી હવે વિચાર, બહુ બળ કેહનું;
લક્ષ્મીના લખનાર, હજાર લખે મળી;
એક અમારો છાપ-ખાન લખિદે વળી. ૪૩.
લક્ષ્મીના જન લાખ, નજર ઉંચી કરે;
પર્વત વિરપર્વત, વળી કદિ વીચરે;
પ્રદંડરૂપમેહનાં ભુવન, નદી દેખે નથી;
તે ગ્રહ દેખે તુરત, હુકમ મારાથકી. ૪૪.
મારા જનની ગતિ, જાય જળ અંતરે,
વમનને વિમાન, ચડી નભ સંચરે;
કાષ્ટ પૂતળી પાસ, શુકામ કરાવિયે,
કાંઇ પડે નહિ કષ્ટ, વસ્તુ ઉપજાવિયે. ૪૫.
લક્ષ્મીને ભુજ ચાર, અમારે વીશ છે;
ઉત્તમ કુળ અવતાર, ગતી દસ દીશ છે;
બુદ્ધી મારી માત, ²ગણાધિપ તાત છે;
લાભ લક્ષ ગે ભ્રાત, વિશ્વ વિખ્યાત છે. ૪૬.
વય છોટીમાં વસ્યો હું હિંદુસ્તાનમાં,
કીધી કાંઇ સહાય, મનુષ્યના જ્ઞાનમાં;
શિખવ્યાં પટ હથિયાર, સુરીત સુધારવા;
ખેતી કરી ખોરાક, અધિક ઉદ્ધારવા. ૪૭.
ધાતુ ઔષધી શોધ, રાજની નીતિયો;
ગ્રહમંડળ અનુમાન, ખગોળની રીતિયો;
એ આદિક અતિ જુક્તિ, વધારી વેગથી;
સર્વે શિખવ્યો શોધ, ભલા રસ ભોગથી. ૪૮.
જ્યાં મહમદિયન જોર જણાયું આકરૂં;
ધર્યો ઉડ્યો ગભરાટ, સુજ્ઞાન ઘટ્યું ખરૂં;
હું મારૂં લેઇ કુટુંબ, વસ્યો આ દેશમાં;
વધને વર્ષે થયો છું, જોબન વેષમાં. ૪૯
હિંદુ મટી હું હાલ, થયો છુ યુરોપિયન;
કોઈ ન જાણે મને, હતો આ હિંદુજન;
ચીન વિલાયત આજ, રાજ મારૂં ઠર્યું;
હિંદુની હદ્દે દેવિ, અધિક તો આબરૂ. ૫૦.

દોહરા.

મંત્રિ કહે મહિપતિ સુણો તે ન તુરતનું કામ;
એનો પુર નથી આપનું, નથી આપનું ધામ. ૫૧.
હુનરખા એ ક્યો હવે, કરો કહુ તે પેર;
જેને આશા જીવની અસ જહ બેસો ઘેર. ૫૨.
અહિણુનિહ જે આપણું, જર જોરે લઇ જાય;
જેની બુદ્ધી જાગતી, ખુશિથી કેમ ખમાય. ૫૩.
³ગભરૂને કર ગોળ દઇ, ઠગ જન ઠગે રંજન;
તેમજ જ્યાં જન તુચ્છ મતિ, ધરણિ રહે નિર્ધન.૫૪.
જાય હરી જર આપણું, અહિંણુ મફતે કપાસ;
મન જાણો જીવતા મુઆ, અન્ન ન ખાવું ઘાસ. ૫૫.
માનવિ માગ મુલકનાં, અક્કલમંદ અતુલ્ય;
પકડી અહિણુ કપાસને, દામ ન દેવે મુલ્ય. ૫૬.
વખુરાગની વર્નીના, સૂતા પુરૂષ સદાય;
જડે નહીં નર જાગતો, જે મુજને લઇ જાય. ૫૭.

૧ ટેમ્સ નદીનો પુલ પાણીની નીચે બાંધેલો છે.

૧ ટેળાનો ઉપરી. ૨ છોકરૂં

કોઇ પ્રબંધ ન બાંધશે, ત્યાં લગિ ધીરજ ધાર;
આંખો મીચી ઉઘડશે, ગણજે તે શા ભાર. ૫૮.
તે માટે ત્યાં મોકલો, વડો પરાક્રમિ વીર;
તોડે હિંદુસ્તાનને એવો કોઇ અમીર. ૫૯.
સુણિ બોલ્યો સરદાર નર, પૂરે આદરભાર;
સારું સઘળી સૃષ્ટિને, એનો તજો ઉચાર. ૬૦.
ખર તને ભળાય છે, બોલ્યો ઉનરખાન;
ચાવ કરીને ચાલજે, લે છગ્ગેદ નિશાન. ૬૧.

ભુજંગી છંદ

કરી ફોજ ત્યાંથી ચડી ચેન રંગે,
બજાવ્યાં ઘણાં વાદ્ય ભારે ઉમંગે;
સવ્યાં જાણુ ચીને કરાલ સદાઇ,
લઇ ફોજ ચાલ્યો મહાબળ સદાઇ. ૬૨.
ગુરે ક્રોધ સરદારણો દુર્ગ દિલ્લો,
લડ્યો શત્રુ તે વીર ચાલ્યો હઠીલો;
પડે ત્યેર હિંદુ તને દેશ આવ્યા,
લડી હાથી હિંદુઓને હરાવ્યા. ૬૩.
કરે સાહિ ચાહિ ઝુમે હિંદુ ચાલા,
ન ઉભા રહે સામ મેલીને નાઠા;
દિશિ દિશામાં જાણુ એ કોરા,
બળે, લગતા તીર લાગે અપારા.
પડ્યો દેશ હિંદુનો કેવી દશા, ૬૪.
ખરો કેર સઘળો તણો ખાઇ લાગ્યો,
ઘણાં દેવળે તોડીયાં તોડિ દીધ,
ભાંગી વળી કારનાં ખાઇ કીધાં.
ફિરે ફોજ ફેલે ધરો હિંદુ રાજ, ૬૫.
એ જ્યાલ દેખી મહાદેવ મન.
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૬૬.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૬૭.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૬૮.

ગડૂડે મદા મેઘના જેમ [illegible]
ધડૂડે ધ્રુજે ધમ્મસારાથિ [illegible]
ભડૂડે બળી જેમ સિધૂની [illegible]
ઘણાં શૂરવે આપનાં કોક [illegible]
ખપ્યા કેક તેનાં ન લાધે કશા [illegible]
નહીં શાયરો લોક ખૂબા તવા [illegible]
નઠ્ઠ દામ ને દામથી જાય ના [illegible]
ચલાવે ગુણે તાર જે રાજિમખ [illegible]
રહે ગર્વ સાથે ભલા હરિરાવ [illegible]
નહીં આવશે નાવશે સિંધુ આવે [illegible]
મુખાવ્યાસ્તરે યુદ્ધ ત્યાંમાં જમાવે.
શુરા શત્રુને સામસામા પ્રચારે,
નઠ્ઠ ભાર ઉત્પાતની જેમ ધારે [illegible]
કરે ભાર માગે કરે ખાંપ કારી,
ખરા આગમે ત્યાર ને કેમ ખારી [illegible]

દોહરા.

જાણુ કર્યું અસુરાણને, બોલ્યો તે બનાર [illegible]
સરદારને નહિ સાંઇ હાથ, હરખો ન હિંદુસ્તાન [illegible]
સાંભળ તું સેનાપતિ, કરું કેવક જોરઃ
આ અવસર છે આવડી, કે મારા કરનાર [illegible]
સુણી સેનાપતિ કહે, શુદ્ધ હાથ સુલતાન [illegible]
કાઢ્યો શુભ આપણું, કેદેખાન ઉબૂરાન.
તેને આવડી જણીનથી, કીધો દેહિસાન;
ભૂત તણું તે જાણપણું, એ એ બંધ વિહાન. ૯
દાસ થશે જ હિંદુઓ, કર અધિક કરનાર;
[illegible]
[illegible] ૭૯.
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૮૦.

હરિગીત છંદ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

અજ્ઞાન આળસ વહેમના, થઇ શત્રુસમ લાગ્યા રહે;
હિત ચહે હિંદુસ્તાનનું, તજિ કપટ નિત સાચું કહે;
પુસ્તકોશાળા પાઠશાળા, વિરચિ વિદ્યા વિસ્તરે;
કહિ ગરથ ખરચે ગાંઠનું, સહુ લોક જેથી સુધરે. ૮૨.
અતિ ગુપ્ત વાતો આપણી. ભેદું બની રહે ભાખતા;
સંગ્રા ખજાના સર્વસ્થળ રતિએ ગુપત નથી રાખતા;
પેસાર ને નીકાળ તમ, દરબાર ચિત્રે ચિત્રમાં;
દેખાડી દુનિયાને કરે છે, ચતુર હુનર ચરિત્રમાં. ૮૩.
કોહાડી સાથે કાઠનો હાથો મળે તરુ નાશ છે;
અરિ તેમ દેશી આપણા જેનો તહાં સહવાસ છે;
સાહિબ સલામત ગરિબપરવર, સુણો હુનરખાનજી;
કોઇ વખત તમને બાંધિને, સોંપશે હિંદુસ્તાનજી.૮૪.
ભય ભારિ અમને એહનું, બીજાયકી બિહિતા નથી;
મન સાચિ કરીને માનજે, જે કયા તમ આગળકથિ;
સુણિ બોલ હુનરખાન બોલ્યો, છેક વાત ન છંડિયે;
પડિયે જહાંલગિ પરવશે,મન રાખી સામાં મંડિયે. ૮૫.
ખુદ મદદ તો કરશે ખુદા, ચિનદેશથી ચઢી ચાલવું;
લુટવું દેવળ લક્ષ્મીનું, પોતાનું બોલ્યું પાળવું;
પણ જાણજે જે યંત્રમાં, તું પડિશ હિંદુ હાથમાં;
પાડોશીપણીનો આપણા,બંગાળુ સઘળાસાથમાં. ૮૬.

દોહરા.

ચડી ફોજ બડિ ચિનથી, બહુ ગાજ્યું બંગાળ;
કામળ કાચ બિલોર તજ, સોમલ રેશમ ખાંડ ૮૭
આદ ફુટકડી સાદડી, કથાઇ આદિ અનેક.
ચડિ આવ્યા હિંદુતણી, તરત તજાવા ટેક ૮૮.

તોટક છંદ.

ચડી ફોજ મહા બળિ ચિનતણી,
બળિ ભાનથી હિંદુસ્તાન ભણી;
વણરાજ વિચાર કરી ઉચરે,
સહુ કુળ આજ ઉમંગ ધરે. ૮૯.
ગુણિને શુરવીર અરીજ ડર્યો,
કર મેલિ મુછે રિપુ શીશ ફર્યો;
ધનશામ સ્વરૂપ સુગુણ ઘણા,
તન રોમ હરે જન રોગીતણા. ૯૦.
વણ કાજ ન રોજ મિલાપ સમે,
દિન દીન મિલાપથિ દેહ દમે;
હણિ જોર વણિ ધન તુર્ત હરે,
ફિરથી હણિ સર્વ તુલ્ય કરે. ૯૧.

સજિ સેન ચિને ધરિ એજ ચડ્યો,
ચિન ચોક વચે જઇ આપ અડ્યો;
ધન લુંટિ ધરે નિજ પૂર પ્રતી,
પરદેશ વિશે કરિ પ્રૌઢ ગતી. ૯૨.

દોહરો.

અફિણસિંહ ચિન ઉપરે, બહુ લડિયો નિર્બંધ;
ચિન હિંદુ વચ્ચે વધ્યો, ધરણી ઉપર ધંધ. ૯૩.

શંખધારી છંદ.

ધરે ધંધ ભારી, મરે મર્દ નારી;
લડે ફોજ ટોળા, ઉડે આભ ગોળા. ૯૪.
ડરે દીલ કાચા, મરે શૂર સાચા;
કહે માર મારો, રિપુને વિદારો. ૯૫.
તુટે હાથ માથાં, ખુટે ખુબ બાથા;
પડે જોર પૂરા, વઢે વીર શૂરા. ૯૬.
હૈયે હામ પૂરે, તજે ત્રાસ દૂરે;
ખરે દીલ બેસે, મદા બાજુ મેસે. ૯૭.
મળી મર્દ મંડે, રિપુ ખડગ ખંડે;
ભયે ભૂમિ ભાસે, નમર્દોજ નાસે. ૯૮.
પડે તૂટિ પાળા, જુદા કોણ બાળા;
ધરે લોહ ધારા, પડે આરપારા. ૯૯.
લડી માર લાગે, ભલા અંગ ભાગે;
વિરો હાક વાગે, જહાં જુદ્ધ જાગે. ૧૦૦
પ્રલેકાળ કેવો, ઉડે શબ્દ એવો;
ગિરી જેમ ટટે, છતા ગર્ભ છૂટે. ૧૦૧
થયોનો ન થાશે, સુગંધે ગવાશે;
વડો ધધ વીત્યો, જુઓ હિંદુ જીત્યો ૧૦૨

તોટક છંદ.

વરતી અતિ આણ અફીણતણી,
ચિન ભૂમિ પગે પણ ચાંપિ ઘણી;
પછિ હુનરખાન પ્રજા સઘળી,
મળિ પ્રૌઢ વિચાર કરે પ્રબળી. ૧૦૩.
હમણાં નહિ આપણી હામ રહે,
ઉલટું ધન લુટી અફીણ લહે;
જનમ્યો વડ સિંહ સુતો સુખમાં.
કર કીધ મણિધરના મુખમાં. ૧૦૪.
સમજ્યા વિણ કામ અશુભ થયું,
કરી કષ્ટ ચિનાધિશ એમ કર્યું;
સજશે જન સંગ અફીણતણો,

ધન ધામ સુધી નહિ પ્રાણ રહો. ૧૦૫.

કસરીક આરીજ રહે ઘરમાં,
કરી કેદ રહ્યા ધમને કરમાં;
બહુ પ્રાણિતણા ધન પ્રાણ હરે,
દુખવંત અનંત મનુષ્ય કરે. ૧૦૬.

બહુ તોપ દાગો ન આરીજ બચ્યો,
કરી દાવ રહ્યો ચિત્તોડ કિલ્લો;
પાડી દુનર બાદ બહુ પડિયો,
ચિત્ત આદિ વિલાપનથી ચઢિયો. ૧૦૭

કરી તોપ કિલે બહુ જોડ રહે,
રણખેત મળે જમ સાર રહે;
કરી પેખુ મુખે નહિ તો કરીને,
બાકરા કરનાર ભયા હરીને. ૧૦૮.

દોહરા.

યંત્રખાન મંત્રી હતે, દરે ન હારો હામ;
સ દિશખાના મુકનથી, કરીશ સિદ્ધ સહુ કામ. ૧૦૯.

રહ્યાં પંત જેવી પછી, અગબ્જિન ચોરે આમ;
હિંદુસ્તાન તરફ જવા, બાંધો સિંધુપર પાજ. ૧૧૦.

નારાચ છંદ.

વિચારી મંત્ર મંત્રિ યંત્રખાન હોજ મેળવી,
વધાસિ કૈક શૂર વીર ધીર જોઇ કેળવી;
અનેક રંગ અંગ નંગ હીરનાં ચલાવિયાં,
અપાર તાર તેજવાર ધાતુના બનાવિયા.
વિચિત્ર ચિત્રવંત વસ્ત્ર અસ્ત્ર શસ્ત્ર ધારીયાં, ૧૧૧.

અનેક રાચ કાચનાં અમાચનાં ઉતારીયાં,
ઘણાંક કાચનાં ઘડી દઢી બનાવી સત્રની,
કરી ઘણી કરામતો પ્રસિદ્ધ [1] પથ્થિપુત્રની. ૧૧૨.

સપાટ પાટીયાં ખીલા હરેક સાથે ફુચિપે,
વિજ્ઞાની લોપ ચાકુ ભાત ભાત જાત ઉચાપે;
ગજવાં નદી મજાય કે ન થાય લેખું લેખતાં.
મનુષ્ય મોહબંધ થાય આંખ તુર્ત દેખતાં. ૧૧૩.

ફરી ઘણીક ફોજ આવી હિંદુ દેશ ફોડવા,
ઉજાડી ઉદયપુરી તમામ ધામ તોડવા.
કુડી અનેક ઉદ્યમીનણી બજાર આવને,
તુટી ઘણીક પેઢિયો દરબારથી દહાવને. ૧૧૪.

[1] પથરની.

ઉચારી દાવ દાવ કોક ખંધ ત્યાગ ધારને,
કહેજ ચાપ ચાપ ત્યાં સદાય કોણ હૈ કરે;
અનેક ઉદ્ધાર હરિભ મંદિરે ભની ભરખ,
અરીજ રે મઠક ને નિશા કહેજ આપશ. ૧૧૫.

સમગ્ર મેટ પાડીને ઉપાડી હરિભ મૂરતી,
જમાવ કેમ દાવ ઉંચે નિંદુ ફોજ ભૂરતી;
અનેક શસ્ત્ર તોપ ને ધજા અપાર દોરમાં,
નદી ઉતારનાર માર્ગરૂપ ભગ્ન દોરમાં. ૧૧૬.

સુશસ્ત્ર સાગરીનતણાં વિશાળ શુદ્ધ સાજ ને,
લિધાં તમામ છોડ ધાટ પેખી ઠંડકાળ ને;
શહીન શસ્ત્ર સાજરી ને અરણ્ય ઉદારનાં,
ધજાં નિહાળી બેઠ પાટીયાં બહુ પ્રકારનાં. ૧૧૭.

ઉતાર શસ્ત્ર આરતી ને ગાંભળા ને ચીજની,
ઘણાં ખરાબ પેખી મેજ પેટી ખુરશી ઘણી;
વિચિત્ર ચિત્ર દોરી શસ્ત્ર બધું ચિતારનાં,
અનેક કાચ ચામડી તમામનાં ઉમારનાં. ૧૧૮.

પુરણાં દરબાર લેખનાંજ જોઈ છાપ યંત્રને,
ઘણા ખરાબ પેખિયા તપાસી કામ તંત્રને;
કપુરંદરપિ કેક છેક પુત્ર કામ ઉરતાં,
ઘણાં ખરાબ નાનના વરાંણ બધું જોતાં. ૧૧૯

સુજે ન લીલ એક કે વિવેક આંખ ઉઘડે,
ઉપાડ પુત્ર આંખ પુરિ કરે ખાડમાં પડે;
ઘણા અનંત લોક શીકરંત આ વિરહમાં,
મુઆ સમાન માનવી ઘણા જણાય જુદમાં. ૧૨૦.

ચોપાઈ.

લુટિ મુલક હિંદુનો લીધો, કરો દિશામાં ડંકો દીધો;
વસ્તારીજનકદમપુરવાસી,તેપરજાડમાં વિશ્રામીનાંસી. ૧૨૧.

ઝૂલણા છંદ.

શુદ્ધ વધુરાજ પરદેશી નૃપસાજનો,
આજની વખતમાં અધીક એવો;
દિલ્લી પ્રથિરાજને મ્લેચ્છના મુખરથી,
ધોમ લાગ્યો હતો ધંધ જેવો;
ધીર શુરવીર તે નીર માગે નહીં,
સ્થિર કરી નવ શકે એક ઠામે;
મેહેલમાં બેસતાં જે મઢિયો મરડતા,
ફરકતા હંત આવ્યા ન કામે. ૧૨૨.

નારીઓ લોક વેપારી ને આસિયા,
હાસિયા નાસતાં ફરી ન દેખે;

[illegible]

મન્દિર સેન ચિને ધરિ એન્ટ મારયો,
ચિન સોક વચે [illegible] આપ આપ્યો;
ધા [illegible] ધરે નિજ પૂર ધની,
પરદેસ ગિને કરિ પ્રૌઢ મની. ૯૨.

દોહરો.

અરિજન્નિંદ ચિન ઉપરે, [illegible] નિર્બંધ;
ચિન [illegible] નખ્યો, ધરણી ઉપર ધંધ. ૯૩.

રાંખધારી છંદ.

ધરે [illegible] ભારી, ભરે [illegible] નારી;
[illegible] ટોળા, [illegible] આજ ગોળા. ૯૪.
[illegible] સારા;
[illegible] ભારે, રિપુને વિદારે. ૯૫.
[illegible]
[illegible] ધીર [illegible]. ૯૬.
[illegible] પૂરે, [illegible]
[illegible] ૯૭
[illegible]
[illegible] ૯૮.
[illegible]
[illegible] ૯૯.
[illegible]
[illegible] ૧૦૦
[illegible]
[illegible] ૧૦૧
[illegible]
[illegible] ૧૦૨

[illegible]

[illegible] ૧૦૩.
[illegible] ૧૦૪.
[illegible]

કવિત.

હુનર હજાર કોઈ ગ્રેરી પરદેશી લોકે,
લીધે હિંદુ દેશ સુધી ખ્યાત થૈ ભરે ભરી;
થાય ન ઉપાય કરી, લોક હાય હાય ગાય,
મનમાં મુઝાય વાત જાય નહીં ઉચરી;
પૈસાનો જ્યાંથી પેસાર બહુ થયાં બંધ દ્વાર,
આગમ અપાર અનુયોગ હાથીએ કરી;
એજ રાજરાજ કુંભ કાપવાને કાજ,
જોઈએ જરૂર આજ હરિસિંહ નિહકેશરી. ૧૪૧.

પરિકરાલંકાર.

દોહરા.

યંત્રખાનના દ્વારમાં, આગમ કરની આજ;
કેસરીસિંહના સુત વિના, કોણ હણે ગજરાજ. ૧૪૨.
સુનો જગાડે મંડળીક, કરી પૂરે પોકાર;
કર જોડી તેને કરું, વંદન હું બહુ વાર. ૧૪૩.

સમાચાર પત્રને વિનતિ.

કવિત.

વાર વાર નમસ્કાર તને સમાચારપત્ર,
કહું હું ઉચ્ચાર તે વિચાર ચિત્ત ધારજે;
સર્વ લોક હિતકાર કહેજે આ સમાચાર,
અર્થ તારા નામનો સમર્થ થૈ સુધારજે;
જાણીશું અપાર ઉપકાર તારો આચાર,
આપશું આશીષ આવા સમામાં ઉગારજે;
જાગશે જો મંડળીક વીર દુઃખ ભાગશે તો,
લાગશે અધિક પુણ્ય તુજને અપાર જે. ૧૪૪.

દોહરા.

વર્તમાન કાળે બની, વર્તમાન જે વાત;
વર્તમાન ચિત્રપત્ર તું, વેગે કર વિખ્યાત. ૧૪૫.
ઓ ચાબુકના અધિપતિ, ચિંતા ન કરજે ચુપ;
ઉઠાડ મંડળી ઉપરથી, ચમકારી ચાબૂક. ૧૪૬.
જય જામે જમશેદ તું, શુભ ભાખણનો સાર;
કહું તારા નામે કરીને,[1] ચિત્તમાં કરે વિચાર. ૧૪૭.
દરપણ નામે દોસ્ત તું, જન મંડળી જમાવ;
હાલ અવસ્થા હિંદુની, હ્રદયમાંથી દેખાડ. ૧૪૮.

૧ જામે જમશેદનો નામેરી સર જમશેદજી જીજીભાઈ.

પ્રભાકર પત્રને વિનતિ.

સવૈયો.

જ્ઞાનપ્રકાશ અવાસ અવાસકરી કરનારા અજ્ઞાન અંધાર;
ઉપકારકારક મહાજનેરી, મંડળીસિંહ મહાગુણ સાર;
ઉદયસ્થાન નિરધારીને, દરશાવ ખૂણી પરખીપત આરે,
સાર્થક નામ સદા કરીલેનું, પ્રભાકર પત્ર પ્રભાકર તારું. ૧૪૯.

શ્લેષાલંકાર.

સવૈયો.

દેશ પ્રજા હિતને દહનાર, ઉપાય ઉત્પાત સમુદ્રથી ગાઢ;
લક્ષ્મિ હરી પરલોક ગયા ગઈ, કોણ હજુ હજી લેષ રાઢ;
આજ સુધીરસ્તાપ દીસે કોણ, આજ ગનો જનો માતપિતાઢ;
રક્ષણ વિશ્વ વિશ્વપ્રસૂતે, કહાં આજ નવાબ મહારાજ શિવાઢ. ૧૫૦.

નારાચછંદ

ગુણી સ્વદેશી સર્વ આ વિચાર ચિત્ત રાખજો,
સભા વિષે સદાય ભાવ આજ રીત ભાખજો;
કરી ઉપાય કોટ મંડળીકને જગાડવો,
પછી સ્વદેશમધ્ય યંત્રખાન લાવી પાડવો. ૧૫૧.
કપાસને કરોડ જોર આપવું સુધારીને,
વિશેષતો સ્વદેશ જોર એ થકી વિચારીને;
ઘણી દુકાન ચીનને વિલાતમાં ચલાવવી,
તથાપિ સોની રીત રોજગાર મધ્ય લાવવી. ૧૫૨.

દોહરા.

કહી કહેશો તે કહું, નથી અમારું કામ;
સાચું તોપણ આ સભા, દિલ ખોલ્યાનું ઠામ. ૧૫૩.
મંડળી આ ભરાવા થકી, કોટી થશે ઉપકાર;
જ્ઞાન પ્રભાકર પ્રગટશે, હિંદુ દેશ મોઝાર. ૧૫૪.
રૂડા દેશ ગુજરાતમાં, જોડ વર્ષમાં જેમ;
બે[1] પુસ્તકશાળા બની, બનશે અદકી એમ. ૧૫૫.

છપ્પો.

પુસ્તકશાળા થકી, નકી અજ્ઞાનજ ટળશે;
સમય સમયપર શુદ્ધ, સભા સજ્જનની મળશે;
માસ માસમાં નવિન, પ્રવિન જન ભાષણ કરશે;
એના વધશે સદા, સકળજન એમ સુધરશે;
પછી જાણી રોજ રાજ પ્રજા, વર્તમાન લેઈ વાંચશે;
વળીવિગતેવાતવિચારશે, પાંચમાંજ્ઞાનેપાંચશે. ૧૫૬.

કવિત.

જન સુધારાનું મૂળ જાણી વિદ્યા જરૂર,
વિદ્યાનું છે મૂળ શાળા પુસ્તકોની પાકની;

૧ અમદાવાદમાં તથા સુરતમાં.

પાઠની પુસ્તકોની શાળાઓને સહાય કરો,
કરો પરમારથ મળાવી મુડી ગાંઠની;
તારશે અજ્ઞાન નદી તમારી પ્રજાને તેહ,
પ્રૌઢ નદી પાર હોડી કરે જેમ કાઠની;
આજથી ઉદ્યોગ જ્યારે આરંભશો અહોનીશ,
સુધરશે સર્વ પ્રજા વર્ષ મધ્ય સાઠની[1]. ૧૫૭,

જે પાપથી હિંદુસ્તાનની લક્ષ્મી સમુદ્રમાં પડી.

છપ્પો.

સંપરૂપી એક સમે, પધાર્યા પૂનામાંહી;
રાજા બાજીરાવ, દિધું સન્માન ન કાંહી;
ગયો ક્રોધ રૂપિ ચિત્ત, ભૂપનો ધનમદ ભાળી;
શાપ દિધો રૂપિ આપ, બજાવી હાથે તાળી;
સાગરમાં હિંદુસ્તાની, પડો લક્ષ્મિ આ પાપથી;
પડીતુરતજલક્ષ્મિત્યાંપડી, સંપરૂપિના શાપથી. ૧૫૮.

લક્ષ્મિ મળવાનો ઉપાય.

મુસલમાનને હિંદુ, શુણો મુજ દેશી સમરનો;
કહિયે કાળો નાગ, ચીન વિલાયત રસ્તો;
તેનું કરો નેતરૂં, રવૈયો બોટ બનાવો;
સાગર મંથન કરી, ફરી લક્ષ્મી ઉપજાવો;
નર હિંમતવાન સુખે રહો, પુછડે જે ડરપાયછે;
લક્ષ્મિમળવાનોઅશલથી,એકજએઉપાયછે. ૧૫૯

દોહરો.

જે દિન જાગે મંડળિક, દેશતણું દુખ જાય,
ભાવણુપરિપૂરણથયું,જયબોલોજગરાય. ૧૬૦.

पुष्पिताग्रा.

मुनि नभ नव भू मिताब्द पौषे,
मुकुलनाकस्यहि विक्रमानिनस्य;
भवतु शुभदमत्र मापणंमे,
मदनानिर्या ग्रदिनेश गुरुपक्षे. १

ગરબી.

દેશીમિત્રો દુઃખ સરવ ટાળોરે આપણા દેશનું;
કાંઇકાજકરોરાજનવલઆવ્યુંછેહુનરનરેશનું. ટેક.
દોલત ગઈ પરદેશી હાથે,
તે મોટી ભૂલ તમો માથે,
તમે સંપ ન રાખ્યો કોઈ સાથે. દેશીમિત્રો. ૧.
આ વખત જુવો તમે વિચારી,
નિરધન થઈ બેઠાં નરનારી,
કઈ ધૂળ મળ્યા ધંધાધારી. દેશીમિત્રો. ૨.
તમે દિવસે સહુ દૂર ધરો,
ભલી વિદ્યાના ભંડાર ભરો,
હવે જાગૃત થઇ કાંઇ જુક્તિ કરો. દેશીમિત્રો. ૩
તમે સગા કુટંબમાં મોંપી ફરો,
વળી દેવાદાર થતાં જ ડરો.
તમે નિત્ય ઘટાડો નાત વરો. દેશીમિત્રો ૪.
ધન મળતાં તુરત ગરવ છાંડો,
તમે મોટાં કારજ નવ માંડો,
ગુણ સમજો મદ મેલો ગાંડો. દેશીમિત્રો. ૫.
સુધરાઇનો સ્વાદ સદા ચાખો,
મન ઉદ્યમમાં અહોનીશ રાખો,
શિદ ભાગ્ય લખ્યું થાશે ભાખો. દેશીમિત્રો. ૬.
પડતર પૃથ્વિ તે ખેડાવો,
ઉગશે જો ત્રણ વખત વાવો,
નિર ઉદ્યમી ઉદ્યમમાં લાવો. દેશીમિત્રો. ૭.
અદાલત અરજી અળસાવો,
તુચ્ચાઓને લાંચ ન સોંપાવો,
દો ચુકવી ઘરમેળે દાવો. દેશીમિત્રો. ૮.
તમે ચીન વિલાત ભણિ ચાલો,
ઉસકેરીને હિંમત આલો,
ટીક સમજો વેહેમ તજો હાલો. દેશીમિત્રો, ૯.
લક્ષ રાખીને ધંધે લાગો,
શિદ ભટકીને પાછા ભાગો,
મહા પ્રભુની પૂરી મદદ માગો. દેશીમિત્રો. ૧૦.
વળી દેશમાં હિંમત આણો,
જન સઘળાને સરખા જાણો,
શિદ તુચ્છમતિથી મન તાણો. દેશીમિત્રો ૧૧.
પરદેશી હુનર પ્રગટ કરો,
સંચાને યંત્રો સિદ્ધ કરો,
દલપતની વિનતિ દીલધરો. દેશીમિત્રો. ૧૨.

---

[1] આ કવિતા રચ્યાને ૨૭ વરસ થઈ ગયાં ને સમજાને ખુશી ઉપજે છે કે તે દિવસ કરતાં હાલ ઘણો સુધારો થયો છે.

[2] સંવત ૧૯૦૭ ના પોષ સુદ ૧૩ બુધવાર.

દોહરા.

[illegible] ૧.

[illegible] ૨.

[illegible] ૩.

[illegible] ૪.

હુન્નર વિષે.

" સને ૧૮૬૩ મા, [illegible] [illegible] કહ્યું તે વિષે. "

દોહરા.

[illegible] રૌનક આજ,
હુનરખાન હર વિષે, રંગ તને વજુરાજ. ૧.
[illegible] ધરી તે હાથમાં, કીધું અદ્ભુત કાજ;
[illegible] હરખી હુનરને, રંગ તને વજુરાજ. ૨.
[illegible] બેઠી [illegible], [illegible] છાજ,
તે નિજ [illegible] તાજ ધર્યું, રંગ તને વજુરાજ. ૩.
શુદ્ધ કરીને [illegible], તે શિર ધરિયો તાજ;
ખરો હુનર દેશે ધર્યો, રંગ તને વજુરાજ. ૪.
દેર ધરી અતિ [illegible], [illegible] કાજ,
[illegible] સઘળું વર્ણવું, રંગ તને વજુરાજ ૫.
હુનરના [illegible] ઘણું, [illegible] કરી ઈલાજ,
[illegible] કર્યો, રંગ તને વજુરાજ ૬.
તે [illegible] દેશની, સરસ કરી [illegible];
હુનરખુશી [illegible] રંગ તને વજુરાજ. ૭
આ અવસર તારી [illegible], [illegible] ધરી [illegible],
[illegible] રંગ તને વજુરાજ. ૮.
[illegible]
[illegible] રંગ તને વજુરાજ. ૯.
[illegible]
[illegible] રંગ તને વજુરાજ. ૧૦.
[illegible]
[illegible] રંગ તને વજુરાજ. ૧૧.
[illegible]
[illegible] રંગ તને વજુરાજ. ૧૨.

દેશ સુધારા વિષે.

છપ્પા.

[illegible] વજુરાજ, [illegible]
[illegible] કાજ, [illegible];
[illegible];
[illegible],
[illegible];
તે દેશથકી [illegible], [illegible]. ૧૩.
[illegible];
[illegible] અનુભવ્યું;
કરી [illegible] હુનર, હુનરને [illegible];
[illegible];
[illegible];
[illegible] કરીને [illegible]. ૧૪.

હુનરના સાધનો વિષે.

દોહરો.

શ્રી ઈશ્વર આ દેશપર નજર કરો [illegible];
હુનર [illegible], [illegible]. ૧.

શ્લોકિયો પ્રતિઉક્તિ.

[illegible], ચિત્તમાં જુઓ વિચારી;
[illegible], સિદ્ધ કરન [illegible]. ૨.

મનહર છંદ.

સાધવા [illegible] કામ સાધનનો [illegible],
સાધનથી ગરીબ છતે મોટા [illegible];
સાધન વિનાનો [illegible] કરે તે શું કરીશકે,
સાધનથી [illegible] પૂરો પડે [illegible];

---

૧ [illegible] મુંબાઈની [illegible] સભા ભરાઈ હતી તેમાં [illegible] વગેરે ઘણા [illegible] તથા [illegible] વગેરે ઘણા [illegible] બીરાજ્યા હતા. તેમાં પણ આ હુનરખાન વિષેની કવિતા સંભળાવી હતી. ઈ. સ. ૧૮૫૯ માં

[illegible] અજ્ઞાન [illegible],
[illegible] મુકી [illegible].
[illegible]
[illegible]
[illegible] આત્મહિત [illegible],
[illegible]. ૧૫૭.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ગરબી.

દેશીમિત્રો દુઃખ સરવ ટાળોરે આપણા દેશનું:
કાંઈકાજકરોરાજનગરસઆવ્યુંછેકુનરનરેશનું. ટેક.
દોલત ગઈ પરદેશી હાથે,
તે જોડી ભુપ તમો જાગે,
તમે ગંપ ન રાખ્યો કોઈ સાથે. દેશીમિત્રો. ૧.
આ વખત જુવો તમે વિચારી,
નિરધન થઈ બેઠાં નરનારી,
કંઈ પગ મળ્યા પંથાધારી. દેશીમિત્રો. ૨.
તમે [illegible] દૂર [illegible],
[illegible] વિદ્યાના ભંડાર ભરો,
હવે [illegible] કાંઈ જુક્તિ કરો. દેશીમિત્રો. ૩
તમે સગા કુટુંબમાં સંપી ફરો,
[illegible] રોજગાર [illegible] કરો,
તમે નિત [illegible] નાન [illegible]. દેશીમિત્રો ૪.
[illegible],
તમે મોટાં કારજ [illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૫.
[illegible],
મન [illegible] અહોનીશ [illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૬.
[illegible],
[illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૭.
[illegible],
[illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૮.
[illegible],
[illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૯.
[illegible],
[illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૧૦.
[illegible],
[illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૧૧.
[illegible],
[illegible],
[illegible]. દેશીમિત્રો. ૧૨.

જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૫.
કરે તળાવે જળપાન દાગી,
માનું કળાએ જળ શુંડમાંથી;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૬.
પેખો વળી સુંદર પીચકારી,
વાયુ ઉપાડે જળ દૂર દેનારી;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૭.
સુવાસ જે મજ્જનનાં સુજાય,
ત્રિધા તપેલું તન શાંત થાય;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

કુંડામાં કરી વાત ખાત તમને, છે મર્મ ઊંડો ઘણો;
વ્યાખ્યા વર્ણવતાં વિશેષ વધશે, વિસ્તારતો તેનશો;
આ બંબાષ્ટકનો વિચાર વિગતે, જો કોઈ જાણી કરે;
દાખે છે દલપતરામ દિલમાં, અત્યંત અર્થો ઠરે. ૯

દોહરો.

અગ્ની ઓલવવા કરો, બંબાનો ઉપયોગ;
અંતરગત અગ્ની ટરે, પીરજનો સંયોગ. ૧૦.

આગગાડી વિશે.

ભુજંગી છંદ.

સજીરે સુધારો તજો વાત આડી,
સુધારાથી થૈ આ જુઓ આગ ગાડી;
જુનો રાહ મુકાઈ જતાં જે ન છોડે,
કહો તે કદી જૈ શકે! કષ્ટ પોડે. ૧.

ગીતિવૃત્ત.

નિરઉપયોગી ન ધારો, દાવાનળ સમ ધુણીઅને દેખો;
હેજ સુધારો સારો, પાવકરથને સમીપજઈ પેખો. ૨.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સુધારનાં થાય સદા સુધારો,
ચડે કળા ચાતુરનાં વિચારો;
અરે જુઓ આ હતી ક્યાં અગાડી,
સુધારકોએ સજી આમ ગાડી. ૩.

દોહરો.

રસ્તો પ્રથમ રચાવિયે, તો ને કારજ થાય;
ઉત્તમ રસ્તે અગ્નિ રથ, જુઓ ઝડપથી જાય. ૪.

ગીતિ વૃત્ત.

રે રે નિર્બળ જાગો, ગર્વ ન ધરશો અસલ આ ટાણે;
પેખોપાવકપાણી, તાણીગાડીઅદ્દભુતરતઆણે. ૫.

ગંગા અથવા આગગાડી વિશે.

દ્વિઅર્થી. મનહર છંદ.

જેમાં જુઓ ભરેલું છે ભલું નીરમળ જળ,
તે પાસે તપાસો હોમ ધુણીની ધુમાડી છે;
એની ઉપર થૈ બહુ બંદરોનો આવે માલ,
જેને વેગે જુઓ ઝાઝી ઝડપ દેખાડી છે;
જ્યાંની પ્રાપતી ચાહી જનો તેમાં પ્રવેશ કરે,
ત્યાંની પ્રાપતી તો તેણે તેઓને પમાડી છે;
ચકવાક[1] જ્યાં બહુ બિરાજે દલપતરામ,
શુન્ય[2] વિના સદા જેનું નામ આ ગંગાડી છે. ૬.

દોહરો.

અનેક યંત્રોનો કરો, એ રીતે ઉપયોગ;
સજનો દેશ સુધારવા, આપ કરો ઉદ્યોગ. ૭.

ઉદ્યમ તથા કર્મ વિશે.

દોહરા.

કલ્પ વૃક્ષ કાને સુણ્યું, આપે ઇચ્છિત ભોગ;
મેં મનમા નિશ્ચય કર્યો, કલ્પ વૃક્ષ ઉદ્યોગ. ૧.

---

૧ ચકવાક—પૈડાનો ઉચાર અથવા સારસ પક્ષી.
૨ ઉંજડ વગર અથવા અનુસ્વાર વગર વાંચીએ તો આ ગંગાડીનું આગગાડી વંચાય.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૩.

છાપખાના વિશે.

દોહરો

[illegible]
[illegible] ૪.

[illegible]

[illegible] ૫.

[illegible]

[illegible] ૬.

[illegible]

[illegible]

જે ચિથરાં ઉકરડા જોગ, એનો પણ કીધો ઉપયોગ;
કામ ૧ઙરો પુસ્તક પ્રગટિયાં, નીરનેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૩.
ઘાસ, પાલા, બળદોના હાડ, જેની ખૂબ ભરાતી ખાડ;
એ પણ ઉપયોગે આણિયાં, નીર નેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૪
જાતે નીચ હતા નાદાન, તેનો વડા થયા વિદ્વાન;
ઉત્તમ કુળ બગડી બુડિયાં, નીર નેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૫.
જે કુળને કરતા ધિક્કાર, એ ઉત્તમ પામ્યા અધિકાર.
સાધન તેને મોજે થયાં, નીર નેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૬.
જળ ઠેકાણે થળ થઈ રહ્યું, થળને ઠેકાણે જળ થયું;
એ કરે ઠેતનાં પણ પેખિયાં, નીર નેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૭.
પકનર દોર થયાં બેકાણ, વળી રેતીમાં ચાલ્યાં વહાણ;
જંગલમાં મંગલ ઘેર થયાં, નીર નેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૮.
સઘળો સમજ કરી ગયો આમ, દેખો કહે છે દલપતરામ;
અતિશય અચરજ ઉપજાવિયાં, નીરનેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૯

[illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૨.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૩
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૪.
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભમે. ૫.
ફરે તળાવે જળયાન હારી,
ઘણું ઉછાળે જળ સુંદરીથી;
એ વાળથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભમે. ૬.
પેખો વળી સુંદર પીચકારી,
વાયુ ભરાએ જળ ફેંકનારી;
એ વાળથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભમે. ૭.
સુવાસ જો સજ્જનનાં સુગ્રાવે,
વિષા તજેડુ જળ દાંત થાય;
એ વાળથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભમે. ૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

કુંડમાં કરી વાત યંત્ર તણી, છે બંને ઊંડી ઘણી;
આમાં વર્ણવતાં વિશેષ વધશે, વિસ્તારનો તેથી ભેદ;
આ જળ યંત્રનો વિચાર વિગતે, જો કોઈ જાણી કરે;
તો તેનો દલપતરામ દિલમાં, આનંદ ભારી ધરે. ૯

દોહરો.

આવી એ સરવા કરો, જણાવે ઉપયોગ;
અંતરમાં આવી ધરે, ધીરજનો સંજોગ. ૧૦.

આગગાડી વિષે.

ભુજંગી છંદ.

હજારો હકીકત તણી વાત મારી,
સુધારા તણી છે આ જુઓ આગ ગાડી;
જુએ સહુ જુવાનો જન જે ન જોઈ,
કહે તે કરી ચિં [illegible] ૧.

ત્રોટક વૃત્ત.

[illegible] ૨.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સુધારનાં કામ સદા સુધારો,
અરે કરો સજ્જનતાં વિચારો;
અરે જુઓ આ હવી ક્યાં અમારી,
સુધારકોએ સહુ આગ ગાડી. ૩

દોહરો.

રસો પ્રથમ રસવિષે, તોને કારણ થાય;
ઉત્તમ રસને અગ્નિ રથ, જુઓ ઝડપથી જાય. ૪

ગીતિ વૃત્ત.

રે રે નિશ્ચિત જાણો, મરે ન ધરશો અસલ આ કાળે
દેખો [illegible]. ૫

ગંગા અથવા આગગાડી વિષે.

દ્વિમુખી. મનહર છંદ.

જેમાં જુઓ ભરેલું છે ઘણું નીરમળ જળ,
તે પાસે તપાસો હોય ઘુમરી ઘુમાડીએ;
એની ઉપર છે બહુ જાત્રીનો આવે આપ,
જેને વેગે જુઓ ત્યારે ઝાપ દેખાડીએ;
જ્યાંથી પ્રાપ્તી સારી જનો તેમાં પ્રવેશ કરે,
ત્યાંથી પ્રાપ્તી તો દેશે તેઓને પમાડી છે;
સાકાર [1] જ્યાં બહુ નિરખે દલપતરામ,
ગુન્હ [2] વિના સદા જેનું નામ આ ગંગાડીએ.

દોહરો.

અનેક વચનો કરો, એ રીતે ઉપયોગ;
સજનો દેઇ સુધારતા, આપ કરો ઉદ્યોગ.

ઉદ્યમ તથા કર્મ વિષે.

દોહરા.

કર્મ ફળ કને સુધરૂ, ભાવે કલ્પિત લોક;
એ અસલ વિષય કરે, કર્મ ફળ ઉદ્યોગ.

૧ [illegible] અથવા [illegible]
૨ ઉપર વગર અથવા અનુસાર વગર [illegible] તો આ મરડીનું આગગાડી થાય.

એક ઘોડો એકજ પુરૂષને ઉપાડી શકે,
વીશ ઘોડા હોયતો વાહન થાય વીશને;
દાખે દલપત શ્રેષ્ઠ ગાડીનું[1] સાધન હોય,
બે ઘોડા ઉપાડી જાય પુરૂષ પાંત્રીશને. ૩.

છાપખાના વિશે.

દોહરો.

લહિયા સો લખનાર છતાં, વર્ષ એક વહી જાય;
એક દિવસમાં એટલું, છાપથી જુઓ છપાય. ૪.

મનહર છંદ.

કાળાં કાળાં પ્રેત પણ પંડિતો કહેછે પ્રેસ,
આવેલાં યુરોપમાંથી ભાસે પંડે ભારે છે;
દીસે તેનું ડાચું નથી દીસતા ઉપલા દાંત,
હોઠ હરેક દાંત દાઢને આકારે છે;
ખવરાવે કોઈ તોજ ખાયછે નખાય હાથે,
ધરમ પરમ હંસ જેવો પોતે ધારેછે;
ચાવી ચાવી ચાળવીને કુચા જે તે કાઢી નાંખે,
આંખે ચાવી લોકો રસ ઉરમાં ઉતારે છે. ૫.

દોહરો.

વસ્ત્ર નીપજ્યાં રૂવિના, તલવિણ નિપજ્યું તેલ;
ખલક જુઓ ભૂખંડમાં, એ ખોદાનો ખેલ. ૭.

ચોપાઈ.

ખલક જુઓ ખોદાનો ખેલ, પાવક પાણી બનિયા બેલ;
સ્થિર માણસ તે જંગમ થયાં, નીર નેવના મોભે ગયા. ૭.
જે વિજળીનું ચપળા નામ, કરવા લાગી જનનું કામ;
સંદેશાનાં કથનો કથ્યાં, નીર નેવના મોભે ગયા. ૮.
મોચી ઘાંચી દેક ચમાર, દીઠા પૂરા પૈસાદાર,
રાજ તનુજ રઝળતાં રહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૯.
દેવ વિમાન પડે પીછાન, માનવિયો પામ્યા વૈમાન,
જનકડી આકાશે વહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયા. ૧૦.
દિનમાં શ્લોક લખાયા લાખ, સહસ્ર લોકો પૂરે શાખ;
જોકે[2] કામલહિયાનાં લહ્યાં, નીરનેવના મોભેગયા. ૧૧.
વખારવંતે વસ્ત્ર વણાય, જોજો તે અદ્ભુત જણાય;
મનુષ્યશ્રમદુખ સાંચે સહ્યાં, નીરનેવના મોભેગયા. ૧૨.
જે ચિથરાં ઉકરડા જોગ, એનો પણ કીધો ઉપયોગ;
કાગળકરીપુસ્તક પ્રગટિયાં, નીરનેવનાં મોભે ગયાં. ૧૩.
હય, પાડા, બળદોનાં હાડ, જેથી ખૂબ ભરાતી ખાડ;
એપણ ઉપયોગે આવિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૪
જાતે નીચ હતા નાદાન, તેતો વડા થયા વિદ્વાન;
ઉત્તમ કુળ બગડી બુડિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૫.
જે કુળને કરતા ધિક્કાર, એ ઉત્તમ પામ્યા અધિકાર;
ચાહન તેને સૌએ ચહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૬.
જળ ઠેકાણે થળથે રહ્યું, થળને ઠેકાણે જળ થયું;
એ કહેવતનાં પળ પેખિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૭.
પડતર ક્ષેત્ર થયાંખેડાણ, વળી રેતીમાં ચાલ્યાં વહાણ;
જંગલમાંમંગલયૈરહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૮.
સઘળો સમય ફરીગયો આમ, દેખો કહેછે દલપતરામ;
અતિશય અચરજ ઉપજાવિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૯

બંબાષ્ટક.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

શરીરમાં શોણિત સંચરેછે,
વાયુ દબાણે સઘળે ફરેછે;
એવાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૧.
પૃથ્વી વિષે આ જળ જે રહેછે,
વાયુ દબાણે નદીયો વહેછે;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૨.
જુઓ ફુવારે જળ નીકળે છે,
વાયુ દબાણે અતિ ઉછળે છે;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૩.
આકાશ મધ્યે જળ જે જમાય,
વાયુ દબાણે વરસાદ થાય;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૪.
વરાળ જે આ જળની બનેછે,
વાયુ દબાણે નભમાં ચડેછે;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,

---

૧ ગાડી—આગગાડી.
૨ જોકે—નિમિત્ત વડે લહિયાનાં કામ લીધાં.

જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જંબો. ૫.
કરે તળાવે જળપાન હાથી.
ઘણું ઉછાળે જળ સુંઢમાંથી;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જંબો. ૬.
પેખો વળી સુંદર પીચકારી,
વાયુ દબાણે જળ ફેંકનારી;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જંબો. ૭.
સુવાસ જે સજ્જનનાં ગુણાય,
ત્રિધા તપેલું તન શાંત થાય;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જંબો. ૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

કુંપમાં કહી વાત ભાત તમને, છે મર્મ ઊંડો ઘણો;
વ્યાખ્યા વર્ણવતાં વિશેષ વધશે, વિસ્તારથી તે તણો;
આ જ્યાગ્રફનો વિચાર વિગતે, જો કોઈ જાણી કરે;
ભાખે છે દલપતરામ દિલમાં, અત્યંત અર્થો ભરે. ૯

દોહરો.

અમી એ ચરચા કરો, જળનો ઉપયોગ;
અંતરમાં અમી ઠરે, ધીરજનો સંયોગ. ૧૦.

આગગાડી વિશે.

ભુજંગી છંદ.

સજોરે સુધારો તજો વાત આડી,
સુધારાથી છે આ જુઓ આગ ગાડી;
જુનો રાહ મુકાઈ જતા જે ન કેડે,
કહો તે કદી જે ટકે! કષ્ટ ઘોડે. ૧.

ગીતિવૃત્ત.

નિર ઉપયોગીન ધારો, દાવાનળ સમ ધુણીમહે દેખો;
કેજ સુધારો સારો, પાવક રથને સમીપ જઈ પેખો. ૨.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સુધારનાં થાય સદા સુધારો,
ચડે કળા ચાતુરતાં વિચારો;
અરે જુઓ આ હતી ક્યાં અગાડી,
સુધારકોએ સરજી આગ ગાડી. ૩.

દોહરો.

રસ્તો પ્રથમ રચાવિયે, હોતે કારજ થાય;
ઉત્તમ રસ્તે અગ્નિ રથ, જુઓ ઝડપથી જાય. ૪.

ગીતિ વૃત્ત.

રે રે નિર્બળ મજૂરો, ગર્વ ન ધરશો અસલ આ ટાણે;
પેખો પાવક પાણી, તાણી ગાડી અહીં તુરત આણે. ૫.

ગંગા અથવા આગગાડી વિશે.

દ્વિઅર્થી. મનહર છંદ.

જેમાં જુઓ ભરેલું છે ભલું નીરમળ જળ,
તે પાસે તપાસો હોમ ધુણીની ધુમાડી છે;
એની ઉપર છે બહુ બંદરોનો આવે માલ,
જેને વેગે જુઓ ઝાઝી ઝડપ દેખાડી છે;
જ્યાંની પ્રાપતી માટી જનો તેમાં પ્રવેશ કરે,
ત્યાંની પ્રાપતી તો તેણે તેઓને પમાડી છે;
ચક્રવાક[1] જ્યાં બહુ બિરાજે દલપતરામ,
શુન્ય[2] વિના સદા જેનું નામ આ ગંગાડી છે. ૬.

દોહરો.

અનેક યંત્રોનો કરો, એ રીતે ઉપયોગ;
સજ્જનો દેશ સુધારવા, આપ કરો ઉદ્યોગ. ૭.

ઉદ્યમ તથા કર્મ વિશે.

દોહરા.

કલ્પ વૃક્ષ કાને સુણ્યું, આપે ઇચ્છિત ભોગ;
મેં મનમાં નિશ્ચય કર્યો, કલ્પ વૃક્ષ ઉદ્યોગ. ૧.

---

૧ ચક્રવાક—પૈડાનો ઉચ્ચાર અથવા સારસ પક્ષી.
૨ મીંડું વગર અથવા અનુસ્વાર વગર વાંચીએ તો આ ગંગાડીનું આગગાડી વંચાય.

[illegible]

[illegible] વિષે.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

જે ચિત્રમાં ઉકરડા જોગ, એનો પણ કીધો ઉપયોગ;
[illegible] પ્રગટિયાં, નીરનેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૩.
[illegible], પાડા, [illegible] હાડ, જેની ખૂબ [illegible] [illegible].
એ પણ ઉપયોગે આણિયાં, નીરનેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૪
[illegible] નીચ [illegible] નાદાન, તેનો [illegible] થયા [illegible];
[illegible] [illegible], નીર નેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૫
જે [illegible] કરતા વિચાર, [illegible] [illegible] પામ્યા [illegible].
[illegible] તેને [illegible] [illegible], નીર નેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૬.
[illegible] ઠેકાણે [illegible], [illegible] ઠેકાણે [illegible].
એ [illegible] [illegible], નીરનેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૭.
[illegible] [illegible], [illegible] રેતીમાં [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible], નીર નેત્રના મોજે ગયાં. ૧૮.
[illegible] [illegible] આમ, [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible], નીરનેત્રનાં મોજે ગયાં. ૧૯

[illegible].

[illegible] ફુલ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧.

[illegible]

જુઓ જુઓ આ જાદુજંત્ર જબરો. ૫.
કરે તણાવે જગપાન દાખી.
ઘણું ફુણાવે જન મુંઝાવી:
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જાદુજંત્ર જબરો. ૬.
પેખો વળી સુંદર પીચકારી,
પાણી ઉડાડે જળ ફેંકનારી:
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જાદુજંત્ર જબરો. ૭.
સુવાસ લે સજ્જનનાં સુહાય,
ચિંતા તજે તન શાંત થાય;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જાદુજંત્ર જબરો. ૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

દેશમાં કહો વાત આજ તમને, છે મર્મ ઊંડા ભર્યા;
આખા વર્ણવતાં વિવિધ વધશે, વિસ્તારનો તે નહીં;
આ નાનકડો વિચાર વિગતે, જો કોઈ જાણી કરે;
દાખે છે દલપતરામ દિલમાં, આનંદ અદકો કરે. ૯

દોહરો.

અમી એ સરવા કરો, જમાડો ઉપયોગ;
અંતરમાં અમી હો, પીડનો અપયોગ. ૧૦.

આગગાડી વિષે.

ભુજંગી છંદ

[illegible]
સુધારો થયો છે આ જુઓ આજ આઈ.
[illegible]
[illegible] ૧.

ગીતિવૃત્ત.

[illegible]
[illegible] ૨

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સુધારનાં કામ સદા સુધારો,
ઘટે કદા ના ગરવાં વિચારો;[1]
અરે જુઓ આ હતી ક્યાં અગાડી,
સુધારકોએ સર્જી આમ ગાડી. ૩.

દોહરો.

રસ્તો પ્રથમ રચાવિયે, તેને કારજ થાય;
દ્વિતીય રસ્તે અગ્નિરથ, જુઓ ઝડપથી જાય. ૪.

ગીતિ વૃત્ત.

રે રે નિર્મળ ભારત, ગર્વ ન ધરશો અમસ આ દેશે;
પેખો પાવકપાવડી, તાણી ગાડી અદ્ભુત આણે. ૫.

ગંગા અથવા આગગાડી વિષે.

હિન્દી. મનહર છંદ.

જેમાં જુઓ ભરેલું છે ભલું નીરમળ જળ,
તે માટે તમારો કેમ ફુલ્લીની ફુલાઈ છે;
એની ઉપર છે ભલુ વાદળોનો આવે માપ,
એને દેખે જુઓ ઝાઝી ઝાપ દેખાઈ છે;
જ્યાંની પ્રાણી સારી જાતો તેમાં પ્રવેશ કરે,
ત્યાંની પ્રાણી તો તેવું તેઓને પમાઈ છે;
માથા[1] જ્યાં ભલું નિહાળે દલપતરામ,
ગુણ[2] વિના એવા જેવું ન મ આ મંગાઈ છે. ૬.

દોહરો.

અનેક પંથોનો કરો, એ રીતે ઉપયોગ;
સજ્જો દેશ સુધારવા, આપ કરો ઉદ્યોગ. ૭.

ઉદ્યમ તથા કર્મ વિષે.

દોહરા.

કામ કાજ કરે સુઘડ, આપે કલ્પિત ભોગ;
એ ભલા નિશ્ચય કરો, કામ કાજ ઉદ્યોગ. ૧.

---

૧ [illegible]
૨ [illegible] અનુસાર [illegible]
[illegible]

એક મેટો એમજ પુરૂષને ઉપાડી શકે,
બીજુ ઘોડા હોયતો: વાહન થાય વીશને:
ઠાબે [illegible] એક ગાડીનું સાધન હોય,
[illegible] પુરૂષ પાંચીશને. ૩.

છાપખાના વિશે.

દોહરો.

[illegible] એક લખતાં છતાં, [illegible] એક [illegible] જાય;
એક દિવસમાં એટલું, છાપી જુઓ છપાય. ૪.

મનહર છંદ.

[illegible] પ્રેમ,
[illegible] છે,
[illegible]
[illegible] છે;
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] છે. ૫.

દોહરો.

[illegible]
[illegible] ૬.

[illegible]

[illegible]
[illegible] નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૭.
[illegible]
[illegible] નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૮.
[illegible]
[illegible] નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૯.
[illegible]
[illegible] નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૦.
[illegible]
[illegible] નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૧.
[illegible]
[illegible] નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૨.

જે ચિથરાં ઉકરડા જોગ, એનો પણ કીધો ઉપયોગ;
કાગળ કરી પુસ્તક પ્રગટિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૩.
હવે પાડા, બળદોના હાડ, જેથી ખૂબ ભરાતી ખાડ;
એ પણ ઉપયોગે આવિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૪
જાને નીચ હતા નાદાન, તેનો વડા થયા વિદ્વાન:
ઉત્તમ કુળ બગડી બુડિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૫
જે કુળને કરતા ધિક્કાર, એ ઉત્તમ પામ્યા અધિકાર;
ચાહન તેને સૌએ ચહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૬.
જળ ઠેકાણે થળ થૈ રહ્યું, થળને ઠેકાણે જળ થયું;
એ કુદરતનાં પળ પેખિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૭.
પડતર ક્ષેત્ર થયાં પેદાશ, વળી રેતીમાં ચાલ્યાં વહાણ;
જંગલમાં મંગલ થૈ રહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૮.
સઘળો સમય ફરી ગયો આમ, દેખો કહે છે દલપતરામ;
અતિશય અચરજ ઉપજાવિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૯.

[illegible]

ઉપજાતિ વૃત્ત.

શરીરમાં શોણિત સંચરે છે,
વાયુ દમામે સઘળે ફરે છે;
એ વાતથી તો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ [illegible]. ૧.
[illegible] રહે છે,
[illegible];
એ વાતથી તો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ [illegible]. ૨.
જુઓ [illegible] છે,
[illegible] છે,
[illegible] ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ [illegible]. ૩.
[illegible],
[illegible],
[illegible] ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ [illegible]. ૪.
[illegible],
[illegible];
[illegible] ઉપજે અચંબો,

[illegible]
[illegible]

જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભંભો. ૫.
કરે તળાવે જળપાન હાથી.
ધતું ઉછાળે જળ સુંઢમાંથી;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભંભો. ૬.
પેખો વળી સુંદર પીચકારી,
વાયુ ઉછાળે જળ ફેંકનારી;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભંભો. ૭.
સુવાક્ય જે સજ્જનનાં સુણાય,
ત્રિધા તપેલું તન શાંત થાય;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર ભંભો. ૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

ટુંકામાં કહી વાત ભ્રાત તમને, છે મર્મ ઉંડો ઘણો;
વ્યાખ્યા વર્ણવતાં વિશેષ વધશે, વિસ્તારતો તેતણો;
આ ભંભાષ્ટકનો વિચાર વિગતે, જે કોઇ જાણી કરે;
દાખે છે દલપતરામ દિલમાં, અત્યંત અર્થો ઠરે. ૯

દોહરો.

અમી ઓરવવા કરો, ભંભાનો ઉપયોગ;
અંતરમન અમી ઠરે, ધીરજનો સંયોગ. ૧૦.

આગગાડી વિશે.

ભુજંગી છંદ.

સજોરે સુધારો તજે વાત આડી,
સુધારાની યે આ જુઓ આગ ગાડી;
જુનો રાહ મુમાર્ગ જતાં જે ન છેડે,
કહો તે હવી જૈ શકે ! કષ્ટ પીડે. ૧.

ગીતિવૃત્ત.

નિર ઉપયોગીન ધારો, દાવાનળ સમ ધુણીમહે દેખો;
છે જ સુધારો સારો, પાવક રથને સમીપ જઇ પેખો. ૨.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સુધારનાં થાય સદા સુધારો,
કરે કળા ચાગરતાં વિચારો;
અરે જુઓ આ હતી ક્યાં અગાડી,
સુધારકોએ સરજી આગ ગાડી. ૩

દોહરો.

રસનો પ્રથમ રચાવિષે, તોતે કારજ થાય;
ઉત્તમ રસને અગ્નિ રથ, જુઓ ઝડપથી જાય. ૧

ગીતિ વૃત્ત.

રે રે નિર્બળ બળદો, ગર્વ ન ધરશો અસલ આ ટાણે
પેખો પાવક પાણી, તાણી ગાડી અહીં તુરત આણે. ૧

ગંગા અથવા આગગાડી વિશે.

દ્વિઅર્થી. મનહર છંદ.

જેમાં જુઓ ભરેલું છે ભલું નીરમળ જળ,
તે પાસે વપાસો હોમ ધુણીની ધુમાડીછે;
એની ઉપર યે બહુ બંદરોનો આવે માલ,
જેને વેગે જુઓ ઝાઝી ઝડપ દેખાડીછે;
જ્યાંની પ્રાપતી ચાહી જનો તેમાં પ્રવેશ કરે,
ત્યાંની પ્રાપતી તો તેણે તેઓને પમાડી છે;
મરવાડ[1] જ્યાં બહુ બિરાજે દલપતરામ,
શુન્ય[2] વિના સદા જેનું નામ આ ગંગાડીછે.

દોહરો.

અનેક યંત્રોનો કરો, એ રીતે ઉપયોગ;
સજનો દેશ સુધારવા, આપ કરો ઉદ્યોગ.

ઉદ્યમ તથા કર્મ વિશે.

દોહરા.

કલ્પ વૃક્ષ કાને સુણ્યું, આપે ઇચ્છિત ભોગ;
મે મનમાં નિશ્ચય કર્યો, કલ્પ વૃક્ષ ઉદ્યોગ.

---

૧ મરવાડ—પૈસાનો ઉચાર અથવા સારસ પક્ષ
૨ ઉંજડ વગર અથવા અનુસ્વાર વગર વાંચે તો આ ગગાડીનું આગગાડી વંચાય.

એક ઘોડો એકજ પુરૂષને ઉપાડી શકે,
વીશ ઘોડા હોયતો વાહન થાય વીશને;
દાખે દલપત એક ગાડીનું[1] સાધન હોય,
એ ઘોડા ઉપાડી જાય પુરૂષ પાંત્રીશને. ૩.

છાપખાના વિશે.

દોહરો.

લહિયા સો લખતાં છતાં, વર્ષ એક વહી જાય;
એક દિવસમાં એટલું, છાપથી જુઓ છપાય. ૪.

મનહર છંદ.

કાળાં કાળાં પ્રેત પણ પંડિતો કહેછે પ્રેસ,
આવેલાં યુરોપમાંથી ભાસે પંડે ભારે છે;
દાઢું તેનું ડાચું નથી દીસતા ઉપલા દાંત,
દોઢા હરેક દાંત દાઢને આકારે છે;
ખવરાવે કોઈ તોજ ખાયછે નખાય હાથે,
ધરમ પરમ હંસ જેવો પોતે ધારેછે;
ચાવી ચાવી ચાળવીને કુચા જે તે કાઢી નાંખે,
આંખે ચાવી લોકો રસ ઉરમાં ઉતારે છે. ૫.

દોહરો.

વસ્ત્ર નીપજ્યાં રૂવિના, તલવિણ નિપજ્યું તેલ;
ખલક જુઓ ભૂખંડમાં, એ ખોદાનો ખેલ. ૭.

ચોપાઈ.

ખલક જુઓ ખોદાનો ખેલ, પાવક પાણી બનિયા બેલ;
થિર ગાડાંતે જંગમ થયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૭.
જે વિજળીનું ચપળા નામ, કરવા લાગી જનનું કામ;
સંદેશાનાં કથનો કહ્યાં, નીર નેવના મોભે ગયાં. ૮.
મોચી ઘાંચી દેડ ચમાર, દીઠા પૂરા પૈસાદાર,
રાજ તનુજ રડવડતાં રહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૯.
દેવ વિમાન પડે પીછાન, માનવિયો પામ્યા વૈમાન,
જન ઉડી આકાશી વહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૦.
દિનમાં શ્લોક લખાણા લાખ, સહસ્ર લોકો પૂરે શાખ;
જડે[2] કામ લહિયાનાં લહ્યાં, નીરનેવના મોભેગયા. ૧૧.
વણકર યંત્રે વસ્ત્ર વણાય, જુક્તિ તે અદ્ભૂત જણાય;
મનુષ્યશ્રમ દુખ સાંચે સહ્યાં, નીરનેવના મોભેગયા. ૧૨.
જે ચિંથરાં ઉકરડા જોગ, એનો પણ કીધો ઉપયોગ;
કાગળ કરી પુસ્તક પ્રગટિયાં, નીરનેવનાં મોભે ગયાં. ૧૩.
હય, પાડા, બળદોનાં હાડ, જેથી ખૂબ ભરાતી ખાડ;
એ પણ ઉપયોગે આવિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૪
જાતે નીચ હતા નાદાન, તેતો વડા થયા વિદ્વાન;
ઉત્તમ કુળ બગડી બુડિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૫.
જે કુળને કરતા ધિક્કાર, એ ઉત્તમ પામ્યા અધિકાર;
વાહન તેને સાૈએ ચહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૬.
જળ ઠેકાણે થળથૈ રહ્યું, થળને ઠેકાણે જળ થયું;
એ કહેવતનાં ફળ પેખિયાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૭.
પડતર ક્ષેત્ર થયાં ખેડાણ, વળી રેતીમાં ચાલ્યાં વહાણ;
જંગલમાં મંગલ થૈ રહ્યાં, નીર નેવનાં મોભે ગયાં. ૧૮.
સઘળો સમય ફરીગયો આમ, દેખો કહેછે દલપતરામ;
અતિશય અચરજ ઉપજાવિયાં, નીરનેવનાં મોભે ગયાં. ૧૯.

બંબાષ્ટક.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

શરીરમાં શોણિત સંચરેછે,
વાયુ દબાણે સઘળે ફરેછે;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૧.
પૃથ્વી વિષે આ જળ જે રહેછે,
વાયુ દબાણે નદીયો વહેછે;
એ વાતથી જો ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૨.
જુઓ ફુવારે જળ નીકળે છે,
વાયુ દબાણે અતિ ઉછળે છે;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૩.
આકાશ મધ્યે જળ જે જમાય,
વાયુ દબાણે વરસાદ થાય;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર બંબો. ૪.
વરાળ જે આ જળની બનેછે,
વાયુ દબાણે નભમાં ચડેછે;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,

---

[1] ગાડી—આગનીગાડી.
[2] જડે—નિર્જિવ યંત્રે લહિયાનાં કામ લીધાં.

જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જાણો. ૫.
કરે તળાવે જળપાન દાબી.
ઘણું ઉછાળે જળ સુંદરથી;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જાણો. ૬.
પેખો વળી સુંદર પીચકારી,
વાયુ દબાવે જળ ફેંકનારી;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જાણો. ૭.
ગુલાબ ને અત્તરનાં ગુલાબ,
[illegible] તપેલું તન શાંત થાય;
એ વાતથી જે ઉપજે અચંબો,
જુઓ જુઓ આ જળયંત્ર જાણો. ૮.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

[illegible] કહો વાત આજ તમને. છે મર્મ ઊંડો ઘણો;
આખા વર્ણવતાં વિશેષ વધશે, વિસ્તારનો તેનો;
આ [illegible] વિચાર વિગતે, જો કોઈ જાણી કરે;
[illegible] દલપતરામ [illegible], [illegible] કરે. ૯

દોહરો.

[illegible] કરો, [illegible] ઉપયોગ;
[illegible] પીરજનો સંયોગ. ૧૦.

આગગાડી વિશે

ભુજંગી છંદ

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧

ગીતિવૃત્ત

[illegible]
[illegible] ૨

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સુધારનાં થાય સદા સુધારો,
અરે કરો આગળનાં વિચારો;
અરે જુઓ આ હવે ક્યાં અગાડી,
સુધારકોએ સરજી આગ ગાડી. ૩.

દોહરો.

દસનો પ્રથમ [illegible], તોને કારેજ થાય;
[illegible] જુઓ [illegible]. ૪.

ગીતિ વૃત્ત.

કે જે નિર્જન [illegible], [illegible] આ [illegible];
[illegible]. ૫.

ગંગા અથવા આગગાડી વિશે.

હિંદુસ્તાની. મનહર છંદ.

[illegible]
ને પાસે [illegible];
એની ઉપર [illegible],
[illegible];
[illegible] કરે,
[illegible] છે;
[illegible] [1] [illegible] દલપતરામ,
[illegible] [2] [illegible]. ૬.

દોહરો.

[illegible];
[illegible]. ૭.

ઉદ્યમ તથા કર્મ વિશે.

દોહરા.

[illegible];
[illegible]. ૧.

---

૧ [illegible]
૨ [illegible]
[illegible]

[illegible]

દોહરો.

[illegible] ૪.

મનહર છંદ.

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible]

દોહરો.

[illegible] ૧૦.

આવે જે ઉદ્યોગમાં, ઉત્તમ વિદ્યા એવ;
ભણ્યો ગણ્યો જો એ મળે, તો નર ન ભણ્યો તેહ. ૧૧.
વિદ્યા, વનિતા, વેલિ, ધન, જુએ ન ગુણ કે જાત;
જેને મળતાં વળે, રહે તેની સંઘાત. ૧૨.
ગુણ દુર્ગુણ વિણ નવ મળે, રૂપે નહિ રીઝાય;
વિદ્યા, વનિતા, વેલ, વસુ, જ્યાં વળગે ત્યાં જાય. ૧૩.
બુદ્ધિ ને તરવાર ને, વાપરે ત્યાં વપરાય;
એકીનાં કે શત્રુનાં છેદે શિર છેદાય. ૧૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible] ૧૫

દોહરા.

[illegible] ૧૬.
[illegible] ૧૭
[illegible] ૧૮.
[illegible] ૧૯.
[illegible] ૨૦.

મનહર છંદ.

[illegible] ૨૧

દોહરા.

[illegible] ૨૨

[illegible]

વિદ્યા સઘળી વાંચીને, અંતર સમજો આમ:
પ્રીતે નીતિપાળવી. દાખે દલપતરામ. ૨૩.

મનહર છંદ.

અરે મનસુખા થાવું થાપવા દેકાણું કોથી.
કુ દેકાણું તજી સુ દેકાણું જોઈ દશીએ:
દર ઘડી ચાલતી રમુજ રૂપી દવા હોય.
જ્યાં સુબોધની ઉજાસ વારૂ ત્યાં વિસમીએ:
કુટિલ કપટી ન કપટ કરી શકે કોઈ,
નીતિ ખુશબોઈ જોઈ ખોટ કેમ ખમીએ;
કરવાનું ગણી કામ કહે દલપતરામ,
તજી અન્ય આલય વિદ્યાલયમાં વસીએ. ૨૪.

દોહરો.

સોનું ને શ્રીમંત જન, મોંઘાં લગે હમેશ;
પણ પતિત પાણી પવન, મોંઘાં લગે સુરેશ. ૨૫.

નિબંધ લખવાની રીત.

મનહર છંદ.

દેનું બને છે ને તેથી બનાવાનું કારણ શું.
કારણ બતાવો અગો અંગના આકારનું;
આવે કાશ: ઉપયોગે એ વિના થી અડચણો,
હોય તે બતાવો બીજું જેજે એની હારનું;
જંગલીથી સુધરેલા જનોમાં જેનું જ્ણાય,
વળી એનું વર્ણન એવા અનુસારનું:
કહે દલપતરામ ક્યાં ક્યાં છે લખેલું નામ,
જો લખો લખાણ લખો એટલા વિચારનું. ૨૬.

દોહરો.

દઈએ જો દ્રષ્ટાંત તો, શોભે સઘળી વાત.
જેમ બધાં ભૂષણ થકી, શોભે જુવતી જાત. ૨૭.

શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

જે વિદ્યા ધન ધાન્ય માન્ય સઘળાં, જે દેશ કાળે જુઓ;
તે વિદ્યા સુતને સદૈવ શિખવો, ખાલી ન વેળા ખુઓ;
જે વિદ્યા ભણનારથી અભુત રહે, તેનો કશો કામની,
ભૂતી જેદ નહી થઈ જ્ઞાનવિના, તેનો નહી નામની ૨૮.

નિશાળ.

આર્યાવૃત્ત.

સુપાત્ર કરી શીખાવે, સુઘડ ઘડી ઘાટ સૌ થકી સારા:
કુપાત્રતા દૂર કાઢે, શિક્ષક કે એટ હંસારા. ૨૯.

મનહર છંદ દ્વિઅર્થી

ઘડાતાં ઘડાતાં અણઘડ જ્યાં સુઘડ થાય,
કાળુનાં કાળજાં અભેદ જ્યાં ભેદાય છે;
વાંકાં મટી શીધાં થાય મલિનતા મટી જાય,
એપડીને રંગે તે મગજનાં કરાય છે;
જુદી જુદી જાત એક સ્થાનમાં જોડાઈ જાય,
અને પછી જુઓ એના અંગમાં ખીલાય છે;
રચ ઘણા બીજે કામ કહે દલપતરામ,
આ તો શાળા અરથ ઘડાની ઓળખાય છે. ૩૦.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

ભૂગોળ ભૂગોળનણાજ ગોળા, હિમેરૂમાં નારી નિશાળ રોળા:
જુદાનકારાપટચિત્રવાળાં, વિચિત્રમો રચિયાં રૂપાળાં. ૩૧.

દોહરો.

શિક્ષક કહે છે શિષ્યને, ભણ વિદ્યા ભૂગોળ;
ખંડ એશિયા ખંડની, ખરી કરી લે ખોળ. ૩૨.

હરિગીત છંદ.

રૂશિયાન તુર્કસ્તાન ચીન ઈરાન એ તો ચાર છે;
જાપાન ને અફઘાન વળી તીબેટ ને તાતાર છે:
સીયામ હિંદુસ્તાન અબસ્તાન એ અગ્યાર છે;
બલુચિસ્તાન સુદ્ધાં એશિયામાં પેશિયા એ બાર છે. ૩૩.

દોહરા.

બારે દેશ બધા ફરે, ઉદ્યમ કરે અપાર;
પણ પ્રભુની કરૂણાવિના, લાભ ન થાય લગાર. ૩૪.
માટે સૌ ઉદ્યોગમાં, પુરો ધરીને પ્રેમ;
પ્રભુની કરૂણા માગવી, મળે તે થકી ક્ષેમ. ૩૫.

દેશાટન વિષે.

દોહરા.

વિદેશમાં વિચર્યાવિના, પેટ ન પુર્ણ ભરાય;
પશુઓ પણ પરમાણથી, જંગલ ચરવા જાય. ૧.
ઘેર રહે લક્ષ્મી ઘણી, હોશે કેમ હમેશ;
રાજા રાજ્ય વધારવા, વિચરે દૂર વિદેશ. ૨.
વિદ્યા સદ્ગુણ વિનયતા. હોય સઘળાના હામ;
ડરે ન પરદેશે જતા, દેખે તે નર ઘામ. ૩.
વિદેશમાં વિચર્યા વિના, મળે ન મોટું માન.
સમુદ્રમાં વખણાય શું સીપનણાં સંતાન. ૪.
સુખે વિદેશે સંચરો, કરો ભલેરાં કામ;
પ્રેમ ધરી વિધિ પાળતાં. નિર્મળ કરવું નામ. ૫.
જો મનથી ઇચ્છા ધરો, તો ખરૂં માનો ખચીત;

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

આવે જે ઉપયોગમાં, ઉત્તમ વિદ્યા એહ;
અણગોગણ્યો ભૂલે મરે, તો નર ન ભણ્યો તેહ. ૧૧.
વિદ્યા, વનિતા, વેલિ, ધન, ભુજો ન ગુણ કે જાત.
જેને મહત્તામે ગમે, રહે તેની સંગાત. ૧૨.
ગુણ દુર્ગુણ ત્રિય નર મળ્યો, રૂપે નહિ રીઝાય;
વિદ્યા, વનિતા, વેલ, વસ્ત્ર, જ્યાં વળગે ત્યાં જાય. ૧૩.
બુદ્ધિ ને તલવાર તે, ધાર ત્યાં વપરાય;
સ્નેહીનાં કે શત્રુનાં છેદે શિર છેદાય. ૧૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible] અને પરોપકારથી મતિ, તેમ [illegible] મતિ તે જે;
[illegible] સરસ્વતીમાં [illegible]. ૧૫.

દોહરા.

કોઈ ન વિદ્યા આદરે, જ્યાં ગુણ ન પ્રકાશ;
[illegible] નહિ, તો [illegible]. ૧૬.
[illegible]
[illegible] ૧૭
નહિ [illegible];
[illegible] ૧૮.
[illegible]
[illegible] ૧૯.
[illegible]
[illegible] ૨૦.

મનહર છંદ.

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

[illegible]

સંપલક્ષ્મી સંવાદ.

દોહરા.

પ્રગટ જગત જોયે કહું, ધરૂ તેહનું ધ્યાન;
સંપલક્ષ્મી સંવાદની, કથા સુણો સહુ કાન. ૧.
આ અવસર આ દેશમાં, સંપ ન દિસે લેશ.
ઘરમાં કુળમાં નાતમાં, કરે કુસંપ ક્લેશ. ૨.
જને ન ધણીધણિઆણીને, બીજા તણી શી વાત;
દુખમાં તેથી દેખિયાં, દેશીજન દિનરાત. ૩.
સૌ જન મન ધનને ચહે, ન ચહે સંપ જરૂર;
કીર્તિન કરે કુસંપથી, એ અજ્ઞાનજ ઉર. ૪.
તે કારણ કહું કરિને, સંપલક્ષ્મી સંવાદ;
બુદ્ધિને સજ્જન સમજશે, વળી તજશે વિખવાદ. ૫.
રૂડેરૂ સરસ મનસાપુરી, ઇચ્છા રાજા જ્યાંહ;
નિર્ધનદાસ નામે કરી, વસે વણિક તે માંહ. ૬.
કોપી તેની કામિની, દીસે કુરૂપ અંગ;
કડવાં કથન કરી કરી, સદા લડે પતિસંગ. ૭.
પોરસ પુરૂષને પરણીને, શું પામી હું સુખ;
ખાવા પૂરણ પેટ નહિ, બોલવું આપી ભૂખ. ૮.
દાપે ચૂપ દેખનો, દહાડે મુખ્યાહાર;
તે રસપને નહિ સાંપરમાં, એવો મળ્યો ભરથાર. ૯.
બહુ રંગે રમે નર બીજા, ઘણા ધનાવે ધાર;
હું સર્વ દુખ ઇચ્છતાં, ભાગ્યના ઉપર. ૧૦.

ચોપાઈ.

કહ્યાં કથન કામિનિએ મુખ, તેહ સુણી દિલ લાગ્યું દુઃખ;
વારંવાર વિચારે તે વર, માંકણ તપ જઈ વનમાં કર. ૧૧.
કોધું જાવન દિલ મનથી કાજ, રીઝ્યા રૂપ રમેશ્વરરાજ;
કહે મહેરબાનિથી ભગવાન, ભક્તજનમનના સન્માન. ૧૨.
કહે કહે દિલ દાસ કેશવ, ધન મોકલું આપો ધન;
સઘળું જે હતિ ચાહું હેમ, દેખું નહિ તો દિનમાં દુઃખ. ૧૩.
એવું સુણી હરિ વિચારે ઉર, જાણું મન અસંતોષી ભર;
ભક્તિમુખ મૂકી ધનદુઃખ છે, સુખમય તે તેને સુખ થશે. ૧૪.
સંપવિના ધન શું સુખ કરે, ધીરજ ધરી વિચાર ધરે;
વાળિદ્રક્ષ્મી કહે હરિ, દસણ, કિરણ સુખદે. ૧૫.
જાઉં વણિક નગર ઘર વસ, પરિપૂર્ણ પુરીત આસ;
વાસ્તે મંગલ પુરણ કરવા, લક્ષ્મી તે કહે મન. ૧૬.
નજરે તું નથી દેખિયું ઘર, પછી પુરા રહે તેને ઘર.
તેમ કે આપનું જોઈ, દુરત દને સાંપરમાં તેહ ૧૭.

એમ કહીહરિ વચન થયા અદ્દ્રશ, દરિદ્ર વણિક ન પામ્યો હર્ષ;
દુર્ધરી તે સાકરની આસ, તેણે જનાવ્યું બીજા પાસ. ૧૮.
દિલ પણ દીસે લોભી સદા, કોડી ઘરની કાઢે નહીં;
માગે માનવ રોકડી સાર, આપે કણ ધણે ઉધાર. ૧૯.
એમ ફરતો જનતે જાય, ફિરતા તો મનમાં નવ થાય;
દ્રવ્યવિના દુઃખ રોનાર, એમ વિચારી વરપે પુરજહાર. ૨૦.

દોહરા.

શ્રી ભાગ્ય પછી પણ, એમજ પુરૂષ અધીર;
દરિદ્ર કાયું તોડવાં, ધરે ન પડિયે ધીર. ૨૧.
જે જન કણ પાકે જમે, સ્વાદ સરસ લે સોય;
બહુ તર ઉપજે બીજથી, હાણ અપારે હોય. ૨૨.
વડો અધીરો વણિક તે, બોલ્યો નગર મહાર;
જાણની કાઢી જાગતાં, વિધવિધ કરી વિચાર. ૨૩.
આદિત્ય ઉગે ઊગિયો, સાંજ્યે ગંગાતીર;
કર પદ મુખ શુદ્ધી કરી, ન્હાયો નિર્મળ નીર. ૨૪.
વસ્ત્ર ધરી વિચારિયું, વળી તપ કરૂં વિશાળ;
તેજ વખતમાં ત્યાંહતે, શ્રી દીઠી તત્કાળ. ૨૫.

ચરચરી છંદ.

ધરની પદ ધમધમાક, ઝાંઝર ધ્વનિ ઝમઝમાક;
ઘુઘુઘુઘુ ઘમઘમાક, ઘેરે ઘણો ઘુઘરી;
ઝગગગ મુખ કાંતિ ઝગાક, ખનનન ભુજ ચુડ ખનાક;
જગગગ દંતિ ભાલ જગાક, નથડી નાકે ધરી;
ઘનનન તન ગ્રાસ ઘમક, ઝળકિ કંચુકીસ રંગ;
ઘઘુઘુઘુઘુ પેર આવ, કોપીલ ચાલે કરી;
તાના દે કરતી ગાન, નાગની નટરી સમાન;
દિગગ નિગગનાક દાન, સત્વી તે સુંદરી. ૨૬.

દોહરા.

ભાગી આવો માળથી, ભૂલી તનનું ભાન;
શરમ ધરમ સહુએ છે, અતિ ગાઢુ અભિમાન. ૨૭.
દુનિયાને નહિ દેખતી, કરે ન પગ થિર કામ;
દોટે વેદ મુખ બોલતી, આવી સુંદર ભામ. ૨૮.
ચમકે પર જોતિની, અગાડ ઉઠે અંગ;
પગ ઉપાય ચંચળ, ધરી ન ભૂમે રંગ. ૨૯.
પુરૂષ વણિકે જોતી, તે નારીને ત્યાંહ.
કેમ તમે છો કદ કરી, આજ પધરે આંહી. ૩૦.
શુભ બેઠી તે સુંદરી, હું લક્ષ્મી જગમાત;
આવી તુજ કારણ અહીં, દિલ ધરી સહુ વાત. ૩૧.

---

૧ જ્યાં કહ્યું હોય ત્યાં દેવિ જાણ ભગવતી.

[illegible] ૬.

[illegible]

[illegible] ૭

મનહર છંદ.

[illegible] ૮

દોહરા.

[illegible]

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible]

દરબારનું ખાણું મીઠું પેંડાનું ક્યાંનું છે:

રોટી, સેવ, દાળ, છરી, તે તો ભ્રમ શસ્ત્ર સારાં.

[illegible], સિન્ધુ તે સ્વા છાનું છે.

દેશી તે મુસાફર તું કહે દરપનગામ,

[illegible] મુસાફરીનું મહિર મળ્યું છે. ૧૪.

દોહરો.

પુરુષ જાય પરદેશમાં, રળતાં પામે રિદ્ધિ;

જન્મ ભૂમીમાં જઈ પછી, શોભાશે સમૃદ્ધિ. ૧૫.

સંપવિષે.

દોહરા.

સંપ સમો સજ્જન સખી, સંપે સૌ સુખ થાય;

સંપવિના સંયોગ સૌ, જરૂર નિષ્ફળ જાય. ૧.

જ્યાં જીવ સંપી વસે, તેને દુઃખ ન થાય;

કરી ઉપાય ન [illegible], જુદી [illegible]. ૨.

એક કામ પણ મહત્વનો, [illegible];

[illegible]. ૩.

[illegible], તેને હરકત થાય;

[illegible], [illegible] નહિ [illegible]. ૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]

દોહરા.

[illegible]

સંપલક્ષ્મી સંવાદ.

દોહરા.

પ્રસર જગત જેણે કર્યું, ધરૂં તેહનું ધ્યાન;
સંપલક્ષ્મી સંવાદની, કથા સુણો સહુ કાન. ૧.
આ અવસર આ દેશમાં, સંપ ન દીસે લેશ.
ઘરમાં કુળમાં નાતમાં, કરે કુસંપ કલેશ. ૨.
બને ન ધણીધણીઆણીને, બીજા તણી શી વાત;
દુખમાં તેથી દેખિયાં, દેશીજન દિનરાત. ૩.
સૌ જન મન ધનને ચહે, ન ચહે સંપ જરૂર;
કોઈ ન કરે કુસંપથી, એ અજ્ઞાનજ ઉર. ૪.
તે કારણ કહું કવિને, સંપલક્ષ્મી સંવાદ;
સુણિને સજ્જન સમજશે, જશે તજશે વિખવાદ. ૫.
શેહેર સરસ મનસાપુરી, ઊજ્વળ રાજ્ય જ્યાંહ;
નિર્ધનદાસ નામે કરી, વસે વણિક તે માંહ. ૬.
એવી તેની કામિની, કંઈક રૂપણ અંગ;
કાયં કથન કરી કરી, સદા લડે પતિસંગ. ૭.
પોરઘ તુજને પરણીને, શું પામી હું સૂખ;
ખાવા પૂરણ પેટ નહિ, ભોગવું અરધી ભૂખ. ૮.
હાથે ચૂડી હેમનો, હૈડે મુક્તાહાર;
તે સ્વપને નહિ સાંપડ્યાં, એવો મળ્યો ભરતાર. ૯.
બહુ રંગી રંગીલે નર બીજા, ઘણા ધમારે ઘાટ;
હું રાખું તુજ ઊપરાં, અજ્ઞાનનુ ઉચાટ. ૧૦.

ચોપાઈ.

કહ્યાં કથન કામનિયે મૂખ, શેઠ સુણી દિલ લાગ્યું દુઃખ;
વસ્તીતજી વિચર્યો તે વાર, માંડ્યું તપ જઈ વનમોઝાર. ૧૧.
કીધું જ્યાન શિવ ભજવા કાજ, રીઝ્યા રૂડા રામેશ્વરરાજ;
કહેમહેરવણિકવરમાગ, બહુ જપ્યમરણંતારાંભાગ ૧૨.
સાદ કહે શિવ સદા પ્રસન, ધારૂં એટલું આપો ધન;
સમજું જે થકિ પામું સુખ, દેખું નહિકોઇદિનમાં દુઃખ. ૧૩.
એ સુણિ શંભુ વિચારે ઉર, જરૂર આ અજ્ઞાની જરૂર;
માનેસુખધીધનસુજપાસ, સમજેઉધનમાંસુખવાસ. ૧૪
સંપવિના ધન શું સુખ કરે, ધીરજ ધરી વિચાર નધરે;
જાણીકિરતાઉસંપેસુખવેણ, દસનરસહિતમાંસુખદેણ. ૧૫.
જાતું વણિક નગર કર વાસ, પરિપૂરણ હું પૂરીશ આશ;
વળીસાંભળ સુજભીક્ષ્વાન, પ્રભુએજ્યારે કાશીસ્નાન. ૧૬.
નજરે હું નવી દેખિશ નાર, ખરી પુરૂષ પેખોશતે વાર;
તેપાસે માગીશતું જેહ, તુરત તને સાંપડશે તેહ. ૧૭.
એમકહીશિવજી થયા અદર્શ, હરખે વણિક ન પામ્યો હર્ષ;
કરધરીમે શંકરની આશ, તેણે ભગાડ્યું બીજા પાસ. ૧૮.
શિવ પણ દીસે સોની સદી, કોડી પરની કાઢે નહીં;
માગે માનત રોકડી સાગ, આપે ફળ ધણે ઉધાર. ૧૯.
એમ ઉચરતો જનતે જાય, ચિરતા તો મનમાં નવ થાય;
દ્રવ્યવિના દુઃખદેશીનાર, એમવિચારી વર્યોપુરમહાર. ૨૦.

દોહરા.

સ્ત્રી ભાગક ધણી ધડ, એમજ પુરૂષ અધીર;
તરફડ કાયું તોરનાં, ધરે ન પડિયે ધીર. ૨૧.
જે જન ફળ પાકે જમે, સ્વાદ સરસ લે સોય;
બહુ તરુ ઉપજે બીજથી, લાભ અપાર હોય. ૨૨.
વડો અધીરો વાણિયો, બેઠો નગર બહાર;
જામની કાઢી જાગતાં, વિધવિધ કરી વિચાર. ૨૩.
આદિત્ય ઉગે ઉદિયો, સાંજલ ગંગાતીર;
કર પદ મુખ શુદ્ધ કરી, નાહ્યો નિર્મળ નીર. ૨૪.
વસ્ત્ર ધરી વિચારિયું, વળી તપ કરૂં વિચાર;
તેજ વખતમાં સાંકડી, સ્ત્રી દીઠી તતકાળ. ૨૫.

ચરચરી છંદ.

ધરતી પદ ધમધમાક, ઝાંઝર ધ્વનિ ઝમઝમાક;
ઘુઘુઘુઘુઘુ ઘમઘમાક, ઘેરે ઘલો ઘુઘરી;
ઝગગગ મુખ કાંતિ ઝગાક, ખગગગ ભુજ ચૂડખગાક;
ભગગગ રવિ ભાલ ભગાક, નથડી નાકે ધરી;
થનથન તન સાથ સપન, મણિમણિ સણગાર સકળ;
ઘઘઘઘઘઘ ઘેર અકળ, કીધો ચાલે કરી;
તાતા થૈ કરતી ગાન, નાચતી નટવી સમાન;
તિમકતા તિમકતાક તાન, સજતી તે સુંદરી. ૨૬.

દોહરા.

ભાગી આંખો મદભરી, ભૂલી તનનું ભાન;
શરમ ધરમ સંક્ષેપ છે, અતિ ગ્રહ્યું અભિમાન. ૨૭.
દુનિયાને નહિ દેખતી, ઠરે ન પગ થિર ઠામ;
દૈ[1] વૈદ મુખ બોલતી, ભાગી સુંદર ભામ. ૨૮.
પાલવ પટ સકોરતી, આમળ લેકે અંગ;
પગ ઉધાડ પાછલા, ધારી ન જુએ ઢંગ. ૨૯.
પૂછ્યું વણિકે પ્રીતથી, તે નારીને ત્યાંહિ;
કેણ તમે છો ક્યા રહો, આજ પધાર્યાં આંહી. ૩૦.
સુણિ બોલી તે સુંદરી, હું લક્ષ્મી જગમાત;
આવી તુજ કારણ અહીં, શિવ પ્રેરી સાક્ષાત. ૩૧.

૧ જ્યાં લક્ષ્મી હોય ત્યાં વૈદ્યનો બહુ ખપ પડે છે

ચોપાઈ.

આરોગ્ય મધ્ય ઘરમાંહી હું આજ, સારી ધનનાં સઘળાં કાજ;
બુદ્ધિ દરશનો શાંતિ ધન નામ, ત્યાં પુરૂષ દીઠો તે ઠામ. ૩૨.
તેનું ચિત્ત સ્નેહે ભરપૂર, દેખી આનંદ ઉપજે ઉર;
મુખમંડળ મધુરી ધણી, તોડે આયખું[1] રસ્તા તણી. ૩૩.

સવૈયો.

[illegible] રતિ, કરે સઘળા કવિરાજ વખાણી;
[illegible] નેત્ર [illegible];
[illegible] કહાણી;
[illegible] સંપતીવાણી. ૩૪.

દોહરો.

[illegible] ચિમારી;
[illegible] સંભારી. ૩૫.

સવૈયો.

[illegible] વખાણી;
[illegible] કહાણી;
[illegible] જનતણી;
[illegible] વાણી. ૩૬.

ચોપાઈ.

[illegible] ઉચાર.
[illegible] ઠામ. ૩૭.
[illegible] પાન;
[illegible] ભેદ. ૩૮.
[illegible] નિવાસ.
[illegible] ૩૯.

દોહરો.

[illegible]
[illegible] ૪૦.
[illegible]
[illegible] ૪૧.
[illegible]
[illegible] ૪૨.
[illegible]
[illegible] ૪૩.
[illegible]

આંખ્યા બહોળરત બહુ, જન દુઃખી થાય ન જેમ. ૪૪.
આગળ મળ્યા સૌ સુખી થયાં, દુઃખ થયું સૌ દૂર;
તે કારણ સૌ સંપનું, જાણો તમે જરૂર. ૪૫.

સંપ થકી સુખ સંપજે, સંપથી જાય ક્લેશ;
જે નરને ઘર સંપ નહિ, લેશે સુખ નહિ લેશ. ૪૬.

તે માટે તુજને કહું, અંતર રાખ્ય ઉમંગ;
સાહાય્ય મેળી લક્ષ્મીની, સંપતણો સજ સંગ. ૪૭.
સાંભળી ભાષણ સંપનું, ચડી રમાને રીસ;
બોલી ઉઠી બેભાકળી, કોપ્યો જાણે ફણીશ. ૪૮.
સાંભળ મુરખા સંપ તું, આણે કેમ અભિમાન;
નિર્ધનિયો નર લોકમાં, ક્યાં પામ્યો સન્માન. ૪૯.

ધનથી મન ગમતું મળે, સુખ સૌ ધનને સાથ;
સર્વ રહે સેવક થઈ, હોય દ્રવ્ય જો હાથ. ૫૦.
થળ થાનક જળ ધન કરે, જળ થાનક થળ થાય;
ઉજડ વગડા અરણ્યમાં, ધનથી શેહેર વસાય. ૫૧.
વણકર ધનને વાસ્તે, આપે વસ્ત્ર અપાર;
ધનકારણ સોનાર પણ, સરસ ઘડે શણગાર. ૫૨.

પામર ઉચરે પાલખી, બેસે ધનિનાં બાળ;
હુકમ ચલાવે હામ ધરી, પૈમાથી મહિપાળ. ૫૩.
સંપ કરીને ગદ્ગજન ઉપજાવે નર થોક;
ભલા ભલા ફળ ભોગવે, લક્ષ્મી વાળા લોક. ૫૪.
આજ પછી અભિમાનના, બોલીશ મા મુખ બોલ;
નહિતો નિર્ધન તું થશે, તરણા સરખે તોલ. ૫૫.

છપ્પા.

સંપ કહે સુણ રમા, જનમ તારો હું જાણું;
રંગી જાણે તો ચિત, કેમ [illegible] વખાણું;
પય આગરની પુત્રી, ભયકર [illegible] ભગની;
[illegible] કરતા વિરોધ, [illegible] અગની;
[illegible] પ્રાણ હરે પોતે મરી, કરે એકને ક્લેશ છે;
તે જનની રહીને જનનના, ચિત્ત [illegible] દેશ છે. ૫૬.
[illegible] પાઠક દૂધ, મગથી નાખ્યા મરી,
[illegible] પણ રાજ, [illegible] તે નાખ્યું કરી,
જદુ રાજનાં રાજ, સંપે [illegible],
સગર હતા સુરતાન, સંપ [illegible] ઘર [illegible];
[illegible] ધનને, સંપ વિના નહિ સુખી રહે;
નિજ ઘરમાં [illegible]. ૫૭.

---

૧ [illegible]
૨ ચિત.

દોહરો.

હરના ઘરમાં હરખડી, થતું હતી નોકાન
સંપ ન દેખી શંકરે, દીધું હતી નિશાન. ૫૮.

છપ્પા.

ગિરિજા ગંગા જોય, હતી હરીને કહેની:
ઈંદુ અગ્નિની જ્યોત, પરસ્પર નિશ્ચય નડની:
વાઘ વૃષભને વેર, મોર મણિધરને મારે:
સિંહ હાથીનું શીર, તેડવા તુરત વિચારે:
શિવ સેવક દાનવ દેવ જડ, મારા મારી કરી મરે:
ઘરમાં એવા કજિયા પડ્યા, સદન થવે નહિ ઠાકરે ૫૯.
મમ ધાતુમય સદન, હોય હેઠ.ઠ થમે હર:
ધનપતિ ધારો મિત્ર, કરે આશા કિંનર નર:
[illegible] મરમાં લાખ, હામની જમલિકા રેઉ:
આવ્યો પુત્ર ગણેશ, રિદ્ધિ જેવી જન લેઉ:
પણ એ સૈયર સામાં કરે, પ્રાણ ત્યાં કુમ પાવરે:
[illegible] કરે સમશાનમાં, ભીખ માગી ભોજન કરે ૬૦.

દોહરો.

[illegible] રોપી ફિર ઉગુના, જર આવે ને જાય:
પણ જો સંપ કુટુંબમાં, શીતળ રહે સદાય. ૬૧.

છપ્પા.

જુઓ કૃને આજ, કેમ રંગ લાગો રહે છે:
રાહુ મનો ફિર ઠગ, વાર ઘણી પેરી લેઉ:
[illegible] [illegible], વિદેશી [illegible] આવે;
એક [illegible] હોય, મધુ [illegible] કરી લાવે.
[illegible] કરે ધરે, [illegible] કરી [illegible] કરે.
[illegible] ૬૨.

દોહરો.

સંપ વિના સુખી હોય [illegible] પૂરે [illegible]
[illegible] ૬૩
[illegible] સંપ [illegible]
[illegible] ૬૪
[illegible]
[illegible] ૬૫
[illegible]
[illegible]

ચોપાઈ.

[illegible]

વસુવિશ્વુંનેઅરપેઆગ,નહિ[illegible]. ૬૭.
અતિજનમાંથાએઅપમાન, મમજોનરીનઆરીસાન;
[illegible] ગવગ્નેપાડી દેય. [illegible]. ૬૮.
[illegible] કુળમાં પણ જાણે, નારી અને નિર્ભય થઈ;
[illegible], [illegible]. ૬૯.
જો જગમાં જન તારા દેવ, તે મુજ સેવક [illegible]:
તેનો [illegible]વિચાર, [illegible]. ૭૦.
જો ધનવંત સભામાં જાય, સહુ સુભાગ્ય [illegible] થાય:
[illegible], નહિ સન્માન[illegible]નિર્ધન. ૭૧.
ધનિનાં [illegible] નહાનાંવરે. નિર્ધનનાં [illegible] મરે:
[illegible], નિર્ધનિયાનું નથી [illegible]. ૭૨.
વને શ્રીમંત હવેલી [illegible], નિર્ધનની [illegible] છાપરી:
મરે [illegible], [illegible] મરણ [illegible]. ૭૩
[illegible], [illegible]:
[illegible]. ૭૪.

દોહરો.

સંપ કહે તે મને તુજ, [illegible] પાનો [illegible]:
સંપ વિના શી [illegible], [illegible]. ૭૫.

છપ્પા.

સંપ વિના [illegible], [illegible] વિરહ્યો;
સંપ વિના સંતાપ, [illegible]:
સંપ વિના શી રામ, [illegible]:
સંપવિના [illegible]:
[illegible] સંપ વિના, કહે દુઃખ [illegible]:
[illegible] ૭૬.
[illegible], [illegible]:
[illegible] વિવિધ [illegible]:
[illegible]:
[illegible] સંપ ન [illegible]:
[illegible] સંપ વિના [illegible]:
[illegible] ૭૭

દોહરો.

[illegible] અભિમાન [illegible].
[illegible] ૭૮.

છપ્પા.

[illegible]:
[illegible]:

કાપી સંપનું નાક, તજ્યો સુમિત્રને જ્યારે;
રાખ્યું સ્વતંત્ર રાજ, વાળિ સુખિ વસિયો ત્યારે;
સુગ્રીવ વાળિને મારી વળી, નિષ્કંટક સુખ અનુસરે;
નર ચહે પદવિ પૃથિનાથની, સંપ રાખીને શું કરે. ૭૯.
જો લંકાપુરિનાથ, રાય રાવણ જગ જાણે;
કુંભકરણ બડ ભ્રાત, વિભિષણ ભિન્ને વખાણે;
મેળ્યો એકે સંપ, મુઓ તે રાવણ સાથે;
તજ્યો વિભીષણ સંપ, છત્ર માંડ્યું નિજ માથે;
જે તજે સંપ તે નૃપ બને, ન તજે નોકર થઇ ફરે;
નર ચહે પદવિ પૃથિનાથની, સંપ રાખીને શું કરે. ૮૦.

દોહરા.

સ્વાદ હરીએ સંપમાં, હરડે જેવી હોય;
કરશે ગુણ કોઇ અવસરે, કહે તુરત નહિ કોય. ૮૧.
ધનનો સ્વાદ સરસ ઘણો, સાકરને અનુસાર;
મીઠી લાગે મૂખમાં, લઈ ચાખતાં લગાર. ૮૨.
ગપ કહે સાકર વિષે, કુસંપ ગંધક તેલ;
મળતાં કાળો કોયલો. નિરખ્યો નથી બનેલ. ૮૩.

છપ્પા.

સંવત તેર ત્રેપન, સાલ વિક્રમની જ્યારે;
દિલ્હિ અલાઉદ્દીન, તખતપર બેઠો ત્યારે;
મંત્રી મલેક જેઠ, રાજ્ય સેવા રુચિ જોડી,
વિખ દઈ માર્યો શાહ, શાહજાદા ચખ ફોડી;
પણ એક માસ દિન પંચ સુખ, ભોગવ્યા ભુંડી રીતે મુઓ;
તજી સંપ નહીં સુખ મળે, જ્હાં રવિ ચારીને જુઓ. ૮૪
દિલ્હિ આદિક દેશ, થયા જગમાં, નૃપ જે જે,
સેવ્યો નહિ જે સંપ, મુઆ વનુમોને તેને;
કોઇને કુંવરે હણ્યો, હણ્યો કોઇને નિજ ભ્રાતે;
કોઈ પ્રધાને હણ્યો, હણ્યો કોઇને પિતુમાતે;
શુભ રીતે સંપ ન સેવતાં, રાજા રાંક વિનાશ છે;
ધનથી સુખ કો નથી, ધારતું સંપ થકી સુખ થાય છે. ૮૫.

દોહરા.

નારદને પર્વત રુષી, મનિવતા બે મિત્ર;
કન્યાકાજ કુસંપથી, આપ થયા અપવિત્ર. ૮૬.
દનો સ્વયંવર સાંભળી, ઉર ધરીને અભિલાષ;
એક મિલાથી અનુજ્ઞા, પહોંચ્યા વિષ્ણુ પાસ. ૮૭.
જો નારદ જગદીશને, બન્ને સુણો જગભૂપ;
સમે સ્વયંવરને વિષે, રહું મારૂં રૂપ. ૮૮.
પર્વત રુષિનું ત્યાં પ્રગટ, મુખ મર્કટનું થાય;
વનિતા તેને નવ વરે. પર્વત પાછો જાય. ૮૯.
તથાસ્તુ બોલ્યા ત્યાં હરિ, નારદ ગયા નૃલોક;
પર્વતરુષિ આવ્યા પછી, ફરજેત થાવા ફોક. ૯૦.
કરજોડી હરિને કહે, દો મુજને વરદાન;
કાયાની કાંતી વધે, સૂરજ કોટિ સમાન. ૯૧.
નારદનું તો ત્યાં નકી, મર્કટ સમ મુખ થાય;
તથાસ્તુ બોલ્યા તે સુણી, રાજી થયા મુનિરાય. ૯૨.
મંડપમાં મુની બે ગયા, સંપ તજી ચહી સૂખ;
સુંદર રૂપ શરીરનાં, મર્કટ જેવાં મૂખ. ૯૩.
ભય પામી બહુ ભાગતાં, કન્યા તો તે કાળ;
પાછી નાઠી પદમણી, વદન દેખી વિકરાળ. ૯૪.
તેનો ત્રીજાને વરી, રુષિ બે ગયા નિરાશ;
કુસંપ કીધે નવ સરી, એકે જણની આશ. ૯૫.
એમજ જન આ દેશના, ગુણ પોતાના ગાય;
અવગુણ અન્યોઅન્ય કહી, બે મર્કટ મુખ થાય. ૯૬.

ચોપાઈ.

નિર્ધન એક હતો નર નિત્ય, ધન વિચર્યો સુત નારી સહીત;
ધરિ તપ બેઠા રાખી ધ્યાન, દેવે પછી દીધાં વરદાન. ૯૭.
ઉમર માંહિ અકેકિ જવાર, ઇચ્છા ધરી કરજો ઉચ્ચાર;
ઇચ્છા પૂરણ કરીશ એજ, અધિક ન આપુ કરી એ વેજ. ૯૮.
પ્રસન્ન થઈ પાછા જ્યા જાય, રસ્તામાં દીઠો કોઇ રાય;
તેની રાણી પ્રિય વાત નખેવ, દીલમાં સ્ત્રી પેસ મર્યો દેવ. ૯૯.
રમા બરોબર પ્રગટ્યુ રૂપ, ભાળીને લોભાણો ભૂપ;
ધણી પ્રેમ મનમાં ક્રોધ જ ધર્યો, ઇચ્છા કરી એનુ ઉચર્યો. ૧૦૦.
રડા રીંછડી રૂપે થાય, તત્ક્ષણ તેમ થયુ પળમાંય;
પડી રહી પુત્ર પતીની પાસ, અંતરમાં ત્રણ થયા ઉદાસ. ૧૦૧.
પછી કીધી પુત્રે ઇચ્છાય, પ્રથમ હતી તેવી તે થાય;
સંપૂરણ કરી દેવ પ્રમાણ, સંપ વિના નહિ સુખ સંપન્ન. ૧૦૨.
વળી કહું વાત અલૌકિક એક, સાંભળી કરજો શોક વિવેક;
વાડવ એક ગયો શિવ પાસ, પ્રીતે પૂજ્યા શ્રાવણ માસ. ૧૦૩.
દેવ કહે માગો વરદાન, બ્રાહ્મણ બોલ્યો ધરીને ધ્યાન;
જો દાખે હું ચિંતવું જેહ, તુરત મળે મુજ વસ્તુ તેહ. ૧૦૪.
ત્રિનયન કહે જાને મળ જાય, પડોશી ઘર બોહોળ ધન ભરપૂર જાય;
સમરતાં તમુજ તેમા ક્ષાન, એ દ્વિજ તરત થાને તેમાન. ૧૦૫.
તે બ્રાહ્મણ ગયો ત્રિલોચન સ્થાન, પૂજી શિવ પામ્યો વરદાન;
મારો વિશ્વમાં જે જે પેર, ભમતું તે ધામ તે મુજ ઘેર ૧૦૬.

[illegible] ૧૦૭.

[illegible] ૧૦૮.

[illegible] ૧૦૯.

[illegible] ૧૧૦.

[illegible] ૧૧૧.

દોહરો.

[illegible] ૧૧૨.

[illegible] ૧૧૩.

[illegible] ૧૧૪.

છપ્પો.

[illegible] ૧૧૫.

સવૈયો.

[illegible] ૧૧૬.

દોહરો.

[illegible] ૧૧૭.

[illegible] ૧૧૮.

[illegible] ૧૧૯.

[illegible] ૧૨૦.

સુખ [illegible] નહિ, [illegible] સહુ જગમાંહિ;
[illegible] ન [illegible] ૧૨૧.

[illegible] ૧૨૨.

[illegible] ૧૨૩.

[illegible] ૧૨૪.

[illegible] ૧૨૫.

[illegible] ૧૨૬.

[illegible] ૧૨૭.

[illegible] ૧૨૮.

[illegible] ૧૨૯.

ચોપાઈ.

[illegible] ૧૩૦.

[illegible] ૧૩૧.

[illegible] ૧૩૨.

[illegible] ૧૩૩.

[illegible] ૧૩૪.

[illegible] ૧૩૫.

[illegible] ૧૩૬.

દોહરો.

[illegible] ૧૩૭.

જન્મ્યો જેણી ભૂમિમાં, પામ્યાં પાણી પાન;
ભાણી પાણે પામી જે, તે પામ્યાં મા બાપ. ૧૩૮.
લોરે ખાણે ને અન્નગે, શેર અટકો અન્ન;
કરી કન્યાનાં નહિ કરે, સખેસરીખી લગન. ૧૩૯.
ગોદ ફરે ગોવલી તું, ધર માટે ઘર શોક;
મુખે જોઇયા ભ્રામ તું, રૂપિયા ફરી રોક. ૧૪૦.
મહાન મનું વિજતાન. પડે ન પડતાં પ્રાણ;
મેળું પરજોનું મને, બહુ સાથે જેમ ભાણ. ૧૪૧.
મીચાં દેખ તું ઉગરે, તવી વાંકાં નેણ;
ઘણાં આવાં રીમથી, ન ધો કરતાં નેણ. ૧૪૨.
શુભમાં લક્ષે મનથી, બાપનિ ને અવતાર;
મૂરે જમને માનીને, મંપત્તિને અનુસાર. ૧૪૩.
નાગી તું મની મની, મરૂં જેનું અંગ;
[illegible] મરતી, આપું તને આમંગ. ૧૪૪
તે બાબુ નિવે તું કરે, કારણ વિના કલેશ;
મંદ ન માને મનરોનાં, દડ લે ભાગ હમેશ. ૧૪૫.
મહાજન કરે અમનિષ્ઠાં, દેખી તેનાં દુઃખ;
સમેકિવે મલેષ ને, મદવ ઉપજે મુખ. ૧૪૬.
કમ્મો નહિ જે પરતમાં, દુખ પોકારે મુખ,
પશુ પંખીને પણ વિના, દેખી વિચારે દુખ ૧૪૭.
તૃષ્ણા જાણી તેજ જલ, દડે બધી કલેશ.
તૃષ્ણા સૌ ત્રિભુવન ધણી, [illegible] ન થાકે લેશ. ૧૪૮
ગુણિયલ વિકમ [illegible], પડે [illegible] દેવ,
[illegible] કરવા [illegible] કરેલ. ૧૪૯.
[illegible] બહુ [illegible], [illegible] કાજ,
[illegible] ૧૫૦.
દેવ [illegible] નહીં [illegible], નહીં [illegible],
[illegible] ૧૫૧.
[illegible];
[illegible] ૧૫૨.

ચોપાઈ.

[illegible];
[illegible] ૧૫૩.

કરતી મજુરી જેવાં કામ, વળી ઘડીયે ન મળે વિશ્રામ;
એવીનો સુખ આરૂં આજ, ફિકર કરે હુકમથી કાજ. ૧૫૪.
બાપનિ ગુણી થઈ ક્રોધભરેલ, ત્યમ જગ રેડ્યું તાણે તેલ;
મારાં દુર્ગુણ માને આપ, એ મેળું મુજને પ્રથમ આપ. ૧૫૫.
કરે ખરું જ્ઞાન દે તત્કાળ, વિખરાં વાટી પિવું વિકરાળ;
કુરે શીલ કરે પાખંડ, પાપણિ બોલે વચન પ્રચંડ. ૧૫૬.
નગની શેઠ વિચારે વાત, જુગની મૂર્ખ જનાવર જાત;
સમજાવ્યો સમજે નહિ ન્યાય, માર વિના મારગ નહિ થાય. ૧૫૭
ડર દેખી પશુ કરે વિચાર, પણ ન વિચારે નિરલજ નાર;
શિક્ષા કરી વળી થાશે શોક, કોપી મુજને કેહેશે લોક. ૧૫૮.
ધીરજ તે માટે મન ધરૂં, ચાર ઉપાય ચતુર થઇ કરૂં;
સામ દાન ને ભેદ ભણાય, પછીથી એ ચો દંડ ઉપાય. ૧૫૯.

દોહરા.

સમજાવું દેઈ સામ તે, દેઈ આશય દામ;
ભેદે ભય ઉપજાવીને, દંડ મજે સંગ્રામ. ૧૬૦.
નારિ મારી નાત શુભ, સારી ધારી સ્નેહ;
મળીયો ફરી આ મુલકમાં, દુર્લભ મનુષ્ય દેહ. ૧૬૧.
આયુષ તો વળી અલ્પ છે, ઘડી ઘડી ઘટતું જાય;
પડી તે પળ નહિ પામિયે, જે પળ લાની જાય. ૧૬૨.
માટે મોટું મન કરી, મનાય નહિયે શાન;
ક્રોધ વચન કહિયે નહીં, કહેતાં બુદ્ધિ કલ્યાણ. ૧૬૩.
એ રીતે અત્યન્ત [illegible], ગોડ સામ ઉપાય;
કાન ધરે નહિ કામની, વા ગીતે મમતાય. ૧૬૪.
મન માન્યા [illegible], [illegible] ચીર;
[illegible] ન જુવે [illegible], જ્યમ વિજળી ચીર. ૧૬૫.
[illegible] ન [illegible] તું, [illegible];
સ્નેહ તુટે તો [illegible], [illegible] ૧૬૬.
[illegible] તમને [illegible], કરો શું પછી કાજ;
[illegible] બહુ પ્રેમના, મારે માનો આજ. ૧૬૭.
[illegible];
[illegible] પ્રેમના [illegible] ૧૬૮.
તોપણ [illegible] નહિ તે વળી, [illegible];
[illegible] ૧૬૯.
[illegible] નહિ, [illegible];
[illegible] ૧૭૦.
[illegible];
[illegible] નહિ [illegible] ૧૭૧.

૧ [illegible]

૨ [illegible]

પડી કરની પરોણના, આવ્યા સેક અધિક;
એ દશે દે શેઠને, કામ ન કીધું ઠીક. ૧૭૨.
રોગ અંબાડી દૈવને, નર નાંખે નિશ્વાસ;
બેઠો આવી બારણે, અંતર થય ઉદાસ. ૧૭૩.
તેશુક માને સુખથકી, પરમેશ્વરની પાસ;
એવ વિના સર્વે વિપતિ, તજે જિવતરની આશ. ૧૭૪

ચોપાઈ.

વળી સત્તો દેતાર્થ વન નજરે લઈ નિરખી આસાન;
પરદેશી નગને વળી નાર, સુતાં નિરખે ગૃહ દ્વાર. ૧૭૫.
વિકુન પ્રાણી સવે પાપ, દેને વન કરી દરખાય;
ખરેખરી પ્રીત જ્યારે થાય, ધન્ય જન્મ મન ધારે થાય. ૧૭૬.
સ્તુતિ કરે મેંસી સુખ આપ, પ્રભુ ધનવતો છે તુજ માપ;
નાં જાને સુખથી રસ ટુંક, દુખ સુખથી નિસ્તારો દુ:ખ. ૧૭૭.
કરો દુખમાં મુજ નેમ, વળી વખતે તજતો રેમ;
દું પાર્મ દુખનું દિન નથી, તો તુજને અચિંત નેરસ. ૧૭૮.
નહિ કરે ગુપ્ત પાપ, દું નહિ તજું તમારો સાથ;
એમ તું સુખમાં આવીએ, દુખમાં કરું તમારો સાથ. ૧૭૯.
પુરી કરે પ્રભુની મેર, કાં તે પુરું કર્મે કોર;
થયું વિજોગે દિન એટલા, ઉત્તરું જગમાં દિન કેટલા. ૧૮૦.
સમયજનસમજ માં થતું, તેનો ધરિ ધરિ ધરિપણી તજું;
વિદ્યાનથી પામ્યો દુખકાર, સમરણથી સુખકાર. ૧૮૧.
એમ કરે પાત્ર અતિ ધણું, જાણે એજ ઉત્તમનાં ઘણું;
સુખિયું દુખિયું આંતરમનું, સુખમાં તું સ્વપ્ન જેવું જગમાં ૧૮૨.
અતિ વિક વિક માનો અવતાર, સુખથી નહિ માંડે સંસાર;
આ ધનમાં આમારો પરો. હે પ્રભુ સપમને સોંપરો. ૧૮૩.
જે સુખમાં આ મે જાણ વસે, એ સુખ વિક્રમને નહિ હશે;
જીવતરધન્યએનું જગમાંહી, એથી સુખ નથી અધિકું કહિ. ૧૮૪.

પાસે આવ્યા પુત્ર, સદા પરમ્પરા વિરાથી;
મધુર વચન માનની, કરજ શિરપર નહિ કોડી;
મિત્ર સદા સંતોષ, પ્રીત સજ્જન સંગ જોડી;
વળી દિવસ દિવસ વધતો દિસે સંપ કુટંબી વર્ગમાં;
પછીતેથકી હું નથી પ્રીછતો, સરસાઈ સુખ સ્વર્ગમાં. ૧૮૬.

દોહરો.

સઘળાં સંકટ સાંભળ્યે, કાઢો કર્મનો વાંક;
બૂડી જેવી આરતા, એ દુખ આરો આંક. ૧૮૭.

રાગ વેરાડી.

આ ક્લેશ જેવી આરત બુડીરે, તેને પીડ અંતર ઉંડી; ટેક.
આજ તજને સમર્થ કરે નિસ, આનવા લોક જણાય;
સારા મનુષ્યના ઘરનું વગોણું, લોકું જગતને થાય. આ. ૧.
જેમ બિલાડી ઉંદરને જુએ એમ, નાથ સામાં કરી નેણ;
બગપકી પરઠે બાથ ઘણી એવાં, વાંકાં કાઢે વેણ. આ. ૨.
સાર ઘડી પીયુ બેઠો રહે ત્યારે, સુખ જનેને થાય;
વહિવે આવીને ઘેર બેસે ત્યારે, શેર લોહી સુકાય. આ. ૩.
પતિ હાસ્ય કરેલ પુરાણી, મોટી સભામાં મનાય;
નાન ઘટ મુરખીના મોકાના, તેજ દુંકાર પાય. આ. ૪.
પીયુ પતીનો ધર્મજ પોતાની, સમજ્યું જાણે સદાય;
દેવ થાકે તો મનુષ્યના મુખની, શીખામણે શું થાય. આ. ૫.
પહોર ચડે દિન પોઢીને ઉઠે, આપે સાહ્યનો સાદ;
એ સકનર પીજુંન જોતો, પડતાને પોતાનાં પાગ. આ. ૬
એકાકી ઠરી સ્વામિની સાથે, બેઠી ન બોલે વાત;
કુમારની પેઠે કુંવરની રહે, રોતભરી દિનરાત. આ. ૭.
જેને વીતી હોય તે નર જાણે, આવું મિજ અહંકાર;
ડાપણ કેરો કોઈ દુનીઆમાં, મને ન કરશો લગાર. આ. ૮.

દોહરા.

પછી પરદેશી બોલીયો, ભાવ સહિત શુભ ભાત;
દેવ ઘણા નર દુખદ, તે તું સાંભળ માત. ૧૮૮.
લોક કહે સામગ કહું, દુષ્ટ પુરુષના દોષ;
તે તુજમાં લવ માત્ર નથી, રખે ધરે તું રોષ. ૧૮૯.

રાગ વેરાડી.

કહું નર દુખની કહાણીરે, સુણો સૈ સ્નેહજ આણી; ટેક.
એવું વેહેલ કામ સુધરે કે બગડે, મલ્લુસ માત્રની રીત;
જેને કર્યું તેનો પાડ માને, નારીને મારે નિત. કહુંનર. ૧.
સદ્ગુ નથું દે રોષણી બોલાણીના, સાસ ભુંડા ગુણી બોલ;
લાક વિના વનિતાને તજેલો, તે નરખરને તોલ. કહુંનર. ૨

દુખી જીવતર વિષે.

છપ્પા.

રહે શરીરમાં રોગ, વ્યસન અવળો કોઈ વળગ્યું.
ઘરો ન વિશ્રામ્યક કરજ છુટે નહિ અળગું;
વસે કુટુંબ કુમેળ કોઈ કામની નહિ છાટે
પાપી પુત્ર કપુત, પુત્રી ભરણપણ ગોટે.
અહે વિશ વસ્તુ ઉદ્યમવિના, તૃષ્ણા અતિ ઘણી અપાર છે.
આ અધમ એવા પુરૂષનું જિવતરને દુખકાર છે. ૧૮૫

સુખી જીવતર વિષે.

રોગ રહિત તન રહે, અધિક વિદ્યા અભ્યાસી;

કાગડે ઘેર્યું ઘૂક ફરે તેમ, ગોરી સદા ગભરાય;
ઘરનાં કરે સૌ દ્વેષ ઘણેરો, તેથી જુદો નવ થાય. કહુંનર. ૩.
માનનિનું અપમાન કરે નિત્ય, ગાય નઠારી ગાળ;
તુચ્છ ગણી તિરસ્કાર કરે તો, તે નરનું મ્હો બાળ. કહુંનર.૪
સાસરિયાની સાથે લડી, કાઢે રાંડ ઉપર તે રીશ;
સારામનુષ્યની શિક્ષા ન માને, જેને રૂઠયા જગદીશ.કહુંનર.પ
સમજુનો ટંટો તુરત ટળે, કોઈ ઘરકું આવી કહે ઘેર;
ઉંહું કહે, કે આડું જુએ તેનો, પાર આવે શી પેર.કહુંનર.૬
સ્વામિ સાંભળતાં વાંક વિના આવી, કામનિને લડે કોય;
સમજાવીને સમાધાન કરેનહીં, હીજડા જેવો હોય.કહુંનર.૭
પોતેતો ખાય પિયે ઘણું સારૂં, ને વસ્ત્ર ધરે શુભ રીત;
નારિને આપે નિત્ય નઠારૂં તો, કહો કેમ પ્રગટે પ્રીત.કહુંનર.૮
પીયરિયાં પટકૂળ ન પૂરે તો. સ્વામિ કરે સંતાપ;
સાચું કહુંછું એ કંથ સ્વરૂપે, પૂર્વે જનમનું પાપ.કહુંનર. ૯.

દોહરા.

વળી પરદેશી નર વદે, જીવમાં રાખી જંપ;
બહુ મીઠું જો બોલીયે, શાથી વણસે સંપ. ૧૯૦.
વિનય થકી વશ થાય છે, રાજાને વળી રંક;
કદી ન સૂઝે કોઇને, પણ પોતાનો વાંક. ૧૯૧.
એમ કહ્યું એ અવસરે, ત્યાં નર એક નઠોર;
મિયાં નીસર્યો મારગે, ખરોજ ટંટાખોર. ૧૯૨.
પરદેશી પ્રત્યે પછી, ભણે શેઠ ધરી ભાવ;
વાલપણાને વિનયથી, લે આને બોલાવ. ૧૯૩.
પછી તેણે ત્યાં પૂછિયું. સ્નેહે કરી સલામ;
સાહિબ ખુદનું નામ શું? ક્યા તેરે હે કામ? ૧૯૪.

રૂખિરાછંદ.

સુત તેનો સાથે દેખીને, પૂછ્યું પુત્ર તુમેરા હે?
બહુજ રીસ કરી તે બોલ્યો, નહિ મેરા તો તેરા હે!
પુત્ર તમારા ને પરમેશ્વર, અધિકઅધિક આયુષ આલે;
મિયાંકહેજો મરજિ તુમારી, અભી ઇધરમારી ડાલો.૧૯૫.
સાલમપાક શિયાળે કરશો, થાશે પુષ્ટ સરસ ચેરા;
સુકા સુકા હમ લકડી હોગા, સાલે ક્યા લેતા તેરા?
માણુસ સાથે માણુસ બોલે, દોસ્તી કરે ન રહે મુંગા;
દોસ્તી તેરી જંહાનમમે ગઈ, અબ બોલેતો મારૂંગા.૧૯૬.

દોહરા.

પરદેશી સમજ્યો પછી, કાજ કઠણ છે એહ;
જેનો જન્મ સ્વભાવજો, ટળવો દુષ્કર તેહ. ૧૯૭.
પછી તે પોને શેઠ પણ, પ્રભુને કરી પ્રણામ;
લક્ષ્મી સાટે સંપને, જવે આડે જામ. ૧૯૮.
સાંભળ નિર્ધનશાહ તું, અંતર ધરી ઉમંગ;
સંપ તજી સંપત્તિનો, સ્વપને ન કરીશ સંગ. ૧૯૯.
પૂર્ણ તારૂં તપ પેખીને, ત્રુઠયા ત્રિલોચન રાજ;
તેં માગ્યું ધન તુચ્છ પણ, મને મોકલ્યો આજ. ૨૦૦
શુણીને નિર્ધનશાહ મન, નિશ્ચય થયો નિશંક;
સમજ્યો મહિમા સંપનો, ગણી રમાને રંક. ૨૦૧.

ભુજંગી છંદ.

પછી સ્નેહથી સંપનો હાથ ઝાલ્યો,
લઈ સંપ સંગે ઉમંગેથી ચાલ્યો;
જઈ દૂરથી જોયું પાછું નિહાળી,
ધિમે ચાલતી આવતી લક્ષ્મી બાળી. ૨૦૨.
પુછ્યું સંપને એજ ક્યાં ચાલી જારો,
કહે સંપ તે આવશે તુજ પાસે;
જઈ હું વસું જ્યાં ભલુંસ્થાન જોઈ,
કરે વાસ લક્ષ્મી જુએ સર્વ કોઈ. ૨૦૩.
પછી વેર તે મુજ સાથે વધારે,
તજાવી મને સ્થાન પોતે પધારે;
કહું તુજને આજથી એજ માટે,
કદી સંપ મેલીશ માં લક્ષ્મી સાટે. ૨૦૪.
સદા બોલજો સ્નેહથી સારી વાણી,
વધે સંપ સંસારમાં જોયી જાણી;
ક્ષમા રાખવી સાંખવી ભૂલ છોટી,
દયાથી વળી રાખવી દષ્ટિ મોટી. ૨૦૫.
કદી ભ્રાત પુત્રો જુદા ભાગ માગે,
ભલે ભાગ લેતો નહીં સંપ ભાગે;
વસે એકઠા ને જુદાં દીલ જાણો,
નહીં સંપનું રૂપ એવું વખાણો. ૨૦૬.
દિસે એકતા દૂરદેશે રહે છે,
કવિ સંપનું રૂપ તેને કહે છે;
કહું મૂલ કુસંપનું શુણ કાને,
જુદા વાદ તાણી જુદા ધર્મ માને. ૨૦૭.
રહે દેશમાં એ થકી સંપ રૂઠયો,
તજો તેજ માટે વૃથા વાદ જુઠો;
રૂદેમાં રૂચે તે તમે ધર્મ પાળો,
તજી દ્વેષ ટંટા બધા તુર્ત ટાળો. ૨૦૮.
થશે એક ધર્મી હરી જો કરે તો,
ન થાશે મનુષ્યે મથીને મરેતો;

વળી કોઈ કુટુંબીમાં કુસંપ થાશે,
ગણી નાતમાં કુસંપના એમ આશે. ૨૦૯.
પછી તેનણી નિત્ય મચંદ પાસો,
નહીં દેખશો તો દહાડો દુખાળો;
સમાધાની તે રાખશે સર્વ વાતે,
સદાકાળ તો પામશો સુખ સાને. ૨૧૦.

દોહરો.

એ શોભારામ કર ધરી, ગુણીને નિર્ધનસાદ;
સંપ સહિત ઘર સંચર્યા, અગણિત મની અપાદ. ૨૧૧.
સંપે સૌના શરીરમાં, પુરણ કર્યો પ્રવેશ;
અમૃત દષ્ટી ઉપજી, નાખ્યો સ્નેહ વિશેષ. ૨૧૨.
સુખ જનું પ્રગટ્યાં સંપથી, વિસ્તરી કીર્તિ વિશાળ;
પ્રસન્ન પરમેશ્વર થયા, દુખહર દીનદયાળ. ૨૧૩.
સંપલક્ષ્મી સંવાદ આ, જે સુણશે નરનાર;
સંપ પ્રસન્ન થયા થકી, સુખ લેશે સંસાર. ૨૧૪.
એગણીસેને સાતને, ભાદરવે ભરપૂર;
પૂર્ણ કથા કરી પૂનમે, અધિક હરખ ધરી ઉર. ૨૧૫.
વામી શ્રી વાગ્વાણીનો, પ્રભુને કરી પ્રણામ;
શ્રીમાળી બ્રાહ્મણ સદા, દાખે દલપતરામ. ૨૧૬.

ગરબી.

દેશમાં સંપ કરો સંપ કરો,
દીલે દેખી કુસંપથી ડરો રે: દેશમાં૦ ટેક.
હાંરે જે કોઇ સંપ તજીને સુખ માગે,
તેના સ્નેહી શત્રુ જાગેરે; દેશમાં સંપ૦ ૧.
હાંરે તજી સંપ વઢવડી આવે,
તેમાં ત્રુતું ત્રીજાને ફાવેરે; દેશમાં સંપ૦ ૨.
હાંરે જે કોઇ વિધ જમીન સારુ લડતા,
રાજ ખોઇને રંક હવે રડતારે; દેશમાં સંપ૦ ૩.
હાંરે હજી હઇડે વિચારી નહીં જોયો,
ખરેખરાને છે હાથમાં તે ખોયોરે; દેશમાં સંપ૦ ૪.
હાંરે તમે ટંટા ધરમના ટાળો,
જેને પ્યારો લાગે તે ધર્મ પાળોરે; દેશમાં સંપ૦ ૫
હાંરે છળ દગા કપટ દો છોડી,
આખા દેશની થઇ આબરૂ થોડીરે; દેશમાં સંપ૦ ૬.
હાંરે કરી સંપ કાંઈ હુંનર હલાવો,
ફરી દેશની વખત ફેરવાવોરે; દેશમાં સંપ૦ ૭.
હાંરે કોઇનું સારૂં દેખીને શીદ દાઝો,
તેને ખુવાડી મારવા ન ભાજોરે; દેશમાં સંપ૦ ૮.
હાંરે વાંચો દલપતરામની વાણી,
પક્ષપાતવિના સત્ય પ્રમાણીરે; દેશમાં સંપ૦ ૯.

સુરતની એંડ્રુસ લાઇબ્રેરીની સભામાં ઘણીવાર કવિતા સંભળાવવાથી ત્યાંના વિદ્વાનો તથા અમલદારોએ તા૦ ૧૯ મી આગષ્ટ સને ૧૮૫૧ ને રોજ મોટી સભા ભરીને માનપત્ર આપ્યું અને ફરમાશ કરી કે દેશીવાળનું હવે એક સારા વિષય ઉપર કવિતાનું બાગણું અમને સંભળાવવું જોઇએ. તે ઉપરથી સંપલક્ષ્મી સંવાદ રચીને સંભળાવ્યો હતો અને તે માનપત્ર સુરત સમાચારમાં છપાયું હતું.

કેફવિશે.

દોહરો.

કેફ કિરીટ[1] ધરો કરે, કે કિરિધર કોક;
નરકે શીર્કે મુખ પરે, નર કેરી કહે લોક. ૧

મનહરછંદ.

ગાંજો તજ ગાંજો તારાં માનને ગાંજનાર,
ભાંગ તજ ભાંગ તારૂં ભવન ભમાવશે;
માજમ નહિ રે એનો દુની છે મહાજમની,
માજમનો કરી તને મોતને મેળાવશે;
તાડીને લગાડી આગ, પાસેથી નસાડી મૂક,
તાડી તને કરી હૈયા તાડથી પડાવશે;
મદિરાનો મેલ સંગ મદિરા તો મહા ભૂંડી,
મદિરા માણસપણું સઘળું મુકાવશે. ૨.

દોહરો.

જે હોકાનો કાન છે, તે આગળ ધરી મૂખ;
પૂછે છે પીનાર જન, સુખ આપીશ કે દૂખ. ૩.

મનહર છંદ.

ઉલખામાં પાણી જુઓ ઉકળે છે જેમ જેમ,
તેમ તેમ પીનારના લોહીને ઉકાળે છે;
પાવકમાં ગાંજો કે ગડાકુ જેમ પ્રજળે છે,
તેમ તેમ પિનારનું કાળજું પ્રજાળે છે;
અધિક અધિક જેમ જેમ ધુમ્ર ઉઠે છે,
પિનારની અક્કલના કાંકરા ઉડાવે છે;
સુખ મગાવાની વાતનો ગુરુ લઈ ખાજે,
ગુડ ગુડ ઉચ્ચારી હોકો ઉત્તર એ વાળે છે. ૪.

---

[1] કીરીટ ધર—મુગટ ધરનાર.

કાગડો પેટું ધુક ફરે તેમ, ગોરી સદા ગભરાય;
ઘરનાં કરે નૌ દેખ ધણીનો, તેથી જુદો નવ થાય. કહું નર. ૩.
સ્વામિનું અપમાન કરે નિત્ય, ગણે નકારી સાવ;
દુઃખ મળ્યે તિરસ્કાર કરે તો, તે નરનું મહો ભાગ્ય. કહું નર. ૪
સ્વરૂપવાની સાથે લડી, કાઢે રાંડ ઉપર તે રીસ;
સ્વામીનુ ભની શિક્ષા ન માને, જેને રાખ્યા જગદીશ. કહું નર. ૫
સમજુનો ઠરો દુઃખ કરે, કોઈ ઘરનું આવી કહે પેર;
દર્દ કરે, કે આડું જુએ તેનો, પાર આવે શી પેર. કહું નર. ૬
સ્વામિ સાંભળતાં રાંક વિના આવી, કામિનિને લડે કોપ.
સમજાવીને સમાધાન કરે નહીં, વીજળી જેવા હોય. કહું નર. ૭
[illegible] સ્નેહ વિને મનું સારૂં, ને વસ્ત્ર ધરે શુભ રીત.
[illegible] તો કહો કેમ પ્રગટે પ્રીત. કહું નર. ૮
[illegible] પ્રાણ ન પૂરે તો, સ્વામિ કરે સંતાપ;
[illegible] પૂર્વ જન્મનું પાપ. કહું નર. ૯.

દોહરા.

[illegible] નર [illegible], ઉરમાં રાખી જંપ;
[illegible] તજીને સંપ. ૧૯૦.
[illegible], [illegible] રાંક;
કદી ન લાગે [illegible], [illegible] વાંક. ૧૯૧.
એમ કહું એ અવસરે, ત્યાં નર એક નઠોર;
[illegible] ઠગ ચોર. ૧૯૨.
[illegible], [illegible];
[illegible] ૧૯૩.
[illegible],
[illegible] ૧૯૪.

રૂચિરાછંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૯૫
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૯૬.

દોહરા.

[illegible]
[illegible] ૧૯૭.
[illegible]
લક્ષ્મી મારે સંપને, જાયે આડે જામ. ૧૯૮.
સાંભળ નિર્ધનગાદ તું, અંતર ધરી ઉમંગ;
સંપ તજી સંપત્તિનો, સ્વપ્ને ન કરીશ સંગ. ૧૯૯.
પૂર્ણ તારૂં તપ પેખીને, ત્રુઠયા ત્રિલોચન રાજ;
તેં માગ્યું ધન તુચ્છ પણ, મને મોકલ્યો આજ. ૨૦૦
સુણીને નિર્ધનગાદ મન, નિશ્ચય થયો નિશંક;
સમજ્યો મહિમા સંપનો, ગણી રમાને રંક. ૨૦૧.

ભુજંગી છંદ.

પછી સ્નેહથી સંપનો હાથ ઝાલ્યો,
લઈ સંપ સંગે ઉમંગે ચાલ્યો;
જઈ દૂરથી જોયું પાછું નિહાળી,
જિમે ચાલતી આવતી લક્ષ્મી ભાગી. ૨૦૨.
પુછ્યું સંપને એજ ક્યાં ચાલી જાગે,
કહે સંપ તે આવશે તુજ પાસે;
જઈ હું વસું જ્યાં ભલું સ્થાન જોઈ,
કરે વાસ લક્ષ્મી જુએ મને કોઈ. ૨૦૩.
પછી વેર ને મગજ માગે વધારે,
તજાવી મને સ્થાન પોતે પધારે;
કહું તુજને આજથી એજ માટે,
કદી સંપ મેલીશ માં લક્ષ્મી માટે. ૨૦૪.
સદા બોલજે મોહથી મીઠી વાણી,
વધે સંપ સમાગમા જેથી જાણી,
ક્ષમા ગમતી સાથની ભુલ છોડી,
દયાથી રહી રાખવી દૃષ્ટિ મોડી. ૨૦૫.
કદી માન મુકો જુદા ભાગ માન,
ભલે ભાગ લેવો નહીં સંપ ભાને,
વને એકઠા ને જુદા રીત ભાગ્યો,
નહીં સંપનું રૂપ એનું જણાયો. ૨૦૬.
દિસે એકલા દૂરથી [illegible] છે,
કરિ સંપનું રૂપ તેને કહે છે:
[illegible]
[illegible] ૨૦૭
નહીં દેશમાં એ થકી સંપ રહેવા,
[illegible];
[illegible],
[illegible] ૨૦૮.
[illegible],
[illegible];

વશે કોઈ કુટુંબીમાં મુખ્ય થાશે,
વળી નાતમાં મુખ્યતા એમ આશે. ૨૦૯.
પછી તેનથી નિત્ય મંદર પાશે,
નહીં દેખશો તો દશાએ દુખાશો:
સમાધાનથી ને રાખશો સર્વ વાતે,
સદાકાળ તો પામશો સુખ માને. ૨૧૦.

દોહરો.

એ શીખામણ ઉર ધરી, ગુણીને નિર્વિઘ્નપદ:
સંપ સહિત ઘર સંચર્યાં, અપ્રમત મની અપાર. ૨૧૧.
સર્વે સોના શહેરમાં, પૂરણ કર્યો પ્રવેશ:
અમૃત દ્રષ્ટિ ઉપજી, વ્યાપ્યો સ્નેહ વિશેષ. ૨૧૨.
સુખ પામ્યાં સઘળાં સંપથી, વિઘ્નની શાંતિ વિચાર:
પ્રસન્ન પરમેશ્વર થયા, દુખહર દીનદયાળ. ૨૧૩.
સંપલક્ષ્મી સંવાદ આ, જે સુણશે નરનાર:
સંપ પ્રસન્ન થશે સહી, સુખ દેશે સંસાર. ૨૧૪.
ઓગણીસે સાતને, ભાદરવે ભરપુર:
કર્યું કાવ્ય કરી પૂનમે, અધિક હરખ ધરી ઉર. ૨૧૫.
સ્વામી શ્રી વરદાનનો, પ્રભુને કરી પ્રણામ:
શ્રીમાળી બ્રાહ્મણ મત, ભાખે દલપતરામ. ૨૧૬.

ગરબી.

દેશમાં સંપ કરો સંપ કરો,
છોડે દેખી કુસંપથી ડરો રે: દેશમાં૦ ટેક.
જ્યારે જે દેશ સંપ તજીને સુખ માગે,
તેના સ્નેહમાં શત્રુ જાગે રે: દેશમાં સંપ૦ ૧.
જ્યારે તજી સંપ લડાઈ આવે,
તેમાં ત્રુટક વીરને ફાવે રે: દેશમાં સંપ૦ ૨.
જ્યારે જે દેશ વિષે જાદવ કરે લડતા,
રજ એકને રક્ષા હવે રડતા રે: દેશમાં સંપ૦ ૩.
જ્યારે હઠ કરી વિચારી નહીં જોઈ,
ખરેખર છે હારમાં ને ખોઈ રે: દેશમાં સંપ૦ ૪.
જ્યારે તને હરા ધરમનો ઠરે,
એકે ખોટો લાગે તે ધર્મ ધરે રે: દેશમાં સંપ૦ ૫.
જ્યારે છળ કપટ કપટ કે રેડી,
આખા દેશની હદ આબરુ ખોઈ રે, દેશમાં સંપ૦ ૬.
જ્યારે કરી સંપ કોઈ હુન્નર વધારે,
કરી દેશની સમાજ દેશ ચઢે રે: દેશમાં સંપ૦ ૭.
જ્યારે કોઈનું સારું દેખીને ખીજ દાઝે,
તેને ખુશાલી માનવા ન ભાસે રે: દેશમાં સંપ૦ ૮.
જ્યારે વાંચો, દલપતરામની વાણી,
પક્ષપાતવિના સત્ય પ્રમાણી રે: દેશમાં સંપ૦ ૯.

સુરતની એંડ્રુસ લાઈબ્રેરીની સભામાં મહુધાવાર કવિતા સંભળાવવાથી ત્યાંના વિદ્વાનો તથા અમલદારોએ તા૦ ૧૯ મી આગષ્ટ સને ૧૮૫૧ ને રોજ મોટી સભા ભરીને માનપત્ર આપ્યું અને ફરમાશ કરી કે ઉદ્યોગનું હવે એક સારું ચિત્ર ઉપર કવિતાનું કાવ્ય અમને સંભળાવવું જોઈએ. તે ઉપરથી સંપલક્ષ્મી સંવાદ રચીને સંભળાવ્યો હતો અને તે માનપત્ર સુરત સમાચારમાં છપાયું હતું.

ઉદ્યમવિશે.

દોહરો.

કર ઉદ્યમ ૧ ધીરે ધરે, કે હરિદીવર હોય:
નરકે રીતે સુખ પડે, નર કેરી ફરે સોઇ. ૧

મનહરછંદ.

આંખને તજ આંખને નથી આતમને અંધકાર,
ખાંત તજ ખાંત તારું ભવન ભમાવશે:
આળસ નહિ રે એનો દુશ્મ છે મહાજનની,
આળસનો કરી તને એનેને ભેળવશે:
તજીને હરામી આમ, ખાનેથી નમતી ખૂબ,
તજી તને કરી ફિકર તારી પકડશે:
અદિરાલ્પ મેશ સંપ અદિત તો અન્ન લૂંટી,
અધિક આતુરપણું સંપનું કુરાવશે. ૨.

દોહરો.

જે દેહનો કામ છે, તે આપણ ધરી સુખ:
પછી કે પીંજર જન, સુખ મેળીને કે દુખ. ૩.

મનહર છંદ.

ઉદ્યમ કરી જુઓ ઉગે છે જેમ જેમ,
તેમ તેમ પીંજરના કેરીને ઠરે છે,
ખરાબ મતિ કે મટ્ટુ જેમ મળે છે,
તેમ તેમ ચિત્તનું ઠામણું ઠરે છે.
અધિક અધિક જેમ જેમ દુઃખ ઉપજે છે,
ચિત્તથી આપણે કાયા ઉઠે છે,
દમ ખાવાની વાતને, ફરી હર્ષ આવે,
ઉદ્યમ ઉપરી દેહે ઉદર એ ચાલે છે. ૪.

---

૧ ઉદ્યમ મહેનત—પુરુષાર્થ મહેનત

ગીતિવૃત્ત.

માજમ મહાજમ જેવી. કરે અચેતન, હરે શરીર શુદ્ધી;
માજમના જમનારા, બનગે મૂરખ ગુમાવીને બુદ્ધિ. ૫.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

પ્રશ્ન પુછ્યો નિજપ્રીતમને, એક જામનિમાં એક કામનીએ.
અક્કલ દીધુ અને કે બને નહિ, જે મુખ માંહિ અફીણ લીએ;
કંથ કહે પટની નથી અક્કલ, કારણ હું કહું ધારી દીએ;
કોઇ પ્રવીણ અફીણ પિયે નહિ, અક્કલ[1] હીનુ અફીણુ પીએ.૬

દોહરો.

અફીણીઆના અંગના, નજરે નિરખો હાલ;
એ ઉપરથી જાણજો, અફીણમાં શો માલ. ૭.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

રામ ચડયા રણ રંગ વિષે ખળ રાવણને રણમાં રગદોળ્યો;
કંસતણો નિરવંશ કર્યો હરિ,ચાચણની સમ ચાણુર[2]ચોળ્યો;
ભારથમાં પણ પારથ[3] ભૂપ, જુઓ દુરજોધનને રણ રોળ્યો;
કો રજપૂત જવા રણ કારણ,ક્યાંઇ કદાપિકસુંબો ન ઘોળ્યો.૮

દોહરો.

ચાહે જો ચંડૂલને બુદ્ધિ નહિ બિલકૂલ;
જો જરિયે મતિ હોય તો, ફૂલ કરે ચંડૂલ. ૯.
દેશતણી પડતી દશા, સુઝે ન સવળી સાન;
તજશે ભાંગ અફીણ તો, પીશે બહુ મધુપાન. ૧૦.
નિર્ભાગીને નાસતાં, વિપરિત સુઝે વિચાર;
ચૂલામાંથી ચાલીને, ઓલામાં પડનાર. ૧૧.

જાદવાસ્થળીનું વર્ણન.

दोहरो.

केफ न करशो कोइ कदि, केफ क्लेशनु मूळ;
जुओ केफ करी-जादवे, कर्यूं निकंदन कूळ. १.

ચોપાઈ.

પ્રથમ પ્રભૂને કરૂં પ્રણામ, સુધરે જે થકી સઘળાં કામ;
કેફતણા અવગુણ તે કહું, સ્નેહ ધરી સાંભળજો સહૂ. ૧.

દોહરો.

પુરાણ શ્રીમદ ભાગવત, એકાદશમો સ્કંધ;
તેનો અધ્યા ત્રીશમો, સુણો સહિત આનંદ. ૨.
જાદવ જાત્રાએ ગયા, પતિત્પાવન પ્રભાસ;
કેફ કરીને પરસ્પર, નિરમુળ કીધો નાશ. ૩.
તે સાંભળી સહુ સજ્જનો, વળી વિચારો વાત;
સુપને સેવન કેફની, કદી ન કરશો ભ્રાત. ૪
કેફ થકી ઘર કેકનાં, ઉડી ગયાં અપાર;
દેવ સરીખા દુખી થયા, શી મનુની સંભાર. ૫.
ભાંગ અફીણ ગાંજો તજો, તજો મદીરા તાડી;
પ્રગટ વસ્તુ પેશાબ જેમ, દેખો નજરે ધાડી. ૬.

ચોપાઇ.

નથી જગમાં કેફીની લાજ, કરી વિશ્વાસ ન સોંપે કાજ;
ભંગી અફીણી કેફી હોય, કન્યા તેને નવ દે કોય. ૭.
મોઅત કરતાં મહુ જન ડરે, રખે લોક નિંદા ઉચ્ચરે;
કદી વસ્તુ ચોરી લે કોય, કેફીને શિર ભ્રાંતિ હોય. ૮.
ભલું મનુશ હોય કીરતીવંત નુરત ન કોઇ વિશ્વાસ કરંત;
જે કોઇ કેફી વ્યસની થાય, પછી ઘણો મનમાં પસ્તાય.૯.
કેના ઉપર કાઢે રોષ, રોગતણો શિર દે છે દોષ;
કોય એકલો ત્યાં લજ્જાય, વધવા નાત કરે ઉપાય. ૧૦.
તે માટે સહુ ચેતો ચીત, ન કરો એવા નરથી પ્રીત;
જે પરણી કેફીને નાર, તેના જીવતરને ધિક્કાર. ૧૧.
કેફી વસ્તુનો ન કરો સંગ, ઉડો વળગશે આવી અંગ;
સાપ કેફ ને જળની રેલ, તેની સાથે ન કરો ખેલ. ૧૨.

દોહરો.

ધનનો મનમાં મદ ધરી, કેફ ન કરશો કોય;
જાદવ કુલ થઈ જે ગતિ, સદા વિચારો સોય. ૧૩.
કૃષ્ણ સરીખા કુલપતિ, જે રાજા અધિરાજ;
દેવપુરી સમ દ્વારિકા, સુર વૈભવ સમ સાજ. ૧૪.
છપન કોટિ વિસ્તાર નર, જગમાં કીધી જીત;
નરપતિ સઘળા આવીને, શીશ નમાવે નીત. ૧૫.

ચોપાઈ.

સકળ હિંદુનાં રાજ્યસ્થાન, નહિ કોઈ દ્વારામતી સમાન;
શક કરનાર યુધિષ્ટિર હતા, તેનો જેના સેવક થયા. ૧૬.
શોભાપુરની શી કહુ ભણી, કવિજનકોઇશકયાનહિ ગણી;
મંદિર મેડી જરૂખાં માળ, સુવરણમય શોભીત વિશાળ.૧૭.
બન્યા ઘરોઘર આગળ બાગ, પક્ષી કરે કલોલ અથાગ;
નિત્ય પ્રતિ થાએ નાટારંભ, દેખીદેવદીલ થાયઅચંભ.૧૮
કાઢે દિન આનંદે રહી, દૈવતણો દીલમાં ડર નહીં;

---

[1] જેનામાં અક્કલ નહોય તેવાજ અફીણ પીએ છે માટે તેવાની અક્કલ ઘટેજ કયાંથી જેમ કે નાગો લુટાય નહિ; તેમ.

[2] ચાણુર—કંસનો મલ.

[3] પારથ—અરજુન.

આમદાવે ને કરે વિનોદ, મનમાં પુરણ ધરે પ્રમોદ. ૧૯.
એક સમે સહુને થય આશ, તીરથ નાવા જવું પ્રભાસ;
શ્રી બાળક ઉપજ્યા કહેવાય, શંખોદ્ધાર તીરથ તે જાય.૨૦.
એવો કીધો હેરાવ, અંતરમાં ઉપજ્યો ઉચ્છાવ;
કપ્તાનની આજ્ઞા તે લહી, તજુગયાં મન પેલા તહીં.૨૧.
સૂધરિયાના રથ છે ઘણા, જાગ ભલા ચીનિયા તણા;
ગે.બિન મેનાને સુખપાલ,તેનો જનો અધિક તાલ.૨૨.

હરિગીત છંદ.

બહુ ગાજતે નીશાન નોબત. ઘોર શબ્દ કરે ઘણો;
વળી ઢોલ ભેરી ભૂંગળો, શરદ થાય શરણાઈ તણો. ૨૩.
મરદંગ તાલ ઉપંગ સંગ, ઉમંગથી વાજે જ્યાંહીં;
ઝારંગી વેણા વાંસળી, મંજીરા ઝાંઝરીઓ ત્યાંહીં. ૨૪
નાચે સુરંગા નાયકા વળી ગાયકા ગાવે ઘણું;
અમલ્લિતદોસિ અમત્વાર,પરીતિવિચાર કુળ જાદવતણું.૨૫.
તરવાર હાથ કટાર જમૈયા, વજ્ર સુમી ને ગદા;
શોભ્યાને તીર કામઠાં, ઢળ મુગટ કરનો સદીવદા. ૨૬.

છંદ ભુજંગ પ્રયાત.

લીધા સાથ સીમા બધાં મદ ભરી,
નહીં જાણુના વંશ નિર્મળ કરી;
લીધા ધાતુ પ્યાલા પીવા કાજ પાને,
જોડેમાં મધુ જાદવો ડૂબી જાશે. ૨૭.
તહાં હોત જો કોઈ ધર્મેજનારી,
તજ્યતન ને વસ્તુઓ કેરી;
ન બોલ્યાજ સીધન્ધુ ચિત્તે વિચારી,
નહીં માનશે મૂર્ખ શિક્ષા અમારી. ૨૮.
કરતો હતા જાત જોબન વેગે,
કરતો હતા ઉભને સુખ કેડે;
કર્યું વાં અભ્યેજ વિના કરેલા,
હતા સુખ મરીને આશા ભરેલા. ૨૯
કર્યું મેળવ્યું છે એક એક ભર્યું
કર્યું એકમા મનુને તુમારું.
કેરવો હતા ધરતીના નૃપ પણ
ન જાના કરી દૂર નેવેથી ભર્યા ૩૦
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૩૧
[illegible]

જડી નોબને ત્યાં દિધા ધાવડંકા;
ધરા ધમધમે શબ્દ સુણી ન ભાગે,
ઉડી ધૂળ આકાશમાં સૂર્ય ઢાંક્યો. ૩૨.
ઘણા નાવમાં બેસીને પાર પોહોતા,
સઈ સૈન્યનો સર્વ સામાન સોતા;
ગઈ હોજ જ્યાંથી મઈતાને તીર,
અનીરો દિધું નીર, નીરે અનીર. ૩૩.
કરે સ્નાનને પતાકા જ્હીના,
દિસે દેખી હર્ષે કુશળી હરિના;
પ્રભાસે જઈને દિધા શિષ્ટ ઠેરા,
કર્યા મનમાં મેઘ આનંદ ઘેરા. ૩૪.
મહા વંશ વિસ્તારના સર્વ જાણ,
વળી રાજ્ય રૂદ્ધિ અમૂલી સુખાણ;
ઘણી પ્રીતની રીતનો શીખ જાણી,
ત્યાં મધ પીવા મનોહર આણી. ૩૫.

દોહરો.

ભોળવું કામનું સમજીને, ધરી અંતર અજ્ઞાન;
પ્રેમ કરીને પરસપર, પીતા સદા મધુપાન. ૩૬.

પંડિતની મિત્રાચારીનો છપ્પો.

પંડિત મિત્ર મળે, વદે મુખ મધુરી વાણી;
પ્રથમ કરી પરણામ, પાય મેળા જળ પાણી;
પછી મેળાપી પાન, આપે કુશળતા પૂછે;
કહે પછી કરજોડી, આગમન કારણ શું છે;
કરી ઉત્તમ પાન બિન શાંત પ્રેમ સહિત ઘણા પછે;
મન મગ્ન કહે મિત્રતામાં, પંડિતની પ્રીતિ ગણો. ૩૭.

મૂર્ખની મિત્રાચારીનો છપ્પો.

મૂરખ મિત્ર મળે, રમત હશે અમત કરે;
મારી પરસપર હાથ, ચાલતા અમલી ધરે;
મિત્ર સાથ મળ, ખેર પીને ને ખાવે;
ખેલ જાણ મેળ, હઠવી કરી ઘેર જાવે;
મુખ મીઠીને મનમાં કપટ, સ્વારથ હતી સમજણે છે;
કરી ભેદભાવથી જાને,મૂરખની મિત્રાઈ છે. ૩૮.

ચોપાઈ.

[illegible] જણ્યા, કે પરસપર [illegible];
[illegible] વૃદ્ધિ વિન [illegible] ૩૯.

૧ [illegible]
[illegible]
[illegible]

શપથ પરસ્પર દેવા લાગી, પાય પિયે મધુપાન અભાગી;
નહિ જાણ્યા પરમેશ્વર સાખી, પીવામાં કાંઈ કસર ન રાખી. ૪૦
સહુના દિવસ થયા છે ખોટા, રહ્યા, ન બાકી નાના મોટા;
પાન કરી ગુલતાન થઈને, ગાન કીધું બહુ તાન લઈને. ૪૧.
પછી પરસ્પર વળગ્યા વાતે આપ વખાણી ચડ્યા ઉદમાતે;
એક બીજાની મશકરી માંડી, છેવટ આવ્યું તોય ન છાંડી. ૪૨
મૂળ હતું દ્વારામતિ માંહી, તે તતક્ષણ પાલવ્યું ત્યાંહી;
હાસ્યથી મૂળ હતું ઉપજેલું, અંતર માંહિ અદર્શ રહેલું. ૪૩.

લડાઇના મૂળનો છપ્પો.

હાસ્ય રૂપી જ્યાં હતા, એક અવસર એ દીશે;
જાદવ બાળક જોઈ, કીધું અપમાન અતિશે;
નદી છંડી છંછેડ, ક્રોધ ઋષિએ બહુ કીધો;
જશે તમારો વંશ, શાપ સરવેને દીધો;
જે જાદવનું જડમુળ જશે, હાસ્યથી નિશ્ચે લેખજો;
તે માટે શ્રોતાગણ તમો, હાસ્ય દિશે નહિ દેખજો. ૪૪.

ચોપાઈ.

હાંસી કરતાં હડપર આવ્યા, લડવાની ઈચ્છા ઉર લાવ્યા;
એક કહે મુજમાં બળ ઝાઝું, બિજો કહે તુજ સાથે બાઝું. ૪૫.
ત્રિજો કહે તું ગધા તોલે, ચોથો મમ્મો ચચ્ચો બોલે;
પકડ્યા એક બીજાના કાનો, મંડ્યા ઉઠી મરદ જુવાનો. ૪૬
કેના કપડાં નાખ્યાં ફાડી, કેને કુટ્યા આડા પાડી;
લઈ શસ્ત્રને લડવા લાગ્યા, નહીં શરમ લાજે થૈ નાગા. ૪૭
સુણજો શ્રોતા કેહની કાણી, કેરી સખાવત એ વખાણી.
લીધાં ધનુષને તીક્ષણ તીરો, ભાલા લઈ મંડ્યા ભડવીરો ૪૮
સુરજ મદાને ફેરવી ફરશી, પથરાની ઝડી રહી વરશી;
હળ મુશળને ભુંગળ ભારી, પાડ્યા કેને વજ્ર પ્રહારી. ૪૯.
જે શસ્ત્રે જમ વશ કરી લીધું, તેથી કુલ નિકંદન કીધું;
શત્રુ રુધિર મદીરા થૈ આપે, વાધ્યું વેર એજ શર વ્યાપે. ૫૦.

હરિગીત છંદ.

પ્રદ્યુમ્ન સાંબ શ્રી કૃષ્ણના, સુત સામ સામા તે લડે;
અક્રૂર સામા ભોજ છે, અનિરુદ્ધ ને સાત્યકિ અડે. ૫૧
સુભદ્ર ને સંગ્રામજીત, વળી સુરથ ને સુમિત્ર છે;
નર નિશઠ ઉલ્મુક સહસ્રજીત, શતજીત નામ પવિત્ર છે. ૫૨
દારૂકે વૃષ્ણી ભોજ અંધક, સાત્વતા મધુ અર્બુદા;
માથુર કુકુર શૂરસેના, વંશ એ જાતો જુદા. ૫૩.
ભાઈ સમાને ભાઈ મારે, પુત્ર મારે બાપને;
ભાણેજને મામા વિદારે, પણ ન જાણે પાપને. ૫૪

સસરો હણે જમાતને, જમાત સસરાને હણે;
સાળો બનેવીને હણે, દુખ બેહેનનું દિલ નહિ ગણે. ૫૫.
નહિ પક્ષપાત વિચાર, કરવા ઘાત ઇચ્છે છે ઘણા;
મદ અંધ થૈ નિરબંધન લાગ્યા, ધંધમાં ન રહી મણા. ૫૬.
જે પ્રાણથી પ્યારા હતા, તેને હણ્યા એ ભાનમાં;
નિજ પુત્રના પણ પ્રાણ, હણતાં ધારી વાત ન ધ્યાનમાં. ૫૭.
રથ હાથી ઘોડા ભાંગી તોડ્યા, સારથી નહિ સટકિયા;
નાસતા નાના બાળને, પગ ઝાલી ભૂતળ પટકિયા. ૫૮.
જેમ વાંસ વનમાં આગ્ય ઉડે, એમ રૂડે અંતરે;
મધુપાનથી તન ભાન ભૂલ્યા, ચિત થયાં પરતંતરે. ૫૯.
કામઠાં તૂટે તીર ખૂટે, દાંત તુટે હાથીના;
રથ કાટ ધારે ને પ્રહારે, પ્રાણ લે નિજ સાથીના. ૬૦.
શ્રી કૃષ્ણ વારે બહુ પુકારે, કોણ ધારે કાન ત્યાં;
નહિ બચ્યા નોકર ચાકરો, એવું ઉડ્યું તોફાન ત્યાં. ૬૧.
બળભદ્ર સામા બળ કરી, મદમત્ત ચાલ્યા મારવા;
આવતા દેખી એહને, હળધર ઉઠ્યા સંહારવા. ૬૨.
જે બીજ મદિરા રોપિયું, તે વેલ્ય ઉગી લોહીની;
ધડ શીશ જુદાં ફળ થયાં, ચાલી નહીં મતિ કોઈની. ૬૩.

ભુજંગી છંદ.

પડ્યા તરફડે ભૂતળે કૈક શૂરા,
થયા કૈક પૂરા રહ્યા કે અધુરા;
સુતા નિત્ય જે પુષ્પ સજ્જન બિછાઈ,
સુણો કેક કીધા તણાં સુખ બાઈ. ૬૪.
જેઓ નેત્રથી નારિનાં રૂપ જોતા,
બહુ પ્રીત દેખાડીને ચિત્ત પ્રોતા;
તેઓ નેત્રને તો ગયા કાગ ખાઈ,
સુણો કેક કીધા તણાં સુખ બાઈ. ૬૫.
જેઓ હાથમાં હેમ પોંચી બિરાજે,
ભલા બાજુ બાંધી છબીવંત છાજે;
ઉડ્યા બાજ આકાશ તે હાથ સાઈ,
સુણો કેક કીધા તણાં સુખ બાઈ. ૬૬.
જેઓ મૂખમાં નિત્ય તંબોલ ખાતા,
ભલાં તાન લે ગાનમાં ખ્યાલ ગાતા;
તેઓ મૂખમાં ધૂળ્ય ઉડી ભરાઈ,
સુણો કેક કીધા તણાં સુખ બાઈ. ૬૭.
ખમાજી ખમાજી છડીદાર કેતા,
સદા પાસ સેવા વિષે દાસ રેતા;

દ્રિમાં રાજ્ય નિષ્કંટ શત્રુ નસાઈ,
સુણો કે કીધાનણાં સુખ ભાઈ. ૬૮.
જેમો વંશ વિસ્તારનો સર્વ ધનો,
નહીં દૈવથી લોકમાં લેશ ઓછો;
નહીં અગ્નિ દેવા રહ્યું કોઈ ત્યાંઈ,
સુણો કે કીધાનણાં સુખ ભાઈ. ૬૯.
આખા દેશ મધ્યે હાહાકાર થાયો,
સહુની સર્વેને અંતરે શોક લાગ્યો;
કેવી જાદવોની થઈ મુરખાઈ,
સુણો કે કીધાનણાં સુખ ભાઈ. ૭૦.
કેવા સર્વેને સર્વ તીર્થે જવાતા,
કેવા પેરથી દર્શને થવાતા;
રહી હામ હૃદયાની હૃદયે સમાઈ,
સુણો કે કીધાનણાં સુખ ભાઈ. ૭૧.

દોહરો.

મહેઃ માંહો લડી મુવા, કરમ ડિશા થઈ કોપી;
જગદેવે જાણી દશા, ઘર સરવને શોધી. ૭૨.

હરિગીત.

સર્વેને દેખી મારીને, જગદેવ દેહ તજ્યો જહાંહાં;
શ્રીકૃષ્ણ થૈ ઉદાસ, પીંપળ પાસ જૈ સુતા ત્યાંહાં. ૭૩.
એવે સમે એક પારધી, આવ્યો અચાનક નેટલે;
મૃગ જાણી મારી તીર, લાગી કૃષ્ણ કાયા નેટલે. ૭૪.
જ્યો જાણ્યો એક સારથી, તે આવી પાસ ઉભો રહેવા;
તે સાથ કૃષ્ણે આંતાને, ઘેર મોકલી કહેવા. ૭૫
મધુપાનથી જે હાસ્ય થૈ, અરજુનને દેજો કહી;
પરીવાર બધુ આગરે જાજે, દ્વારિકાં રહેજો નહીં. ૭૬.

દોહરો.

કૃષ્ણ કહે સત સાંભળો, મધુમાં મોટું પાપ;
જેથી જાદવકુળ મુઈ, મટે દેવ અમાપ. ૭૭.
જે મદિરા મુખમાં લહે, તે નહિ હિંદુ હોય;
મદા નેટ એમ.સખી, સમજે મનમાં સોય. ૭૮
જુગી પુરે લહેરી, કરે ચોરી વ્યભિચાર;
પુની પ્રર્વિન કરી, થશે હિંદુ મોકર. ૭૯.

પણ મદિરા પીનાર નર, શુદ્ધ કદી નહીં થાય;
શીશું [૧]ઉકાળી પીવે, તો તેનું અઘ જાય. ૮૦.
ઓવડ મદિરા જુગમ જે, જેથી છુટે જંજાળ;
તોપણ સ્પર્શે તેહનો, ન કરો ધારી ખ્યાલ. ૮૧.
સુરા સર્વે ઉપર પડે, તિલભર છાંટો તેહ;
એ પણ નિશ્ચે નરકમાં, પોહોચે અવસર એહ. ૮૨.
જપ તપ વ્રત બહુ દિન કરે, કરે તિરથ બહુ દાન;
પુન્ય જાશે તે પલકમાં, પીવે મદિરા પાન. ૮૩.
દેવ નહિ પૂજા લહે, ગ્રહ ન લહે બલિદાન;
પુરેજ શ્રાદ્ધ ન સંગ્રહે, જો પીવે મધુપાન. ૮૪.
મધુ પીનારો પતિત છે, માનુષ્ય મૃતક સમાન;
બાપની મિલકતમાં થકી, ભાગ ન યોગ્ય નિદાન. ૮૫.
બ્રાહ્મણ જો મદિરા પીવે, ઉઠે વેદ અધિકાર;
રાક્ષસ રૂપે જાણીને, તુરત કરો તિરસ્કાર. ૮૬.
પાણી પીવે ચાંડાળનું, શુદ્ધ કદાપિ થાય;
પણ મદિરા પીનારનું, પાપ કદી નહીં જાય. ૮૭.
જો ચાંડાળ ન મધુ પીવે, પીવે વિપ્ર મધુપાન;
ઉત્તમ એ ચાંડાળ છે, ભાખે શ્રી ભગવાન. ૮૮.

ચોપાઈ.

કેશવના અવગુણ બહુ કીધા, સારથીએ સઘળા સુણી લીધા;
કૃષ્ણ ગયા વૈકુંઠે જાણી, સારથી શાંતો ન ધીરજ આણી. ૮૯.
પડ્યો પૃથ્વિમાં મુરછા પામી, ખેદ દશામાં નહીં રહી ખામી;
કરી પોકારને રડવા લાગ્યો, કોઈ આંસુ લેનાર ન જાગ્યો. ૯૦.
બુદ્ધિ આવ્યે ઉઠીને ચાલ્યો, દ્વારામતિનો મારગ ઝાલ્યો;
નાવે બેસી ઉતર્યો પારે, કરવા લાગ્યો વિચાર ત્યારે. ૯૧.
જાવું પુરમાં શું મુખ લૈને, સહુને સંભળાવીશ શું કહીને;
સઘળી વાતો કહેવી પડશે, એ કહેતાં કેમ જીભ ઉપડશે. ૯૨.
એમ કરતો પુર દ્વારે આવ્યો, દરવાને દેખી બોલાવ્યો;
બોલી શકયો નહિ મુખથી વાણી, આંસુધારે ભરાણી. ૯૩.
દોડી ગયા જન મોટી દરબારે, પરીજન મળ્યાં પૂછવા ત્યારે;
વસુદેવ ને દેવકી આવ્યાં, ઉગ્રસેનને સાથે લાવ્યાં. ૯૪.
અરજુન આવી ઉભા સાથે, રુકમણી આદિક સઘળી રાણી;
કહે જાઈ સાચું મહુ કેમ, છપન કોટિ જાદવમાં ફેરફેર. ૯૫.
બહુ બેહાલોથી દુખી કેમ, કેમ આવ્યો તું ધીરજ ખોઈ;
સુણી સારથી ઉચ્ચરે જ્યારે, અત્યગુણ બોલ્યા નમ્ર રીતે. ૯૬.
રુદન કરે ઉભો સ્વર કાઢી, સુણી આવી સૌ જાદવ રાણી;
એક જાદવનો એમ વિચારે શાનો આ કરું ફિર મરે. ૯૭.

૧ ...ચેતાલયેતાદ્વિજસ્ય... (Sanskrit footnote, partly illegible)
...લક્ષ્મીદ્વિજાતયે.

૧ અર્થ, ૧૦૦ ગેલન કરે અથવા ઓવર દાર પંએ તે ૮૫ માત્રા છે, એવું નિબંધમાં લખ્યું છે.

૧ મધુપાનપુરાસંભાષાતે ... (Sanskrit footnote, partly illegible)

[illegible] ૯૮
[illegible]
[illegible] ૧૦૦
[illegible] ૧૦૧

દોહરા.

[illegible] ૧૦૨.
[illegible] ૧૦૩.
[illegible] ૧૦૪
[illegible] ૧૦૫.
[illegible]

ચોપાઈ.

મરણ થયાં બહુ માનવિયોગે, ઘાત કરીને મુવાં ઘણેરાં;
મહિરાને [illegible] કીધો, [illegible] ઉપર [illegible] ૧૧૬.
[illegible] ૧૧૭.
[illegible] ૧૧૮
[illegible] ૧૧૯.
[illegible] ૧૨૦
[illegible] ૧૨૧.
[illegible] ૧૨૨.
[illegible] ૧૨૩.
[illegible] ૧૨૪.
[illegible] ૧૨૫.
[illegible] ૧૨૬.

દોહરા.

[illegible] ૧૨૭
[illegible] ૧૨૮.
[illegible] ૧૨૯
[illegible] ૧૩૦
[illegible] ૧૩૧
[illegible] ૧૩૨.

[illegible]

એવું અધિકું જો કહ્યું, ક્ષમા કરો તજી રીસ;
એવા જન સફળ કરો, જય જય શ્રી જગદીશ.૧૨૩.

રાગધોળ.

સજ્જન સજ્જના જો, કોઈનો સંગ ન કરવો;
સમજી કાગળ સાથ સરીખો, સાચ મળી પરહરવોર. સજ્જન.
દૂર પંખી તે દૈવ સરીખો, કહી વિશ્વાસ ન કરીએ;
જ્યાં આપીએ ત્યાં આવે વો, તેથી વેગળા રહીએ રે. સજ્જન. ૧.
પંખેના તે પ્રેત સરીખો, અરેરે ખાવ તે મેવો;
જ્યાં ભો રહે ત્યાં આવે વો, તેમ પુતળી એવો રે. સજ્જન. ૨.
એમ કહીએ એમ વાચશે, રંગ જગે ભાવે;
મનમાં કહે કુબૂધ ભણ્યા તે, તેમ ઘણી મંડ ભાવે રે. સજ્જન. ૩.
પ્રથમ અરીસુના દેસ નથી છે, પણ્યું જ્યાં પેટી;
વાળથી તેને ઘણી વેગળા, રેહેરો સહુ મેલી રે. સજ્જન. ૪.
ખાંડે દેહ ઘણા સુખ માટી, પંખો ને વળી પારો;
જ્યારે જન એને દુઃખ થશે, પછી ઘણું પસ્તાશે રે. સજ્જન. ૫.
ઝાડીને આરંભ કરવા દેહે, એવે વળ જનની;
જ્યારે જેમ નવ વધેલી, તેને મારશે રે. સજ્જન. ૬.
આવા એકને એકી ઠામ, દુઃખ દુરલભ લેવે;
સાચા જન તેને પછી સુધરીને, દેહ વિસારી દેરે રે. સજ્જન. ૭.
દેવ તજો એલેતથી સદ્ગુરુને, દેવ ભજે તે રાખે;
દલપતરામ તે દુનિયા માંયે, દેખે તેવું દાખે રે. સજ્જન. ૮.

વર્તમાન પત્રો વિષે.

દોહરો.

વર્તમાન પત્રોથકી, સ્વદેશહિત અનંત;
પણ જો તેના દેશનુક સમજ જન સમજંત. ૧.
ન લખે નિંદા કોઈની. ન લખે જૂઠ વખાણ;
પક્ષપાતથી નવ કરે કદિએ પેટ ભરાણ ૨.
કસબી કરવા લખે નહિ, હિત નવ ચુકે લેશ;
સભા સુધરી સો લોકને કે એવો ઉપદેશ ૩
પંચ પ્રપંચ પરહરી, વિચરી વડે પગ.
સારી નગરી ઉન્નતિ સારા સારા ભાગ. ૪
એ પણ કામ અમસ્તુ, ગઝલ માને ગામ;
વર્તમાનપત્રો લક્ષ એકે ઉત્તમ કામ. ૫
જોશી વિશે ચરણ ભાગને, દેવા દૂર નરેશ,
અહું અરજુ ઉતરતાં, રીસ ન ધરતા રેશ ૬.
રાજ તદા પ્રજાવિષે. સંપે રહ્યા અનંત;

કરે સદા ઉપકારથી, વર્તમાનનું પત્ર.
જેમ ભર્યું ઘરમાં નહિ, દિવાવિના દેખાય;
વર્તમાનપત્રો વિના, જગ ચરચા ન જણાય.
એ પુસ્તક ઇતિહાસનાં, સમાચારનું એક;
તે સમજે સમજુ જના, વાંચો ધરી વિવેક.
ચાચાની ચાલી કળા, દેશવટો દેખાય;
વળી વિદ્યા ને હુનરનાં, સ્થાનક ઘણાં સ્થપા
અને વળી મુજ દેશને, અતિ ઉત્તમ અધિ
વાંચો એવી વાંચીને, કરે જગત કદર.
વધેશ ઘરે વિદ્યા વધે, જ્યે સુધારો થાય;
દેશાટન કરવા વળી, જન હિંમતથી જાય.
સમાચાર એવા સરસ, વાર વાર વંચાય;
એવો અવસર આવશે, રૂડા જગતના રાય.
પ્રતિ દિન પ્રસરે પત્રમાં, વધામણીની વાત
આ ઇશ્વર તું એટલું, દેજે દિન ને રાત.
અતિ એ પત્ર અમસ્તું, ગણાય ગામો ગા
આશિર એવી ઉરથકી, દેઉં દલપતરામ.

ગુજરાત મેગેઝીનને વાસ્તે કલેકટર સાહેબ ...મસથી આ કવિતા રચી હતી. તા૦ ૨૯ ... મ્બર સને ૧૮૭૦.

સ્ત્રી વિષે.

સ્ત્રી કેળવણી.

દોહરો.

ભણું ભણાવો પુત્રિને, તો થાશો થનાર
સદૈવ સુખ પામી કરે, અતિશે ઉપકાર

ભુજંગી છંદ.

ભણી તો ઘણી જો હશે તે ભલેરી,
ભલું સદ્ગુણો શિખો સારી ભલેરી;
વિચારી વિવેકે વધુ વાવરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને.
પણું આપીએ જે પરહું ઘણી,
પછી તેનો પામેલો ભેદ પ્રાણી;
નહિ ઉતરે પાર તેથી તરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને.
સદા સાસુથી જ્યાં હશે ત્યાં સમરે
ભલા બેટા તે ભલા તે ભણાવી;

સ્વભાવેથી શોભાવશે સાસરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૪.
ઠગાઈ થકી તે કદીના ઠગાશે,
ઠગાથી ન વૃત્તી કદાપિ ડગાશે;
છળે કોણ તેને જરો છેતરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૫.
મળે મોટી વિદ્યાથકી માણસાઈ,
ટળે તેથી અજ્ઞાન ને આળસાઈ;
નહિ ફેલ મદ્દે ફસે તે ફરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૬.
ન પ્હોચે હમેશાં પુર હોય પરહું,
કદી કાળ કાંસા થકી જાય કરહું;
નિભે તોય ભંડાર વિદ્યા ભરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૭.
સુ વિદ્યાથી સંતોષને સુખ પામે,
સુ વિદ્યાથી સારી સદાકીર્તિ જામે;
સુ વિદ્યા થકી ધૈર્ય રાખે ધરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૮.
સુ વિદ્યા સખીની પેરે સુખ આપે,
સુ વિદ્યા કુમારીતણાં કષ્ટ કાપે;
સુ વિદ્યાથી સંભાળી દેખે ડરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૯.
ભણેલી ભલી ભાત ચાલે સંભાળી,
ભણેલી ગણાશે સદા સદ્ગુણાળી;
સુખે સંપને રાખશે સંઘરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૧૦.
ભલીભાત જોયું ન વિદ્યા ભણાવી,
પિતા માતને પાપથી પેટ આવી;
અતી શ્રાપ આપે પિતા ઉચરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૧૧.
નહિ જે ભણી તે નકી નેણ દીણી,
સતી સદ્ગુણો તે શકે કેમ વીણી;
અરે એજ માટે અતી આદરીને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૧૨.
અહો આપ દેશી જનો આજ આમે,
રચ્યા છે રૂડા છંદ દલપતરામે;
હવે હોંશથી રાખી દેરો હરિને,
દયાથી વિદ્યાદાન દો દીકરીને. ૧૩.

દોહરા.

ક્રિયા સુધરશે તોજ ફળ, ઉત્તમ થશે અથાક;
પૃથ્વિ સુધરશે તોજ ત્યાં, પાકે સારો પાક. ૧૪.
ભણીતણી શોભા ઘણી, ભણી ઠણી રહી તોય;
નારી સારી નહિ દિસે, ભણી ગણી નહિ હોય. ૧૫.

સોરઠો.

ભણતરથી ભ્રમ જાય, તો ભણતર સારું ભણી;
ભણેલી ભોળી થાય, તો ભણતર ભાડો ઉડચો. ૧૬.

ખુરશી પ્રતિ પ્રશ્ન.

દોહરા.

તું તનુજા ધનવંતની, કે તુજ પિતુ કુળવાન;
શાકારણ સરવે તને મહિપતિ આપે માન. ૧૭.

ઉત્તર.

બે શાળામાં બાઈ હું, પામી સરસ સુધરાઈ;
જાત અશલ હું જંગલી, ગૃહસ્થ જોગ ગણાઇ. ૧૮.

મનહર છંદ.

જંગલની ઝાડીઓમાં ઉપજી ઓલાદ મારી,
ભીલપાસે ભાંગીને સોદાગરે સોદો કર્યો;
સોદાગર પાસેથી સુતારે પછી સોદો કરી,
શાળામાં સુધારી તોય સ્વારથ નહિ સર્યો;
પામવાને નેનર બે સારી બીજી શાળાવિષે,
પામી સાર પછી વર શ્રીમંત મને વર્યો;
કોણ પુછે કુળતણું મુળ દલપત કહે,
પામી માન તે પ્રતાપ કેળવણીનો ઠર્યો. ૧૯.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

તાત તમે દિનરાત દયા કરી, નીતિની નીલ કહી કવિતાજી;
જેમ જુઓ જદુનંદનજુક્તિથી, અર્જુન આગળ ગાઇ ગિતાજી.
તેમ તમારી શિખામણ હું, શુણી શિખી શિખામણ જેમ સિતાજી;
તે ભવમાં નહિ ભૂલીશ હું, પરિશાખીશ પાડ પવિત્ર પિતાજી. ૨૦.

પરિસંખ્યાલંકાર.

મનહર છંદ.

ત્રણ ચણોઠિયો તુલ્ય વદે લોક વાલ થાય,
તેનો વાલ તોળવાનો નહિ જાત દાળની;
ગજથી ભરાય લાંબી થાય એશ ભમે ગજ,
ખાટી તેનો પક્ષમની નહિ તે નિશાળની;

ઘડીએ તો પાણીથી ભરાય અને ખાલી થાય,
તેતો ઘટમાળ તણી કહો નહિ કાળની;
સુયાણી ¹ સકળ કળાવાળી દલપત કહે,
તેતો વિદ્યાવાળી ન જણાવ નારી બાળની. ૨૧.

દોહરા

ચતુર બીજી ચોપડી, જે નીતિ ગુણ ગાય;
સુધરે તેનો સાંભળી, નહિ તો તે વંઠી જાય. ૨૨.
આમનિષેધમાં ભોળપણુ, ખરે ખરો એ ભેદ;
મટાડવામાં મન ધરો, એ સિરપાવ ઉમેદ. ૨૩.

બાળલગ્ન નિષેધ વિષે.

બાળ લગ્નના ચાલથી, થાય ઘણું નુકશાન;
પ્રજા બધી નિર્બળ બને, થઇ ન શકે વિદ્વાન. ૨૪.

¹ સુખાણી અથવા પ્રસવ કરાવનારી તે પણ સુયાણી.

પ્રતિષેધ અલંકાર.

મનહર છંદ.

સમજુ સમજુ ભણી સમજુને સમજાવો,
કરો સારાં કામ તે અન્યાય નથી કરવો;
રડે દાડે ઘેર ઘેર રોવા કુટવાની રીત,
તોડી નાંખવી તેતો સમુદ્ર નથી તરવો;
કરજ કરીને વરા કરવાનું કાઢી નાંખો,
તે તો પોતી ડુંગરને દૂર નથી ધરવો;
બાળ લગ્ન બંધ કરો કહે દલપતરામ,
તેતો કોઇ પ્રાણીતણો પ્રાણ નથી હરવો. ૨૫.

વૃક્ષ પ્રબંધ કવિત.

બાળ પણ પરણાવે પણ ન વિચારે વાત,
નવીનજ ફૂર ફળ નજરે નિહાળિયે;
રે નિલાજ લોક તમો લાજ લેશ કાં ન રાખો,
લેશ બુદ્ધિ હોયતો કુબુદ્ધિ એવી ટાળિયે;

મન
જન એસ
માળી છેસં
એમ ઘડી
ચાર એવી
બુદ્ધિ લેસ
લાજ રેની
નજ નવીં
પણ વાળ

યે ળિ બા — જ આ જ મો — યે ળિ બા — રો ક શી બે — યે ળિ ટા — આ રા ન કાં — યે ળિ હા — ત વા રે આ

બા ળ કો ના — ચા લ વા નો — ર ણુ હ ડે — આ ગ ળ થી — હો ય તો કુ — લો ક ત મો — ફૂ ર ફ ળ — પ ર ણા વે

એ વિચાર આગળથી ચાર ઘડી બેશી કરો,
ઘડીએ મરણ હડે એમ છે ? સંભાળિયે;
છેમંબાળીચાલવાનોબાળીએસમોજઆજ;
એસજનબાળકોનાજનમનબાળિયે. ૨૬.

દ્રુતવિલંબિત છંદ.

ખાસ બહુ ઘરબારવિષે ખાટ, આવક શી તેહમાંથી બતાવે;
...પણ હરતાં પરઘેર, ... શી તેહમાં સમજાવે:
જે હસતું સુરજ કમુમે થયું, પૂરણ પાછળથી પસ્તાવે:
...[illegible] ૨૭

ઘરસૂત્ર વિષે.

મનહર છંદ.

પ્રમદારૂપી પ્રધાન સાથે મળી પ્રજા પાળ,
સંભાળે જે ઉપજને ખરચ શું થાયછે;
કરી ખબર સહુ કે કુટુંબમાં કલેશ થાય,
કોણથકી કિચાનીના કેમલા ચુકાયછે;
જેને જેમ ઘટે તેને તેવી રીતે રાખવાને,
સામ દાન ભેદ દંડ એ ચારે ઉપાયછે;
રાજ ચલાવે કે ઘર ચલાવે તે બરાબર,
ઘરધણી પણ નીજ ઘર તણો રાય છે. ૧.

દોહરો.

આંટી કાડે આકરી, પુચે ભરે ન મુંઝાય;
તાણીને તોડે નહિ, તો ઘરસુત્ર સધાય. ૨.
ઘર સુતરને કાળજે, ધણી ગુંથવું ધીર;
તાણી તોડે આકરો, ખિજે ડોકે ધીર. ૩.
તંત અસંત ન તાણિયે, તાણે તુટી જાય;
જો તુટ્યું મન સાંધિયે, વચ્ચે ગાંઠ પડી જાય. ૪.
પારકીને ઘર આંગણાં, સદા સહુના તાક;
પારકા પહેરું પેખતાં, માનુ નાકું નાક. ૫.
આપે કે આપે નહિ, તે બને પસ્તાય;
એવું છે સંસાર સુખ, ...[illegible] ૬.

પતિવૃતા.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

પતિવ્રતા સુંદર ...[illegible]
...[illegible]

મનહર છંદ.

સ્વામિ વશ થતો નથી ...[illegible]
સ્વામિ વશ થતો નથી ...[illegible]
સ્વામિ વશ થતો નથી પિયરના પૈસા થકી,
સ્વામિ વશ થતો નથી સદા રહે સંગથી;
સ્વામિ વશ થતો નથી પુત્રનો પ્રસવ થયે,
સ્વામિ વશ થતો નથી ધૂર્ત જેવા ઢંગથી;
કામનીને વશ કંથ થાય દલપત કહે,
પ્રેમ ઉર આણી પાળે આગના ઉમંગથી. ૮.
જ્ઞાનીને તો કરે વશ જ્ઞાનની ગાથાઓ ગાઈ,
માનીને તો કરે વશ નિત્ય નમતાઈથી;
કૃપણને કરે વશ કરીને કસર ઘણી,
ક્રોધીને તો કરે વશ ખામુખા ક્ષમાઈથી;
મુરખને કરે વશ મીઠી મીઠી વાતો કરી,
ફુલણને કરે વશ ફુલાવી ફુલાઈથી;
કહે દલપતરામ કામની ચતુર હોય,
ચતુરને કરે વશ ચિત ચતુરાઈથી. ૯.

છપ્પી ઉક્તિ દ્રુતવિલંબિત છંદ.

જો શિર છત્ર કરી મુજને, પકડે પતિ પ્રેમથી હાથથી હાથે;
તો મુજ ...[illegible]
...[illegible]
...[illegible] ૧૦.

દોહરો.

નિશ્ચળ મન જે જાનકી, ...[illegible] ન તેની રીત;
પુરુષો ...[illegible] નહિ, પતિવ્રતાની પ્રીત. ૧૧.
પતિ સુખે સુખિ પતિ સુખ, ...[illegible]
ચંદ્ર ગ્રહણ નહિ ...[illegible], સૂર્ય ગ્રહણ શુભ જાણ. ૧૨.

સોરઠો.

જેનું મન જે સાથ, ...[illegible] રહ્યું;
ગને ન બીજો સાથ, રહે લીન તદ્રૂપ થૈ. ૧૩.
...[illegible] ધ્યાન, ...[illegible] વીસરે;
...[illegible] ભાન, ...[illegible] રહે નહીં. ૧૪.

---

૧ રવિ કુમુદનું જેનું અને પતિ સુખ ચંદ્ર જેવું છે, તે ચંદ્ર સર્વદા તેનાથી પ્રકાશિત થાય છે, એ એની વયમાં ...[illegible] તો ચંદ્ર ગ્રહણની પેઠે, ...[illegible] અને તે ચંદ્ર ગ્રહણ ...[illegible] પતિ ...[illegible] તે એની વયમાં ...[illegible] સૂર્ય ગ્રહણના જેવો ...[illegible] નિસ્તેજ થાય, માટે તેને ...[illegible]

૧ ...[illegible] ૨ ...[illegible] ૩ ...[illegible]

મનહર છંદ.

સંસાર તરૂના મૂળ પતિ અને પત્ની છે,
ગણી જોતાં ગણતીમાં પ્રત્યક્ષ ગણાય છે;
સંપને સલાહ હોય એકેમાં સંપ ન હોય,
તોજ તાજું તરૂવર જોતાં તે જણાય છે;
પ્રાણીને દેખાય સુખી સદૈવ દેખાય વળી,
વિધ વિધે વિવિધ પ્રકારે વખણાય છે;
બંનેમાંથી એકેનું જો અંતર સડેલું હોય,
તો તે દુખી દીસે કાંતો દયાની દયાય છે. ૧૫.

સોરઠો. પતિ ઉક્તિ.

પ્રથમ સરસ પંકાય, જને કસુંબાની જુઓ;
જલદી ઉડી જાય, કહો રંગ શા કામનો. ૧૬.
" મતલબકેતમારીપ્રીતિપરદેશાંદનીનેશીહમણાંનથી. "

ઉત્તર–મનહરછંદ.

આપણા કસુંબગર કસુંબો ચડાવે છે તે,
થોડાજ દિવસ સુધી. શોભા સારી. ધારેછે;
વિલાયતી વિલાયતની કારીગરોની કારીગરી,
પાકા રંગે કેવાં સારાં વસ્ત્ર શણગારેછે;
ટુક ટુક થાય તો શું થાય રંગ જાય નહિ,
એવું કોણ છે કે એના રંગને ઉતારેછે;
આપ તણી પાઘડીમાં કસુંબાનો કાચો રંગ,
પાકા રંગ વાળી અંગ ઓઢણી અમારે છે. ૧૭.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

રંગતણી ચટકી ચડી જે દિન, જ્યાં અટકાવ કરી અટકી;
પાણીકિકાળીપખાળીજુઓ, વળીપથ્થરસાથજુઓપટકી;
તોડી વછોડી મરોડી જુઓ, કદી કાતરે કાપીકરો કટકી;
કોટિ ઉપાય કીધે દલપત, નેહ તણી ટચ ચડી તે ચટકી; ૧૮.

મનહર છંદ.

અટ્ટાનીશ માગ શે, માતાને પગે,
ભાગની બરમમાં;
રતીનું બધું રે
મર
વિચાર આગળે
ધરીએ મરણ દડે

પામી પ્રભુ પ્રતાપથી, ઇચ્છિત સુખ સંસાર. ૨૦.

નઠારી સ્રી. મનહર છંદ.

કામનીના કામની કરેલી જે પર મનીરી,
કામની છે શિક્ષા તેનો કામની તમામની;
કામની જે કરે નહિ ચિંતા ઘર કામની તે,
નિર્લજ નકામની કિમત બે બદામની;
કામની કામની જેથી કંથમાં ન કરે પ્રીત,
કુંભારના કામની તે ગદ્દે જેવી ગામની;
સારાં કામ કાજ નિત્યે કરવા કામની કીધી,
કામની જે આળસુ તે કામની શા કામની. ૨૧.
સારી સુધારાઈથી ધરાઈ સુધરાઈ બાઈ,
સંસારમાં તેનો સદ બામણ ગણાય છે;
ભણી ગણી નહિ ભરથારથી જુદાપો પામી,
વિશ્વમાં તે વનિતા વેરાગણ ગણાય છે;
ખારીલી જે નારી વાણી નારી ઉચારી જાણે,
નારી નહિ એનો કાળી નાગણ ગણાયછે;
કુલટાના કંથને તો કહે દલપતરામ,
ફક્ત સદૈવ ત્રાસ ફાગણ ગણાયછે. ૨૨.

વ્યાઘાતાલંકાર.

કુભારજા કંથને મનાવા માટે કહે કેણ,
હું તો તુથી હારી હવે માટે મારી માનું છું;
માણસો મળી મને કહે છે કંથને મનાવ,
માટે હું મનાવા આવી ભ્રાંત તારી ભાગું છું;
તેનો વાળ્યો આવો આંક ટાંક મારો વાંક નથી,
વાંક વની બધી રીસ રૂદયાની લાગુ છું;
રોષા તારી રીસ મૂકય કરવ તારૂં કાળું મોંડું,
પીટયા તને હું પચાસવાર પગે લાગુ છું. ૨૩.

ઇંદ્રવજ્રા છંદ.

જેસુંદરીએ વીશુલાભજેવી, આખીઉંમરભાવખણાયએવી;
કાંટાપતિનુદિલમેદીનાંખે, તેકોણજાણેપતિદુઃખસાંખે. ૨૪.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

નારી નઠારી સુધરે ન, સહસ્ર ઉપાય સજ્જે મનસાચે;
દેક કરે નશિખામણ, દંભથી ભેદ ભલે ભણી વાચે,
: કરે કદી કોઇ, કહો જળકેમ રહે ઘટ કાચે;
. થશીયપુંનો સુખશાંતુરહેન તમાચે. ૨૫.

દોહરા.

પગમાં તો નેરણ[1] ધર્યાં, નાકે ઘાલી નાથ;
હાથે નાખ્યાં હસકડાં, સારે રહી શી હાથ. ૨૬.
લાજ શરમનો આંખને, તેતો કાનો કીધ;
મુખ ઉપર પણ મૂછ નહિ, પછી શરમ શી રીધ. ૨૭.
કાણું એનું કાળજું, હોડે ટપકું સ્યામ;
દેખે તે હોડે વસે, એ કહેવત છે આમ. ૨૮.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

પંડપવન વિના પટનો ન ટકે, મળ જે જગપૂર જતાથી;
પડી વિના પરિપૂર્ણ રૂપાયથી, ટોક ડગે નહિ બીજ છતાથી;
દ્રષ્ટિ ધરે નહિ તો દલપત્ત, સવિંગ મળે ન સવિંગ સતાથી;
બુદ્ધિ ખરી પણ બોધ વિના, દિલમાં અતિ ખેદ કરે નખતાથી. ૨૯.

દોહરો.

પતિ કરતાં પૂરો ધરે, પણા ઉપર પ્યાર;
એક સખીએ એવીને, દિધી શિખામણ સાર. ૩૦.

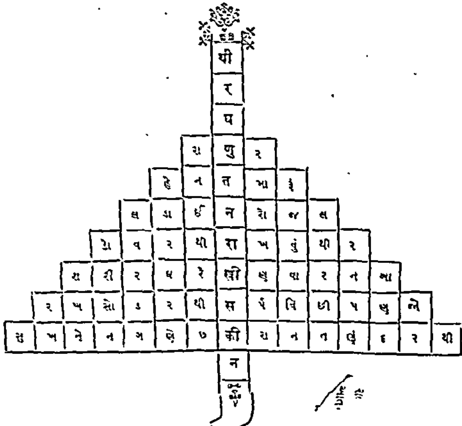
સખી વચન.

છત્ર પ્રબંધ સવૈયો.

ધીર ધરાણુ રહે ન તમારૂં, સમાઈ ન રોજ સહોંવરથી;
રાખવું ધીર શરીર ધરે, બીલુ વાર ન મ્હાર ખસો કરથી;
સર્પ નિછી પણ જો સુખ, તે ન ગણે છકી રાનતણું દરથી;
ઉત્તર. ધીરધણું નરાખી સકીન ન કીસ ખીરાનતણું ધરથી[1]. ૩૧

1 કડાં રૂપી બેડી.

1 આ ધરના કરતાં નકી જંગલનું શુખ ગણ્યું.

દોહરો.

પુરુષ અને સહુ પ્રેમદા, એ સુખ ચાહો ચિત;
રામ સિતાની રીતની, કરો પરસ્પર પ્રીત. ૩૨.

શુક સંદેશો.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

સિતાસની શોચનિ જે સમામાં, અશોક નામે વન પિંજરામાં;
ન નાસવાનો અવકાશ આવે, દશાસ્યમાંજાર દિસે ડરાવે. ૧.
ફરેફરે ત્યાં ફળ ફૂલ ખાય, સુખે ન લે અન્ન અને મિઠાઈ;
તપો વને જેમ તપસ્વી તાપે, ક્રમે જગત્પાલક નામ જાપે. ૨.
દિઠો સિતાએ શુકવો સ્વદેશી, સુબોધ બોલ્યો તરુ શીશ બેસી;
સમે વિચારી શબ્દો સુહાતા, જરૂર બોલી જનકાત્મ જાતા. ૩
અરે શુક હું અરજી ઉચારૂં, મટાડ મોટું દુઃખ દેખી મારૂં;
પિયુ વિનાની પરિપૂર્ણ પીડા, કરે દિલે દંશન જેમ કીડા. ૪
વિહંગ સર્વે વંદન કાજે, વસે કુટુંબી મળી એક માળે;
વસે વિદેશી તજી નારિ ન્હાની, કહો શુક તે કહું રીત ક્યાંની. ૫
અરે શુક ઉત્તમ અંગ તારૂં, કહું તને તે કર કામ મારૂં;
વિદેશમાં વલ્લભ જે વસ્યા છે, ફરી મને ત્યાં ખિરચે ક્યાં છે. ૬.
છમાસમાં આ વન આશ આપી, તકે ગયા તેન મળ્યા તથાપિ;
વિજોગની પીડ વિશેષ વ્યાપી, જનો નથી પ્રાણ જથાપિ પાપી. ૭
હવે જઈ તું પ્રિય નાથ પાસ, વિશાળથી વાત પુરી પ્રકાશ;
તમો વિજોગે તરણી તપે છે, પિયુ પિયુ જાપ જીભે જપે છે. ૮.
કદી કલાપો મનમાં કરે છે, કદી અનીરો દુઃખ ઉચ્ચરે છે;
કદી વધી જાય વિજોગ જ્વાળા, બળી મળી મોહ મકે મુખાળા. ૯
અરે કરે શું અબળા બિચારી, અગાધ સિન્ધુ જળમાં ઉતારી;
વળી શકે કેમ સુખેથી વાણી, મરે બિચારી મનમાં મુઝાણી. ૧૦
અપંખ અંગે અકળાય એવી, શુકી[1] પડી પિંજર બંધ જેવી;
ઉપાય એકે ઉરમાં ન આવે, મનોરથો થૈ મનમાં સમાવે. ૧૧
વિજોગના વાસર કેમ વીતે, રહે સદા ચિંતવતી જ ચિત્તે;
ભૂખી મરે ભોજન કેમ ભાવે, અધીરતા તો ઉજરાઈ આવે. ૧૨
જુએ વળી જ્યાં જળ [2]દામ જાને, રહે નહિ કષ્ટ કશું ભકાને,
કહે વળી વાદળીને કહું કે, મને ઉપાડી પિઉ પાસ મૂકે. ૧૩
પિયુ વિજોગે વધી પ્રૌઢ પીડા, કદી શકે શું નહિ બાળ ક્રીડા;
વળી વિદેશે વિજળી ઝબૂકી, મનોજ તે કાળ મજા ન મૂકી. ૧૪
વિલાસ તે જ્યાં વિજળી કરે છે, સમીપ સ્વામિ સુખ તે સરે છે;
વિજોગણી કેમ સહે વિલોકી, રચી રૂડી ની ન રહેજ રોકી. ૧૫
તથા વળી મેઘ ધનુષ તાણ્યું, જરૂર તે કામ ધનુષ જાણ્યું;
દયા તજી મન્મથ માર દેતો, વિજોગણીનો શર જીવ લેતો. ૧૬
મયૂર તેની તરફ મચી બોલે, ફરી ફરી કાળજડું જ ફોલે;
ભલે દુખી અંતર મચી મારી, કટારના ઘાવ થકી કરાળ. ૧૭

મયુર સામી સરિતા વહે છે, સ્વનાથનો સંઘ ચિત્તે ચહે છે;
વિજોગણી સ્ત્રી વરસાદ વારે, વિયોગિને ધીરજ કેમ ધારે. ૧૮
દિસે દિનાનાથ [1]ઢંકાયું દીસે, અયોગ્ય દેખી નશકે અનીશે;
ઉપાય એના થી જની ન આવે, સ્વવક્ત્ર[2]ને વાદળમાં છુપાવે. ૧૯
વિજોગણીયો વરસાદ લાગે, કરી ગ્રુની કંથ મિલાપ માગે;
યથા અદાતા ગુણીને કવિતા, તથા ધુણે વાળમાં અર્વિતા ૨૦
પ્રવાહ ને નાસ્તિક બોધ કથ્યો, સુપંથના જેમ કરે કુપંથો;
પ્રવાહ આંસુ દગથી પડે છે, સુ ધૈર્યના મારગને નડે છે. ૨૧.
વળી વિલોકી વનવાળી વેલી, તરૂતણે કંઠ તટે મળેલી;
વિજોગણી ઉર વિચાર આવે, મને પિયુ આમ ક્યારે લગાવે ૨૨
દયા હવે તો દિલમધ્ય લાવો, હવે ધણી થઇ ઘર તરફ આવો;
સુતા કહે એવાં પિયુને સુણાવી, સ્વધામમાં આવ શુક ભમનારી.૨૩.
વિજોગણીના દુઃખ કે વિવાણી, વિશેષ સંક્ષેપ કરી વખાણી;
સુદર્પતિ કારણ છંદ આમેં, રૂડા રચ્યા છે દલપતરામે. ૨૪.

સોરઠો.

વરસે બહુ વરસાદ, વળી ઝબૂકે વીજળી;
આવે સજ્જન યાદ, વધે વિરહની વેદના. ૨૫.
નદી સ્વરૂપી નાર, સાગર સામી ઉછળી;
પિયુ મળવાનો પ્યાર, કંતારે કેરો કર્યો. ૨૬.

દોહરો.

ઇચ્છિત એક અરથ વિના, સઘળું અશુભ જણાય;
પુત્ર ચંદ્ર ધન પતિ વિના, વિરહિણીએ ન સહાય. ૨૭.

ઇંદ્રવિજય છંદ,

વંકપુરી મરખુ નિરખુ પુર, ભાગ ભલો નર પોક જતે વો;
તે ફરતુ વરસાદ ન તું જળ, કોણ કરે ગુનાગર કેવો.
સ્વામિ વિના દુખમાં ની પુર, ધનધોર ઘટા ઉપજે ભય એવો,
જાળું ચડે મમ કોને ઘરાગન, રાસ ભરી વન ગાવણ જેવો. ૨૮.

મનહર છંદ.

ધારૂં હું ધ્યાનને વિચરું વિદેશી જેમ,
ફરું હું ફિકરમાં સમરું શ્રી કંતને;
ભરૂં હું શ્યામ ને ઉચરું અરે મુરારી,
કરું હું દેવી આદરૂં જો અંતને;
કરૂં હું કંકામ તો હું કરૂં હવી હવે,
મરૂં હું મુંઝાઈને ધારૂં હું અનંતને;

---

૧ શુકી—પોપટની માદા. ૨ વાદળીની વડી.

૧ સૂર્ય. ૨ સ્વવક્ત્ર—મુખ.

કરૂંખું હિમતનો ઉગરૂંખું આ અવસરે,
મરૂંખું ગાંડાઓ ને વરૂંખું[1] વસંતને. ૨૯.

દોહરો.

એ રીતે સીતા સતી, ઉચરે નિજ દુઃખ આપ;
પ્રિયા વિજોગે રામ પણ, વનમાં કરે વિલાપ. ૩૦.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

પ્રિયા પ્રિયા શબ્દજ પૂર્ણ પ્રેમે, કહ્યો મુખે અન્ય કહ્યું ન કેમે;
પ્રવેશ્યું પ્રિયા વિરહ જ્વાળ જાગી, અપૂર્વ એવી ઉર આગ લાગી. ૩૧

ઉપેંદ્રવજ્રા વૃત્ત.

વમે વમળ વિરહાગ્નિ કુંડ, પ્રસે પ્રમાણે પ્રજળે પ્રચંડ;
સદામમેઘંસજનેસમીદ્ધ.પ્રિયાવિજોગીપુરુષોપ્રસિદ્ધ. ૩૨.
રટેપ્રમુખેએકઅનિરત્નીપેરે[2],નિતાન્તનિતાશબ્દસિતાપનિંધે;
મનેનથી દઃખ કરવાનો ટીકા,પ્રિયાવિજોગે વર્ષીબાર પીડા. ૩૩.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

ચિંતન ચિત્ત રહ્યું જ રટે, પટ્ટ પુંજ રહે કર પત્ર પ્રિયાનું;
સંકટ નિત્ય નડ્યું જ રહે અતડ્યું જ રહે સુખ સર્વ સમાનું;
અંતર ધ્યાન ગ્રહ્યું જ રહે,રખડ્યું જ રહે મન ધર્મ સતાનું;
પ્રેમનું નીર જ રહ્યું જ રહે, ઉપડ્યું જ રહે નિજ આવરદાનું. ૩૪.
શીકથી નાહીં સ્વતંતરતા, પરતંતરતા પરિપૂર્ણ પમાઈ;
દેહ વિવેક અનેક કરે પણ, એક ઘટા રહે છેક છવાઈ;
જંતર મંતર તંતરથી, પરતંતરતા ન પડે પલટાઈ;
જોગિણ જ્ઞાન જનો શું શકે, દલપત દશા દરસે દુઃખદાઈ. ૩૫.

દોહરા.

જે જ્ઞાની ને સદ્ગુણી, વર્તે દંપતિ એમ;
હૃદયે સીતા રામ સમ, ધરે પરસ્પર પ્રેમ. ૩૬.
તમે વિચારીને તજો, મિથ્યા કુળ અભિમાન;
રામ સીતા સમ નિરખી ગુણ, દો કન્યાનું દાન. ૩૭
સુખ પામે જે સ્થળ સુતા, ઉત્તમ કુળ તો એહ;
દુહિતાને બહુ દુઃખ પડે, ગણો તુચ્છ કુળ તેહ. ૩૮.

ઉત્તમ કુળ વિષે.

દોહરો.

જે અબળા ઉત્તમ કુળે, પ્રીતે પરણી હોય;
પૂરણ સુખને પામશે, કષ્ટ ન પામે કોય. ૧.

ચોપાઈ.

જે કુળમાં સંપૂરણ સંપ, જે કુળમાં જનને બહુ જંપ;
કરે સદા કીર્તિનાં કામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૧.
અહો નિશા જેને આવાસ, વિદ્યા ને લક્ષ્મીનો વાસ;
જ્યાં સુખ દીસે આઠે જામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૨.
ગોખાં ધારે અંગે ચીર, બહુંજ જેનું મન ગંભીર;
તેવા જન ઘર માંહિ તમામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૩.
ઉત્તમ ધંધો જે આદરે, દેવા કલેશ થકી દીલ ડરે;
દેવું નહિ શિર એકે દામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૪.
અંતરમાં નધરે અભિમાન, કદી ધરે નહિ નીંદા કાન;
કરે નહીં દૂષણનું કામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૫.
કદીએ ચડ્યું નહોય કલંક, સૌ પણ પાળે નિઃશંક;
ધર્મતણું તે નિર્મળ ધામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૬.
અભ્યાગતને આદર કરે, સઉ જન સદાચરણ આચરે;
વડામાં સગાંનો વિશ્રામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૭.
લોકોમાં લાખેણી લાજ, કરે સદા પરમારથ કાજ;
ભિક્ષુક કે ન ગણાય ગુલામ,ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૮.
મહિપતિનું પામે સન્માન, ગણે બધા લોકો ગુણવાન;
હોય ધણી હૈયામાં હામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૯.
જેની સ્ત્રી માબાપો પાસ, અશન વસનની નકરે આશ;
અતિસુખઅબળાપામેઆમ, ઉત્તમકુળનોએવુંનામ. ૧૦.
સુંદરિયોને સઘળું સુખ, દેખે નહિ સ્વપનામાં દુઃખ;
ગુણી ને બધું વખાણે ગામ, ઉત્તમ કુળનો એવું નામ. ૧૧.
નામે ઉત્તમ કુળનો ઘણાં, આ લક્ષણ ઉત્તમ કુળતણાં;
દિલથી કહે છે દલપતરામ, ઉત્તમ કુળનો એવુંનામ. ૧૨.

દોહરા.

સદ્, વિદ્યા સદ્ગુણ સધન, સદાચરણ સુવિચાર;
ઉત્તમ કુળનો એજ છે, જે ઘર સુખી નર નાર. ૧૩.
કુસંપને કંજુસ પણું, માનીને નહિ માન;
એજ અધમથી અધમ કુળ, નિર્ધન નિર્વિદ્વાન. ૧૪.

શાર્દૂલ વિક્રીડિત વૃત્ત.

કન્યા વિક્રય જે કરે ધન લઈ, ધિક્કાર તેને ધરો;
કીર્તિના કદી લોભથી કુળ જુએ,તે પાપી પૂરો ખરો;
કીર્તિ કન્યનસો કરીર જગતમાં, જે સ્વાર્થ સાધે નહિ;
કન્યાના સુખનોવિચાર કરશે, તે પુણ્યશાળી સહી. ૧૫.

---

૧ વસંતનું સુખ ભોગવુ તો ઘેલી હઉં.
૨ પ્રીતિથી.

રાંડો જેવા રંડવા, નિર્લજ છે કોઇ ઠામ;
કુટે કરે પાખંડ બહુ, લઇ મ્રતકનું નામ. ૬૧.
દક્ષિણ[1] દિશમાં જમપુરી, જોજન નેઉ હજાર;
પ્રતિદિન જાય હજાર ગાઉ, પહોચે માસે બાર. ૬૨.

ચોપાઈ.

કહેશ્રીહરિ સાંભળખગરાય, જિવનેજમપુરીમાં લઇજાય;
જેવું કર્યું હોય જેણે પાપ, તેવો ત્યાં પામે સંતાપ. ૬૩.
રૌરવ મહા રૌરવ આદિક, કુંડ નરકના તહાં અધીક;
જેણે જુઠી સાક્ષી પુરિયો, ચોર્યો પરધન પરનારિયો. ૬૪.
પ્રભુ આગ્યાઓ પાળી નહીં, તેવા દુઃખ પામેછે તહીં;
જેવું દુઃખ એ નરકજતણું, રડયા કુટયાનું તેથી ઘણું. ૬૫.
લાળ લીંટ જે પીવાં પડે, દુઃખ મોટું ઉપજે એવડે;
જેમ બાળકને ઓષડ પાય, મોંમાં વેલણ ઘાલી માય. ૬૬.
નાક પકડીને રૂધેશ્વાસ, પાય પછાડે થાય ઉદાસ;
એમ જમકિંકર અંકુશ હણી, તોડેછે દાદો તેતણી. ૬૭.
નાક દબાવી લીંટજ પાય, એતો દુઃખ જોયું નવ જાય;
તે માટે નિજ હેતુ હોય, તો તેને નવ રોશો કોય. ૬૮.

દોહરા.

કુટે રડે કાંઇ દેખિયે, તો કરિયે તે કામ;
મનુષ્ય બહુ બોલાવિયે, દૈને ઝાઝા શ્રમ. ૬૯.
લાભ ન દિસે લેશતો, રડે કુટે શું થાય;
દમની પીડા પામિયે, કાનો આંખો જાય. ૭૦.
મહા દુઃખ મરનારને, આપણને પણ એમ;
શોભા લેવા લોકમાં, કુટિયે રડિયે કેમ. ૭૧.
ધીરજ મનમાં ધારીને, કરિયે કાંઇ ઉપાય;
જેથી તેના જીવને, સુખ ને શાંતી થાય. ૭૨.
અંગ ગરૂડ પૂરાણનું, કથા કહી જે આજ;
સૌ જન સમજે સ્નેહથી, કરે વિચારી કાજ. ૭૩.
સાંભળશે જે સ્નેહથી, દિલમાં દયા સહીત;
સંપૂરણ સુખ પામશે, તે નરનારી નીત. ૭૪.

કથા સુણીને નહિ કરે, દિલમાં દયા લગાર;
પૂરણ પીડા પામશે, નિશ્ચે તે નર નાર. ૭૫.
ઓગણીસેં ને આડમાં, શુદિ ચોદશ શનિવાર;
માસ અધિકમાં મેં કહી,કથા અધિક સુખ કાર.૭૬.
ઘણાં વરસનાં કોટડાં, દેખો આ દેખાય;
વાવઝ કે વરસાદથી, તેહ પડી નવ જાય. ૭૭.
રહે ટકી રક્ષણ વિના, નિરૂપયોગી નવ જાય;
રહે કોટડાં ડોકરાં, ખપ તેનો ક્ષય થાય. ૭૮.
જો રડનાં બાળકતણા, ચાળા પાડે બાળ;
તો તે બાળકને ધણી, રીસ ચડે તે કાળ. ૭૯.
વગર સગી ભેળી નારિયો, રૂએ કુટેછે જેહ;
તે પણ ચાળા તુલ્ય છે, તેમાં નહિ સંદેહ. ૮૦.

મરનારની પછવાડે ન રોવા વિષે પદ.

જંગલી જિવડે મુક્તીની જૂક્તી ન જાણી, એ રાગ.

વાહાલાની વાંસે, રાગ તાણી નવ રોવું;
જેથીતેનેજંપનઉપજે,જીવમાંસમજીજોવુંરે; વાહાલાની. ટેક.
ગોવિંદજીએ કહ્યું ગરૂડને, કુટે રડે જે કોઇ;
મરનારાનેમહાદુઃખઉપજે, ધરે નિસાસા રોઇરે; વાહાલાની. ૧.
લીંટ લાળ ને આંસુ ઝરે તે, જમચર પાય પરાણે;
રૌરવમહારૌરવનાદુઃખથી,એદુઃખઅદકુંજાણેરે;વાહાલાની. ૨.
કોઇ છાતી કૂટે શિર કૂટે, ચુટે કેશજ હાથે;
એસઘળી પરિપૂરણ પીડા, મરનારાને માથેરે; વાહાલાની. ૩.
લોક વખાણે કે ન વખાણે, તે સૌ સાંખી રહિયે;
જો હૈયામાં હેત વધેતો, દુખ તેને શીદ દૈયેરે; વાહાલાની. ૪.
શત્રુતા સંપૂરણ હોયતો, રડો કુટો ન વિચારો;
જીવતાં વેર વળી નશકેતો, મરતાને વળી મારોરે; વાહાલાની. ૫.
કુટયા થકી જો કાંઇ દેખો તો, કુટો લઇને પાણો;
શામાટેતમેકુટી શરીરમાં, રોગઉપાધી આણોરે; વાહાલાની. ૬.
એવી શોભા મેલો અળગી, વળગી રહો ન વહેમે;
જેથી સુખ ઉપજે એજીવને,પુન્યકરો કાંઇપ્રેમેરે; વાહાલાની. ૭.
રોશો પણ તેને નહિ જોશો, ખોશો આંખ તમારી;
દલપતરામ કહે દિલ શોધી, માનો શિક્ષા મારીરે; વાહાલાની. ૮.

---

[1] દક્ષીણમાં રાક્ષસો રહેતા હતા. તે માટે દક્ષીણમાં જમપુરી કહી હશે; અને મરનારને જેમ જેમ વધારે દહાડા થાય, તેમતેમ દરરોજ હજાર ગાઉ દુર ગયા જેટલો વિસારે પડતો જાયછે, અને ૩૬૦ દહાડા પછી સોકોની દીલગીરી છેક ગડી જાયછે, તે ઉપરથી ૩૬૦ દહાડાનો જમ પુરીનો રસ્તો કલ્પ્યો હશે.

બુદ્ધિવર્ધક વિશે.

આ કવિતા સને ૧૮૫૯માં બુદ્ધિવર્ધક સભામાં કરી હતી તે વખતે તેના સેક્રેટરી ભાઇ મંગળદાસ ઠિઠો-રદાસ હતા.

નારાચ છંદ.

ઘણો સહુ સ્વદેશી દાન, મેળના સમર્થો,
ભણો ભલું હમેશ એજ દેશ બુદ્ધિ વર્ધો;
સ્વદેશ સુધર્મનો સારીચાર ને વિચારતી,
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૧.

નરી નરી નિશાળનો નિશાળ હૈ કરાવતી,
ભણ્યો ભણ્યો કામ કામ કામમાં કરાવતી;
[illegible] વિના [illegible] પ્રીત રીત ને વિચારતી,
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૨.

[illegible] પ્રથમ છંદ એ જ્યારી છપાવતી,
[illegible] ભરી [illegible] ખૂબ ખાંતથી ખપાવતી;
[illegible] અનેક જ્ઞાન નીરથી નિખારતી,
[illegible] શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૩.

[illegible] વિવિધ કવિની પ્રસન્ન કરાવતી,
[illegible] અનેક [illegible] [illegible] કરાવતી;
[illegible] વિવિધ [illegible] પ્રસરી [illegible],
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૪.

[illegible] સાર [illegible] સભા રચાવતી,
[illegible] મનોરથોની ખૂબ [illegible] મચાવતી;
[illegible] વિષેની અનેકધા ઉચારતી,
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૫.

[illegible] ભરી [illegible] સભાને [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
સ્વદેશની અનેક [illegible] [illegible],
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૬.

[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૭.

[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible],
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. ૮.

પ્રવીણ રાખી [illegible] સ્વધર્મ શુદ્ધ [illegible]
વિશેષ [illegible] સદા સુબોધ [illegible]
[illegible] પુરાણો [illegible] સમય તે [illegible]
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. [illegible]

વિજ્ઞાનની [illegible] [illegible] [illegible]
વિવેકથી અનેક કામ કામમાં [illegible]
સ્વમિત્રને પવિત્ર [illegible] ઉરમાં [illegible],
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. [illegible]

[illegible] કરેલ એજ ઉપનેજ [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. [illegible]

સભા સમે [illegible] ન આવી [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] તેના [illegible] નિચારતી,
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] સ્તુતિ [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
વિશેષ શુદ્ધ બુદ્ધિ બુદ્ધિવર્ધકે વધારતી. [illegible]

દોહરો.

બુદ્ધિ વિશેષ વધારતી, [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] દલપતરામ. [illegible]

છપ્પો.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] દલપતરામને. ૧૪.

દોહરા.

[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ૧૧.
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ૧૨.

प्रकरण ३ जुं.

ફાર્બસ વિલાસ.

દોહરો.

કાવ્ય કળાનો જે કરે, અતિ ઉત્તમ અભ્યાસ;
સજ્જન તે આ સાંભળો, કહું તે કવિવિલાસ. ૮.

સૂચના.

ગુજરાતમાં ઘણી ખરી નાતોમાં કવિયો થઈ ગયા છે. જેમકે પ્રવીણસાગર ગ્રંથમાં, રાજકોટના રાજા મહેરામણજીની રચેલી પણ કવિતા છે એવું ઘણા લોકો કહે છે. જુનાગઢના દીવાનજી રણછોડજી-ભાઈ વડનગરા નાગર હતા, તેઓએ કવિતાના ગ્રંથો રચેલા છે. વસાઈના દેસાઈ વેણીદાસનો રચેલો સાહિત્યસિંધુ મોટો ગ્રંથ વ્રજભાષામાં છે. એ રીતે કિસનબાવાની એક વાણિયે રચેલી છે. એમ હરેક નાતમાં કવિયો થયેલા છે. તોપણ કવિતાનું કામ બ્રાહ્મણ, ભાટ, તથા ચારણ એ મુખ્ય ત્રણ લોકોનું ગણાય છે.

ગુજરાતના મોટા મોટા કવિયો ભેગા થાય ત્યારે કેવી રીતે કવિતાની ચરચા ચલાવતા આવ્યા છે, અને કેવી રીતે સરદારોનાં મન રીઝવે છે; તેનો નમુનો બતાવવા સારૂ આ પ્રકરણ લખ્યું છે ઘણું કરીને રાજાને ત્યાં સભામાં ઘણા કવિયો એકઠા થાય છે. ભાવનગરમાં દસરાને રોજ કવિયોનો મેળો કરવાનો ચાલ ત્યાંના રાજાની કેટલીએક પેઢીઓથી ચાલ્યો આવે છે.

આ સભામાં તો કવિતા રચનારા જુના લોકો કમ થયા છે, પણ તેઓની અસલની તથા આજની રીત આ પ્રકરણમાં જેવીજ દેખાડી છે.

મહેરબાન અલેકઝાંડર કિન્લાક ફાર્બસ સાહેબે ઈડરમાં સન ૧૮૫૨ ની સાલમાં કવિયોનો મેળો કર્યો હતો, તે મેળાનું વર્ણન કર્યું છે, પણ તે સમે ઘણું કરીને તે લોકોએ વ્રજભાષામાં તથા ચારણી ભાષામાં કવિતા કરી હતી, અને તે કવિતા મેં લખી રાખી નથી, તથા તે સમે મળેલા બધાનાં નામ મેં લખી રાખ્યાં નથી, માટે સાંભર્યાં તેટલાં નામ લખ્યાં છે, તથા બીજા બીજે ઠેકાણે તે મહેરબાનને મળેલા હતા તેનાં નામ પણ આ પ્રસંગમાં આણ્યાં છે. એ મેળામાં બનેલી તેવીજ વાત લખી નથી, પણ તેમાં વધારે ઘટારે કરી છે માટે આ વાત કલ્પિત મિશ્રિત છે એમ જાણવું.

પ્રથમ સાહેબે સઉને એવી ખબર આપી કે હાલ રજાના ત્રણ ચાર દિવસ[1] આવે છે તેમાં આ દેશના કવિયોની ચરચા સાંભળવાની જેઓની મરજી હોય તેઓએ અમારા તંબુમાં દિવસના દશ વાગતાં સભા ભરાશે ત્યાં સુખેથી આવવું અને ત્યાં મરજી હોય ત્યાં સુધી બેસવું. વળી કવિયોને કહ્યું કે દેશી રાજાઓની ખાનગી સભામાં, કે જાહેર સભામાં જેવી રીતે તમે કવિતા બોલતા હો, અથવા જેવી રીતે વાદવિવાદ કરતા હો, તેવી રીતે બેધડકથી અમારી આગળ સભામાં બોલવાની તમને રજા છે, કેમકે આ દેશનો ચાલ જોવાની મારી ઈચ્છા છે.

પછી ઠરાવેલે દિવસે દસ વાગ્યાથી કવિયો, તથા કેટલાએક સરદારો તે સભામાં આવવા લાગ્યા. સૌ કવિયોએ એવો ઠરાવ કર્યો કે, આ સભાનું માન સાહેબના કવિને આપવા સારૂં આપણી કવિતામાં રચનારને ઠેકાણે તેનું નામ લાવવું.

ફાર્બસ સાહેબ વિષે સન ૧૮૬૬ ના તથા ૬૭ ના બુદ્ધિપ્રકાશમાં છપાએલું છે, તથા મુંબઈની ફાર્બસ ગુજરાતી સભાના મંત્રી રા. મનસુખરામ સુરજરામે ફાર્બસ જીવન ચરિત્ર રચીને તે સભાની તરફથી પ્રગટ કરેલું છે તેમાં સર્વ હકીકત છે, તથાપિ થોડીક આ નીચે લખી છે.

ફાર્બસ સાહેબ તારીખ ૭ મી જુલાઈ સન ૧૮૨૧ માં લંડન શહેરમાં જનમ્યા હતા. પછી તેમને હેલીબરી પાઠશાળામાં અભ્યાસ કર્યો હતો.

---

૧ સંવત ૧૯૦૮ ની દીવાળી.

તા. ૩૦ મી ડીસેમ્બર, ૧૮૪૨ ને દિને મુંબાઈ પ્રાંતની સિવિલ સર્વિસમાં તેમની નીમનોક થઈ અને ૧૮૪૩ના નવેમ્બરની તા. ૧૫ મીએ હિંદુસ્તાનમાં આવ્યા. તા. ૧૦ જાન્યુઆરી ૧૮૪૪ માં પરીક્ષામાં પાસ થયા, પછી ત્રીજે દહાડે અહમદનગરના ત્રીજા આસીસ્ટન્ટ કલેકટરની જગ્યા મળી.

તા. ૧૦ મી અકટોબર ૧૮૪૫માં ખાનદેશનાબીજા આસીસ્ટન્ટ કલેકટર થયા. તા. ૯ મી એપ્રિલ ૧૮૪૬ માં સદર અદાલતના આકટીંગ ડેપ્યુટી રજીસ્ટ્રાર થયા. પછી ત્રીજે દિવસે અમદાવાદના આસિસ્ટન્ટ જડજ થયા, પણ મુંબાઈમાં રહ્યા.

સન ૧૮૪૬ ના નવેમ્બરમાં અમદાવાદમાં આવ્યા. તા. ૨૨ મી નવેમ્બર ૧૮૪૯ થી તા. ૨ જી જાન્યુઆરી ૧૮૫૦ સુધી જડજ અને સેશનજડજનું કામ અમદાવાદમાં કર્યું.

તા. ૧૫ મી એપ્રિલ ૧૮૫૦માં સુરતના આસીસ્ટન્ટ જડજ થયા.

તા. ૧ લી મે ૧૮૫૧ માં અમદાવાદના પહેલા આસીસ્ટન્ટ કલેકટર થયા.

સન ૧૮૫૨ ના આગષ્ટમાં મહીકાંઠાના પોલિટિકલ એજન્ટ થયા.

સન ૧૮૫૩ ના જુનમાં અમદાવાદના આકટીંગ જડજ થયા. અને તા. ૨૮ મી માર્ચ ૧૮૫૪ માં વિલાયત ગયા.

અને ૧૮૫૬ માં રાસમાળાનું પુસ્તક લંડનમાં રિચર્ડસન કંપનીના છાપખાનામાં છપાવ્યું, ને તે વર્ષના નવેમ્બરમાં પાછા આવ્યા.

તા. ૧૦મી જાન્યુઆરી સન ૧૮૫૭માં સુરતના જડજ થયા. તા. ૨૪મી માર્ચ ૧૮૫૮ મા ખાનદેશના જડજ થયા.

તા. ૧૧ મી અકટોબર ૧૮૫૯માં કાઠિયાવાડના પોલિટિકલ એજન્ટનો ચાર્જ લીધો. તા. ૨૫ મી માર્ચ ૧૮૬૦ માં સુરતના જડજ થયા. તા. ૨૩ મી ડીસેમ્બર ૧૮૬૧ મા સદર અદાલતના જડજ થયા.

બહુ વિચાર કરવાથી, અને ઘણાં કામ માથે લેવાથી મગજમાં રોગ થયો, તેથી તા. ૩૧ મી આગષ્ટ સન ૧૮૬૫ ને દિને પુનામાં દેહ મુકેલો. ત્યારે તેમને ચાર પુત્રો ને બે પુત્રીઓ હતી. મોટાનું નામ જાન ફેઅર ફાર્બસ, તે એ વખતે દશ વર્ષની ઉમરનો, બીજો હેનરી ડેવિડ આરસકીન ફાર્બસ, ને ત્રીજો અલેક્ઝાન્ડરની વખતે વિલાયતથી ભરૂચ આવ્યો હતો. તેને સિંધમાં મહીં ખાતામાં નોકરી મળી છે. તેની ઉમર ફાર્બસ સાહેબે દેહ મુકેલો ત્યારે સતર વર્ષની હતી.

આ કવિતવિલાસના, નવ અંક સન ૧૮૬૭ ના બુદ્ધિપ્રકાશમાં છપાયા હતા. ને ગુ. વ. સોસાઇટીના સેક્રેટરી મહેરબાન એમ. એચ. સ્કાટ સાહેબના હુકમથી તેમાં વધારો તથા સુધારો કરીને આ પુસ્તક સોસાઇટી તરફથી છપાવી પ્રગટ કર્યું છે. સન ૧૮૭૦.

દલ. ડાહ્યા. ગુ. વ. સો. આ. સે.

અંક ૧ લો.

સાહેબ—(પોતાના કવિને પુછે છે) આ કોણ છે?

કવિ—એ ગોવિંદરામ[1] શાસ્ત્રી છે. સુરેર નામના ગામમાં રહે છે, અને આ જીલ્લામાં નામાંકિત છે.

સાહેબ—શાસ્ત્રીબાવા, તમે કવિતા રચી જાણો છો?

શાસ્ત્રી—હું સાધારણ કવિતા સંસ્કૃતમાં અને ગુજરાતીમાં પણ થોડી રચી જાણું છું અને સર્વ કવિયોનો દાસ છું, હું એ વાતનું અભિમાન રાખતો નથી.

સાહેબ—વાહ, તમારી બોલવાની યોગ્યતા સારી છે. ઈશ્વર પ્રાર્થના વિષે કાંઈ કરેલું હોય તે બોલો. અને ગુજરાતી કવિતા બોલો તો સહુ સમજી શકે.

શાસ્ત્રી. **માલિની છંદ.**

ભવ ભય હરનારા, પ્રાણ પ્યારા અમારા;
ગુણનિધિ ગુણ તારા, સર્વ છે સૌથી સારા;
ચતુર જગચિતારા, ત્રાસના નાશકારા;
સકળ કર સુધારા, મેટી દે ભીતિ મારા. ૧.

વસંતતિલકા છંદ.

ઓ ઇશ્વરા અમલ ઉત્તમ આપ ઉક્તી,
જેથી જણાય જનરંજન યોગ્ય યુક્તી;
ગાવા નથી સરસ રાગ શિખી ગળાથી,

---

૧ ગોવિંદરામ શાસ્ત્રીને દરસાલ ૧૫૦ કે ૨૦૦ રૂપીઆ આપવા કરીને ઇડરના મહારાજે રાખ્યા હતા.

સભ્ય પ્રસન્ન કરવા કવિતા કળાથી. ૨.

રાગીતણાજ અનુરાગથી રાગ જામે,
કારીગરી બિજી બધી શ્રમપાત્ર પામે;
અભ્યાસથી કવિત ઉત્તમતા ન આવે,
તેનો કૃપાનિધિ, કૃપા કરી તું કરાવે. ૩.

સાહેબ—"ગાવા નથી સરસ રાગ શિખી ગળાથી" એ ચરણનો ભાવાર્થ શો છે?

શાસ્ત્રી—હું આ સભાને મારા રાગથી કે સ્વરથી રંજન કરવાને ચહાતો નથી. ગાનારીઓનો, અને ગાનારાઓનો એ ધંધો છે, માટે મારા કરતાં ઘણા સરસ સ્વરથી ગાનારીઓ અહીં ઘણીઓ છે. હું તો કાવ્યકળાથી આ સભાસદોને રંજન કરવા ચાહુ છું, એવો ભાવાર્થ છે.

શિવારામ ગાયક—સાહેબ, હું કાંઈ બોલવા ચાહુંછું.

સાહેબ—બોલો.

શિવારામ. દોહરો.

કવિજન કાવ્ય કરી મરે, ગુણ ચાખે ગાનાર;
સોની ઘાટ ઘડી મરે, રાંપ સજે શણગાર. ૪.

શાસ્ત્રી. વસંતતિલકા છંદ.

જો રક્તચંચુ[1] શિખવ્યાં વચનો ઉચારે,
તેનાં વખાણ કરીને કહીયે વધારે;
માધુર્યતો શુકતણા સ્વર સારનું છે,
ચાતુર્યતો વચનના રચનારનું છે. ૫.

એક ઠાકાર—શાસ્ત્રી, તમે અમદાવાદ, વડોદરું, અને સુરત વગેરે ગુજરાત બધી જોઇ છે કે?

શાસ્ત્રી—હાજી, હું ગુજરાતમાં સારી પેઠે ફર્યોછું.

ઠાકાર. ગીતી છંદ.

રાય કહેરે કવિજન,
સરસ કિયું પુર સહુથી ગુજરાતે;
સરસ કિયા નર નિપજ્યા,
આજ અને વળી અગાઉ ગુજર્યાં તે. ૬.

શાસ્ત્રી. ગુર્જરદેશ વિષે તો,
રાજનગરજ[2] સહુથી સરસ દીસે,
સરસ નરસ કહું કેને,
રાજન, મરજ મહુથી સરસ દીસે. ૭.

સાહેબ—(આગગાડીનું ચિત્ર દેખાડીને પૂછે છે.) આ શું હશે?

શાસ્ત્રી—અગ્નિરથ છે.

સાહેબ—એ વિષે તમે કાંઈ કવિતા કરેલી હોયતો કહો.

શાસ્ત્રી. શાર્દૂલ વિક્રીડિત છંદ.

આ અગ્નીરથ ઓપતા અનુપ છે, કે યજ્ઞશાળા કહું;
આચાર્યે કપતાન રૂત્વિજ મિત્ર, જે સેવકો તે સહુ;
જે લોકો શુભ યજ્ઞમંડપ વિષે, બેઠા સુશ્રદ્ધા ધરી;
વાસો ઇચ્છિત લોક માંહી વસશે, દાન પ્રભાવે કરી. ૮.

ઠાકાર—સારી નરસી સ્ત્રી વિષે બોલો.

શાસ્ત્રી—જે વેલાનાં ઝેરી ફળ હોય, અને જે સ્ત્રીનાં દુષ્ટ સંતાન હોય, તે નઠારી જાણવી.

શિખરિણી છંદ.

ન દીસે પુષ્પાળી, ફળીત ફળવાળી પણ, વળી;
રૂપાળી કે કાળી, ગરીત ફળવાળી પણ ભલી;
ફળો નેં સંતાનો, વિષમય વિશેષેજ છતમાં;
લતા, ને તે નારી, જરૂરજ નઠારી જગતમાં. ૯.

માટે હું ઇશ્વરરૂપી સૂર્ય પાસે માગુંછું.

આર્યા.

શુપતિ આપો સવિતા, નેથી તમારી રૂડી ગણું રવિતાઃ
કાનો આપો કવિતા, એ પણ એવી અનુભવિતા. ૧૦

ઠાકાર—ત્યારે આપણા દેશમાં તો એવી રીત છે કે, ઊંચ કુળની કન્યા પરણવી, તેનું કેમ?

શાસ્ત્રી. આર્યા.

વિવેક, વિનય સુવિદ્યા, વિશુદ્ધતા, ગુણ અમુલ્ય આચારે;
એ લક્ષણે પરખિયે, ઉત્તમનો વંશ આચારે. ૧૧.

સાહેબ—જે ભાષાથી ચોપડા તથા દફતર લખાતા હોય તે ઝવતી ભાષા કહેવાય છે, અને જે ભાષાથી કોઈ દેશમાં વ્યવહાર ચાલતો ન હોય, તે મુએલી કહેવાય. હિંદુસ્તાનમાં સંસ્કૃતથી દફતર લખાતાં હતાં, પણ તે ભાષા ક્યારે મરી ગઇ તે વિષે તમે કાંઈ જાણોછો?

શાસ્ત્રી. શાર્દૂલ વિક્રીડિત છંદ.

ભોજે આદિક ભોજનાદિ કરીને દીધાં મહાદાન જે;
ગીર્વાણી અવમાન કાળ ગણીને કીધી વિદા માનજે;
આઝરાર વિગતે ઉપર કિયા કીધી ભલી આદરી;
સારે દેશ નરેશ શ્રેષ્ઠ વિરમે શ્રાદ્ધાદિ શ્રદ્ધા ધરી. ૧૨.

---

[1] પોપટ.
[2] અમદાવાદ.

મતલબ કે એઓસાહબે ગવિંયું વાણીના અં-
ગ્રાજની [illegible] અતિ [illegible] કરવાની
હતી, અને [illegible] [illegible] ઉપર
[illegible] હતી, અને [illegible] [illegible] ઉપર
[illegible] કરેછે. તેના તે [illegible]
[illegible] અતિ [illegible] કરે છે.

[illegible] સભામાં તે [illegible]
[illegible] [illegible] પણ [illegible],
તે [illegible]. તેને [illegible] પ્રીતિ
[illegible], અને કર્યું હતું કે. [illegible]
નો [illegible] છે તે [illegible], [illegible]
[illegible] ની [illegible].

શાસ્ત્રી—અરે, તું અહિં ક્યાંથી ?

પરબ્રો—હું સભામાં [illegible] સાહેબ
[illegible] [illegible] [illegible], અને [illegible]
[illegible], પછી [illegible] [illegible] પરમાર્થે
અહિં આવ્યો.

શાસ્ત્રી—ઠીક છે.

વૈતાળીય છંદ.

પરમ પરમ[illegible], પરમ[illegible] ભાવ [illegible];
પરમ પરમ[illegible], પરમ[illegible] અહિં કેમ [illegible].૧૩

સાહેબ—આવવા દો. એને સભામાં બેસારો.
પછી તે [illegible] શાસ્ત્રી, તમારી કવિતામાં સારો મ
મક છતાં, તે [illegible] સહિત સમજાય એવી થાયછે
માટે [illegible] છે.

શાસ્ત્રી—[illegible] કવિતા [illegible] [illegible]
ની [illegible]

આર્યા.

અનુપમ [illegible] [illegible] પણ ન હોય [illegible],
તે કવિતા [illegible], [illegible] [illegible]. ૧૪

શાસ્ત્રી—([illegible] પુછેછે) [illegible] તમે
[illegible] પાસથી કેમ [illegible] છે ?

કારભારી—[illegible] ઉપર [illegible] [illegible]
[illegible] કુંવર [illegible]. તેનો [illegible]
રાખવો ઘટે નહિ પણ [illegible] [illegible] નથી

શાસ્ત્રી—[illegible] કુશ અને [illegible]. [illegible]
[illegible] થયું. પણ [illegible] તો [illegible]
મારી નહિ

શાર્દૂલ વિક્રીડિત છંદ.

[illegible] [illegible], [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] ફુલ્યાં ફુલ્યાં;
[illegible], [illegible] ખૂબ [illegible] થશે;
[illegible] તો ઠીક તેનો [illegible]. ૧૫.

સાહેબ—શાસ્ત્રી, કવિતામાં કેવો ચમત્કાર દેખો!

શાસ્ત્રી. શાર્દૂલ વિક્રીડિત છંદ.

[illegible] [illegible], [illegible] [illegible];
પામે [illegible] કવિત શુદ્ધ ગુણનાં તેવા [illegible];
આપણો કવિ[illegible], આનંદમાં એ થશી;
[illegible] [illegible] વિના, તે [illegible] તેથકી. ૧૬.

સાહેબ—શાસ્ત્રીબાવા, આજ આપના મેળાપ-
થી હું પ્રસન્ન થયો.

શાસ્ત્રી—સાહેબ આપ જેવા સજ્જનના સમા-
ગમથી અમારાં સૌનાં મન પ્રસન્ન થયાંછે અને સારા
ભાગ્યથીજ આપનો મેળાપ અમારે થયો, એવું અમે
જાણીએ છૈએ, કેમકે બીજું બધું [illegible] મળે
પણ સજ્જનનો સંગ તો સારા ભાગ્યથીજ મળે.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

[illegible] અધિક [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] ચિત્ત [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible],
સદ્ભાગ્યથીજ જન સજ્જન સંગ પામે. ૧૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

[illegible] શુદ્ધ [illegible], [illegible] સજ્જન શુદ્ધ સંગે;
[illegible] કરી [illegible], [illegible] [illegible].૧૮.

સાહેબ—[illegible], શાસ્ત્રીબાવા, તમારે કાંઈ પુસ્ત-
કનો, કે બીજી ઇચ્છા હોય તે મને કહેવું.

શાસ્ત્રી—આ દેશમાં આપનું મુખ્ય સ્થાન તો
મુંબાઇ કહેવાય કે નહિ ?

સાહેબ—હાજી, આ ઇલાકો મુંબાઇ તાબામાં
છે. માટે સરકારની મુખ્ય રાજધાની મુંબાઇ કહેવાય
અને હું પણ [illegible] [illegible] કે [illegible] વર્ષમાં મુંબા-
ઇનો મોટી કોરટમાં મને નોકરી મળશે, અને મા
મુંબાઇમાં રહેવાનું થશે.

૧ કવિ—શુક

[illegible]—[illegible] મારે [illegible] કરવાની છે કે, [illegible] ઘણા દેશમાં [illegible], [illegible] કરી છે, મારે [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]—[illegible] કેવું છે? [illegible] [illegible] છે? અને [illegible] [illegible] [illegible]?

[illegible]. [illegible]—[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ૨ જો.

[illegible]

લાલો—સાહેબ મોટા મોટા કવિઓની આગળ હું તો હાથીની આગળ કીડી જેવો છું. પણ બે અક્ષર બોલું તે સાંભળો.

વિભાવનાલંકાર. છપ્પય.

ક્યાં પારસ કર કાંતિ, કાંતિ ક્યાં દીપક કેરી;
ક્યાં મેરુ મંડાણ, અને [illegible] તણી દેરી;
ક્યાં [illegible] [illegible] નીર, જુઓ ક્યાં [illegible] જળ.
ક્યાં [illegible] [illegible], અને [illegible] બળ.
[illegible] [illegible] આગળે, [illegible] [illegible] ગતી,
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] મતી. ૨૦.

સાહેબ—તમે [illegible] [illegible] છો?

લાલો—હાજી, નાના મોટા [illegible] રીઝવીને મેં [illegible] લીધા છે.

સાહેબ—[illegible] કવિત બોલો.

લાલો. [illegible]. [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible];
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible],
[illegible] ૨૧.

[illegible]

સાહેબ—[illegible]!

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ખવાસ—(બહાર ફરો હતો તે સુમ પાડીને બોલ્યો) એનો ને ઓળખ્યા નહોતા, માટે એમ કહ્યું. પછી તો વાતો કરતાં બારોટને અને અમારે ઘણી મહેર થઈ, અને તે અમારા સ્નેહી થયા.

લાલો. મનહરછંદ. વ્યાજ સ્તુતિ.

સ્નેહીઓમાં સ્નેહી સાચો તારી તુલ્ય કોને કહું,
સજ્જન સદા સોંપી સુવાસાર સ્નેહથી;
રહો બેઠી રાત સારી મદા બધ પાસી મરી,
છુટ તો નિચારી [illegible] થઈ દેહથી:
સદ પીલી પીડી ન કે કુંનની મદામ લોડી,
જમનીના સ્નેહે પોર ભાગી શકો તેહથી;
ચિત્તનો તજી તમામ કહે દલપતરામ,
તમારા તજો ત્રાસ રહો નહિ તેહથી. ૨૨.

ખવાસ—આટલામાં મારૂં હશે તેમાં મારો વાંક કેવો!

લાલો—હું તારો વાંક કાઢતો નથી, એનો વિધાતાનો વાંક.

મનહરછંદ. વ્યાજનિંદા.

તારો વાંક નહિ તેમાં વાંકો વિધાતાનો,
પણ ઘણાં પુરણ ધરીએ તે ધરીએ;
પછી વાંક પ્રભુનો પાડું નહિ પોતે લિખ,
તેમાં તેનો તારો વાંક જાણીએ છતાં ડરીએ:
જમીની સુધણી નહિ સુધણી અવળી હશે,
કોનો નહિ તેને ભિન્ન પાડીને ભાડીએ.[1]
દીવાળીએ માગે ઘડી ઘડી દલપત કહે,
સારી પેરે સહી, હવે તે સ્વપે હરીએ. ૨૩.

સાહેબ—દીવાળીના વર્ણનનું કવિત બોલો.

લાલો—દીવાળીનું. કે દેવાળીઆનું બોલું !

સાહેબ—તમારી મરજી

બારોટ—પૂર્વ ગુજરાતમાં દેવદાર ઉપરથી દેવાળીઓ કહેવાય છે અને પશ્ચિમ ગુજરાતમાં તે કરનાર પોતાની દુકાને તાળું દીવા કરો. તેવું તે બંધ કરીને એક દીવા મૂકીને અવળી પાઘડી મૂકીને બેસે. તે દીવા ઉપરથી દીવાળીઓ કહેવાય છે તે વિષે કવિત સાંભરે.

[1] ભાડીકું તાલુકીમાં ધારનું વાસણ હોય છે.

દીવાળીનું અથવા દીવાળીઆનું વર્ણન.

શ્લેષાલંકાર—મનહર છંદ.

મેવા ને મીઠાઈ ખાય ગીત ગાન તાન ગાય,
અતર ફુલેલે લોકો બનેલા બાગીઆ;
સાજુએ પોશાકો સારૂ શરીરે પોશાક સજે,
સોનામાં રમેશા પેરે શોભીતા સોનાગીઆ;
નાચકા નચાવે ને રચાવે રંગ રાગ રસ,
કારખાનાં છોડે ઘેર ઘણા રંગ રાગીઆ;
દેણું ન દે દોકડો. ને લેણું તો ન લેવાય જાય,
દામે દલપત દેખો દેખોરે "દીવાળી આ." ૨૪.

સાહેબ—ગઈ દીવાળીને દહાડે તમે કયાં હતા

લાલો—એક રાજા મને વારે વારે કહાવતો હતો, કે તમે એકવાર મળવા આવજો, તેથી ગઈ દીવાળીને દહાડે હું તેને ગામ મળવા ગયો. મળ્યા પછી તેણે મને ઉતારો આપ્યો અને તેના માણસે મને કહ્યું કે શીધું આવતાં વાર લાગશે માટે સુખડી મોકલીશું, ને હાલ ફરાળ કરજો, પછી ધીમે ધીમે રસોઈ કરાવજો. આ વાતનું બેહું બતાવી મુક્યું છે. પછી તેણે જાને ધાણીચણા મોકલ્યા અને શીધું મોકલવાનું ભુલી ગયો, તેથી સાંઝસુધી હું તો ભુખ્યો રહ્યો. સાંઝે દરબારની કચેરીમાં ગયો, ત્યાં પુછ્યું ત્યારે મેં એક કવિત કહ્યું.

સાહેબ—તે કવિત બોલો જોઈએ.

લાલો—મનહરછંદ. અનુમાનાલંકાર.

રાજાનો નોતરાં આજ ઘરે ઘરે ગોળ થશે,
તેમને પરવ તણી ને દીવાળી ચાખ્યું.
[illegible]
ઉત્તમ પુરુષ આજ [illegible] ન ચાખ્યું;
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૨૫.

સાહેબ—તમે અમદાવાદમાં રહો [illegible] છો!

[1] સવારે દહાડે દેણું દેવું આપવું, લેવાનો રૂપ નથી.

લાશો—હું ધારૂંછું એક અમે અમદાવાદમાં [illegible] ... કે સાંભળી જેવા લાયક [illegible] ... [illegible]

[illegible]

[illegible]

ફાદરે.

માત ગાડિ પર સરસ છે, જેવા લાયક જેહ;
વાત અગાઉજ આપની, જરી ન જોતા તેહ.૨૭.

સાહેબ—પછી તમે શું કર્યું?

લાશો—અમે સમજ્યા કે અમદાવાદમાં આટલી જગાઓ મુખ્ય જોવા લાયક છે, એવું આ કવિતમાં માપુએ આપણને સમજાવ્યું. પછી આગાઉથી વાત ગુણી એ બધી જગાઓ અમે જાતે જોઈ આવ્યા. જો એવા હુશીઆર માણ મળ્યા ન હોત, તો એ-માંની એકાદ જગા જેયા વિના રહી જાત.

સાહેબ—વાક આગગાડીનું એક કવિત કહો જોઇએ.

લાશો. સદૈવાલંકાર—મનહરછંદ.

માને આગગાડી ઉંકે ગણીએ ગરૂડમાડી,
નીરખી નિરંજને, છે જામીન રંગની;
જેડને ઉપાડી જાય, અગાડી અગાડી જાય;
એક આજ લાગ, મહરાજ ગંઠ ગંજની;
[illegible] જાય, આખી [illegible] જાય,
પાણી મોટું માન તે, [illegible] માન અંગની;
કરે [illegible], મહીમાનરૂપે પુરી જાય,
[illegible] કહું, કે હનુમાનની મા અંજની. ૨૮.

ડાકેર—ગુજરાતમાં જુદા જુદા ધર્મ ચાલુ છે, તેમાંના તમે કિયા ધરમને માનો છો?

લાશો—[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

[illegible]

લાલો—એવી કવિતાની બરાબર પરીક્ષા કરીને ઉત્તમ, મધ્યમ, અને કનિષ્ટ કવિતા જુદી કરી આપે એવા શ્રીમતેમાં તો એક ભાગ જોવામાં આવ્યો છે, કેમકે તે પિંગળ વગેરેના નિયમો જાણે છે.

મનહર છંદ.

હીરા અનંત ગુણ એનો જાણે ઝવેરાત,
વિષ્ણુના વિવેક ગુણ ગરૂડ વખાણે છે;
નદીપતિનો મહિમા નદી જાણે નદીરાજ,
સુરજના ગુણ સમમુખો કર જાણે છે;
ચંદ્રના [1] સર્વ ગુણ ચકોર મહારાજ,
વધ વહ્નિને વાસ પૂરણ પિછાણે છે;
વાણી દેવીનો વિવેક વદે દલપતરામ,
દશરથ જેમ છે તે હંસરાજ [2] જાણે છે. ૩૦

પછી તે ભાટે રજાની રજા માગી. ત્યારે સાહેબે તેને એક નોટ આપી.

શાસ્ત્રી—ભાટ, તમે એનાં નાણાં લઈને શું કરશો ?

લાલો—ઇન્વેસ્ટરી સાહુકાર હશે તેને ઘેર વ્યાજે મૂકીશ.

શાસ્ત્રી—તે કેટલું વ્યાજ આપશે ?

લાલો—સેંકડામાં એકનું ચાર આના હિસાબે આપશે.

શાસ્ત્રી—ત્યારે તે કરતાં ભાટ જેવા કોઈ બ્રાહ્મણને આપીશ તો પૈસે બાર તમને સો ઘણા રળી મળે.

પરસો—અરે આ તો ભણેલો છે માટે આપણ આપે તેને તો પૈસે બાર હજાર થશે અને

લાલો—તમારી પાસે હું કાંઈ પુણ્ય દેખતો નથી, માટે તમારે નાણાં એકઠાં હોવાને. એકમાં લેવા જાઓ, એક જણનું ખાતુ પડાવશે, અને એકજણનું જતીન થશે. એટલે તમને નહીં પૂછે કે તમારી પાસે પુણ્ય છે કે નથી. પણ દૂનો તમને નહિ પીરૂ

સાહેબ—એમ કેમ ! તમને શાસ્ત્રીનો ભરોસો પડતો નથી !

લાલો. ઉપમાલંકાર–મનહર છંદ

પાસે પુણ્ય પેખ્યા પાખી આપવું ઉધારે ધન,
એનો એકસાથે કાગળો કાવ્યો ફાયદો;
આપીએ આગમમાં તે પામીએ જો પૈસે બાર,
કેવા ધણી અક્કલથી થશે કાવ્યો કાયદો;
એક કહે બે માગણ બીજો કહે હજાર ભણ,
ફાવે તેમ બોલે ને બતાવે જાડો ફાયદો;
કહો શાણા સરદાર કેમ વિશ્વાસ આવે,
એનો જેવો જુગારનો જુગારનો ફાયદો. ૩૧.

પછી ભાટ સલામ કરીને ગયા.

અંક ૨ જો.

ત્યાં એક ઘરડી વેમનેથી જુમ પાડીને એક સોરઠો વારે વારે બોલતો અને પોતાના મોટા મોટા ઉપર હાથ ફેરવતો આવે છે.

સોરઠો.

કરેલ કીર્તિ મેર, દુનિયામાં તે દેખતાં;
ફાજેલ રૂપે ફેર, ભોજ પધાર્યો ભૂમિમાં. ૩૨.

સાહેબ—આ કોણ છે !

કવિ—એના વડીલોને દેવાસણ નામનું ગામ કવિતાના ઇનામમાં મળેલું છે. ત્યાં તે રહે છે, અને તેનું નામ રણછોડદાસ છે. તેણે શત્રુભંજનના વર્ણનનો રેણખી છંદ ઘણો સરસ કરેલો છે. તે ગુજરાતમાં કવિતાના શોખી ગૃહસ્થોને મોઢેથી મેં ઘણું કેટલુંક સાંભળ્યો છે. પછી ગઢવીએ આવીને સાહેબને સલામ કરી, ત્યારે સાહેબે પણ સલામ કરીને ખુરશી આપી આગના કરી, એટલે તે ઉપર ગઢવી બેઠા.

સાહેબ—ગઢવી, તમે સંસ્કૃતમાં સરસ કવિતા રચી શકો કે નહિ !

રણછોડ—સર્વ પ્રાણીને અને પદાર્થોને, પ્રભુએ મુખ્ય એક એક ગુણ વર્ઝી આપેલો છે, તેથી એક આગમના માટે ફુરિયાદ કરી હતી તે સાંભળો.

અપ્રસ્તુત પ્રશંસાલંકાર–મનહર છંદ.

આંબો કહે મને ફૂલ ફળ્યાં ગુલાબ જેવાં,
તો પ્રભુ તેથી રૈયત ખાનું હું સંસારમાં;
ખાલી એટલીજ ખામી કીધી છે નકામી સ્વામિ,
તેથી હું ફરવું હેઠ કરી તેની હારમાં;
અરે આંબા મેં તો દૃષ્ટિ સર્વને ખાતી રહેવા,

---

૧ ચંદ્રની—કાર્તિક રાત્રી. ૨ હંસરાજ કરમશી.

૧ સને ૧૮૬૫ ના ગેર સરકારનો.

નિરખે એક મુખ ગુણ નર નારમાં;
[illegible]
[illegible] એક [illegible]. ૩૩.

[illegible] કવિતા [illegible] ગુણ [illegible] મારામાં [illegible] તેમજ મારામાં [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] છંદ.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]

[illegible]

રણછોડ— મનહર છંદ.

[illegible]

આશા રાખે ઉના ઉના ડામની કે દામની;
નામની તારીફ કરી રણકારનો રીઝતી,
જુવે પેઠી પેખે ને પ્રિતમની કે નામની:
ભામની પડી સેવા બરણ કરે હરામ પાસ,
કહે રણછોડ તે હરામની કે ભામની, ૩૨.

સાહેબ—પણ તેજ તમને કાંઈઆવડ્યું કે નહિ?

રણછોડ— મનહર છંદ.

અતિ અપમાન કરી દયા વિના દીધું દાન,
એવું દાન દીધાથી ન દીધું તેજ સારૂં છે;
આગમ ન સોધી પણ કપટનું કીધું કામ,
એવું કામ કીધાથી ન કીધું તેજ સારૂં છે;
પાણીની તરસ સારે વિખનું પીધું પાન,
એવું પાન પીવાથી ન પીધું તેજ સારૂં છે;
કહે રણછોડ ડગતા પ્રભુનું લીધું નામ,
એવું નામ લીધાથી ન લીધું તેજ સારૂં છે. ૩૪.

સાહેબ—હવે તેજ તમારી કવિતા સાંભળીને, તે સારી છે, કે નરસી છે એવું કાંઈ કહ્યું કે નહિ.

રણછોડ—એક સરસ્વતિના સાત વરસ સુધી આરાધન કરીને, રાગ રાગણી આલાપવા શીખીને, એક ગોરે રીઝવવા ગયા તેનું શું થયું.

સાહેબ—તે કેવી રીતે?

રણછોડ— મનહર છંદ.

એક સરસ્વતિના સાત વરસ સુધી શીખી,
[illegible] છે;
[illegible]
[illegible] છે.
[illegible]
[illegible] છે.
[illegible]
[illegible] છે ૩૮.

[illegible]

સાહેબ [illegible]

રણછોડ— મનહર છંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] ૨૯.

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

રણછોડ—[illegible]

સાહેબ—તે શી રીતે?

રણછોડ—અપ્રસ્તુત પ્રશંસાલંકાર. મનહરછંદ.

[illegible] ૩૦.

[illegible]

સાહેબ—ત્યારે શું કરવું?

રણછોડ— મનહર છંદ.

[illegible] ૩૧.

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

રણછોડ—અપ્રસ્તુત પ્રશંસાલંકાર. મનહરછંદ.

[illegible] ૩૨.

સાહેબ—[illegible]

રણછોડ—[illegible]

સાહેબ—[illegible]

રણછોડ— નિરુક્તિઅલંકાર—મનહરછંદ.

[illegible] ૩૩.

સાહેબ—[illegible]

રણછોડ—પર્યસ્તાપન્હુતિઅલંકાર—મનહરછંદ.

[illegible]

૧ [illegible] ૨ [illegible]

રામકથામાં કહ્યો છે ઉત્તમ તો રામરસ,
દામરસ કેક તો રૂડો ગણે છે રોકમાં;
તુચ્છ જાણી બીજા બહુ તજીને તમામ રસ,
હરામી હરામ રસ ચાખી ફુલે ફોકમાં;
જેણે જેમાં સ્વાદ દીઠો દાખે દલપતરામ,
કવિ રૂડો કાવ્યરસ લેખેછે આ લોકમાં. ૪૪.

જે વસ્તુ પારકા ઉપયોગમાં આવે, તે વસ્તુનેજ ધન્ય છે. પશુનાં ચામડાં, પક્ષીનાં પીછાં કામમાં આવે છે, પણ માણસની તો મહોબત, અને કવિનાં વચન બીજા લોકોના ઉપયોગમાં આવે છે.

દૃષ્ટાંતાલંકાર—મનહર છંદ.

પશુઓના પંડતણાં ચામડાંને ચાહે લોક,
પક્ષીઓની પાંખ કામ આવે કેક ઠામમાં;
ઝાડતણાં ફુલ ફળ પાન રસ કાઠ ઠાઠ,
એતો ઉપયોગનાં ગણાય ગામે ગામમાં;
કાંચળી સરપની ને કીડાઓની લાળ હીર,
માંછલીનાં મોતી ગોતી ધરે લોક ધામમાં;
કહે દલપતરામ માનવીની મહોબત,
કવિયોનાં કથન આવેછે અતિ કામમાં. ૪૫.

સાહેબ—વારૂ કવિના મુખમાં અમૃત હોય એવું કહેવાય છે તે ખરી વાત હશે?

રણછોડ—હા સાહેબ, ખરી વાત છે.

સાહેબ—અમૃત શબ્દનો તો એ અર્થ છે કે, તે મોતથી બચાવે.

રણછોડ—તે અમૃત કરતાં પણ કવિના મુખના અમૃતમાં વધારે ચમત્કાર હોય, કેમકે પેલુ અમૃત તો જીવવાળા પ્રાણીનેજ મોતથી બચાવે, અને કવિતો ચાહેતો જડ પદાર્થને પણ મોતથી બચાવીને ઘણાં વર્ષ સુધી જીવાડી શકે.

સાહેબ—એ વાત આ બધી સભા કબુલ કરે, તેવી ખાતરી શી રીતે કરી આપશો?

એવામાં સભાસદોને વહેંચવા સારૂ પાન સોપારી વગેરે લાવેલા તેમાં ઈલાઈચીનું પડીકું છોડીને ઇલાઇચી રૂપાની રકાબીમાં મૂકી હતી, અને તે પડીકાના કાગળો વતે, જનાવરની હગાર જાજમ ઉપરથી લુહને તે કાગળો બહાર ફેંકી દીધેલા હતા તે રણછોડદાસની નજરે પડ્યા. એટલે એક છોકરાને કહ્યું કે પેલા કાગળના ડુચા લાવ, પછી તેણે તે ડુચા લાવીને આપ્યા, એટલે રણછોડદાસે તે ઉકેલીને પહોળા કર્યા.

સાહેબ—નહિ નહિ, એવા ન્યુસપેપરના ખરાબ કાગળ શાવાસ્તે લ્યોછો?

તમારે કાગળ જોઈતા હોય તો હું બીજા સારા આપું.

રણછોડ—નહિ સાહેબ. આનોજ મારે ખપછે.

પછી તે ડુચામાંથી બે કાગળો નીકળ્યા, તેમાં એક ન્યુસપેપરનો હતો અને બીજો લખેલો રદી હતો તે લઈને.

રણછોડ—જુઓ સાહેબ આમાં લખેલી વાત હવે કેટલા દહાડા જીવશે?

સાહેબ—એ ન્યુસમાં છાપેલી વાત જેણે વાંચી હશે તે ઘણાએકને એકાદ વર્ષ સુધી સાંભરશે, પછી વીસારી દેશે. કેમકે એવાં તો ઘણાં છપાય છે. તેમાંથી બધાય કેટલાં સંભારી રખાય?

અને આ ચીઠીમાં લખેલી વાત તો ફક્ત એક, ત્રણ જણે જાણી હશે માટે આજથીજ એ ડુચો ઉકરડામાં જશે એટલે તેનું મોત આવી ચુક્યું.

રણછોડ—વારૂ એ ચીઠી વાંચો તો ખરા! જોઈએ તેમાં શું લખેલું છે? પછી તે ચીઠી વાંચી. તો સુરતના આતમારામ ભુખણની ત્યાં દુકાન હતી. ત્યાના મુનમે એક મુનસીને આબુ પહાડ ઉપર હવાખાવાની જગા કેવી છે, તે જોવા સારૂ મોકલેલો હતો, કેમકે અહીં તાપ બહુ પડતો હતો, માટે ક્યાંઈ ઠંડી હવા હોય ત્યાં જવાની મરજી હતી. તે મુનસીએ આબુ ઉપર જઈ આવીને એ ચીઠી લખેલી હતી.

મુનીમનુ નામ લખીને પછી લખ્યું હતું, કે જ્યાં ઉન્હાળામાં ભલા ભલા રાજાઓ આવીને વસે છે. એવી સુંદર રસાળ પૃથ્વી મેં આબુ ઉપર દીઠી. વાહવાહ શી રસાળ પૃથ્વી છે! જ્યાં સારી હવાજ હવા મળી. જ્યાં પીક (કોયલ) ઇત્યિન વાસો વસે છે. અને કપિ (વાનર) પણ ત્યાં ચાહીને વસવા જશે. અને કેક વાદ કરે છે, પણ જે પહાડમાં હરેક તાજી દવાઓ છે તેનો ગણતાં તાગજ નથી આવતો. ઓ યાર, તું કહીશ કે આ તારીફ વાજબી છે, માટે હે યાર, ત્યાં જવાને સિતાબી કર.

પછી રણછોડદાસે તે મતલબનો એક દોહરો અને સવૈયો બનાવીને શીલેટ ઉપર લખ્યો.

સાહેબ—દેશીઓનું દુઃખ મટવાનું ગ્રહ શું છે તે વિષે કવિત આવડતું હોય તો બોલો.

પૃથીરાજ—મનહરછંદ—કારણમાળાલંકાર.

[illegible] વિત્તમાં વિચાર થાને,
[illegible] ગુણિજન થાય છે;
[illegible] કાળ કુશળતા [illegible],
[illegible] થાય છે;
[illegible] અનેક ધરી શકે,
[illegible] દેખાય છે;
[illegible],
[illegible] દુઃખ દૂર જનકે. ૪૮.

સાહેબ—[illegible] સુધારો છે.

[illegible]

પૃથીરાજ—[illegible]લંકાર—મનહરછંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૪૯.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૫૦.

સાહેબ—[illegible]

પૃથીરાજ—[illegible]લંકાર—મનહરછંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

પૃથીના પેટની કમાઈ જુગતી જહીં;
પચીસ હજાર મૈલ પૃથ્વી પ્રમાણ થયું.
જેહનું પ્રમાણ જોતાં કયું જાતું નહીં;
કહે દલપત હજી તો કહી શકાતું નથી,
વિદ્યા દેવી જ્ઞાન કેવું કેવું આપને અહીં. ૫૧.
તેલ વિના દીવા થયા, તારમાં સંદેશા ગયા,
બેલ ઘોડા વિના ચાલે ગાડીઓ એવી બની;
ચિત્રામણ પિછી આવે નિતમાં વિચિત્ર,
જુઓ યંત્ર જોરથી મારીઓ ફરે ઘણી;
વહે જે વરાળ. [illegible] દુનીયામાં કામ કરે,
સાંચાથી શીવાય, ને નખાય લિપિને ખણી;
કહે દલપત હજી તો કહી શકાતું નથી,
વિદ્યા દેવી કેવી શક્તિ જનેરને આપની. ૫૨.

સાહેબ—(ભૂગોળ ખગોળના ગોળા દેખાડીને કહ્યું કે) આ ગોળા તમે કોઈ સમે દીઠા છે?

પૃથીરાજ—હા, સાહેબ પુષ્કળ દીઠા છે.

સાહેબ—એ ગોળા વિષે કવિત આવડતું હોય તો બોલો.

પૃથીરાજ—અંતાપહ્નુતિઅલંકાર—મનહરછંદ.

[illegible] ગોળા [illegible],
[illegible] છે કે [illegible] આકાશના એ ઓળા છે!
[illegible], ને હેમ, હરિ, [illegible] સહિત, [illegible],
[illegible], એવી રીતના એ ધોળા છે;
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૫૩.

સાહેબ—[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

પૃથીરાજ—[illegible]લંકાર—મનહરછંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

૧ [illegible]

૨ [illegible]

જશે તે કાંઇ વાજબી કહેવાય નહિ. વાર, ત-
. રબિઓ ગઢવી બંને હિંદુજાતિના છો તથા-
તમારા બંનેના સ્વભાવ જુદા કેમ જણાય છે?

પૃથીરાજ—જુઓ સોય, અને કાતર બંને
જાતિનાં છે, અને બંનેનો ગુરૂ પણ એક દર-
છે, તથાપિ તે બંનેના સ્વભાવ જુદા છે.

સવૈયો.

વંશ વિષે ઉપજ્યાં, સહવાસ સદૈવ નિવાસ વસાવે,
ર ઉપદેશ તથાપિ, મિજાજ કદી મળતો નહિ આવે
જુઓ દલપત્ત કહે, દરજીતણી પેટી વિષે દરશાવે;
કાપી કરે અળગાં, પણ સોય સદૈવ સલાહ કરાવે.૫૮

સાહેબ—ત્યારે હવે તમારા બે વચ્ચે જે વાંધો
તે પતાવીને સલાહ કરો.

પૃથીરાજ—આપ જેવો ત્રહિત વચમાં પડતો
હ થાય કહ્યું છે કેઃ—

સવૈયો.

. વીર વચ્ચે ન પડે, વચમાંહિ પડેલ મટે નહિ વાંધો;
ળી રસરૂપ દિસે ન,વિના જળ જો રૂડીરીતથી રાંધો
સાજું કદી ન બનેજ, ગમે ત્યમ ગાંઠ બરાબર બાંધો;
તંતુ મળ્યે દલપત્ત, મળે સુખદાયક સુંદર સાંધો.૫૯

આંક ૯ મો.

એક કવિ નીચે લખેલો સોરઠો બોલતો બોલ-
આવે છે.

સોરઠો.

કવિતા વેલી વીર, ચૂમ થાત ગુજરાતથી;
નિર્મળ છાંટી નીર, ફેલાવી તેં ફારબસ. ૬૦.

સાહેબ—એ કોણ આવે છે?

દલ૦—એ ભાવનગરના દરબારના કવિ છે, અને
[નામ ગઢવી પાતેભાઇ છે; તે જુનાગઢ વગેરે-
જુના ઇતિહાસની વાતો બહુ જાણે છે.

સાહેબ—ખરા ખરા, એમની પાસેથી રાસ-
ામાં લખવા સારૂ આપણે ઘણી વાતો લીધી છે.
એક મહિના સુધી આપણે સ્વારીમા રાખ્યા
, અને પછી વળામાં તેમને વિદાયગિરી આ-
હતી.

દલ૦—હા સાહેબ, તે એજ છે.

પછી ગઢવી આવીને સલામ કરીને એક ખુર-
શી ઉપર બેઠા.

સાહેબ—કેટલાએક કવિ એવા હોયછે કે, તે
પંડેતો લોકોનાં મનરંજન થોડાં કરી શકે, પણ
તેની કવિતા વાંચીને લોકો ઘણા રંજન થાય તેનું
કારણ શું?

પાતેભાઇ—કેટલાએક રાજા કરતાં તેની પ્રજા
સારી હોય છે. ગુરૂ કરતાં શિષ્ય, અને કારીગર ક-
રતાં, કારીગરી સરસ હોય છે, કહ્યું છે કેઃ—

મનહર છંદ.

રાજા કરતાં તો કૈંક પ્રજામાં પુરૂષ જોયા,
જેના પુણ્યથકી ઘણી પ્રજા પાણી પીવે છે;
પિતાથી તો પુત્ર પૂરા પરાક્રમી પ્રૌઢ પેખ્યા,
શિક્ષકથી શિષ્ય ઘણો જશ પામી જીવે છે;
ખાણો આગજકીતણો પૂરો ન પ્રકાશ પડે,
દાખે દલપત જેવો દીવીતણો દીવે છે;
સાંચાનો બનાવનાર સારૂ નહીં સીવી શકે,
શીવ્યાનો સાંચો સારૂ એવું સારૂં સીવે છે. ૬૧.

સાહેબ—તમારી નાતના બધા લોકો શો ધંધો
કરતાં હશે?

પાતેભાઇ—કેટલાએક વેપાર ત... નોકરી
વગેરે કરેછે, અને કેટલાક કવિતાનો ધંધો કરે છે,
જેમ પાણીની પેદાશ એકજ આકાશમાંથી થાય છે.
પછી જેને જેવો સંગ તેવો રંગ લાગે છે,
જેમ કે.—

પર્યાયાલંકર—મનહર છંદ.

ગંગામા ગયુ જે જળ ગણાયું તે ગંગા જળ,
ગટરમા ગયુ જળ ગટ્ટુ તે ગણાયું છે;
ખારે દરીયે ગયુ તે ખરેખરૂં ખારૂં થયું,
છાશમાં પડ્યુ તે છાશ રૂપે થૈ છણાયું છે;
શેલડીએ શોસ્યું થયુ શેલડીના રસ રૂપે,
ચૂનામાં ભળ્યું તે ચૂના રૂપ થૈ ચણાયું છે,
એકજ આકાશની પેદાશ દલપત કહે,
જેવો જેવો જોગ થયો તેવું તે જણાયુંછે. ૬૨.

સાહેબ—જે માણસ, બીજા લોકોની નિંદા કરેછે, અને
પોતાના દુર્ગુણ દેખતો નથી, એવા માણસને શીખા-
મણનું એક કવિત બોલો.

[illegible]—કવિત.

[illegible]

[illegible]—કવિત.

[illegible]

[illegible]—કવિત.

[illegible]

દૃષ્ટાંતાલંકાર.

[illegible]

[illegible] કવિત.

[illegible]

[illegible] કવિત.

[illegible]

પૂર્વી વિષે અર્થ.

[illegible]

[illegible]

[illegible] વરસના લોકો વસે છે, અને તે [illegible] કામમાંજ [illegible] નથી. [illegible] વળી જે [illegible] વિચાર કરે છે, [illegible]

પાંચમી રીતે અર્થ.

[illegible] " વરનું " એટલે [illegible]

છઠ્ઠી રીતે અર્થ.

[illegible]

[illegible]

સાહેબ—આ [illegible]

[illegible]— કવિત.

[illegible]

ફાંધી ભલો કારીગરી કહે દલપતરામ,
સંસારમાં તેથી સુખી તારાં બચ્યાં બાળ છે. ૬૯.

સાહેબ—આ એક પગના મેળ વિષે કવિત બોલો જોઇએ.

પાલોભાઈ— કવિત—[illegible].

એક દરજીઆતણી ઓલાદમાંથી ઉપજેલો,
અને વળી આજ જાને હું છું એક દરજીઓ;
સારો કે નઠારો જેવો ધારો તેવો મારે શિર,
ભાર [illegible] પણ જાતે નથી ભંગીઓ;
સારા સરદાર વચ્ચે બેસવાનો અધિકાર,
કહો પછી કોણ મને કહેશે કુઢંગીઓ;
કહે દલપતરામ મીઠાં વિના મારું નામ,
મેં જ કર્યું તો તમે તપાસો મારા સગીઓ. ૭૦.

સાહેબ—શાબાશ પાલોભાઈ તમેતો [illegible]રના દરબારનું એક રતન દીસો છો. પછી પાલોભાઈ સલામ કરીને સભામાં એક ખુરસી ઉપર બેઠા.

અંક ૬ ઠો.

એક કવિની સાથે પાંચ સાત માણસ કર્તા એ રીતે આવતા જોઇને.

સાહેબ—આ કોણ આવે છે?

દલ—એ [illegible]

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

ધીરજી—આખી દુનીઆમાં જેટલા રાજવંશી છે તે બધાના ઇતિહાસ અમે જાણીએ. આપના દેશનું નામ ફ્રાંસ શાથી પડ્યું તે વાત પણ અમે જાણીએ, અને આપને તો એ વાતની પૂરી ખબર હશે કે નહિ હોય.

સાહેબ—(થોડું હસીને) વારુ શાથી અમારા મુલકનું ફ્રાન્સ નામ પડ્યું ! કહો જોઈએ !

ધીરજી—દક્ષિણ દેશનો મુખ્ય દેવ ખંડોબા; અને ગુજરાતની મુખ્ય દેવી બેચરાજી, એ બંને એક સમે યુરોપખંડ જોવા સારૂ જઈ ચડ્યાં હતાં.

નિરૂક્તિલંકાર—મનહરછંદ.

ખંડોબા ને બેચરાજી દેવ ચડ્યાં યુરોપખંડ,
દેખવા લાયક દેશ દેખવા સરસ તે;
પુરાતનમાં ફિન્લાક સાહેબના પૂરવજે,
હરખથી પૂછ્યું તે બંનેને મુખ હસતે;
પૃથ્વીમાં આ પુત્રપૌત્ર પરિવારવાળા,
મેળવશે કેવું માન, અને કેવો જસ તે,
ખંડોબા બોલ્યા કે "ફ્રાં" બેચરાજી બોલ્યાં "બસ"[1]
બંને મળી બીરદ[2] બનીયું "ફ્રાંસબસ" તે. ૭૩.

સાહેબ—તમે કિયા કિયા દેશ જોયા છે!

ધીરજી—"જ્યાં ન પહોંચે રવિ ત્યાં પહોંચે કવિ" અત્યારે સૂર્યની નજર અર્ધા ભૂગોળમાં પહોંચતી હશે, અને અમે અહિં ઉભા રહઈએ પણ અમારી નજર ચારે ખંડ ફરી વળે.

સાહેબ—વારુ ચારે ખંડમાં અત્યારે શું છે, તે નજર ફેરવીને કહો જોઈએ.

ધીરજી—(આંખો મીંચીને થોડો વિચાર કરીને.)

અનન્વયાલંકાર—દોહરો.

અમેરિકાને એશિયા, વળી આફ્રિકા યુરોપ;
ક્યાંઈ નથી ફિન્લાક સમ, અવર પુરૂષમાં ઓપ. ૭૨.

મનહરછંદ.

કોસ્તુભનો વીરો હીરો કોહીનુર[3] એક છેક,
બીજો ધરણીધરે ધરાબધ્યે ધર્યો નથી;
અચળમાં[4] અચળ[5] હિમાચળ સમાન ઉંચો,
ઠામ ઠામ જુઓ કોઈ ઠેકાણે ઠર્યો નથી;
ચીનનો પ્રાચીન કોટ એવો મોટો કોટ અને,
રૂશ દેશ જેવો દેશ બીજો પ્રસર્યો નથી;
ગુજરાતી ગુણીઓના ગુણનો ગ્રાહક એક,
ફિન્લાક સાહેબ બીજો સાહેબે કર્યો નથી. ૭૨.

સાહેબ—વારુ વિકટોરીયા મહારાણી અત્યારે શું કરેછે, તે તમે દેખતા હો તો કહો.

ધીરજી—તે મહારાણીના હાથમાં કલમ છે, અને દુરબીન લઈને હિંદુસ્તાન ભણી જુએ છે.

સાહેબ—શું જુએ છે!

ધીરજી—રૂપકાલંકાર—મનહરછંદ.

પૂરણ પ્રમાણિક જે રાણી વિક્ટોરિયા તે,
પોતાની પ્રજાને પૂરા પ્યારવડે પેખે છે;
ગરીબ તવંગર કે કાળી ગોરી કાયાતણો,
તેને મન તફાવત નહીં મીન મેખે છે;
કોણ કોણ સુખી છે ને કોણ કોણ દુખી છે તે,
લખી લખી લેખણથી લેખું તેનું લેખે છે;
દેશ હિંદુસ્તાન દીસે દાખે દલપતરામ;
દીલ અનુભવ રૂપી દુરબીને દેખે છે. ૭૪.

સાહેબ—મહારાણીના મનની વાત પણ તમે જાણી શકોછો કે?

ધીરજી—અમે શું જાણી શકીએ? પણ અમને સરસ્વતી માતા પ્રસન્ન છે. તે બધી વાત કહે છે. જો તે વાતની ખાતરી થતી ન હોય તો હાલ આપના મનની વાત કહી આપું.

સાહેબ—મારા મનની વાત કહો જોઈએ.

ધીરજી—સ્વભાવોક્તિલંકાર—મનહરછંદ.

દેશ ગુજરાત વિષે વધારૂં વિદ્યા વિશેષ,
એવી કરૂં ઓપનો યુરોપના આકારમાં;
કેટિ કેટિ વિધિની વધારૂં કળા કુશળતા,
હિકમતી કરૂં મેટબ્રિટનની હારમાં;
ગુજરાતી કવિઓના ગુણને અજવું ને,
સમજવું વળી તેઓને શ્રીમંત આ સંસારમાં;
કહે દલપતરામ સાહેબ ફિન્લાક શુદ્ધો,
આ સમે છે એવી વાત આપના વિચારમાં. ૭૫.

તે સભામાં એક પારસી સાહેબ બેઠા હતા, તેઓને સભાસદોએ પૂછ્યું કે ફાર્બસવંશ વિષે

---

૧ પૂર્ણ. ૨ આશીરવાદનાં કવિતા બીરદ કવિયોએ દેશી રાજાઓને આપેલાં છે. તે સાંભળીને બોલ્યા હોય તેની વાત બની બેઠી છે. ૩ તેનું તેજ હિંદુસ્તાન ઉપર પડેછે, માટે ને હીરો સર્વોપરી ગણેલ છે. ૪ પૃથ્વી. ૫ પર્વત.

આનંદ જનુઆમાં કાંઈ હોય તો મહેરબાની કરીને અમને કહો.

પાદરી—"સરકારેને ફરમાન" એવા નામનું એક પુસ્તક અંગ્રેજીમાં [illegible] સન ૧૮૪૪ માં રચ્યું છે. તે એજ વરસમાં લંડન શહેરમાં છપાયું છે તેમાં ફ્રાંસ વંશ વિષે લખેલું છે. તથા "[illegible] અને હીરલ્ડીકનેરી" ને [illegible] તથા [illegible] છે. તેમાં [illegible]

[illegible] ઈ. સ. ૭૦૦ ના ઉપર [illegible] [illegible] નામનો પુરૂષ, [illegible] ઉત્તરમાં ૧૦૦ મેલ ઉપર ફ્રાંસ [illegible] તાબામાં આવીને રહ્યો. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

ત્યાર પછી તે વંશના કેટલાકને ન્હાની પદવી [illegible] [illegible]

[illegible]

તેથી રાજાએ તેને જાગીર આપી. પછી તે વંશના કેટલાએક સરદારો રાજાની રાજસભાના અધિપતિ થયા. પછી એક મોટો સરદાર આબરૂદાર તે વંશમાં થયો તેને આયરલંડમાં લાર્ડ આફ બેનાક નામ મળ્યું. તેના વંશમાં "[illegible] પાદ્રિક" નામનો ધાર્મિક પુરૂષ થયો; તે પરણ્યો નહિ, અને ધન હતું તે ધર્મદા ખાતે આપી દીધું. (અહાહા જુઓ પૂર્વજોની અમર નામ [illegible] !)

ત્યાર પછી તે વંશના કેટલાકને ન્હાની પદવી સર નામની મળી તેના વંશના મરદ્દા માણસ ધર્મ [illegible] એજ વંશમાંના આ ફિન્લાક સાહેબ છે. તેમના બાપનું નામ [illegible] હતું. અને તેમની માતુશ્રી તે [illegible] આર્ટેરીની દીકરી હતી. ફિન્લાક સાહેબને સાત ભાઈઓ છે. ૧ ડંકન, ૨ [illegible], ૩ [illegible], ૪ [illegible], ૫ ફ્રેડરીક, ૬ [illegible], ૭ પોતે [illegible] ફિન્લાક. [illegible] ૧ [illegible] ફ્રાંસનો [illegible] નામનું ગામ [illegible] ૧૦ મેલ છે તે [illegible] છે. ફ્રાંસ વંશનો જે [illegible] સરદાર હાલ છે તે [illegible] અને [illegible] છે, અને તેના તાબામાં ફ્રાંસપુર [illegible] છે. અને આ ફ્રાંસ નામનો કિલ્લો [illegible] તેના તાબામાં રહે છે. તેમાં કેટલાએક [illegible] ન્હાના ન્હાના ગામ વસેલાં છે.

ફિન્લાક સાહેબના [illegible] પુસ્તકોમાં [illegible] ૭ [illegible] સ્પષ્ટ [illegible] [illegible] [illegible]

આ [illegible] અહિં [illegible] છે માટે [illegible] [illegible]

[illegible]

૧ [illegible]

૧ [illegible]

સભાસદો.—વિલાયતના દરજી, મોચી, માળી વગેરે વિદ્યા ભણીને મોટા દરજ્જે ચઢીને આ દેશમાં આવે છે, પણ સરદારી વંશનો હોય તેનો સ્વભાવ તથા રીતભાત કુલીન તરેહની હોય છે, ને ઉપરથી અનુમાન કઈ શકે છે કે આ સરદારી વંશના છે.

એવામાં ત્યાં એક ઘોડો સામો બાંધેલો હતો, તે ઉભો ઉભો વારે વારે એક ઉપર પગ ઠોકતો હતો; તે જોઈને:—

સાહેબ—કવિરાજ, આ ઘોડો વારે વારે પગ ઠોકે છે, તે ઘોડાની મનની વાત પણ તમે જાણી શકતા હશો?

ધીરજી—હા સાહેબ. એના મનની વાત પણ અમે જાણી શકીએ.

સાહેબ—તે કહો જોઈએ.

ધીરજી—નિદર્શનાલંકાર.—મનહર છંદ.

કેટલા વિવાહના ઉછાહના દિવસ ગયા,
વિત્યા પછી વાત કેણ ચાહીને ઉચારશે?
એવા એવા એવા ઘણ આરે બૂજ જેવા ભવ,
વરસ દિવસ પછી વાત તે વિસારશે;
આ સભાની શોભાનાં ગયાથી ઘેર ઘેર ગીત,
વીસરશે નહિ, વીતે વરસ અપારસે;
ઠોકી ઠોકી પગ ઘોડો ઠેકાણું બતાવે છે જે,
આ ઠેકાણું ને આ ટાણું સૌ લોકો સંભારશે. ૭૬.

સાહેબ.—(ધીરજીને બેઠાથી સહેજ બાજુની કરેલી એક ખુરસીનો ટકોરો કરીને પૂછ્યું કે) આ ખુરસીની મતલબ કહો જોઈએ!

ધીરજી—સૂક્ષ્માલંકાર. મનહર છંદ.

સાહેબના મનનું તો ચાકર જાણના જે
દિવસના ટાણે કેમ સુધી તે રોકાવે છે;
અસલની ખુરસીના ઉપર નેતા અપૂર્વની,
બેઠકો બે બોર બહુ આગળ બતાવે છે;
દેશને દુકાન દેવા ખૂબ બેઠકો પરે,
ચાહ કરવાને સાટે ચાહ વધારે છે,
જે જે કવિવર કહે વળી એક ઉત્તર કરું,
તેવું કહેવા સારે ટકોરો બતાવે છે. ૭૭.

સાહેબ.—તમે તેવો અજાણ્યો શબ્દ હોય તેનો અર્થ તમે જાણો ખરા કે?

ધીરજી.—જેમ પાણીમાં રહેનાર મગરની ગતિ ગમેતેવું અજાણ્યું, અને ઊંડું પાણી હોય તેમાં થઈ શકે છે, તેમજ અમે સરસ્વતી પુત્ર કહેવાઈએ, માટે ગમેતેવો અજાણ્યો શબ્દ કે ઇબારત હોય તેમાં અમારા મનનો પ્રવેશ અમે કરી શકીએ.

સાહેબ.—"સ્ટાર આફ ઇન્ડિયા" આ શબ્દ કઈ ભાષાનો છે? અને તેનો શો અર્થ છે?

ધીરજી.—કોઈ માણસ ગુજરાતનું નામ છાનું સમજવા સારૂ એક અક્ષર ઊંચી લીટીમાં અને એક નીચીમાં એ રીતે બે લીટીમાં લખીને પુછે કે "ગુરા" અને "જત" એ બે શબ્દો કઈ ભાષાના છે? તો આપ શું કહેશો?

સાહેબ.—એ ગુજરાતની ભાષાના વિકૃત શબ્દો છે.

ધીરજી.—તો "સ્ટાર આફ ઇન્ડિયા" એ શબ્દ પણ ગુજરાતી ભાષાનો વિકૃત શબ્દ છે.

સાહેબ.—ત્યારે એનો સાફ અર્થ કહો જોઈએ?

ધીરજી.—એક કવિને કોઈએ પ્રશ્ન પૂછવાથી તેણે નીચે લખ્યા પ્રમાણે ઉત્તર આપ્યો હતો.

મનહર છંદ. અંતર્લાપિકા.

લીલાપતિ પાસ ગઈ ચેલા કરવાને ચલી,
સીતાને સ્વરૂપે રૂપ આપનું સમારીને;
શંકરની ગઈ પ્રેપ પછી કેનું પામી રૂપ,
જાણો તો લખો ઉત્તર અંતર ઉતારીને;
કવિયે વિચાર કરી કહે દલપતરામ,
લખી આપી બે લીટીઓ તરેહ સુધારીને;
એક લીટીમાં લખ્યું જે "એકતાં પૈસા આપી"ને,
બીજી લખી "સ્ટાર આફ ઇન્ડિયા" વિચારીને. ૭૮.

સાહેબ.—હું સમજ્યો. એમાંથી એવો ઉત્તર નિકળ્યો કે સેવા કરવા આપે ઈશ્વર અનિંદ વિધ.

ધીરજી.—હા સાહેબ, એજ અર્થ છે.

એક રેકાઉર.—નહિ નહિ, એનો અર્થ બીજો છે.

ધીરજી.—હા. ખરી વાત બીજો અર્થ પણ હું જાણું.

સાહેબ.—કહો જોઈએ.

ધીરજી.—નવ નિશાળીઆઓએ એક મહેતાજીને નવ પ્રશ્ન પૂછ્યા હતા. તેના ઉત્તરમાં મેહેતાજીએ બે લીટીઓ લખી હતી.

મનહરછંદ.

પ્રશ્ન	ઉત્તર.
સૃષ્ટિ સરજનારનું શું નામ?	સ્રષ્ટા
શું સોનીને ચ્હાય.	જર
હિંદુસ્થાનદેશમાંજેહશેકિાઇખંડમાં	ના, આ
બંજન રકાર તે શું?	રેફ
શી પૈસાની ત્રણ ચાલે?	પાઇ
હવાફેવીહશેકહોહિમાળાના કુંડમાં	ઇન્દિ
વહાલ શી વસ્તુ?	કાયા
અનેકખુણીધાકાણુઉંજેવિદ્યાવાળા?	સરજનારે, પાકકા[1]
વળી જે લડે રિપુ પ્રચંડમાં.	રટારઆફઇન્ડિયા

શુભિ પ્રશ્ન લખી લીટી "સરજનારે પાકકા" ને

રટાર ઓફ ઇન્ડિયા ઉભી લીટી અખંડમાં. ૭૯.

સ્કાલર.—એ અર્થ પણ નહિ. એ શબ્દનો અર્થ તો એવો છે કે, હિંદુસ્તાનનો તારો.

ધીરજી.—વારુ "મની" એ શબ્દનો શો અર્થ છે?

સ્કાલર.—'મની' એટલે નાણું.

ધીરજી.—વારુ અમે કહીએ છીએ કે મની એટલે બીલાડી. માટે એક શબ્દના અનેક અર્થ થતા હોય તેમાંથી એકાદ અર્થ અમે કહીઆપીએ એટલે બસ છે.

સાહેબ.—વારુ યુરોપખંડ આદિકના બીજા દેશોના લોકો ટોપીઓ પહેરે છે અને હિંદુસ્તાનના લોકો પાઘડીઓ બાંધે છે, એ કરાવ ક્યાંથી અને ક્યારથી થયો હશે?

ધીરજી—મનહરછંદ.

જુનાના લોકે એક સમે ઇંદ્ર ભુવનમાં,
જેને જુદી જુદી ભેટ ભાવથી ધરાવી છે;
ટોપે તો દસ્તાવધિ આરંભે નાખ્ટ ઇન—
હીલે રોમ્ભાપીયરની પેરી પરહાવી છે;
હિંદુઓએ હોંશ ધરી પંચતંત્રતણી પોથી,
આપી તેતો ઇંદ્રને અધિક ભલી ભાવી છે;
દાખે દલપતરામ બીજાઓની બંધ કરી,
હિંદુઓને હમેશાંની પાઘડી બંધાવી છે. ૮૦.

દોહરો.

ઇંદ્ર કહે યુરોપિયન, "હિંદુ-કવિત તદબીર;
બને ન" ત્યાં લગી બેસજો, સભા ઉઘાડે શીર.૮૧.

એવામાં વાઘરી લોકોએ શેહેરના કોઇ માણસનો ભૂતનો વળગાડ કાઢવા સારૂં વગામણું કહેલું, તે ડાકલું વગાડતા વગાડતા સીમાડા તરફ જતા હતા. ભૂતના વળગાડ વાળો ધુણતો જતો હતો. તે ટોળીને વેગળેથી જોઇને:—

સાહેબ.—આ ડાકલું શું બોલતું હશે? અને તેમાં શો અર્થ હશે? તે તમે જાણતા હશો?

ધીરજી.—હા સાહેબ, એ ડાકલાની ભાષા પણ અમે સમજીએ ખરા.

સાહેબ.—કહો જોઇએ, તે શું કહે છે?

ધીરજી.— દોહરો.

મુંબઇનિ લોકે કર્યો, વહેમતણો વિનાશ;
મુંબઇ[2] સુણતાં ભૂતને, તેથી ઉપજે ત્રાસ. ૮૨.

મનહરછંદ.

રામ નામ શુણી લાગે નાસવા લંકાના લોક,
ચડ મુંડ ચડી નામે ખેદ ઘણો ખોલે છે;
હેવલાક[1] નામે, ખાય હબક હરામખોર,
સિંદસોર શુણી મન ત્રાસે તેની તોલે છે;
કેક કહે કાશી કાશી કહ્યે પાપ નાશી જાય,
દિલ્હી દિલ્હી શુણી કેવા નામનાજ ડોલે છે;
દાખે દલપત તેમ ભૂતને ભગાડવાને,
બાબેર બામે બામે બાંબે ડાકલુ આ બોલે છે. ૮૩.

એવામાં એક આંબા ઉપર કોયલ બેઠી બેઠી કુ!!! કુ!!! એવો મધુર સ્વર કરતી હતી. તે જોઇને:—

ઠાકોર.—મોર, પોપટ, હંસ આદિક સુસ્વરવાળાં પક્ષીઓના શરીર ઉપર ઇશ્વરે સારા રંગ લગાવેલા છે. અને આ કોયલનો મધુર સ્વર છતાં, તેના શરીર ઉપર કાળો રંગ કેમ લગાવ્યો હશે? તે પણ તમે જાણતા હશો!

---

૧ ફિક્કો.

૧ અંગ્રેજનો સેનાપતિ. ૨ મુંબઈ.

ધીરજી.—હા, એ પણ અમે જાણી છીએ.

ઠાકોર.—ત્યારે તે કહો જોઇએ.

ધીરજી.—જે કોઈ પોતાના ગુણના અભિમાનથી સઘળે કુલિત કહેછે તેનું પોતાનુંજ કાગું મોં થાયછે.

મનહરછંદ.

કોકિલાની કાયા ધરી કંઇ તેનો સારો કરી,
કેવો રંગ દેવો દેવે દીલમાં વિચાર્યો છે;
પછી તેને પાંચ પ્રશ્ન પૂછીને પરીક્ષા કરી,
જાણી મરજિટ તેથી અરજ ઉતાર્યો છે;
કેવો હંસ કેવો મોર કેવાં શુક સારિકા છે,
જે પુછ્યું તેનો જવાબ "કૂ"[1] કહી પોકાર્યો છે;
કહે દલપત તેજ કારણથી કરતારે,
કોકિલાની કાયા વિષે કાળો રંગ ધાર્યો છે. ૮૪

સાહેબ.—તમને જે પુછીએ તેનો જવાબ દેવામાં તમે નકાર ભણવાના નહિ. કેમ વારુ!

ધીરજી.— દોહરો.

કદી નકાર કરે નહીં, દિલ ઉદાર દાતાર;
[2]નો ચતુરાઈ ઉચ્ચારતાં, કવિ કથમ કહે નકાર.
જેને અનુસારે અધિપતિ, કરે નકાર પ્રકાર;
તો ગુણ કવિની શારદા, જડ થઇ જપે નકાર. ૮૫

સાહેબ.—હિંદુસ્તાનમાં બહુ પ્રખ્યાત ગૃહસ્થો કિયા કિયા થઈ ગયા છે! તેઓનાં નામ કહો. કેમકે મારે ઇતિહાસનું એક પુસ્તક રચવું છે.

ધીરજી.— અનન્વયાલંકાર. મનહરછંદ.

પૃથીરાજ રાજાથકી મોટો પંડિત જન,
ગુણવાન પૃથીરાજને સમ કવિ વખાણતા;
ભૂપ ભોજરાજ આગ ગુણી ભોજ સમથકી,
દીસે આવે છે જે એને પરિપૂર્ણ પ્રમાણતા;
આખા હિંદુસ્તાનમા તો એવા એવા ઘણા નર,
ઈશ્વરના એની લેખે અવતરના અનુપ;
ગુજરાતમાં જનમ્યો દલો રેખીટસ, જોન;
જનમ્યા ન જનમ્યા તે અને નથી જાણતા. ૮૬

સાહેબ—ત્યારે હાલના વખતના કીર્તિમાન ગૃહસ્થોની કીર્તિ નોંધ તમે કાંઇ લખી રાખ્યો છે કે નહિ? કેમકે દેશમાં ફરવા નીકળીને મહેનત કરીને તે લખી રાખવું તે કવિનો ધર્મ છે, કવિએ પોતાના ઘરમાંજ બેશી રહેવું તે ઠીક નહિ.

ધીરજી.— મનહર છંદ.

કિમત ન જાણે તેની કીરતી કરીએ કેમ,
કહો એના પિતાનું અમારે કયાં કરજ છે;
વગર તેડ્યા જઇ વદીએ વખાણ વધાં,
એ થકી તો ઘણું સારું અમારું ઘરજ છે;
જેનામાં મરથી તે આંખો ખોલી જોતા નથી,
શારદાનો વરધીર અમારે જરજ છે;
જેને કવિજનની ગરજ નથી જણાતી તો,
એવા મગરૂરની અમારે શી ગરજ છે. ૮૭

પછી સાહેબે એક સરટીફીકટ લખીને ધીરજીને આપવા માંડ્યું અને કહ્યું કે તમારી તર્કશક્તિ ઘણી સારી છે. અને તમારી કવિતા સર્વોપરી છે માટે હું તમને આ સરટીફીકટ આપુંછું તે લો. અને તેમાં મેં તમારી કવિતા તથા તર્કશક્તિની તારીફ લખી છે. તે કોઇને દેખાડશો એટલે તેની તરત ખાતરી થશે.

ધીરજી.—સાહેબ, ગ્રંથમાં લખ્યું છે જે કસ્તુરીમાં સુગંધ છે, તે સાબીત કરવા સારૂ સોગન ખાઇને કે સાક્ષી આપીને કહેવું પડતું નથી. તેમજ મારી કવિતા વિષે મને ખાતરી ન હોય તો મારે આપ સરખા ગૃહસ્થોને આજીજી કરીને સાક્ષી લઇને સહીઓ કરાવવી પડે. પણ હું તો જાણુંછું કે સાક્ષીઓની સહીઓ બતાવ્યાથી, તરત એવું જણાય કે તેમાં કાંઇ માલ નહિ હોય માટે આજીજી કરીને લોકોની સહેડીઓ કરાવી લાવ્યો છે. તેથી ઉલટી મારી કવિતાની કિમત ઘટી જશે. અને મારી કવિતા છે તેજ મારે સરટીફીકટ રૂપ છે. બીજાની સાક્ષી આપવાની મારે જરૂર નથી. મારા મનમાં અંદેશો હોય તો હું સાક્ષીઓ કરાવું.

મનહર છંદ.

સાહેબ લોપોછો સર્ટીફીકટ તે સાચી વાત,
આપનું મેવેતુ અધિકાર હું ભર્યું કહું;
પણ એક પ્રશ્ન પૂછું એનો તો ઉત્તર આપો,
કવિનું કહેવું લેજો કેમ હું નવું કહું;
કવિતા ને કસ્તુરી તે સાક્ષી વિના સિદ્ધ થાય,

1 મરજા. 2 ગુજરાતી ભાષાના કવિને રજ્મીદાસ ફિરદૌસ કોઇએ મારા અપેક્ષો જાણી નથી.

હરઘડી એવું પ્રતિપાદન તો હું કરૂં;
એ વિના ઉપાય કામ કહે દલપતરામ,
સમજાવો કહો સર્ટિફીકટથી શું કરૂં. ૮૮.

દોહરો.

સંપ કરી કહો સો જણા, કહે કનકને તુચ્છ;
પણ અંતે જુદા પડે, હોય હેમ જો સ્વચ્છ. ૮૯.

સાહેબ—કોઇ સાહેબ લોક ગુજરાતી કવિતામાં પૂરૂં સમજતા ન હોય, તેવા પાસે તમારે જવું પડે તો આ સર્ટિફીકટથી તેના મનમાં કાંઇક અસર થાય.

પછી ધીરજીએ સરટીફીકટ લઇને ઉપકાર માન્યો.

अंक ७ मो.

એક કવિ મોટા ચોભાવાળો માથે મેરો તરફાળ બાંધેલો, અને કેડે કટારી ખોસેલી હતી તે નીચે લખેલા દોહરા બોલતો આવે છે.

દોહરો.

કુચ્યા પુસ્તક કાપિને, એનો ન કરીશ અસ્ત;
ફરતો ફરતો ફારબસ, આહક મળ્યો ગૃહસ્થ. ૯૦.
માટણ કેદ પડી હતી, અકળાઇ થઇ અંધ;
સરસ્વતીના ફાર્બસે, બાકુ છોડાવ્યા બંધ. ૯૧.

સાહેબ—આ કોણ છે ?

દલ—એ વઢવાણના દેશાઇ ગઢવી છે. જ્યારે સર અરસકીન સાહેબ રાજકોટમાં આવ્યા હતા, ત્યારે આ કવિએ એવી હિમત ધાલી કે મેં મારી કવિતાથી દેશી રાજાઓને રીઝવીને જાગીર તથા ઘણા સિરપાવ લીધા છે પણ જ્યારે કોઇ સાહેબ લોકને રંજન કરૂં ત્યારેજ મારી કવિતાની ખાતરી થાય. એવું ધારીને તેઓ રાજકોટ ગયા. પોતાની કવિતાથી અરસકીન સાહેબને ખુબ રંજન કર્યા, એટલુંજ નહિ પણ તે સમે હજુરમાં બેઠેલા કેટલાએક કાઠિયાવાડના રાજાઓને પણ રંજન કર્યા. ત્યારે સાહેબે અતિ ખુશી [illegible] તેને પૂછ્યું કે આવા કવિ [illegible] દેશમાં કેવી રીત છે [illegible] એક સમે ઇંદ્ર ભુવનમાં,

[illegible] જુદી જુદી ભેટ આપવી પડતી છે [illegible] સરદારે તો [illegible] નાટક [illegible] વખતમાં [illegible] સન્માન કરવાને [illegible] પડતી છે; તપે-

[illegible] એ કરી કે તે રીત

તાની ખુશી પ્રમાણે રકમો ભરીને તે નીચે સહી યો કરેછે.

પછી અરસકીન સાહેબે એમ કર્યું. તેથી ગઢવીને આશરે બે હજાર રૂપિયા મળ્યા.

સાહેબ—આપણને વઢવાણને મુકામે તે મળ્યા હતા, અને તેમની પાસેથી એક પુસ્તક મળેલું છે.

દલ—હા સાહેબ, એજ.

સાહેબ—ગુજરાતના કવિયોએ સાહેબ લોકોને રંજન કરેલા ખરા.

દલ—ભર્તૃશતકમાં કહ્યા પ્રમાણે "અજ્ઞઃ સુખ મારાધ્યઃ" કાંતો છેક અજ્ઞાની હોય, તેને કે વિદ્વાનને રંજન કરી શકીએ. પણ થોડું ઘણું શીખીને મગરૂર થઇને અધબળ્યા લાકડાની પેઠે ધુંધવાતો હોય, તેને અમે રંજન કરિ શકિએ નહિ. ત્યાં દેશાઇગઢવી આવીને સલામ કરીને ઉભા રહ્યા.

સાહેબ—એવો કિયો એક ગુણ છે ? કે જેથી બધા લોકો વશ થાય.

દેશાઇ—એ તો વિનય ગુણ, અને જીભની મીઠાશ છે.

ઇંદ્રવિજયછંદ, વિભાવનાલંકાર.

કીરતિ કોટિ ગણ્યા વધી કારમી, કીરતિ કારણ દાન ન દીધું;
નામ અમૃત કર્યું અવના તણ આપ અમૃતનું પાન નપીધું;
દુર્જન જીતો શોધા દલપત, ન હાથ વિષે હથિયારજ લીધું;
જંત્ર ન તંત્ર ન મંત્ર જો નાં,વિનયી જન વિશ્વ વશ કીધું.૯

જીભની મીઠાશ વિષે-ભેદકાતિશયોક્તિ.

કામ ગુણ્યા અરથે કથને જર કાયર તુચ્છ કરો કહી કૂદી;
શીલ કથા ન-વિચાર કરો, ન વિચાર કરો રજની વદિ સુદ
લાડુ જલેબિ જમાડી જુઓ, અડતે પોરમો કદળી ફળ ફુંદ
કોડ કરો દલપત કહે પણ, જીભ મિઠાશની વાતજ જૂદી. ૯

સાહેબ—ગુજરાતમાં સુધારાવાળાએ શાં શાં કામ કર્યાં [illegible]

[illegible] સુધારાવાળાએ બડી બહાદુરી કરી છે. [illegible]ની ન્યાત નડેની એવાં એવાં કામ કર્યાંછે.

મનહરછંદ—નિદર્શના.

સુતરના સાંચા લાવ્યા સાંચા લાવ્યા છાપવાના,
તેતો વડી દેશ વિષે દોલત વધારી છે;
જંત્ર મંત્ર જાદુગરી ભ્રમના જે ભાગી નાખી,
તેતો વડી વહેમી વાયસ વિદારી છે;

કાતી જેના અંતરમાં અકર ઉતારીએ જે,
એનો અર્થ અળખથી પાડ્યો ઉતારી છે;
કીધી કલ્પાણકો જે કહે દલપતરામ,
તેનો મન અમૃતર મળે મેળ ભરી છે. ૯૪.

સાહેબ.—તે લોકને કુંપાલ સજા દીલગીર થયા હશે.

દેશાત.-દ્વિવિજયછંદ-અસંગતિઅલંકાર.
ઉજ્જનમાં અમની કપટો, અમનાબીનું અંતર તેથી તપ્યું;
કાનિમો બળ્યો હાથી કુચાલ, કુશિકનું કાળજું તેથી કંપ્યું;
ભાખી મેહનિ હેત મયક, કુમ ચેતાર કું મન તેથી ભ્રમ્યું;
છાપી પુસ્તક પાપ છપાવ જોકનો છાતિએ કષ્ટ ઝપાયું.૯૫

સાહેબ—દેશમાંથી હવે તેવું અંધેર મટ્યું કે નહિ?

દેશાત—અમલનાં સાકરો કરતાં તો ઘણું મટ્યું છે, તોપણ હજી કેટલાંએક ભાગમાં અંધેર છે ખરું.

મનહરછંદ—વિરોધાલંકાર.

લાંચિયાનું મનું તેજ તેમ નથી ભય લાંચ,
જુલમી રાજા ભય ને જુલમ બહેર છે,
લાકડાનાં ભાઈ મૂઢ પેટું આપી લઈ બેઠે,
કેર કરનારું તેજ જ્યાં કાશિ કેર છે;
નિરખનું નામ લઈ દામ નથી દેતા લોક,
કૂટણ પીંઢારા જ્યાં લૂટ કેર કેર છે;
કહે દલપત દીનનાથ તે આ દેશમાંથી,
અંધેર અમલ કાપો તદપિ અંધેર છે. ૯૬.

સાહેબ—પણ કુલકમાનેના તેજનો જુલમ તમે ભૂલી ગયા, કે સાંભરે છે!

દેશાત.—મનહરછંદ સ્મૃતિઅલંકાર.
હિંદુ મહીપતની બેટીઓ બેગમો બની,
જેનાં તેની કબરો કપાળે ઉપજાવે છે.
મરાઠા વેરાની મરાઠા જુલમનો કહે જ્યારે,
ત્યારે અતિ હૈયામાંથી હીમત હારે છે;
દેવળને દેવની મુરતીઓ ખંડિત થઈ,
રદ મહાદેવમાં નિશાન તો ધરાવે છે;
દેખી એવું કામ કામ કહે દલપતરામ,
જુલમી અમલની વખત યાદ આવે છે. ૯૭.

સાહેબ—આ વખતી પરીક્ષાનું એક કવિત કહો જોઇએ.

દેશાત—મહારાજ (એટલે હનેકાંની વખત) અને એક મનુષ્યને સંકટ થયો હતો તે સાંભળો.

મનહર છંદ.—નિરૂક્તિ અલંકાર.
અરે મહારાજ તમે આપની ખબર નહિ,
એવું અભિમાન મિથ્યા અંતરમાં ધરે છે;
તોપ બીજ્યૂક તેં કમકમ ઠેગ કરી,
આ જે પરિશ્રમ તડું આપનો ઉચ્ચારે છે;
કહે હાલ, હું અભય, મારા જે મને છળે,
આપનાં ને મારાં ઉપર પેઠ ભરે છે;
પડિતોને પુછી જુઓ કેને દલપતરામ,
એનો પરીક્ષામાં ભય અરસ્યું[1] કરે છે. ૯૮.

ઠાકોર—અમારી નજર અને તેની સાથે આ એક વળી છે તેનું કવિત કહો જોઇએ.

દેશાત.—વિભાવનાલંકાર.—મનહરછંદ.
પેખી એક પદ્મ પાણી, કમળની પેઠે ફાળી,
રૂપથી રૂપાળી, મનમાં છે ભરેલી;
આંખે જોતાં અનૂપમાં, મનહર મેકમળી,
પરે જેના પંખર દેવની દાસની;
પુરી કરી રાખે પાણી, હોય એક હાથ વાળી,
સ્થળે સેજ જવા સજ્જ થાય છે શરદમાં;[2]
ધાપે દલપતરામ, નામ એનાં નથી પણ,
મોટા મોટા મરદને મોગરે મરદમાં. ૯૯.

સાહેબ—વિચારવંત મનુષ્યનાં લક્ષણ કેવાં હોય!

દેશાત.— મનહર છંદ.

ધારવાનું ધારે, ને ન ધારવાનું ધારે નહિ,
ધારેલ ન ધારવાના ધારે જો અધારને;
બોલવાનું બોલે, ને ન બોલવાનું બોલે ન,
જો બોલવા ન બોલવાનો તોલ બોલનારને;
ભક્ષ્ય કરે ભક્ષ, ને અભક્ષ્યનો ન ભક્ષ કરે,
ભક્ષ્ય ને અભક્ષ્યનો જો લક્ષ ભક્ષકારને;
દેખવાનું દેખે. ને ન દેખે દલપત કહે,
જે દેખ્યાથી દેખનાર દેખે જમદ્વારને. ૧૦૦.

---

૧ કઠણ અથવા અવર એટલે બીજાઓનું માપ કરે છે, કે તે કેટલું ભણ્યો. મારૂં માપ થઇ શકે નહિ.

૨ શરદ ઋતુમાં દીવાની ઉપર સ્ત્રી સાસરે જવા સજ્જ થાય છે અને વરવર કુલકાનીમાં જવા સજ્જ થાય છે.

કવિરોઃ—રસેશ્વરે આપો કરી છે તે મારૂં મન્ન પ્રેમ પ્રકાશ કરી છે. માટે તમે કહો છો તે ઠિક નથી. એવો આપનો પ્રેમ આપ કહેં જાય. અને અમો પ્રેમ મન કરે જાય તેવાં આપો શું!

દેશળ—આ એવો રાજ સભા છે માટે [illegible]

[illegible]

જ્ઞાન સજે નહી, તો તે જડ જેવી વાત અ- મારે માતેગમ મોકલી, એવી જેમ તેમ વાત બો નહિ. તે વિષે કવિત સાંભળ.

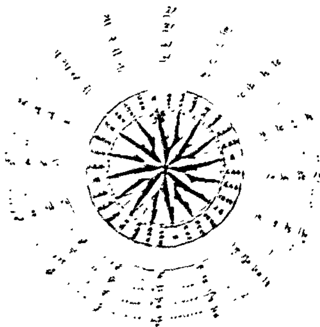
સોળ પાંખડીપ્રબંધ.—ઘનાક્ષરી છંદ.

વચ્ચા બોલે શુદ્ધ જોઇ રાજનીતિ સાથે બોજ,
ચાર સોકી પરે શુભ ભાણી જો ન તે કરમ;
જેવી તેનો વચ્ચા પરનીજ તે સઘળી વાત,
વિના તોને ચાંડે જેમ એક મજે માન નમ;
વચ્ચા જે વિચાર વિના બોલે તેનો લેખે તોરે,
ગુઢ વાચા પરે ચાલે જે સુખ જેવો પરમ;
રાજનીતિને જાણી જાણીને તે મતિ ન સજે,
નાહેગમા મોકલી ન બોલ વાત જાનમ. ૧૦

સાહેબ—એ કવિતામા કઈ ચમત્કારી અ- કાર છે કે?

દેશળ—હા સાહેબ એમાં ચમત્કારી ચિ- ત્રકાર છે. તેમ કહી, આ નીચે પ્રમાણે સે- ળ પાંખડીનું કમળ ચીતરી તેની દરેક પાંખડીમ એક એક અક્ષર અનુક્રમે લખને કવિતનાં બે ચરણ વાચ્યાં, પછી દરેક પાંખડીની અાણી ઉપરથી વાંચીને બીજાં બે ચરણો વાંચી સંભળાવ્યાં.

સોળ પાંખડી કમળપ્રબંધ ઘનાક્ષરી છંદ.

સર્વે સભાસદોએ તે ચિત્ર કવિતા હાથમાં લ-ઇને વાંચી જોઈ, અને કહ્યું કે બહુ સારી યુક્તિ બનાવી છે.

સાહેબ—ક્ષમા વિષે એકાદ કવિત બોલો.

દેશાઇ— મનહર છંદ.

ક્ષમાથકી સઘ સર્વ શત્રુનો વિનાશ થાય,
ક્ષમાથકી સર્વ સુખ પામીએ પલકમાં;
ક્ષમાથકી જગતમાં જશનો જહૂર જામે,
ઝેરજંગ ઝંપી જાય ક્ષમાની ઝલકમાં;
કુંપનકેરી કરી કાળજે ગંઠાઈ ગાંઠ,
છુટી જાય છેકાછેક ક્ષમાની છલકમાં;
દીલ દીલ દ્રષ્ટિ રાખી દેખો દલપત ભાખે,
ક્ષમાની ખૂબી તો ખૂબ ખાસી છે ખલકમાં. ૧૦૨.
કોઇ કહે સારો કે નારો કહે કોઈ કરી,
માન અપમાન નાખો મનમાંથી મારી તે;
કનકનું પારખું કરે કનક કૂંદનકર,
કાપામાં કનકને છે કેવું કટકાવી તે;
છેદન, દહન તથા તાડન, પડખું કરે,
દીપી દીપી દેહની દેખાડે તેજધારી તે;
દેખી દેખી દુનિયામાં ભાખે દલપતરામ,
શાણા લોક શીખીલો સોનાનીરીતસારી તે. ૧૦૩.
પછી સલામ કરીને ખુરશી ઉપર બેઠા.

અંક ૮ મો.

એક બારોટ નીચે લખ્યા પ્રમાણે ઊંચે સ્વરે બોલતો આવે છે.

બાપ, આજ સુધી તુ ક્યાં સંતાઇ રહ્યા હતો. અમારાં પુસ્તકોને ઉધેઈ વળી ગઈ, કેટલાંક વેચી ખાધાં, અને અમારાં છોકરાં બીજી નોકરી કરવા લાગ્યાં.

સાહેબ—આ કોણ આવે છે!

દલ—એ વીજાપરના બારોટ ભગવાનદાસ છે. એમના ભાઈ ડુંગર બારોટ સારા કવિ અને ભક્ત-રાજ થઈ ગયા. તેનાં બનાવેલાં ગુજરાતી ભાષામાં જુદા જુદા રાગનાં સારાં પદ છે, અને આ બારો-ટને કવિતા બોલવાનો તથા વાતો કહીને સરદારોને રીઝવવાનો મહાવરો છે, તથા જમાનગીરી કરે છે તેથી ઘણું કરીને સાદરામાં રહેવું પડે છે.

પછી બારોટ આવીને સલામ કરીને ઉભા રહ્યા.

સાહેબ—બારોટ તમારે કેટલા દીકરા છે! અને તે શું કામ કરેછે!

ભગવાન—મારો મોટો દીકરો સોભો ઈડરના મહારાજ સાહેબની હજુરમાં નોકર છે, અને બીજો મંગળદાસ છે, તે આપની કીર્તિ સાંભળીને હવે કવિતાના ગ્રંથોનો અભ્યાસ કરે છે. તેનામાં કવિતા શક્તિ છે. ત્રીજો બાઈબો છે, તે પણ એવું ધારે છે કે પરોઢમાં જઈને કવિતાનો ખૂબ અભ્યાસ કરું. જો તેને પણ ઉત્તેજન રાખશો તો તે સારો કવિ થશે એવી આશા છે.

સાહેબ—વાદવિવાદ કરતાં અંતે કોણ હારે! એ વિષે કવિત આવડતું હોય તો બોલો.

ભગ—ગઈ રાતે ભવાયા રમ્યા, તેમાં એક સરદારનો અને એક ફકડનો (રંગલાનો) વેશ આવ્યો હતો. પછી તે ફકડને પેલો સરદાર પકડવા ગયો એવામાં ફકડના પાયજામાનું નાડું સરદારના હાથમાં આવ્યું, તેથી ગાંઠ છુટી ગઈ, અને પાયજામો પડી જવા લાગ્યો. ત્યારે સરદારે કહ્યું કે નાડું બાંધ. ફ-કડે કહ્યું કે તું એમ બોલ, જે રંગલા બાપ, નાડું બાંધ, તો હું નાડું બાંધીશ, નહિતો નહિ બાંધું. પછી સરદારે તેને બાપ કહેવાની ના પાડી, પણ વાદવિવાદ કરતાં અંતે સરદારે હારીને તેને બાપ કહ્યો; ત્યારે ફકડે ખુશી થઇને નાડું બાંધ્યું તે વિષેઃ—

મનહર છંદ.

ફકડને પકડવા ચાલ્યો સરદાર જતાં,
નાડું છુટયું ફકડનું ત્યાં પેલો પોકારે છે;
ફકડ કહે તું મને બાપ કહે તોજ બાંધું,
નહિતો ન બાંધું તેની શરમ તો તારે છે;
મનાવતાં બીજી રીતે માને નહિ તેનું મન,
બાંધ બાપ નાડું, અંતે એમ તે ઉચારે છે;
ભાખે દલપતરામ દેખો ત્યો એ દાખલાથી,
નિરલજ જીતે, અંતે લાજવંત હારે છે. ૧૦૪.

સાહેબ—કેવી બહાદુરીને ધિક્કાર કહીએ!

ભગ—એક શીકારીએ વનમાં વાઘને અંજ-ડીમાં નાંખ્યો હતો. તેને એક દયાળુ માણસે કાઢયો. ત્યારે વાઘે બહાદુરી કરીને તે માણસને મારી નાંખ્યો, પછી તે વાઘને એક પક્ષીએ ધિક્કાર કર્યો હતો.

અપ્રસ્તુત પ્રશંસાલંકાર.—મનહર છંદ.

ઝાડીમાં અજાડી મધ્યે, પાડી મૂક્યો પારધીએ,
પાપી વાઘ, તને પીડા પૂરણ પમાડી છે;
દયાળુ મનુષ્યે દીઠો, દયા તેને દીલ આવી,
તેથી તેણે તારી બારી છુટવાની ઉઘાડી છે;
છાપો મારી છોડનારનાજ તેં છોડાવ્યા પ્રાણ,
તેમાં તેં શી જગમાં બહાદુરી જગાડી છે;
કહે દલપતરામ, કૃતજ્ઞતા કરી નહિ,
ખરેખરી કૃતઘ્નતા તેં કરી દેખાડી છે. ૧૦૫.

સાહેબ—આળસ છે, તે એક દુર્ગુણ છે, તે અભિમાનની, લોભની કે ક્રોધની બરાબર કહીએ કે કેના જેવી કહીએ?

ભગ—મનહર છંદ.—અનન્વયાલંકાર.

આળસથી અભિમાન એટલું તો ઉત્તમ છે,
અભિમાનીને તો માન તાકવાનો ટેક છે;
લોભી પણ આળસુથી લાયક લેખાય લેશ,
લાલચથી લઈ બેસે ઉદ્યમ અનેક છે;
ક્રોધીજન કડણ કથનથી કુચાલ ઢાંકે,
વધારે નહિ તો પણ એટલો વિવેક છે;
આળસને કેના જેવી કહું દલપત કહે,
આળસ સમાન જુંડી આળસજ એક છે. ૧૦૬.

સાહેબ—ચારે ચોર અને જુગારી એ બેમાં સારો નરસો માણસ કોણ કહેવાય?

ભગ—મનહર છંદ—ઉપમેયોપમા.

ચોરી કરી ચોર પછી બોલે બહુ જુઠા બોલ,
જુગારીને જુઠા સમ ખાવા જીભે જોર છે;
ચોર ચોરી કરમ કરીને પાપે પેટ ભરે,
જુગારી જગતમાં ખરો હરામખોર છે;
ચોર બીજ ચોરતાં ન લાવે લવલેશ લાજ,
જુગારી જુગારે જોતાં નિલંજ નઠોર છે;
કહે દલપતરામ કેને બલો બુંડો કહું,
ચોર જેવો જુગારી જુગારી જેવો ચોર છે. ૧૦૭.

સાહેબ—દુર્ગુણોને શી રીતે ટાળી શકાય?

ભગ—મનહર છંદ—ઉપમાલંકાર.

દાસ જેવી ધીરજ ધરી અડગ ઉભા રહી,
ખડગ સમાન ક્ષમા ખૂબ ખખડાવીએ;
બખતર જેવો સંપ સજીએ સમાંવાડાંમાં,
સેના જેવા સદા સદ્ગુણો સંપડાવીએ;
તુરંગની તુલ્ય બુદ્ધિ તરંગ તૈયાર રાખી,
રથ જેવો મનોરથ ચંચળ ચલાવીએ;
દુશમનો જેવા દુરગુણો દલપત કહે,
હીમત રાખીને તે હઠીલાને હઠાવીએ. ૧૦૮.

સાહેબ—રાવણ અને ઐરાવણની રીતભાત કેવી હશે?

ઠાકોર—જમની જમાત કેવી હશે.?

સ્કાલર—વ્યંતરીઓ કેવી હશે.?

રળિયો—ચોર કેવા હશે! મેં દીઠા નથી.

ભગ— મનહર છંદ—પ્રતિપાલંકાર.

જુલમી રાજાની નીતિ જોઈ તો શી જરૂર છે,
રાવણ ઐરાવણની ભુંડી રીત ભાતની;
જુલમી સિપાઇઓની જોઇ હોય જો જમાત,
જોવાની જરૂર શી છે જમની જમાતની;
ફુવડ નારીઓ જુઓ જેટલી નજરે ફરે,
જોવાની જરૂર મટે વ્યંતરીઓ જાતની;
કપટી વેપારી જુઓ કહે દલપતરામ,
ખાતરી તેથીજ થશે તસ્કર સાક્ષાતની. ૧૦૯.

ઠાકોર—એક ધર્મગુરૂ એવું કહેતો હતો કે, જેનાં છોકરાં નહાનપણમાં ઘોડીઆમાંથી વરે તેની તો આબરૂ છે, વળી કહેતો હતો કે દેશાંતરમાં જવાથી ધર્મ સચવાય નહિ, અને સ્ત્રીઓને ભણાવવી નહિ. તેનું શી રીતે સમજવું?

ભગ—મનહર છંદ—અપન્હુતિઅલંકાર.

છોટા છોકરા વરાવી ફાવી શું ફુલાવવું છે,
ફુલાવાનુ ફોક એનો કાંટા છે કલેશના;
પ્રવાસની ના પાડે તે દેશના શું હિતસ્વી છે?
હિતસ્વી ન હોય એતો દુશમનોના દેશના;
ધર્મનો ન મર્મ જાણે તે શું ધર્મ ગુરૂઓ છે,
ગુરૂઓ નહિ હરામખોર છે હમેશના;
વનિતાનો વિદ્યાભ્યાસ વારે તે શું વિદ્વજ્જન,
વિદ્વજ્જન નહિ મોટા વૃષભ મહેશના. ૧૧૦.

રળિયો—તમે ગમે એવી કવિતા દેખાડો પણ હું તમને બહું નહિ. મારા જેવી કવિતા તમારાથી બની શકે નહિ.

ભગ—તે કઇ કવિતા ! અને સરસમાં સરસ કિયા વિષય ઉપર તમારી કવિતા છે, તે કહો! એટલે બીજાઓની કવિતા સાથે સરખાવી જોઈએ.

રંગિયો—મારી કવિતા બધીએ સરખી વખાણવા જેવી છે. પણ મૂર્ખ હોય તે બીજાઓની કવિતાને વખાણે છે.

ભગ—હંસનો અને કાગડાનો સંવાદ સાંભળ.

મનહર છંદ.

કાગ કહે રાજ મારો હંસથી રસીક રૂડો,
અંતરનો રંગ પણ જાણનાર જાણશે;
મરદની મુછે રંગ હોય હંસ અંગ જેવો,
રંગ બાંધી, રંગ મુજ અંગ તુલ્ય આણશે;
પતિવ્રતા પત્નીનો પતિ પરદેશ હોય,
પતિજીવી તેનો મારા બોલને પ્રમાણશે;
શું કહું વિશેષ વાત સુણો દલપતરામ,
વિવેક વિનાના લોક હંસને વખાણશે. ૧૧૧.

હંસ.—હંસ કહે હાંરે કાગ તું આદિની ચાલ છોડ,
આદીલ તારા તે બોલ સાચી કોણ રાખશે;
આપનાં વખાણ આપોઆપ કરે આપ મુખ,
દુનિયામાં દેખશે તેજ ગુણ દાખશે;
માન મળે તને, તો હું નથી અપમાન દેતો,
માન અપમાન જેમ માનવીઓ ભાખશે;
ઘણે ભાગે દેવ કરે તેવી દલપત કહે,
દાન દેવે રહો મળી તને કોણ રાખશે. ૧૧૨.

ભગ.—ઈશ્વરે બુદ્ધિ આપી છે પણ અભ્યાસ કર્યા વિના કશું કામ આવતું નહિ. માટે મહેનત કરવી તે મોટી છે; અને ઈશ્વર કૃપા પણ જોઈએ.

મનહરછંદ—દૃષ્ટાંતાલંકાર.

હેતી કરી પ્રેમ વખતે પણ રાખ્યો નહિ,
ખાડ પડે તો ફરી પાર ન પડી શકે,
તરવા ન શીખ્યો નર તરતાંની તક પડી,
પાણી વચ્ચે ફરી તે પાર ન પડી શકે,
સુખપણે બેઠી રહે પછી પગ આવ્યા પડે,
એવાને ઉઠી નહિ ફેરવે નહીં શકે,
અભ્યાસી હોય પણ અભ્યાસ વિના,
હજાર ઉપાય કરી તે નહીં લડી શકે. ૧૧૩.
રસ્તેજ શીખ્યા વિના સરસ ન રહેજ રૂપ,
જાદીઓ તો કદિ ભારણું ભારે છે;
હોય નહિ તારો, તેવું હાથપગ હલાવ્યાથી,
પાર ન પમાય પણ પાણી ડખોળાય છે;
પંડિતના પુત્ર પાસે પુસ્તક અપાર હોય,
પઢ્યા વિના તો તેનાથી પાનાં ફેરવાય છે;
શસ્ત્રવિદ્યા સાખ્યા વિના દાખે દલપતરામ,
કટક કપાય નહિ, કોઈનાં તો કપાય છે. ૧૧૪.

જોશી—બારોટ તમારૂં શરીર દુબળું કેમ છે!

ભગ—મારૂં શરીર એવુંજ હમેશાં રહે છે.

જોશી—તમારે હાલ પનોતી છે, માટે કોઈ વિપ્રને કહિ ગ્રહના મંત્ર જપાવો, કે હનુમાનની બાધા રાખો.

ભગ— ઇંદ્રવિજયછંદ.

શ્રીમહાવીરમહની ગતિમે, ગ્રહનાથ પધો ચિતચાહી ચિતારો;
અનપઢયું હનુમાનતણું, હનુમાન પિતા[1] અન્યોએક બિચારો.
તીરથ અર્થ ન સારીશકે, સઉ તીરથ દેવ મહિ[2] દરશારો;
દેવતણો અધિદેવ[3] જાણે, અન્યદેવઉપાસનસર્વવિચારો. ૧૧૫

પછી બારોટ સલામ કરીને ખુરસી ઉપર બેઠા.

અંક ૯ મો.

એક કવિ આવીને, સાહેબને સલામ કરીને ઉભો રહ્યો.

સાહેબ—આ કોણ છે !

કવિ—એ દેવરસજીના જેવાજી ભટ્ટી છે, તે વહીવટ કહેવાય છે.

સાહેબ—વહીવટ એટલે શું !

કવિ—કવિતા નહિ, પણ કુડા વચનો કરીનેજ સરદારોનાં મન રંજન કરેછે. એ બાબતમાં તેણે ઘણું મન બેસાર્યું છે, અને તેના કુટુંબનું ગુજરાન પણ એજ ધંધે તે ચલાવે છે.

સાહેબ—જેમ જોશી ભટ્ટી તને કવિતા કાંઇ શીખ્યા છે કે નહિ !

---

૧ વાંદરૂં ૨ સર્વ દેવદેવની પ્રતિષ્ઠા કરે છે.
૩ પવન ભાળી બોલે છે. ૪ ખડ્ગી જાતની ફેરવે છે.
૫ પરમેશ્વર.

[illegible]

— [illegible] છંદ.

[illegible]

[illegible] છંદ.

[illegible]

[illegible]—[illegible]

[illegible]

[illegible]—મનહર છંદ.

[illegible]

[illegible] છે. ૧૧૮

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] છંદ.

[illegible]

[illegible]— [illegible] છંદ.

[illegible]

૧ [illegible]

[illegible] ૧૨૦.

[illegible]

ચેતસી—[illegible]

મનહરછંદ.

[illegible] ૧૨૧.

[illegible]

ચેતસી— ઇંદ્રવિજયછંદ.

[illegible] ૧૨૨

[illegible]

ચેતસી— દોહરો.

[illegible] ૧૨૩

મનહર છંદ.

[illegible] ૧૨૪.

[illegible] ૧૨૫.

[illegible] ૧૨૬.

[illegible]

ચેતસી— ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible] ૧૨૭.

સાહેબ—[illegible]

ચેતસી— મનહર છંદ.

[illegible] ૧૨૮.

૧ [illegible]

દોહરા.

જન્મતણી ભાષા તથા, ધર્મ અને પોશાક;
આપ આપનાં સૌ ગણે, સૌથી સરસ અથાગ. ૧૨૯.
તેના દોષ બતાવતાં, ઝાઝું ઉપજે ઝેર;
સુણી સાંખે ગંભીર જન, હલકા રાખે વેર. ૧૩૦.

આંક ૧૦ મો.

એક કવિ સભામાં ખુરશી ઉપર બેઠો હતો તે આ નીચે લખેલો સોરઠો બોલ્યો.

સોરઠો.

વિસરી જશે કો વાર, હકુમત [1]હનરાબલ તણી;
પણ નહિ પડે વિસાર, કીર્તિ કદી કિન્લાકની. ૧૩૧.

સાહેબ—આ ક્યાંના કવિ છે?

દલ—એ અમદાવાદના કવિ ઉત્તમરામ નૈતમરામ વીસળનગરા નાગર છે. તે અમદાવાદમાં આપને મળ્યા હતા. તેમના બાપના કાકા આદીતરામજી કવિને માનાજી ગાયકવાડ પાસેથી કવિતાના ઇનામમાં "છોગાળું" એવા નામનું ગામ વીસનગર પરગણામાં મળેલું છે, તેની ઉપજ દરસાલ હજાર રૂપિયાની છે, તે આદિતરામ કવિની બાઇજીના દીકરાને હજીસુધી મળે છે. અને આદિતરામજીના પિતા દેવજીરામજીએ અમદાવાદના નવાબ કમાલખાંના હુકમથી હિંદુસ્તાની ભાષામાં "બાબી વિલાસ" નામે ગ્રંથ રચેલો છે, તેથી તે નવાબના વંશના જુનાગઢ, રાધનપુર, અને વાડાશીનોરના નવાબોએ વર્ષાસન કરી આપેલાં છે, તે અદ્યાપિ સુધી આ ઉત્તમરામજીને મળે છે. ઉત્તમરામજીએ કવિતા રચવાનો મહાવરો રાખ્યો છે.

સાહેબ—કવિરાજ વાણિમાં વધારે માલ હશે, કે વિચાર શક્તિમાં?

ઉત્તમરામજી— કવિત.

વાણી, ને વિચાર શક્તિ, વિશ્વમાં અમુલ વસ્તુ,
એ થકી અનેક જ્ઞાન મેળવે છે માણસો;
બંનેમાં બરુજ માલ બંનેનો તેવોજ તાલ
એકને અધિક ઓછી જરૂર ન જાણશો;
વાણી છે શરીર, ને શરીર છે વિચાર શક્તિ,
અંતરમાં એકેનો અનાદર ન આણશો;
સારી રીતે શણગારી બંનેને શોભાવો સારી,
કહે દલપત મિથ્યા મમત ન તાણશો. ૧૩૨.

સાહેબ—વિલાયની ગાડી વિષે બોલો જોઇએ.

ઉત્તમરામ— સવૈયો.

આગળ હોય સિપાઇ ઉભા, અને અશ્વ અનૂપમ હોય અગાડી;
સાર ચીએ શણગાર સહીત, ચલાવે તુરંગમ ચોટ લગાડી;
પોઇશ, પોઇશ, પાડ કરે મુખ, પંથ જતા જન કાન જગાડી;
દેખીજુઓ દલપત કહે, સુ વિમાનસમાનવિલાયતીગાડી. ૧૩૩

સાહેબ—જુઓ આ મહારાણીજીનો શિક્કો. એમાં લખેલું છે કે "ભલું ચહાનારનું ભલું ને બુંડું ચહાનારનું બુંડું" એ કહેવત વિષે એક બે કવિત કહો.

ઉત્તમરામ— કવિત.

દાણા વેચનાર દાણા સંઘરી દુકાળ માગે,
દેખાશે દુકાળ એવા દાણા વેચનારને;
બીજાને બુડાડવાને ખરે ખાત ખોદે ખાડ,
જણાશે જોખમ એવી ખાડ ખોદનારને;
કોઇકને કષ્ટ દેવા રસ્તા વચે કાંટા વેરે,
વાગશે વિશેષ કાંટા કાંટા વેરનારને;
ભલું સૌનું ઇચ્છશે તેનું તો ભાઈ ભલું થશે,
બુરૂં થશે બીજાઓનું બુરૂં ઇચ્છનારને. ૧૩૪.

સોબતીનો જીવ લેવા સિંહને જગાડે જઇ,
જરૂરનો મોત થાય તે જગાડનારનું;
પારકી અકીરતિનું વાજું જે વગાડે વડું,
વાજે અપજશ વાજું તે વગાડનારનું;
લોભથી કે દ્વેષથી જે લોકનું લગાડે ઘર,
લાગી ચુકતું ઘર બળ્યું તે લગાડનારનું;
સુધરે સુધારનારનું ને દલપત કહે,
બગડે બેશક બીજાનું બગાડનારનું. ૧૩૫.

---

[1] ઓનરાબલ કંપની–ઇસ્ટ ઇંડિયા કંપનીને કહેતા હતા.

સાહેબ—મહારાણીના મુગટને આશિર્વાદ આપો.

ઉત્તમરામ— સવૈયો.

દિગ્વિજયી વિજયા કુંવરી, વિજયવરદાયી રાજસુખી વિરાજે;
રાજ જહાજ, ગરીબનિવાજ, સદા શુભ રાજસમાજ ગણાજે;
જગતની પ્રતિપાળક માત છે, તેમ પ્રજા પ્રતિપાળક થાજે;
રાજ કરો મહારાજ કૃપા કરી તાજ રહો શિર ઉપર તાજે. ૧૩૬.

સાહેબ—ચાર હોશિઆરી છબી પાડનારની, અને ચિતારાની કયા ઉત્તમ કહેવાય કે કવિની?

ઉત્તમ—વિક્રમ અને ભોજની પાસે ઘણીઆર ચિતારા હતા, પણ તે રાજાઓની કીર્તિ કવિઓએ જેવી અમર રાખી છે, તેવી ચિતારા રાખી શક્યા નથી. કહ્યું છે કે:—

સવૈયો.

ઉજ્જયિની પતિ પાસ હતા બહુ, ચેતન ચિત્ત ચતુર ચિતારા;
આકૃતિ ઉપરની અવલોકી, અતી ચતુરાઇથી ચીતરનારા;
એ છબીઓ આજ અહીં ન રહી કહીં, વાત કરે નકહી વખણાતા.
ચિત્રચરિત્રતણાં રચી કેમ કહું માંહી કોઈ પાર ન વિલોક અમારા. ૧૩૭.

સાહેબ—માણસની આશા કેવી છે! તે વિષે એક કવિત કહો.

ઉત્તમરામ—ભૂમધ્ય રેખાએ રહીને જોઇએ તો ધ્રુવનો તારો પૃથ્વીને અડ્યો હોય એમ દેખાય. પછી તેના સામા જો જો નેત્ર જઇએ, તેમ તેમ દૂર સેંકડો પા ઘડી દહાડો ચડ્યા જેટલો ધ્રુવનો તારો ઊંચો જણાય. કહ્યું છે કેઃ—

કવિત.

ભૂમિ મધ્ય રેખાપર રહીને જો જાણીએ તો,
દીસે ધ્રુવ તારો જાણે અવનીને અડ્યો છે;
સનમુખ ચાલી નેત્ર સેજતે જુઓ તો ઊંચો,
ચગારી જાણે દિન ચાર ઘડી ચડ્યો છે;
જેમ જેમ જઇએ સામા તેમ દૂર સો સો ગેંવે,
પા ઘડી પ્રમાણમાં ઊંચો નજરે પડ્યો છે;
એમજ આશાનો અંત અગમ્ય રહે અસંત,
પાસે પાસે જાય રહો કોઇએ પકડ્યો છે. ૧૩૮.

સાહેબ—ચાર કેવા જનો પોતે અમુલ હોય પણ પછીથી સસ્તા થઈ જાય?

ઉત્તમરામ—એકાવળીઅલંકાર—સવૈયો.

કસતા કસનારી કે આગળ દાસ, ધન ધરી ધર્મતણી ધસતા;
ફસતા ફસતા ફરી ફેલ વિષે, વિષયી જન સંગ વિષે વસતા;
ખસતા ખસતા પછી ખૂબ ગયા જ, તજી ફરી રીતતણા રસતા;
પસતાય પછી દલપત કહે સસ્તા નહિ તેહ પછી સસતા. ૧૩૯.

સાહેબ.—બે સગા ભાઇઓ હોય, પણ તેઓની બુદ્ધિ અને નસીબ સરખાં હોતાં નથી. તે વિષે કહો જોઇએ!

ઉત્તમરામ.— સવૈયો.

પંખીયકી પ્રગટે પશુ પંખીજ, ચારપગાં પશુ ચાર પગાંથી;
આપ વનસ્પતિમાંથી વનસ્પતિ, માણસ તેમજ માણસમાંથી;
ગુન વિશેષ ન લેશ દિસે તન, માત તથા તન તાતતણાથી;
દેખ અચંબ દલપત કહે, પણ બુદ્ધિ, નસીબ, બરાબર ક્યાંથી! ૧૪૦.

એવામાં એક બાવો ઇડરના મહારાજ પાસે રહેનો હતો, તે બોલી ઉઠ્યો, કે અમારે ભભૂત લગાવવાનો ગેર લગાવવાનો, વગેરેના મંત્રો છે, માટે તમે આ ટીંડુ કર્યું છે તેનો મંત્ર તમે જાણતા હો તો બોલો. નહિતો ટીલું ભુંસી નાંખો.

એક ઠાકોર.—ત્યારે બાવાજી, લંગોટીનો પણ મંત્ર હશે કે!

બાવો.—લંગોટીનો મંત્ર તો નથી.

ઉત્તમરામ.—લંગોટીનો મંત્ર હું જાણુંછું.

ઠાકોર.—બોલો જોઇએ.

ઉત્તમરામ.—એક છોકરો તેના બાપના કહ્યામાં રહ્યો નહિ, અને કહ્યું ભણ્યો નહિ, તેથી મોટો થતાં બાપથી જુદો થઇ રખડતો ફર્યો, અને છેલીવારે બાવો થયો. તેને દીક્ષા આપતી વખતે તેનો ગુરુ પાનાં ફેરવતો હતો, ત્યારે પેલા છોકરાને બાપે પૂછ્યું કે પાનામાં શું જુઓછો? ગુરુએ કહ્યું કે આ છોકરાને લંગોટી વગાડવાનો મંત્ર ખોળુંછું. છોકરાને બાપે કહ્યું કે તે મંત્ર મને આવડે છે. પછી નીચે લખ્યા પ્રમાણે કરી દેખાડ્યો.

સવૈયો.

સારી શિખામણ તું ન શિખ્યોજ,
શિખ્યો ખળતાજ ખરેખરી ખોટી;
તેં કથનો કદી કાન ધર્યાં નહિ,
મેં તુજ કાજ કર્યાં પણ કોટી;
બાવન અક્ષરની બરરી બની,
એટી બરાબર તેં નહિ ખોટી;
લક્ષ્મિ મળ્યાની હવે તજી લાલચ,
લાકડા સુત વાળ લંગોટી. ૧૪૧.

એવામાં એક ઘરડી ડોશી, કેડેથી બહુ વાંકી વળેલી રસ્તે ચાલી જતી હતી તે સઉની નજરે પડી, ત્યારે બાવાએ કવિને પૂછ્યું કે પેલી ડોશીએ રસ્તામાં કાંઇ વસ્તુ ખોઇ હશે, તે ખોળતી જતી હશે, કે શાવાસ્તે આટલી બધી વાંકી નમીને ચાલતી હશે?

ઉત્તમરામ.—એક એવી ડોશીને તમારા જેવા કોઈ જુવાને પૂછ્યું હતું તેનો ઉત્તર ડોશીએ આપ્યો હતો. તેનું એક કવિત છે.

સાહેબ.—બોલો જોઇએ.

ઉત્તમરામ.— **કવિત.**

કેડેથી નમેલી ડોશી દેખીને જુવાન નર,
કહે શું શોધે છે કશી ચીજ અટકી રહી;
કહે ડોશી બાળપણું ખબર વિના મેં ખોયું,
જુવાનીમાં દીવાની તારા જેવી ગતી રહી;
છવાઈ જરાની છાયા, કાયાના વિખાયા બંધ,
ગાયા ન ગોવિંદરાયા, માયામાં મતિ રહી;
ઝુકી ઝુકી ડોકી વાંકી રાખી દલપતરામ,
જોતી હું ફરૂં છું જે જુવાની ક્યાં જતી રહી. ૧૪૨.

બાવો.—(એક ઘરડા ઠાકોરને) કેમ કાકા, ખરી વાત કે?

ઠાકોર.—હા, મહારાજ, ખરી વાત.

બાવો.—(કવિને) કાકા સંસ્કૃતમાં કને કહેવાય?

ઉત્તમરામ.—કાગડાને.

બાવો.—ત્યારે ઘરડા માણસને કાકા કેમ કહેતા હશે?

ઉત્તમરામ.—નિરૂક્તિ અલંકાર.—સવૈયો.

જોબનમાં જુરતી જરકારણ, સાંખી રહ્યાશિર સંકટકાકા;
ગૌઢપણે દલપત કહે, તતખીર તણા ન તજ્યાજ તડાકા;
એશ વિશેષ [1]મરાળ બરાબર, કેશ થયા પરિપૂરણ પાકા;
તોયકર્યોન પ્રપંચનિવારણ, કારણએજ કહેસહુકાકા. ૧૪૩.

એવામાં તે ઠાકોરનો પગ બાવાજીને અડક્યો, તેથી બાવાજીને ક્રોધ ચડ્યો.

સાહેબ.—જગ્યાની સાંકડાશ હોય તો મોકળાશ કરીએ. કેમ તમે એટલામાં સમાઇ શકતા નથી કે?

ઉત્તમરામ.—હેત હોય તો એક વેંતમાં સમાય, અને હેત ન હોય તો આખી પૃથ્વીમાં પણ સમાય નહિ. કહ્યું છે કેઃ—

કવિત.

હોય જો હૈયામાં હેત, વેંતમાં વિરામ કરે,
દારૂ સાથે દારૂ રહે છે જુઓ જહાનમાં;
દારૂ અને દેવતાને દ્વેષ જો વિશેષ છે તો,
માય નહીં, પાત્ર મોટા મોટા સમાનમાં;
શીમાડાને માટે મહીપતિયો સંગ્રામ સજે,
તો શી રીતે સમાય સાંકડા સંસ્થાનમાં;
કહે દલપતરામ રમા સાથે રમાનાથ,
પ્રીત છે તો પોઢી રહે પ્રાગવડ પાનમાં. ૧૪૪.

સાહેબ.—ધનમદ, વિદ્યામદ, જોબનમદ અને અધિકાર વગેરે દરેક મદથી આંધળા થઇ જવાય ત્યારે ચારે મદ ભેળા થાય તો કેમ થાય?

ઉત્તમરામ.— **સવૈયો.**

જોબનનો મદ, ને ધનનોમદ, તેમ ત્રિજો અધિકાર તણોછે;
વિદ્વત્તા મદ તેથી વિશેષ, હમેશ ઘટે નહિ એમ ઘણો છે;
અંધ થવાય અકેક મદે, મદ બે મળતાં બદલો બમણો છે;
દેખીશકેદલપત્તકહેકેમ,ચારમળ્યેમદચારગણોછે. ૧૪૫.

દોહરો.

મદથી મનુષ્યતા મટે, હોય બુદ્ધિની હાણ;
જે એવા મદ જીરવે, જેવડા જન જાણ. ૧૪૬.

સાહેબ.—હિંદુશાસ્ત્રમાં એવો દાખલો હશે, કે મોટા સતવાદીને જુઠું બોલવું પડ્યું હોય?

[1] હંસ.

ઉત્તમ.—સમોની સાંખ આપતાં જુઠું ન બોલે, એવા યુધિષ્ઠિર રાજા, તેમેના પણ મોટે લગાર જુઠું બોલ્યા હતા તેથી તેમની અગાડીની આંગળી ગળી છે. યુદ્ધમાં અશ્વત્થામા મરાયા, એવું યુધિષ્ઠિર બોલે તો, તેમનું બોલવું સાચું માનીને દ્રોણની હાર થાય એવું હતું માટે અશ્વત્થામા નામના હાથીને મારી નાખીને યુધિષ્ઠિર પાસે સમ પુછાવી. ત્યારે યુધિષ્ઠિરે કાને હાથ દઈને કહ્યું કે અશ્વત્થામા નામનો નર, કે હાથી મરાયો ખરો.

સ્રગ્ધરાવૃત્ત.

સામોની સાંખ દેતાં [illegible], બોલ જુઠ્ઠા નબોલ્યા;
[illegible] ને દુખ દુખ સહીને સત્યથી ન ડોલ્યા;
[illegible] યુધિષ્ઠિરે, [illegible];
[illegible] ૧૪૭.

સાહેબ.—મનુષ્યમાં દરેક ગુણ થોડા થોડા હોય તે ઠીક, કે એકજ ગુણ પૂરો હોય તો ઠીક!

ઉત્તમ.—બીજા ગુણ થોડા થોડા હોય તો ઠીક, પણ એક ગુણ તો પૂરો જોઈએ, કહ્યું છે કે:—

દોહરો.

અધુરા ગુણ અનેકથી, ગુણીજન નહીં ગણાય;
પરિપૂરણ ગુણ એક પણ, [illegible] ૧૪૮.

સવૈયો.

[illegible];
[illegible];
[illegible];
[illegible] ૧૪૯.

સાહેબ.—કેવું સન્માન મળે?

ઉત્તમ.—[illegible] તેને જેવું [illegible] મળે તેવું તેને સન્માન મળે. કહ્યું છે કે—

કવિત.

[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible] ૧૫૦.

ઠાકોર.—ગુણ આશ્રય વિષે બોલો.

ઉત્તમ.— સવૈયો.

ગુણિ અંતર વાત ધરેજ અનુપમ, ઉત્તમ વાત ધરે અગાડી;
[illegible], [illegible];
[illegible];
[illegible] ૧૫૧.

એક સભાસદ.—જી, પણ દલપતરામ કેમ કે ઘણી!

ઉત્તમ.— કવિત.

[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible],
[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible] ૧૫૨.

એ કાવ્ય કેવું છે!

સાહેબ.—એ એક વાંચ છે.

ઉત્તમ.—કહો વાંચ વિષે એક કવિત કહું.

સાહેબ.—કહો જોઈએ.

ઉત્તમ.— કવિત.

[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible] ૧૫૩.

સાહેબ.—[illegible] રીતિ કેવી હોય, તે વિષે બોલો જોઈએ.

ઉત્તમ.— સવૈયો.

[illegible];
[illegible];
[illegible];
[illegible] ૧૫૪.

૧ [illegible] ૨ [illegible] ૩ [illegible]

સાહેબ.—સાબાસ, ઉત્તમરામભટ્ટ, તમે તમારા વડીલોની વિદ્યાનો અભ્યાસ સારો રાખ્યો છે.

અંક ૧૧ મો.

સાહેબ. —(એક કવિને જોઇને) આ કોણ છે? અને ક્યાંના રહેવાશી છે?

દલ.— દોહરો.

પુરમૂળી પરમારનું, જગત બધામાં જાણ;
નૈતમ જ્યાં બહુ નીપજે, કવિયોને કેકાણ.[1] ૧૧૫.

એ ખેંગાર ગઢવી, સારા કવિ છે, અને કાઠીઆવાડના મૂળી ગામમાં રહે છે.

સાહેબ.—તે આપણને મળ્યા હતા?

દલ.—આપનો મેળાપ કરવાની તેમની ઘણી આતુરતા હતી; પણ આજસુધી મેળાપ થયો નહોતો. તથાપિ તેમની તરફથી આપણને મદદ મળેલી છે.

સાહેબ.—શી મદદ મળી છે?

દલ૦—જ્યારે સન ૧૮૪૮માં પુસ્તકોની ખોળ કરવા સારૂં આપે મને કાઠીઆવાડ તરફ મોકલ્યો હતો ત્યારે હું મૂળી ગયો હતો. તે વખતે જગદેવ પરમારના ગ્રંથની બાબત, મને આ ખેંગાર ગઢવીએ કહી હતી, કે તેમનો મામો જેઠો ગઢવી વાંકાનેરમાં છે તેને ઘેર જગદેવ પરમારનો ગ્રંથ છે. ને ઉપરથી આપણે રાજકોટની એજન્સીમાં લખીને ને ગ્રંથ મંગાવી લીધો.

સાહેબ.—ત્યારે ખેંગાર ગઢવીનો આપણે જરૂર ઉપકાર માનવો જોઇએ.

દલ.—તે કવિતા સારી કરી જાણે છે. અને એક મોટો ગ્રંથ વ્રજભાષામાં રચવાનો તેમણે આરંભ કર્યો છે.

સાહેબ.—ખેંગાર ગઢવી, તમે ગઇ રાતે ક્યાં હતા?

ખેંગાર.—ગઇ રાતે મેં એક નાટકનો ખેલ જોયો.

સાહેબ.—નાટકમાં કોના કોના વેશ જોયા.

ખેં :૨. સવૈયો.—અપ્રસ્તુત પ્રશંસા.

· · દળમાં, બહુ સાવક વેશ બલાવરી લાવ્યો;
· નરેશ તણો ધરી વેશ વિરોધ દુહાવ્યો;
વિપક્ષોપઠીકર્ણુતણો,વળીવિક્રમ,ભોજ,સવાંગભજાવ્યો;
વિપઠીનોહલપત્તકહે,નરફાર્બસરૂપધરીફરીઆવ્યો. ૧૫૬.

મતલબ કે તમેજ એ બધા દાનેશ્વરીના અવતારી પુરૂષ છો.

સાહેબ.—વારૂ, સરદારનો સ્વભાવ આકરો જોઇએ કે નરમ જોઇએ?

એક ઠાકોર.—સરદારનો સ્વભાવ જો નરમ પાણીના જેવો હોય તો પછી તેનો વકર પડે નહિ.

ખેંગાર.— શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

શીળો નમ્ર સ્વભાવ-શુદ્ધ જળનો, ચાલે નમીને સદી;
રાખે ટેક અનેક આપ ઉરમાં, તે છેક છોડે નહીં;
તારેછે હલકાજને, પણ કરે ભારે તણા ભક્ષને;
જ્યારે જોર કરી જવાજ નિકળે, પાડે વડા વૃક્ષને. ૧૫૭.

સાહેબ.—પૃથ્વીના જેવી ક્ષમા રાખનારા પુરૂષો કોઇ વખતે ક્ષમા છોડે કે?

ખેંગાર.—એક માટીખાણમાં આઘે આઘે ખોદતાં, ઉપલી ભેખડ તુટી પડવાથી બે ત્રણ બાઇડીઓ દબાઇ મુઇ, તે સમે એક કવિને અને પૃથ્વીને સંવાદ થયો હતો.

સાહેબ.—તે કહો જોઇએ.

ખેંગાર.— શાર્દૂલવિક્રીડિત વૃત્ત.

રે ઉર્વી તુજમાં રહે બહુ ક્ષમા, જે સર્વ જાણે નકી;
માટીખાણ સિરે મગાઇ અબળા તો કેમ તારાથકી;
બોલી બોલ, ઉદાર એમ અવની શું ધૈર્ય રાખું ધરી;
એવા લોક,અનેકઆયહતરી, હાતિજ્યાં ખરી.૧૫૮.

સાહેબ.—જે નર ગધેડા જેવો, કે ગાડર જેવો અજ્ઞાની નજીવો હોય, અને કશો હુનર ન આવડવાથી કરમ ફૂટ્યો હોય, તો કયા ઉપાયથી તે સારો થાય.

ખેંગાર.—વાચતાં, અને લખતાં શીખે તો સારો થાય. કહ્યું છે કેઃ—

સવૈયો.—સિંહાવલોકન.

નરમાં ગુણજો નહિ હોયબીજ, પણએક ઉપાય ગરે કરમાં;
કરમાંથીનજો નહિ કાગળને, ઉગતદિનથી દિન આખરમાં;
ખરમાં નખશે કહી તેહ ખરેખર, તેમ ગણાયનું ગાડરમાં;
ડરમાં નરહે દલપત્ત કહે, હરરોજ ચઢેચિત હુનરમાં. ૧૫૯.

સાહેબ.—કાગથી કામ સિદ્ધ થાય કે બળથી અને ક્યાંથી?

ખેંગાર.—સવૈયો.—સિંહાવલોકન.

કાજથી કરીને સિદ્ધ કારજ સર્વ, પડે પસતાવું ન પાછળથી;
છળથી કરતાં કદિ, ઉદરને દુખ થાતું, અંતરનિ-કાળજથી;
જળથી,નનરોકર,પેટ ભુખ્યો,પછીથી દુખ્યો કરી દુઃખ ભજથી;
ભજથો દલપત કહ્યું ન-અને,સિદ્ધકાજ કરો વળી કાજથી. ૧૬૦.

રળિયો ગઢવી—જ્યારે અભ્યાસ થાય, તે કવિતા મોઢે આવે છે.

ખેંગાર.—નવો અભ્યાસ હોય ત્યારે તાણી ખેંચીને શબ્દો બેસારવા પડે તે કવિતા શિથિલ થાય પછી સારો અભ્યાસ થાય ત્યારેજ સરસ કવિતા રચી શકાય, અને ગૂઢાર્થ કવિતા કરી હોય તો કાવ્ય પણ થાય.

સાહેબ.—રળિયેગઢવી સમજી શકે નહિ એવો એક સવૈયો બોલો જોઈએ.

ખેંગાર.—(પોતાના દફતરમાંથી કાગળ, ખડીઓ, અને લેખણ કાઢીને એક સવૈયો રચીને બોલ્યા.)

સવૈયો.—ગુઢાર્થ.

સૂ કરીને કરનાર તણી, કરતાં વિનતિ ધર તે કરી આપે;
સૂકરતાં ખડમાંપણ ખૂબ, જુઓ ખસબોઇ ખરેખરી વ્યાપે;
સૂકરીને ખલ ખાવ સદા, મગાવા જન ઇશ્વરમાં મન થાપે;
સૂકરિને કરી દલપત કહે, વનીકોફળીનાં ફળ કાપે. ૧૬૧.

રળિયો.—આંતરો એનો ઉતર હું કહું.

સવૈયો.

ભક્તિ કરી કરતાં, વિનતી, નમશે ધરએનું પ્રભુ કરિ આપે;
જે ખસબોઇ વિશેષ રહે ખડ, તો ખડમાં ખસબોઇજ વ્યાપે;
ચોરીનશુ મનથી કરીએ, પછી ખગભાવ, પ્રભુ મન થાપે,
હરિકરી કરી દલપત, સુખી નરે કોફળીનાં ફળ કાપે. ૧૬૨.

ખેંગાર.—ગૂઢાર્થનો ઉત્તર એવો હોય નહિ. અને "શું કરીને" એમ મારા સવૈયામાં નથી. પણ "સૂ કરીને" એમ છે.

રળિયો.—ત્યારે બીજો અર્થ તો મને સુજતો નથી.

ખેંગાર.—જેમ વગડામાં જઈને જેણે જલેબી દાટી હોય, તે દાટનારનેજ જડે. તેમ ગૂઢાર્થ સરસ રચ્યો હોય તોજ બીજાને જડે, નહિતો તે રચનારનેજ જડે.

1 કોપી.

સાહેબ.—તનેજ અર્થ કરો જોઈએ.

ખેંગાર.—એનો અર્થ એમ છે કે, "સુ" અક્ષર કરીને પછી "તાર" કર. એટલે "સુતાર" ની વિનતિ કરતાં, તે સુતાર ઘર કરી આપે. અને પ્રથમ "સુ અક્ષર કરતાં ખડમાંપણ, એટલે "સુખડમાં" ખરેખરી ખસબોઇ આવે છે, અને સુ અક્ષર કરીને "ખ" લખાય એટલે "સુખ" મગાવા સારુ માણસ ઇશ્વરમાં મન થાપે છે. અને "સુ" અક્ષર કરીને "ડી" કર, એટલે "સુડી" સોપારીનાં ફળ કાપે છે.

એવી ચર્ચા ચાલે છે એવામાં એક ઠાકોરે ખેંગારની કલમ સુંદર હતી, તે જોવા સારૂ હાથમાં લીધી. અને તે લેખણથી કેવા અક્ષર નીકળે છે, તે જોવાની મરજી થઈ; તેથી કોરા કાગળમાં આ નીચે પ્રમાણે અક્ષરો લખ્યા. " હજાર હોરીઓ હડી પૈસાભાર મુકેલ લઈને, મધ્યાં" રોજની હતી, ત્યાં એક હોરે પોપટ ઉપાડી મૂક્યો. તે હોરીઓ ગોરાની તથા સુનાથડાની હતીઓ. "

અક્ષરો સારા નીકળ્યા. તે જોઈને ઠાકોરે કવિ ખેંગારને પુછ્યું, કે આ કલમ તમારી છે ?

ખેંગાર.—(અક્ષર જોઈને) આ મારી કલમ ન હોય.

ઠાકોર.—આ બધો લખવાનો સામાન તમારો છે, અને કલમ તમારી નથી એવું કેમ કહોછો!

ખેંગાર.— કવિત.

વહોરાને હોરા લખે, અઠીને તો હટી લખે,
લાખ વસા લખે વળી હજાર અક્ષરને;
કાંઠકીએ કેશતણી ઓળો પાડે અભણ, તે
ઓગતું ન લખે, લખે હોગતું હજારને;
ઉડ ધાતુ ઉપરથી ઉઅડતું લખતું, ત્યાં
ઉગડતું લખે તજી ધાતુના આધારને;
કહે દલપત મારી કલમ ન કહું તેને,
જન પણ પામી જો સે એવા ઉચ્ચારને. ૧૬૩.

દોહરો.

ઘોડાના ગોગા બને, ગદનો ઘડ થઇ જાય;
તો તેને સુજ કરનારી, કલમ કેમ કહેવાય. ૧૬૪.

સાહેબ—હરેક વસ્તુ કે માણસ મોઘું અને સોંઘુ શાથી થાય !

ભૈંગાર— કવિત.

[illegible] પણ કહી, સાંતો કહી પણ સાથી જોયા,
[illegible] કહી ત્યાં કાચો સોનાનું નાક છે;
[illegible] જ્યાં અક્ષર, ત્યાં [illegible] કે અમીર ખાસ,
[illegible] જ્યાં અક્ષર [illegible] તેને મન ચાક છે;
[illegible] ન [illegible], ત્યાં [illegible] મેળો મનાય,
[illegible] જ્યાં [illegible] ત્યાં તે રાંકનો [illegible] છે;
કહે દલપતરામ [illegible] અજાણ અતિ,
ત્યાં તે [illegible], તે ન [illegible] જ્યાં [illegible] છે. ૧૬૫.

[illegible]—[illegible] કેટલાએકના [illegible] નથી તેનું [illegible] !

ભૈંગાર—[illegible] છપી [illegible] [illegible] તેનાં બરાબર આપનો [illegible] [illegible] છપી [illegible] [illegible] તેનાં આપનો જોઈએ.

[illegible]— કવિત.

[illegible]
[illegible] તેને [illegible];
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૬૬

[illegible]—[illegible] છે ? તે [illegible]

ભૈંગાર— કવિત.

[illegible]
[illegible] છે,
[illegible]
[illegible] છે.
[illegible]
[illegible] છે;
[illegible]
[illegible] છે. ૧૬૭.

[illegible]—[illegible] છે. [illegible]

ભૈંગાર—તે કવિત બોલો. જો સમજાશે તો હું ઉત્તર કરીશ.

ઉત્તમરામ— કવિત.

પીછાં [illegible] છે તથાપિ મોર કે [1]મરાળ નથી,
પંખો રાખે છે તથાપિ પક્ષી ન-પ્રમાણીએ;
કહે ગરીબપણ રંગ કહો નહિ નીલકંઠ,
સંઘો પાડ્યો શીર, માટે શેષ [2]ન-જાણીએ;
ધનનો ભંડારી, પણ ભંડારી કુબેર નહિ,
છે ચતુરકર [illegible] વિષ્ણુ-ન વખાણીએ;
પાગે છે સરસ્વતીને પણ નહિ [3]પિતામહ,
કહે દલપત એ તે કોણ ઉર આણીએ. ૧૬૮.

ભૈંગાર— દોહરો.

[illegible] પંડિતો, છે વિઘ્નેશપતિ છાપ;
ચતુર કરે જન, ચાહીને, એતો ફાર્બસ આપ. ૧૬૯.

એવામાં એક મસ્તાનો ભીખારી આવીને ભીખ માગવા લાગ્યો. તેને કેટલાએકે કહ્યું કે જા ગામમાં જઈને કણીક કે લોટ માગી ખા.

ભૈંગાર— કવિત.

[illegible] માટે ભક્ત બની ખાવી હોય ભીખ માગી,
મોટી મોટી માળાઓ તે કરી ઘાલ કોટમાં;
[illegible] કરી અનાજ પામવાની ઇચ્છા હોય,
[illegible] તે [illegible] ચડી [illegible];
[illegible] માટે, પાને [illegible] ખાવા હોય,
[illegible] તે [illegible] ને [illegible];
[illegible] ન [illegible] તો તું કહે દલપતરામ,
[illegible] ૧૭૦.

એક ઠાકોર—[illegible], [illegible] ને [illegible] !

ભૈંગાર—[illegible] [illegible] છે. તેના [illegible] [illegible] છે, અને [illegible] છે.

ઠાકોર—[illegible].

ભૈંગાર— સવૈયો.

[illegible]

1 [illegible]

1 [illegible]
2 [illegible]
3 [illegible] 4 [illegible]

દૂધ, દહીં, ઘૃત દે નકહી, થિર ધામ રહે કહો કારજ થોડું;
પ્યારો કહે પિયુ, પાંગરે દિન, જો કહી ખુંદું પડેલ સજોડું;
રાગી વિજોગ, સંજોગ કરે, પરમાં ઘરનાથ વસાવતું ઘોડું. ૧૭૧

સાહેબ—મનનો સ્વભાવ કેવો છે? તે વિષે એક કવિત બોલો.

ખેંગાર— કવિત.

મન રૂપી ઘોડો, જેનો વેગ નથી થોડો જેનો—
જડે નહિ જોટો, એવો દોડ્યો જાય દૂર તે;
ગણે નહિ ટાઢ તાપ, ગણે નહિ પુન્ય પાપ,
ગણે ન અમાપ કોઇ પાણીતણું પૂર તે;
ઉડીને આકાશ જાય, કુદીને કૈલાશ જાય,
પાતાળની પાસ જાય, જાવી જરૂર તે;
કહે દલપતરામ, કી રીતે લગાવ લગામ,
જો કદાપિ કરે આમ કાવતું ફીતૂર તે. ૧૭૨.

રવિદાસ—આવી કવિતા સાંભળીને આ સભાના લોકો રાજી થાય છે, પણ મને તો કંટાળો ઉપજે છે, અને વળી આનું નામ તે કવિતા કહેવાય કે!

ઉત્તમરામ— કવિત.

જાગતનું જગ જોઈ જ્વાસો પ્રજળી જાય,
ભાનુનો આભાસ ભાળી ઘૂક ગભરાય છે;
સિંહનાં સંતાન દેખી હરણ હબક ખાય,
[1]ગરુડ-પ્રતાપ પેખી સાપ સકોચાય છે.
ચડેલો [2]ચકોર-મિત્ર દેખી દલપત કહે,
ચોરને અધીન ચિત્ત ચટપટી થાય છે;
સોમનાં સંતાન દેખી સોકયનું સુકાય તન,
સુકવિની કવિતાથી કુકવિ સુકાય છે. ૧૭૩.

ખેંગાર—(એક કાગડાને જોઇને) પેલો કાગડો કોયલને ચાંચો મારે છે તે વિષે કહેતો એક કવિત કહું.

સાહેબ—બોલો જોઇએ.

ખેંગાર— કવિત.

કહું તને કરણ કાગ, રહ્યો નથી તારો રાગ,
કોયલનો કર્યો વાંક કાઢીએ તે કારણે;
કોયલ સાથે કંકાસ નિષ્ફળ તું શા માટે કરે,
ભાડાથી તને કોઇ બાંધશે—ન બારણે;
સુજનારે સરજ્યો સ્વર, તેથી તું સંતોષ પામ,
વેર કર્યે તારો વાંક થશે—ન નિવારણે;
ધારે દલપતરામ, માન નહિ મળે આમ,
માર મનમાંની રીસ, માર મન મારણે. ૧૭૪.

સાહેબ—ખેંગાર ગઢવી, હાલ તમારા ગામમાં કોઇ તમારી પાસેથી કવિતવિદ્યા શીખે છે કે!

ખેંગાર—હા સાહેબ. કેટલાએક શીખે છે ખરા, પણ એક રવિદાસ નામે ચારણ છે તે મારું નામ રાખે એવો જણાય છે. કેમકે તે થશે હુશીઆર કવિ થશે.

ખેંગાર કવિનાં કાવ્ય સાંભળીને એક ઠાકોર ઘણોજ ખુશી થયો, અને બોલ્યો કે કવિરાજ, હું તમને એક સારી ઘોડી બક્ષિસ આપીશ, એમ કહીને પોતાના કારભારીને હુકમ કર્યો, અને તેજ વખતે પોતાને ઉતારેથી ઘોડી મંગાવીને કવિને કહ્યું કે આ ઘોડી તમે લ્યો; કારભારીએ કંજુસાઇથી તે ઘરડી ઘોડી મંગાવી આપી હતી. પછી ખેંગાર કવિએ ઘોડી પાસે જઇને તેના મોં આગળ કાન ધર્યો, એટલે ઠાકોરે કહ્યું કે કેમ છે ગઢવી!

ખેંગાર—સાહેબ ઘોડી મારા કાનમાં કાંઇ વાત કહે છે.

ઠાકોર—શી વાત કહે છે.

ગઢવી—મનહર છંદ—ભાવિકાલંકાર.

ઘોડી કહે છે મને ઘણા ઘણા જુગ થયા,
કૈરવ ને પાંડવ તો કાલે થઇ ગયા છે;
રાવણ ને રામના સંગ્રામમાં હું સાથે હતી,
રઘુરાજા મારી આંખ આગળજ થયા છે;
સાગર વલોવ્યો તેનો સાંભરે છે સર્વ મને,
દેવ તથા દૈત તો નજરે તરી રહ્યા છે;
જોડાવીને લાવ ગાડી, બેસી બંને જણાં જૈયે,
પ્રતિદિન પાઘડે જે દિવસમાંહી દશ છે. ૧૭૫.

પછી ઠાકોર કારભારી ઉપર બહુ ગુસ્સે થયો અને પોતાને ચડવાની બારે ઘોડી હતી તે ગઢવીને બક્ષિસ આપી.

અંક ૧૨ મો.

એક કવિ નીચે લખેલો સવૈયો બોલે છે.

---

[1] ગરુડ. [2] ચંદ્ર.

સવૈયો.

પાક [1]અથાક પિનાકપતી [2]સમ,
વાકપતિ [3]સમ વાક-વિલાસી;
ધારણ ધીર સસાર સુધારણ,
કીર્તિ વધારણ કષ્ટ વિનાશી;
જાન [4]તણા સુત જુક્તિ સુજાણ,
કૃપાણ [5]ને બાણ-કળા અભ્યાસી;
ક્ષત્રિતણો સુત હુંજ ખરેખર,
વાહરે વાહ વિલાયત વાસી. ૧૭૬.

સાહેબ—(પોતાના કવિને) આ કોણ છે?

દલ—એ ભાવનગરના રાજા વિજયસિંહજીનો કવિ હમીર રાવળ છે. એણે તે રાજાનો ગ્રંથ "દસરાબનાવ" નામે રચેલો છે. તેથી રાજાએ તેને પુત્ર પૌત્રાદિક વંશપરંપરા ભોગવવાને જાગીર બક્ષિસ આપેલી છે. તે મોજે લાખેણીમાં રહે છે.

આ કવિ આપણને ઘોઘામાં મળ્યો હતો. અને આપે પ્રસન્ન થઈને તેને પાઘડી શેલાં વગેરેનો સિરપાવ આપ્યો હતો તે.

સાહેબ—હા હા, ખરા ખરા, એનો સારા કવિ છે. એમનો બનાવેલો દસરા બનાવ ગ્રંથ આપણે લખાવી લીધો છે, તે આપણી પાસે છે. કવિરાજ, વક્રોક્તિ અલંકારનું એક કવિત બોલો જોઈએ.

હમીર—જ્યારે સીતાને લઈ જઈને રાવણે બાગમાં રાખી હતી, અને તેની પાસે રાક્ષસણીઓને મૂકી હતી. તેવામાં એક સમયે સીતાએ પોતાના સ્વામીને સંભારીને કવિતનું એક ચરણ કહ્યું. એટલે રાક્ષસણીએ વક્રોક્તિમાં બીજું ચરણ કહ્યું. વળી ત્રીજું ચરણ સીતાએ કહ્યું એટલે રાક્ષસણીએ ચોથુ ચરણ કહ્યું. તે નીચે પ્રમાણે:—

કવિત—વક્રોક્તિ.

અરે દશરથ લાલ મળશે ક્યાં મને હવે,
તજ વિના મારૂં મુખ ઉદાસી અપાર છે;
એક લાલરથ બસ દસરથ શું કરીશ;
તજ સારે મરી આવ તેમાં સુખ સાર છે;
તારા વિના અતિ મારા તનમાં ઉતાપ થાય,
ઓ રવિયા આવ હવે કેટલીક વાર છે;
તારા ઘણા રાત્રિયે દેખાશે ન ફિકર કર,
ઓરાંચ્યો શું કરીશ ચંદન તૈયાર છે. ૧૭૭.

બાવો—અરે આવી શી ખાલી માથાકુટ કરવી ખટકર્મ છતીને ખટશાસ્ત્ર, તથા છ ભાષાઓ શીખીને પોતાનું ખટકર્મ કરવું તેજ ઠીક છે.

હમીર—તમે તે બધું શીખ્યા હશો, પણ હજી તમે ખટકામાં નૈં ખટકામાં છો.

સવૈયો.

ખટકર્મતણા ખટ-મર્મ શિખ્યો,
ખટ વાણિ વિચાર ધર્યો ખટધામાં;
ખટ સ્વાદ તજી ખટ અંગ ભણ્યો,
ખટ રીતુ વિષે ન-વર્યો ખટલામાં;
ખટ ઉર્મી જિતી ખટ ચક્ર દીઠાં,
ખટ રાગ શિખ્યો ન સુનો [1]ખટરામાં;
ખટ શાસ્ત્ર પઢ્યો દલપત કહે,
ખટપટ મટી ન રહ્યો ખટકામાં. ૧૭૮.

બાવો—કોઈ રાજાએ સારો કવિ ન-રાખ્યો હોય, અને સાધારણ કવિ રાખ્યો હોય તો શું તેનું કામ નભે નહિ?

હમીર—શા વાસ્તે ન-નભે? કોઈ દેવ ચંદન, કંકુ, કેસર, કે સિંદૂર લેપન કરે છે, અને શિવજી રાખ ચોળીને નિભાવે છે. કહ્યું છે કે:—

દોહરો.

ચંદન ચરચે અંગમાં, સકળ દેવનો સાથ;
નિત્યપતિ જુઓ નભાવી લે, ભસ્મે ભોળોનાથ.૧૭૯.

બાવો—કવિ લોકો ગપ બહુ ચલાવે.

હમીર—ગમારને મન ગપ લાગે, પણ સમજુને મન સાચું લાગે,

સાહેબ—તેનો દાખલો બતાવો જોઈએ.

હમીર— દોહરો.

કવિ જૂઠું કવિ નવ કહે, જુઠા જેવું જણાય;
ચુઆ માહિ પડ્યુ પડ્યુ,વળી અંગરખું વણાય.૧૮૦.

સાહેબ—ચુઆમાં પડ્યું પડ્યું અંગરખું શી રીતે વણાય?

હમીર—"ગુહ્ય" એ શબ્દનો અપભ્રંશ ગુંજુ છે. અને "ગુહ્ય" ઉપરથ ઇંદ્રિનું નામ પણ છે. માટે

---

૧ પવિત્ર. ૨ શિવ. ૩ બૃહસ્પતિ. ૪ જાન ફાર્બસનો પુત્ર કિન્લાક ફાર્બસ. ૫ તરવાર.

૧ ખટરામાં—ખાટલામાં.

સાહેબ—સ્ત્રીયોની કે પુરૂષોની સભા બેઠી હોય, તેઓમાંથી ખાનદાનનાં ફરજંદો અને હલકાં માબાપનાં ફરજંદો શી રીતે વરતાય ?

હમીર— કવિત.

હાસ્યરસ હોય ત્યારે મુખ મલકાવે, પણ,
દાંત ન-દેખાડે તેતો સુંદરી સજાતની;
મરદ-જે મરજાદ મેલી બોલ બોલે નહિ,
એનીતો ઓલાદ ખાન દાન ખરે ખાતની.
નિર્લજ નઠારા બોલ બોલે જે ડુંકારા કરી,
ટોળી બીલ કોળીની, કે હોળીની હયાતની;
કથન કયેલ થકી કહે દલપતરામ,
જાણીએ જરૂર જાત તેનાં માત તાતની. ૧૮૯.

એવામાં એક ઝાડની ડાળ ઉપરથી સુંદર જેવા રસના છાંટા હમીર રાવળ ઉપર પડ્યા, એટલે બધા સભાસદોની નજર તે તરફ ગઇ.

સાહેબ—શું થયું એ ?

હમીર— ઉપેંદ્રવજ્રાવૃત્ત.

વિદેશી સૂબો કવિને નિવાજે, સ્વદેશી સાદો નહિ કેમ લાજે;
નજીવજાગાં નહિ મર્મ જાણે, સજીવ સર્વે શ્રવશે સુટાણે. ૧૯૦

સાહેબ—(એક ભાટને જોઇને) બારોટ તમે કેમ કાંઇ કવિતા બોલતા નથી ? .

બારોટ—અમે તો રાણીમગા છીએ.

હમીર— સવૈયો—પરિકરાલંકાર.

જ્યાં વિદવાન મહાન મહાન; કરે કવિયો ચરચા કવિતાની;
શોધક જ્યાંતણી સારનણા, સરદાર વિરાજિત મધ્યસભાની;
પંડિતપક્ષવચી વાણીપઢાવ, અપક્ષવચી છેકરખાયજ છાની;
રાવમગાનોરહેનહિહીંમત, કેમશકેરહીરાણીમગાની. ૧૯૧.

બારોટ—ગમે તેવો મોટો રાજા હોય, પણ તેના હાથનું અમે દાન લેતા નથી, અમે તો રાણીઓનેજ રીઝવીએ, અને તેઓની પાસેથીજ સીરપાવ લઇએ, એવો અમારા કુળનો ચાલ છે માટે આ સભામાં અમારે કાંઇ બોલવાનું નથી. અમારી વિદ્યા જોવી હોય તો, મડમ સાહેબની આગળ જઇને વાદવિવાદ આપણે સૌ કરીએ પછી અમારૂં પરાક્રમ જોઇ લો.

રજિયો—આટલા બધા કવિઓમાંથી હજી મને કોઇ જીત્યો નથી. તો બોલને શું ?

હમીર—તમને કેવી રીતે જીતું

રજિયો—તમે ગમે તે બાબતનો અરધો સોરઠો બનાવો; તે હું પૂરો કરી આપું, તો હું જીત્યો કહેવાઉં અને જો તે મતલબનો પૂરો કરી શકું નહિ તો તમે જીત્યા કહેવાઓ.

હમીર—હું જે મતલબનો અરધો સોરઠો બનાવી આપું, તેની મતલબ બરાબર સમજીને તમારે પૂરો કરવો.

રજિયો—હા, તેમજ કરીશ.

હમીર—જો મતલબ સમજ્યા વિના કરશો, ને પછીથી કહેશો કે પ્રથમ હું સમજ્યો નહોતો, માટે ફરીથી કરૂં તો તે વાત મંજુર થશે નહિ.

રજિયો—વારૂ તે વાત મારે કબૂલ છે. પણ આપણે શાની સરત કરવી!

હમીર—જે હારે તેણે આ સભામાં મુગા બેશી રહેવું. સભાનું કામ ચાલે ત્યાંસુધી એક અક્ષરે પછી બોલવો નહિ.

રજિયો—ઠીક છે. તમે અરધો સોરઠો રચીને બોલો.

હમીર. સોરઠાર્ધ.

जैसा करने जाय, फल सेवे तैसा सदा;

રજિયો—ઓહો, એમાં તે શું કઠણ છે.

करो कहाते जाय, निंब बोइके अंबफल. १९२

હમીર—તમને ખબર નથી ! કે આ સભામાં પ્રથમથીજ ઠરાવ થયેલો છે કે સહુએ ગુજરાતી ભાષાનીજ કવિતા બોલવી

રજિયો—ત્યારે તમે અરધો સોરઠો હિંદુસ્તાની ભાષામા કેમ કહ્યો ?

હમીર—મેં હિંદુસ્તાનીમા કહ્યોજ નથી. એતો સોરઠો ગુજરાતના વેદે એક "સા" સાહુકારને કહેલો છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

સોરઠો.

જે સાકર ને "જાય,ફળ" સેવે તે સા સદા;
પડે પુષ્ટ જણાય, રોગ રહે નહિ રગ વિષે. ૧૯૩.

તે સાંભળીને સૌએ તાળીઓ પાડી, ને કહ્યું કે રજિયો ગડી હાર્યો. પછી રજિયાને મુગા થઇને બેશી રહેવું પડ્યું.

સાહેબ— તમે ક્યાંઈ જતાં, જ્યોતિષ બનાવે ... આનંદયોગ વગેરે જુઓ છો

દુમીલ— કવિત.

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

દુમીલ— સવૈયા.

[illegible]

આ [illegible] છે.

કહ્યું છે કે:—

કવિત [illegible].

[illegible]
ગરીબને તવંગર, તવંગરને ગરીબ,
[illegible]

[illegible]

કવિત.

[illegible]

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

દુમીલ— કવિત.

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

દુમીલ— સવૈયા.

[illegible]

દોહરો.

[illegible] ૨૦૦.

સાહેબ—[illegible] છે.

સાહેબ—([illegible]) [illegible]

[illegible]— સવૈયો.

[illegible]

સાહેબ—[illegible]

૧ [illegible]

૧ [illegible]

સાહેબ—સ્રીઓની કે પુરૂષોની સભા બેઠી હોય, તેઓમાંથી ખાનદાનનાં ફરજંદો અને હલકાં માબાપનાં ફરજંદો શી રીતે વરતાય ?

હમીર— કવિત.

હાસ્યરસ હોય ત્યારે મુખ મલકાવે, પણ,
દાંત ન-દેખાડે તેતો સુંદરી સજાતની;
મરદ-જે મરજાદ મેલી બોલ બોલે નહિ,
એનીતો ઓલાદ ખાન દાન ખરે ખાતની.
નિર્લજ નઠારા બોલ બોલે જે હુંકારા કરી,
ટોળી બીલ કોળીની, કે હોળીની હયાતની;
કથન કયેલ થકી કહે દલપતરામ,
જાણીએ જરૂર જાત તેનાં માત તાતની. ૧૮૯.

એવામાં એક ઝાડની ડાળ ઉપરથી ગુંદર જેવા રસના છાંટા હમીર રાવળ ઉપર પડ્યા, એટલે બધા સભાસદોની નજર તે તરફ ગઇ.

સાહેબ—શું થયું એ ?

હમીર— ઉપેંદ્રવજ્રાવૃત્ત.

વિદેશી સુએ કવિને નિવાજે, સ્વદેશી સાંકો નહિ કેમ લાજે;
નજીવ જાણો નહિ મર્મ જાણે, સજીવ સર્વે શ્રવશે સુટાણે.૧૯૦

સાહેબ—(એક બાટને જોઇને) બારોટ તમે કેમ કાંઇ કવિતા બોલતા નથી ?

બારોટ—અમે તો રાણીમગા છીએ.

હમીર— સવૈયા—પરિકરાલંકાર.

જ્યાં વિદ્વાન મહાન મહાન; કરે કવિયો ચરચા કવિતાની;
શોધક જ્યાંવસી સારતણા, સરદાર વિરાજિત મધ્યસભાની;
પંડિત પક્વથી વાણીપદાય, અપક્વથી છેકરખાયજ છાની;
રાવમગાનીરહેનહિહીંમત, કેમશકેરહીરાણીમગાની. ૧૯૧.

બારોટ—ગમે તેવો મોટો રાજા હોય, પણ તેના હાથનું અમે દાન લેતા નથી, અમે તો રાણીઓનેજ રીઝવીએ, અને તેઓની પાસેથીજ સીરપાવ લઇએ, એવો અમારા કુળનો ચાલ છે માટે આ સભામાં અમારે કાંઇ બોલવાનું નથી. અમારી વિદ્યા જોવી હોય તો, મડમ સાહેબની આગળ જઇને વાદવિવાદ આપણે સૌ કરીએ પછી અમારૂં પરાક્રમ જોઇ લો.

રળિયો—આટલા બધા કવિઓમાંથી હજી મને કોઇ જીત્યો નથી, તો બીજાને શું જીતશે!

હમીર—તમને કેવી રીતે જીતીએ ?

રળિયો—તમે ગમે તે બાબતનો અરધો સોરઠો બનાવો; તે હું પૂરો કરી આપું, તો હું જીત્યો કહેવાઉં અને જો તે મતલબનો પૂરો કરી શકું નહિ તો તમે જીત્યા કહેવાઓ.

હમીર—હું જે મતલબનો અરધો સોરઠો બનાવી આપું, તેની મતલબ બરાબર સમજીને તમારે પૂરો કરવો.

રળિયો—હા, તેમજ કરીશ.

હમીર—જો મતલબ સમજ્યા વિના કરશો, ને પછીથી કહેશો કે પ્રથમ હું સમજ્યો નહોતો, માટે ફરીથી કરૂં તો તે વાત મંજુર થશે નહિ.

રળિયો—વારૂ.તે વાત મારે કબુલ છે. પણ આપણે શાની સરત કરવી!

હમીર—જે હારે તેણે આ સભામાં મુગા બેશી રહેવું. સભાનું કામ ચાલે ત્યાંસુધી એક અક્ષરે પણ બોલવો નહિ.

રળિયો—ઠીક છે. તમે અરધો સોરઠો રચીને બોલો.

હમીર. સોરઠાર્ધ.

जैसा करने जाय, फल सेवे वेसा सदा;

રળિયો—ઓહો, એમાં તે શું કઠણ છે.

करे कहासे पाय, निंब बोइके अंबफल. १९२

હમીર—તમને ખબર નથી ? કે આ સભામાં પ્રથમથીજ ઠરાવ થયેલો છે કે સહુએ ગુજરાતી ભાષાનીજ કવિતા બોલવી.

રળિયો—ત્યારે તમે અરધો સોરઠો હિંદુસ્તાની ભાષામાં કેમ કહ્યો ?

હમીર—મેં હિંદુસ્તાનીમાં કહ્યોજ નથી. એતો સોરઠો ગુજરાતના વૈદ એક " સા " સાહુકારને કહેલો છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

સોરઠો.

જે સાકર ને "જાય,ફળ" સેવે તે સા સદા;
પંડે પુષ્ટ જણાય, રોગ રહે નહિ રગ વિષે. ૧૯૩.

તે સાંભળીને સૌએ તાળીઓ પાડી, ને કહ્યું કે રળિયો ગઢવી હાર્યા. પછી રળિયાને મુગા થઇને બેશી રહેવું પડ્યું.

સાહેબ—હમીર રાવળ, તમે ક્યાંઇ જતાં, જ્યોતિષ પ્રમાણે ચંદ્રમાનું ઘર, અને આનંદયોગ વગેરે જુઓ છો કે નહિ.

નાગપાશપ્રબંધ—હરિગીત છંદ.

યે ગયો વિદ્વાન, ફોર્બસ પછી પરમ અહિં નામના;
ત બલ જશ ભાગ ભરિ, કરિ હિંમતવાચક કામના;
મ દુસ્તર તરિ તરત, ગત વાસમાં વિશ્રામના,
ાકરહિંદુદ્દ અજર જગ, રે દોસ્ત દલપતરામના.૨૫.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

હવે કરશે પ્રતિપાલન, સંકટના પડતાં શિર શાકદ
દીવાગી દિને દિલ પ્યારથી, મોકલશે પુસ્તક કૃપાકા.
મિઠાઈ નવાબની ચીજ, અને વળી ઉત્તમ અંગ્રજરાકા;
હવે મુજ ભાગ્યકમાં, કહેશે જ્યોર્જ કાનને સાહેબ કાકા.૨૬.

મનહર છંદ.

ખતમ રહી અમલ કરે અન્ય અંગરેજો,
પુચ્છ ગણી તેઓતણી નથી રીત તેજ તેં;
નાઈ તુલ સર્વનું સગાઈ તેં સવાઈ સાદી,
અરે ભાઈ અતિશે નવાઈ કરી એજ તેં;
ગુજરાતી ગુણીઓના ગુણની ગણના કીધી,
બલા ગુણ ભાળી, વળી આપીયો અવેજ તેં;
કહે દલપતરામ નવે જુગે રાખ્યું નામ,
ઓ અલેક્ઝાંડર કિન્લાક અંગરેજ તેં. ૨૭.

અરવિંદમુખી છંદ.

બનવોજ અશક્ય બનાવ બને,
વરતાય નહીં [1]વિધિ કુદરતિ વાત;
[2]દિવમાંહિ દિવાકર દૂર વસે,
જળમાંહિ જુઓ જનમ્યું [3]જળજાત;
કદી કાગળ પત્ર પિછાન નહીં,
ઉપજી કશી રીતથી પ્રીત અઘાત;
દિલ ક્યાં તુજને મુજ મિત્રપણું થયું,
ક્યાં ઈંગ્લાંડખંડ ક્યાં ગુજરાત. ૨૮.

મનહર છંદ.

મુલક મુલકમાંથી ક્યાં જનો મેળાપ થાય,
ક્યાં રાણીનો [4]કિરીટ ને કોહીનૂર ક્યાંહિનો;
દેખો હાથીદાંત કેણ જાણે હિંદ જંગલનો,
ચળકતો ચૂડો બન્યો બાઈયોની બાંહિનો.
અંતર અપાર પણ પ્યાર પરિપૂર્ણ થયો,

૧ દૈવ. ૨ આકાશ. ૩ કમળ. ૪ મુગટ.

[1]કુમુદની ક્યાંની ને [2]ગયંદ [3]નભમાંહિનો;
દાખે દલપતરામ, દેખીલેજો દૈવ ગતિ,
ક્યાં કિન્લાક અંગરેજ ક્યાં હું વિપ્ર આંહિનો ૨૯.

સોરઠો.

તલના તરને જેહ, સ્નેહ [4]તણો સંબંધ નહિ;
તલમાં ક્યાંથી તેહ, એ અકળિત ઈશ્વરકળા. ૩૦.

મિત્ર ગુણસ્મરણ—મનહર છંદ.

કીરતિ કિન્લાક તારી સાંભરશે સદાકાળ,
વિધ વિધ વાનો તારી વિશ્વ વિષે વ્યાપશે;
કામ ક્રોધ લોભને કબજમાં કીધા હતા તેં,
કૃપાનાથ તેથી તારા કર્મબંધ કાપશે.
ઈશ્વર આરાધન, જે સ્વરગનું સાધન, તે,
અતિ કીધું છે તેથી અચળ સુખ આપશે;
આશિષ અમારી છેલ્લી એ છે દલપત કહે,
સુરપતિ સદા તને સમિપમાં સ્થાપશે. ૩૧.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

પાક રિવાજ નિવાજ પઢ્યો તુજ, ફોગટ ફંદ કરેછે ફકીરા;
બુદ્ધિથી શુદ્ધ સ્વધર્મ ધર્યો, પરધર્મતણા ન કર્યા ચઢી ચીરા.
ધીરજનો ધરનાર ધરાતળ તુજ, અને નર અન્ય અધીરા;
રૈજનથી બણીનેભરીટબલ, ઓઆનરેબલ ફાર્બસવીરા.૩૨.
કેક કલેકટર જજ ગયા, ને નવા વળી આવી જુના વિસરાવે;
શ્રી ગણતી રસિડેંટ તણી ગત કૈક ગવર્નર કોણ ગણાવે;
ચંદનમાંનર રાખમયા, અહિંઆવિજહાંગિરિ જોરજણાવે;
દેશહિતેચ્છુ, કહે દલપત, સુખો ફરીફાર્બસ તો નહિ આવે.૩૩.

મનહર છંદ.

મળ્યાં હશે બીજાઓને મોટાં મોટાં માનપત્ર,
ચીંથરાં થઈ જશે તે ચુંથાઈ ચુંથાઈને;
બનાવી બનાવી બેસાર્યાં હશે બાવલાં, તે
પાવલાંની કિંમતે કરી જશે વેચાઈને;
મસીદો, મીનારા, કે કરાવેલા કીરતિથંભ,
પડે ઘડે તેનો જશે સમૂળા ધસાઈને;
કવિતાથી કામ કામ કહે દલપતરામ,
ફારબસતણા જશ રહેશે ફેલાઈને. ૩૪.
નિશ્ચયે હિંદના દેશમાં સારા શ્રાવકોનાં,
[5]પૂતળાં છે પણ એને યાદ કોણ આણે છે;
પાટણમાં પાટણના પાટવીનું [6]પૂતળું છે,

૧ પોયણી. ૨ ચંદ્ર. ૩ આકાશ. ૪ તેલ.
૫ દેરાં બંધાવનારનાં. ૬ વનરાજ ચાવડાનું.

[illegible] ગુજરાત તે કેટલી પિગ્રસે છે:
[illegible] આજ [illegible] કેક મરી ગયા,
જુઓ આજ [illegible] મન કેવું ભાસે છે:
[illegible] ચરિત્રનાં [illegible] શબ્દ,
[illegible] આપવાનો [illegible] વખતે છે. ૩૫.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible] અધિકાર ધરીને;
[illegible] સભા ગુજરાત હરીને;
[illegible] ન ગુમાનકરીને.
[illegible] ગુજરાતીનકરીને. ૩૬
[illegible] પુભરીને;
[illegible] રસપીવો
[illegible]:
[illegible] ૩૭

[illegible] છંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૩૮.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ખચિત ન થયું ચિત્ત, અનુચિત કામના,
પ્રકારમાં, વિકારમાં, ધિક્કારમાં, નકારમાં;
માનવીને દેતો માન, ખાન પાન દાન,
ગોધવારમાં નેવારનાં, સુધારમાં [1]સચારમાં;
ભાખતો ભયું ફિન્લાક રાખનો તપાસ, તે,
આહારમા, વિહારના, સંહારમાં, [1]પ્રહારમાં. ૪૦
માત તાત તુલ્ય મહાસંકટ મટાડનાર,
ભ્રાત તુલ્ય ભારે ભયભીત કાળે ભાગિયો;
શિક્ષક સમાન દાન દાયક શિખામણનું,
મહીપાળ એવોજ પ્રણયે મળી માગિયો;
માન મળ્યું મોટું પણ, નહિ અભિમાન ઉર,
જાણે મહા જોગીરાજ જગતમાં જાગિયો;
કહે દલપતરામ કવિતાના કોડવાળો,
ક્યાં ગયો ફિન્લાક સુઓ સાહેબ સુહાગિયો. ૪૧.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible] તજ્યથી યશે દુખિ, આશ્રિત સ્વારથસાધનઆર
[illegible] તજ્યથી યશે. વિરહાતુર વાસ સમીપ નિવાર
[illegible] તજ્યથી યશે. નિજ નાતતણા નરનારી નિરાશ
[illegible] જનપાકે [illegible] ગુજરાત ઉદાશી. [illegible]

મનહર છંદ.

[illegible] જે સાહેબ [illegible] કર્યો સ્વર્ગ-વાસ,
બહુ નર નારીઓ લાગ્યા નિસાસા નાખવા,
મુંબઇમાં મોટા મોટા સાહેબો, ને શેઠિયાઓ,
સભા ભરી ભરી લાગ્યા દીલગીરી દાખવા;
સુરત, અમદાવાદ, ખેડા આદિક અને,
[illegible] ભૂપ ભારે લાગ્યો ભાખવા;
હાય હાય કહે લોક,
[illegible] નામ રાખવા.
[illegible]

[illegible]

તેના વિના કેવું લાગે છે.

[illegible]

કવિતાને ઉદ્દેશીને કવિ.

[illegible]

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

કુંડલિયા છંદ.

[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible]

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible]

અને રંક અલંકાર પેમીને રૂપ પ્રકાર,
અંતરમાં ઉમંગે કેળ્યુ આપનાર છે;
[illegible] કરી,
[illegible] કેળ્યુ આપનાર છે;
કહે દલપતરામ [illegible] કિન્લાક વિના,
[illegible] લાગનાર છે. ૫૬.

સમુદ્ર પ્રતિ ઉક્તિ. કઇવિજય છંદ.

[illegible] રહી જાઇ;
[illegible] ધારિ ખાઇ;
[illegible] વિચાર;
[illegible] રત્નાગર તારૂં. ૫૭

[illegible] ઉક્તિ મનહર છંદ.

[illegible]

[illegible] ઉક્તિ.

[illegible]

[illegible] ઉક્તિ.—કઇવિજય છંદ.

[illegible]

[illegible] ઉક્તિ—મનહર છંદ.

[illegible]

દૂર હોય દોસ્ત તોય ધારતો હું ઢુંકડા;
ત્યારે મને તારા જેવા પ્યારા કે ન સારા લાગ્યા,
ચિત્તના ચકોર, મોર, [1]સારિકા, કે [2]શુકડા;
મિત્રના લખેલા તે હું મોતી જેવા માની લેતો,
એમાં કદી કીધા હોય અક્ષરે અધુકડા;
કહે દલપત, મિત્ર પત્ર વિના પાસે આવી,
કાયા ન દેખાડીશ હું કહું તને રૂકડા. ૬૧

મિત્રના પૂર્વપત્ર વિષે.

મિત્રતણો પત્ર જ્યારે તત્ર થકી અત્ર આવી,
પ્રાપ્ત થતો મને પ્રેમ પૂરણ મળ્યાકનો;
વાંચી વાંચી વાળું વળી વાંચવાની વૃત્તિ થાય,
અતિશય એવી અર્થ રચના અથાકનો;
દેશી મિત્ર દેખરેખ, તેમાં નહીં માન મેખ,
લાયક છે લેખ આવું પ્રેમના [3]વિપાકનો;
સાઈ સહિત નહીં, તથા તજ્યો વ્યય નહીં,
અધિકાની આનંદથી કાગળ કિન્લાકનો. ૬૨

હવે પત્રની નિરાશા વિષે.

પીપળાપ્રતિ ઉક્તિ.—દોહરો.

પાનાંઉ પત્રો પીપળા, નહીં તું થઇશ નિરાશ;
મિત્ર જતા નાગે મન, રોઢ પાનખર નાશ. ૬૩

કમળપ્રતિ ઉક્તિ.

અરે કમળ કરમાય કાં, નમતો આવે મિત્ર,
[illegible] ૬૪

કઇવિજય છંદ.

[illegible]

[illegible] વિષે—મનહર છંદ.

[illegible]

૧ મેના. ૨ પોપટ. ૩ [illegible]

દોસ્તદાર ફારબસ વિના દલપત કહે,
દીલગીરી વાળી આ દીવાળી બુરી આવી છે. ૬૬.

છમાસ વિત્યા વિષે—ઈંદ્રવિજય છંદ.

છેક પળ્યો છમાસ જતા, છુટતું સુખરૌઢ્યૌઅતિછત્રતી;
પત્ર મળે નહિ તો દલપત, અધીર હોઈ નહિ ધીર ધરાતી;
ઉઠતી આંચ અચાનકમાં, નિજ થાનકમાં પણ ધીર ન થાતી;
ફાર્બસમિત્રજતાંનયીફાટતિ, છેક કઠોર હતી મુજ છાતી. ૬૭.

વિજોગનું ચોમાસું—મનહર છંદ.

ગાજે છે ગગન ઘટા, છાજે છે વીજળી છટા,
આજે છે એવી, એવો બિરાજે છે સુરીતમાં;
જાય છે પ્રવાહ, ને ભરાય છે નદી તળાવ,
થાય છે સૌ ખુશી, ગુણ ગાય છે સુગીતમાં;
લાગે છે આનંદને મન, માગે છે મેળાપી મિત્ર,
જાગે છે વિરહ, હૈયે લાગે છે અહિતમાં;
ધરે રે [1]જળધાર, કરે રે [2]કેકી પોકાર,
અરેરે ફિર્બાસ વિના ચરેરે છે ચિત્તમાં. ૬૮.
ઘરર ઘરર ઘટો ઘનતણો ઘેર ગુણી,
ચરર ચરર ચિત્ત ચાલે દીલગીરમાં;
ફરર ફરર ફરે પવન અવનીપર,
સરર સરર વાગે શિરમાં શરીરમાં;
ખરર ખરર જળ જમીનમાં ખરી પડે,
ઝરર ઝરર ઝરે નેત્ર નીર નીરમાં;
થરર થરર [3]રવિ સ્થિતિ તજી થથરે છે,
અરર અરર વૃત્તિ છે ફિર્બાસ વીરમાં. ૬૯.

વર્ષ વીત્યા વિષે—ઈંદ્રવિજય છંદ.

આવી વળી વરસાદનુ તો, વરસાદ વિશેષ વળી વરસાવ્યો;
શ્રાવણના દિન સર્વે ગયા, પછી ભાદરવો બહોળાપણ ભાળ્યો;
વર્ષ પુરૂં દલપત વિલ્યુ, દશરા દિન દૈવમને દરસાવ્યો;
આવીદિવાળીવળીફરીથીફરીથીદિવાળીઅનેસનેહિઆવ્યો. ૭૦.

ફરીઅર્થી—દોહરો.

[1]ફાગણ આગળ ગત અને, આવ્યો [2]ચૈત્ર અંત;
ઉર [3]ઝરેરમાં સાંભરે, [4]પોષ અત પર્યંત. ૭૧.

સોરઠો.

દિન ગણતાં ગત માસ, માસ ગણત વરસે ગયું;
નિકટ થઇ નિરાશ, ફોર્બસ મળવું કઠણનું. ૭૨.

૧ વરસાદ. ૨ મોર. ૩ દરીદ્ર. ૧૨૩૪ ફારબસ.

કહીંકે કહે મહારાજ, મુઆં મનુષ્ય જગાડશે;
એ દિન ક્યાંથી આજ, મળીએ ફાર્બસ મિત્રને. ૭૩.

બીજે વર્ષે દુકાળની ધાસ્તી વિષે.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

દુષ્ટ દુકાળ પ્રચંડ કૃતી તજ, ક્રોધ હવે ન કરીશ કદાપિ;
ફાર્બસ દક્ષ ધિરીઅત થૈ મુજ, તહૂં પુરંગ પડ્યો વધુ કાંપી;
હીમત મે હથિયાર પડ્યાં, પછી તું ચિંદ ભાંડ્ય તાક તથાપિ;
પાડીશ વાર પડ્યા પર ચોટ, પડ્યા પર પાડુન મારીશ પાપી. ૭૪.

મિત્રપ્રતિ ઉક્તિ—સોરઠા.

વહાલા તારાં વેણ, સ્વપનામાં પણ સાંભરે;
નેહ ભરેલાં નેણ, ફરી ન દીઠાં ફારબસ. ૭૫.
આજ કાલની વાત, જોડ વરસ જાતાં રહ્યાં;
બેગા રહને ભ્રાત, ફરી ન બેઠા ફારબસ. ૭૬.
પામ્યો અતિ પવિત્ર, જગને બેઠો જોખમાં;
મિત્રવટો તેં મિત્ર, ફિકર ન રાખી ફારબસ. ૭૭.
દિલ ન થયો દિલગીર, વેઠેલ મગરું વળી;
વહિને એવું વીર, ફરીને ન મળ્યો ફારબસ. ૭૮.
ઉચર્યો કદી ન એક, જુદો દિલાસો જીભથી;
છેલીવારે છેક, ફોગટ બોલ્યો ફારબસ. ૭૯.
દીઠા નહિ દેદાર, સંદેશો નહિ સાંભળ્યો;
કાગળ પણ કો વાર ફરી ન લખિયો ફારબસ. ૮૦.
દેને દલ્યો હાથ, છેક કદી નહિ છોડતો;
મળ્યે સ્વરગનો સાથ, ફંટાયો તું ફારબસ. ૮૧.
માનવ જાતી માત્ર, ભલે વસે સહુ ભૂમિમાં;
પણ પ્રીતિનું પાત્ર પુરી ગયું રે ફારબસ. ૮૨.
લાખ લગાવ્યા લાડ, સુખ તેનો સ્વપને ગયું;
ઝળાં દુખનાં ઝાડ, ફાલ્યાં ફાવ્યાં ફારબસ. ૮૩.
અંતરની ગત એક, ઈશ્વર જાણે આપણી;
છેક પળ્યો છેક, ફરૂં ઉદાસી ફારબસ. ૮૪.
તારો મોહનરૂપ, ભલુકાર વાને ભલા;
ઉપજે ખટ ખટ્રુજ, ફરી ક્યાં દેખું ફારબસ. ૮૫.
નેણે વરસે નીર, સ્નેહી જ્યારે સાંભરે;
વેઠો ભારી પીર, ફરીને મળજે ફારબસ. ૮૬.

મન વાળવા વિષે.—મનહર છંદ.

અરે ઉર બન્યું જગઉરને બનાવ્યું જેમ,

૧ વિરહ. ૨ પોષો.

તેનો પરિતાપ કીધે પાપ ફળ ફળશે;
કીધાથી હમેશ ક્લેશ વેદના વિશેષ થશે,
કહિ તારૂં કાળજું ટકાવ્યાંથી ટળશે;
તે માટે તું તજ શોક, ભજ તું ત્રિલોકનાથ,
ફારબસ મિત્ર ફરી મોક્ષ મધ્યે મળશે;
ગયાં એટલાં વરસ વખતનાં ગુમાવ્યાં નથી,
જો તું કાળ વેગ કામ જલદી નિકળશે. ૮૭.

દોહરા.

પ્રીત કરી સુખ પામવા, ઉપજ્યો એહ ખચીત;
પ્રીત ન કરશો કોઈથી પ્રીત રીત વિપરીત. ૮૮.
વિનાશવાળી વસ્તુ જે, તે સાથે શો સ્નેહ;
સદા ગયા પછી સાંભરે, દિન દિન દાઝે દેહ. ૮૯.

સોરઠા.

મહા રોગની રીત, પ્રીત વિષે પ્રત્યક્ષ છે;
કોઈ ન કરશો પ્રીત, પ્રીત કરે દુખ પ્રાણને. ૯૦.
જન સઘળા જોનાર, જે અખે અખે કહે;
કરે સતી પોકાર, શબ્દ દોયું તે સાંભળો. ૯૧.

તે સ્ત્રી પુરૂષના ગુણ વિષે.

મનહર છંદ.

એક રંગ એક રૂપ, ધર્મ કર્મ મર્મ એક;
ચતુરતા એક ચિત્ત એકજ વિચારનાં;
એક ભક્તિ એક ભાવ એકજ સ્વભાવ શુદ્ધ,
નિરંતર એકજ લક્ષણ નર નારનાં;
પતિ નામ મિસ્તર ને પતની મિસીસ નામ,
ફારબસ જોડ એટલાજ ફેરફારનાં;
બહાર બે રૂપ પણ અંદર જણાય એક,
ગુણે "[1]સ્ટીરિયોસકોપ" પ્રતિમા પ્રકારનાં. ૯૨.

રાસમાળાના પુસ્તક વિષે.

પુસ્તક પ્રત્યક્ષ મન માન્યું દીસે [2]મધુવન,
પ્રકરણ ઠેર ઠામ રસિક રૂપાળાં છે;
પેખીએ પવિત્ર પત્ર, વાક્ય ફળ ફુલ તત્ર,
જનેશ્રી છબીઓ તેનો બની શોભ ભાળા છે;
નવ કુંજ વરણન મધુ ગીત ગાનતાન,
ચોપડાના રાગ ગોપ વંશનીઓ વાળા છે;
દીસે નવ રસ મધ ધારો દલપતરામ,
રસની [3]રસરાજ રૂપે શ્રેય રસનાથ છે. ૯૩.

---

૧ એક પેટીમાં બે છબીઓ દેખાય, પણ જોતાં એક દેખાય છે તે. ૨ વંદાવન. ૩ કૃષ્ણ.

સમાપ્તિ વિષે.

વાંચનારને વિશેષ વિચાર પમાડનારી,
દિસે છે દેખાડનારી દોસ્તીના દેખાવની;
નીતિ લાભ નોંધનારા બીજાઓને બોધનારા,
સાબાશીના શોધનારા સાહેબોના દાવની;
વરણવી એમાં વાત ખરેખરી થવા ખ્યાત,
સ્નેહવંત શાણા સરદારના સ્વભાવની;
રાખવા આ કામ નામ કામે દલપતરામ,
બાંધી બુક ફારબસ વિરહ બનાવની. ૯૪.

રાગ પરજીઓ.

ફરી હવે ફારબસ જેવો રે,
અમલદાર ક્યાં મળે એવો. ટેક.
ઇસવી અઢારસે વીસમે વર્ષે,
જન્મ્યો વિલાયત દેશ
ઉત્તમ અંગ્રેજી અભ્યાસ કરીને,
વિદ્વાન બનિયો વિશેષ. ફરી૦ ૧.
અલેક સાંડર કિન્લાક એવું,
નિર્મળ જેવું નામ;
સરદારી કુળમાં સરસ ભણાયો,
તાલમ પામ્યો તમામ. ફરી૦ ૨.
ત્રેવીશ વર્ષની ઉમરે તેનો,
આવ્યો મુંબઈ મોઝાર;
જડજ કલેકટર પોલીટિકાલનો,
પામ્યો ઉત્તમ અધિકાર. ફરી૦ ૩.
ગુજરાતમાં ઘણાં વર્ષ ગુજાર્યાં,
કીધાં સારાં સારાં કામ;
સેંકડો લોક સભારતા રહેશે,
નહિ કદી ભૂલે નામ. ફરી૦ ૪.
સુરત ને અમદાવાદ થાપી,
પુસ્તકશાળા વિશાળ;
ગુજરાતઆદિ સોસાઇટી થાપી,
સાદરાઆદિ નિશાળ. ફરી૦ ૫.
આંધળાં લુલાંને આપતો એતો,
દિન દિન પ્રત્યે દાન;
કરિ પંડિત જનનું પણ કરતો,
સારી રીતે સનમાન. ફરી૦ ૬.
શ્રેષ્ઠ પુરુષનું શુરાપણું દેખી,
દેતો સારો સિરપાવ;

કારીગરી કરી ચાહે કારીગર.
ભાળવા ગાજનો ભાર. ફરી૦ ૭
એવા એવા યુરૂપીઓને એ ઘટો,
અંતર વધતી ઉમેદ;
તેઓ તણો ગુણગણ જાણ્યાથી,
ખુબ પામ્યા તો ભેદ. ફરી૦ ૮.
વિદ્યાવંત ને પુરો વિવેકી,
મરદ ફારબસ સુજાણ;
સાર અદાલતનો લહી સુણ્યો,
પામ્યો વિશેષ વખાણ. ફરી૦ ૯.
મુંબઇમાંહિ કચેરી મોટી,
એને કરી ઉત્થાન;
સુખવતી ગુજરાતી ભાષાનું,
માન વધારવા મન. ફરી૦ ૧૦.
ગરીબ તવંગર ખરેખર સજનો,
સૌ સાથે કરતો સ્નેહ;
એવો કાળા પણ ખરેખર સજનો,
અભિમાન ધરતો ન એહ. ફરી૦ ૧૧.
રૈયત રાજાઓના ઉપર રીતથી,
રાખતો રૂડો રહેમ;
હક સાચવનાર ને હિતકારી,
કહીએ વિસરીએ કેમ. ફરી૦ ૧૨.
ઉત્તમ ગુણ એવો તે જાણી,
નર ઘણા કેક નિરાશ;
મેળાપીને ફરીથી મળવાની,
અંતર રહી ગઇ આશ. ફરી૦ ૧૩.
દુર્ગુણ તો જેમાં જોતો ન દીઠો,
સદ્ગુણપૂર્ણ સુપાત્ર;
ઇશ્વરે એના અંતકરણમાં,
મેલ્યા સદ્ગુણ માત્ર. ફરી૦ ૧૪.
સ્નેહનો સાગર હીરો સ્વભાવે,
સુખમાં ભરેલી મોહાય;
પર ઉપકારી કામમાં પોતે,
કાંઇ ન રાખી કચાશ. ફરી૦ ૧૫.
કલાપ્રવીણ ને દિલનો દયાળું,
અદલ એનો ઇનસાફ;
આ દેશનું શુભ એ ઇચ્છનારો,
ઉમદો અને અમદા. ફરી૦ ૧૬.
અદાલતનો એના અમલમાં નહોતી,
કરતો અધિક ઉદ્યમ;
મગન થયું કર્યું તેથી મનમાં,
રજની ઉપજ્યો રેન. ફરી૦ ૧૭.
ધીર ફિરંગની ધંધ ધરીને,
છોડિ તેણે તજી દેહ;
નામ એનું નહીં નાશ થવાનું,
અમર અમર છે એહ. ફરી૦ ૧૮.
માઘ વદી અગીઆરસની આખર,
પુનામાં પામ્યો મરણ;
દેશ ઘણા દિલગીર થયા,
ઝરે આંખે આંસુનાં ઝરણ. ફરી૦ ૧૯.
કાવ્ય ગુંથી કરી કવિરાજે,
કોણ કવે ઉદાર;
મરણ બાદના ચોપન જોઈ,
દીધો હેતે દાણ સાર. ફરી૦ ૨૦
મુલક મુલકમાં મુસાફરી કરતાં,
શોધી લઇ ભર્યાં મુકામ;
સાચે સાચે કહો સંભારવા લઈ,
ત્યાંનાં અનુપમ વખાણ. ફરી૦ ૨૧.
એ પ્રભુ, આપજો એવુજ આપને,
કરુણા રૂપ સરદાર;
એજ અમારી અરજ અંતરમાં,
ધરજો જગદાધાર. ફરી૦ ૨૨.
તુજને ગમ્યું તે ખરૂં પ્રભુ તેમાં,
નથી અમારો ઉપાય;
અતિ હિતકારી જાણથી અમારૂં,
અંતર અતિ અકળાય. ફરી૦ ૨૩.
બહુ ઉપયોગીને બોલાવી લીધો,
પ્રભુએ પોતાને ધામ;
લેખ એના ઇતિહાસનો લખવા,
રચિયો દલપતરામ. ફરી૦ ૨૪

फारबस विलास प्रकरण समाप्त.

—:o:—

प्रकरण ४ थुं.

લક્ષ્મી સંબંધી.

મનહર છંદ.

લક્ષ્મીથી થાય મોટા જન તથા રાજા શુરા,
રાજ વિદ્યાભ્યાસ વિના લાંચિયા જણાય છે;
જૂલમી જોરાવર ને નિર્બળ દિસે છે કેક,
પેટ ભરવાની પીડા વાળાએ ધણાય છે;
ચડતી પડતી દશા દુઃખ કે કરજ થાય,
કુલક્ષણુજી તથા કરકસર ગણાય છે;
કંજુસ, ગરજ તથા કિંમત કહેછે જેમાં,
લક્ષ્મીના અંગમાં તે સર્વે વખણાય છે. ૧.

લક્ષ્મી વિષે.

રૂપૈઆના ગુણ.—છપ્પા.

તું કર પરઉપકાર, તુંજપર પ્રાણ તજાવે;
તું ઓલવતો આગ, તુંજ બહુ દેશ દઝાવે;
તુંજ મળાવે માન, તુંજ અપમાન અપાવે;
તું રક્ષણ કરનાર, તુંજ કદી શીશ કપાવે;
અવગુણપણ તુજમાં અતિઘણા,ચિરગુણનાપણુચોકડા;
કહું શું તુજને દલપત કહે, અરે રૂપૈઆ રોકડા.૧.
તુંજ સજાવે સ્નેહ, નેહવળી તું તોડાવે;
તુંથી થાય સલાહ, ફેરવી તું ફેડાવે;
તું ઉપજાવે હરખ, શોક લખતાં નહિ લેખું;
તુજમાં સઘળાં સુખ, દુઃખ પણ તુજમાં દેખું;
બહુ રાજ રિદ્ધિ તુજમાં રહે, જડેકરમની જો કડા;
કહું શું તુજને દલપત કહે, અરે રૂપૈઆ રોકડા. ૨
મણી હીરા તુજમાંહિ, મહા રસ મીઠા મેવા;
હાથી, ઘોડા, હેમ, પદારથ તુજમાં તેવા;
પુત્ર, પ્રિયા, પરિવાર, દેખતાં તુજમાં દીઠાં;
ગાન તાન રંગ રાગ, પાનનાં[1] તુજમાં પીઠાં;
તું સિંહ સમો સંસારમાં, બિજા બિચારા બોકડા;
કહું શું તુજને દલપત કહે, અરે રૂપૈઆ રોકડા. ૩.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

જેની છતે છત સર્વે દિસે, અછતેજન દીન ગણાયગજાનો;
જેનું ધરે જનધ્યાન નિરંતર, છે મન મોહિતકારી મજાનો;
સદ્ધિસજે નહિ તોપણને,અધિકારધરે સુખદુઃખસજાનો;
સત્ય કહે મળીસર્વે કવીશ્વર, છે પરમેશ્વર એજ પ્રજાનો.૪.

દોહરા.

ઓ લક્ષ્મી તું અવનીમાં, અદ્ભુત દેવી એક;
મોટા તુજ મહિમાથકી, ઉપજે ખપે અનેક. ૫.
જીવન જેવી જગતને, તું પ્રિય પ્રાણાધાર;
તુજ અર્થે જન તન તજે, પામે કષ્ટ અપાર. ૬.
તું તોડાવે સંપને, તું જોડાવે સંપ;
તુજ કારણ ભમતા ભમે, જીવ ન પામે જંપ. ૭.
પુત્ર પિતા સાથે લડે, પુત્રી સાથે માત;
લક્ષ્મી માટે લક્ષધા, લડે ભ્રાતને ભ્રાત. ૮.
કેક કરેછે કાસદાં, કંઈક કરે વેપાર;
ચોરી કરવા ચોર જન, તુજ કારણ તૈયાર. ૯.
લાંચ ખાયછે લાંચિયા, સતી તજેછે સત્ય;
ધર્મી કરે અધર્મ ને, તે સૌ તારૂં કૃત્ય. ૧૦.
પંડિત તો પાછળ રહે, મૂરખ પામે માન;
વખાણ પામે વિધવિધે, વિશ્વ વિષે ધનવાન. ૧૧.
તું તો તત્વ ત્રિલોકમાં, જબરૂં તારૂં જોર;
સૌ તુજથી કહેવાય છે, સાહુકાર કે ચોર. ૧૨.
કોઈ ધરાય ન તુજ થકી, મળે લાખ કે ક્રોડ;
ઘણી મળે તેમજ ઘણી, માંડે દોડાદોડ. ૧૩.
મનસૂબા મોટા કરી, સગ્રહ કરે સદાય;
અણચિંતો પળ એકમાં, જીવ તજીને જાય. ૧૪.
બહુ લક્ષ્મી ત્યાં દુઃખ બહુ, કાંતો થાય કમોત;
જોતાં જોતાં જાય છે, ગોપૂણ ગોળા સોત. ૧૫.
જેણે શુભ કારજ કર્યાં, લઇને તારો લાવ;
જરૂર તે જીતી ગયા, દુનિયાં મહે દાવ. ૧૬.
જેણે જર જોડી કરી, કર્યું ન રૂડું કામ;
વ્યર્થ ગયા તે વૈતરા, ભાખે દલપતરામ. ૧૭.
પૈસાનો વડો પદવીનો, વિશેષ શો વિશ્વાસ;
રાવણ કેરી રિદ્ધિ પણ, પળમાં પામી નાશ.૧૮.
અરે મહા શ્રીમંતથી, ભલો અલ્પ શ્રીમંત;
દહન દેહ દિનકર કરે, શશિ શીતળતાવંત. ૧૯.
આબરૂ દોલત અંગના, જવા બેઠી જો જાણ;
અતિ હડકેરી અટકાવતાં, પડે ખોઈએ પ્રાણ.૨૦.

---

[1] પાનના—પીવાના.

ઉત્તમ કોયી આજ છે, દુનિયાં મહે દામ;
જેની મોટી દામ તે, કહ્યો દલપતરામ. ૨૧.
સર્વે થશે શ્રીમંત કદી, કોઈ થશે કુંભાર;
ખર ઉપર અંબાડી ઝુલ, લાગે નહિ લગાર.૨૨.

મોટા માણસ વિષે.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

મોટાતણાં પેટ સદૈવ મોટાં, છોટાતણાં પેટ સદૈવ છોટાં;
વંઠ્યોમત્ત જનો ભરેલ છે,તથાપિતે ક્યાં કદીયે ગયેછે. ૧

દોહરો.

નગોમાં જોઈ વિચારીને, જોયો એક બોગાય;
મોરો માટે મોતમાં, પણ જોયા ઘેટાય. ૨.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

આરીકુટી ચારચૂર કરી, બગલાવીએ બૂરી ભરી મચ્યાંની;
શિખિત ખારતણું જન ઓરી, પિત્ર કરી વેલણથી વણુચાની;
અંતર છેદ કરી ઉપરી, તળીયે વળી તેલ વિષે તપતાની;
તોપણ પેંડ જણાય પ્રતીત, વિશ્વ વિષે જુઓ રીત વખાની.૩

દોહરા—વ્યાઘાત અલંકાર.

ઘસી સાકર ખાંડતાં, કર્યો ન ઝીણો જેર;
રાને સાકર ગાંગડા, ચચરાવ્યા પાહોર. ૪.
મહેરે મોટા રહે, નહાનાનો ન કરાર;
સમુદ્ર હદ લોપે નહિ, લોપે નદી તગાર. ૫.

મનહર છંદ.

વાણનાં તણાય નહિ વાણનાર વાણી મરે,
તે તો ધર્મ કુસંપી ધખાયમાં કે ધરાગમાં;
ઉત્તમ મધ્યમ સર્વે એકતુંજ કુટી મારે,
એનો ગુણ અવિવેકી ચારણી કે ચરાગમાં;
ઉત્તમ મધ્યમ મળ્યાં અલગ અલગ કરે,
એનો ગુણ મહા અભિમાન કે મરાગમાં;
જ્ઞાની મતિ ચરે ને ચડાવે દલપત કહે,
એનો ગુણ વધે વધ લેક કે વરાગમાં. ૬.

દોહરો.

છોટા જનને આદરે, નને ન મોટા કોય;
હાથી નાની હોડીએ, ચરત દુઃખે લોય.[2] ૭.

---

૧ ચાળને પિસણ દરાફ્ એક પ્લાર સ્થ તે ચરાગ. અને પાકા કહો બાર સ્ય, તેને ઉઘાગ કહેછે.
૨ લોક–પ્રાણી.

મોટાના આશ્રય વડે, કરી શકે સહુ કામ:
પથરા પણ પાણી પરે, તર્યા રામને નામ. ૮.
મોટાના આશ્રિત જનો, વગર ઉદ્યમે ખાય;
પવન ખાય વણ પાંખને, જે પર્વત પર જાય. ૯.
મોટા જન જેની તરફ, ચડતી તેની થાય;
સર્વ તરફનું ચંદનું, ઊંચું શિંગ જણાય. ૧૦.
મોટાને સૌ માગ દે, જુઓ જગતનો ચાલ;
જહાજ મોટાં જાયછે, મણ અગણિત લે માલ. ૧૧.
તજી પ્રતિજ્ઞા ચક્ર ધરી, કરી હરિયે વડવાઇ;
કોઈ ગરીબ એવું કરે, લોકો કહે લબાડ. ૧૨.
છોટાને લાંછન ચડે, મોટાને ન લગાર;
પાંચ પતિ પણ દ્રુપદી, સતી શિરોમણી સાર. ૧૩.
મોટા ચાહે તે કરે, ન ગણે જન ઉપહાસ;
વર્ષા જગ પાલન કરે, કદી કરે જગ નાશ. ૧૪.
મોટા શિર મોટાતણો, દબાવવાનો દસ્ત;
પીધો સિંધુ અગસ્ત પણ, સૂર્ય તેજમાં અસ્ત.૧૫.
ઉમદે ઉમદા જન મળી, પામે શોભા પ્રેમ;
શોભે સોનામાં વળી, હીરા મોતી હેમ. ૧૬.
સુખ દુઃખ સર્વે પ્રજાતણું, મોટાને ન જણાય;
દરીયે ઝીણી આંખનો, દૂર ચીજ દેખાય. ૧૭.
મોટાથી છોટા અધિક, ઉપયોગી દેખાય;
અધિક અનાજ કપાસના, છોડવથી સુખથાય. ૧૮.
મોટાની સંભાળથી, છોટા કરે નિવાસ;
હળ સાંતી નવ હોય તો, વધે ન અંન કપાસ. ૧૯.
ગરચ નરને નવ મને, ઉપરતણો ઉપચાર;
દિને દિવાકર દીપનો, સજ્યા વગર શણગાર.૨૦.
એક પુરુષ ઉમદા થકી, જણાય ઉમદા જાત;
કૌસ્તુભ કેરી કીર્તિથી, પથ્થર થયા પ્રખ્યાત.૨૧.
ગરીબ પાસે ઘર ભલું, સમર્થથી ઘર દૂર;
ચંદ્ર સમિપ છે તે ભલો, બલે દૂરથી સૂર. ૨૨.
અધમ હોય અધિકાર પર, તોને પામે માન;
વાગ મૂછથી જે પડ્યો, રખડે ચાનો દાન. ૨૩.

રાજા વિષે.

દોહરા—દ્વિઅર્થી.

હરિયે વન ના કારમો, રે નરપતિની પાસ;

---

૧ નાગર અને મો. એટલે નગરને આશે, પો-તાના પતિ નર સાથે વાત કરવી.

એમ ન સમજે એહનો, નિશ્ચે થાય વિનાશ. ૧.
હાથમો કે હરિનો, દુકામ થરે જાતું હોય;
આગગુની અપગુકનની, તકમાં આવે તોય. ૨.
નરી નરપતિ અગ્નિનો, અતિ પ્રસંગ દુઃખ મૂળ;
એ રહેવે અળગા અતી, લાભ નહિ પ્રતિકૂળ. ૩.
[illegible] બરાબર તો કરે, રીઝે એ દિલ રાય;
દિનકર દત પ્રકાશથી, શશિ રવિ એક જણાય. ૪.

દ્વિઅર્થી.

[illegible] જગમાથી જમરેલ;
[illegible] તે છે રૂડી રેલ. ૫.
[illegible] રાજા કે રવિરેલ;
[illegible] લાગે સુખ તનખેલ. ૬.
[illegible]
[illegible] ન તનય. ૭.
[illegible] નવે હનેશ;
[illegible] ૮.
[illegible]
[illegible] ૯.
[illegible]
[illegible] ૧૦.
[illegible]
[illegible] ૧૧.

રાજનીતિ.

ભુજંગી છંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૨.

[illegible]

[illegible]
[illegible] ૧૩
[illegible]

થાય સપૂત કપૂતપણું, માત કુમાત ન થાય. ૧૪.
નૃપને પ્યારી સૌ પ્રજા, દિલમાં દલપતરામ;
પણ નોકરી કરનાર લે, અભિલાષીત ઇનામ. ૧૫.
લાયક જોયા લોકથી, પૂરણ બાંધી પ્રીત;
મહિપતિયે મળતું સદા, રાખી રૂડી રીત. ૧૬.
કદી પ્રયાસ કરે નહિ, હોય આળસુ રાય;
જંગલમાનું ઝાડવું, ઉગે સાંજ સુકાય. ૧૭.

મનહર છંદ.

બોલતાં બહુ બહુ વિચારી બોલ બોલશો જે,
બોલશો તે બોલ પરિપૂર્ણપણે પાળશો;
જેથકી ખચીત ચીત પ્રજાની પતીત થશે,
તેવા જે કુચાલ હાલ હાલ તેતો ટાળશો;
પામે ન પ્રવેશ લેશ દેશમાં અસાચાર,
સાચવટનો ખજાનો સદૈવ સંભાળશો;
રાજનીતિ તણી રીતિ કહે દલપતરામ,
સત્યની જરૂર ઉર ડર જેમ જાળશો. ૧૮.
સાગર સમાન તો ગંભીરતાનો ગુણ હોય,
છોળ દેખી છતની ન છકે છલકાઇને;
સંકટ સહન કરી સર્વની સંભાળ રાખે,
અનલ લઈ ન ઉંધે ખૂબ ખાઉં ખાઇને;
ન્યાય શાસ્ત્ર નીતિ શાસ્ત્ર નિપુણ નરેશ હોય,
લેવ ન અનીતિ કરે, જૂઠથી જમાઇને;
એવા ગુણ હોય તેજ, યોગ્ય રાજ્ય આસનને,
ધિક એવી ઉતરાની, હશી કદલાઇને. ૧૯.
રાજ કરવું તે ન્હાના બાળની રમત નથી,
નણી નણી શું કહું રાજાના ગુણ ગાઇને;
દોર પર દોડવું કે ખેલવું ખાસ ઉપર,
નથી નડતો કરવું નટની નટાઇને;
[illegible] મન સહિ સાચાથી લેતી,
નહા [illegible] પ્રભુ દીઠી [illegible];
એવા ગુણ હેત તેજ યોગ્ય રાજ આસનને,
ધિક એવી ઉતરાની હશી [illegible]. ૨૦.
[illegible] પરીક્ષા કરી [illegible],
[illegible] કે જરૂર હશી [illegible];
[illegible]
[illegible]
[illegible] કરે તે [illegible],
[illegible]

[illegible]

એવા ગુણ હોય તેજ યોગ્ય રાજ આસનને,
ધિક એવી હલકાની હાથી કકરાહને. ૨૧.

દોહરો.

પુરાતની પ્રથિનાથના, યાદ કરો ઇતિહાસ.
મદપ ભાગ્યા મગરા, હતાં! તેહની પાસ. ૨૨.
પય ચુકયા પુરંજ્જનો, હવે પછી થઈ હાણ;
પરત્હને પાળવેલ, ગુણ છપ્પો કલ્યાણ. ૨૩.

ઉપેંદ્રવજ્ર વૃત્ત.

અહો હશે તે ગુભ કાળ કેવો, અમૂલ્ય એતાનથીઆજ એવો;
હતા નીતિની હદમાં રહેલા, ભૂપાળભૂપાળભલાભલેલા. ૨૪.
વિવેકીને શુદ્ધ વિચારવાળા, સ્વધર્મ ધારી પરમપ્રભાળા;
જિનેંગવાહેનદિ તેછકેલા, ભૂપાળભૂપાળ ભલાભલેલા. ૨૫.
કુરી કુરી કામ બધાં કરેલાં, બહુ પ્રકારે બિરદેષરેલાં;
દુઃખે સુખે તે કદીના ડગેલા, ભૂપાળભૂપાળભલાભલેલા. ૨૬.
પરાક્રમે પ્રૌઢ પ્રતાપ પામી, ન નજ્જરની ક્ષણમાત્રખામી;
ધણ્યારધીનેનથતાજ ધેલા, ભૂપાળભૂપાળભલા ભલેલા. ૨૭.
કુચાલ કે ક્રોધ કુબોધ કાંઈ, પ્રજા રજા[1] કારણ કૃસ નાહીં.
તમામ તે દુર્ગુણ તો તજેલા, ભૂપાળભૂપાળભલા ભલેલા.૨૮
ધણાંજિકેમનુરોધણાથી, તથાપિનેના ગુચિચિત્તમાંથી;
મદાંધતાના મદનો મરેલા, ભૂપાળ ભૂપાળભલાભલેલા. ૨૯.
વધ ગુરા વાંકડી મૂછ વાળા, દિલાપવાળા દુઃખથી દુઃખાળા;
પરોપકારે રણમાં પડેલા, ભૂપાળભૂપાળભલાભલેલા. ૩૦.
અજીતપકુંજ મરાજ જેવા, નમાવી કીધાનૃપ તુચ્છ તેવા;
મહાસમુદ્રોભળથી ભપેલા, ભૂપાળ ભૂપાળભલા ભલેલા. ૩૧
અલક્ષ લક્ષ્મીઅરિ જીતીલીધી, કવીંદ્રજેવે વગીકારી કીધી,
વિરોધ થોડીવધમાં વધેલા, ભૂપાળ ભૂપાળભલા ભલેલા.૩૨.
વિદ્વાનને માન વિશેષ દેતા, ગુણીજનોના ગુણ જાણી લેતા;
જણાય જેનાજશઉ લખેલા, ભૂપાળ ભૂપાળભલાભલેલા.૩૩
જનેશ્વરોની રૂડી રીતજાણી, અથાગ ઉત્સાહ પ્રવાહ આણી,
રહસ્ય મધ્યે કવિએ રચેલા, ભૂપાળ ભૂપાળ ભલા ભલેલા. ૩૪.
હરેક એવા નૃપ સર્વ કાને, અરે ન દીઠા દલપતરામે;
સુધૈર્ય ધારી વગી સુધરેલા, ભૂપાળ ભૂપાળ ભલા ભલેલા. ૩૫.

વ્યંગાર્થ—મનહર છંદ.

એક સમે એક ક્ષત્રિ આગળ બ્રાહ્મણે કહ્યું,
અરે આજ આગલના ક્ષત્રિ યાદ આવિયા;
દેશમાં ન થવા દેતા પરદેશીનો પ્રવેશ,
જેઓએ સંગ્રામ સજી જગ સંપાવિયા;
અરે આ ભરતખંડ ભૂમિએ એવા ભૂપાળ,
ગુણવીર ધીર ગુણગ્રાહ્ય ક્યાં ગુમાવિયા;
કહે દલપતરામ સુણીને ક્ષત્રિયે કહ્યું,
આગલના રૂષિયોના રક્તે[1] સિધાવિયા. ૩૬.

ભોજરાજ વિષે.

ઝૂલણા છંદ.

કોઈ શ્રીમંતનો શ્રેષ્ઠ હીરામણી,
અધિક સંગ્રહ કરે કીર્તિકાજે;
કેટલો હાથી હય સરસ સંગ્રહ કરે,
ખાંતથી ખરીદ કરી મૂલ્ય સાજે;
કેઈક તો ચાહીને વાઘ ચિત્તા તથા,
પાગોને પક્ષી નિરખી નિવાજે;
પાંચસે પંડિતો કુશળ કવિતાતણા,
ખાંતથી રાખિયા ભોજરાજે. ૩૭.

દોહરો.

એક નૃપે કવિને કહ્યું, ન ગમે મને વખાણ;
સુણી કવિયે ઉત્તર કહ્યો, સાંભળ રાય સુજાણ.૩૮.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

આપણુથી ચકેવ્યાં બહુ કાગળ, પિંગળ પાઠ પઢીગુરૂ પાસે;
ભૂપતિભોજ ભલોજ રિઝયો, પણ તે પરમાર ચરિત્ર પ્રકાશે;
કલ્પિત વિક્રમવીર ચરિત્ર, વિચિત્ર રચ્યાં કદીએ ન કચાશે;
ભોગપણાથીબભાઈભૂલેનર, તું શીદ તેનું નતત્વતપાસે. ૩૯.

દોહરો.

રાજ ગયું તો શું થયું, કરજો વિચાર કોય;
જાણે નીતિ રાજની, રાજબીજ જો હોય. ૪૦.
તજી અયોધ્યા અવધપતિ, વીચરતાં વનવાસ;
પુર બહાર ગયો સૌ પ્રજા, અંતર થઈ ઉદાસ.૪૧.
કરજોડી જન સૌ કહે, કોણ અમારો રાય;
પાળનાર નિશ્ચે કરી, વળતી ચાલ્યા વિદાય. ૪૨.
ત્યાં બાળક રમતા હતાં, જુદી જુદી જાત;
એક એક તેહને, રામે પૂછી વાત. ૪૩.
તુજને સોંપુ રાજતો, કેમ કરે તું રાજ;
સુણી બોલ્યા પ્રત્યેક તે, અહીં લખુંછું આજ. ૪૪.

---

૧ રજત—પીડા.

૧ મતલબ કે અસલના બ્રાહ્મણો ગયા, તે ભેગા ક્ષત્રીએ ગયા.

હજામ બોલ્યો.—મનહર છંદ.

સોનાનો સજાયો ને શલાડીએ સોનાની કરૂં,
ચાંદીનો તો ચીપિયો કરાવીને વતાં કરૂં;
નરેણીએ લટકાવું લૂમખા હીરામોતીનાં,
ખોટું નહિ વચન આ કહુંછું ખરેખરૂં;
કાતર ને કાંશકો કરાવું ઊંચા કુંદનનો,
કોથળી તો કીનખાબની વિશેષ વાવરૂં;
મળે રાજગાદીતો આ ખાદીનો રૂમાલ ખોઈ,
ઉમદા એકાદી સાલ પથરણે પાથરૂં. ૪૫.

નટ બોલ્યો.

કુકડાં ને કૂતરાં ભલાં ભલાં ભેળાં કરીયે,
પાડા ને ગધેડા પણ પાર વિના પાળીએ;
નાચીએ ને કુદીએ ન રાખીએ લગાર લાજ,
ગોઠમાં ને ગમતમાં દિન રાત ગાળીએ;
ઊંચી આંખો રાખી રોજ ચાલીએ ચૌટામાં ચાહી,
નીચાં નેણ કરી શીદ ભૂમિ ભણી ભાળીએ;
મળે રાજપાટતો ઉચાટ ચિત્તના તજીને,
છરા મૂકી છાંડી, છતે રૂપૈયા ઉછાળીએ. ૪૬.

ભીખારી બોલ્યો.

ગોળની કરાવું ગાડી સાકરનો સુખપાલ,
ખાંડની તો ખુરશીમાં બેઠા ગીત ગાઇએ;
પેંડાને પતાસાં ખાસાં હાર કરી હૈયે ધરૂં,
કચેરીમાં બેઠા બેઠા ખાંતે ખાંતે ખાઇએ;
શાંડો બે રાખીને પાસ ચોટા વચ્ચે ચાલ્યા જૈએ,
નદીને કિનારે નિત્ય નમ થઈ ન્હાઇએ;
પોતે પૃથ્વીપતિ પછી કેના બાપની છે પ્રભા,
સુજે તેમ કીજીએ શામાટે શરમાઇએ. ૪૭.

વણિક બોલ્યો.

દરબાર ખાતે દેશદેશમાં દુકાનો કરી,
સપડાવીએ વિશેષ નાણું તો સરાશીએ;
ચાલે નહિ તેટલાજ રાખીએ ચાકરીઆત,
લગાર લગાર તો પગાર સૌના કાપીએ;
કવિ ગુણી પંડિત કે આવે કોઈ આશા ધરી,
કોઇને કદાપિ એક દમડી ન આપીએ;
મળે મને રાજતો હું કાજ એવું મોટું કરૂં,
થાપણ કરોડ બે કરોડ કરી થાપીએ. ૪૮.

બ્રાહ્મણ બોલ્યો.

બ્રાહ્મણ કહે જો ભલા ભાગ્યથી હું ભૂપ થાઉં,
મેનામાં બેશીને રોજ જાઉં ભિક્ષા માગવા;
મોટા મોટા વરા કરી હુંજ વખણાઉં અને,
બ્રાહ્મણ બીજાનાં અભિમાન લાગું ભાગવા;
વાડીયોમાં તૂંબડાના વેલા વવરાવું અને,
દરભના પૂળા તો અનેક રાખું આગવા;
આવે શત્રુ ભોજ તેને આપું હું આશીરવાદ,
બ્રાહ્મણ જાણીને તેતો લાગે પગે લાગવા. ૪૯.

દોહરા.

સર્વજને સુણીને કર્યો, મન નિશ્ચય મજબૂત;
રાજબીજ જે હોય તે, રાજ્ય યોગ્ય રજપૂત. ૫૦.

કારભારી વિષે.

રાજકાજ કરનારનાં, વખાણ નિંદા થાય;
જાનેયા ગૌરવ જમે, તે ગાળો પણ ખાય. ૫૧.

કુરાજ વિષે.

દોહરા.

શોભે સદૈવ મશ્કરા, મૂર્ખ પ્રજાપતિ પાસ;
નિર્જળ પર્વત પર સદા, હોય પથર કે ઘાસ. ૧.
હાકમ કે શ્રીમંત જન, જેમ કરે તે થાય;
ગરીબ ખડખડતો રહે, રાય કરે તે ન્યાય. ૨.
ન્યાયી રાજમાં તો ડરે, કાં બાળક કાં ચોર;
શાહુકાર તો ત્યાં ડરે, જ્હાં જુલમનું જોર. ૩.
શોધે રણમા સંગ તે, સિંહ કેમ કહેવાય;
સિંહ પુરુષ સ્વર્ગે ગયા, સંગ રહ્યા સગળાય. ૪.

વસંતતિલકા વૃત્ત.

નિત્ય પ્રતાપધરનો જસ તો ન જામે,
સ્નેહીતણીજ શુભ કીર્તિ પ્રકાશ પામે;
ભટ્ટિનુ તેજ ભુમિમા વધતું ન ભાસે,
દીવાનિ દિપ્તિ ઘરમાં પ્રસરી પ્રકાસે. ૫.

દોહરા.

પુંછ નહીં પણ છે પશુ, નિરુપયોગી તરૂ રૂપ;
નહિ ચતુરના કામનો, પથ્થર અભણ્યો ભૂપ. ૬.
કુરાજમાં જઈ કાન કવિ, લેશ ન પામ્યો માન;
ઉતરવાને નવ મળ્યું, મકાન કે દુકાન. ૭.

મનહર છંદ.

ધ્યાન તો નિધનના[1] વિધાનનું[2] ધ્યાન ધરે,
કોણ એનું ધ્યાનના વિધાન મધ્ય ધ્યાન દે;
મહા અભિમાન ભર્યા માનવી સમાન સર્વે,
કોણ અભિમાનને ત્યાં માનવીમાં માન દે;
દાનને ન દાન લેવા દાન ને નિદાન હોડે,
કોણ ત્યાં વિદ્વાનને મેદાન પડી દાન દે;
કાનના[3] મકાનમાં છકાનનું રકાન છે ત્યાં,
કોણ કવિ કાનને મકાન કે દુકાન દે. ૮.

દોહરો.

વિધ ભણે તે જાણિયે, જે વિધ ભરપૂર;
તેમ દોષ સૂત્રી ભણે, દલપત રસપૂર. ૯.

શૂરવીર છત્રીશી.

કુંડળિયા છંદ.

રણ ઉપર પીઠ પડે, ચડે શત્રુ ચોપાસ;
શરીર હીમત સજે, તજે મરણનો ત્રાસ;
તજે મરણનો ત્રાસ, વાસના તજે વપુની;
ભડે ધરી મરદાની, રમત્ય રોઈ રિપુની;
દાખે દલપતરામ, ધન્ય તે મરદ ધરાપર;
તનને સમજે તુચ્છ, પડે જ્યાં પીડ રણપર. ૧.
સામા શત્રુ સહસ્ર ને, હોય એકલો આપ;
હીમત ઓછી હોય નહીં, છે જેને શિર બાપ;
છે જેને શિર બાપ, છોડે નહિ પ્રભુની [illegible];
ભાલો શત્રુને ભરે, ફરે નહિ કેડે [illegible];
દાખે દલપતરામ, [illegible]
ડરે નહીં [illegible], શત્રુ [illegible]. ૨
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
દાખે દલપતરામ, [illegible]
[illegible]. ૩.

તન જોરાવર જોઈને, નહિ જોરાવર જાણ;
મન જોરાવર જેહનું, ભડ નર ભલો પ્રમાણ;
ભડ નર ભલો પ્રમાણ, મરણિયો થઈને મંડે;
ભૂલી શરીરનું ભાન, ખૂબ રિપુ-દળને ખંડે;
દાખે દલપતરામ, જુઓ ભગવાન જનાવર;
વદિયે નહિ શૂરવીર, જોઈને તન જોરાવર. ૪.
રણ અર્થે કટકા પડે, પણમાં જેના પ્રાણ;
ધન્ય પિતા માતા અને, જન્મ્યો ધન્ય સુજાણ;
જન્મ્યો ધન્ય સુજાણ, વિશ્વજન વિવિધ વખાણે;
રિપુ જમનો રાય, કરે નિર્ભય [illegible];
દાખે દલપતરામ, પરમ સુખ પ્રભુ પમાડે;
જો જગમાં જન કોઈ, રણ અરથે તન પાડે; ૫.
રણ ઉપર પીઠ પડે, જુઓ મરદ થઈ જેહ;
મરણ થકી મનમાં ડરે, તુચ્છ બુદ્ધિનો તેહ;
તુચ્છ બુદ્ધિનો તેહ, મરદ નહિ મરદ જાણો;
નહિ મોંપર મૂછ, મુંછડું એહ પ્રમાણો;
દાખે દલપતરામ, [illegible];
ઘરમાં પેઠે ધૂક, રણપર પીઠ પડતાં. ૬.
મરવું આવે મનુષ્યને, અવશ્ય એકજ વાર;
નહિ છોડે તે નાસતાં, કરતાં કોટિ પ્રકાર;
કરતાં કોટિ પ્રકાર, એક દિન નહિ ઉગરીએ;
સન્મુખ રહી સંગ્રામ, મરદ થઈને નહિ મરીએ;
દાખે દલપતરામ, સુજશ [illegible] આપે;
અવશ્ય એકજ વાર, મરણ માનવીને આપે. ૭.
મરવાથી મનમાં ડરે, કરે જિવ્યાના કોડ;
અર્થ નહીં એક સરે, ખરેખરી તે ખોડ;
ખરેખરી તે ખોડ, [illegible] કરતાં તે હારે,
[illegible], કેમ કરી કીર્તિ વધારે;
દાખે દલપતરામ, દુઃખ ન હો ડરવાથી;
કશું બને નહિ કામ, [illegible] મનમાં મરવાથી. ૮.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
દાખે દલપતરામ, [illegible]
[illegible]. ૯.
[illegible]
[illegible]

---

૧ નિધન-મરણનું. ૨ વિધાન-મરવાની રીત.
૩ કાનના-[illegible]

ભરિયે નીર નિદાન, મરણથી જો મન ડરીયે;
પડતાં જાએ પ્રાણ, વાહને કેમ વિચરીયે;
દાખે દલપતરામ, વહાણ બૂડે સાગરમાં;
ડરી ક્યાં જઇયે દૂર, પડે ઘર બેઠે ઘરમાં. ૧૦.
પાપીને તો પિંડ નિજ, તજતાં ઉપજે ત્રાસ;
પુન્યશાળીને પ્રભુ સમીપ, વસવો છે જઇ વાસ;
વસવો છે જઇ વાસ, મરણથી મન ન બગાડે;
ગાજરની પિપુડી, વાગી ત્યાં સુધી વગાડે;
દાખે દલપતરામ, લેવું જર રજ આપીને;
તેને શેનો ત્રાસ, ત્રાસ પૂરો પાપીને. ૧૧.
એક ટેક અચે ચડે, લડે લઇને લાગ;
રિપુદળપર તૂટી પડે, પાછો ન ધરે પાગ;
પાછો નધરે પાગ, ઘાવ વાગે ઘટમાંહી;
ચડે ચોગણું નૂર, કરે નહિ ચિંતા કાંહી;
દાખે દલપતરામ, શરીરમાં ઘાવ નસાલે;
અદકો વધે ઉમંગ, ટેક અચે ચડી ચાલે. ૧૨.

રણશિંગાનો રવ શુણી, ચડે શરીરે શૂર;
સિંધુરાગ શુણિ સોગણું, નરતન ઉપજે નૂર;
નરતન ઉપજે નૂર, ડરે નામરદ નડારા;
થરથર ધ્રૂજે સ્થૂળ, ગણે પછી તે પોબારા;
દાખે દલપતરામ, શૂર તે કહીયે શાનો;
હરખ ન ઉપજ્યો હોય, શુણી રવ રણશિંગાનો. ૧૩.
તોપતણા ત્યાં તે સમે, ભલા ભડાકા થાય;
ગડુડ્ડડે ગોળા ગડગડે, ઘણાક લોક ઘવાય;
ઘણાક લોક ઘવાય, રૂધિરના ચાલે રેલા;
ખરાખરીનો ખેલ, રચે બળિયા અલબેલા;
દાખે દલપતરામ, ઝડપથી કરે ઝડાકા;

બીહે નહીં બળવાન, તોપના શુણી તડાકા. ૧૪.
ભાલા ચળકે ભભકથી, બાણ વૃષ્ટિ બની હોય;
કાપાકાપી કઈ કરે, ત્રાસ ન ઉપજે તોય;
ત્રાસ ન ઉપજે તોય, દિવસ લેખાનો લેખે;
ટૂકટૂક થઈ પડે, દેહને તૃણવત દેખે;
દાખે દલપતરામ, મરદ સાચા મતવાલા;
હઇડે પામે હરખ, ભભકતા દેખી ભાલા. ૧૫.

માથાં રખડે મરદનાં, ભાથા પણ ભૂમાંહિ;
પડ્યા અશ્વ ત્યાં તરફડે, જુદ્ધક્ષેત્ર છે જ્યાંહિ;
જુદ્ધક્ષેત્ર છે જ્યાંહિ, ભયંકર ભૂમિ ભાસે;
બળવંતા બહાદૂર, તથાપિ જરી ન ત્રાસે;
દાખે દલપતરામ, ખડગની ધારા ખખડે;
અગ્નિબાણ ઉછળે, મરદનાં માથાં રખડે. ૧૬.
બૂઝે બીજી વાત નહિ, ઘણું રચે ઘમસાન;
વેરીકેરો વાતરો, તે લેવાનું તાન;
તે લેવાનૂ તાન, ભાન તનનું તે ભૂલે;
વેરી વખાણે ઘાવ, ફરી પોતે નહિ ફૂલે;
દાખે દલપતરામ, વિનામાથે ધડ ઝૂઝે;
ધીંગાણે ન ધરાય, વાત બીજી નહિ બૂઝે. ૧૭
સાચો શૂરો તો કરે, શત્રુતણો શિકાર;
કદી ન ડાંગે દેડકાં, જન કહેશે જખમાર;
જન કહેશે જખમાર, શૂરપણ તેમાં શાનું;
હણે વેરી કે વાઘ, મરદ તો તેને માનું;
દાખે દલપતરામ, ગરિબને હણે તમાચો;
કહિયે હલકું કામ, કરે નહિ શૂરો સાચો. ૧
સાચા શૂરા જુધ સમે, હરખે હઇડા માંહિ;
કાયા માયા કામની, યાદ કરે નહિ કાંહિ;
યાદ કરે નહિ કાંહિ, પુત્ર પરિવાર વિસારે;
પૂછે નહિ પરિણામ, મરણિયો થઇને મારે;
દાખે દલપતરામ, ડરે દિલ કાયર કાચા;
મંડે થઈ ઉન્મત્ત, હોય જે શૂરા સાચા. ૧

શૂરા જન સંગ્રામમાં, ચડે હરખભર ચિત્ત;
રાજ સાજ સુખ સાહેબી, તે ઉપર નહિ પ્રીત;
તે ઉપર નહિ પ્રીત, મરદ ચાલે ઘર મેલી;
તનુજ તનૂજા તજે, તજે પ્યારી પરણેલી;
દાખે દલપતરામ, પ્રમાણિક કહિયે પૂરા;

માયા મમતા તજી, ચડે સંગ્રામે શૂરા.
બોલે મોટા બોલ નહિ, ઘરમાં ઘરણી પાસ;
જ્યાં નિકળે તરવાર ત્યા, ચડે તજીને ત્રાસ;
ચડે તજીને ત્રાસ, વીર હાકો જ્યાં વાગે;
બહુ ઘઘવે બાણ, ભલે પણ ડરી ન ભાગે;
દાખે દલપતરામ, ખડગ હીમતથી ખોલે;
નવ જુગ રાખે નામ, બોલ મોટા નવ બોલે.
નરમ બોલ બોલે નહીં, પરમ પ્રૌઢ શુરવીર;
ચરમ હાડ ચિંતા તજે, ધરમ ધુરંધર ધીર;
ધરમ ધુરંધર ધીર, કરમ અદભુત કરનારા;
શરમ તજી રિપુસાથ, ગરમ લોહે લડનારા;

કહે દલપતરામ, મરમ સમજે મનમાંહી;
ભાગે જેથી ભરમ, નરમ મુખ જોવે નાહીં. ૨૨.

મરવાનું મનમાં ધરી, પછી જુદ્ધમાં જાય;
રોગ અધિક કે ઓરડો, ફિર ત્યાં મન નહિ થાય,
ફિર ત્યાં મન નહિ થાય, આપ બચ્યો તે રહે;
અન્ય કોઇની આશ, રાખતો રૂદે ન સજે;
કહે દલપતરામ, કામ ધારે કરવાનું;
કરતાં પ્રથમ પ્રયાણ, ધરે મનમાં મરવાનું. ૨૩.

તરકટ જાય તેને નહીં, જર નહિ જેની પાસ;
જિહવર આશા જે તજે, તો રિપુનો શો ત્રાસ;
તો રિપુનો શો ત્રાસ, રૂદેમાં તે નર રાખે;
મરદ પડી મેદાન, શત્રુ શિરપર ઘા નાખે;
કહે દલપતરામ, ન લે દિલ ડર લશકરનો;
જર નહિ જેની પાસ, ત્રાસ તો શો તસકરનો. ૨૪.

લભ લોભે લલચાવનો, ધરે ધાન પોકાર;
લભ તજી લડવા મરે, તે શૂર સરદાર;
તે શૂર સરદાર, પરમ ખુશી તેમાં પામે;
એનું જોરાવર જ્ઞાન, જગતમાં જશ બહુ જામે.
કહે દલપતરામ, કરે શુભ કોડે કોડે;
મમ રહ મનમાંહિ, લભ તજી લડવા દોડે. ૨૫.

સિદ્દલના મંડપ વિષે, વનિતા કરે વિનોદ;
શૂરવીર સંગ્રામમાં, દેખી ધરે પ્રમોદ.
દેખી ધરે પ્રમોદ, કરી કેસરિયા વાઘા;
શત્રુ સેનની ઓથ, અડગ થઇ પેસે આઘા;
કહે દલપતરામ, રમતનો રંગજ ચડે;
જેવી જુદ્ધમાં પ્રીત, પ્રીત નહિ એવી વિવાહે. ૨૬.

સારાંશ.

લડો સકળ લક્ષ દઇ, દુરગુણ શત્રુ સાથ;
કામ ક્રોધ મદ લોભ રિપુ, હઠવી કરી લો હાથ.
હઠવી કરી લો હાથ, કટ બહુ તે કરનારા.
બિજા શત્રુ આપદ, વગર મારે મરનારા;
કહે દલપતરામ. ચતુર નર કરો ચઢાઇ;
કામ ક્રોધ રિપુસાથ, લક્ષ દઇ લડો લડાઇ. ૨૭.

મરદો મરો જુદ્ધમાં, પાછી ન ધરો પાની:
જીતો તો જમીનની, મોજ મળે મનમાની.
મોજ મળે મનમાની હણુ તે ધણીનું ખાઇ;
કરવું નિમક હલાલ, ચતુરો ચડી લડાઇ;
કહે દલપતરામ, ન ગભરો દિલમાં ડરો;
હીમત રાખી હમેશ, જુદ્ધમાં મરો મરો; ૨૮.

મરશો આપે સર્વને, મરવાનું તો છેજ;
પણ પરમારથ કારણે, મરવું ઉત્તમ એજ.
મરવું ઉત્તમ એજ, સકળ સંસાર સંભારે;
વાહ વાહ કહિ વિશ્વ, અહોનિશ કીર્તિ ઉચ્ચારે.
કહે દલપતરામ, ખોઈને પાણો ભરશો;
મરવાનું તો છેજ, સર્વને આપે મરશો. ૨૯.

મરો સંકટ સહન કરી, કરો લોક હિત કામ;
આજ ભોગવો આપદા, પણ જય છે પરિણામ.
પણ જય છે પરિણામ, પ્રભુ અતિ પ્રસન્ન થાશે;
ઉત્તમ આ જગમાંહિ, લેખ ઇતિહાસ લખાશે;
કહે દલપતરામ, ધરાપર મસ્તક ધરશો;
કરો લોકહિત કામ, સહન કરી સંકટ મરશો. ૩૦.

શૂરજન સંકટથકી, હરગીજ તજે ન હામ;
સંકટથકી સદા ડરે, તે શું કરશે કામ.
તે શું કરશે કામ, સમય પેસે સંતાઈ;
માદા જેવો મરદ, નહી જે શૂર સિપાઈ.
કહે દલપતરામ, પુરુષ જે બહાદુર પૂરા;
કરતાં પરહિત કામ, મરે નહિ સંકટ શૂરા. ૩૧.

શૂરપણું નહિ શરીરમાં, પુરુષાકાર પ્રમાણ;
તે માટીનાં પૂતળાં, જીવ વિનાનાં જાણ.
જીવ વિનાનાં જાણ, પ્રાણ ધરી ધમણની પેઠે;
આતુર ખૂબ કરે, ઘેર સૂવે કે બેઠે;
કહે દલપતરામ, વિષે નર તનૂ ધરી રે;
મરદ માનિયે કેમ, શૂરપણું નહીં શરીરે. ૩૨.

કરે હામનાં કામ તે, શૂરવીર કહેવાય;
જર ખરચી જશ મેળવે, કે દુરદેશે જાય.
કે દુર દેશે જાય, હુનર શીખે હીમતથી;
પરહિત કાજે પ્રાણ, તજે વાધે વધુ કીમતથી.
કહે દલપતરામ, પ્રભુ ભજી પાર પડે તે;
શૂરવીર કહેવાય, હામનાં કામ કરે તે. ૩૩.

કામની કહે કંથને, શત્રુ આવ્યો ધરી દ્વેષ;
પહેર ચરણિયો કામનો, પછી ઘર ખૂણે પેશ;
પછી ઘર ખૂણે પેશ, વેશ બહુ વનિતાનો;
જાઉં હું જુદ્ધ જંગ, જણાતું જશ વનિતાનો;
કહે દલપતરામ, રૂદે મુજ હીમત રહેછે;
તું નાથ હું મરદ, કંથને કામિનિ કહેછે. ૩૪.

પ્રથમ થકી આગળ પડી, પછી મનમાં પસ્તાય;
ઉત્તમ જટ એનો થયો, નર તે બહુ નિંદાય.
નર તે બહુ નિંદાય, વિચારી કારજ કરવું;
કર્યા પછી શુભ કામ, કદી દિલમાં નહિ ડરવું.
દાખે દલપતરામ, પડે પીડા બહુ ગમથી;
દો પણ તજીયે ત્રાસ, પડી આગળ પરથમથી. ૩૫.
અધિક વિચારી આપ બળ, કરીયે મોટું કામ;
પણ આશા ધરી પારકી, ફિરે ન ધરીયે હામ.
ફિરે ન ધરીયે હામ, બોલનારા બહુ મળશે;
પણ જ્યાં સંકટ પડે, ખરી જાતા ખળભળશે.
દાખે દલપતરામ, શિખામણ સુણજો સારી;
કરજો મોટું કામ, અધિક બળ આપ વિચારી. ૩૬.

હિંમત વિષે—દોહરો.

હિંમત નરનાં હૈયનો, આવે દુઃખનો અંત;
[illegible] વળી થાય ધનવંત. ૧.

મનહર છંદ.

હિંમત જો હોય તો હરેક કામ કરી શકે,
હિંમતથી વન વચ્ચે હાથીને વિદારે છે;
હિંમતથી નારી પણ હથિયાર હાથ લઈ,
મેદાન માંહી મોટા નરને મારે છે;
હિંમતથી જૂઠ [illegible] જાણી જાય,
હિંમતથી [illegible] હાથમાં ધારે છે;
હિંમત જો હોય નહિ હોય દલપત કહે,
[illegible] તરે અને તારે છે. ૨.

દોહરો.

ટેક ટેક નહિ [illegible], આવે કષ્ટ અનેક.
[illegible] એક. ૩.

ઇંદ્રવજ્રા વૃત્ત.

[illegible]
[illegible] ૪

ઉપેંદ્રવજ્રા વૃત્ત.

[illegible]
[illegible]

મનહર છંદ.

[illegible] પૂરી [illegible],
પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે પોતે પ્રભા પૂરી પાડે છે;
[1]પાવસ ને પ્રતિજ્ઞા છે પાણી પહોંચાડવાની,
પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે પાણી પોતે પહોંચાડે છે;
પાળવિના પાણી ભરપૂર રાખી પ્રતિજ્ઞાથી,
સાગર સદૈવ જુઓ સ્વસ્થળ શોભાવે છે;
પ્રતિજ્ઞાનો પ્રતિબંધ દેખો દલપત કહે,
દુનિયાંને દિલમાંથી દિલાસો દેખાડે છે. ૬.

દોહરા.

જેણે જોયાં જુદ્ધ બહુ, શિશુથી શું ડરખાય;
જે શિર નોબત ગડગડે, થાળી પિટે શું થાય. ૭.
પરાક્રમી પરાક્રમ કરે, જો ઉશ્કેરણ થાય;
કમાન ઉશ્કેરે તદા, તીરે દૂર જવાય. ૮.

માલિની વૃત્ત.

તરુણ જુવતિ જોઇ ડાહી વિસ્તાર વાળી,
પરમ હરખ પામે, પુત્ર પૌત્રાદિ ભાળી;
તરુણ સુભટ ટોળીમાં મળી એક ઠામે,
રણ વિજઈ શૂરો કેમ સંકોચ પામે. ૯.

દોહરા.

વધે પલકમાં વાદળી, લાગે પ્રથમ લગાર;
તેમ પરાક્રમી પુરુષને, વધતાં કોણ વાર. ૧૦.
જન્મ ધરે જ્યાં મહાજન, નગર ઉત્તમ ગામ;
સ્નેહ સહિત સંભારી સૌ, નિત્ય સંભારે નામ. ૧૧.
ધન્ય ધન્ય તે ગામને, ધન્ય ઘડી તે ભાગ;
ઉત્તમ જનના જન્મથી, સંભારે સંસાર. ૧૨.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

[illegible]
[illegible] પામી;
[illegible]
[illegible] ૧૩.

દોહરા.

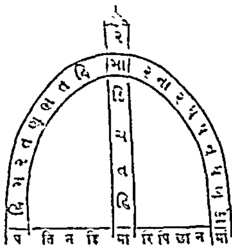
[illegible] કામ.
[illegible] ૧૪.
તે માટે [illegible],
[illegible] ૧૫.

---

1 પાવસ—વરસાદ.

રાજવિદ્યાભ્યાસ.

ધનુષબંધ દોહરો.

આ દોહરો આપેલ ચિત્રેલ ધનુષમાંથી વંચાય છે.

પતિ નહિ મારિ પિજાનમાં; કેણ ધનુષ ધરનાર;
મહિત મયુરર મહિપતિ, નહિ મહિત મહિમાર. ૧

અર્થ.

એક સ્ત્રીએ કોઇ તીરકામઠાવાળા પુરૂષને દીઠો ત્યારે પોતાના પતિને પુછ્યું કે, એ પતિ મારી પીંજનમાં નથી, કે એ ધનુષ ધરનાર કોણ છે? જવાબ દીધો કે.

મયુરમાં મોહોર હોય તો રાજા અને નહિ મોહોર હોય તો સવીમાર.

દોહરો.

શોભનાંગિ જગદીશને, એ આશીષ વદીશ;
જશે મહીમ આ દેશના, મોટા ગુણ માનીશ. ૧.
જે પ્રભુએ સહુ જીવને, આપ્યા ગુણ કઈએક;
અધિક મનુષમાં અર્પીયાં, વિદ્યા કળા વિવેક. ૨.
તે પ્રભુની કરી પ્રાર્થના, માગુ તેની પાસ;
દિન દિન રાજા રંકને, વધનો વિદ્યાભ્યાસ. ૩.
આ અવસર આ દેશના, ધનવંતા જે લોક;
જાણે છે મજુરતણી, કરવી મહેનત ફોક. ૪.
તે માટે મહેનત કરી, જાણે ન વિદ્યા ભૂપ;
રૈયત ખાવંદને વશ, ચિત્તમાં ચડે ન રૂપ. ૫.
ભૂપતિના પરધાન પણ, ઉંચે આણે નાક;
વિદ્યા ભૂપ જાણે નહીં, ધાક અમારૂં કાક. ૬.
તે દેખી મન આદરૂં, અધિપત ધરે ઉપાય;
તો જગપતિ કરૂણા કરે, રહે સરસ સંતાપ. ૭.
આપું આપુ તે વિષે, ચાહુને સ્નેહ સહિત;
જેથી તમને ઉપજે, પરજા ઉપર પ્રીત. ૮.
મહેરબાન એક આમન્ત, નામે વિદ્યારામ;
વર્તમાન પત્રોતણું, વાંચી થયો વિરામ. ૯.
સુખી સુધારો દેશનો, અંગરેજ પામ્યો એહ;
કરવા કુદરત કાયદા, નવિન તરેહના તેહ. ૧૦.
અંગ્રેજો મોટી રચે, મોટા મોટી ગુહરથ;
કરે ઉપાય અનેક વિધ, સુધરે દેશ સમસ્ત. ૧૧.
અધિપતિ પણ અધિકું ભણી, પાને બુદ્ધિ વિશાળ;
મજુરો જન રથ ભાગને, સાધ અને નિશાળ. ૧૨.
એ વધેરે વાંચી કરી, અંતર થયો ઉદાસ;
ભૂપ ભણેલ ન આપણો, કહો નાંખે વિશ્વાસ. ૧૩.
નૃપ નપુંસક જેહનો, તે નારી દુખી સદા;
જહાં ભણેલ ન ભૂપતિ, તેની પ્રજા વિપન. ૧૪.

ભુજંગી છંદ.

કહો જે કરૂં વાત આ દુઃખ કેરી,
ભણેલા વિના ભૂપ કેરી કચેરી;
મની મંડળી વાનરા જેમ જાણી,
હસેને કુદે વદે ક્રૂર વાણી. ૧૫.
હમેશાં તણી ચાલની ચાલ ચાલે,
સુધારો વધારો કશો ના સંભાળે;
રહી પાટવે વસ્ત્ર જો કોઇ તાણે,
ન દેખે ગુણે ભેદ કાંઈ ન જાણે. ૧૬.
ઉપાયો છતે લાભ એકે ન સુઝે,
ભરી પેટ ઊંઘે ભિખુનો ન બુઝે;
થઈ રાંકડા આંકડા મુઠ વાળે,
ગઈ પળ ઘડી આ ઘડી ના સંભાળે. ૧૭.

દોહરો.

અધિપતિની ઉમર ગઈ, થઈ વૃદ્ધતા આજ;

---

૧ કમ્નેરદારની હરકતથી આ દેશના રાજાઓની પ્રજા અંગ્રેજ સરકારના ખાતામાં જવા ચહાય છે તેમ.

પણ કુંવરજી જો પઢે, સુધરે સઘળાં કાજ. ૧૮.
એમ વિચારી વિપ્ર તે, વિચર્યાં રાજદ્વાર;
એકાંતે પરધાનને, મનનો કહ્યે વિચાર. ૧૯.
રાજકુંવર એ અવસરે, પઢિજ પ્રધાનની વાત;
પ્રીત સહિત પઢે રહી, સર્વ સુણી સાક્ષાત. ૨૦.

ચોપાઈ.

નામ પ્રધાનનું ધનપાળ, તેને વિપ્ર કહે તે કાળ;
સાંભળ આકાશના હરિઆર, ભૂપ કુંવર નીશાળે લાવ.૨૧.
છે રાજ છોકરો અધિક બુદ્ધિવંત, ભાને ભણશે એહ તુરંત;
કહે પ્રધાન સુણો મહારાજ, એવી વાત ન કરશો આજ.૨૨.
ભૂપતિ સુત ભણવું આચરે, વણિક તનુજ શું વર્તો કરે
નહિ મનુષ્યનો આપ ગમાર, અમે વિષે નામુ લખનાર.૨૩.
રાજાએ જો આપ્યું ગામ, નથી દુકાન ચલાવી આજ;
ભણ વિદ્યા ભણે નેમ, મથા કુટ કરે શીદ રોજ. ૨૪

દોહરા.

સુખદો શ્રેષ્ઠજી કહે, શુભ મંત્રી નિરધાર;
ભણ્યા વિના ભૂપતિ થવું, કહો વિને કેમ રાજ. ૨૫.
[illegible] કરશી ઘટે, વણ વાંચે કેમ થાય;
[illegible] પર અન્યનો, કર્યાં ન્યાય અન્યાય. ૨૬.
[illegible] રાજનું, આપો એ અભિપ્રાય;
[illegible] કુંવરજી, વિદ્યા ભણવા જાય. ૨૭.
[illegible] કહે દ્વિજ સાંભળો, [illegible] સાક્ષાત;
તમે [illegible] કરશો [illegible] વાત. ૨૮.
[illegible] વિના, વગર ભણે નહિનાથ;
[illegible] પરધાનની, [illegible] હાથ. ૨૯.
[illegible] વિને, કરે [1]વિદ્યાની કાજ,
[illegible] દેવની, [illegible] ૩૦
[illegible] ન [illegible] દસ્તુર,
[illegible] નહીં, [illegible] તને [illegible] ૩૧.
[illegible] છે, તે [illegible]
[illegible] ૩૨

---

૧ [illegible]

૨ [illegible]

રાગ ઓખાહરણનો.

"મારી ઓખા બાઈ સલુણાં, તમે વરત કરોને અલુણાં" એ રાગ છે.

કહે વિપ્ર સુણોજી પ્રધાન, તમે રાખો વિવેકનું જ્ઞાન
એક આપનો સાધવા અર્થ, કેમ એવો ઇચ્છો અનર્થ.
જ્યારે રાજા ભણે રાજનીતિ, ત્યારે ન્યાય કરે શુભ રી
જેવું નીર વિનાનું નવાણ, જેવો પિંડ વિનાનો પ્રાણ.
જેવો પૂરૂષપણા વિના મર્દ, જેવો વૈદ ન જાણતો દ
એવો વિદ્યાવિના નૃપ નિ [illegible],નામ વાઘ લખ્યો જેમચિત્ર.
પ્રજા વૃદ્ધિ પામેલી ન થાય, નૃપ મુરખે ન રાજ્ય રખા
જુવો વિચારીને આ કાળ, ભણ્યા હોત સરવ ભૂપાળ.
ચાલ્યા હોત સદા સંભાળી, રાખો સર્વે કુસંપને ટાળી
વાંચી જાણત પરદેશી વાત, નવા કાયદા મજબુત થાત
કેમ આજના પરદેશીરાજ, એજ જુઓ રાખેલો અજ
ધારી રાખજો નિશ્ચે મનમાં,વિદ્યા વૃદ્ધિ નથી જો રાજનાં
કદી દૂર દરિદ્ર ન થાશે, પર હાથ જમી સર્વ જા
તમે રાજાને મુરખ રાખી, મનમાન્યો લહો સ્વાદ ચાખી.
આવે થાશે પ્રજા જે તમારી, નિશ્ચે દેખશો વખત નઠા
નીર હોય કુવામાં સદાય,ત્યારે આવે અવાડામાં ભાઈ.
રાજા ન ભણે રાજ્ય લુટી જશે,ત્યારે વંશ તમારો શું ખા
માત પઢેલી કહેતાં ન ભણેલા,ત્યારે આવી ઉ આવી વેળા.
એનો આજ વિચાર જો લાવો, ભૂપ પુત્રને વિદ્યા ભણા
[illegible] ભૂગોળ ખગોળ શિખી આવે નમજુનોરોજગા
દેશાવરની ખબર મેં જાણે, [illegible] દેશ સુધારાની અ
[illegible] અભિપ્રાય.

દોહરા.

નેતાજી મન દેઇ સુણો, [illegible] કહે પ્રધાન;
[illegible] રાજ્ય પદ, [illegible] ૪૧
[illegible] ભૂપતિ [illegible], એ હેત [illegible] ઉપાય;
[illegible] છે જે [illegible], તે સહુ નહિ [illegible] થાય. ૪૨
દેશ વિદેશે [illegible], વિદ્યા ભણ્યા વિશેષ;
[illegible] વિના [illegible], [illegible] ન પામ્યો લેશ. ૪૩
[illegible] એને [illegible], આપ્યુ [illegible];
ભણ્યા [illegible] કે નહિ ભણ્યા, [illegible] ન [illegible] ૪૪

ચોપાઈ.

[illegible], [illegible];
કરે નહિત વિચાર [illegible], તેને [illegible] નહિ રાજ. ૪૫

ચતુ ભાગે સામટા, કહાં કરજ બહુ થાય;
છકે નહીં પરધાનના, રહે કબજામાં રાય. ૬૧.

છપ્પો.

વિપ્ર હાથ તરવાર, વણિક પંચાંગજ વાંચે;
જંગમ કાઢે વાંસ, ઘંટ લીધો કર ધાંચે;
અશ્વ લહે કુંભાર, લહે ટપશો જે નાઈ;
કાંટો સધે લહે, લહે સોની સરણાઈ;
લહે હાથ ભભૂત ગૃહસ્થજો, બાળક જોગી બાથમાં;
એટલાં કહીએ શોભે નહીં, લેખણ નૃપના હાથમાં. ૬૨.

દોહરો.

હેડો અલ્પના રોગીયા, ન ભણ્યા કદી નિદાન;
ગરજ ભણ્યાની નહિ રહે, જેનાં ભાગ્ય વિધાન. ૬૩.

ભુજંગી છંદ.

હતા ભાગ્યશાળી વસુ ભૂમિ માંહી,
હતું ચેન દહાડાનું ભાન નાહિ;
કહાં દિન ઉગે કહાં આથમે છે,
હરો કોણ રાજા કહાં તે વસે છે. ૬૪.
કહ્યું કોઈએ આજ રાજા પધારે,
કહ્યો ઉપરે બોજ નાંખો વધારે;
હતા સુખી એવા કેમ સહુ જોની,
તેને કાંઇ ચિંતાતણી નહોતી. ૬૫.
હવે જ્યારે રહ્યું નહિ હાથે,
હવે સહુ ચિંતા પડી લોક માથે,
સુજે છે કહો દાખવા વાત ત્યારે,
કર્મ ને ભુપ આધીન જ્યારે. ૬૬.
રાજ્ય વૃદ્ધિ વધે છે ઘણી,
વિદ્યા ભણ્યાની મજૂરી;

[illegible] ૬૭.

[illegible] ૬૮.

[illegible]

રાગ ઓખાહરણનો.

કાંઇ કરશો નહીં પસ્તાવો, એવો લેનારછે આજ લ્હાવો;
વસે વનમાંહીં ઝુંપડાં બાંધી, નથી ખાતા તે અન્નને રાંધી. ૭૦
વસ્ત્ર પેહેરવાને મરજીમાં આવે, કોઇની બીક શરમ નહીં લાવે;
નથી પરણવાની તેને ગરજ, નથી નાણુંના ૧વસ્ત્ર ૨અવરજ. ૭૧
તેને માથે કોઇ નથી રાજા, ખાઇ પીએને થાયછે તાજા;
ઉન્હા આથમ્યાનું નહીં ભાન, રહે રાત દિવસ ગુલતાન. ૭૨
ખાવાનું જો મળ્યું તો ખાય, નહિતો ઓગળીને મરી જાય;
એક બીજાનું છીનવી ખાતો, નહીં સગપણનું સ્નેહનો નાતો. ૭૩
નથી જનાવરનો તેને ભાર, એવો લેછે અલૌકિક લ્હાવ;
એવું આપણા [illegible] ન સુખ, લોક [illegible] કરતાનું દુઃખ. ૭૪
પડે વરસાદ ઉપાડે ભાર, કરો બોલતાં અકળ વિચાર;
હતો [illegible] જ્યારે, નોંધી માએ મજુરી ત્યારે. ૭૫
કેઇ [illegible] મેનપ કરાવ્યા, આગી [illegible] ગાડી ચલાવ્યા;
તને હાજર [illegible], એવી મહેનત મારફત થાત. ૭૬
મેડી [illegible] જોને, ચલાવાની જરૂર થી તેને;
[illegible] વિધિ પૂરી, કરે ચાલ્યાની કેમ મજૂરી. ૭૭
દસ [illegible] હજાર [illegible], [illegible] તે હાથે ખાતા;
એવી [illegible], [illegible] સાંભળો મારી અરજી. ૭૮

દોહરા.

[illegible] રૂપી [illegible], [illegible] થાય;
નિત્ય [illegible] પેટના, [illegible] રાય. ૭૯.
[illegible] પેટના, પડે કરશ [illegible];
[illegible] ૮૦.
[illegible] ભોગ [illegible];
એ [illegible] વિધિ [illegible], [illegible] નિશાન. ૮૧.
[illegible] દુઃખ [illegible];
[illegible] ૮૨
[illegible];
[illegible] ૮૩.
[illegible];
[illegible] દુઃખ. ૮૪.
[illegible];
[illegible] દેવ. ૮૫.
[illegible];
[illegible] ૮૬.

દેશ સુધારો ગરિબથી, કહો કેમ કરી થાય;
જો રાજા દિલ નહિ ધરે, એકે નથી ઉપાય. ૮૭.
જો આપે બક્ષીસ પ્રભુ, વિદ્યા રૂપી બાગ;
ફુલ ઝાડ આદિક થકી, એમાં મોજ અથાક. ૮૮

ઝંપતાળ છંદ.

કુદરત કુવારા હોજ, વિદ્યા વિશેષ રમોજ;
વસ ગાન નાટક ખેલ, વગુ ભણે નહિ કામેલ. ૮૯.
પરદેશી ગાયન નાદ, સમજ્યા વિના નહિ સ્વાદ;
જેમ ચિત્ર રંગ વિચિત્ર, વણ નેત્ર નિષ્ફળ મિત્ર. ૯૦
જેમ બધિર આગળ શંખ, જેમ આરસી વણ્ અખ;
જેમ કવિત મૂરખ પાસ, સુણી કરે ઉલટો હાસ. ૯૧.
મુંગો શું ગાવે ગાન, બોબો શું ચાવે પાન;
વિધિ રમોજ વિશેષ, મૂરખ ન માણે લેશ. ૯૨.

સવૈયો.

એક ગમાર ચડ્યો ગિરનાર, નીચે દરબાર દીઠાં પુર ભારે;
તી નદી જળ દેખી મરોડ, ધરે મન કોડ બહુજ પ્રકારે;
એથી ઉમંગ ચડ્યો અતિ અંગ, ખુશી ખુશી ખૂબ થયું મન જ્યારે;
નીજનુનિ નકશો નિરખે, હરખે જ હજાર ગણો જન ત્યારે. ૯૩.

છપ્પો.

રોનજી સોનટાં, ગંજીફ ગમત કરીયે;
જોઇએ બીજો જન, વિના સુખ મળે ન જરીયે.
જો કદિ એકાએક, છેક દિલ હોય ઉદાસી;
વિદ્યા વનિતા તુરત, હરે દુઃખ હરખ પ્રકાશી.
લહિને સુખ કુંડળનું પછી, સહિયે કાન વિધાતતાં;
ગ [illegible] દુઃખ [illegible] ખમીને દુઃખનું [illegible]. ૯૪.

દોહરા.

બાળક ધાવણ છોકરા, કરે ઘણો કલ્પાંત;
નહિ હોઠમાંથી વદે, અને રોગ અશાંત. ૯૫.
એમજ આગળ બતન પણ, જો નહીં છોડે બાગ;
કદા [illegible] નહીં પીવે, થાય દુઃખ કોઇ કાળ. ૯૬.
આઠે યાત કર્યે નીમા, કહી શુદ્ધ મહીનાથ;
[illegible] પાટનુ [illegible], [illegible] સાથ. ૯૭.
પ્રથમ દેજ પાટખુરથી, [illegible] દિવસ;
[illegible] સાત [illegible] ૯૮.

૧કવિત.

[illegible];
[illegible] સાખાથી લડકનો [illegible]

૧ આ કવિતના ચાર ચરણમાં [illegible] ને વરસાદની [illegible] છે.

૧ [illegible] ૨ [illegible]

એમ ઉંચી ઉંચાણી રહી સરખાં ધીમીજેરે;
ફેરવી સુરીક્રે ચડાવ્યો ચડાઈનો ॥
ઓળખાણી સુખમેન ફાંસીથી દૂર કરી;
એમ ધારે વર્ણવતો આવ્યો છે વડાઈનો ॥
પેરી પુન કુમાવના ચાલજોરે પુંડાઈ;
બાજેથી દુઃખે ખાટાવે મુગપુત માઈનો॥૯૯.

દોહરા.

એરજ એવી વાતથી, ભૂપતિ રીઝ્યો બહુ;
મધુવરમાં એવી બની, દ્વેષ ઉઠાવે ત્યાં. ૧૦૦.
સારી આવ્યો ચીનથી, એક મુસાફર લોક;
કહી ઉત્પત્તિ ચાકની, સુખુચ લાવ્યો શોખ. ૧૦૧.
ઘણું વરી ઝાડની, વિધવિધ વાત્રો જેહ;
વિદ્યાથી મુખથી વદે, સૌને સત્ની તેહ. ૧૦૨.
જેમથી જાન ભરૂં નહીં, ખીર મની કે પેઠ;
ભાન નહિ ભારાળને, અધર ભણી કે ભેસ. ૧૦૩.
ભૂલ્યો પરખે ખાવથી, અમરખે બેઠે રાજ;
બોજ ઉપાડે ભગતિયો, તે સહુ પરને કાજ. ૧૦૪.

પ્રધાન બોલ્યો.—નારાચ છંદ.

જઈ વપાર લાવીને વિચારી વેણુ બોલતું,
વિદ્વત્વનું વિશેષ માન ક્યારેને ન તોલતું;
જલ્લી મલ્લી મુલ્લી બની જતું ધનાઢ્ય નાચતા,
ભિખારીને જ્યારથી ઘણું જરૂર નાચતા. ૧૦૫.

રાગ ઓખાહરણનો.

જેને મેરુરતન સમ રામ, તેને ભજનારનું શું કામ;
એકે મજૂરે હરિ આવે, દશે ઉત્તમ કા ઉપરથી જાવે.૧૦૬
સહુ ધનવંતનું ઘર પૂછે, નહિ પૂછે ભજ્યો શું છે;
સભામાં બેસે ધનવંત પહેલો, વિદ્વત્વંત બેસે સહુ છેલો.૧૦૭
આવે આગરને જરૂર માન, તેની તરફ રાખે સહુ ધ્યાન;
ધનવંત બોલે કાચું મેલું, લોક કબુલ કરે સહુ પહેલું. ૧૦૮
જેમ પૈસા પડે તે ઘાટ, તેમ રાજા બોલે તે ન્યાય;
ધનવંતનો હુકમ ચાલે, કહો વિદ્વાન મગરૂર મ્હાલે. ૧૦૯.
મેના સુખપાળમાં ધનવંત, ભણેલા ફિર જાર સહત;
ધનવંતને બેઠી અમલદારી, વિદ્વત્વંત ખપરના ધારી. ૧૧૦.

દોહરા.

રાજા આગળ એક દિન, બોલ્યો પંડિત;
તો તેનું દુઃખ ટાળિયું, કહું તે સુણી કવિત. ૧૧૧.

કવિત.

પાણીના તરંગ પૂર જાણીએ સમુદ્રમાં,
ખરેખર જાણની પડે તરત ખાટલા;
વેચાણ તો મળે અને આપ્યો તો કામ બની,
ન્હાની ન્હાની ટેકિયો પડે તરત પાટલા;
જાણો ખરાથી ખુબ પાડે તેને ફિર તાવશે,
મુરતીયે દર પેરવાને વસ્ત્ર ફાટલા;
સુણો મહારાજ અધિરાજ આજ રજનીમાં,
મુજ પેર બન્યા અદ્ભુત ખેલ આટલા. ૧૧૨.

રાગ ઓખાહરણનો.

જાગે રાજાને કે વિદ્વાન, ભાને ભૂપ થઈ મહેરબાન;
મરે પંડિત પંડિત જ્યારે, એક બીજાનાં દુઃખ ઉચ્ચારે.૧૧૩.
જેમ સાપ પેર સાપ જાય, ઉમના લપકારા વાય;
પગે ચંદીચંદને પડે, હું જોઉં તું ઉભો ચડે. ૧૧૪.

દોહરા.

ભણતર નથી હિસાબમાં, જ્યાંહાં ઘણેરા દામ;
એવું સાંભળી ઉચર્યો, પંડિત વિદ્યારામ. ૧૧૫.
પશ્ચિમ દિશ વૈરાટપુર, જ્યાંહાં જાતનું રાજ;
વણિક પ્રધાનપણું ધરી, કરતો તેનું કાજ. ૧૧૬.
મૂરખ ત્યાંનો મહિપતિ, અક્ષર ન ભણ્યો એક;
ઉપજ ખરચના આંકથી, રહે અજાણ્યો છેક. ૧૧૭.
ખરચે ખુબ કરજ કરી, મોટો આવ્યું રે વ્યાજ;
બમણું ત્રમણું ચોગણું, ખત લખી આપે રાજ. ૧૧૮.
રૂપૈયા સો રોકડા, લઈ કરી આપે મોહોર;
મન સમજે મુજ ઉપરે, એનું શું છે જોર. ૧૧૯.
નાણું લેશે વણિક, જ્યારે હું આપીશ;
એવું બોલ્યા આજ તો, માર કામ કરીશ. ૧૨૦.
દરિયાદી સરકારમાં, પછી થઈ જે વાર;
બાપ ભત્રીજા સહિત સહુ, દયાં જમ ઘરબાર. ૧૨૧.
વેશ્યાં વાસવું દાસીના, વેશ્યાં ગામ મરાસ;
ભિખ દયા ભિખ માગતા, પેરો ન રહ્યો પાસ.૧૨૨.
વિખ ખાવા ઇચ્છા કરે, મધ લોકમાં લાજ;
વગર ભણ્યાને કારણે, કીધું એવું કાજ. ૧૨૩.

કારખાનું જાતનું કરી, મનુષ્ય મજૂરીદાર;
ધાન ધન વગેરે પ્રભુ, જગમાં બહુ પ્રસાર. ૧૪૪.
નિમકહલાલી હોય તે, કરે પરમારથ કામ;
પેટ ભરી પોતી રહે, પ્રભુનો નિમક હરામ. ૧૪૫.
કરે પરમારથ આળસી, આકરમન લિધિ દંત;
પંડમ મજૂરીથી કરે, આપ આકરમા જન. ૧૪૬.
સૌ નરથી નહિ બની શકે, એક આળસથી થય;
આળસન તે કારણે, બહુ દરમણ ખય. ૧૪૭.
પ્રભાતથી પીધ હરે, આકશન મૂઝળ;
અંધેરી નગરી વસે, જો મૂરખ મહીપાળ. ૧૪૮.

ભુજંગી છંદ.

પુરી એક અંધેરી ને ગંડુ રાજ,
ટકે શેર ભાજી ટકે શેર ખાજ;
બધી ચીજ વેચાય ત્યાં ભાવ એકે,
કરી ચાતુરી જુદી ન વેચે વિવેકે. ૧૪૯.
તહાં જઇ ચડ્યા બે ગુરુ એક ચેલો,
ગયો ગામમાં ભીખવા શિષ્ય પેલો;
લીધી ખાજલી હરખી આપી ગુરુને,
દેઈ પૈસ જાને કહે ખૂબ ખાટ્યો. ૧૫૦.
ગુરુ કહે અત્ર રહેવું ન આંહીં;
વશે એક ભાવે ખપે ચીજ જ્યાંહીં;
હણે ચોરને શાહનો ન્યાય એકે,
નહીં હોય શિક્ષા ગુન્હાની વિવેકે. ૧૫૧.
કદી આપ એવા વિષે ના વસીજે,
મળે સર્વ મેવા છતું ત્યાં ન કીજે.
કહે શિષ્ય ખાવા પીવા ખૂબ આંહીં.
તજી તેહ ચેલો ન આવ્યો ક્યાંહી. ૧૫૨.
ગુરુને બહુ હેત [illegible]
નહીં તેમ આવી રહ્યું [illegible]
ન ચાલી કશી ચાલ તે શિષ્ય આગે. ૧૫૩.
ગુરુ [illegible]
[illegible]
બહુ [illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૫૪.

દોહરો.

[illegible]
[illegible] ૧૫૫.

માત પ્રભાતે ચોરની, ગઇ નૃપને ફરિયાદ;
ઘણી કરતી શોકને, ડોશીની સુણી દાદ. ૧૫૬.
એવું ઘર કેવું ચણ્યું, ખૂન થયાં તે ઠાર;
ઘરે ખાતર ખોદતાં, ચોર દબાયા ચાર. ૧૫૭.
વણિક કહે કડિયાતણો, એમાં વાંક અપાર;
ખોડખરી એમાં નથી, મારી ખોડ લગાર. ૧૫૮.
કડિયાને ઝાલી કરી, વણિક છુટ્યો તે વાર;
ચુક ગારો કરનારની, કડિયે કરી ઉચ્ચાર. ૧૫૯.
ગારો કરનારો કહે, પાણી થયું વિશેષ;
એવો ચૂક પખાલીની, મારી ચૂક ન લેશ. ૧૬૦.
પુરપતિ કહે પખાલીને, જો તું શૂળીએ જાય,
આજ પછી આ ગામમાં, એવા ગુના ન થાય. ૧૬૧.
[illegible] નિશ્ચય મારશે, મેં જોયું તે ઠીક;
પાણી અધિક તેથી પડ્યું [illegible] ૧૬૨.
કુંભારને મારવા કરી, એવો નિરધાર;
શૂળી પાસે લઇ ગયા, કુંભારને તે વાર. ૧૬૩.
ફણ ન્હાનું શૂળીતણું, કુંભાર પાતળે અંગ;
એવી હકીકત સાંભરે, તે કહી નૃપ પ્રસંગ. ૧૬૪.
નૃપ કહે શું કરવી, પૂછો હાજર હોય;
શૂળી સરખો શોધીએ, લાવ નગરે લોય. ૧૬૫.
જોતાં જોતાં એ જડ્યો, જેની જાડી અંગ;
બહુ દિન ખાઈને બન્યો, ચાલે માતે રંગ. ૧૬૬.
શિષ્ય ચુકત ઝાલી ગયો, ગુરુ પાસે પસ્તાય;
ગુરુએ આવી ઉમરીઓ, અદ્ભુત કરી ઉપાય. ૧૬૭.
જેથી ચઢી પાસ જઇ, કહે નૃપ ગુણ ગાન;
[illegible] વેરે કરે વિધાન. ૧૬૮.
આ અવસર શૂળીએ ચડે, [illegible] હું આપ;
ચેલો બોલ્યો હું ચડું, એ ગુરુ કહે હું આપ;
અધિપતિ કહે ચડીએ અમો, [illegible] ૧૬૯.
[illegible]
[illegible] ૧૭૦.
[illegible]
[illegible] ૧૭૧.
[illegible]
[illegible] ૧૭૨.
[illegible]
[illegible] ૧૭૩.

૧ એક પેઠે

કહું તેનો એક દાખલો, સાંભળજો રહી ચૂપ;
કેવા જન આ દેશના, ભોળા ભડકણ ભૂપ. ૧૭૪.
શ્રી સરકારે મોકલ્યો, મેતો એકજ ગામ;
ચેપવડે શીતળા, કહાડવાને કામ. ૧૭૫.
જેને ચોરે ઉતર્યો, પછી ગયો નૃપ દ્વાર;
સમજાવ્યા નૃપ મુરખની, આગળ કર્યો ઉચ્ચાર. ૧૭૬.
સરકારે સહુ લોકપર, દયા ધરી દિલમાંય;
ધર્મ કામ ઉભુ કર્યું, કસર ન રાખી કાંય. ૧૭૭.
મજ સરખા મેતા બહુ, રાખ્યા દઇ પગાર;
સહુ જનને સુખ ઉપજે, ખરચ ન થાય લગાર. ૧૭૮.
બળીયાથી બાળક મરે, પીડા પૂરણ થાય;
બાળ બિચારૂં તરફડે, નજરે જોયું ન જાય. ૧૭૯.
તે સહુ પીડા ટાળવા, આવો કર્યો ઉપાય;
પુન્ય વિના બીજી કશી; નથી મતલબ તે માંય.૧૮૦.
બાળકને હાજર કરો, કાઢું બળીયા અંગ;
કશી ફિકર નહિ રાખશો, ધરજો અધિક ઉમંગ.૧૮૧.
મુખથી બોલ્યા મહિપતિ, કાલે કરશું કામ;
આજ દિવસ ચોખો નથી, માટે કરો વિરામ. ૧૮૨.

ચોપાઇ.

પછીં મહેતો ઉતારે ગયા, રાજા મંત્રી ભેગા થયા;
નૃપ કાકાને પૂછી વાત, તમે કશું જાણો છો તાત. ૧૮૩.
કહે કાકો બહુ જાણું અમો, પણ પૂછો નહિ કદાપિ તમો;
નવીપ્રજારાજાપણનવા, હવેઅમોઅણખપનાહવા. ૧૮૪.
આ અવસર જો હું નહિ હોત, કોણ કહત અંતર ગતસોત;
આવ્યોછે રાજા ઈંગ્રેજ, ધન હરવાને કારણ તેજ. ૧૮૫.
નાણાની બહુ થાશે તૂટ, દમડાથી વેચાશે ઊંટ;
પણમળશેનહિ કોઇલેનાર, સોદાગર ફરશે સહુદ્વાર. ૧૮૬.
એ રાજા ધન હરવા વિષે, નવી નવી હિકમત કહાડશે;
નવીકરશે નિશાળોબહુ, એનુંભણતર ભણશે સહુ. ૧૮૭.
છોડાવી સહુના વેપાર, બંદુક ઉપડાવે તે વાર;
ગાય સુવરનું લઇને ચામ, કીધુંછે પડઘમનું કામ. ૧૮૮.
શબ્દ સુણી તેનો તતખેવ, હિંદુ તુરકના નાસે દેવ;
થશે કલંકી જો અવતાર, ત્યારેજાશે આ સરકાર. ૧૮૯.
જ્યારે ચકવે રાજ્યજ થશે, ત્રણ દિવસ રહી તુરતજ જશે;
ખડપુપાન હવેછુંઅમો, પણનજરેસહુ જોશોતમો. ૧૯૦.
સંવત અઢાર નવાણું માંય; એનું રાજ્ય ન રહેશે ક્યાંય;
નહિતોઓમણીશેનેચોદ, નહિદેખોએનું ક્યાંયખુંદ. ૧૯૧.
આ મેતો આવ્યો છે જેહ, બાળકને દુખ દેવા તેહ;
બળીયા કહાડે નિસરે ફરી, માતામારે કોપજ કરી. ૧૯૨.
જેને ફરી બળીયા નિસરે, એને દાક્તર એવુંકરે;
ખૂબખાટલા સાથે ઘસે, જ્યાં સુધી જીવથી તે જશે. ૧૯૩.
એવું ગપ ડોસે ઉચર્યું, સહુના મનમાં સાચું ઠર્યું;
સાંભળીસહુનેઉપજ્યોત્રાસ, નાંખેઆંસુ થઇઉદાસ. ૧૯૪.

દોહરા.

આદમી વરણ અઢારના, કર્યા એકઠા સાંય;
સોંપી વાત વિચારવા, બોલ્યા માંહોમાંય. ૧૯૫.
સહુ સમજ્યા જે આજથી, ગયું ભૂપનું રાજ;
અમલ થયો પરરાજ્યનો, કરશે જો આ કાજ. ૧૯૬.

રાગ ઓખાહરણનો.

બોલ્યા બ્રાહ્મણ તેને ઠામ,
અમો છોડી દેશું આ ગામ;
આભને ન મળે ક્યાંઇ અણી,
બ્રાહ્મણોને નહીં ક્યાંઇ ધણી. ૧૯૭.
બોલ્યા શુકલ જો નૃપ થશે આવો,
અમે એથીજ લેશું ચલાવી;
શુકલ બ્રાહ્મણને સ્વાદ ન ભાવે,
છાશ ન મળે તો દુધે ચલાવે. ૧૯૮.
કહે પૂરાણી પુસ્તક જોઇએ,
એવું કીધું છે રાજા કોઇએ;
પણ પોથાં એનો સહુ થોથાં,
આજ ડાચાં તે સહુથી સાચાં. ૧૯૯.
બોલ્યા જોશી અશલની જે વાત,
શીદ આજ સંભારો છો ભ્રાત;
બોલો આજ મળી જણ પાંચે,
ગઇ તિથિ તો જોશી ન વાંચે. ૨૦૦.
બોલ્યા મહેતાજી શું કહોછો,
તમે અમને અગાડી કરોછો;
કરવા બીજાને ખુવારણ બસ્યાછો,
તમે કેની નિશાળે ભણ્યાછો. ૨૦૧.
બોલ્યા રજપુત લોક રીસાઇ,
અમને કોણ ગણે છે ભાઇ;
નથી ઘરમાં ભર્યાં કાંઇ નાણાં,
હાલી ઠકરાઇ ભેટ બીછાણાં. ૨૦૨.
બોલ્યા વાત વિચારીને શેઠ,
મહેતો આવ્યો છે ભરવાને પેટ;

નહિ તો આપણા સમો ન રૂપ,
થશે લોકે ઘેર વખાણ. ૨૦૩.

કહે સોની શેઠ કર્યું નેહ,
પેટ ભરવાનો ઉપાય એહ;
અમે કબુલ કર્યો એ વિવેક,
એતો શેઠ વાત રતિ એક. ૨૦૪.

કહે કણબી અમે જઇ બીજે,
તેવ કરાવ તંબ વસીજે;
નથી અહીં અમારા સાથ,
જ્યાં જાશે ત્યાં કણબીનો મરથ. ૨૦૫.

કહે પટેલ કહું તે પાળો,
ભરો આપણે આજ ઉચાળો;
ખરી એટલેજ સાથે બુદ્ધિ,
પરદેશની શેઠી પાર સુધી. ૨૦૬.

એવા કુંભાર આપણે શું રૂપે,
વહુએ શું કરશે તેમ જુએ;
શેઠ આમનગરી કરી હીમ,
હજી સાક ઉપર છે ધીમ. ૨૦૭.

કહે સુધાર બંને પ્રધાન,
સમજાવી સમાવે તોફાન;
મહેતા સાથે જો તકરાર થશે,
કેવું સુધાર આપે કુહાડો. ૨૦૮.

કહે ઘાંચી એજ પાછો જાશે,
પછી પહેલેથી કાયદા થશે;
કરો મહેનત બહાર તે પેર,
ઘાંચીડો એમ પેરેલ ઘેર. ૨૦૯

કહે દરજી ઉચરો તો ભરીયે,
પછી ત્યાં જઇને શું કરીયે;
નહિ પાતના પડવા રહિયે,
જેમ દિલ્હીના કુતરા કહીયે. ૨૧૦.

કહે મોચી શું આપણું જાશે,
જેનું થશે તે આપણું થશે;
તમે ધીરજ મનમાં ધરો,
પછી પહેલા શું ચેન ઉતરો. ૨૧૧.

કહે હરજી દેશે ભરી માટ,
ફરે પંડ આપણને આ વાટ;
આવ્યો રોજ સાચું છે નેવું,
હતો ગામ શો દોષનું રેવું. ૨૧૨.

કહે સુતાર અમને જો નડશે,
એની વેરમાં વાંધો પડશે;
અમે નિશ્ચે વિચારીને કોધ,
આડે લાકડે આડો વાધ. ૨૧૩.

કહે વાગદ મહેતાને સાંઈ,
નહિ કામ સુજ્યું હોય કાંઈ;
ત્યારે બાગાને બગીચા એડે,
નવરો વાગદ પાગ મોડે. ૨૧૪.

બોલ્યો ખત્રીઓ કહું આજ,
રાજ થાશે તે કરશે રાજ;
દિલ આપણું બાગીને પ્રાણ,
નથી દરીયામાં મેલ્યું વહાણ. ૨૧૫.

બોલ્યો ભરેલો આ કામ માંડી,
લોક તકરાર ભડું હેશે આંદી;
જ્યારે બંનેને બનશે લડાઈ,
થશે ધુંગળ વિનાની ભવાઈ. ૨૧૬.

બોલ્યો ભરવાડ જે સુખી થાઓ,
આવા કામમાં આગળ જાઓ;
અમે કહોવે ઢોરે આ કાળ,
એવો વરે એજ નેવાળ. ૨૧૭.

કહે ધોબિ એની જાત નીચી,
એતો બેઠેલો આંખો મીંચી;
નથી સાંભળતા કંઈ વાત,
જાત વિના થશે નહિ ભાત. ૨૧૮.

બોલ્યો ભંગી જુઓ સંભાળી,
જાશું તેના મુખને ટાળી;
પછી આપણને શું કહેશે,
ભંગી રહિયે તો કુંડમાં રહેશે. ૨૧૯.

કહે ધરે કરો કાળવા,
એતો મુક વહેવેલો ઢાળા;
વને મારૂં કહું નથી મળો,
કરી પહેરે નહિ મોટું પહેલો. ૨૨૦.

કહે કંસારો આપણો રાજ,
એતો અમથ મેલે હવે આજ;
એતો જાહેર ભેદાર બન્યો,
થયો રૂઠી કે રસુઈ વાળો. ૨૨૧.

બેઠો દરબારી વિચાર હેઠ,
કરો મહેતાનું આવ્યું છે બેઠ;

જ્યારે ઘેર મરનારી થાય,
ત્યારે વાઘરી વાડે જાય. ૨૨૨.
મોકલ્યો બાઉજડનો એક બાવો,
અને ઊભીરેલું દેશ આવો;
નથી સોંપવો અમારે સાથ,
બાવા ઉડ્યા બગલમાં હાથ. ૨૨૩.
ત્રાંસી આંખવાળો એક બોલ્યો,
તમે શા માટે ડાપણ ડોળો;
જુદા નથી સરકારને રાવ,
ત્રાંસી આંખે બે ચંદ્ર દેખાય. ૨૨૪.

દોહરા.

એ રીતે સહુ કહી ગયા, આપ આપ આપની વાતઃ
મહેતો મંત્રીને મળ્યા, બીજે દિવસ પ્રભાત. ૨૨૫.
મહેતને મળી કહે, છે ગાંડી ગુજરાત;
[illegible] હજુ [illegible], પાછા કરી વાત. ૨૨૬.
સમજાવે નહિ સમજશે, જ્યારે કરશો જેર;
[illegible] ઝુંટવે, નહિતો ફાકો બોર. ૨૨૭.
મહેતે મહિપતિ મળ્યા જઈ, ડર દેખાડ્યો જ્યાર;
મહારાજને હજર કર્યો, [illegible] પાડી પાર. ૨૨૮.
એવા અનર્થો [illegible], નહિ [illegible] નમાર;
[illegible] નહિ [illegible]. ૨૨૯.
માટે [illegible] નોકરો, તને કુંવરને તાત;
નહિતો કહું તે સમજો, ખરી ઉંડી વાત, ૨૩૦.
જે રાજા નહિ માનશે, જાશે [illegible] ફરિયાદ;
[illegible], [illegible] ૨૩૧.
[illegible] ફરી [illegible], [illegible] ૨૩૨.
[illegible], [illegible] આજ,
[illegible] ૨૩૩.
[illegible]
[illegible] ૨૩૪.
[illegible]
[illegible] ૨૩૫.
[illegible]
[illegible] ૨૩૬.
[illegible]
[illegible] ૨૩૭.
ચેતેલો ચુક્યો નહીં, ન ચડ્યો બીજે પેલ;
ભણીગણી વાકેફ થયો, સુધર્યો છોડી ફેલ. ૨૩૮.
ફોજદારીના ફેસલા, કોર્ટ દિવાની કામ;
ચૂકાવે તે ચતુર નૃપ, અહલે આડો જામ. ૨૩૯.
દિન દિન દેશ સુધારવા, અગણિત કરે ઉપાય;
અતિશય પામ્યો આબરૂ, દેશ વિદેશે રાય. ૨૪૦.
એજ રીતે આ દેશના, સુધરે રાજા સર્વ;
તો દિવસ આનંદના, જાણું દિવાળી પર્વ. ૨૪૧.
ઓગણીશે ઉપર થયાં, વિક્રમનાં દશ વર્ષ;
ભાદરવા શુદિ [૧]દ્વાદશી, ભાખ્યુ કર્યું સહર્ષ. ૨૪૨.
આવી અમદાવાદની, વિદ્યા મંડળી માંય;
ક્ષમા કરો શ્રોતા સહુ, કહ્યું અધિક જે કાંય. ૨૪૩.
વિનતિ દલપતરામની, દિલ ધારો દિન નીશ;
શ્રોતા જન સઘળા તમે, બોલો જય જગદીશ. ૨૪૪

લાંચ વિષે.

દોહરા.

બહોળ જ્યાં નહિ ભૂપતિ, ત્યાં અંધેર જણાય.;
રાજા પ્રધાન સો કરે, લાંચ લઈને ન્યાય. ૧.
કથન ઘણાં કહી કહી કરે, [૨]ધિક્કાર પોકાર;
તોય લોક જે લાંચિયા, લાંચ ન તજે લગાર.

ભુજંગી છંદ.

અરે લાંચિયા ચાંચિયા ચોર જેવા,
અનર્થી થયા આંધળા કેમ એવા;
કહો કાનના કેમ કીડા ખરેછે,
ધિક્કાર પોકાર કેટલો કરેછે. ૩.
ખરી નોકરી લાંચ ખાઇ ખુએછે,
જનો કેદમાં કેક જાતા જુએછે;
દુરાચારી દુષ્ટો દિલે ક્યાં કરે છે,
ધિક્કાર પોકાર કેટલો કરેછે. ૪.
પડે નકનડે તોપના જેમ નોળા,
જડે કંઠને નીતિના બોલ બહોળા;
ખરી કાનના ધ્યાનમાં ક્યાં ધરે છે,
ધિક્કાર પોકાર કેટલો કરેછે. ૫.

---

૧ તા૦ ૪ નવેમ્બર સન ૧૮૫૮.
૨ અમદાવાદનાં ટીકાકાર [illegible]

નથી કોઇના ચાલ ચાંચો ચોપની,
છની વાત છે, તે નથી છેક છાની;
દુરાચાર તો ¹ચાચરે આચરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૬.
નથી જાણતા જે ગયો દેહ સજ્જન,
નથી જાણતા જે થશે મૃત્યુ સજ્જા;
મળી ભાત ભાંગર પાપે ભરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૭.
મળે ભૂખ નાખે ખાવાનો જ્યારે,
અહોહો ત્યાં સ્વાદ આવે ન આવે;
અરે આંહી બેઠી જતું આ મરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૮.
થયાં કોરનાં ભોજ ત્યાં કોઇ વાવે,
નહિ લાભ કે દાનનો કંઈ આવે;
જુઓ કેના ટોળા ઉઝરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૯.
મળે લીસવું તો ભલું ભોગ ચાખે,
હમારે હરી ધર્મનો લાભ આપે;
ખરો તે હમારો નાતો કરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૧૦.
ઘણો ઉપરી ઈશ્વરે જેન આપ્યો,
અધર્મી મુઆએ સ્વર્ગે ન જાપ્યો;
મહા પાપ માથે લઇને મરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૧૧.
તજી કીર્તિ ધિક્કાર કોટે ધરે છે,
તજીને સુધા ઝેરને સંઘરે છે;
તજી ²ઉર્વશી બાંદરીને વરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૧૨.
જુઓ ન્યાયની કોરટો કે કચેરી,
જુઓ દેવકી રાજ્ય કારભેરી;
ઘણા કાંઠિયા ધાંધિયા ત્યાં ફરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૧૩.
કમાઈ ઘણા માનવી કામ કામે,
દિસે દુનિયા મધ્ય દલપતરામે;
અરે આંધ એવી કરો શું ચરે છે,
હિંડાકાર પોકાર કેવો કરે છે. ૧૪.

૧ ચાચરે—જાહેર ચોકમાં. ૨ ઉર્વશી—અપ્સરા.

દોહરો.

લાંચે લેઇ લૂટવા, દઇ દઉં ખાતું દબાવ;
ચાકર જન લાયક નહિ, કેવો બિચારું કામ. ૧૫.

જુલમ વિષે.

દોહરો.

જોરાવરના જુલમનો, કોણ કરે ઇનસાફ;
ધારે ખાવું માનવી; એનો ક્યાં ઇનસાફ. ૧.
ન્યાય નિયમ સૌ અચિનને, સમર્થને સૌ માફ;
દૃષ્ટિ વિષ ફેરવ કરે, એનો શો ઇનસાફ. ૨.
જેમ તેમ મન વાળવું, જ્યાં નવ ચાલે યત્ન;
¹મેં કુંઠારાને કચ્યા, રોઇ રખે રત્ન. ૩.
જોરાવરના જુલમમાં, ડર ગરીબને ઉપકાર;
સૂર્ય તપે તો સમજ છે, પડશે મેઘ અપાર. ૪.
મુલક પર ગુસ્સો થઈ, જુલમી આણ્યા ટાંક;
અબળ ઉપર ગુસ્સો વધુ, સિંહ સમીપે રાંક. ૫.
નિર્બળ પર ગુસ્સો સહુ, સબળ ઉપર નહિ ટાંક;
મની મુલક પર ગુસ્સો ઘણુ, શ્વાન સમીપે રાંક. ૬.
ન્યાય અને અન્યાયનો, વિચારે તજે વિચાર!
ધરે અંગમાં વાતા, તે મારે તરવાર. ૭.
જેમ તેમ મન વાળવું, જ્યાં નહિ જડે ઉપાય;
જમડે માર્યો બાપને, વેર કરી ન વળાય. ૮.
જુલમી જુલમ કરે ઘણો, સૂઝે ન કાંઈ ઉપાય;
કરીએ ²કામ્યારોગ તો, કદાચિત ફાવે દાવ. ૯.

જોર વિષે.

દોહરો.

તન બળ, ધન બળ, બુદ્ધિબળ, સર્વે ન એકજ સાથ;
પામ્યો છે જે પ્રાણીને, તો તેને નહિ હાથ. ૧.
આપ્યું સૌને ઈશ્વરે, એક એક નિજ જોર;
જોર મુખે છે સર્પને, વૃશ્ચિક પૂંછ સજોર. ૨.

૧ એક ગરીબ માણસે કહ્યું કે કુંઠારા મને કુટવા આવ્યા ત્યારે મેં મારાં ઘરેણાં વેગળે રોકી લીધાં તેથી કુંઠારાને દોડી દોડીને લેવાં પડ્યાં.

૨ કામ્યારોગ—એક કામરો પકડાઇ જાયનો ઘણા માણસ મરણને તોરમોર કરે છે તેમ કરવું તેનું નામ કામ્યારોગ.

વગર બુદ્ધિએ જોરથી, થતું હોત જો કાજ;
વાઘ વરૂ ને વાંદરાં, કરત જગતમાં રાજ. ૩.
જે નિજબળ જાણે નહિ, વરતે પર આધીન;
હાથી અજ્ઞાને રહે, માવત આગળ દીન. ૪.
પોતામાં પોતાપણું, હોય તોજ સૌ સ્હેલ;
હોય તોજ દીવો બળે, દીવામાં દીવેલ. ૫.
મરણ આદરે તેહને, લશ્કરનું નહિ કામ;
જુઓ ફેદીએ એકલે, કર્યો [1]ગવરનર ઠામ. ૬.
મળે ખરો ઉસ્તાદ ત્યાં, કઠણ રહી ન શકાય;
હીરો હડે ન લોહથી, પણ દવમાં બળી જાય. ૭.
હિકમત ધરે હજાર પણ, ગજા પ્રમાણે થાય;
નખ છેદાય નરેણિયે, કાંઠ કદી ન કપાય. ૮.

જોબનનું જોર-ઇંદ્રવિજય છંદ.

[2]અબ્ધિ ઉલંઘન હામ ભરે,પછી કેમ ધરે બહુ બીક કુવાની;
દેડકીથી દિલ કેમ ડરે, સમશા કહિ સિંહ સમીપ સુવાની.
હોંશી મણીધરને દિલ હાથ,મનાય ભીતિ મનમાં નમુઆની
સલકથા દલપત્ત કપે,જીવ જોખમ જાણી જુએ નજુવાની.૯.

મનહર છંદ.

સિંહનો શિકાર કરનાર નર નિરખીને,
ચોંપે એક અજ ચાલ્યો સિંહને ચેતાવવા;
જાણે ભાળી મારો ભાવ વિસારશે વૈરભાવ,
એથી મારે એની પાસે થશે જવા આવવા.
ફૂદકારો મારી સિંહે અજને વિદારી નાંખ્યો,
કહ્યું શાણો થૈને આવ્યો મને સમજાવવા;
અંતર વિચારી આમ, કહે દલપતરામ,
જોરાવરને ન જોઈએ સારપ શિખાવવા. ૧૦.

નિર્બળ વિશે.

દોહરા.

નહાના પણ ઝાઝાતણા, આશ્રયથી સુખ સહેલ;
નહાનાં બહુ નેવાં મળી, ઢાંકે મોટો મહેલ. ૧.
ઘણા ગરિબની મદદથી, જબર શત્રુ જીતાય;
રામે રાવણને હણ્યો, લઇ વાંદરાં સહાય. ૨.
તુંકારા નિર્ધન સહે, સહે નહીં ધનવાન;
યથા રાય રણછોડજી, ગાય ચારતો કાન. ૩.
ભલો સ્વાદ છે ભૂખમાં, સુખડીમાં નહિ સાર;
ભૂખે ખાઇ ભાખરી, રાચે રાજકુમાર. ૪.

બળીયાથી સહુકો બિહે, નિર્બળનેજ નમાય;
વાઘતણો માગે નહિ, ભોગ ભવાની માય. ૫.
નિર્બળ જન નિંદા કરી, કાઢે મનનો રોષ;
પામે રાંડીરાંડ મન, આપ દશ સંતોષ. ૬.
જે જન જેનો થઇ રહે, તેની લાજ ગણાય;
ડાઘ પડે જો લૂગડે પહેરનાર શરમાય. ૭.
કોણ વડાની વાતમાં, સુણે ગરીબનો સાદ;
ભૂંગળ ભેર અવાજમાં, કયાં તૂતીનો નાદ. ૮.
કહો શ્રેષ્ટ શા કામનો, જેથી ન સરે અર્થ;
નાનો પણ નિચિપતિ ભલો, શનિ શ્રેષ્ટ પણ વ્યર્થ. ૯.
નબળાથીજ બની શકે, એવા કેક ઉપાય;
ખડગે શિર છેદાય પણ, કાંટો નહિ કઢાય. ૧૦.
નબળા સબળા સર્વને, કરતા દીઠા કામ;
વળગી પીડા પેટની, તેથી ગરજુ તમામ. ૧૧.

પેટ ભરવા વિષે.

દોહરા.

શું રાજા સરદાર શું, મોટા માજીસ્ટ્રેટ;
સહુને વળગ્યું સર્વદા, પાપ રૂપ આ પેટ. ૧.
પશુ, પક્ષી, સૌ પ્રાણિને, નર જાતિને નેટ;
દુખ ઉપજાવે દિલ વિષે, પાપરૂપ આ પેટ. ૨.
વાણોતર ને વૈતરા, કરે વિશેષે વેઠ,
સમજો કારણ સર્વનું, પાપ રૂપ આ પેટ. ૩.
વહાણ ચડિને વિચરે, સમુદ્ર રસ્તે શેઠ;
કુટુંબથી અળગો કરે, પાપ રૂપ આ પેટ. ૪.
કરે શિકારી સાંચરી, અરણ્યમાં [1]આખેટ;
રખડાવે છે રાનમાં, પાપ રૂપ આ પેટ. ૫.
ન્હાના મોટા ભાઇનો, વેરી થાય વચેટ;
સ્નેહ તજાવે સર્વશું, પાપ રૂપ આ પેટ. ૬.
મુનિ જેવાનાં મન વળી, લોભે કરે લપેટ;
નાશ કરે નીતિતણો, પાપ રૂપ આ પેટ. ૭.
પાડે મોટા પહાડને, હળવી પણ હડફેટ;
તો તરણાને શું ગણે, પાપ રૂપ આ પેટ. ૮.
તૃષ્ણા નીર તરંગથી, બોળી નાંખે બેટ;
તો શું રાખે ટેકરી, પાપ રૂપ આ પેટ. ૯.
શોષિત શોશે શરીરનું, જેમ દિવેલ દિવેટ;
લીલાને સૂકું કરે, પાપ રૂપ આ પેટ. ૧૦.
સંસારી જન શું કરે, ભગવત કેરી ભેટ;
બળબળતી વળગી બલા, પાપ રૂપ આ પેટ. ૧૧.

૧ લોર્ડમેયો. ૨ અબ્ધિ-સમુદ્ર.

૧ આખેટ-શિકાર.

ઉરવાં સુધી જન કદી, ફરી ન બેસે ફેર;
દેખવે દલપત કહે, પણ રૂપ આ પેર. ૧૨.
પેટથી આવે બધો, વિશ્વનો વ્યવહાર;
જેમ ચાલવા યંત્રને, ઈંજિનનો આધાર. ૧૨.
જોજો જગમાં જમરીરો, કર્યું વિચારી કામ;
અણસમજણું આશ્ચર્ય છે, હિયમાં દલપતરામ. ૧૪.

ચડતી પડતી દશા વિષે.

દોહરા.

વસંત, ગ્રીષ્મ, વૃષ્ટિ ઋતુ, શરદ શીત શિશિરાદિ;
ભીન ભેદથી, મુદ્દતમાં, આવે ઋતુ અનાદિ. ૧.
તેમજ સુખ દુઃખ દરેક જન, ચડતી પડતી જાણ;
આવે છે આ જગતમાં, અંતર ધીરજ આણ. ૨.
જ્યારે રૂઠે દૈવતો, બદબખત નકામ;
સમુદ્ર સરખો ખાઈ પણ, લંકા લીધી રામ. ૩.
શીખામણ લાગે નહીં, જ્યારે વિનાશકાળ;
સમજાવ્યો સમજ્યો નહીં, લંકાનો ભૂપાળ. ૪.
દેખે પડતા દિવસમાં, સ્વજન પરસ્પર કાળ;
જેમ કાચના ગુણ થકી, દિસે રૂપ વિકરાળ[1]. ૫
દિવસ ફરે તેવે સમે, સમજણ સઘળી વ્યર્થ;
ધર્મરાજ જુગટું રમ્યા, એવો કર્યો અનર્થ. ૬.
સવળે દિન અવળું પડે, અવળે અવળું થાય;
અણઇચ્છ્યું આવી મળે, ઇચ્છિત અળગું જાય. ૭.
માન અને અપમાન લે, ચડતે પડતે કાળ;
બંદીખાનામાં પડે, ગયે શિવાજી સાલ. ૮.
સુખ દુખ સરવે સાંખિયે, સુણી જૂના ઇતિહાસ;
રાજ્ય મળે કેટેક દિવસ, કોઈ દિવસ વનવાસ. ૯.
ચડતે દહાડે ચાહીએ, હૈડે રાખી હામ;
પડતો દિવસ પોઢતાને, વઢીયે કરી વિશ્રામ. ૧૦.
પકડાયો નિજપક્ષનો, પ્રતિપક્ષીનો પક્ષ;
ચડતે દિન ઘટતો દિસે, પડતે વધે પ્રતક્ષ. ૧૧.
દિવસ ફરે તો દિલ વિષે, અવળા સુઝે ઉપાય;
કાપી વાડીનો કડીયો, સુઘડ સર્પ સુખ થાય ૧૨.

ઈલકાબની પડતી—ચોપાયા છંદ.

પંડ્યા, પાઠક, ભટ, પુરાણી, રાખેછે સુણો રોફ;
મુનસી, નિસ્વર, બખ્શી, બહાદુર, સુણો પામે સનોફ;

૧ એક કાચ એવી જાતનો આવડે કે તેમા જોવા-થી માણસ પોતાનું રૂપ મહા વિકરાળ દેખે છે.

કારણ તેનું કહેવા કાજે, એટલી જુએ શું જોર;
ચડતી પડતી રીત ચાલતી, દૈવતણો નહિ દોર. ૧૩.

દોહરા.

ઘરની કુળની દેશની, જ્યારે પડતી હોય;
કરે પરસ્પર દેખીને, કરે પગોજ નહિ કોઈ. ૧૪.
જેમ મુસાફર મદમતી, જ્યાર જનને જોઈ;
દુરથી દિલમાં ડરે, ચાકર જાણી કોઈ. ૧૫.
ત્યારે તેને જાહેરે, કર્યું ઉર ધરી ઉમંગ;
તેમ કરેછે ભાખતું, હું ઇચ્છું તુજ સંગ. ૧૬.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

એક સંગ ધરા ભવભંગ, ઉમંગથી હું શુભ સંગ ચહુંછું;
પી શુદ્ધ પાણી મલેજન લાગ્યો, પ્રમાણિક થૈ દિલદારો કહુંછું;
સંગ ઘણા વરસો કરીવાસ, ઉદાસપણે ફિર ત્રાસ સહુંછું;
તેથી મુસાફર હું નથી ચાકર, જ્યાર નામ મુસાફર દાખું. ૧૭.

દોહરા.

માન્યું નહીં મુસાફરે, કર્યો નહીં વિશ્વાસ;
જ્યાર પણ નિજ ઉરમાં, તેથી પામ્યો ત્રાસ. ૧૮.
જન મળે જુદા પડી, રહ્યા ઉજડમાં રાત;
એક બીજાને ઓળખી, પસ્તાયા પરભાત. ૧૯.

દુઃખ વિષે.

દોહરા.

સુખ દુખ સરજ્યાં ઇશ્વરે, દયા ધરીને એમ;
કડવાં મીઠાં ઓસડો, પણ જનેતા જેમ. ૧.
દુખ દેવું પણ દેવું, દયા ભરેલું કામ;
મહા દયાથી રોગીને, દેછે વૈદ્ય ડામ. ૨.

છપ્પો.

તપે સૂરજનો તાપ, શોધીયે શીતળ છાયા;
વાઢ પડે અણતોલ, કપડથી ઢાંકીયે કાયા;
વરસે જો વરસાદ, રચી રૂડું ઘર રહીયે;
જો દુઃખ દે જન કોઈ, કોઈ આગળ જઈ કહીયે;
કરીયે જો થાય ઉપાય તો, નહિતો સઘળું સાંખીયે;
પણ દૈવ ઉપર દલપત કહે, રોષ રુદે નવ રાખીયે. ૩.

દોહરા.

પ્રભુ કરે તે પ્રીતથી, સહેવુ મનુષ્યને સાર;
પ્રભુ સમ કો સારો નથી, દીન દયાળ ઉદાર. ૪.
મોટી વેઠે આપદા, તેનો જશ ઉચરાય;

નળ, પાંડવ, ને રામની, વાતો બહુ વંચાય. ૫.
જ્ઞાની કે અજ્ઞાની જન, સુખ દુઃખ રહીત ન કોઈ;
જ્ઞાની ભોગવે ધૈર્યથી, મૂર્ખ ભોગવે રોઈ. ૬.
ગર્વ મટે સુખ અવસરે, દુખ અવસર હરખાય,
જો રાખે અક્ષર લખી, આ દિન પણ વહી જાય. ૭.
મરદ દરદમાં ગરદ પણ, મરદ ગણે નહિ દરદ;
દરદ કહે તે મરદ નહિ, દરદ સહે તે મરદ. ૮.
સંકટની શંકા ધરે, તેથી ન કાંઈ કરાય;
શીખે તરવા શી રીતે, જો જળમાં નહિ જાય. ૯.
પસ્તાઇશ નહિ પીંપળા, પેખી પાન ખર માસ;
સદા નહિ રહે આ સમય, તનમાં ન ધરીશ ત્રાસ. ૧૦.
સુખ પાછળ દુઃખ દેખીયે, દુઃખ પાછળ સુખ હોય;
દિવસ ગયે રાત્રી પડે, રાત્રિ પછી દિન જોય. ૧૧.
કષ્ટ સહન કીધા વિના, પદ ઉંચું ન પમાય;
પારો તાપ અધિક સહે, ઊંચો એમ જણાય. ૧૨.
ણુ નિજ દુખ દેખીને, પરદુખ કરે વિચાર;
…ર્દય ન્યાલ થયા કહે, પડે ઉતરી પાર. ૧૩.
હરકત કશી ન હોત તો, શોભત નહિ સંસાર;
કશી ફિકર નહિ હોતતો, બાંધત શિદ ઘરબાર. ૧૪.
પાકે અન્ન અને અકલ, પાવક ફિકર થકીજ;
પણ સાધારણથી સરસ, નહિતો નાશ નકીજ. ૧૫.
સુખ દુઃખથી હરખે રૂએ, સુઆ પછી પસ્તાય;
સ્વપ્નામાં ફૂટે હસે, જાગૃત થઈ શરમાય. ૧૬.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

સેજ સુતાં શતવર્ષ વિત્યાં, ભમતાં ભમતાં સ્વપને ભ્રમણામાં;
વાસર કૈક વિત્યા સુખ માંહિ, બહુ ધનવાન થકી બમણામાં;
ક્યાંકની સાથ લડાઈ લડ્યો ફરી, લાપટ લાખ પડી લમણામાં;
જાગ્રતજ્યાં દલપત્ત થયો, સુખદુઃખ ગયુસઘળું સમણામાં. ૧૭
જો સુપનાની સમૃદ્ધિ જતાં, મરજાદ તજી બકવા બહુ માંડો;
કે સુપનાની લડાઈ લડ્યાથકી, ભાન થયાપછી ભાંડણ ભાંડો;
સુંદરી સાત વરી સ્વપને, પછી જાગૃત થૈ કહે ક્યાં ગઈ રાંડો;
એમ કીધાથી કહે દલપત, ગણાય ગમાર ગધાસમ ગાંડો. ૧૮

દોહરા.

કો દરદીને દરદ પર, દેવા કારણ ડામ;
નિશાન કરતાં રામનાં, રૂએ પોકારી રામ. ૧૯.
દુખદ તજી સ્થળ સુખદ સ્થળ, રહીયે દલપતરામ;
પાણીમાં જઈ પેસીયે, ઘરો વળે જો ઘામ. ૨૦.

ઘેર છત્રી પગ મોજડી, ધરી રવિ તાપ ખમ
છત્રી મોજડી શું કરે, લાગે જ્યાં બડી લહાય.
સજ્જન પણ સંકટ સમે, રસ્તો તજી પળાય;
ચોમાસે કીચડ થયે, જગત ઉમારગ[1] જાય.
અલ્પ દિવસ આનંદના, રહે ઘણા દિન રોગ;
દહાડા પાંચ દિવાળીના. શ્રાદ્ધ પક્ષના સોળ.
હરખ શોક હરવખી ગણો, લાખ પ્રકારે લોક;
હરખ ન હોય વિના સમો, મરણ સમો નહિ શોક.
દુઃખ ઘણાં દુનિયાં વિષે, માની લીધે મનાય;
દેહ દુઃખ કે દરિદ્રતા, ગણતાં ખરાં ગણાય.
દુઃખ વેઠે સમજાય પડે, સમજાવ્યે ન જણાય;
બાળક ડરે દીવાથકી, જ્યારે દીવે દઝાય.
કોમળ અંતર પરદુખો, દેખી થાય દિલગીર;
અવયવને દુઃખ ઉપજે, આંખે આવે નીર.
બહુ રૂણિયાને રણ નહિ, બહુ દુખીને દુઃખ નોય;
ભાર કશો પારોરનો, હજાર મણ જ્યાં હોય.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

રૂપ મારી પછી પતિ પાસ ગઈ, પતિ નાગ ડસ્યાથી ગયો મર
પરદેશ જતાં વણઝારી થઈ, ગુણકા ઘર વેશ્યા મને ફરી
સુત સંગ થયો નિકળી બળવા, જળ પૂર થકી નિકળી તરી
મહારાજ હું આજ સમાપર શું કરૂ, છાશનો શોક હવે કરીને.

મનહર છંદ.

લગ્નમાં જો લાહ લાગે તો વડી વિપત્તિ લેખે,
દારૂખાનું ખુશીથી બે હજારનું બાળેછે;
લુંટાય કે દડાય તો દીસે દીલગીર થાય,
મમતમાં મોટી મુડી ઉમંગે ઉછાળેછે;
કાયામાં જો કાંટો વાગે કાળજામાં કષ્ટ થાય,
નાક વિંધાવી ને નેહે દર્પણ નિહાળેછે;
દુઃખ સુખ દુનિઆમાં માન્યું દલપત કહે,
વિવેકી તો વિવેક વિચારી મન વાળેછે. ૩૦.

દોહરા.

એક તરફનું સુખ મળે, એક તરફનું જાય;
રથ બેશી ચોટાતણી, ચીજો નહિ જોવાય. ૩૧.
સુખ ભોગવવામાં વસે, દુઃખ અને ઉપહાસ;
પ્યાદાને પડવાતણો, તલભર ન મળે ત્રાસ. ૩૨.
આપે જો આરોગ્યતા, કરૂણા કરી કર્તાર;

---

[1] ઉમારગ—અવળો રસ્તો.

દુનિઆમાં દલપત કહે, એ સુખ અપરંપાર. ૩૩.
ઉપજાવે આનંદને, જેનાં ચિંતા જાય;
પરિણામે સુખ પ્રાપ્તિનું, લક્ષણ એ લેખાય. ૩૪.
દુખમાં દુખ તો દેહ દુખ, બિજું કરજનું જાણ;
આપ બધાં દુઃખ એ વિના, ઉર સંશય નહિ આણ. ૩૫.

કરજ વિષે.

માળા છંદ.

પડી પક્ષી ગરજ, કરજ કદી કરીએ;
પ્રતિ દિન દિન પણ, દિલ અતિ ડરીએ;
ફિકર સકળ તજીં, વિકળ ન ફરવું;
કદી અતિ અધિક, કરજ નહિ કરવું.

દોહરો.

નામ રામનું સાંભળી, હું પામું ઉલ્લાસ;
નામ રામનું[1] સાંભળી, હું પામું ઉર ત્રાસ. ૨.

મનહર છંદ.

માણસ મરણનું સ્મરણ નથી સાલતું ને,
દમ્મનું ધરણ [2]રણ સાલે છે સંભારતાં;
જાગીઆ નીસરી ગયા તે મને વિસરી ગયા,
વ્યાજતણી વ્યથા નથી વીસરી વિસારતાં;
આજ પામ્યો લાજ લઘુ રાજના સમાજ મધ્ય,
વીતકની વાત લાજ આવે છે વિચારતાં;
કહે દલપતરામ સર્વેને તમામ આમ,
દીલમાં ધરો દરજ કરજ વધારતાં. ૩.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

દલપતું દર્શ્ ઉરગની, અજ્ઞીતગ દુર્જ અનેનથી ઉલ્યો;
જ્યારે રહી પીરનાર કને, દરબાર દિનારને કારણ ફુલ્યો;
વીતક વાત વિચારી વખ ખુદો, કોનટ કાપી ફરીનહિ ફુલ્યો;
દીનરહેર દલપત કહે હજી, બીખનુ ભોજન દુનવો ભુલ્યો. ૪.

દોહરો.

કરજ કરીને જે કરે, પેટાં વરા ખચીન;
ખરેખર [3]પેટારવા, સરેસર જાણે ચિત્ત. ૫

દગ લેખણ ખત ખેતરને, વ્યાજ એજ વડીવાડ;
વિખ બીજ નાણું વાવીએ, થાય ઝેરનાં ઝાડ. ૬.
શત્રુ હૃદયે તે કાંપીયા, અડતાં જન અભડાય;
વ્યાજખોર પણ કાંપીયા, બમણું ત્રમણું ખાય. ૭.

ચતુર્થ પદ શુદ્ધ.

માત્રે જ ગણ્યા તેહનો, કોય વિલાપ પવિત્ર;
શાખ ગુમાય બજારમાં, મનો ચાડું ચિત્ર. ૮.

અંગ ઉધારનો ઝગડો.

જે ગરજુ માણસ હોય છે, ને તેને કરજે નાણું જોઇતું હોય ત્યારે તે શાહુકારને ઘેર જઇને કેવો ગરજવાન થઇને બોલે છે, ને પોતાનો અર્થ સર્યા પછી કેવો જવાબ દે છે એ વિષેની હકીકત નીચે લખ્યા પ્રમાણે છે.

દોહરા.

પ્રથમ નમું ગણનાયને, વિનવું વારંવાર;
ઝગડો અંગઉધારનો, સુણજો સહુ નરનાર. ૧.
શાહુકારને ઘેર સંચર્યો, ગરજુ દરદી જન;
અંગઉધારે આપજો, એક [1]મસવાડો ધન. ૨.
અર્થ સુધારો એટલો, છે તમ સરખું કામ;
સોવાસા પખવાડિયે, દેશું પૂરા દામ. ૩.
તો ફરી લેવા આવશું, જુઓ કરી એકવાર;
આગળથી એક આપવું, વ્યાજ ધરું આ ઠાર. ૪.
આપો અમને આ સમે, જાણી કીધા ન્હાલ;
જોઇએ ત્યારે માગજો, જોઇશે નાણાં કાલ. ૫.
માણસ જોઇને ધીરજો, કઠણ સમો છે આજ;
જગત બધું ખૂટલ થયું, કરજે જોઇને કાજ. ૬.
આગળથી શું બોલવું, જુવો અમારી વાત;
દેવું જ્યારે ચુકવશું, સુખે ઊંઘશું રાત. ૭.
લીધે કંઇ ઉતરે નહીં, જુવો કરી વિચાર;
લઇને પાછું આપીએ, તો ચાલે વ્યવહાર. ૮.
ભૂલ પડી તો આવશો, નક્કી છે આ ભાવ;
નહિ તોપણ નહિ કાપીએ, બેશ કેરી રાત. ૯.
કાજે કર્યું એક જોગજે, લઇ અમારું ધન;
શાહ રાખવું દેવાને, એમ વિચારે મન. ૧૦.

[1] વ્યાજ ગણવાના આના.

[2] રૂણ=કરજ. [3] પેટારવા=ઢાકરાનો મારનો આપે કહેવાય છે તેમ ભાણાનો બિખનો પેટારવો કહેવાય છે.

[1] મહિનો.

ચોપાઇ.

બોલ્યો ગરજુ એવા બોલ, શાહ તણું મન થયું ડમડોલ;
દીધાં ખત માંડીને દામ, કીધું ગરજૂએ નિજ કામ. ૧૧.
અર્થ સર્યાને ગરજજ ટળી, નામ લહે નહિ સામો મળી;
જાણેશાહ વધેછે વ્યાજ, ગરજુજાણેથયું મુજ કાજ. ૧૨.
એમ કરતાં એક વર્ષજ થયું, આપો નાણું શાહે કહ્યું;
ધીરજરાખીકરોધરકાજ, હમશુંજાઓ વધેછેવ્યાજ. ૧૩.
તમથકી અમને ચિંતા ઘણી, હાલનથી નાણું અમભણી;
આવશે નાણું હાથે ચડી, વણ માગ્યા દેશું તે ઘડી. ૧૪.
શકુ પહેલા ભરશું તમ તણા, ભાઇ તમે ટાળી છે મણા;
વ્યાજવધારાંનીનથીખાંત, દેવાવિનાનહિયાવનિરાંત. ૧૫.
સુજ્યો તગાદામાં સુખે જાઇ, નાણું તમારૂં રહેશે નહીં;
કાગચોરના કાઢશું તે વંત, હશે જેના લોઢાના દંત. ૧૬.
નહિતોજને પેચાઇ આપશું, નો બીજીવાર લેવાઆવશું;
માગેશાહ દિનમાંએકવાર, એમકરતે લીધાં વરસચાર. ૧૭.
ત્યારે શાહ લેવાને ગયા, આપો રૂપિઆ બમણા થયા;
રૂપીઆનુંનહિ લેશો નામ, હાલનથી રૂપિઆનો દામ. ૧૮.
દામ નથી તો મારો શો વાંક, તુંતો રંક્ષા સદાયનો રાંક;
કહું તને કરીને પરણામ, આપો હવે અમારા દામ. ૧૯.
આપીશ તોપણ લેઇશું અમો, નહિ ચાલે નઃ પાડે તમો;
એરીનેકર્યું બહુજ પ્રકાર, બોલ્યો ગરજુ તેણી વાર. ૨૦.

દોહરા.

ગરજૂ બોલ્યો તહરે, સાંભળ સાચી વાત;
કાંઇ ન જવાશે ચોરવા, હોયનો દઇએ ભ્રાત. ૨૧.
શાહ લાંઘો ગરજૂ થઇ, બોલ્યો થઇ લાચાર;
ભાઇજી આપોનો વળી, દેઇશું બીજી વાર. ૨૨.
એ નક્કુ આવ્યાનશું, નહિ સૂજ્યેઃ ઉપાવ;
ત્યારે પોતે લાંઘવા, ગરજુને ઘેર જાય. ૨૩.
ચૂલામાં જળ રેડિયું, બેઠો કડવું થઇ સાવ;
દીધા વિના તું જો જશે, નરકી જમ્યૂ ખાય. ૨૪.
ઘર તારૂં ત્યારે ચઢું, લાંઘું બેઠો ચુપ;
દીધા વિના દેવું નહીં, નિત્ય જાશે ઉપ. ૨૫.
ત્યારે ત્યાંથી ટીકવો, દીઠી ત્યાં દશાંવ;
તે સાંભળતાં તુરત તે, ચડી ગરજૂને રીસ. ૨૬.
અહિંયાં આવી ઠોકીને, ધૂળ પડી તે લેવ;
કર કરવું દેવ તે, કેડું દેવ ત્યાં કહેવ. ૨૭.
નથી લિદિયેં તાણવા, આ ઘર હૂંકી લેવ;
મરને ત્યારે આવશું, દશ દિન બેઠા રહેવ. ૨૮.

શાહ કહે સુણ કુતરા, ઘણું બોલમાં ધૂર;
તારા ઘરમાં રાખજે, આડી શેરીની ધૂળ. ૨૯.
છે જાતે દેવાળિયો, લેઇ નથી દેતો ધન;
લેતાં લાગ્યું મોહડું, દેતાં ધ્રુજે તન. ૩૦.

ચોપાઇ.—શાહુકાર કહે છે.

શું કાંઇ તારા ચાકર છૈયે, જે તારે ઘેર ફેરા દૈયે;
ખાઇશકુંજેવાંઝિયાનોમાલ, લેશુંઅમણુંધનહાલહાલ. ૩૧.
એક હાથે માથાના વાળ, એક હાથે મોટી [1]પેંજર;
મારીશ ચારગણી બે કહું, નાણું તો એ રીતે લહું. ૩૨.
બોલ્યો ગરજુ સુણી એ વેણુ, આ ભવનો નથી લેણદેણ;
ખોટીકમાઇના હરામનેગયા, મારાનશીબના ખાવાથયા. ૩૩.
કુતરાની પેઠે શું ભસે, નાણું તો તારા ઘરમાં હશે;
તારૂં મોતછે મારેહાથ, જઇસિગોળી ફૂટકડીને કરાથ. ૩૪.
એમ કરતે લાંઘણ થઇ ત્રણ, શાહે જાણ્યું આવ્યું મરણ;
હર્ણીધરનો આવ છાનુંધ્યાન, શાહનપામે અન્નને પાન. ૩૫.
શાહ ગયો ઘરમાં કરી રીસ, મારી લાત ગરજૂને શીશ;
આવ્યા પાડુએ તે ઘડી, મડદાની તરરીટજ પડી. ૩૬.
જોવા મળ્યું ત્યાં સઘળું ગામ, શાહને કહે તને [illegible] કયા રામ;
આપ્યાછેતેમજલઇગયો, આમ [illegible] થાય [illegible]. ૩૭.
શાહ કહે હજી મારો વાંક, ભાઇ મને અપાવો [illegible] કાંક;
વચ્ચેપડવા પડો વકીદાર, મુદલમુદલનો કિધો [illegible] વેપાર. ૩૮.
ગરજુ કહે કાંધા કરો બાર, શાહ કહે કાંધાં કરો ચાર;
જેમાંછમુળગા પાનનું દામ, ફરીવિચારી કરવું કામ. ૩૯.
રૂઠે કાંઇ પૂર થાય, ટકો એટલો એટલો મચાય;
સમજુસુણીને કરી વિચાર, એવા નહિ કરશો વેપાર. ૪૦.

દોહરા.

રાખી ઘરેણું રોકડું, આપે નાણું જેહ;
સોમનુકેરે ગાદીએ, સુખે ઉઘરશે તેહ. ૪૧.
ઉધારે તે આપજો, જેનું ચાલે જોર;
આરંભ બેસે આણીને, કરે કળજુંઘર દોર. ૪૨.
સબળનાના કે સ્નેહના, દેવા લેવા દામ;
અને હેત રહે નહીં, કરજ લેઇને કામ. ૪૩.
જર જોરૂ ત્રીજી જમીન, કરેશત્રુંઘરએહ;
ખાપ સહિત લખત વિના, વાત ન કરવી તેહ. ૪૪.
દિલજ વિચારી આપજો, કરીને ખરચ સદાય;
ત્યારે નહિં આવશે, નહિ કરીને દુઃખદાય. ૪૫.

---

1 ખાસડું.

કરી, મોટો મરમ ભેદ;
... દિન, કરે વંઠ્યું તેદ. ૪૬.
... ફુલ્લી દગાની દહ;
...ધ, દિલમાં ખરી દહ. ૪૭.
...ને, કેર ન કરશો ભેદ;
... સમજો, ... ઉપદેશ. ૪૮.
...થી, નહિ કોઈ દુખ;
... મળો સુખો અઢળ. ૪૯.
... મહા મુનિ મરજિ નામ;
... દિલના દલપતરામ. ૫૦.
... નેયું ... છે દેખ;
... ૫૧.

...ન કરવા વિશે,—પદ.

(...વેક વધુબલવાનો રાગ.)

...ને ..., ફિટે કરજોરે,
...ની તેમ, કરજ નવ કરજોરે;
... નથી, ફિટે કરજોરે,
... ભુંડી દેખ, કરજ. ૧.
... ..., ફિટે કરજોરે,
... સુખ, કરજ;
... ..., ફિટે કરજોરે;
... ..., કરજ. ૨.
... ..., ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ;
... ..., ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ. ૩.
... ..., ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ;
... ..., ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ ૪
... ..., ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ;
... ..., ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ. ૫.
... ..., ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ;

ઘર ખાધા કરક ખેડૂને, ફિટે કરજોરે,
ખરે ખાતે ખખડ ફુલ ભેદ, કરજ. ૬.
પુત્ર પુત્રી વેચતાં પરણાં, ફિટે કરજોરે,
પડી વેચવી ખેડૂની નાર, કરજ;
કંઈનાં કુટબ બારવટિયાં, ફિટે કરજોરે,
ભાંગી સારૂં ભાંગ્યાં ઘર બહાર, કરજ. ૭.
દેખત મરતાં દેવાળિયા, ફિટે કરજોરે,
મુખ જાય બેઠાં તેને વાંધ, કરજ;
પરદેશની પેઠે લેણદારોએ, ફિટે કરજોરે,
લેતી આપાઈ ખાનાં આંખ, કરજ. ૮.
કરજથી આપઘાતને, ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ;
જેને કરજ ખાતાં મીઠડું, ફિટે કરજોરે,
અંતે અત્યંત ઉપજે ત્રાસ, કરજ. ૯.
જેમ કરજ છે જિરથી, ફિટે કરજોરે,
પુત્ર પિતાને પીડ ..., કરજ;
... ..., ફિટે કરજોરે,
દુઃખ કરજમાં સુખ ..., કરજ. ૧૦.
કરજદાર કરજારીને, ફિટે કરજોરે,
ન કોઈ આદર ..., કરજ;
દેવું કરે ને દેવાળિયો, ફિટે કરજોરે,
નહીં દેવું તે સાચો સાહેબ, કરજ. ૧૧.
એક રામ ભજતાં ભયું, ફિટે કરજોરે,
... ..., કરજ;
... રામ જેને ... ..., ફિટે કરજોરે,
દેખે શી ગતિ દલપતરામ, કરજ. ૧૨.

ફૂલણજી વિષે.

ચોપાઈ.

જે આવે ચોરા કે વરે, ખૂબ ફૂલાવ્યો ફૂલે ખરો;
દેવું કરીને ખરચે દામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૧.
કરી કસેરી કસુંબા પાય, બાળક ઘરમાં ભાંગી ખાય;
અવળા કામ કરે જે આમ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૨.
ડંખ દેખાડે નત્યા ઘાબ, ચોકમાં ચૂલાની રાખ;

૧ એક કચ્છ કણબીએ કરજને લીધે પોતાની રૂપાળી બાયડીને વેચીને જેમ પુરતો કર્યો હતો, તે તેના નાતીલાએ લીધી.

કરે કરોડપતિનાં કામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૩.
હિંડી શક્યાના હોય ન હોશ, કહીયે પણ જઇ શકે નકોશ;
હજાર કોશ ચલાવે હામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૪.
ડેલી ઉપર દીવાનાં જોર, ઘરમાં તો અંધારૂં ઘોર;
દાડ રચે વેચીને ઠામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૫.
દેડકું દેખી દિલમાં ડરે, સિંહ સાથ લડવા સંચરે;
પ્રથમ પિછાને નહિ પરિણામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ ૬
એકે અક્ષરની નહિ યાદ, વદે વડા પંડિતથી વાદ;
ગણે મુરખમાં સઘળું ગામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૭
બીજાની ઓથે બડબડે, વળી વિજય પામે તેવડે;
તે જાણે નિજ જોર તમામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૮.
ઓઢે જે ઉનાળે શાલ, ચંદ્ર છતાં ઇચ્છેજ મશાલ;
કારણ વિના કરે ધુમધામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૯.
દીલાસા તો ખાસા દેજ, બને વખત ત્યાં ફરી બેસેજ;
બકે ખરો પણ દે ન બદામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૧૦
બોલે મોટા મોટા બોલ, તેમાં પૈસાભાર ન તોલ;
લગાર મોઢે નહીં લગામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૧૧.
આદરી શક્તિથકી ઉપરાંત, ખાલી મોટી રાખે ખાંત;
દિલથી કહેછે દલપતરામ, તે નરનું ફૂલણજી નામ. ૧૨.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

સાગર સાત તરે સહેજે તો, તળાવતણી ગણુતી કશી તેને;
દેડકી દે ડગતા કદી ડુંગર, આકતણું ફળ શું પછી એને;
આભની સાથ બરે બહુ બાથ, કહો પછી તેહ ગણે દિલ કેને;
કોડી હિસાબ કિયોદલપત, જયાબ ધની ગણુતી નહિ જેને. ૧૩

દોહરો.

અલખત હાથ ઉડાડીને, વસે ન ઝાઝી વાર;
પતંગ રંગતણી રહે, ચટકી દહાડા ચાર. ૧૪.

ફૂલણજીની ગરબી.

"વાલા તમારી જોડને રહીશું વાટરે વાલાજી." એ રાગ.

ફૂલણજી તમે ફુલાવ્યા કેમ ફૂલ્યારે, ફૂલણજી;
આ ઉપજ ખરચનો અડસટો કેમ ભૂલ્યા, મારા ફૂલણજી.૧
કરજ કરીને વરા ભલા તમે કીધારે, ફૂલણજી;
આ ગરથ પરાયા ખરચીને જશ લીધા, મારા ફૂલણજી.૨
ઘર વેચીને ઘી સાકરનો લીધાંરે, ફૂલણજી;
આ જમણ સરસ સામૈયાં સૌથી કીધાં, મારા ફૂલણજી.૩
પીતાંબર પેહેરી પંગતમાં ફરીયારે, ફૂલણજી;
આ મનમાં ફૂલ કરી મૂછે કર ધરીયા મારા ફૂલણજી.૪
વળતો દિવસ થયો કે માને નાણુંરે, ફૂલણજી;
આ નાણાંનાં તો ન મળે ક્યાંઇ ઠેકાણું, મારા ફૂલણજી.૫
ફૂલણજી ઉપર અરજી થઇ ત્યાંયીરે, ફૂલણજી;
આ જપ્તથઇ મિલકત કાહાડયા ઘરમાંથી, મારા ફૂલણજી.૬
ફૂલણજી તમને જેણે ફૂલાવ્યારે, ફૂલણજી;
આ તે તો કોઇ મદદ કરવા નવ આવ્યા મારા ફૂલણજી.૭
ફુલણજી તો કુવો શોધવા ચાલ્યારે, ફૂલણજી;
આ ગરથવિનાનેઅરિણુન કોઇએ આલ્યાં, મારા ફૂલણજી.૮
જમતી વખત વખાણ ભલાં જે કરતારે, ફૂલણજી;
આ એ સહુ હાસ્ય કરે નિંદા આચરતા, મારા ફૂલણજી.૯
એ અવસર તો અધિક વખાણી ચડાવ્યારે, ફૂલણજી;
પણ આ અવસર તો બેવકૂફ ઠરાવ્યા, મારા ફૂલણજી.૧૦
પેહેલાંને પટકુળ બાંધ્યા ચંદરવારે, ફૂલણજી.
આ ઘર બાળીને ચાલ્યા તીરથ કરવા, મારા ફૂલણજી.૧૧
ફુલણજીની રાંડ રૂએ મોં વાળીરે, ફૂલણજી,
આ ફુલણજી સીધાવ્યા ટેકો ટાળી, મારા ફૂલણજી.૧૨
ભોળાને નરસી શિખામણ દેશેરે, ફૂલણજી;
તે નિસાસાનુ પાપ ઘણું શિર લેશે, મારા ફૂલણજી.૧૩
દિલમા દલપતની શીખામણ ધરજોરે, ફૂલણજી;
તો કરજ કરીને નાત વરો નવ કરજો, મારા ફૂલણજી.૧૪

કરકસર કરવા વિષે.

દોહરા.

સમજી ખરચ કરે સદા, જેમ કમાય કમાઉ;
કૃપણપણુ ન કરે કદા, અતિ નહિ થાય ઉડાઉ. ૧.
ખર્ચે ધન સો જન ખરા, વળી પણ જુઓ વિવેક;
અર્થે ખર્ચે એક જન, અનર્થ ખર્ચે એક. ૨.

સ્વાગતા છંદ.

જામરોજ જર જો જરા જરા, તો ચરોજ વધતા વરાવરા;
જ્ઞાનવાન જન જે ખરાખરા, વ્યર્થ ખર્ચ ન કરે નરાનરા. ૩.

દોહરો.

કષ્ટે આવે કર વિષે, તે ઝટ નહિ વવરાય;
કષ્ટે વિંટી પહેરિયે, તે કષ્ટેજ કઢાય. ૪.

કુંડળિયો.

કર આંગળિયે કષ્ટથી, વિંટી આવે વીર;

કરથી તેતો કાઢતાં, નયણે આવે નીર;
નયણે આવે નીર, કલ્પના તે પર કરતાં.
શ્રમથી ધન સાંપડે, વિષમ લાગે વાવરતાં;
કહે દલપતરામ, રચી પદ્યોને જે રીજવે;
તે તો ધન વપરાય, કષ્ટથી કર આંગળીયે. ૫.

દોહરો.

યોગ્ય ખરચ કરવું ભલું, ભલું અધિક નહિ ભાઈ;
લેખણ ભરી લખવું ભલું, નહિ રેડી રૂસનાઈ. ૬.
નિજ ઘરનું ખરચું વરે, ત્યાં તેવો મન રંગ;
દરજી ખખડું વેતરે, મોચી વેતરે તંગ. ૭.
કરે જગતમાં કરકસર, જુઓ જગતનો ઈશ;
પ્રકાશ ત્રીશ ઘડી કરે, અંધારું ઘડી ત્રીશ. ૮.
ઈશ્વર પણ કરકસરનો, રાખે રૂડો વિવેક;
મેરો ઓક વશે રચ્યો, દીવો દિવાકર એક. ૯.

કંજુસ વિશે.

આર્યા વૃત્ત.

ઉદરનું ત્રસનું, ખરચ બરાબર જુઓ કરી તપાસ;
દિન અગ્યારે એવું, ચાંદ્ર વરસ નો વધે અધિક માસ. ૧

દોહરો.

ઉદર નરનો કૃપણનો, સરખો વરો સદાય;
ફકર કરે કંજૂસનું, લાખ રીતે લૂટાય. ૨.
મોટા જાણી મન વિષે, અરજ ન ધરીએ આશ;
સુખ્યો ન કોઈ સુખી થયો, દાટ તને વળી વાસ. ૩.
કૃપણ મૂર્ખના કર વિષે, પૈસા પુસ્તક જાય;
ખપને પાસે લઈ, એ ઉપયોગી ન થાય. ૪.
સિંહ મૂછ મણિધરમણી, સતિતન [1]કંજુસઆથ;
સરે ચાર એ એટલાં, પ્રાણ ગયે પર હાથ. ૫.
લે લૂંટી ધન કૃપણનું, કાં રાજા કાં ચોર;
ખાનેચાએ ખાસો, એરણે કેરાં બોર. ૬.
કંજુસ કેરું કાળજું, કાચો પથ્થર હોય;
જુગ આખો જળમાં રહે, પણ ભિંજાય ન કોય. ૭.
મધમાખી મધ ખાય નહિ, સંચ્યા કરે સદાય;
તો તેનરો અન્નને, એ મધ કેમ અપાય.

મનહર છંદ.

[2]જલદનું લેઇ જળ લેઇ નદી નદનું.

---

૧ આથ-દ્રવ્ય ૨ જલદ-વરસાદ.

જેવું તેવું લેવું પણ દેવું નહિ દાન છે;
પીવા આવે માણસો તો પાય નહિ પણ પાણી,
વદન બગાડે વળી એવો ગુણવાન છે;
પડાગતાં પલકે ન એવા રહે પાસે પડ્યા,
પથ્થર જેવા કઠોર પાપિષ્ટ પ્રધાન છે;
રાખી રહે એવી એવી રીત રતનાગરની,
નાગર નથુંનું દીસ સાગર સમાન છે. ૯.

દોહરો.

કંજુસ મુખથી શું કહે, શું સુમ સુખને કામ;
શબ્દ કહો સમશાનનો, તે ત્રણ શબ્દે નામ. ૧૦.

ઉત્તર નાણું રામ—વસંત તિલકા વૃત્ત.

છાયે વડ્યા જન કદી, સુખીયાં ન દીઠાં;
ફુલ્યાં ન ફુલ ન ફળ્યાં, ફળ કાંઈ મીઠાં.
પ્રખ્યાતતા ન પસરી, જન બાગવામાં;
રૂડો ગણાય ગુણ, બાવળ બાગવામાં. ૧૧.

દોહરો.

સૂપે દીસે સામટી, ફુલ વિષે નહિ માલ;
પાકે ફળનો પરઠિયા, તે બારગને બાગ. ૧૨.

ઈંદ્રવિજય છંદ.

દે ઉપદેશ સદા દલપત, અધર્મે અધમં નહિ વળવાનો;
નીકળ કોઈ ગુણી જિરદારની, ગોપ વસા નહિ ઠર થવાનો;
કાઇ પ્રકાર કોયે મન રંજન, કંજુસ દાન નહીં કરવાનો;
ચાગ કોઈ મરે ભલુંથી પણ, પાવઠને ન ચડે કદી પાનો. ૧૩
આ ભવ પૂર રત્નું ભરિતદનું, કાકમ હિંદુ સદા ઉરનારા;
આ કવિધાર રચાં અરનીપર, ચિંગરમંગ સદા ધરનારા.
આ કવિતા રસ પૂરણ કોઇ કવીશ્વર, ભૂપ સદા કરનારા;
દશ પૂરવ સદા દલપત, રચા નિજ પેટ પૂરે ભરનારા. ૧૪.

મનહરછંદ-સોપારીના ઝાડપ્રતિ અન્યોક્તિ.

ઊંચું ઊંચું વધી લોકને ઓથકીઓ નીચાં સહાં,
જે થકી પોતાનું સદા ફળ કે સોપારીનું;
આપે બખવાદ બની રંજનને રજ કરે,
ધર્મદાન દાન જેવું પ્યાલીની તૈયારીનું;
[illegible] કરીને કેડ પણ ન [illegible] કાને,
કહે દલપત દેખો ઝાડ આ સોપારીનું;
[illegible] તેવ દીઠ છે ન [illegible] દીઠ,
[illegible] ન [illegible] નર નારીનું. ૧૫.
[illegible] કહે કવિ કામને વિચાર કરે.

અને તે સજીને મીજલસને *શોભાવશે;
મહલિનો વરેલ સારા કેમ શોભતને,
કેને તમે કહેલ સાજનમાં સિંચાવશો;
મોટાં મોટાં સુંદરજી મદિર અમારાં એથી,
દેરેદેર ઘૈઇએજી સારાં ચેન ઉપજાવશો;
[illegible] ગુન નથી દલપતરામ,
સારે સમે દૈવે ઉપયોગ યોગ્ય આવશો. ૧૫.

/ ગરજ વિશે.

દોહરા.

[illegible] આપની મરજીથી, ગરજૂ જગત જણાય;
[illegible] પર [illegible], [illegible] કોઇ ન જાય. ૧.
[illegible] ન [illegible] જેહની, [illegible] ગરજ સદાય;
[illegible] કહો ક્યાં જાય. ૨.
[illegible] ગરજ [illegible], તેને કેમ [illegible];
[illegible] પણ, ઘરમાં રોજ રમાય. ૩.
[illegible] પણ, ભારે ને [illegible];
[illegible] ઉતારે પાર. ૪.
ગરજ [illegible] ગરજૂ [illegible], [illegible];
[illegible] ન [illegible], [illegible]. ૫.
[illegible] નહિ, [illegible],
[illegible] પણ, [illegible] નહિ [illegible]. ૬

/ કીમત વિશે.

દોહરા.

[illegible] ૧.
[illegible] ૨.
[illegible] ૩.
[illegible] ૪.
[illegible] ૫.
[illegible]

* [illegible]
[illegible]

સરખા કાગળ હુંડિના, આંક પ્રમાણે મૂલ. ૬.
બહુ જન માને જેહને, તો તે મોઘું થાય;
સોનુંજે શા કામનું, નહિ ઓસડ ખવાય. ૭.
વખાણ કે નિંદાથકી, વધે ઘટે નહિ વાલ;
ઉપજે કિંમત એટલી, જેમાં જેવો માલ. ૮.
વસ્તુ પરાઈ ઘાસતા, હિમે કોણ દિલગીર;
પોતાપણાનાં બાળોતિયાં, જે રાણાનાં ચીર. ૯.
સોંઘું મોઘું થઇ ગયું, પરધન જ્યાં વપરાય;
તેલ ગોળ ઘર પારકે, જેટલા પેટમાં માય. ૧૦.

ઉપદેશી મનહર છંદ.

પૈસાથી પંકાયો પણ પાપથી મુકાયો નહિ,
ખજાનો રખાયો, ખરોખોટું ન રખાયો તેં;
દૂધ તું દેખાયો પુંઆલી રાખ તો સખાવે ખાય,
ધર્મમાં ન ધાયો, ગુણ પ્રભુનો ન ગાયો / ગુરૂ
દમથી ડગાયો ને ડગાવતાં ડગાયો, મુખે / ખુટ
મોહ ન મનાયો, [illegible] / બુનબ
ગૃહસ્થ મનાયો મોટો મહેલ મનાયો / [illegible]
પડે નહીં પાયો એવો કીરતો ન કરાયો તેં. ૧.
[illegible] સુધી [illegible] પાણી.
[illegible] જાણું છે ને તો [illegible];
[illegible] ત્યારે,
[illegible] !
[illegible] તોય,
[illegible];
[illegible], ૨.
[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible].
[illegible],
[illegible];
[illegible],
[illegible]. ૩.
[illegible],

* [illegible]

જરી કરી જમનીમાં જૂજ મેલો મેલને;
સોનું મજાતમાં દેવત ઉકાતમાં,
જમણ જમાતમાં મેલો ફૂલ ફેલને.
ખનરૂ માતીમાં સુકાવો મનીયમાં,
મારવ મારીયમાં સુખો લાડી લોકને;
કરી કર કાયદામાં કે સુનીતિ રચવામાં,
કો દિ વ્યવસ્થામાં અજ્યો નહીં કોકને. ૪.
જય જય જેને વડી ઉપર જેવી રીતે,
જન વધુ જય સુધે જડુનો ખોજય જય;
ખય ખય ખાકાને પેટી ખનીતાદ,
નમ ખાવ નેવુ ખય ફિરતી ફિખય ખય;
દય દય દવાને જનેય જરૂર નઠ,
કેક નવ દેવી ડેલી કરમ કરવ દય;
દર દય કરી દેવ દૂર દેખો દઇ,
દયાળી જ્યાં તું દેવે ચેનો નહિ દય દય. ૫.
ખર્ચ તે ખર્ચ ન લેખે ને સુખે દીધી,
સુખર્ચ કર્ચ દિખર્ચ ન દખર્ચ તે;
ખર્ચ મોરખર્ચ, મુખર્ચ તો રખર્ચ ખૂબ,
નીતિ ન રખર્ચ ન રખર્ચ ચતુર્ચ તે;
કરી લરખર્ચ પંડરખથી નરખર્ચ કરી,
પુંછ વરખર્ચ પુરે પખર્ચ ન આખર્ચ તે;
પખ પખર્ચ કરી જે કખર્ચ ખર્ચમાં સખર્ચ,
પખર્ચ ન ખરખર્ચ ન લેખર્ચ ન દેખર્ચ તે. ૬.
ઘરી ઘરી ઘરી ઘોમ ઘરી કે સિરતી ચિત,
નથી રે નઠારી તે તો દરી દિવારી છે;
પેઠારી પેઠારી કહું સ્વોકારી સ્વોકારી લેજે,
ઘસ્તી ઘસ્તીને સિસ્તીને ઉસ્તી છે;
કરીકે કરી ઘવ ઘરી કે પુતરી ધીર,
ઘરી ઘરી ઘરે પણ ખરેખરી ઘરીજે;
દરી તે તો ઘરી પણ દરી તેને ઘરી નથી,
ખરે કહે ઘરી ઘરી ઘવ ખરી ખરી છે. ૭.

અરે આપથી ખરી ખોટ તેં ઉપખી સાથી,
કસલ લોકને કામ કીધું જે કમર્ધુ;
જરૂર આ વન લાલ ઉદરમાં તું જાણી લેજે,
કહે દલપત દુખ દેખીને કમકંપું;
કુમતી કુમતી બંન કપટથી કીધું છે,
ધોખર તેં કામ લાંચ લેઇને કુકર્મ કીધું;
નથી મળ્યો પુત્રાર નરલોકમાં તો પણ,
પર લોકમાં તો નથી રજ પેખ્યાં ભાઇનું. ૮.
કાજ કમલા, ન કમલા તો કરી કીકર,
કીર્તિ કમલા તો કમલા ભરી ભરતી,
પુત્ર જો પમલા, ન પમલા તો પીઠજ ઓળી,
પ્રભુ પમલા તો પમલા પુરી પાંતરી;
સેજમાં સમલા, ન સમલા તો શી સેવના છે,
સ્વર્ગમાં સમલા તો સમલા સુખ સાંતરી;
રમે જો રમલા, ન રમલા દલપતરામ,
ઘણ નર મળ તો રમલા ખેલ ખાંતરી.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

દેહ દિયો નરનો હરિએ,
હરિ મૂરતિ રૂપ ન સૂરતિ સોધી;
દાસની ખરી ખેળ કરી નહીં,
દેખ રસોઇ જમ્યો રહી રોધી;
દેખિ દુઃખે સુખ પાની 'સ્વતંત્ર,
અંદર આંખ વિશે વળી આથી;
શું પસ્તાવ પછી દલપત,
ન પડેલી ભગત પતંજ બોધી. ૧૦.

દોહરો.

અવસર સૌ હમેશ દહા આ અનેક મકાંધ;
મુખે મઘ પ્રભુતણી, આ આશય અખંડ. ૧૧.

ઇંદ્રવિજય છંદ.

લાભ વધે રસુમાં ભરીને ભર્યો, કસનના સરખો શુભ સાથ;
લાલુ ભળે સુરતી નર લોચન, છે પરીસરની વાત છાથ;
મંદિર મહ ભભૂત મનોહર, મેળી જ્વી જનમમાં ભર્યો મહ
દિન ગૂઢો દલપત કહે, શુભ કામ કરું નર તેજ કમાય. ૧૨

લક્ષ્મી સંબંધી વિષય પ્રકરણ સમાપ્ત.

प्रकरण ५ मुं.

વિજયવિનોદ.

કાવ્યતરંગ અનેકાર્થે કાવ્ય.

અનેકાર્થના જુદા જુદા અર્થ લખ્યા વિના સમજાય પડે નહિ; માટે કલ્પિત સંવાદ રચવાની જરૂર જણાઇ. અને ભાવનગરના રાજા વિજયસિંહજી મહારાજને કવિતાનો ઘણો શોખ હતો, માટે તેની સભાનો સંવાદ કલ્પ્યો છે.

તે રાજા પોતાના બુધવારીયા બંગલામાં કવિયો અને ગુણીજનોની સભા ભરીને બિરાજ્યા હતા, ત્યાં એક કવિને પાંચ સભાસદોએ એકદમ પાંચ પ્રશ્ન પુછ્યા, એકે કહ્યું કે કણબી કેવો હોય તે શોભે? ૨. ઘોડો કેવો હોય તે શોભે? ૩. ખાટલો કેવો હોય તે શોભે? ૪. નિશાળીઓ શાથી શોભે? ૫. સરદાર શાથી શોભે?

પછી કવિયે તે પ્રશ્નો. અને ચોથા ચરણમાં ઉત્તર સાથે દોહરો કહ્યો, કેઃ—

दोहरो.

खेडू घोडो खाटलो, निशाळियो सरदार;
सारा शोभे होयजो, पंडे पाटीदार. १.

અર્થ એવો નીકળ્યો કે પાટી એટલે નાનો વાંરો જેના તાબામાં હોય, તે કણબી પાટીદાર કહેવાય, તેવો હોય તે શોભે, ઘોડો દોડવાળો શોભે, ઘોડો દોડ કાઢે તે પાટી કહેવાય. ખાટલો સુત્રની પાટીયે ભરેલો શોભે.

નિશાળીયાની પાસે લખવાની પાટી હોય તે શોભે. સરદારની પાસે સિપાઇની પાટી હોય તો તે શોભે, દાર એટલે વાળો. પાટીવાળો.

તે સાંભળીને રાજાએ રાજી થઇને કવિને માન આપ્યું. એટલે ત્યાં એક જોગી બેઠો હતો, તેને અદેખાઇ આવી. એટલે તે કંઈ ગુસ્સામાં બોલ્યો, ત્યારે કવિયે કહ્યું કે તમે જોગી થઇને આવા તાતા થઈ જાઓછો તે તમને યોગ્ય નથી, તમે ગીતાનું પુસ્તક વાંચી જુઓ.

બાવો બોલ્યો કે મેં ઘણાં પુસ્તકો જોયાં છે, ગીતા જોવાથી શું થવાનું છે?

કવિઃ— दोहरो.

जोगी तातो थाय शुं? अज्ञानी जन थाय;

એવું સાંભળીને બાવો વધારે ક્રોધથી બોલ્યો, એટલે કવિ ચુપ રહ્યો.

રાજા—એ દોહરો પુરો કરો.

કવિ—હવે મારે એમને કંઈ કહેવું નહિ.

રાજા—તે દોહરો તો પુરો કરો.

કવિ—એ દોહરો પૂરોજ છે મેં અધુરો રાખ્યો નથી, અધુરો હોય, તો એજ પુર્વાર્દ્ધ ફરીથી કહું એટલે પુરો થશે.

એમ કહીને બોલ્યો કેઃ—

उतरार्द्ध.

जो गीतातो थाजनुं, अज्ञानी जन थाय. २.

મતલબ કે ઘણાં પુસ્તકો જોયાં હશે, પણ ધ્યાન દઇને ગીતાનું પુસ્તક જો. તો તું અજ્ઞાનીજ થાય નહિ, તે જોગીનો શિષ્ય પૈસાદાર મારવાડી હતો તે ધનના મદથી કંઇ ગુસ્સો કરીને બોલ્યો, ત્યારે કવિયે કહ્યું કેઃ—

दोहरो.

कर वापरो पका रही, करवा परोपकार;
आज रखे था नारकी, आ जरँ खे थानार २.

પછી તે મારવાડીનો ગોર મારવાડી બ્રાહ્મણ હતો, તે કંઇ ગુસ્સો કરીને બોલ્યો, ત્યારે એક સરદારે કવિને કહ્યું કે એતો ગોર છે માટે ગોરના ગુણ તમે જાણોછો?

કવિ.—હા જાણુંછું.

दोहरो.

स्थापितमांस्थिरनवरहे, स्वजातमांनहिस्नेह;
खातरमां उत्तम खरो, गोरतणो गुण एह. ४.

મતલબ કે બેચારીવે ત્યાં બેઠી રહે નહિ, અને પોતાના જાતિલા સાથે સંપ નહિ, અને તસ્કર વિદ્યામાં ઉત્તમ ખરો, કવિઉમનાં ચોરના એવા ગુણઉ તે સાંભળીને ચોરને રીસ ચડી, અને કહ્યું કે મેં ના પાડી તો પણ તમે મારે વિષે શા વાસ્તે દોહરો કહ્યો? કવિએ કહ્યું કે મેં તમારા વિષે કહ્યું જ નથી, મેં ફક્ત ચોર (બુધ) વિષે કહ્યું કે આપેલા ખાનામાં સ્થિર રહે નહિ. અને તેની જાતમાં સ્નેહ એટલે મિત્રાઈ ન હોય અને બીજાંઓમાં ખાતર નાંખવાના કામમાં તે ઉત્તમ ગણાય છે. તો પણ ચોરની તો રીસ ઉતરી નહીં ત્યારે એક સરદારે તેને બહુ સમજાવા માંડ્યો, ત્યારે તેણે સરદાર ઉપર ગુસ્સો કરીને શોર કરવા માંડ્યો, ત્યારે, સરદારે હાથ જોડી પગે લાગીને કહ્યું કેઃ—

दोहरो.

पाय नमुं करीँ भदसणा, तजो गोर बहु सोर;

તે સાંભળીને પણ ચોરની રીસ ઉતરી નહીં ત્યારે પેલે કવિએ અડધો દોહરો પૂરો કર્યો:—

मकार छांडो प्रथमनो, तो गुण माने गोर.५.

એ ઉપરથી ચોર સમજ્યો કે પ્રથમનો મકાર એટલે પ્રથમ મારી મશ્કરી કરી હતી, તે મકાર તજવાનું કહ્યું.

પણ પેલો સરદાર સમજ્યો કે મેં ચોરને પ્રદક્ષણા કરવાનું કહ્યું, તેથી તે શાંત થયા નહિ, પણ કવિએ મને મ અક્ષર તજવાનું કહ્યું, એટલે દક્ષણા કરવાની સુચના કરી, એમ જાણીને ગુંજામાંથી એક સોના મહોર કાઢીને ચોરના હાથમાં મુકી, એટલે ચોર શાંત થઈને બોલ્યા, કે તમે તો અમારા અન્નદાતા છો.

પછી કવિએ બીજી વાત કહાડી, કે હું એક ગામમાં થઈને આવ્યો તે ગામમાં ત્યાંના રાજાનો દૈવત ઉપર બહુ ભુખમ છે, અને તે રાજા આજમ કહેવાય છે. હું તેની કચેરી જોવા ગયો હતો, ત્યાં ઘેર ઠનઠનાટ અને માર પછાડ થતી હતી. તે જોઈને કચેરીમાંથી હઠીને બહાર આવ્યો, ત્યારે બીજા લોક કચેરીમાં જતા હતા તે મને મળ્યા, તેનાના એક જણે મને પુછ્યું, કે આજમ રાજા ક્યાં છે? ત્યારે મેં કહ્યું કે;—

दोहरो.

जाजमपुरि छेजोअहीं, जोअहिआजमराय;

आजमनादूतो वळी, चित्र विचित्रजणाय. ६.

મતલબ કે અહીં ખપે કેટલું પથરાય રહે એવી પૂરી જાજમ છે, અને આજમ રાજા છે, વળી આજમના સેવક ચિત્ર વિચિત્ર એટલે તરેહવાર દેખાય છે, તે તું જો.

તે સાંભળીને ક્ષમાધર કવિએ કહ્યું કે કવિરાજ તમે તો ખુબ કરી. એમાં શ્લેષાલંકાર છે, તે એવી રીતે વંચાય છે કે,

दोहरो.

जाजमपुरिछे जोअहिं, जोअहिआजमराय;

आ जमनादूतो वळो, चित्रविचित्र जणाय.

મતલબ કે જમપુરીમાં જમ રાજા છે, આગળ ચિત્ર અને વિચિત્ર એવા બે નામના જમના દૂતો દેખાય છે; અને આ જમપુરીનો દેખાવ છે, તે તું જોઈને જો.

એવામાં કળાવંત લોક એટલે ગવૈઆ આવ્યા તેઓ પણ કવિઓની હારમાં બેસી ગયા, તેથી તેઓની પાછળ બેઠેલા સરદારો ઉંચા નીચા થવા લાગ્યા, અને જાણ્યું કે આ લોક ખાલી સેર્વું કરીને કાન ફોડશે. અને સભામાં જે વાણી વિનોદ થશે, તે આપણને સાંભળવા દેશે નહીં, રાજાએ આજ્ઞા કરી કે કામ ચરચા ચલાવો, એટલે ક્ષમાધર કવિએ કહ્યું કે, એ સોરઠના [1]પ્રભાકર સાંભળો; એવામાં કળાવંતોની પાછળ બેઠેલા સરદારો ઉંચા નીચા થતા હતા તેઓને જોઈને રાજાએ કહ્યું, કે પેલા સરદારો વેગળા પડ્યા માટે તેઓને નડતર થતી હશે એવું સાંભળીને કવિ ક્ષમાધર બોલ્યો કે;—

दोहरो.

वियोगि केरे अंतरे, नडतर केनी होय;

कळावंतनडतरकरे, कविबुधकरेनकोय. ७.

રાજા સમજ્યો કે તે વેગળા પડેલા સરદારોને કળાવંત લોકોની નડતર છે; કવિઓની અને (બુધ) પંડિતોની નથી, પણ જે કવિનું નામ ક્ષમાધર છે,

[1] સૂર્ય.

તે કોઇને દુઃખ લાગે એવું ખુલ્લું બોલે નહીં, તેમ છતાં આ કળાવંત લોકોને દુઃખ લાગે એવો દોહરો તેણે કેમ કહ્યો હશે? માટે તેનીજ પાસે એનો અર્થ ખુલ્લો કરાવવો, એવું ધારીને કહ્યું કે કવિરાજ એનો અર્થ ખુલ્લો કહો.

કવિ—મહારાજ એતો રસ ગ્રંથનો દોહરો છે, ને આપે હુકમ કર્યો કે કાવ્ય ચર્ચા ચલાવો તેથી મેં કહ્યો; અને તેનો અર્થ એ છે કે જે પ્રિયા અને પિયુને વિજોગ પડ્યો હોય, તેના અંતરમાં કળાવંત એટલે ચંદ્રમા નડતર કરે છે, કવિ એટલે શુક્રનો તારો કે બુધનો તારો નડતર કરતો નથી.

રાજા—એ ખરો અર્થ નથી, માટે બીજો અર્થ જે હોય તે કહો.

કવિ—મહારાજ આપ સર્વે જાણોછો, અને મારી પાસે શા વાસ્તે કહેવરાવોછો, એતો ખગોળ વિદ્યાનો દોહરો છે, અને તેનો અર્થ એ છે કે સૂર્યને અને પૃથ્વીને વિયોગ છે. તેઓના અંતરમાં એટલે વચમાં ચંદ્રની નડતર હોય છે, કારણ કે ચંદ્ર એ બેની વચમાં આવવાથી સૂર્યગ્રહણ થાય છે; પણ શુક્રની કે બુધની નડતર થતી નથી; પછી રાજાએ પેલા કળાવંત લોકોને કહ્યું કે તમે સભાના છેડા ઉપર વેગળા બેસો, તમારી બેઠકતો ત્યાં જોઇએ, પછી તેઓ ત્યાં જઇને બેઠા.

કવિ—આજ સવારે હું બંદર ઉપર ગયો હતો, ત્યાં પરગામનો એક લુવાણો મને મળ્યો, તેને મેં પુછ્યું કે તમે કોણ છો? અને ક્યાંથી આવ્યા? ત્યારે તેણે તેની હકીકત કહી, તે એવી કે તેની સ્ત્રી નામે દયાબાઇ તે પોતાના ધણી સાથે જાત્રાએથી આવતાં રસ્તામાં બંને જણાં જુદાં પડી ગયાં, અને તે બાઈ ભાવનગર તરફ આવી છે; એવુ સાંભળ્યાથી તેને શોધવા સારૂ તે આવ્યો હતો, પછી શહેરને પાદર અમે આવ્યા, ત્યાં એક વાણિયો અને વાણિયાણ ઉભાં હતાં; તેઓને તે લુવાણે પોતાની હકીકત કહી, તે સાંભળીને વાણિયાને એટલીતો દયા આવી કે તેની આંખમાંથી આંસુ પડ્યાં, અને પેલી વાણિયાણીની આંખમાંથી પણ આંસુ આવ્યાં. અને તે બોલી કે એક પરદેશી બાઇ અમારા પાડામાં આવી હતી ખરી; માટે રે ભાઇ તમે અહીં શોધ કરશો તો તમને મળશે; ત્યારે લુવાણો બોલ્યો કેઃ—

दोहरो.

दयालु वाणीयातणी,दयालु वाणीआण;
दयालुवाणीआणीपण, दयालुवाणीआण.८.

મતલબ કે એ દયાળુ વાણીયાની દયાળુ વાણીઆણ તેં દયાળુ વાણી તો કહી, પણ દયા નામની લુવાણી લાવી આપ; ત્યારે તું ખરી. પછી તે બાઇએ કહ્યું કે ચાલો ભાઇ હું તમારી સાથે આવીને તે બાઇને શોધી આપું, એમ કહીને તેની સાથે તેની સ્ત્રીને શોધવા ગઇ.

પછી સભામાં ચારણે ખોડિયાર માતાની વાત કરી, કે ફલાણી વાવમાં ખોડીયાર માતાનું સ્થાનક છે તે માતા હાજરા હજુર છે.

તે સાંભળીને વેદાંત મતનો એક ભાટ બેઠો હતો તે બોલ્યો કે મેં તે વાવ દીઠી છે, તેમાં એક ગોખલામાં પત્થરની મૂર્તિ છે, અને તોરણ બાંધેલું છે, તે પત્થર અને તોરણ સિવાય મેં તો માતા બાતા કાંઇ દીઠી નહીં; તે સાંભળીને ચારણ બોલ્યો કેઃ—

दोहरो.

जोगणि एतो देवता, नहि तोरण पापाण;

મતલબ કે તે તોરણ અને પથરો નહીં; પણ એ તો જોગણી દેવતા કહેવાય.

ભાટ બોલ્યો; કે ઠીક કહો છો ખરી વાત છે.

રાજા—તમે તે વાત કબુલ કરી કે?

ભાટ—તેણે અડધો દોહરો કહ્યો તે તો હું કબુલ કરૂછુ.

રાજા—કેવી રીતે કબુલ કરો છો?

ભાટ—તેણે એમ કહ્યું કેઃ—

जो गाणियेतो देवता, नहितो रणपापाण. ९.

મતલબ કે જો ગણીયે તો દેવતા છે નહીં તો રણવગડાનો પત્થર છે; તે વાત મેં કબુલ કરી.

પછી એક વિદ્યાર્થિયે કવિને પૂછ્યું કે, કવિતાના મર્મો સમજી શકીએ એવા શી રીતે થવાય?

કવિ— दोहरो.

रस हिव मत करिये नहि, रहि भणतरमां मग्न;
रस विण कसरविना वमे, तो थाशो मग्न. १०

મતલબ કે ખાવાના ૭ રસ અને કવિતાના નવ રસ વડે મમત કર્યા વગર અમથા સારૂં સારૂં ખાવાની હઠ છોડ્યા વગર, ભણતરમાં લાગ્યા રહેજો. રસ વગર કંઈ કસર વિના તમે મગ્નતા અનુભવ કરો.

એક સભાસદ—આ દોહરો ખાવાના ૭ રસ વડે મમત નથી કરતો અને કવિતાના રસ વગર મગ્નતા અનુભવ કરે; એ દોહરામાં કંઈ સારો અર્થ સમજાતો નથી.

કવિ—મારે કહેવાની મતલબ એવી છે કે ભણતરમાં લગ્યા રહીને રસ સહિત મત એટલે રમત કરીએ નહીં; તો રસ શબ્દ વગર "કસરવિના" એટલે "કસર" શબ્દમાંથી "રસ" એ બે અક્ષર જતાં, "ક" રહે પછી "વિના" એટલે કવિના મર્મનો અનુભવ કરો.

એકવખતે એક ભરવાડ બેઠો હતો, તેને કોઈક પેટમાં દરદ થયેલું હતું તેણે વૈદને પુછ્યું કે હું શું એવડ ખાઉં? વૈદે કહ્યું કે સરકારના દફતરને લાગે સુવા ઉકાળીને પીએ તો સારૂં થશે. પછી તે ભરવાડે રાજાના કોઠારીને કહ્યું કે કોઠારમાંથી સુવા અપાવી આપો. કોઠારીએ એક મનુષ્યને કહ્યું કે જા કોઠારમાં જઈને પેલા દાબડામાં સુવા છે, તે લેઈ આવ; એટલે તે મનુષ્ય ગયો, પણ તેને દાબડામાંથી સુવા જડ્યા નહીં: એટલે પાછો આવીને પેલા ભરવાડના દેખતાં કહ્યું કે મને તો સુવા જડ્યા નહીં; પછી તે ભરવાડે સુવાના ઘરે જઈને દવા સુવા ભરવા પુછવા માટે દોહરો કહ્યો, તેના ઉત્તરમાં પેલા કોઠારીએ દોહરો પુરો કર્યો તે નીચે પ્રમાણે:—

दोहरो.

भरवाड-रविना वार किया हवे, सुवा देवमां मार;
कोठारी-कविना कहणानां सुवे, रविना हदे सुवार.

મતલબ કે ભરવાડે પુછ્યું કે રવિના વાર આ દફતરમાં હશે! અને પેલા સુવા કોઠારમાં એ દેખાતે હશે? તારામાંથી તો જડ્યા નહીં, તેના ઉત્તરમાં કોઠારીએ કહ્યું કે આ કવિના કુમકમાં એટલે ગુંજામાં કે પાઘડીમાં જુઓ, પંચાંગ હશે, તેમાં કયે કયે દહાડે સુવાના સારા વારછે, તે માલમ પડશે; અને તેમાંથી ખોલી અર્થ એવો નીકળ્યો કે કસર વિના કપમાં જુઓ મતલબ કે તારામાં એક પડો બાંધેલો છે, તે પડમાં જુઓ; તેમાં રકાર વિના "સુવાર" એટલે "સુવા" હશે, એવી કવિતાની યુક્તિ સાંભળીને બધી સભા રંજન થઈ.

વળી કવિ બોલ્યો કે એક રાજાના રાજમાં દિવાનનું જોર ઘણું વધી ગયું હતું; તેથી ઘણી વાતનું અંધેર ચાલતું હતું. પણ તે દિવાન રાજાનો એવો માનીતો હતો કે તેની ખામી વિષે રાજાની આગળ કોઈનાથી કંઈ કહી શકાતું નહોતું; અને રૈયત બધી પછવાડે ઘણી બદબોઈ કરતી હતી, અને તેથી રાજાની પણ ઘણી નિંદા થતી હતી, તે સાંભળીને રાજાના કવિના મનમાં ખોટું લાગ્યું; તેથી તેણે એક દોહરો લખીને, છાની રીતે રાજાના મહેલની ભીંતે ચોડ્યો; તે દોહરો રાજાના વાંચવામાં આવ્યો; તે નીચે પ્રમાણે હતો.

दोहरो.

जोवां कोइ जणाय नहि, शाहुकार के चोर;
दिवानथी दरबारमां, छे अंधारुं घोर. १२.

તે વાંચીને રાજાએ તપાસ કર્યો કે આ દોહરો કોણે લખેલો છે, પછી ખબર પડી કે રાજાના કવિએજ લખેલો છે, પછી કચેરીમાં કારભારી વગેરે લોકો બેઠા હતા તે વખતે કવિને બોલાવીને રાજાએ પુછ્યું કે આ દોહરો તમે લખેલો છે? કવિએ કહ્યું, કે હા મેં લખેલો છે. રાજાએ કહ્યું કે તેનો અર્થ સમજાવો. કવિ બોલ્યો કે પરોઢીએ ગુરૂવાર આવ્યા હતા, તેમને ઉઠવાની વખતે આપનો દરબાર દેખાડવા સારૂં કહ્યું હતું, અને આ કોઠાનો રોજ દરબાર ભરાય છે. તે જોવાની તેમની મરજી હતી, પણ આ કોઠાનો રોજ નહોતો, અને દીવ પણ કરેલ નહોતો. તે વખતે મેં આ અર્થ એ દોહરો બનાવ્યો, તે કાગળને મેં ભીંતે ચોડ્યો છે; અને તેની મતલબ એટલે કે દરબાર ભરવાની જગામાં દીવ નથી,

તેથી અંધારૂં ઘેરછે, અને કોઈ શાહુકાર કે ચોર બેઠો હોય, તે જોતાં દેખાય નહીં એવું છે.

પછી રાજા સમજ્યો કે કવિયે પોતાની હોશિયારીથી અર્થ ફેરવી નાંખ્યો, પણ ખરો અર્થ તો જુદો છે, એમ સમજીને રાજાએ પકો બંદોબસ્ત કર્યો, અને રાજ્યમાંથી અંધેર મટાડ્યું. વળી એક કવિ બોલ્યો કે કચ્છમાં એક રાજા થઈ ગયો તેણે એક સમે કોટમાં રહેનાર લોકો ઉપર મોટો ઘર વેરો નાંખ્યો; ત્યારે કોટમાં એક મોટો શાહુકાર રહેતો હતો, તેને કોટમાં મોટી હવેલી ચણાવી હતી, તે બંધ રહી, અને તેની દીલગીરીથી તે શાહુકાર ઝેર પીને મુઓ. તે વાત રાજાની કચેરીમાં થઇ, ત્યારે રાજા તે સાહુકારના સ્વભાવનાં વખાણ કરતો હતો, તે સાંભળીને જેમ કેટલએક તાલુકામાં રાજાને બાપો કહેવાનો ચાલ છે, તેમ કચ્છમાં રાજાને બાવો કહેવાનો ચાલ છે, માટે બધા સભાસદો હા બાવા હા-બાવા એમ કહેતા હતા, એવામાં એક સભાસદે કવિના કાનમાં કહ્યું, કે બાવે કોટમાં મોટો ઘર વેરો નાંખ્યો તેથી તે સાહુકાર હવેલી ચણાવી શક્યો નહીં, તેની દીલગીરીથીજ તે ઝેર પીને મુઓ, પણ તે ખરેખરી વાત બાવાની આગળ કોણ કહી શકે?

કવિ—હું ખરેખરી વાત બાવાની આગળ કહું, એમ કહીને મોટો ઘાંટો કહાડીને એક દોહરો બોલ્યો.

दोहरो.

कर घालीनें कोटमां, बावे बहु धन लीध;
हवेली न थइ ते दुखे, पारेखे विख पीध. १३.

તે સાંભળીને રાજાને ઘણો ક્રોધ ચડ્યો અને કહ્યું કે એનો અર્થ કરી સંભળાવો, પછી કવિયે જાણ્યું કે રાજાને બહુ માઠું લાગ્યું છે, તેથી તેણે અર્થ ફેરવી નાંખ્યો, અને કહ્યું કે એક જોગી બાવો કિમિયાગર આવ્યો હતો, તેણે તે સાહુકારની કોટમાં હાથ નાંખીને આલિંગન કરીને, દોસ્તી કરી, પછી દગો કરીને બહુ ધન લઇને જતો રહ્યો, "હવે નીન થઇ તે દુખે" તે દુખમાં હવે લીન થઇને પારેખે ઝેર પીધું, એટલો એનો અર્થ છે.

રાજા સમજ્યો કે કવિયે અર્થ ફેરવી નાંખ્યો, પણ ખરો અર્થ જુદો છે, પણ તેની કવિતાની યુક્તિ સાંભળીને રાજા ખુશી થયો, અને કોટના લોકો ઉપરથી ઘર વેરો કાઢી નાંખ્યો.

વળી એકજણે પુછ્યું કે કર્મનું જોર ખરૂં હશે કે ખોટું, પછી તે વિષે ઘણી તકરાર ચાલી, પછી એક કવિયે કહ્યું કેઃ—

दोहरो.

लक्ष्मीवर मल्लारि जे, द्वारिकां तणो राय;
तेपर राज तजी गयो, कर्म गति कहेवाय. १४.

મતલબ કે લક્ષ્મીજીનો વર, જે ચાણુર અને મુષ્ટિક વગેરે મલ્લોનો શત્રુ જે દ્વારિકાનો ધણી એટલે દ્વારિકા જેના તાબામાં હતી, તે પણ રાજ્ય તજીને ગયો તે કર્મની ગતિ કહેવાય છે..

સભાસદ—કર્મ એટલે શું?

કવિ—કર્મ એટલે કરેલું કામ. મતલબ કે જેવું કરીએ તેવું ભોગવીએ તેનું નામ કર્મ.

એ દોહરાનો બીજો અર્થ એવો થાય છેકે લક્ષ્મીબાઈ રાણીનો વર ગાયકવાડ મલ્હારરાવ જેનો અમલ દ્વારિકામાં પણ હતો, તે રાજા પણ રાજ તજીને મદ્રાસ ગયો, તે કર્મની ગતિ કહેવાય.

એવામાં એક વકીલ બોલ્યો કે આપણે એક કામની અપીલ કરવા સારૂ મુબઈ જવું પડશે, તે સાંભળીને એક સભાસદ બોલ્યો કે અપીલ શબ્દનો શો અર્થ હશે, અને ક્યા ક્યા શબ્દ મળીને તે શબ્દ થયો હશે, ત્યારે વકીલે કહ્યું કે એનો ઈંગ્રેજી શબ્દ છે અને એક ફેંસલા ઉપર રાજી ન થતાં તેનો ફરી તપાસ કરવો તેનું નામ અપીલ કહેવાય છે; ત્યારે સભાસદ બોલ્યો કે અપીલ શબ્દ હવે ગુજરાતીમાં વપરાય છે, માટે તેનો અર્થ ગુજરાતી ભાષાના નિયમ પ્રમાણે થવો જોઇએ. વકીલ બોલ્યો કે તે કામ અમારૂં નથી, તેતો આ કવિને પુછો, પછી કવિને પુછ્યું ત્યારે કવિયે નીચે લખેલો દોહરો કહ્યો.

दोहरो.

[1]पील तणो पंचातथी, दुनियां रीझे दील;
फरे करेलो फेंसलो एतो जाण अपील. १५.

[1] પાંચનની ગુજરાતી સાત ચોપડીયો રચવામાં સામેલ હતા, અને કાઠિયાવાડમાં પોલિટિકલ એજંટ હતા.

મતલબકે પીંગ નામનો એક સદ્ગુણ છે, તે સંપત કરીને જે રિઝવે કરે, તે રિઝવાથી સઉ લોકો રાજી થાય, અને જે રિઝવાથી લોકો રાજી થાય નહીં, તેનું નામ અપીંગ કહેવાય; મતલબ કે અ એટલે નહીં, અને પીંગ એટલે પીંગ સદ્ગુણનો કરેલો; અથવા તેના જેવો ને રિઝવો કહેવાય નહીં.

એવામાં એક રેંટિયો ઉમદા મોર લાવ્યો હતો, તે સભામાં પહેલવહેલાં ત્યારે પેલો જે સભાસદ ચારે ઘરે મત પુછતો હતો, તેનું વળી તેજ કવિને પુછ્યું કે, આ મોર અલબત્તી ખરાબ કે નહીં, તે કહો. અને વળી હાલિમ અબ્દુલ રહિમ પણ તમારો મત કરીશો કહો તો હું તમને કાંઈ આપીને રાજી કરીશ એમ કહીને પોતાનો મોર કવિના હાથમાં આપ્યાં અને વળી પોતાના શરીર ઉપર પહેરેલા દાગીના ઉપર નજર કરીને ઈશારતમાં કવિને એવું જણાવ્યું કે આમાંથી એક દાગીનો તમને આપીશ, એવા હલકા ભાગ્યુંસની પહેરી જડિત લેવાની તે કવિની મરજી નહોતી, તેથી કવિ બોલ્યો કે.—

દોહરો.

मेने तवे आप्युं हवे, कने विभूषन होय;
वेनां लेने वोर जो, लाओ न निंदे कोप.१६.

તેનો અર્થ એવો સમજવો કે તમે મને જે આ-પવાનું હતું તે આપ્યું (એટલે મોર આપ્યાં) અને હવે તમારી પાસે જે પહેરેલા હોય, તે વેસ્તોને જો મોર લઈ જાય, તો તમારી રોક નિંદા કરશો નહીં; એવો અર્થ સમજીને તે સરદારને ઘણી રીસ ચડી, ને ગુસ્સામાં કહ્યું કે તમે મને એવું કેમ કહ્યું? કવિ બોલ્યો કે મેં જે કહ્યું તેનો અર્થ તમે સમજ્યા નથી. તમે મારો મત પુછ્યો, ત્યારે મેં એમ કહ્યું કે મકાર અને વકાર એટલે મત, તેનો આપ્યું. હવે કકાર અને વિભૂષણ એટલે કાનના ઘરેણાં જેવા બીજા કંઈ હોય, તેઓના મત બેઉને જો તે મોર ખાય, તો તમારી રોક નિંદા કરશો નહીં; એવો અર્થ સાંભળીને તે સરદાર ઠંડો પડ્યો.

વળી એક કવિ બોલ્યો કે રાજા ભોજની વખતમાં એક સમે નારસીંહને ગુરૂ કરી, તે ઉપર રાજા ભોજે ચઢાઈ કરી, ને હસ્તીઓમાંથી નીકળ્યો તેમાં એક ધરમ બ્રાહ્મણ જમવા સારૂં આવતો હતો. તેની પાસે એક નાની પેટી હતી, તે પેટી તેણે ઉઘાડી હાથ કરી રાજાને દેખાડી; ત્યારે રાજાએ જાણ્યું કે તે ચોપડીમાં ધર્મના ફરમાનની ટીપ હશે; તેથી કારભારીને એવો હુકમ કર્યો, કે આ બ્રાહ્મણ જે માગે તે આમાં લખીને ભંડારીજી તેને આપે, એવી ચીઠી તમે ભંડારી ઉપર લખી આપજો; એમ કરીને રાજા રવાનો થયો, પછી કારભારીએ પેલા ધરમ બ્રાહ્મણને પુછ્યું. કે તારે શું જોઈએ છીએ, ત્યારે તેણે કહ્યું, કે મને આખી ઉમરમાં કન્યા મળી નહીં, ને મારો વંશ જાય છે, માટે લાડી મળવાની આશાથી ચંડીના જે કવચમાં ઓ પ્રસિદ્ધ મંત્ર છે તે કવચ આ ચોપડીમાં લખેલું છે, અને એક દેવળમાં બેસીને છ મહિના થયા, હું આ કવચનો પાઠ કરૂં છું, અને લાડી મળવાની આશાથી રાજા ભોજને આશીર્વાદ દેવા આવ્યો છું. એવું સાંભળીને કારભારીએ વિચાર્યું કે રાજાનો હુકમ હું ફેરવીશ તો મને શિક્ષા કરશે, પછી તેણે ભંડારી ઉપર ચીઠી લખી આપી તેમાં નીચે લખેલો દોહરો લખ્યો હતો.

દોહરો.

पाठ करेछे कवचनो, लाडी मळ्वा धारि;
तपे लखीने कवचमां,ने देजो भंडारि. १७.

પછી તે ચીઠી લઈને ભંડારી પાસે ગયો, તે દોહરાની મતલબ એવી જણાતી હતી કે આ ધરમ બ્રાહ્મણ લાડી મળવાનું ધારીને કવચનો પાઠ કરે છે, માટે રાજાનો એવો હુકમ છે કે તેની ચોપડીમાં (કવચમાં) લખીને તે આપજો.

હવે સૌ સભાસદો કહો કે ભંડારીએ તેને શું આપ્યું હશે? પછી બધા સભાસદો વિચારમાં પડ્યા પણ કોઈને તેનો અર્થ કાંઈએ સુઝ્યો નહીં, પછી એક કવિએ તેનો અર્થ કર્યો, ને કહ્યું, કે ભંડારીએ તે ધરમ બ્રાહ્મણને રોકી રોકીને ચાવવા સારૂ લાકડી આપી હશે અને એવો અર્થ સમજાવ્યો હશે કે આ બ્રાહ્મણ લાડી મળવાનું ધારીને કવચના પાઠ કરે છે, પણ લાડી શબ્દની વચમાં "ક" અક્ષર તમે નાખીને તે આપજો. મતલબ કે ધરમ બ્રાહ્મણને લાકડીની જરૂર છે, માટે લાકડી આપવાનું આ

વાળો સમજે નહીં, પણ સારી જાતનો હોય તે સમજે.

એક સરદાર બોલ્યો કે તમે એમ કેમ કહોછો, કે સારી જાતના લોકજ એ વાત જાણે? ત્યારે કવિ બોલ્યો કેઃ—

दोहरो.

जात जातमां जै वसे, जुओ जगतनी रीत;
सुवर्ण सुवर्ण ज्यां मळे, थाय परस्पर प्रीत.२३.

મતલબ કે પોતપોતાની જાતવાળામાં જઇને મળે તો બન્નેને પરસ્પર પ્રીત ઉપજે છે. અને બીજી જાત વાળો તેઓમાં જઇને બેસેતો, કાંઇક અતડાપણું બન્ને પક્ષમાં રહે; જેમકે સોનું સોનામાં મળે તો શોભેછે. પણ સોનામાં બીજી જાતની ધાતુ ભળે તો તે સોનાને પણ બગાડે, અને પોતાનું રૂપ પણ બગાડેછે; તેમજ બીજા અર્થમાં સારા અક્ષરો સારી જાતના લોકના મોંમાંથી નીકળે, તો તે અક્ષરો ને મુખ બન્ને શોભા પામે છે; પણ જો સારા અક્ષરોને ઉચ્ચાર કરતાં, આ પરદેશીના છોકરા જેવાને શિખવીએ તો તેના મુખને અને અક્ષરોને કાંઇક અતડાપણું રહેશે.

એવામાં એક માળી કણબી, અને બીજા બે મિત્રો હતા, તેઓ આવીને રાજા અને કવિની વચમાં બેઠા, એટલે ચોપદારે તેઓને કહ્યું કે ઉઠો ઉઠો અહિંયાં ક્યાં બેસોછો, પોતાના બરાબરીઆ બેઠા હોય ત્યાં જઇને બેસો.

કવિ—બેસવાદ્યો; તેઓ અમારા બરાબરીઆજ છે; જેઓનામાં એક ગુણ મળતો આવે તે બરાબરીઆ કહેવાય.

એક સરદાર—તમારામાં ને તેઓમાં કિયો ગુણ મળતો આવે છે?

કવિ— दोहरो.

कोश वेगळे जो कदी, होय हरयडी क्यांहि;
कविमाळीकणबीनृप ति,मित्रदुसिमनमांहि.२४

મતલબ કે હરયડી કોશ વેગળે રખાય નહીં એ ગુણ મળતો આવે છે; કવિયે અમરકોશ વગેરે ગ્રંથનો કોશ, વેગળો રખાય નહીં, માળીએ કુવામાંથી પાણી કાઢવાનો કોશ, અને કણબીએ ખેતરમાં ખોદવાની લોઢાની કોશ, અને રાજાએ ધનનો કોશ એટલે ખજાનો વેગળો રખાય નહીં, અને બે મિત્રો કોશ એટલે ગાઉ જેટલે છેટે જુદા પડીને રહી શકે નહીં.

એવામાં એક સોદાગર સો હાથી લઇને વેચવા આવેલો હતો તે સભામાં આવીને ઉભો રહ્યો, તેણે જોયું કે બધા સરદારો ગાલીચા ઉપર બેઠા હતા, અને તેને પોતાને બેસવાનો માગ ગાલીચા ઉપર નહોતો, અને જાજમ ઉપર બેસવું તે ભોંય બેસવા બરોબર તેને લાગતું હતું, તેથી ઉભો રહ્યો; તેને હાથે બાજુબંધને ઠેકાણે સોનાનો કાતરો બાંધેલો હતો.

ત્યાં રાજાનો દરજી ગજ કાતર લઇને આવ્યો, તે પણ પેલા સોદાગરની જોડે ઉભો રહ્યો, એટલે કવિયે તેના સામું જોઇને એક દોહરો કહ્યોઃ—

दोहरो.

गुणवाळो जो गजपति, साथे छे गज सोय;
कर शोभेछे कातरे, कदी न बेसे भोंय. २५.

મતલબ કે ગુણ એટલે દોરાવાળો ગજનો ધણી આ દરજી જુઓ; તેની સાથે ગજ તથા શીવવાની સોય પણ છે; અને કાતર વડે તેનો હાથ શોભે છે, અને તે ગરીબને ઘેર કે રાજાને ઘેર શીવવા જાય, ત્યાં પથરણું પાથર્યા વગર ભોંય બેસતો નથી. તે સાંભળીને બધા સભાસદો સમજ્યા કે આ સોદાગર ઉપર તે દોહરો કવિયે કહ્યો; પછી તેને ગાલીચા ઉપર બેસવાને જગા કરી આપી.

એવામાં ચુવાળ પરગણાનો કોળી ઠાકરડો સભામાં બેઠો હતો. તે ચોરી કરવાનો અને લુટવાનો ધધો કરતો હતો. તેને રાજાએ કહ્યું કે તમારા જીલ્લાના લોકો ચોરી કરવાને ચઢે છે, તે સારૂં કામ કરતા નથી.

ઠાકોર—અમારા બધા લોકો ચોરી કરવા ચઢતા નથી; પણ દુકાળ વર્ષ હોય, અને છોકરાં ભુખે મરી જવાથી વંશનો નાશ થનો હોય, ત્યારે તો ચોરી કરવાને ચડ્યા વગર છુટકો નહીં.

કવિ— **दोहरो.**

चतुर चढे नहि चोरिये, धरि उपभोगनी आश;
चोरी चढे ते चोरिये, जो निज वंश विनाश. २६.

રાજા—તમે નીતિની કવિતા કરેછો તેમ છતાં ચોરી કરવાની પણ ઉશ્કેરણી કરોછો કે!

કવિ—મેં ચોરી કરવા વિષે એ દોહરો કહ્યો નથી. પણ પરણવા વિષે કહ્યો છે, તેનો અર્થ એવો છે કે ડાહ્યો માણસ હોય તે સંસારના સુખોમની આશાથી પરણે નહીં, પણ પોતાનો વંશ નાશ ન થાય તે સારૂં ચોરીએ પરણે છે. વળી કહુંછું કે.—

दोहरो.

चोरि चढतां लाज नहि, चोरी चढतां लाज;
रानी परणे राज नहि, रानी परणे राज. २७.

મતલબ કે ચોરીએ ચડતાં એટલે પરણતાં કંઈ લાજ નથી પણ અપરણે મરે ચોરીનો ગુહો આરે તેમાં શરમ છે, અને રાનની રહેનાર ભોયડીને પરણવાથી રાજ મળે નહીં, પણ કોઈ રાની એટલે રાજાની કન્યા પરણવાથી રાજ મળે.

વળી કહુંછું કે— **दोहरो.**

चोरि सुभद्रा अर्जुने, रुक्मणि ने रुपिकेश;
चरपोन जे जन चोरिये, लाव न लीधो लेश. २८

એનો અર્થ એવો નથી કે સુભદ્રાને અર્જુને ચોરી હતી, અને રૂકમણીને શ્રીકૃષ્ણે ચોરી હતી, એમ એમ પણ ચોરી કરતા હતા, માટે એ બન્નેને ચોરી કરી નહીં તેનું કંઈ લાભ લીધો નથી

પણ તેનો ખરો અર્થ એવો છે કે અર્જુન અને શ્રીકૃષ્ણ તેઓ પણ કન્યાને ચોરી હરીને પરણ્યા હતા, માટે ચરપોન જે માણસ પરણે નહીં, તેનું કંઈ લાવો લીધો નહીં. એટલામાં એક મહેતાજીને દોહરો કહ્યો:—

दोहरो.

छे नोको वा आगळे, वचमां एक वरेल;
जाणीं वाई कहुं, न मळी तवे ढकेल. २९.

એક સરદાર—મહેતાજી એનો અર્થ કહો!

મહેતાજી—કંઈ એમાં ઝાઝો અર્થ નથી, મેં તો સહેજે દોહરો કહ્યો.

સરદાર—તમે દોહરો કહ્યો, ત્યારે તો હવે તેનો અર્થ ખુલ્લો કહેવો પડશે.

મહેતાજી—એનો નિશાળમાં મારા નિશાળીઆઓને શિખામણનો દોહરો મેં કહ્યો હતો, તેનો અર્થ એવોછે કે:—

दोहरो.

छेलो को, वा आगळे, वचमां एक परेल;

મતલબ કે છેલો અક્ષર "કો" અને આગળે એટલે પ્રથમ અક્ષર "આ," અને વચમાં એક "લ" એટલે "આળસ" તમે આવું કહ્યું માનોતો ઓછું થશે નહીં.

સરદાર—એ દોહરાનો કાંઈક બીજો અર્થ હોય, એમ અમને જણે છે, માટે ખરો અર્થ હોય તે કહો—

મહેતાજી—એક રાજાની રાણી છે તેને રાજાએ મન આપેલું છે, તે રાજાના ચોકી પહેરા આગળ મહેતાજી નામના કોઈ કારણ ઉપર કંઈ કવિતા કરવા સારૂ તે રાણી પાસે આવ્યા હતા, ત્યારે રાણીએ છોકરીને અંદર બેસાડીને એક માણસને વચમાં ચોકી કરવા ઉભો રાખ્યો હતો. અને મહેતાજી અરધા ઉઠીને બેઠા હતા, અને કહ્યું હતું કે મહેતાજી અંદર આવવા દેતો નહીં; એટલામાં મહેતાજી અંદર (ચાર ભાગ હતી) આવ્યો, અને શિષ્યોને કહ્યું કે, આની આગળ કોણ હોવું છે, માટે પણ જાણે કંઈ જાહેર કર્યું છે. ત્યારે શિષ્યોને કહ્યું કે આની આગળ કોઈ બેઠા છે. અને એમાંનુંને વચલા પેટ ઉપર મુકેલ છે; એટલામાં પેલાને કહ્યું કે કોણ છે એ. ત્યારે પેલે મુખ ઉપરથી કહ્યું કે "ચાલો ચાલ." એટલે શિષ્યએ તેને ઓળખ્યો અને કહ્યું કે તને ઓછું થશે નહીં, અને એટલા માટે મેં પણ એ જાતનો આ દોહરો મેં કહી રાખ્યો હતો. તે હવે એ જે ભલું અને થયું.

છે, ફક્ત એટલોજ ફેર છે કે પેલો વ્રજ ભાષામાં છે, અને આ ગુજરાતીમાં છે, તેનું કારણ એ છે કે દાવ મહારાજની મરજી ગુજરાતી ભાષાને સાંભળવાની છે, માટે તેણે ગુજરાતીમાં દોહરો કર્યો છે.

પછી રાજાએ સોળ રૂપિઆ તે દોહરાના આપ્યા. તે લઇને એનો ગયો. પણ સભાસદોએ પેલા કવિને કહ્યું કે તમે આટલી બધી કિંમત એક દોહરાની શા કારણથી આપી? શું તેણે કશી ભારે સિદ્ધિની તારીફ કરી, તે તમે કબુલ કરેલો?

એક સભાસદે કહ્યું કે સિદ્ધિ વિષે તે દોહરો નથી, પણ આ કવિઓએ પ્રથમ કહ્યું હતું કે [illegible], [illegible], અને [illegible] જ્યાં હોતા નગર અમે [illegible] કરી શકાય નહીં, તે વિષે એ દોહરો છે અને તેમાં એવું છે કે [illegible] કરવાને સારૂં પાત્ર તે [illegible] હોય, તથા ગુણ એ[illegible] હોય, તોપણ પોતાની આ[illegible] પડે નહીં, પણ તે "દીવા" શબ્દની [illegible] "[illegible]" [illegible] એટલે હમેશાં આવેલી "દી[illegible]" હોય તે [illegible] પડે.

[illegible] કહ્યું કે એમાં કાંઇ ચમત્કારી [illegible] નહીં, [illegible] સોળ રૂપિઆ [illegible]. કવિએ કહ્યું કે [illegible] એવું એમ છે કે રાજાના [illegible] કે ફક્ત [illegible] કે [illegible] હોય તે [illegible] કે નહીં! તે વિષે એ દોહરો છે. [illegible] એમ છે કે [illegible] હોય, એવી હોય, અને [illegible] હોય, [illegible] પડે નહીં.

[illegible] "[illegible]" [illegible] હોય [illegible] [illegible] એક [illegible] [illegible] [illegible] "[illegible]" [illegible] અને "[illegible]" [illegible] એટલે [illegible] "[illegible]" [illegible] [illegible] એટલે [illegible]

એટલે ગુરૂભક્તાવીનો વાસ હોય, તોજ આત્મજ્ઞાનનો પ્રકાશ પડે વાસ એટલે સુગંધ અથવા નિવાસ તે સાંભળીને બધી સભા ખુશી થઈ.

એવામાં સાંજનો સમય થયો, અને ગાનારીયો ગાન કરવા આવી હતી. તેઓએ નૃત્ય સાથે થોડુંક ગાન કર્યું; પછી રાજાના એક કુંવરે એક કવિને કહ્યું કે આ નાયકાનું વર્ણન કરો. તે કવિને નાયકાનું વર્ણન કરવું ગમતું નહોતું પણ રાજાના કુંવરે ઘણી હઠ લીધી. એટલે કવિએ લાંબી નજર કરીને ચારે કોરે જોયું, ત્યાં દરબારની ગાયો ચરીને દરબારમાં આવતી હતી તેમાંની એક ગાયનું વર્ણન કર્યું તે નીચે પ્રમાણેઃ—

દોહરો.

પગમાં ઝાંઝણ ઝણઝણે, ટકટક જોતી જાય;
પાછળ કાળા કેશ છે, દેખો ગોરી ગાય. ૩૮.

મનહર છંદ.

કાળા લાંબા કેશવાળી રંગે તો રૂપાળી ભાળી,
ઝાંઝરના ઝનકારી નહી વખણાય છે;
ઠમક ઠમક ચાલ ચાલતી ચંચળતાથી,
[illegible] સકળ જન સામું જોતી જાય છે;
પતિવ્રતા નહીં પણ પ્રજાનો પાળે પોતે,
[illegible] જો ચુકી [illegible] છે;
[illegible] દેખો દુનિયાના લોકો,
[illegible] ગોરી [illegible] છે. ૩૯.

તે સાંભળીને કુંવરે જાણ્યું કે કવિએ આ ગાનારીનું વર્ણન કર્યું, તેથી તે રાજી થયો.

એવામાં એક નાની [illegible] કરી [illegible] [illegible] કહ્યું [illegible] [illegible] [illegible] કરી [illegible] હતી, તે આ [illegible] પછી [illegible] [illegible] તે [illegible] [illegible] એટલે એક [illegible] કવિએ કહ્યું કે આ [illegible] વર્ણન કરો. એટલે બીજા એક [illegible] કહ્યું કે [illegible] મહારાજના [illegible] એક કવિત બોલો.

કવિ— મનહરછંદ.

[illegible], [illegible], [illegible], [illegible].
[illegible]
[illegible]

તેવું પણ પ્યારી મળી જેવી ઉપકારી આ;
જેનો મહિમા જગતમાં પુરો પ્રસિદ્ધ થયો,
એવી તો અધિક છે સુભાગ્યની સજોરી આ;
દયાના દૈવતનો જો દરિયો ન દીઠો હોય,
દાખે દલપતરામ દેખ "વિકટોરીઆ." ૪૦.

કટોરી વિષે અર્થ.

તે સારા ધાટની છે, સરસ છે, મેલ વગરની છે, નાજુક છે; અને તે ગોરા રંગની જાતથી એટલે સોનાથી પેદા થએલી છે; અને જુઓ પોતે પણ અને ગોરા રંગની છે. તે કટોરી હનુમાનજીને રામચંદ્રજીએ મહેરબાનીથી આપી. તે હનુમાનજીને પણ ઉપકારી જેવી વહાલી મળી. તે કટોરીનો મહિમા જગતમાં સંપૂર્ણ પ્રસિદ્ધ થયો. એવી તો મહા નસીબના જોર વાળી આ છે; રામચંદ્રજીની દયાના તત્વનો સમુદ્ર દીઠો ન હોય તો કવિ કહે છે કે આ કટોરી જોઈ લેવી. જ્યારે સીતાની ખબર લઈને હનુમાનજી આવ્યા ત્યારે રામચંદ્રજી નહાવા બેઠા હતા, અને શરીરે મર્દન કરવાના તેલની કટોરી તેમની પાસે હતી, અને હનુમાનજી ઉપર તેઓ ઘણા પ્રસન્ન થયા, તથા ઘણી મહેરબાની થઈ, અને જાણ્યું કે હાલ હાલ વખતે હું તેને શું આપી દઉં? પછી તેલની કટોરી હતી, તે બક્ષિસ આપી તે હનુમાનજીને પણ ઘણી પ્યારી લાગી, એજ કારણથી લોકો હનુમાનજીને તેલ ચડાવે છે.

વિક્ટોરિયા વિષે અર્થ.

વિક્ટોરિયા રૂપવાળી છે, સરસ છે. તનથી અને મનથી મેલ વગરની છે, નાજુક છે, અને ગોરી જાતથી જન્મેલી પોતે ગોરી છે, તે પતિ એટલે વિસ્તારવાળો તેના ધણીને એટલે પ્રીન્સ આલબર્ટને પરમેશ્વરે મહેરબાનીથી આપી, તે પ્રીન્સે પણ ઉપકારી જેવી પ્યારી મળી. જે વિક્ટોરિયાનો મહિમા જગતમાં સંપૂર્ણ પ્રસિદ્ધ થયો, એવી સારા નસીબની વધારે જોરવાળી આ છે, જો દયાના તત્વનો સમુદ્ર દીઠો ન હોય તો કવિ કહે છે કે વિક્ટોરીઆને જો. મતલબ કે તેનામાં દયા ઘણી છે. તે સાંભળીને બધી સભા રંજન થઈ.

પછી એક સરદારે કવિને પુછ્યું કે કેવો રાજા હોય તે જશવાળો અને જયકારી હોય? કવિએ કહ્યું કે ભાઈ, ગુણવાન, મતિમાન એટલે ડાહ્યો, ગંભીર અને ગણિત જાણ એટલે હિસાબી કામ જાણનાર, એવા સારાસારા "મગ" પ્રકાર જે રાજાના કારભારી છે, ત્યાં શ્રીકૃષ્ણ સદા ઉપર પ્રેમની નજર રાખે, અને જ્યાં હમેશાં સતોગની સલાહ સારી છે, વળી ધૈર્ય, ધૈર્ય, સુવિચાર, દીર્ઘદૃષ્ટિ, દયા, અને દાન, એવા ૭ ગુણની સાથે તો જેને મિત્રતા છે, અને દરરોજ લોકો દરરોજ પ્રીતિમાન રાખે, એવો રાજા હોય તે જશવાળો અને અતિશય જયકારી છે.

સરદાર—એ તો તમે ખરું કહ્યું પણ તમે કહ્યું એટલોજ અર્થ આવે એવું એક કવિત કહો!

કવિ— મનહર છંદ.

ગુણવાન, મતિમાન, ગંભીર, ગણીત જાણ,
એવા બધા "મગ માહ" જેના કારભારી છે;
શામગ ત્યાં સર્વપર પ્રેમની નજર રાખે,
સદાકાળ જ્યાં સંતોકની સલાહ સારી છે;
ધૈર્ય, ધૈર્ય, સુવિચાર, દીર્ઘદૃષ્ટિ, દયા, દાન,
છગુનની સાથે તો સદૈવ દોસ્તદારી છે;
પ્રતિ દીન પ્રીતિ "માર નમરના" લોક રાખે,
એવો રાજા જશવંત અતિ જયકારી છે. ૪૧.

એટલામાં પરદેશી એક મુસલમાન સરદાર મક્કે હજ કરવા જતો હતો. તે કોઈ રાજાની ભલામણનો કાગળ ઠાકોર સાહેબ ઉપર લાવ્યો હતો. તેમાં એવું લખ્યું હતું કે આ પત્ર લાવનારને સાથે માણસ આપીને હજ કરવા પોંચાડજો. તેથી ઠાકોરે ગુલામ નામના એક નવા રાખેલા આદમને પાંચ આદમ સહિત પેલાની સાથે મોકલ્યો હતો, પણ એક બે મજલ ગયા પછી પેલા મુસાફરને એવો વહેમ આવ્યો કે, આ ગુલામ મને દગો કરીને લુંટી લેશે, તેથી કાંઈ બહાનું કાઢીને પાછો વળ્યો. અને રાજાની કચેરીમાં આવ્યો. ત્યારે રાજાએ પેલા ગુલામને પુછ્યું કે, કેમ પાછા આવ્યા. ત્યારે ગુલામે કહ્યું કે હું મારા ખરા દીલથી તેમને હજ કરવા પોંચાડત, પણ તેમને કંઈ વહેમ આવ્યો તેથી તેનો પાછા વળી આવ્યા. એટલે પેલા સરદારે એક દોહરો કહ્યો:—

દોહરો.

કરે દિલ પોતાક હજ, ગુલામ તું બઝી વિધ;
જાતાં તમારા રૂપ પર, અમે એજ ગુણ લીધ. ૪૨.

એ રાજાની રીત એવી હતી કે, સભામાં જે કોઇ કવિતા બોલાય તે એક દફતરમાં લખી લેવાતી હતી, પણ ઉપલો દોહરો કહ્યો તે વખતે ફકત એક કારકુન જુસા વધા નામે બેઠો હતો બીજો કોઇ નહોતો. ત્યારે ઠાકોરે કહ્યું કે દફતરમાં રાખવા વાસ્તે આ દોહરો લખી લેવો જોઇએ, પણ જુસા મહેતા તો કાના માતર ભણેલા નહી માટે કોણ લખશે! જુસો મહેતો બોલ્યા કે કાનામાતરની શી જરૂર છે, જુના કારભારીઓ કોઇ કાનામાતર જાણતા ન હતા, માટે શું મોટાં મોટાં દફતર લખાતાં ન હતાં!

ઠાકોર—ઠીક છે ત્યારે તમે લખી લ્યો. અને આજની તારીખ પણ નાંખજો

પછી જુસા મહેતાએ એક કાગળ ઉપર તે દોહરો કાનામાતર વગર લખી લીધો તે નીચે પ્રમાણે લખાણ—

કર દલ પતક હજ, ગલમ ત બઝ વધ;
જત તમર રપ પર, અમ અજ ગણ લધ.
સવત ૧૯૨૪ અસો સુદ ૨

ઉપર પ્રમાણે લખી લઇને તે કાગળ દફતરમાં [illegible] ... કહ્યું કે તમે દફતરમાં [illegible] ... પછી કવિએ સો વાસણ [illegible] ... જુસા મહેતાને કહ્યું કે એ તમને આજ સવારે [illegible] (૧૫૧૨) આ ઠીક તમારો હવની પહેલ લખાણી [illegible] તે કવિઓ મારે અજાને અજ પઢવા [illegible] ... ઘણી જરૂર પડી છે. તે સાંભળીને જુસા મહેતાને [illegible] રીત નથી, અને કહ્યું કે, તમે બહુ બોલો છો. [illegible] ... નથી તો તે પહેલ પણ હું કવિઓનાં કાંઇ જાણતો નથી [illegible] ... લખી આપી નથી [illegible] ... હવની પહેલ દેખાડ [illegible] ... તે કવિઓ [illegible] ... તે કવિએ પેલા દોહરાન [illegible] ... પડી મોટું દેખાડી. તે નીચે લખ્યા પ્રમાણે [illegible] વાંચવાથી

કહે દફતર [illegible] ... જુસા [illegible];
[illegible] (૧૫૧૨) [illegible] ...
સવત ૧૯૨૪ આસો સુદ ૨

એ પ્રમાણે જોઇને જુસો મહેતો ગભરાયા અને થોડીક વાર પછી તેને યાદ આવ્યું કે આતો પેલો દોહરો મેં લખી લીધો હતો તે છે. પછી તેણે કબૂલ કર્યું કે કાનામાતર વગર લખવું તે ખોટું છે. અને તમાસો જોઇને સભા બધી રંજન થઇ.

વિરોધાભાસ અલંકાર.

રાજાએ કવિઓને કહ્યું કે હવે વિરોધાભાસ અલંકારની કવિતા બોલો.

કવિ— દોહરો.

પાપીને તો પ્રભુ રિઝે, પાપી જન ગુણવાન;
પાપી તો સ્વર્ગે વસે, પ્યાને હરિ રસ પાન.
પાપી પવિત્ર તીર્થ જઇ, હરિરસ પાપી તથાપિ [illegible]
કદી નહિ પાપી વિષય રસ, નિંદારસ નહિ પાનિ. [illegible]

તે સાંભળીને એક ખવાસ બોલ્યો કે પા[illegible] પ્રભુ રીઝે, અને પાપી સ્વરગમાં જાય એ બનું [illegible] છે, પછી બીજા કવિએ અર્થ સમજાવ્યો કે એ [illegible] દુહામાં એમ કહ્યું છે કે હે ગુણવાનજન તું પ્ર[illegible] હરિ રસ બીજાઓને પા અને પોતે પી તો તને [illegible] રીઝે, અને તું સ્વર્ગમાં જા; માટે પવિત્ર તીર્થને [illegible] પા અને પી. પણ વિષય રસ અને નિંદા રસ [illegible] પાતા નહી. અને પાશ નહી. તે સાંભળીને [illegible] રંજન થઇ. એવામાં એક મારવાડનો કવિ, બેઠે [illegible] તેના લુગડા મેલા હતાં, તેને એક ખવાસે [illegible] તમારા લુગડાં મેલા કેમ છે?

કવિ— દોહરો.

દીઠું મેં મરૂ દેશમાં, નવ નદીઓમાં નીર;
વસ્ત્ર માટે શાથી કરૂં, શાથી ધોઉં શરીર.

ખવાસ બોલ્યો કે ના નદીઓમાં પા[illegible] તેમ છતા વસ્ત્ર શાથી ધોશો એમ કેમ કહ્ય[illegible]

પછી બીજા એક સભાસદે કહ્યું કે એ [illegible] બોલે છે કે મેં મારવાડની નદીઓમાં પા[illegible] દીઠું, મતલબ કે દીઠું નહી. એક કવિ [illegible] એક વખતે બેઠકદારની સભામાં એક કવિ [illegible] તેણે રાજાની રાજાની પરીક્ષા કરવા સારૂ [illegible] પૂછી કહ્યું કે,—" [illegible] " [illegible] ... અને [illegible] ... કહ્યું ... અને [illegible] રાજાએ પણ કોઇ નહીં.

…ખાને કહ્યું કે કવિરાજ એ દોહરો

દોહરો.

…પ છે, કજાક બામનો કાથ;
…ણો, બગદ બોજ ભૂપાળ. ૪૬.

…ગનો દેનાર તે બગાદ કહેવાય માટે
…આપનાર વરસાદ છે, અને બામનો
…છે, અને ગરીબ માણસોને બગ
…પે છે. તે સાંભળીને રાજા પ્રસન્ન

…માં કોઈ વરસાદ સંબધી વાત નીકળી
…એ અર્ધો દોહરો કહ્યો, એટલે બીજા
…, ઉલટા અર્થમાં તે દોહરો પૂરો કર્યો.
…ણ્યું.

દોહરો.

…વરસાદનો, ઘણી દીધા ઘેર;
…વરસાદ તો, ઘણી આકરા કેર. ૪૭.

…દોહરાનું ઉત્તરાર્ધ બોલનારે કવિ કડીઆનો
…નો હતો. દુકાળનો લાભ ખાવા તારે તેનું
…ણ ભરી રાખ્યા હતા માટે તેનું કહ્યું કે
…વરસે તો આકરા કેર થશે પણ એવું ના…
…લખ ઉમરાવોએ તેને [illegible]
…તે [illegible] આકરા [illegible]
…વાને પૂછ્યું [illegible]
[illegible]

દોહરો.

[illegible]

સરદાર—[illegible]

કવિ—

દોહરો.

સાખ પુરાવું સર્વની, નહીં કાર કે કેર;
સર્વોદયનો સમય તો, થાય સવા પાશેર. ૪૮.

સરદાર—તમે દરેક કવિતાનો અર્થ આપો અ-
વો બતાવોછો, પણ એ દોહરામાંથી કોઈ પ્રકારનો
સાચો અર્થ નીકળતો નથી, તે હું ખાતરીથી
કહું છું.

કવિ—અમે શું બતાવીએ! અમારી સરસ્વતી
માતા અમને સુઝાડે છે, એ દોહરાના ચોથા ચરણનો
અર્થ એવો છે કે "સવા" શબ્દની પાસે "ર"
લખીએ એટલે સવારનો વખત થાય છે; એવું સાં-
ભળીને પેલો સરદાર અચરજ પામ્યો.

પછી એક સરદારે પૂછ્યું કે વરસના બાર
મહિના કહેવાય છે. તેમાં ધર્મવાળો મહિનો કીયો
હશે? તે સાંભળીને કોઈએ શ્રાવણ, કોઈએ ભાદરવો
અને કોઈએ પુરષોત્તમ મહિનો કહ્યો. એટલે એક
કવિ બોલ્યો કેઃ—

દોહરો.

શું શ્રાવણ શું ભાદરવ, શું પુરષોત્તમ માસ;
રહે રાત દિન ધર્મ તો, ફાગુન વિના નિરાશ. ૫૦.

તે સાંભળીને કેટલાએક સમાજનો હસી પડ્યા,
અને કહ્યું કે એ દોહરો બેહૂદો છે. કવિ બોલ્યો કે
[illegible] ધર્મનો કીયો એમ પૂછ્યું
[illegible] ધર્મ એટલે યુધિષ્ઠિર અને
[illegible] મેં કહ્યું કે શ્રાવણ
[illegible] પણ અર્જુન વિના
[illegible]

[illegible]

દોહરો.

[illegible]

સરદારે પુછ્યું કે શહેરમાં દરિઓ ક્યાંથી આવ્યો ? ત્યારે બીજે કવિયે તે દોહરાનો અર્થ એવો કર્યો કે, " દરિઆપાર " એ શબ્દમાંનો બીજો કાનો જૂઠોછે, એટલે " દરિયાપરમાં " રહુંછું, એમ કહ્યું. પછી એક સભાસદે કહ્યું કે એક સ્ત્રીયે પોતાની બેનપણી આગળ એક દોહરો કહ્યો હતો, તેનો અર્થ મને સમજાતો નથી. માટે કોઇ કવિ અર્થ સમજાવે તો ઘણું સારૂં.

દોહરો.

જેઠ જતાં આવ્યાતણી, આપી ગયા પિયુઆશ;
જેઠ ગયો નહિ ને ગયા દસરા પછી દશ માસ. ૫૨.

તે સાંભળીને બધા સભાસદો વિચારમાં પડ્યા, અને કહ્યું કે દસરા પછી દસ મહિના ગયા પણ જેઠ મહિનો ગયો નહીં, એમ કહ્યું. તે વાત સંભવતી નથી.

પછી એક કવિયે કહ્યું કે તે સ્ત્રીના ધણીએ એવો દિલાસો આપ્યો હશે, કે મારો મોટાભાઇ ત્યાં આવશે, ત્યારે હું પાછો ઘેર આવીશ. ધણીનો મોટો ભાઇ તે સ્ત્રીનો જેઠ કહેવાય. માટે તે સ્ત્રીએ કહ્યું કે દસરા પછી દસ મહિના ગયા પણ મારો જેઠ ત્યાં જતો નથી. એવો એ દોહરાનો અર્થ છે, એજ મતલબનો એક સવૈયો નીચે પ્રમાણેઃ—

ઇંદ્રવિજય છંદ.

નાથવિદેશ ગયા દસરા દિન, શુણુ સખી મુજ વીતકવાતો;
જેઠ ગયે વળવાનું કહી, મળવાનું મને કહ્યો એમ ગયાનો;
કેમ બને મળવાનું કહી, રળવાનું દિલે બળવાનુંજ આતો;
જેઠદસરાપછીતોદસમાસ, ગયાપણજેઠહજુનથીજાતો.૫૩.

વક્રોક્તિઅલંકાર.

રાજાએ કવિયોને કહ્યું કે હવે વક્રોક્તિ અલંકારની કવિતા બોલો. ત્યારે એક કવિ બોલ્યો કે જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ મથુરાં ગયા હતા, ત્યારે ગોકુળમાં રાધિકાજી કૃષ્ણવિના બહુ ઉદાસી રહેતાં હતાં, તેમણે એક સખી આગળ કહ્યું કે એ રસિયો કૃષ્ણ જો અહીં આવે તો હું પુરી ચંદને ખૂબ ખર્ચ કરૂં. તે સાંભળીને સખીએ વક્રોક્તિમાં જવાબ દીધો, તેનો અર્ધો દોહરો રાધિકાજીએ કહ્યો અને અર્ધો સખીએ કહ્યો, તે નીચે પ્રમાણેઃ—

દોહરો.

એ રસિયો આવે અહીં, પૂજ કરૂં તો ખર્ચ;
સખી ઓરસિયો શું કરિશ, ચંદન આપું ચર્ચ. ૫૪.

મતલબ કે તારે ઓરસીયો શું કરવો છે, તૈયાર ચંદન આપું તે લઇને ચોપડ.

બીજો કવિ બોલ્યો કે એક ઠેકાણે જુવાન બેનપણીયો મળીને વિનોદ કરતી હતી. ત્યાં વરસાતના છાંટા થયા, એટલે એક સખીએ બીજીને મશ્કરીમાં કહ્યું કેઃ—

દોહરો.

અલી સખી જો આવીયા, આતારે " વર સાત;"

ઉત્તર.

હો તારે " વર સો " ભલે, શી મારે પંચાત. ૫૫.

મતલબ કે પહેલી સખીએ કહ્યું કે આ તારે વાસ્તે વરસાદ આવ્યા, પણ તેમાં વક્રોક્તિથી એવું જણાવ્યું કે સાત વર આવ્યા, ત્યારે બીજીએ કહ્યું કે વરસાદ આવ્યા ત્યારે તે ભલે વરસો, પણ વક્રોક્તિમાં જણાવ્યું કે તારે ભલે સો વર હોય, તેમાં મારે શી પંચાત છે?

એવામાં એક સોની બેઠો હતો, તેના ઉપર કંઈ વાત ચાલી, ત્યારે તે સોનીએ કહ્યું કે મને તો લોકો ઉપર બહુ દયા આવે છે, માટે માતાના સમખાઇને સાચું કહુંછું કે હું કોઇનું સોનું ચોરતો નથી, ત્યારે એક કવિયે વક્રોક્તિમાં દોહરો કહ્યોઃ—

દોહરો.

સ્વર્ણ ચોર સોની જુઓ, દયાવંત દેખાય;
દુબળાના સમ ખાય નહિ, માતાના સમખાય. ૫૬.

મતલબ કે શરીરે માતેલો હોય, તેના સમ ખાય છે, પણ દુબળાના સમ ખાતો નથી. માટે તે દયાવંત છે.

એવામાં ત્યાં એક બાઇ આવી તે નાતે ચારણ હતી અને તે કવિતા જાણતી હતી, તેણે કેટલીએક સારી કવિતા સંભળાવી અને ઇનામ માગ્યું, ત્યારે એક કવિયે તેની નિંદાનો અર્ધો દોહરો કહ્યો, એટલે તે બાઇએ ઉત્તરમાં વક્રોક્તિથી તે દોહરો પૂરો કર્યો તે નીચે પ્રમાણેઃ—

દોહરો.

કવિતા શીખિ ચતુર થઇ, પણ માગણની જાત;

ઉત્તર.

આ એણ તે દે મુજને, આન પાન બક્ષીશાત. ૫૭.

મતલબ કે જો તું મને તારી આ ગધુનો દોય, તો સારી પેઠે ખાવા પીવાનું આપ. કવિયે તેને આ-એણ કહી હતી. તે રાજાએ તેનું જુદો અર્થ કર્યો. તે સાંભળીને સભા રંજન થઈ.

રત્નાવળી અલંકાર.

દોહરો.

સુજનાચે "હરિ કૃષ્ણ"નો, જનમાં "મંગળ" રૂપ; "બુધ" "ગુરૂ"નાં જો "શુક્ર" ગણ, "શનિ"ની પીડાનસ.૧

આપ "પેરા કે" ગરમીપે, ખુબ "સુરત"ની તરફ; ઘુણી "નગર"ના લોકને, ઉભળે ખુશી અપાર. ૨

"પેંગ કા"ની ગલકે, એ "ચંદર" હિત ધાર; વસે "ભુજમે" "ચોર દરે", "સુરત" રાખીને ચાલ.૩

મનહર છંદ.

"પોતે ગા"મ રીતે એવાં "પેગ કા" મળીઓ ચાલ,
"સુરત" રાખીને જેવાં સંગતે સભામાં;
સંભવતા રૂપે જીપે "જ્ઞાન નગર"ના લોક,
"સિદ્ધ પુર"ના પણ રીતે વિવેક વાદમાં;
"ઝાંસી"પર રીતે વળી બબ્બલઆ જે પુરૂષ,
"સૂર"ચંદ્રિકાના પતિ રહે રાજ્યમાં;
"જોધપુર"લોની નારી એવે કરે નાટકે કામ,
ઘમે દલપત નામ મરે આપ ઘરમાં. ૪.

"અને વારી" રાખનો હું નથી વને વ્યાં આજ,
હાં"રે વર વારી" વળી તેર તું તો જેવો છે;
"આર ગ" આદર વિના તને નહિ આદર પણ,
"આપ રેહ" આવીએ ને રહકરી રેહીએ;
"એ"ની ઝરી અટકી છે, ને તો તું વખત કર,
અ"મુ ન"હી નીખુ જે ઉઠી શકે એવી છે;
હ"મુ લક"કી રેરે ન ખજો દલપત કહે,
"અમસ્ત" ને રૂપ દે દરી અવતાર રેહે છે. ૫

દોહરો.

"એ અટલ હં"ને ઉભરું, કરે કરે [illegible]
"જે તલ પર" ભણો અમે, [illegible] ૬

પ્રોળના રાજને આશીર્વાદ

દોહરો.

અનંત વિહિત જે વિકટ, [illegible]
ધમે ધુરંધર કેવરી [illegible]

છપય છંદ.

પા"અરિધર"[1] ભૂપાળ, સુજસ"ના[2] લોનિ સુખાગા;
રાખણ "હરદે રામ,"[3] વડી એ"જાળો[4] વાસા;
ગુર"વાઢો"[5] જોગવે, સદા "હાથી"[6] રહિ સાજ;
"દેવેશ્વર"[7] સમ હિત, "રાયસંદ"[8] તુલ રાજ;
તુજ "દેવ રામ"[9] રક્ષા કરે, "ગંગેશ"[10] પણ તુજ [illegible]
"[illegible]"[11] હો અધિક દિવસો, દિનદિન "[illegible]"[12] [illegible]

"એ છપ્પામાં કવિની આર પેઢીનાં નામ છે અને નીચે લખેલા કવિતમાં પેશવા રાજાની ૧૬ પેઢીઓના નામ છે.

कवित.

जाके जादौ कुलमे सबोर "[illegible]"[1] "[illegible]"[2]
"वालनोपा"[3] दृपाँको "[illegible]"[4] न चाहे है;
"[illegible]"[5] कोटिकोटिकरो "[illegible]"[6] [illegible],
"[illegible]"[7] मे सुनाने करो "[illegible]"[8] [illegible] है;
"दादा"[9] और "[illegible]"[10] [illegible]"[11],
[illegible] "[illegible]"[12] [illegible] "[illegible]"[13] [illegible] है;
[illegible] "[illegible]"[14] [illegible] "[illegible]"[15]
[illegible] "[illegible]"[16] [illegible] है. ९
[illegible]
[illegible] है;
[illegible]
[illegible] है
[illegible]
[illegible] है
[illegible]
[illegible]

1 [illegible]

2 [illegible]

પ્રશ્નોત્તર વિષય.

પ્રશ્ન બત્રીશી.

ઉત્તરના અક્ષરો આઠ.

पा	से	र	हे
रो	वा	जा	मो.

દોહરા.

પ્રશ્ન.	ઉત્તર.	પ્રશ્ન.		ઉત્તર.
[illegible]	પા.	ચોપડે રમે જુગાર;		પાસે.
[illegible]	પાસેર.	ક્યાં રહે જગકર્તાર.	૧.	પાસે રહે.
[illegible]	હે.	કવિતા શોભે કેમ;		રહે.
[illegible]	પા.	પમાયપછે શું એમ.	૨.	પાર.
[illegible]	રો.	દીપક શું બતાવ;		વા.
[illegible]	વા.	શોભિત [illegible]	૩.	મો.
[illegible]	વારો.	સેવક શું કરનાર;		સેવા.
[illegible]	રજા.	હેમ [illegible]	૪.	હેમો.
[illegible]	[illegible]	ક્યાં રહિએ [illegible] રાત;		ઘરે.
[illegible]	[illegible]	[illegible]	૫.	મોરે.
[illegible]	[illegible]	શું આપે [illegible];		વારો.
[illegible]	[illegible]	[illegible]	૬.	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]		[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	૭.	[illegible]
[illegible]	[illegible]	શું [illegible]		[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	૮.	[illegible]

ચતુર્થંવનું નામ શું, શું કહું સામો તીર;
કોણ થકી કાંચન કરે ! કોણ જને સુરવીર. ૯.

ઉત્તર-નારાચ.

ગુપ્તોત્તર—મનહર છંદ. ઉત્તર.

બાગ બેઠાને શું જાણું, સામા કાંઠાનું શું નામ;—ના. પાર.
કનક બનાવનાર કેમથી ગણાય છે;— પારસ.
પર ઉપકારી પ્રજા જાણે કે નારીએ જણી, પારસે.
દેરાગ સારસ કહો શા વડે મનાય છે; જાપે.
શરીર પીર કહો શેને થાય રાજ રાજ;—રને.
રેશમ ? વિના શેને વસ્તર વણાય છે; રુવે.
પ્રશ્ન ગુપ્ત પારસનો જવાબ દીધો જ્યાર;
જાણે ન અજાણ જાણને તો તે જણાય છે. ૧૦.

આઠ પ્રશ્નનો ત્રણ અક્ષરમાં એક ઉત્તર.

મળને વેપાર માટે જન કોને આમ જાય,
શાથી આ અનાજ મહારાજ આપી આશીએ;
ઘાસ ઘણું નેય ત્યારે પશુ શાથી પેટ ભરે,
રૈયતનું વેર તો પાયરે કેટલા લોએ;
શાથી સરોવર રહે શાથી શેવડી ઉગાય;
બોલીએ જે બોલ તેને શી રીતે સંભળાએ;
જે મરે સમાન કામ શાથી રહે તેનું નામ,
પ્રશ્ન ગુપ્ત ચિત્તમાં પહિયે કહ્યું પહિયે. ૧૧.

પુનઃપ્રશ્ન.

ત્રિગુણ પ્રબંધ પાગ કેમ એગણાર બની;
શું કરે સાગર મોટો ચાવચો વિરમ છે;
શું કરે ગજેન્દ્ર ને શું કરે કરુ રત ને,
સૂર્યની માટ શું નામ, કહો તે સુગમ છે;
ઠીક પવનને શું દ્રવ્ય, પછી ધરમાં ગણાય;
આગ્રો કહે કહો લખો તો મારા સમજે;
ચોરી પરદેશને ધન, દાજ, સ્રી, જાકર,
માગ મેથી તેથી સાથે સમજી મરમ છે. ૧૨.

પુનઃપ્રશ્ન

શું કરે ગુરુ શિષ્યને, (બો) શું રાખે છે જેથી જન (કોષ)
ચેલા દેવાથી કોને નમે કહેવાય છે; (બોલતો)
ચોકું મહણ કરે (ઝો, રજસ) શા ઘણા છે એક દશ, (કોરવિરડ)

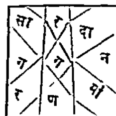
૧ મરેલું મન મારાથી.

જોગી વિના તલસતી, સ્રી, કોઈ જણાય છે; (જોગવિરહો.)
ઘણું આવે શહેરનું રક્ષણ શી રીતે થશે, (જોગર્નિવજ્રોચ.)
રુક્મણીના ત્રણ પ્રશ્ન પછીથી પુછાય છે;
કોઈ સુખી, ! ઘાક કેમ કરુ !, શિવસુત કોણ,
જોમણી, દશ, સેનાની ઉત્તર અપાય છે. ૧૩.

પુનઃપ્રશ્ન.

વાણીની દેવી તે કોણ (શારદા) કોણ મોટું સર્વે થકી, (ગગન.)
ખરો શુરવીર તે જણાય કિયા કામમાં; (રણમાં.)
રમાવલ્લો દાવ કોણ, (ગજર) કહો ત્રીજો ગણ કિયો, (રગણ);
કીરતી વિશેષ મળે કહો કિયા કામમાં; (દાનના)
શો, ની સાથે કિયા ત્રણ અક્ષરે વેપારી નામ, (શોડગર.)
કિયા વાકયમાં ગુણ ગવે ધરી ધામમાં; (રામના)
કહે દલપતરામ ઉત્તર આઠેને આપ્યા,
સારદ, ગગન, રણમાં, એ ત્રણ નામમાં. ૧૪.

ઉત્તરનું કોષ્ટક.

ગુપ્તોત્તર—દોહરા.

શું ! જેથી મેરે જમિન, કિયો પક્ષ શિવરાત;
ઉત્તર જો નહિ આવડે, બાણ ઘણ, વદ', જાઓ ભાઈ.૧૫.

ઉત્તર:—દુણ અને વદ.

"ષડરિપુ" સાથે શું કરું, "સ્નાયદન" શું ત્યાગ;
ઉત્તર જો નહિ આવડે, ના કહું વદત. ૧૬.

—

ઉત્તર:—વઢ અને વાસુ.

૧ એ મમનું નામ છે.
૨ ષડરિપુ-કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સર

સોરઠો

છે રધિુ તૈયાર પણ બગાવણ વાસણવિના;
શો કરિયે આહાર ઉત્તર ઉંવો ખાટલો. ૧૭.

ઉત્તર—"ખાટલો" એ શબ્દને ઉંધો વાંચીએ એટલે "લોટખા" વંચાય.

ચોપાઈ.

"અમે"હતા ત્યાંકવિજનકોય,"રિકા"બિજાલોલાવ્યોજોય
ત્યારે ચારે અક્ષર બેશ, કીધો કહો ત્યાં લખીયો દેશ. ૧૮.

ઉત્તર—અમેરિકા.

ઉત્તરાલંકાર દોહરો.

[2]કાં નવિનાં અડવાં ફરે, કાં શાનું શુભપાત્ર;
કોડીમાં ફળ નીપજે, કેને માથે માત્ર. ૧૯.

ઉત્તર—કાનાવિના, કાંસાનું, કોડીના ઝાડમાં કે અક્ષરને માથે માત્રા હોય.

મનહર છંદ.

શાપછે સદા અશુભ શાકને સોંપાય ધન,
શી રોજ સુવરતુ છે સુવાવડીની જાતને;
સોનાની સુમાળ એક સુંદરીને ગળે શોભે,
શેનો હોય તે સરસ અંગરખો આતને;
સો નારનો ધણી ધારી શકે એક પત્ની વ્રત,
એક સતી આતુર થૈ ઇચ્છે વર સાતને;
કોડીમાંહી ફળ થાય ફુલ્યો એવા પ્રશ્ન શુણી,
એજ વાક્યો ઉચ્ચારીને વાળી ટુંકી વાતને. ૨૦.

ઉત્તર—શાપ, [3]શા, કને, શીરો, સોનાની, શેનાનો સોનારણનો, વરસાતને, કોડીમા.

સમશ્યા પૂર્તિ.

ઈંદ્રવજ્રા છંદ.

મિત્રોતણા દામ કશુંશી કેને,બીજાને બિજો ભાગ દશાંશ દેને;
સાડે પુરા કેમ કર્યાંજ એને, ગોવિંદ દામોદર માધવે ને ૨૧

ઉત્તર—ઉપજાતિ વૃત્ત.

ભાગે રૂપૈઆ સમ દીધ આના,તથા અધેલા પણ તેસમાના;
ચડી તથાપિ વળિ બાર પાઇ,તે આપનાં પાઇ પુણીમુકાઇ. ૨૨

સમશ્યાઓ.

મનહર છંદ.

નેતરવાળી છે પણ એ કદી અનાજમાંથી,
કાંકરા ન કાઢે કે ન હાક માક હામની;
પગ સાજા સારા પણ પતિને ન પાણી પાય,
ભુજા છતાં ભોજન ન ભુંજી આપે ભામની,
પ્રજાતો પ્રસવે નહિ જેથી વંશ વૃદ્ધિ થાય,
નાજુક દેખાય ને લેખાય નારી નામની;
નાણું નાંખી એની લાવી રાખી દલપત કહે,
કેવળ કજાત ઘર શોભાવાના કામની. ૧.

ઉત્તર—ઈંદ્રવિજય છંદ.

સ્વામી મને શણુગાર સજે, ન સજે પણ હું ન રહુંજ રિસાઇ;
કોઇસમે કરી બાબત કારણ, લાજ તજી ન લડું જ લડાઈ;
હુકમ હોય તહાં રહુ બેઠી, ખમું સુખ દુઃખ રહું ગમ ખાઈ;
એજ ગુણે દલપત્ત ગુણો, ખુરશી કહે હું ગુણવંતિ ગણાઈ. ૨

દોહરો.

નેતરછે પગ હાથછે, નારી જાતે નામ;
ખુરશી સુતા શ્રીમંતની, કરે ન પતિ ઘરકામ. ૩.

મનહર છંદ.

ગાત્ર જેનાં ગોરે રંગ લુંશલી વિભુની અંગ,
સજાગની પુણી સંગ તેવો તપધારી છે;
કોઇ લઇ જાયનો ત્યાં જાય ખવરાવ્યું ખાય,
નહિતો સદાય સ્થિર રહે નિરાહારી છે;
ધુણી [1]ઝભછે તથાપિ મુનિ વ્રત રાખે મુખ;
તુંડગ છે જોર કાને નોળીક્રિયા [2]કારી છે;
એણે એકી કાઢેલું તે દેવને નૈવેદ્ય થાય,
કહે દલપત બાવો બાળ બ્રહ્મચારી છે. ૪.

છપ્પો.

ચતુર શિર ચોટલો, કરી તતખીર તપાસ્યો;
ગજ પોલા આકરો, બરતરે લાંબો બાસ્યો.

---

૧ (અમે) એવા બે અક્ષર હતા ત્યા બીજા તો રિકા અક્ષર લાવ્યો. ૨ નવિ જેનાં છોકરાં અડવાં કેમ ફરે ? કેમ, શાનું સાર વાસણ ગણાય ? કીકરની કોડીમાં ફળ નિપજે ? કીઆ અક્ષરને માથે માત્રાહોર ? એ પ્રશ્નના ઉત્તર એજ દોહરામાં છે.
૩ શાકુકાર.

૧ ઝભ-કડછો. ૨ મોઢેથી ખાતું પીતું ને તે પાછું મોઢેથીજ કાઢતું તે. અથવા નાકે પાણી પીવુ, મુકે પાણી ખેંચવું ઈત્યાદિ પણ નોળીક્રિયા ગણાય છે.

[illegible], અધિક અવ [illegible] ઉમેરો;
[illegible], [illegible] આઠે ગુણ મેળો;
[illegible] સજ્જો, દેખી દલપત [illegible];
[illegible], મન [illegible] કર્યા. ૫.

કાદરો.

[illegible], કરજો [illegible]
[illegible], દેખો એનો [1]રૂપ. ૬.
[illegible] નહિ, નહિ [illegible] નહિ હાથ;
[illegible] આવશે, ત્યાં [illegible] લ્યો સાથ. ૭.

ઉત્તર—આકાશ.

[illegible] નામમાં અર;
[illegible], એ [illegible] સાર. ૮.

[illegible] ચોપાનિયું અધિકમાસનું.

[illegible], [illegible] વસ્તુ અનેક;
[illegible] છે, એ [illegible] એક. ૯.

ઉત્તર—રૂપૈયો.

[illegible] કરે, નીર કુંડમાં ન્હાય;
[illegible] ફરે, [illegible]. ૧૦.

ઉત્તર—[illegible] અથવા સોનું.

[illegible] ધરે, [illegible];
[illegible], [illegible] ધરે [illegible]. ૧૧.

ઉત્તર—[illegible]

[illegible]
[illegible] ૧૨.
[illegible]

ઉત્તર—[illegible].

[illegible] પછી [illegible].
[illegible] ૧૩.

ઉત્તર—[illegible] ભરવાની પાટી.

[illegible]
[illegible] ૧૪
[illegible]

ઉત્તર—કવિ.

"[illegible]" [illegible] વિનત.
[illegible] ૧૫.

ઉત્તર—દલપત.

[1] [illegible]

પાંસઠ, [illegible], [illegible], કરી [illegible] સાર;
પછી રહી સહુ પાંસઠી, તે નામે હું નાર. ૧૬.

ઉત્તર—ઓદીચણ.

ગોરાણી [illegible], [illegible];
પછી રહ્યો રવિ પાંસઠી, તે નામે હું જાણો. ૧૭.

ઉત્તર—નાગરાણી.

સાગર હિત [illegible] સહન, [illegible] ગરીબ નાર;
વચ્ચે પર કરિયે "[illegible]"માં, એવી અમારી જાત. ૧૮.

ઉત્તર—ખલાસી અથવા વાધરણ.

મતલબ કે સાગ–રહિત એટલે સાગનાં લાકડાં
[illegible] પર કરિયે, અને વળી "વાણ"
શબ્દની વચ્ચે "ધર" લખીએ એટલે "વાધરણ."

[illegible] [1][illegible] ગયો, ગયો યુધિષ્ઠિર [2]વીર;
[illegible] પતિ પણ ગયો, ધરે કેમ કરી ધીર. ૧૯.

સમસ્યા પૂર્તિ—મનહર છંદ.

"પુત્ર વર્ષ પાંચનો ને બાપ માસ બારનો."

[illegible] પાસે પોતે રહ્યો,
[illegible];
[illegible] પછી [illegible] લેવા,
પિતા તેનો [illegible] પછી [illegible] ચારનો.
[illegible] રાખ્યો,
એને [illegible] એક વર્ષ [illegible];
[illegible] દલપત [illegible];
પછી તે [illegible] પોતાનો [illegible] આગે,
પુત્ર વર્ષ પાંચનો ને બાપ માસ બારનો. ૨૦.

"સાસુ પરણેલી પણ સસરો કુંવારો છે."

[illegible] પુત્ર. એક [illegible] છે,
[illegible] તેને વરનારો છે;
[illegible] એક [illegible],
[illegible] કુંવારો છે;
[illegible] દલપત [illegible]

[1] [illegible] [2] [illegible].

3 [illegible] કરીને પુછે છે કે હું
[illegible] કહું કે તે [illegible]
[illegible] તેને [illegible]
[illegible] જુદી જુદી [illegible]
[illegible] પ્રતિમાનો
[illegible] કહું [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]

ચાર ફેરાફરે તેજ પરણ્યું પોતે ગણાય,
એવો ધરણીમાં બધા હિંદુઓનો ધારોછે;
પુછ્યાથી પ્રતિ ઉત્તર જમાઈ તેનો કહે જે,
સાસુ પરણેલી પણ સસરો કુંવારો છે. ૨૧.

"મતલબ કે પીંપળો ફેરા ફરેલો નથી."

"પ્રભા કર પેખી ચિત્ત હરખ્યું ચકોરિનું."

ચંદ્રવિના ચકોરીના દીલમાં દેખાય દુઃખ,
પતિવિના પ્રૌઢ દુઃખ ગણો જેવું ગોરીનું;
ઉઘાડી ઉઘાડી આંખ આદિત્ય આભાસ દેખી,
બીહે જેમ બાળ દેખી [1]અશન અઘોરીનું;
અસ્ત થાય સૂર્ય તો સમસ્ત વ્યથા વ્યસ્ત-થાય;
જાણે જોઉ ચંદ્ર રૂપી ડોળ જુવા ફોરીનું;
જોયું વળી જેવે સમે એવે સમે આથમનો,
પ્રભાકર પેખી ચિત્ત હરખ્યું ચકોરિનું. ૨૨.

"હ ય વ ર લ, ચ ટ ત ક પ."

દોહરો.

પરમાર્થે તજ પ્રાણનું, શિઠ મન ધર સંકોચ;
હયવર લઈ હથિયાર ધરિ, ચટ તક પરજાઇ પહોચ. ૨૩.

"ત્રગડે ત્રણ."

છતે એકને એકલો, કદિ બેને પણ કોય,
પછી કહ્યું છે પાકમાં, ત્રગડે ત્રણ જો હોય. ૨૪.

"બે બગડે બાવીસ."

બાવા મોક્ષ જાશ જો, બાવી નહિ પરણીશ;
બાવો થઈ બાવી વરે, બે બગડે બાવીશ. ૨૫.

ચોપાઈ ચારતાળની.

એક હતી બાવી બીજી જ્યારે આવી;
તેનું લડાઈ શિખાવી, બે બગડે બાવી. ૨૬.

"બગડે તગડે તેવી."

દોહરો.

અભિમાની જન કુપથી, ઓ બગડે શું એવી;
એને વળી એવી મળી, બગડે તગડે તેવી. ૨૭.

"બે એકડે અગ્યાર."

અવગ પડીને એકઠા, આડક ધન લેનાર;
સપીને સાથે વસે, બે એકડે અગ્યાર ૨૮.

"બે તગડે તેવીશ."

સરખે સરખા તો લડે, વિનની સામા વીશ;
જેહ મરણિયા થૈ પડે, બે તગડે તેત્રીશ. ૨૯.

દોહરો.

એક કોઈ કુળવાનને, પ્રાપ્ત થયો નહિ પુત્ર;
ફરી ફરી પરણીને કર્યા, નવાં આઠ ઘરસુત્ર. ૩૦

"આઠ નવાં બોંતેર"

એક નવું કે બે નવાં, ચારે કાળો કેર;
બોલે પરિયા બાપના, આઠ નવાં બોંતેર. ૩૧.

મનહર છંદ.

"જનેતા જણી દીકરે."

સુરત શહેર માંહી ત્રાસતણી લાશ [1]થાશી,
બહુ લોક બાપડા ખુદાની બંદગી કરે;
તણખો તેનો તનુજ ઉડી તેના તાપમાંથી,
આપમાંથી લાશ અન્ય થાનકે ઉભી કરે;
ભયાનક રસની ભવાઈ તે નવાઇ જેવી,
છાપરે છવાઇને છવાઇ ઠામ ઠીકરે;
ઊક દલપત કહે, છે નહિ છુપાણી વાત;
ઘણે જને જાણી જે જનેતા જણી દીકરે. ૩૨.

પછી રાજાએ કહ્યું કે હવે વચનવિવેક વિષે બોલો.

વચનવિવેક બાવની.

કુંડળિયા તેરક.

વદીએ વેણ વિચાર કરી, શાંત થાય સુણનાર;
સ્નેહ ઉપજે સર્વને, ખચિત ન ઉપજે ખાર;
સુણી ખાર ખચીત ન કોઇ કરે, કથનો સુણવાવળી કાનધરે;
ખુશીથી જન સૌ કહે વાત ખરી, વદીએ મુખથી સુવિચાર કરી. ૧

વાતવિષે વશિકરણ વિધિ, રહિછે રૂડી રીત;
વેર ઉપજે વાતથી, પરમ ઉપજે પ્રીત.
ઉપજે પુરી પ્રીતનિ રીત રૂડી, ઉરમાંથી અદાવત જાય ઉડી;
અણદોસ્તી છતાં પણ દોસ્તી દિસે, વશિકર્ણ વિધિ ખરી
વાતવિષે. ૨

વાતથકી વખણાય નર, વાતથકી નિંદાય;
વાતથકી હલકો પડે, વાતે કિમ્મત થાય;
ફિર કિમ્મત વાતથકીજ થશે, હલકું વદશે હલકોજ હશે;
નરને કદી નિંદ્ય એજ નકી, વખણાય ઘણો નર વાતથકી. ૩

1 અશન—ખાણું.

1 થાશી—સંવત ૧૯૫૩ ના ચૈત્ર માસમાં.

મનમાં જેવું મનાશે, એમજ મન જનાર;
એવાકાર એવો હો, જે એવોજો આકાર;
મનમાં એવોજ આકાર કરે, મુખમાં વચન મનમાં ધરે;
નહિ ઉપજે[illegible]મનમાં, મનમાંવિના[illegible]મનમાં. ૪.
કોને કીમત કેમની, પારખ કરે પ્રમાણ;
વચનકારે આ વિશ્વમાં જનની કીમત જાણ;
જનની કર કીમત કેનુંધારી, વળી તેહનો કીમત તેનુંધારી;
[illegible] કીમત કેમતણી, કોને કરકીમત કેમતણી. ૫.
દુર્જન દુર્વચન કહી, દેખતવે દુઃખ આય;
સજ્જન કરે સુખ કથી, સમાધાન સદાય;
[illegible], અતિદુઃખિયો [illegible];
પુરેશ થો પુર્જનવાણી, દુર દુર્જનને દુરવાણી. ૬.
વચનો દુર્જો ઉપરેશનાં, ધરે અધર્મી ધર્મ;
વચનો શુદ્ધને વિવનાં, કઈ જન કરે કુકર્મ;
જનકે કુકર્મ અનેક કરે, વચનો ખાતાં નિજ કાન ધરે;
[illegible]. ૭.
વચન સુણી વિરાગી થઈ, સઘ તજે સંસાર;
વચન સુણી વિષયે ભની, પછી કરે અવિચાર;
અવિચાર કરે વચનો સુણીને, ઉપજે [illegible];
[illegible]. ૮.
વચન સુણી વિવેકની, અતિ કરે ધરો ભાવ;
નહિતો નર થઈ વચન સુણી, કપટ કરે કરાવ;
કપટ બહુ જે કરાર કરે, દિલમાં અનીતિ ઘણી ન કરે;
[illegible]. ૯.
વચનથકીજ વિરામ કરો, નર બહુ નર્ક જાય;
વચનથકીજ વિશુદ્ધ થઈ, જગમાં સ્વર્ગ પમાય;
જગમાં [illegible], [illegible];
વચનેથકી [illegible], વચનેથકી [illegible]. ૧૦.
વચનથકી સુખ વિશ્વમાં, વચનથકી દુઃખ પીર;
વચન ખરતાં ખગખગી, નયને વરસે નીર.
નયનેં વરસે બહુ નીરસદા, [illegible];
[illegible]. ૧૧
ઘર ટકે તરવારનો, વીરનો પણ તેમ;
કદી નારેકે કાયરનો, જીવ કપાયો જેમ,
[illegible];
[illegible]. ૧૨.
સિદ્ધ બહુવી વચનથી, વચનથકી વેપાર;
વચન વિના પણ પ્રાણીનો, શેમાં ભાવ ભભાર;
[illegible]
[illegible]. ૧૩.
વિનુ વિચ વાતની પણ, નમ બધુ પણ તે ઉન;
વચન વણુ આ વિશ્વમાં, ઉત્તમ બનુ અતુલ;
[illegible];
[illegible]. ૧૪.
આદરથી આવકાર કર, ખરેખર મનમાં ધીર;
બહુ જનમાં ક્રમ એવું, તેનો સહજ દામોદ;
[illegible], [illegible];
[illegible]
વેષ ધરિ જ બધ, આનંદ નહિ,
વિદ્ પરિત પારસ, આપી જે દુઃખધન;
દુઃખધન [illegible], [illegible];
[illegible]. ૧૬.
વચન ઉપરે મોતથી, વચન પખાઉ મીત;
વચન સરજે લોકમાં, કથા સમથી મીત;
[illegible];
[illegible]. ૧૮
વિદુથી વિષપણ પણ, ધરે રહે ધરિતાઈ;
કકુકારી દુઃખ વેઠથી, મને કદર નહિ કાંઈ;
નહિ કાંઈ કદર ખરર રહે, વચનો [illegible];
[illegible]. ૧૮.
ખળ દુખિત ક્રમો કહે, મરે ઘરી કે ઝાગ;
વચન ન સમું જાળશ, કરો સ્વય તતકાળ;
તતકાળ સુખી કરજો તમે, [illegible];
[illegible]. ૧૯.
મધુર સુણે મેથી, તે સુણો વિષે ન આવ,
મૂ દી જાને જે જુઓ, એમ ન સ્વર ઉત્સાહ;
[illegible];
[illegible]. ૨૦
સુણો રોને ભાવશે, દુઃખ મેળશા [1] ઋખ,
કુવચન રોશે દુખિત મુખ, સુવચન સજ્જન મુખ;
મુખસજ્જનનેહુમતવેષવસે, [illegible];
[illegible]. ૨૧.
સાભથી અમ નીસરે, સારંગીનો સહ;
જેમજ સારંગીથકી, નહીં થપનો નાદ;
[illegible];
[illegible]. ૨૨.

[1] રેખ—શ્રાદ્ધ.

ઉંધેલો જન ઉચરે, એમ ઉચરે એક;
એક વિચારી ઉચરે, વધતો ધરી વિવેક;
વધતાજ વિવેકથી એકવદે, રૂડીરીત મનુષ્યની રાખી રૂદે;
વણકારણતે કથવાનકરે, ઉત્રમાંજનજેમ વૃથાઉચરે. ૨૩.
એકતણા અક્ષરબધા, લખીરાખે સઉ લોક;
દેતેનું દ્દષ્ટાંત પછી, ફૂંક તુલ્ય નહિ ફોક;
નહિફૂંક બરાબર ફોક થશે, હિતકારી હજાર તણાજ હશે;
કરશેશુણીલોકકબૂલવણા,અતિલાયકઅક્ષરએકતણા. ૨૪.
દુષ્ટપણું દેખાડતાં, દુષ્ટ વચન દ્દષ્ટાંત;
એમ વચન અજ્ઞાનીનાં, ભારી ભરેલાં ભ્રાંત;
બહુભ્રાંતિભરેલબણેલભુંડાં, અઘટિત અનર્થઅધમીઉંડાં;
ગરબિતદિસેઅભિમાનઘણું,પરખાયકુવાક્યથીદુષ્ટપણું.૨૫.
રાવણનાં શિશુપાળેનાં, કંસતણાં જે કહેણ;
આજ સુધી આરોપ્યછે, દુનિઆમાં દુખદેણ;
દુખદેણ કુશીળ કથેલ દિસે, કવિયે કિધ દાખલ ગ્રંથવિસે;
કથનોનિજકુળલજાવણનાં,શિશુપાળઅનેવળીરાવણનાં.૨૬
ગણતાં નહીં ગણાઇએ, જગમાં તેની જોડ;
બોલી તેવી બોલીએ,ખલક ન કાઢે ખોડ;
નહિખોડકઢાય ખચિત ખરી, વદીયેમુખ એમવિવેક કરી;
વળીસજ્જનસ્નેહકરેશુણતાં,નગણેખળમાંગણતીગણતાં.૨૭
દુર્વાપૂને દુર્વચન, બહુ વિધિ કરે બગાડ;
વિખથી વધતો વિશ્વમાં, ભળી કરે ભંભાડ;
ભજવાડ કરે ભુવિ મંડળમાં, પકડે નરને નિજ ફંદળમાં;
નથકાયપછીકદિયેનિકળી, દુરવાણઅનેદુરવાક્યવળી. ૨૮.
પરખો પાત્ર કુપાત્ર પણ, જેમ શબ્દ શુણિ જોઇ;
કંસારે કીધું ઘડી, કે કુંભારે કોઇ;
કંઇકોઇકંસાર કુંભારઘડે, પરીક્ષા સઘ શબ્દથકીજ પડે;
રણકોનિકળેસ્વરએસરખો,પછીપાત્રકુપાત્રતમેપરખો. ૨૯.
છે સુખમાં કે શોકમાં, ચંચળ કે જડ ચિત્ત;
પ્યાર ખાર પણ પરખીયે, વચન શુણી વિપરીત;
વિપરીતશુણી વચનોજનનાં, કળીયેવળીકારણ તોમનનાં;
ઉચરેનિકળેફુરનોસુખમાં,સમજાયપછીદુખકેસુખમાં.૩૦.
ગુપ્ત રહે નહિ ગુણ કશા, શુભાશુભ સરખાય;
ધારે વેશ નરેશનો, પણ વચને પરખાય;
પરખાયજ પામર નેદ્રપતિ, પરખાય જરૂર ગૃહસ્થજતિ;
વપુએવિભુનીકદીધારીકહે, ગુણકર્મકદાપિનગુપ્તરહે. ૩૧.
વેશ ધરી વૈષ્ણવતણો, નિંદે અંબામાય;
ધીક આવતાં છટકીને, હે અંબે ઉચરાય;

ફુચરાયએંએનિજઆનનથી, જનશક્તિઉપાસક જોમનથી;
ખુશીથાયકદીપણવાતખરી,ફગવાયહુવૈષ્ણવવેશધરી. ૩૨.
હશે હૂંસ કે દ્વિજ તે, ગધેથકીજ ગણાય;
સજ્જન દુર્જન વચનથી, જગમાં તરત જણાય;
જગમાંહિજણાય ભલોનભલો, નહિગુપ્તરહેસબળોનબળો;
પુછ્યાગાઠવિનાજપ્રસિદ્ધથશે,જ્યમજાણીયેધૂર્તકેદ્વિંગદશે.૩૩
બાળપણાથી બોલતા, અદબ શીખીયે એમ;
મેળવીયે બહુ મિષ્ટતા, જનમન રીઝે જેમ;
જનજેમ રીઝેશુણી શાંતથઇ, નહિ દૂષણકે કદી દૂર જઇ;
કરણાકરશેજકૃપાળપણું,શિખીયેશુભબોલજબાળપણે.૩૪.
રસ્તાનું પછીથી પડે, ચડે કોઇને ક્રોધ;
બોલ ન એવા બોલીયે, વધતો થાય વિરોધ;
વધીજાયવિરોધ સુબોધટળે, સુરબાદિસે નહિમાવ મળે;
નકશુંનવથાયસહાયનડે, પછીથીઅતિશેપસતાવુંપડે. ૩૫.
બોલથકી બખશીશ બહુ, મળે સહિત સનમાન;
બોલથકી બહુ લોકમાં અધિક મળે અપમાન;
અપમાન મળે અપકીર્તિ વધે, શુભકારજ એથીન એકસધે;
કલકાપડ઼પેંનુણતોલથકી,બખશીશમળેબહુબોલથકી.૩૬.
કથનો બીજાં કાટસમ, સાંધા તોડણહાર;
સામાં મન ભેગાં કરી, ટાંકે ટંકણખાર;
જ્યમ ટંકણખાર લગાર પડે, ત્રુટફાટ ટળે બની તેહવડે;
સમસજ્જન શબ્દ સિધા પથનો, અને કાટસમાન બીજાં
કથનો. ૩૭
ધન અર્પણ કીધાથકી, પરમ ન ઉપજે પ્રીત;
મધુર વચન શુણી મનવિષે, ઉપજે સ્નેહ સુરીત;
શુભ રીત સનેહવિશેષ વધે,બહુ કાળથી એવીજ રીત બધે;
દરિયાફ કરો દિલ દર્પણથી,ઉપજેન પ્રીતિ ધનઅર્પણથી.૩૮
અનઅ રહી અમલ કરે, દે પ્રતિમાસ પગાર;
તે માટે નહિ તેહથી, લાગ્યો સ્નેહ લગાર;
નહિ સ્નેહલગારથયો મળતો, અનઅઇ થકીજ ઉકપોઅગળે
ભુપ સાથ લઆપછી સુભટડા,ઉપરીજનએથીરચાઅનઅ.૩૯
વિના પગારે પણ વળી, પળમાં અર્પે પ્રાણ;
જે કદી મીઠી જીભથી, બાંધ્યું પ્રીત બંધાણ
પુરીપ્રીત બંધાણથી પ્રાણ દિયે,કવિ પંડિત લોક પ્રમાણ દિયે;
ઉપજેનહિ મિષ્ટ ઉચ્ચાર વિના, પરિપૂરણ પ્રીતપગારવિના.૪૦
માત પિતા સુત સુંદરી, દુશ્મન થઇ રહે દૂર;
વચન મિષ્ટ વણસમો, રહે હમેશ હજૂર;
દરરોજ હમેશ હજૂર રહે, ...બાળ ચિત ખૂબ ખચીત ચહે;
રણીનેનીજવાણીગમેચહિતા,મનમાંન...ઐનિજમાતપિતા.૪૧

પરણી નારી પરહરે, કુળવાળી રૂપાળી;
રાખે ગુણમાં ગુણહીણી, કુબડી કે બહુ કાળી;
બહુ કાળી અને કુબડી કુલટા, વશિકર્યું સુશબ્દ વદે સુલટા;
ઘરમાંહિ રહે થઇને ઘરણી, રહી પીયર પેટ ભરે પરણી. ૪૨
પેટલહો સુત તે નહીં, પામે પૈસા એક;
પિય થઇને સુત પારકો, છત ભર્યો પામે છેક;
છત છેક ભર્યો હરી હાથ કરે, વિનતી થકી ઉચ્ચાર રૂપ ઉચ્ચરે;
કરધાર બને ભર્યો બેટલો, પરઘેર વસે સુત પેટલડો. ૪૩
વખાણનાં પણ વચન છે, વચન સુગીત રસાળ;
નરનિંદાનાં વચન છે, વચન એકારી આળ;
વચનેયોગ એગરી આગ છે, વચનેયોજ અંતર આગ છે;
વચનોરૂજતીક્ષ્ણખાણતણું, વચનોજવિશુદ્ધવખાણતણું. ૪૪
ધર્મ કર્મનાં વચન છે, વચન કટાણાં રાગ;
વચનો પ્રભુની પ્રાર્થના, વચન રમૂજ્યા રાગ;
રસિયા શુભ રાગથી રાવરીઝે, ભગવાકયગુણીજનસર્વ ભીંજે;
વચનો મન ભેદક મર્મતણાં, વચનો શુભ ધોરણ ધર્મતણાં. ૪૫
ભણે ભણ્યો ભર્યો ભાતથી, બહુ વિધિ ભાષ્યા બોધ;
વચન ન શિખ્યો વિવેકનાં, તે નર ખરને તોલ.
ખર તોલ દિસે નર તેજ ખરો, ઉચરે ઉર જેમ રૂડો ઉનરો;
જનરોનહિપૂનરોવિવેકશિખ્યો, ભણિભાતવિશેષભલેભણ્યો. ૪૬
અધિકારી થઈ ઉચરે, કુવચન ઝેર સમાન;
ભણ્યા ભુંડને જેમ ભણે, સેનાપતિનો સ્થાન;
જેમ સ્થાન ભણે નરનાથવડો, ન મરાય ધડો હરીદાયતણો;
પણ ગાળ વદે જન દૂર જઇ, ઉચરે કટુ જે અધિકારી થઇ. ૪૭
પંડિત કે પૃથ્વીપતિ, સદ્ગુણી કે શ્રીમંત;
વિના વિવેક વચન વદે, અઘટિત દિસે અનંત;
અઘટિત અનંત અશુદ્ધ દિસે, વળી રાજનીતિથી વિરૂદ્ધ દિસે;
મનમાંહિ મસે જનની કુમતિ, કરી પંડિત કેમ થયો પૃથ્વીપતિ. ૪૮
ભણતાં કરી થોડું ભણ્યો, શીખ્યો વચન વિવેક;
સભા વિષે તેને ભણ્યો, એ ગુણ પામી એક;
ગુણ એક અનેકનો ઉપરી, નહિ જાણવું કારણ જાડું જરી;
શુભ વાકયથી સજ્જન ભેદ ભણ્યો, ભણતાં નર જે કરી
થોડું ભણ્યો. ૪૯
સ્થાન ધુક ને ગધેડો, મહિષી ને માજાર;
ઉર કાગ ખર સ્વર સુણી, ચડે નિંદે સંસાર;
સુણી સર્વ સંસાર ધિક્કાર કરે, શુક કોકિલનો સતકાર કરે;
નહિ ધોક જાર જહાનડો, સ્વરમિષ્ટનહીંધુકસ્થાનડો. ૫૦

રાજકુમારે રીઝને, કહ્યું ખસેડી આમ;
પૂછયું બીજા પ્રીતથી, માન દીધું શા કામ;
દીધું માન કહો કુણ કારણથી, કહ્યું કે અપશબ્દ ઉચ્ચારણથી;
રસના અપશબ્દની ટેવ રહે, બગડે મુખ રાજકુમાર કહે. ૫૧.
ભાવની વેણ વિવેકની, રચી સરસ શુભ રીત;
વાંચી સુજન વિચારશે, પૂરણ રાખી પ્રીત;
પરિપૂરણ પ્રીતનિ રીતથકી, લિખતાં શુધ બુદ્ધિ વધેજ નકી;
દલપત કહે નશીબાત ભણી, શુભભાવની વેણ વિવેકતણી. ૫૨.

દોહરા.

અધમ વચન અભિમાનનાં, અધમ અનીતિ વેણ;
પરનિંદાનાં પણ અધમ, અધમાધમ [1]કુટકેણ.
વચન શુદ્ધ તો વિનયનાં, સત્ય સહિત પણ શુદ્ધ;
પરમશુદ્ધ પરહિતતણાં, વળી નહિ સમય વિરૂદ્ધ. ૨.
શુદ્ધ વચન પણ સમય વિણ, દિસે વિરૂદ્ધ વિશેષ;
રામનું નામ વિવાહમાં, મતર્જન પાસ ગણેશ. ૩.
સુંદર ગીત વિવાહનાં, મરણ સમે ન ગવાય;
મરણા રસમય રૂદણાં, ન વિવાહે વખણાય. ૪.
રામનામ પોપટ પઢે, અર્થ ન જાણે એહ;
શબ્દ વદે સમજ્યા વિના, તે પણ સરખો તેહ. ૫.
પાત્ર પરીક્ષા પ્રથમ કરી, વદીયે વચન સદાય;
પાત્ર હોય પાશેરનું, શેર ન કદી સમાય. ૬.
ઉલટું બગડે પાત્ર એ, વસ્તુ વ્યર્થ વહી જાય;
પાસે બીજાં પાત્ર પણ, બગડેલાં બહુ થાય. ૭.
વચન વિવેક વિચારીને, ઉચરો જો મુખ આમ;
દુનિઆમાં દલપત કહે, કદી ન બગડે કામ. ૮.

આ સાંભળીને રાજાએ કવિયોને કહ્યું કે ભાઈ વિષે કવિતા બોલો.

ભાઈ વિષે.

ભાઇ કદાપિ ભાઇથી, આપ રહે અણમીલ;
તોપણ તેનું ભાઇને, દુખે દાઝથી દીલ. ૧.

ભુજંગી છંદ.

દુખે દાઝથી ભાઇનું દીલ જેવું,
કદી અન્યનું દીલ દાઝે ન એવું;
સદા કાળ તે સત્ય સાચી સગાઈ,
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૨.

[1] કુટ—જુઠ.

મિત્રે ભડકતો ભાઇને લાજ આવે,
નહિ લાજતો લોકની લાજ લાવે;
ઘણા લાવશે દીલમાં તે દુખાઈ,
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૩.
કરી તે ભલી ખોટ ગુસા કહેતો,
કદિ ભિન્નને કહેવા ન દેતો;
કરે વેર તે દેખીને વેરવાઈ,
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૪.
[illegible] હોય ભલા કરૂં નિભાવ છે,
ભૂંડો હોય ભાઈ ખોટો તે ભુલ છે;
[illegible] ન લાગ્યો ફરે તો ભુંડાઈ,
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૫.
[illegible]
ભલે હોય [illegible];
નહિ [illegible],
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૬.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૭.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૮.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૯.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૧૦.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૧૧.
[illegible]
[illegible]
નથીરે કશી કાંઈ એમાં નવાઈ,
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૧૨.
પ્રીતેથીજ ભાવે કરીને પ્રણામ,
રમાનાથની પાસ દલપતરામ;
રહો વીરની જોડ જુક્તે જડાઈ,
ભલે હોય ભૂંડો ભલો તોય ભાઈ. ૧૩.

દોહરો.

ભાઈ ભલો ભૂંડો ભલે, તોપણ તેની ત્રુસ;
જોડ જડે નહિ જગતમાં, મદા ખરચતાં મૂલ. ૧૪.

રાજાએ કહ્યું કે અંગ્રેજી તારીખોના વાર તથા ગુજરાતી તિથિઓને ભજની તે તારીખો શી રીતે આવે તે કહો.

વર્ષ માસ તથા દહાડાવિષે.

અંગ્રેજી વર્ષ—દોહરા.

દિન ત્રણને પાંસઠ સવા, રવિ ફરે રવિ બાર;
એ ત્રીતિથિ અન્યારવીઓ, સેકન પણ અવ્યાર. ૧.

ગુજરાતી વર્ષ.

ત્રણને ચોપન દિન અવર, આઠ અડતાળીસ;
નિતિર વર્ષ મદાનરી, છે સેકન છત્રીસ. ૨.

અંગ્રેજી વર્ષનો વાર.

ઇસવીસનના વરસો, તેમાં કરૂં ગુણ ભાગ;
સોમ શનિ ગુરૂ ત્રણને, વરસની વારનાગ. ૩.
વાર [illegible], કરો [illegible];
પણ નહિ તો [illegible]. ૪.

તારીખ અને વાર—હરિગીત છંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૫.

તિથિ શકના દિવસ—[illegible] છંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible] ૬.

સન ૧૮૯૩ થી અધિકમાસ.

भाज्पे वैभा अज्पे आ, भाज्पे चैभा अज्पेआ;
भाज्पे चैश्रा अवैभा, बोलो चारे वारे आ. ७.

ખુલાસો.

ત્રીજા દોહરાની મતલબ એવી છે કે હરી સનના સૈકાનું પહેલું વર્ષ સોમવારે, અને બીજા સૈકાનું પહેલું વર્ષ શનિવારે, ત્રીજા સૈકાનું પહેલું વર્ષ શુક્રવારે, અને ચોથાનું મંગળવારે, એજ અનુક્રમે હમેશાં આવે છે; દરેક એકમ્ફીસમું સૈકું ચાલેછે; માટે એકમ્ફીસને ચારે ભાગતાં વધુ રહે માટે ત્રીજું સૈકું કહેવાય, તેથી હરી સન ૧૮૦૧ નું વર્ષ શુક્રવારે હતું એમ જાણવું. શની-એકથી સો સુધીનાં વર્ષ. ચોથા દોહરાની મતલબ એવીછે કે સૈકામાંના જેટલામા વર્ષનો વાર જોવો હોય, તેના આંકને સવાયો કરીને, જેટલો પૂર્ણ ઉપર આવે, તે જુદ કરવી, અને પૂર્ણ આવી ન હોય તો એક જુદ કરવો. પછી સાતે ભાગતાં જે વધે તેટલમો વાર સૈકાની શરૂઆતના વારથી જાણવો જેમકે સન ૧૮૭૮ મું વર્ષ કયા વારે બેઠું તે જાણવું હોય તો ૭૮ ને સવાયા કરીએ એટલે ૯૭ા થાય; તેમાંથી બેપૈસો જુદ કરીને સાતે ભાગતાં ૬ વધે અને આ એકમ્ફીસમી સદી શુક્રવારી બેઠેલી છે, માટે શુક્રવારથી ગણતાં છઠ્ઠો વાર મંગળ આવે માટે અઠ્ઠોતેર ૭૮ મું વર્ષ મંગળ વાર બેઠું એમ જાણવું.

હરિગીત છંદનો ખુલાસો—જાનેવારીની પહેલી તારીખે જેવાર હોય તે આક્ટોબરની પણ પહેલી તારીખે હોય; અને ફેબ્રુઆરી, માર્ચ અને નવેમ્બરની પાંચમી તારીખે, તથા એપ્રીલ અને જુલાઇની બીજી તારીખે, જુનની ચોથી તારીખે; અને મેની સાતમી તારીખે, ઓગસ્ટની ત્રીજીએ, અને સપ્ટેમ્બર તથા ડીસેમ્બરની ચોથીએ, એજ વાર એટલે જાનેવારીની પહેલી તારીખે જે વાર હોય, તેજ વાર આવે, પણ દર ચોથા વર્ષમાં ફેબ્રુઆરી એકત્રીસ દહાડાનો હોય છે માટે તે વર્ષમાં માર્ચની પહેલી તારીખથી એકેક વધારે; મતલબ કે રવિવારી આવતી હોય, તો સોમવારી ગણવી.)

સિંધ છંદની મતલબ એ છે કે અધિક વર્ષ માગશર મહિનામાં કે પોસ મહિનામાંજ બેસેછે. અને એગણીસ વર્ષ સુધી આ છંદમાં જણાવેલા એગણીસ અક્ષરના અનુક્રમ પ્રમાણે આવે છે; તેમાં પપો હોય ત્યાં પોસ અને મમો હોય ત્યાં માગશર સમજવો. ઇસવીસનનાં જેટલાં વર્ષ ગયાં હોય, તે આંકને એગણીને ભાગતાં જેટલા વધે તેટલામો અક્ષર ને વરસનો જાણવો. જેમકે સન અઠ્ઠાસી ઇઠ્યોતેરમું વર્ષ હિંદુના કયા મહિનામાં બેઠું; તે જાણવું હોયનો અઠ્ઠાસી ઇઠ્યોતેરને એગણીસે ભાગીએ એટલે ૧૬ વધે માટે સિંધ છંદમાં સોળમો અક્ષર મમો છે માટે માગશર મહિનામાં તે વર્ષ બેઠું એમ જાણવું. પહેલા પપાથી અગ્યાર અગ્યાર ચાલતા દરેક અક્ષર ઉપર આંક લખ્યા છે તેની મતલબ એછે કે પહેલા પપાનું વર્ષ શુદ અગ્યારશે બેસે, અને બીજું વર્ષ ૨૨ મી તિથિએ એટલે વદ ૭ ને બેસે, અને ત્રીજું વર્ષ ત્રીજા અક્ષર ઉપર તેત્રીશનો આંક છે, તેમાંથી ત્રીસ જુદ કરતાં, વધુ રહ્યા માટે શુદ ૩ ને રોજ બેસે, હવે સોળમા અક્ષર ઉપર ૧૭૬ નો આંક છે, તેને ત્રીશે ભાગતાં ૨૬ વધે માટે ૧૮૭૮ મું વર્ષ માગશર વદી ૧૧ બેસે. પણ તેરશે બેઠું છે. એ રીતે એક બે દિવસનો ફેર પણ પડી જાયછે, તેનો ભેદ ઝીણો છે, તોપણ ઉપર લખેલી રીત કરતાં બીજી સહેલી રીત મળી શકતી નથી.

બીજા સિંધ છંદની મતલબ એછે કે ઉપલા છંદમાં પપા પછી મમો આવતો હોયતો તે પપાના વર્ષમાં અધિકમાસ હોય; એગણીસ વર્ષમાં સાત અધિકમાસ આવે. ઇસવીસન અઠ્ઠાસી ત્રેસઠમાં શ્રાવણ અધિક હતો. તે વરસથી ૧૧૪ વર્ષના અધિકમાસ આ છંદમાં બતાવ્યા છે. એ છંદનું ત્રીજું ચરણ ફરી ફરીને વારંવાર બોલવું એમાં અ હોય ત્યાં અષાઢ અને આ હોય ત્યાં આસો જાણવો.

રાજાએ કહ્યું કે અતિરથ હોય તે કેવું કહેવાય તે વિષે બોલો.

અતિશય સર્વ અસાર.

દોહરા.

અતિશય શરમ ધરી રહે, ઉચરે નહિ ઉચ્ચાર;
અર્થ સરે નહીં એહનો, અતિશય સર્વ અસાર. ૧.
અતિશય પરોપકારીને, મોત વગર મરનાર;
કરે વાહુટયો [1]વાઘને, અતિશય સર્વ અસાર. ૨.
અતિશય દયા દીલે ધરે, દિસે મલિન દે દાર;
વસ્ત્ર વિંછળતાં પણ ડરે, અતિશય સર્વ અસાર. ૩.
અતિશય સાચું ઉચરતાં, લાજ ન રહે લગાર;
ચાહીં કહે સો "ચાડિયો," અતિશય સર્વ અસાર. ૪.
અતિશય સંતોષી તજે, ઉદ્યમનો આધાર;
તેથી શું સારૂં થશે, અતિશય સર્વ અસાર. ૫.
અતિશય કહે ઉડાઉ સહુ, જો અતિ થાય ઉદાર;
કષ્ટ ભોગવે કરજતું, અતિશય સર્વ અસાર. ૬.
અતિશય સ્નેહીપણું સદા, સો સાથે સજનાર;
દામો દામ દગાય બહુ, અતિશય સર્વ અસાર. ૭
અતિશય હિંમત હોયતે, કરે કામ અવિચાર;
મૂર્ખ કહે સો માનવી, અતિશય સર્વ અસાર. ૮.
અતિશય વિદ્યાભ્યાસમાં, પામે આયુષ પાર;
પણ પુરૂં ન ભણી રહે, અતિશય સર્વ અસાર. ૯.

[1] ઘણો પરોપકારી હોય તે વાઘ જેવાને પણ બંધનમાંથી છોડવા જાય.

અતિશય ઉદ્યોગી નહીં, વિરામ લે પળ વાર;
પછી પોતે મારો પડે, અતિશય સર્વ અસાર.
અતિશય પરદુખ દિલ ધરે, બળ્યાં કરે બહુ
સ્વપને નહીં સુખની ઘડી, અતિશય સર્વ અસાર.
અતિશય ભક્તિ આદરે, વસીને વન મોઝાર;
નિરૂપયોગી તે થાય નર, અતિશય સર્વ અસાર.
હદમાં સઘળું હોય તે, ઠીક ગણો સહુ ઠાર;
દુનિઆમાં દલપત કહે, અતિશય સર્વ અસાર.

પ્રશ્નોત્તર.

આ મીઠું કે ખાર છે, કહો ખરૂં શું નામ;
થોડું તે મીઠું કહો, ઝાઝું ખાર તમામ.
થોડું તે મીઠું મજ, એ રાખો ઉર યાદ;
હદથી વધતી હોયનો, સાકર પણ નિઃસ્વાદ.
ઘણી ટાઢ પણ નહિ ભલી, ઘણો ભલો નહિ ઘા
ઘણી રિદ્ધિ કે ભૂખપણ, દુઃખમય દલપતરામ.
આગળ છોડાં છોતરાં, ઠળીયા છેલ્લે લાગ;
એ સાધારણ નિયમ છે, ભલોજ વચલો ભાગ.

પછી મહારાજા વિજયસંગજી સાહેબે બધા
વિયોને યથાયોગ સિરપાવ આપ્યા. અને કવિ દલ
તરામને પોતાના રાજ્યના "કવિરાજ" ની પ
આપી. અને સભા બરખાસ્ત થઈ.

इति विजयविनोद प्रकरण समाप्त.

प्रकरण ६ ठ्ठुं.

વેનચરિત્ર.

બાળલગ્ન નિષેધ અને પુનર્વિવાહોત્તેજન વિષે.

રાગની દેશીઓ.

આ પુસ્તકમાં ૪૨ દેશીઓ છે. તેમાંની ૧-૨-૩-૭-૨૧ અને ૨૮ મી પિંગળમાં કહેલા ચોપાયા છંદમાં પણ વાંચી શકાશે. અને રાગમાં ગાવાની મરજી હોય, તેને આ નીચે લખેલી દેશીઓમાં વંચાશે.

દેશી.	દાખલા.
૧	અહો સદાશિવ અહો સદાશિવ બળી તમારી
૨	વૈષ્ણવ નથી થયો તું રે, હરિજન નથી થયો
૩	ઓખલે પંડે પતરજ આપ્યું, મહેતાજીને હાથ
૪	મામેરૂં મોંઘા મૂલનું.

૫ માતા જસોદા પોઢાડે પુત્ર પારણે.
૬ મારૂં સોનાનું છે બેડુંરે, છેલ છબીલા છોગાળા.
૭ જાદવાની ઝવેરે મુરારીની મૂર્તિ ન જાણી.
૮ ઓધા કહેજે શ્યામ સનેહી, હાથ નાથને વહેલી વહેલી.
૯ ગુરૂ ગોવિંદને હું નમું, વજુબાઈરે.
૧૦ વેરાગી વનમાં વસ વસે
૧૧ હોલો હોલી કહેછે રે, પ્રભુ મારી વહારે ચઢો.
૧૨ વનચર વીર વધામણી, કહેને ક્યાં થકી આવ્યો.
૧૩ વગતી લાકડીને સહુગારીરે, પીડી ચેતાને પટ મેલારીરે.
૧૪ નેનું ઝોલો લાગ્યોરે પ્યાને, નેનું ઝોલોરે
૧૫ સહચર શું કીજે, અનીહારે કે દહાડલા કેમ વીજે.
૧૬ જાનવી ઝવેરે ગોપીચંદની.
૧૭ જમનાં તીરે, ૩. જોય વલ્લભ જમનાંતીરે.
૧૮ ફરી હવે કાંસેજેચોરે, અમલદાર ક્યાં મળે એવો.
૧૯ દરબારના વાસીરે, વહેલેરા પધારજોરે.
૨૦ ગુજરી કાંટમાં બાર પનેરો મહેતા, ભાગ્ય મનની રાખોરે.
૨૧ પ્રભુ તને પ્રેમ તે કેમ ધારી.
૨૨ કુબજા શું તપ કીધુંરે ઓધવજી એતું.
૨૩ સનેહી શામળીરે, મારા નેણુંનો શણગાર, સુંદરશામ રંગીલો શામળો.
૨૪ અનીરૂધજીની પોટલી.
૨૫ જે આપે ગ્રાઝ તે પરમ આત્માથી, કર્મના ઝવ તે મર્મ બોલે.
૨૬ વેણુ વગાડી, વેણુ વગાડી, વેણુ વગાડી, વાલીડે વેણુ વગાડી.
૨૭ ઓધા કરતી અતી પોકાર, હારે હરીઆ રત્ના.
૨૮ અલબેલીરે અમે આજ, જોવાને જઈએ.
૨૯ મહેતા વધાવના ગીતની દેશી.
૩૦ ઉમે પેટમાં લીધું ખાસડું.
૩૧ વરકન્યા બેઉ છે એક પાટે.
૩૨ અમે કંઠીઆ ગઢ ઝલારે, પ્રસિદ્ધ છે.
૩૩ વળી વેગે વહેલા પધારજો, લાલ ગોવર્ધન ધારીરે.
૩૪ ખજુરીએ વીંછરો ચઢી દાંતનીરે.
૩૫ જયાં જયાંરે રતનાગર ગાજેછેરે.
૩૬ માતા જસોદા પૂછેરે ચાકર કેમ પોખ્યારે.
૩૭ ગજેન્દ્ર પાટ બેસારિયા, જ્યાં નિપજે પકવાન.
૩૮ ઝરે માધીગર જાંદલા.
૩૯ મોહનજીએ મોરલીરે મોહ્યું.
૪૦ ચારૂં ચીકણરે, પાવન નર જાણે.
૪૧ પ્રાણીયા ભજીલેને કીરતાર, આતો સ્વપનુંછે સંસાર.
૪૨ જે હરીહર જે હરીહર.

ભાગ ૧ લો.

—:o:—

પદ ૧ લું—દેશી ૧ લી.

પ્રથમ પ્રણામ કરૂં કરજોડી, ગૌરી પુત્ર ગણેશ,
શુભ પ્રગરણમાં સમરે જેને, સુર નર અને સુરેશ. ૧.
મંગળ કરે અમંગળનું, છે એની એવી ટેવ;
અવળાનું સવળું કરી આપે, એવો દુંદાળો દેવ. ૨.
આખું ધર સાજું કરી આપે, સંપનું મંગળ;
એ બેસે ત્યાં વ્યાપે ક્ષેમ કાંઈ, આપદાઓ ન આવે. ૩.
લાડૂ દેખે ગીત સાંભળે, ત્યાં તે જાય સ્વછંદી;
રૂએ કુંડે ત્યાંથી રહે અળગો, એવો છે આનંદી. ૪.
જ્યાં જઈ બેસે ત્યાં વિઘ્નાનાં, થાળાં છત્રીસ થાએ;
ભાત ભાતનાં ભોજન ભાસે, ભૂખ સઘળી ભાગે. ૫.
બ્રાહ્મણને અને ગણપતિને, દોસ્તી છે કહિ દેખાડું;
બ્રાહ્મણને લાડૂ ભાવે, લંબોદરને પણ લાડૂ. ૬.
રામનામ કરતાં છે રૂડું, શ્રીગણપતિનું નામ;
વિવાહમાં બહુ વિપરિત લાગે, જો કહિએ ભાઈ રામ. ૭.
દયા કરે દુંદાળો તો, ભલી ભણાય મંગળ ગાથ;
માટે હું મુખથી માગું, પુરો અમારી આશ. ૮.
વળતી વંદું વાગદેવીને, જે કવિજનની માતા;
પ્રતાપ જેનો પામી કવિજન, પ્રસિદ્ધ થયા પંકાતા. ૯.
ઉત્તમ પદવી એવી આપે, મગ નહી ફિર સારે;
મરિખ તત્પર સૌ સંસારી, કવિતાનો રસ ચાટે. ૧૦.
સેવક જનને સુવર્ણનો તે, અખુટ ખજાનો આપે;
સંકટનો નેને રહે શેનું, જો માથે કર થાપે. ૧૧.
અમર રહે કીરતિ વળી એનું, મુખમાં અમૃત મૂકે;
હળી પડે નાણાના દમલા, જ્યાં તે યૂ કહિ થુંકે. ૧૨.
સરસ્વતીનો મહિમા મોટો, એનું અકળ સ્વરૂપ;
અમર કર્યા કવિયોને એણે, ભુલાઈ ગયા કંઈ ભૂપ. ૧૩.
ઓતા સજ્જન લોક તમે સહુ, સુણજો રાખી ધ્યાન;
સરસ્વતીનું સ્મરણ કરી કહું, વેનતનું આખ્યાન. ૧૪.

પદ ૨ જું.—દેશી બીજી.

શુણજો સભાસદો સારા, શુણજો સભાસદો સારા;
વેનચરિત્ર શુણનારા, શુણજો સભાસદો સારા. ટેક.
ચતુર જ્ઞાતિ ચિતપાવન, બ્રાહ્મણ પૂનામાં પ્રખ્યાત;
નિર્મળ ચિત મોરોબા નામે, યજુર્વેદી વિખ્યાત. શુ. ૧.
ધન દોલત ને ઉત્તમ ધધો, પુત્ર તથા પરિવાર;
નાત જાતમાં નામ વડું, સન્માન કરે સરકાર. શુ. ૨
બાયાંબાઈ પુત્રી બહુ ડાહી, હતી બાળ રંડા તે;
પણ તેને બહુ પ્યારી ગણતા, પ્રાણસમાન પિતા તે. શુ. ૩.
વેદ ધર્મમાં ગનની વૃત્તિ, શિવ પૂજન કર પ્રીત;
સંધ્યા સ્નાન સદૈવ કરે, વળી ગાયત્રી જપ નિત્ય. શુ. ૪.
શાણા સદ્ગુણી શાસ્ત્રી પાસે, વંચાવે વેદાંત;
કોઈ સમે સ્મૃતિયો વંચાવે, ભાગે મનની ભ્રાંત. શુ. ૫.
કુટુંબ સહીત સદૈવ બિરાજી, કથા શુણે શાસ્ત્રીની;
મિત્રો પોતા પાસે બેસે, સ્ત્રીયો સમીપમાં સ્ત્રીની. શુ. ૬.
એક સમે વંચાવી એણે, મનુસ્મૃતિ સ્વેછાએ;
પુનર્વિવાહતણું પ્રકરણ, આવ્યું નવમે અધ્યાયે. શુ. ૭.
છાસઠમો ને સડસઠમો બે, [1]શ્લોક શાસ્ત્રીએ વાંચ્યા;
અર્થ શુણી શાસ્ત્રી પ્રત્યે, મોરોબા બોલ્યા વાચા. શુ. ૮.
એ બે શ્લોકતણો શાસ્ત્રીજી, ભણો ફરી ભાવાર્થ;
કહ્યો પછી તે શાસ્ત્રીજીએ, સંક્ષેપે શ્લોકાર્થ. શુ. ૯.
રાજા વેને દ્વિજાતિયોમાં, સખત હુકમ ફરમાવી;
નાતજાતનોનિયમ નરાખ્યો,વિધવાઓ પરણાવી. શુ. ૧૦.
ત્યારે દ્વિજ વિદ્વાનોએ પણ, [2]નિયોગ રાહ ચલાવ્યો;
મિશ્રિતવર્ણથવાનોરસ્તો, એમ કરી અટકાવ્યો. શુ. ૧૧.
શુણી મોરોબા વળી વદે, એતો મોટું આશ્ચર્ય;
નિયોગ રસ્તો છેક નઠારો, કેમ કરે [3]દ્વિજવર્ય. શુ. ૧૨.

પદ ૩ જું.—દેશી ત્રીજી.

પરણ્યા વિનાજ પ્રજા ઉપજાવે, એક નહીં તો બીજોજી;
એ વ્યભિચારનો ચાલ નઠારો, ખેદ ધરો કે ખીજોજી. ૧.
શા માટે તે સ્મૃતિયોમાં લખ્યું જે, આમ કિયે નહિ પાપજી
કળિયુગ કરતાં સતજુગના ધર્મ, ઉત્તમ કહોછો આપજી.
એ રીત કરતાં તો પુનરવિવાહની, રૂડી લાગે છે રીત
જંગલી જન પણ જો સાંભળે તો, ખેદજ પામે ખચિતજી.
એવા સમયમાંહિ સ્વજ્ઞાતિમાં શું, વર ન મળ્યા વિધવાને
સંકર વરણ શા માટ કર્યા, એવી જરૂર હતી શી રાજાને
અહો શાસ્ત્રીજી કહો મને, એને વંશ કિયાનો
શા માટે એમ તેણે નીની, મૂકાવી કુળની માજાજી.
કિયા પુરાણ વિષે તે રાજા, વેનતણી છે વાતજી;
વળી વિશેષે વિસ્તારીને મને, સમજાવો સાક્ષાતજી.
શુણીને સંશય કાંઈ રહે નહિ, પૂછવું ન પડે ફરીને
એવી રીતે સમજાવો શાસ્ત્રી, મુજપર કરૂણા કરીનેજી.
શાસ્ત્રની વાતો શુણતાંજ મારા, પાવન થાશે કાનજી
ભાગ્ય ભલાં જે મને તમે મળીયા, વિપ્ર વડા વિદ્વાનજી.
તે શાસ્ત્રીને સરસ્વતીએ, દિધું હતું વરદાનજી;
હું હાજર થઇ રહીશ, તમે જ્યાં ધરશો મારૂં ધ્યાનજી.
સ્મરણ કર્યું શાસ્ત્રીએ ત્યાંતો, સરસ્વતી સાંચરીયાંજી
કેમ તમે સભારી મુજને, એમ મુખે ઉચરીયાંજી.
શાસ્ત્રી કહે આ અગમ્ય વાતો, જથાર્થ હું નવ જાણુંજી
જો દેવી મુજ જીભે વસો તો, વેન ચરિત્ર વખાણુંજી.
જગદંબા પછી જીભે વસ્યાં, અને આપ્યું જ્ઞાન અખુટ
મુખથી વાણી એમ છુટી જ્યમ, ગંગાનો પ્રવાહ છુટેજી.

પદ ૪ થું—દેશી પહેલી.

પવિત્ર પ્રશ્ન ભલો તમે પૂછ્યો, છે સૌને સુખકારી
શાસ્ત્રતણી વાતો સાંભળતાં, શુદ્ધ થાય સંસારી.
વેનતણી વાતો સંક્ષેપે, છે શુકદેવે ગાઈ;
સ્કંધ ચતુર અધ્યાય ચૌદમે ભાગવતમાં છે ભાઈ.
વેદ પુરાણતણી વાતો શુણી, કરીએ પવિત્ર કાન
આ સંસાર અસાર વિષે, ભાઇ સાર ન એહ સમાન
પવિત્ર જનનાં ચરિત્ર મુનિજન, લખી ગયા નિરધાર
શાસ્ત્ર વિષે સંક્ષેપ લખે, પછી કવિ કરે વિસ્તાર.
સાત શ્લોક ઉપરથી વ્યાસે, ભાગવત પુરાણ ભાખ
પાણિનિયે પણ ચૌદ સૂત્ર પર,રચ્યું વ્યાકરણ આખું
બાળ ચરિત્ર ચતુર્ભુજનું, નરસૈયે જેમ વધાર્યું;
ઓખાહરણ અશલ ઉપર, પ્રેમાનંદે વિસ્તાર્યું.

---

૧ નિયોગધર્મ. अयंद्विजैर्हिविद्वद्भिः पशुधर्मोविगर्हितः
मनुष्याणामपिप्रोक्तो वेनेराज्यंप्रशासति ॥ ६६ ॥
समहीमखिलांभुंजन् राजर्षिप्रवरःपुरा
वर्णानांसंकरंचक्रे कामोपहतचेतसः ॥ ६७ ॥

૨ વિધવા બીજા પુરૂષથી પુત્ર ઉપજાવે તે.

૩ ઉત્તમ દ્વિજ.

૧ મનુ॥ यस्तल्पजः प्रमीतस्य क्लीबस्य व्याधितस्य
स्वधर्मेण नियुक्तायां स ज्ञेयः क्षेत्रजःसुतः ॥

[illegible]

પદ ૫ મું—દેશી ચીટ.

[illegible]

પદ ૬ ઠું—દેશી એજ.

હરે [illegible],
[illegible];
હરે [illegible],
[illegible] કુંવર. ૧.
હરે [illegible],
[illegible]; કુંવર.
હરે [illegible],
[illegible] કુંવર. ૨.
હરે [illegible],
[illegible]; કુંવર.
હરે [illegible],
[illegible] કુંવર. ૩.
હરે [illegible],
[illegible]; કુંવર.
હરે [illegible],
[illegible] કુંવર. ૪.
હરે [illegible],
[illegible]; કુંવર.
હરે [illegible],
[illegible] કુંવર. ૫.
હરે [illegible],
[illegible]; કુંવર.
[illegible],
[illegible] કુંવર. ૬.
હરે [illegible],
[illegible]; કુંવર.
હરે [illegible],
[illegible] કુંવર. ૭.
હરે [illegible],
[illegible] કુંવર.

૧ [illegible]

૨ [illegible]

રાજકુમારી કરતાં તે, દીસે ઝાઝી રૂપાળી;
એની તુલ્ય ન થાય અપ્સરા, ભૂપ રહે સહુ ભાળી. ૪
પાંચ વરસની વય થઈ પણ તે, આઠ વરસની લાગે;
ઉત્તમ કુળના પણ આવીને, એ કન્યાને માગે. ૫.
સ્વામી આગળ સાધવી કહેછે, સુણો ભલા ભરથાર;
આજ આપણી વૃદ્ધ અવસ્થા, તનનો નહિ નિરધાર. ૬.
બહુ લાભેણો લાવો લઇએ, પુત્રીને પરણાવી;
સારો દહાડો નજરે જોઇએ, સગાં સરવ તેડાવી. ૭.
મંગળ પગરણ માંડીને, નિજ નાત બધી નોતરીયે;
નાણું ખરચી હાથ ઠારીયે, કિરતી પ્રસિદ્ધ કરીયે. ૮.
એવો દહાડો કદી ન દીઠો, મેં આખી ઉમરમાં;
માટે તે જોવાની મુજને, ઇચ્છાછે અંતરમાં. ૯.
મોટી થાતાં ઉચા કુળનો, વર સાંપડશે કયાંથી;
એવા વરતો પરણી બેસે, ન્હાની ઉમરમાંથી. ૧૦.
મોડ ધાલી રામણ દીવો લઈ, હું કદી એ નવ ચાલી;
કોઈએ લહાણું કદી નવ લીધી,જનમી જગમાં હાલી.૧૧.
એ રીતે વિચાર કહ્યોતે, નાથે મનમાં લીધો;
ઉત્તમ કુળનો વર શોધી, પુત્રીનો વિવા કીધો. ૧૨.

પદ ૧૨ મું--દેશી ચોથી.

વળતી વીવા કર્યો રૂડો વર જોઈ,
મનમાં એમ જાણે માત તાત, ઉત્તમ દહાડો આજનો.
લગ્ન દિવસ જોઈ નીરધારીયો,
ભલાં વસ્ત્ર વહોર્યાં ભાત ભાત. ઉત્તમ. ૧.
ઘણા સોનાના ઘાટ ઘડાવીયા,
ધામ રંગી કિધાં ધાતકાર. ઉત્તમ;
કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલી,
સગાં સ્નેહિ તેડાવ્યાં અપાર. ઉત્તમ. ૨.
રચી મંડપની રચના ઘણી,
દેખી દેવ રહે મોહ પામી. ઉત્તમ;
પ્રજા સહિત રાજાની સહાયતા,
પછી શોભામાં શી રહે ખામી. ઉત્તમ. ૩.
નાણું ખરચવાં કસર કરી નહીં,
જાણી ધન્ય ઘડી ધન્ય વાર. ઉત્તમ;
ફરી ફરીને આ અવસર નહિ મળે,
એમ જાણી વધાવે ઉદાર. ઉત્તમ. ૪.
જાન આવી જ્યારે ઘર આગલે,
હીરા વરસાવ્યા મોતીના મેહ. ઉત્તમ;
ચાલી પ્રીતથી પ્રેમદા પોંખવા,
થાય દંપતિ પુલકિત દેહ. ઉત્તમ. ૫
આવ્યા સાજનમાં સુબા સાહેબો,
આવ્યા ઉમરા અમીર વજીર. ઉત્તમ;
રાણી સહિત રાજાજી પધારીયા,
મોટા જનથી ભરાયું મંદીર. ઉત્તમ. ૬
હાથી ઘોડાની હાર ઉભી રહી,
રથ પાલખીનો નહિ પાર. ઉત્તમ;
કન્યાદાન દિધું ઘણા કોડથી,
સારા સારા સન્યા શણગાર. ઉત્તમ. ૭
મોડ ઘાલી ચાલી નારી મલપતી,
કોડે ચોરીમાં પીરશી કંસાર. ઉત્તમ;
જાણે સ્વર્ગના સુખની સિમા મળી,
પામ્યાં હરખ હજાર પ્રકાર. ઉત્તમ. ૮
ભાતભાતનાં ભોજન આપીને,
ઘણી જુગતે જમાડીછે જાન. ઉત્તમ;
પછી નાત આખી ઘેર નોતરી,
પ્રેમે પીરશ્યાં ભલાં પકવાન. ઉત્તમ. ૯
લાવું કરીને શોભા લીધી લોકમાં,
એવું કોણ બિજો કરનાર. ઉત્તમ;
પછી જાનને કીધી પહેરામણી,
નાંણાં ખરચ્યાં હજારો હજાર. ઉત્તમ. ૧૦
નિત્ય પ્રત્યે નચાવીછે નાયકા,
કરે ગાયક કિરતીનું ગાન. ઉત્તમ;
જાણે મારા સમો જનકોઈ નહીં,
ભલા મુજને તુઠ્યા ભગવાન. ઉત્તમ. ૧૧
નર નારી તેઓ નથી જાણતાં,
બિજે દિવસ શો બનશે બનાવ. ઉત્તમ;
જુઓ ગહન ગતિછે ગોવિંદની,
તેનો કોઈ ન કળી શકે ભાવ. ઉત્તમ. ૧૨

ભાગ ૨ જો.

—:o()o:—

પદ ૧૩ મું—દેશી ૭મી.

ગમ ન પડે નરને, ગોવિંદની ગતિ ન્યારી;
અકળ કળા ઇશ્વરની એમાં, શું સમજેસંસારીરે. ગમ.૧
ઉજળો દિન દેખી જન જાણે, ન્યાલ થયો આ ટાણે;
કાલ દિવસ કેવો દેખાશે, એતો ઇશ્વર જાણેરે. ગમ. ૨

પુત્ર જનમ પામ્યાથી પ્રાણી, જગમાં હરખે હેડે;
પલક વાર પછી શું નીપજશે, કહી શકે નહિ કોઈ. ગમ. ૨
રૂડી રસોઈ તૈયાર કરીને, ભોજન પીરસ્યાં ભાણે;
બ્રાહ્મણવિના ભોજન કરવાની, આશા હૃદય આણેરે. ગમ. ૩
સૂરજમુખ હવેલી સજાવે, જોવા લાયક જેવી;
વાસ્તુ દિન વૈકુંઠ સિધાવે, ઈશ્વરકૃત ગતિ એવીરે. ગમ. ૪
મોટા મોટા મનસુબા કરી, મોટાં પગરણ માંડે;
જાણે નહિ જે જમના કિંકર, કાલ પકડશે કાંડેરે. ગમ. ૫
ખાતાં રમતાં પુત્ર રમકડાં, જાણે નહિ મરવાનું;
દુનિયાનાં સુખ એવાં દેખી, ફોકટ શું ફુલાવુંરે. ગમ. ૬
સંસારિક સુખ સ્વપ્ના જેવાં, નહીં ભરોસો એનો;
સુખ પામી મગરૂર થવું નહિ, દુખદેખી નવડરવુંરે. ગમ. ૭
સુદીમાં જે ઉદય થયો તે, વદી જતાં થઈ પાર;
અવશ્ય જાણો એક તારેખનો, સંપેતોડે અંતરરે. ગમ. ૮
પેટમાં છાંયો પગમાં તડકો, જગમાં જેમ જણાય;
રાજા પળમાં રંક બનેછે, રંક બનેછે રાયરે. ગમ. ૯
એક ઘડી આનંદ વધે અને, એક ઘડીમાં શોક;
એકેની સરખી રીત નથી અને, ફરતેનાં છે ફોકરે. ગમ. ૧૦
હરી શકીએ તે ઉપાય કરવા, અને સહવું સહેવું;
ઈશ્વરની ઈચ્છા પરમાણે, જેમ રાખે તેમ રહેવુંરે. ગમ. ૧૧
સુખને કેડે દુખ દેખાશે, સુખ છે દુખને કેડે;
દિવસ પછી રજની દેખાશે, દિનકે રજનીકેડેરે. ગમ. ૧૨

પદ ૧૪ મું—દેશી પહેલી.

ગુરૂએ પુત્રી પરણાવી પણ, જાન વિદાય નથી કીધી;
પહેરામણી પરિપૂર્ણ કરીને, લાવક હિરની લીધી. ૧.
ઢાંકણું દેવા વરકન્યાને, છે હવે નથી ઉતાવા;
વરને કંકુ ચાંદલો કરીને, શોભા છે નહિ શોકથા. ૨.
જમી જાને ભોજન આપીને, કરશે જાન વિદાય;
એવામાં બાળકનીરીતી, પહોર રમવા જાય. ૩.
વર અનુચર તે રૂપે સારા, નવ વધી વયીમાં;
રમત જમી ત્યાં રમવા લાગ્યા, કાનાટલી કડીમાં. ૪.
કોને મૂકે દાવ મુકવો, તેનો કર્યો વિચાર;
અવસર હોય પહેલો, કૂવ હતો તે ઠાર. ૫
તે પહેલો વરનો ઉપર હતો, જોઈ એવો કર્યો કરાર;
કુવાપર જે કુદી ન શકે, તેને આપે દાવ. ૬
ભોળ બાળક કુદી ગયાં પછી, વરનો આવ્યો વારો;
અવસર કુદી ગયો પછી, ચૂક્યો ચેટ બિચારો. ૭.
પથ્થર સાથે ભટકાયું, થયો લોહી લોહાણ;
પડ્યો ઉગ્ર પાણીમાં ત્યાંતો, પળમાં નિકળ્યો પ્રાણ. ૮.
બાળક બીજો ભૂખ્યો પાડે, ભાગ્યવાન ગુણી આવ્યા;
જોઈ કરી પડી પાડા જાણીને, લાંબી રાશો લાવ્યા. ૯.
અંદર ઉતારીને તકોરથી, મડદું કાઢ્યું બહાર;
ત્યાંતો ગુરૂના ઘરસુધી, પહોંચ્યો ત્યાંનો પોકાર. ૧૦.
રાંધી રસોઈ ધરી રહી ને, વાડી બળી સહુ ધાયા;
જઈને જોયું ત્યાંતો દીઠી, પ્રાણ વિનાની કાયા. ૧૧.
ને મડદું ત્યાંથી પરબાર્યું, લઈ ગયા સમશાન;
ગુરૂજી તો ગમરાઈ ગયા, જ્યાં કથન પડ્યું તે કાન. ૧૨.

પદ ૧૫ મું—દેશી ૮ મી.

હાહાકાર થયો ઘેર ઘેર,
કોનો કહેવાયો કાળો કેર;
હડતાળ પડી હાટે હાટે,
ઘણા લોક રૂએ વાટે ઘાટે. ૧.
સગા વહાલા ને શહેરના લોક,
ગયા પાછળ મૂકતા પોક;
નરનારિયો વૃદ્ધ ને બાળ,
લાગ્યાં કલ્પાંત કરવા તે કાળ. ૨.
એમ રાજાએ એ વાત જાણી,
રોવા લાગ્યાં રાજા અને રાણી;
વેન પડે ગયો સમશાન,
દીઠા સહુને શોકાતુરવાન. ૩.
કોઈક રોઈને કરી આંખો રાતી,
કોઈક કરવડે કુટે છે છાતી;
કોઈક મૂકેલા હાથ કપોળે,
આજ ગજબ થયો એમ બોલે. ૪.
પરદેશવરને થયા દિન પાંચ,
આવી એવામાં મોતની આંચ;
મોટા પુત્રીનો બાપ ત્યાં રડતો,
લાગ્યો જગતી ચિતા મધ્ય પડતા. ૫.
ચિતા સમિપ ગયો જ્યારે ચડી,
તેને ઝાપથી રાખીયો ઝડી.
ઝાલતાં પણ નવ રહે ઝાલ્યો,
ચિતા તરફ જોરે જાવ ચાલ્યો. ૬.
દેખી વેન વિશેષ મુઝાયો,
પામ્યો સઘળો ભેદ સવાયો;
કહીને દીલ નહિ એનો ધટ્ટ,
તેણે તેને કહ્યો સમટ. ૭.

શપ મદન કરી કરૂં સ્નાન,
જ્યાં કુરંગ તો ગરીબનું ભાન;
[illegible]
[illegible] ૮.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૯.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૦.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૧.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૨

પદ ૬૨ મું—[illegible]

[illegible]

ભગી કરીને મને છેતરી, હો પ્રભુ;
મને ગેબી ગોળીનો ઘાત, પ્રભાગી.
[illegible] હો પ્રભુ;
[illegible] પ્રભાગી.
[illegible] કેમ કાઢ્યો, હો પ્રભુ;
મારી [illegible] પ્રભાગી.
[illegible] નહિ [illegible], હો પ્રભુ;
ક્યાંથી આવ્યો આ કાળ [illegible], પ્રભાગી.
[illegible], હો પ્રભુ;
મારા [illegible] નાખી [illegible], પ્રભાગી.
[illegible] દરિયામાં [illegible], હો પ્રભુ;
મારા [illegible] પ્રભાગી. ૭.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible] મનમાં હતી [illegible], પ્રભાગી.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી. ૮.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી. ૯.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી. ૧૦.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી. ૧૧.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી.
[illegible], હો પ્રભુ;
[illegible], પ્રભાગી. ૧૨.

પદ ૬૩ મું.

[illegible]

[illegible]
[illegible]

વાડી વિખેરી ઉજડ કરી, હો શું:
ગુડી ફુલમને કાપી કેળ, મારે હવે. ૧.
દરિયા વચે વહાણ ડુબોયું, હો શું;
ખુટ્યા ખારવા કિધાં ખુવાર, મારે હવે.
રણ વગડામાં રિપુ મળ્યા, હો શું;
લુટી સાસરવાસણી નાર, મારે હવે. ૨.
માંડવો માંડ્યો વિખાઈ ગયો, હો શું;
હીંડે તોરણે લાગી લ્હાય, મારે હવે.
ફૂટ્યો મોતીનો માટલો. હો શું;
કેમ દાઝ આ તે ઓલવાય, મારે હવે. ૩.
કાગ કસાઈ કર્યાથી આરોપિ, હો શું;
મર્યો નિર અપરાધી મોર, મારે હવે.
સિંધ સિંધ સર્વે ગેળઈ ગઈ, હો શું:
મરાં નિર્ભાગ્ય કર્મ નઠોર, મારે હવે. ૪.
સમર સુખનો સુકાઈ ગયો, હો શું;
ખર્ચ હળક હડી ગયા હવે મારે હવે
દૈવ રૂઠ્યો મારા ઉપરે, હો શું;
કૃષ્ણ[1] શિર જેમ કોપ્યો કંસ, મારે હવે. ૫.
સોનાની લંકા લુટાઈ ગઈ, હો શું;
સુખ સિંધુ ચવ્યો ખારો ઝેર, મારે હવે.
છળ કરી મસ્તક છેદીયું, હો શું:
કહ્યા વેરીએ વાળ્યું વેર, મારે હવે. ૬.
દુઃખ માંડી પડી દીકરી, હો શું:
તે તો કાઈ ન લાગ્યાં લાડ, મારે હવે.
અમૃત જાણીને વખ દીધાં, હો શું:
દુધમાં જન્મથી ઝેરી ઝાડ, મારે હવે. ૭.
ને ન વળાવી સાસરે, હો શું.
સારા સગપણ નહીં સખુમાર, મારે હવે.
સમય દીઠો ન સિમંતનો, હો શું;
મેં ન કીધું મોસાળું સાર, મારે હવે ૮
દૈહિત્ર[2] ને નવ દેખીયો, હો શું:
મેં તો લીધો નહીં કશો લહાણ, મારે હવે.
મનની ઇચ્છા મનમાં રહી, હો શું;
મારા પરવશ પડીયા પ્રાણ, મારે હવે. ૯.
કંકુ હતુ તે કાજળ થયું, હો શું.
થયું નાડકડી કાળી રેન, મારે હવે.
પુરણ પ્રેમ અધૂરો મર્યો, હો શું;
મારા પરવશી ચૂકયું પુન્ય, મારે હવે. ૧૦.

કુંવર કલ્પ્યો કપાઈ પડ્યો, હો શું;
હું તો દેખુંછું ઉજ્જડ દેશ, મારે હવે.
ઝાંખી દિશાઓ દિસે મને, હો શું;
હું તો અલ્પ ન દેખું ઉજેશ, મારે હવે.૧૧.
ઘરમાં મને ગમતું નથી, હો શું,
મને બાસે ભવન ભયંકાર, મારે હવે;
કશામાં સુખ જરીયે નથી, હો શું,
હું તો નહિ કરૂં અન્નઆહાર, મારે હવે મરવું રે. ૧૨.

દોહરો.

પછી પિતા પુત્રીતણો, કહે કથન તે કાજ;
કોઈ કદી ન વરાવશો, બાળપણામાં બાળ.

પદ ૧૮ મું—દેશી ૧૦ મી.

બાળપણમાં બાળનાં, નવ કરવાં લગન;
જે કરીએ જાણી જોઈને, વડું ઉપજે વિઘન. બાળ. ૧.
જેમ આંબે મોર જેટલી, ધારે કેરીઓ કોઈ;
વિશ્વાસથી વકરો કરે, રહે અંતે તે રોઈ. બાળ. ૨.
એ કદી જોડું તે ઉછરે, નાવે મળતો સ્વભાવ;
આખી ઉમરમાં એહને, દીસે દુઃખનો દેખાવ. બા. ૩.
અણુ બનનીતણો એહને, જ્યારે ઉપજે અંકોર;
એ માનનીના મુખની, ગાળો ખાવ છે ઘોર. બાળ. ૪.
સમજણ કાચી શીશુપણે, નહિ મનસ્થિર ઠામ;
કહો તેને કેમ કરાવીએ, આખી વયનો કરાર. બાં. ૫.
અગ્નિરૂપે ઈશ્વર ગણી, જે કરાવ્યો[1] જમાન;
શું સમજે શિશુ બાપડાં, જેને જરીએ ન જ્ઞાન. બા. ૬.
માબાપની મુરખાઈનો, એનો છે આડો આંક;
વાંકું થએ પછી વેવઈ, કાઢે કર્મનો વાંક. બાળ. ૭.
લહાવો લેવાની લાલચે, કઈક લગ્નને કાજ;
આંખો મિચીને ઊંડે કુવે, પડે કરી પવરાજ. બાળ. ૮.
પાછળ શું પસતાઈએ, એવો કરીને અનર્થ;
પાણી પીને ઘર પૂછીએ, એથી શું સરે અર્થ. બા. ૯
સંકટ દેખી સુતાતણું, કરે બાપ વિલાપ;
મારા સુખે મહા દુઃખના, શબ્દ ઉચ્ચારે આપ. બા.૧૦.

પદ ૧૯ મું.—દેશી ૨ લી.

બાળ સુતને સુતપણી, નીચ વચર કરે વિલાપ;
ખાવ નહીં અને પિવે નહીં, તનમાં ઉપજે પરિતાપ. ૧

૧ મત કપટના કૃષ્ણ. ૨ દીકરીનો દીકરો.

૧ ચોરીમાં હોમ કરીને અગ્નિ દેવને જમાન આપે છે કે અમે એક દીકરી આપીશું.

પાંચ દિવસ ઉપવાસ થયા, પણ કર્યું નહીં જળ પાને;
સમજાવ્યા જન જાય ઘણા પણ, કોઇનું કર્યું ન માને. ૨
અંતર નિશ્ચય એમ કર્યો જે, અનશન વ્રત લઈ મરવું;
આ દુઃખ નહિ ઓછું થવાનું, જીવીને શું કરવું. ૩.
રાજા અગ નેં સુનિથા રાણી, મળી ગયાં સમજાવા;
તોપણ ગુરૂજી નેં ગુરૂ પત્નીએ, ખચિત ન બેઠાં ખાવા. ૪
કંઈક જનો ગુરૂજીને લીધે, આપ કરે ઉપવાસ;
રૈયતમાં ગભરાટ ઉઠ્યો, અને અતિશય ઉપજ્યો ત્રાસ. ૫
પાંચ વરસની પુત્રી તે, નથી વસ્ત્ર પેહેરવા શીખી;
એટલામાં રંડાપો આવ્યો, વાત અઘાત સરીખી. ૬
કહે ગુરૂ અમે નજરે દીઠો, પ્રલયકાળ પ્રત્યક્ષ;
જીવવાનું અમને નથી ગમતું, ભાવે નહિ હવે ભક્ષ. ૭
બહુ દિન ખાધું બહુ દિન પીધું, બહુ દિન સુખ ભોગવીયાં;
છેલ્લી વારે કર્મ સંજોગે, આવાં દુખ અનુભવીયાં. ૮.
દેહ તજી આ દુનિયામાંથી, હવે જશું પરલોક;
વચન તમારાં વ્યર્થ જશે, કથણી નવ કરશો ફોક. ૯
અંગ કહે ગુરૂ એમ ન કરવું, છો તમે સમજુ શાણા;
શું ઝાઝું તમને કહીયે, અમે શિષ્ય સરવ કહેવાણા. ૧૦.
તમે ગુરૂ બીજા સહુને, સમજણ દઈ સમજાવો છો;
માટે તમને ન ઘટે આવી, જે દીલગિરી લાવોછો ૧૧
અહો ગુરૂ કદી પણ કરી વાતે, મુંઝાઈ નવ મરીએ;
વિષમ મહા વિપતી વેળાએ, ધીરજ અંતર ધરીએ. ૧૨

પદ ૨૦ મું,—દેશી ૭ મી.

વિપતી વેળાએ,
ધીરજ અંતર ધરીએ;
કોટિ પ્રકારે કષ્ટ પડે પણ,
મુંઝાઈ નવ મરીએરે. વિપતી. ટેક.

ઇશ્વરની ઇચ્છાથી આવે,
સુખ દુઃખ તે તો સહીએ;
મરવાથી મટનાર નથી,
રૂદયામાં સમજી રહીએરે. વિપતી. ૧

કદી કોઈ કારાગ્રહમાંથી,
છળ કરી છાનો છૂટે;
બહુ વિધ બગીચો રાજા બમણો,
ક્રોધ કરીને કુટેરે. વિપતી. ૨.

ઇશ્વરની ઇચ્છા આગળથી,
છળથી કેમ છૂટાશે;
ઘર લૂટયાનું સુણિ ઘર આવ્યે,
ખૂબ ખાસડાં ખાશેરે. વિપતી. ૩.

ધણીએ જે કરવાનું ધાર્યું,
મિથ્યા શાથી થાશે;
અખિલ રચજે એનોજ અમલ છે,
જીવ નાશી ક્યાં જાશેરે. વિપતી. ૪.

સીતા[1] સરખી શુદ્ધ સતીને,
પકડી ચાલ્યો પાપી;
દ્વાદશ વર્ષ વસ્યાં દુખમાં,
નિજ તન નહિ તજ્યું તરાપિરે. વિપતી. ૫.

પંચ વચે પંચાળીનાં પટ,
દુષ્ટમતિએ તાણ્યાં;
રૂડી સતીએ ધીરજ રાખી,
અકાળ મોત ન આણ્યાંરે. વિપતી. ૬.

લાજ ઘટે સુખ સાજ ઘટે,
કે રાજ ઘટે કદી રંક;
દેહ વિષે મહા દુઃખ પડે કે,
કલંક આવે કુડુંરે. વિપતી. ૭.

મોટા મોટા ને માથે પણ,
આપદ પડીયાં એવાં;
પાપતણાં ફળ આપતણાં તે,
લેખે ગણીને લેવાંરે. વિપતી. ૮.

જોઈ બાળક રડતું જનનીની,
આંખે આંસું આવે;
પણ તેના તનનો મળ તેતો,
ધોઈ પછી ધવરાવેરે. વિપતી. ૯

એમજ ઇશ્વર શિક્ષા આપી,
સહુને શુદ્ધ કરે છે;
સમજુ જન સમજીને સાંખે,
મૂરખ રોઈ મરેછેરે. વિપતી. ૧૦.

કોઈ રોગીની કાયા કાપે,
વૈદ ભલુંજ વિચારી;
એમજ આપણને ઇશ્વર જે,
કરશે તે સુખકારીરે. વિપતી. ૧૧.

માતાના સ્તનમાં પય મેલ્યું,
સઘળું કીધું સવળું;
દલપતરામ કહે દુનિયાનું,
એ કેમ કરશે અવળુંરે. વિપતી. ૧૨.

[1] સીતા, દ્રુપદી વગેરેની વાતો કલ્પ ભેદની જાણવી.

પદ ૨૨ મું.—દેશી પહેલી.

પરણ્યો ગુરૂ પત્ની પાસે, વગતી બોલી વાણી;
નારીએ દુઃખનો અંત ન જાણ્યો, અંત દેહનો આણી. ૧
કરતારે ધાર્યું કરવાનું, તે નહિ મિથ્યા થાય;
તનરૂપી એ તન તજનારી, [illegible] પીડ ન જાય. ૨
દુનિયામાં કેટલાંક દુઃખ તો, હરિ ઇચ્છાથી આવે;
કંઇક દુઃખનો ચાલી પોતે, અણસમજમાં ઉપજાવે. ૩
કુપથ્ય કરીને કલામાં, વધે રોગનો રોષ;
આપે દુઃખ ઉપજાવ્યું એમાં, દૈવનો શો દોષ. ૪
બાળકિઆ આંગણામાં રોપે, ગુલો પગમાં વાગે;
એમાં કેનો વાંક કહાઈએ, કહિએ કેની આગે. ૫
ઉનું ખાતાં મુખમાં દાઝે, તે પોતાની ભૂલ;
કાણું છતાં પગ [illegible], તે પણ તેવી તુલ. ૬
જાણીને જાતક પરણાવે, ઉપજે દુઃખ પછી આવું;
કહો પછી ને કષ્ટ થવામાં, કેનો વાંક ગણવું. ૭
રોગ થયો ને ઓસડ ન કરે, વાંક કરમનો કહાડી;
મૂઢ મંડળમાં મૂરખ એવા, દુઃખ વેઠે છે દહાડી. ૮
છતે ઉપાયે સંકટ સાંખે, એ પણ મૂરખ એવો;
વિવેક સહિત વિચાર વિના કદિ દૈવને દોષ ન દેવો. ૯
એમ વચનમાં મહારાણીએ, સરવે સાર જણાવ્યો;
પણ તે વિચાર ગુરૂ પત્નિના, અંતરમાં નહિ આવ્યો. ૧૦
રૂએ ઝુરે મસ્તક ફોડે, પછાડે પૃથ્વી સાથ;
મુનિવરે પછી ત્યાં સમજાવી, સરસ પુરાણની ગાથ. ૧૧
મરનારની મમતા રહતાં, જાન નથીજ જનાર;
આપણને પીડા ઉપજે, મહાદુઃખ પામે મરનાર. ૧૨

પદ ૨૨ મું.—દેશી ૭ મી.

[illegible] દેહ [illegible] નવ રોવું;
જોઇતેનેજ જેનજીવે, જીવનાં સમજી જોવું રે. વા. ટેક.
[illegible] એ કહ્યું [illegible] [illegible];
મરનારને મહા દુઃખ ઉપજે, ધરે નિત્ય [illegible] રે. વા. ૧
[illegible] આતુર [illegible] તે, [illegible];
રોગ મહાઘોર [illegible] દુઃખમાં, એ દુઃખ આકરૂં બન્યું રે વા. ૨
કોઇ જાતી દૂર ફિર દૂરે, [illegible] [illegible];
એ સઘળી પરિપૂરણ પીડા, મરનારને મારે રે વા. ૩
[illegible] કે ન [illegible], તે [illegible];
જો [illegible] દુઃખ તેને દિર [illegible] રે વા. ૪
ચતુરા સંપૂરણ હોય તો, રડો કુટો ન વિચારો;
જીવતાં પેર વળી ન શકે તો, મરતાં ને વળી મારો રે. વા. ૫.
કુટ્યા થકી જો કાંઈ દેખો તો, કુટો થઇને પાગલ;
આ માટે તમે કુટી શરીરમાં રોગ ઉપાધિ આણો રે. વા. ૬.
એવાં શોક મેલો અળગી, વળગી રહો મા વેહેમે;
જેથી સુખ ઉપજે એ જીવને, પુણ્ય કરો કંઇ પ્રેમે રે. વા. ૭.
રોદો તેપણ તે નહિ જોશો, ખોશો આંખ તમારી;
દલપતરામ કહે હિત શોધી, માનો શિક્ષા મારી રે. વા. ૮.

પદ ૨૩ મું.—દેશી ૮ મી.

એવી રીતે રાજા રાણીએ, કર્યાં કથન ઘણાં વાણીએ;
તોય દંપતિ સ્થિરચિર થાય, કરે કલેશ તે જોયો ન જાય. ૧.
સંધે પરધાનને ત્યાં તેડાવ્યા, એજ અવસરમાં તેઓ આવ્યા;
નર નારીનો શોક [illegible], સર્વ મંત્રીને [illegible]. ૨.
[illegible] સરવે જનો સમજાવી, તોય તેઓને ધીરજ ન આવી;
વેન ને ગુરૂને ઘણી માયા, જીવ એક ને જુદી છે કાયા. ૩.
એવું જાણીને એને બોલાવ્યો, વેન [illegible] આવ્યો;
તેણે વચન કહ્યાં મન માન્યાં, તોય દંપતિ નવ રહ્યાં છાનાં. ૪.
[illegible] પરસ્પર બોલે, દુખી લોચન [illegible] ખોલે;
એક કહેજે અમારો પરોણો, મુઓ [illegible] ઉઠી. ૫.
એની પુત્રી આ રીતે [illegible], નથી [illegible];
[illegible] નથી આપણે ઘેર નથાઈ. ૬.
[illegible] વિવેક, [illegible] છે એક;
એને ઉદરે એકજ કન્યા, [illegible]. ૭.
કન્યાદાન આનંદથી દીધું, નથી કંસાર ભોજન કીધું;
ચોરીમાં હસ્તમેળાપ નથી મુક્યો, પૂરો વર પરણી નથી ચુક્યો. ૮.
વરને [illegible], [illegible];
[illegible], અતિ ઉપજ્યા [illegible]. ૯.
પણ એનો નથી રે ઉપાય, દૈવ ઉપર [illegible] ન થાય;
કન્યા છે [illegible], નથી [illegible]. ૧૦
[illegible] કન્યાનાં [illegible], દુઃખ પામે છે દિવસ ને રાત;
[illegible] ને કરેછે પોકાર, વળતી બોલ્યો વેન કુમાર. ૧૧.
[illegible], [illegible];
કરતારે જે નિરમ કરેલાં, નથી જગતમાં કેડથી ફરેલાં. ૧૨.

પદ ૨૪ મું.—દેશી ૧૧ મી.

[illegible] કરેલા રે, [illegible] ન ફરનાર;
[illegible], તેને શું કરનાર. ટેક.
[illegible]

૧ [illegible]

સર્વને [illegible] તો શી રીતે આવે, બીજી જુઓને ખચીત;
સ્વારથના સાથીરે, અરેરે [illegible]. કર્તારે. ૧.
[illegible] પત્ર માટેને બાંધને માટે, આંશા બનાવ્યા અનીક;
[illegible] કહેજે એવા હોતનો સારૂં, અને ખરી કહુંજે નિચાડીક;
[illegible] કેનારે, ભારી દેહ ભરવાના.. કર્તારે. ૨.
હિંમત [illegible] કે દિલમાં ખુશી રહે. થવાનું તેજ થનાર;
[illegible] વખતે આવીને મળશે, જ્યાં બેઠું તે જનાર;
નિયમ ન મટેરે, મરણ [illegible]. કર્તારે. ૩.
[illegible] નથી [illegible] કે વેરી, [illegible] છે સ્નેહ;
[illegible] પરી [illegible] છે. એમાં નથીરે સંદેહ;
[illegible] છે રે, [illegible]. કર્તારે. ૪.

[illegible] ને [illegible] હોય, [illegible] નિજ રીત;
[illegible] ન [illegible] રીત;
[illegible] નથી [illegible]. કર્તારે. ૫.
[illegible] જુએ જો [illegible];
[illegible] નહિ, માટે [illegible];
[illegible] કર્તારે. ૬.
[illegible] કરીને નિવાસ;
[illegible] દુઃખ, તે [illegible];
[illegible]. કર્તારે. ૭.
[illegible] અને [illegible];
[illegible] દુઃખ [illegible] નહિ [illegible]
[illegible]. કર્તારે. ૮
[illegible] તેની દેહ [illegible],
[illegible].
[illegible] કર્તારે ૯.
[illegible].
[illegible]
[illegible] કર્તારે ૧૦
[illegible]
[illegible]
[illegible] કર્તારે ૧૧.
[illegible]
[illegible]
[illegible] કર્તારે ૧૨.

૧ [illegible]

પદ ૨૫ મું.—દેશી ૨ સી.

[illegible] તેને વિવિધ પ્રકારે, ગુરૂને ધીરજ દીધી:
પણ ગુરૂએ અને ગુરૂપત્નીએ, આંખ ઉંચી નવ કીધી. ૧.
નેમકુમાર વિચાર કરે જે, શો કરીએ ઉપાય;
દુઃખ વિસરીને ગુરૂના દિલમાં, શાંતિ શાથી થાય. ૨.
ચાહ ઘણા મનમાંહિ ધરે પણ, કશું ન સૂઝે કરવા;
ગુરૂની પુત્રીનું દુઃખ પેખી, લાગ્યાં આંસૂ ઝરવા. ૩.
નેમ કહે એક વાત કહું જો, ગુરૂજી કરા ધ્યાન;
આ ગભરાટ મટો મટવાનો, એકજ છે ઉપાય. ૪.
પાંચ વરસની પુત્રી આ, પરણવાની વાત ન પ્રીછે;
તો તેને ફરિ વિવાહ કરવો, એમાં અડચણ શી છે. ૫.
ગુરૂ કહે ફરિ લગ્ન કર્યાનો, નથી અમારો ચાલ;
તે માટે ફરી વિવાહ કરતાં, હરકત મોટી હાલ. ૬.
સારસ્વત જેવા વિપ્રો પણિ, જન જે કાળુમી જેવા;
પુનર્લગ્ન તો એજ કરે, અને નથી અમારો એવા. ૭.
બનવાનું તે બનીનું પણ, એક વાતે છે ગભરાટ;
પુત્રીનું પોષણ કોણ કરશે, એજ મને ઉચાટ. ૮.
કુંવર કહે ધીરજ ધારો તો, ઉચાટ ટાળું એહ;
નિર્ધન જાણીને હું પાળીશ, જ્યાં લગી મારો દેહ. ૯.
ગુરૂ પુત્રીને પોષણ થાવા, તો આપ્યું એક ગામ;
[illegible] વાતે ગુરૂપત્નીનું, દુઃખ ટાળ્યું તે કામ. ૧૦
[illegible] અને [illegible] ત્યારે, [illegible]
[illegible] દિવસ વીતે, [illegible]. ૧૧.
[illegible] વિરાધ [illegible], [illegible]
[illegible] વાત ન વિસરે, [illegible]. ૧૨

ભાગ ૩ જો.

પદ ૨૬ મું.—દેશી ૧ લી.

[illegible],
[illegible]. ૧.
એક દિવસ [illegible],
[illegible]. ૨.
[illegible];
[illegible]. ૩.

૧ [illegible]
[illegible]

રે પુત્રી પરણી ને ગઈ તું, પછી ફરી નહીં આવી;
માત પિતાનું કરી સ્મરણ તું, હાલવસા નહિ લાવી. ૪.
મેં ફરી મુખ તારૂં નવ દીઠું, ઉદાસ થું હું એથી;
આ કાગળ વાંચીને વહેલી, તરત આવજે તેથી. ૫.
માતા તારી નિશદિન ઝંખે, મનમાં તુજને મળવા;
દેખું મુખ દીકરીતણું તો, ચિંતા લાગે ટળવા. ૬.
વરસ ઘણાના વિજોગ ભાગે, તો હું હરખે હરખું;
પીરતણો જે પ્રેમ મળે પછી, સહુ શું તે સરખું. ૭.
તુજને અહિંના સઘળાં સંબંધી, સદૈવ સહુ સંભારે;
ભાઈ સ્નેહી સઘળો કહેછે, સુનિધ મળશે ક્યારે. ૮.
ને તુજને મનમાંહિ મળૂંછે, પુત્ર થકી પણ પ્યારી;
તુજને દીકરીના દાઝે છે, ઝણ ઝણ ઝરતી ઝારી. ૯.
તે માટે તુજને સુખે થઈ, જદી આવજે વહેલી;
દિવસ દિન રહો પછી જાજે, માસ પુરાથી પહેલી. ૧૦.
જો સ્વામી સાથે આવે તો, તે વળી સૌથી સારૂં;
સાથે સગા મળે અમને તો, આદર કરે અમારૂં. ૧૧.
આ કાગળમાં અલ્પ લખ્યાથી, અતિશય સમજી લેજે;
ઉત્તરથી માતીને અમને, દિલમાં શાંતિ દેજે. ૧૨.
તુજને એકાદ ત્યાં અટુલે, આવે આંસુ ધાર
સુનિધ સુનિધ એમ કહ્યું, માત દેઈ ઉચ્ચાર. ૧૩.

પદ ૨૭ મું—દેશી ૮ મી.

પત્ર દેતથી લઈ નિજ હાથે,
દાખ્યો સુનિધને ભાવતી સાથે;
પ્રેમે આપેલું આતિથ પાણી.
સ્નેહ સ્મરણથી છાતી ભરાણી. ૧.
પરણાવી નાર્ય પતિ પાસ,
કરી વિનવ્યા વચન વિલાસ;
[illegible]
[illegible] ૨.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૩.
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૪.

એવું સાંભળીને કહે આગ,
આગ્રથી ન અવાય તુજ સંગ;
રાજ્ય સૂનું કદી ન રખાય,
કેડે કંઈક ઉપદ્રવ થાય. ૫.
જ્યાં ઈચ્છા થઈછે તમારી,
નથી રાખતો તમને હું વારી;
પણ વહેલાં તરત જઈ વળજો,
પૂરાં બોલ પ્રમાણે જ પળજો. ૬.
વીશ દિવસ વિજોગના જાશે,
વીશ વરસ મને તો જણાશે;
જેને હોય કુમારજા નારી,
તેને વેદના વિજોગની સારી. ૭.
તું તો પ્રેમની પેટી છે પ્યારી,
તારી નજરા વિશ્વથી ન્યારી;
તારા બોલ મધુર રસ ભરીયા,
મારા અંતર માંહિ ઉતરીયા. ૮.
સાવધાન થઈને સંચરજો,
રસ્તે કુંવરનું રક્ષણ કરજો;
વળતી વેન કુંવરને બોલાવી,
સઘળી વાત કહી સમજાવી. ૯.
વળી મંત્રીને કહ્યું મહીપે,
સેના સારી મોકલજો સાથે;
ઓરડામાં આવ્યા જોશીબાવા,
જોવા જોશ મુહૂર્ત ત્યાં જાવા. ૧૦.
જન્મ પત્રિકા વેનની કાઢી,
વેને જોઈને તે નાંખી ફાડી;
ક્રૂર કુટી લગન નિરધાર,
તે તનેજ દશા કરનાર. ૧૧.
જન્મ થકી હવે કહે એમ,
નામ વિવાહ જનમમાં ન હોય;
[illegible]
નથી કામ કુદરત પણ [illegible] ૧૨.

પદ ૨૮ મું—દેશી ૧૫ મી.

[illegible] કુદરત [illegible] નથી, એવો બનવું છે [illegible];
[illegible] ૨૫.
[illegible]
[illegible] ૧.

પદ ૩૩ મું.—દેશી ૮ મી.

વેન મોશાળથી પાછો વળીયો,પુરપથે પોતાને તે પળીયો;
હેતે હથિયાર પકડ્યાંછેહાથે, માતાસુનિથા છે વેનની સાથે.૧.
એક કોશ રહ્યું એવું ગામ, અલ્પ દિવસ રહ્યો એવે ઠામ,
ઝુકી રહીછે ત્યાં વનતણીઝાડી, પ્રૌઢ પહાડછે એકઅગાડી.૨
ત્યાંથી સુંદર સરિતા વહે છે, જોગ સાધવા જોગીરહેછે;
આંબા આદિક વૃક્ષની ઓળ, ઉપર પક્ષી કરેકલ્લોલ. ૩.
લીલાં ઘાસ ત્યાં ગાયો ચરેછે, ત્યાં શિકારી શિકારકરેછે;
હરણ વાનર રીંછ ને હાથી, કહેતાં પાર ન આવેકહ્યાથી. ૪.
સિંહ વાઘ કરે મહા સોર, લીલી ભૂમિ ભાસે ચારે કોર:
પુષ્પના છોડછે મનગમતા,ભોગી ભમરા ઉપરદિસેભમતા.૫
વાયુ શીળોસુગંધીતવહાય, એવું દેખી બોલી સુનિથાય;
પુત્ર અહિં થોડીવાર ઉતરીયે, ફુલ ઝાડનાકુંડમાંફરીયે.૬
વેને માતની વાત પ્રમાણી, ઉતર્યાં રાજકુંવર અને રાણી;
સેનાસધળીયેવિશ્રામ કીધો,વેન વન જોવાચાલીયોસિધો ૭
એકે અનુચર લીધો ન સાથ, હેતે સાહ્યો સુનિથાનો હાથ;
વનમાંવિચર્યાં માતુશ્રીને તંન, પુષ્પ વીણીવખાણીયું વન. ૮
એવે દુરથી આવ્યું શુણવામાં, મહા દુઃખથી રૂએકોઇરામા
લાગી કૌતક જેવી તે વાત, ત્યારે પુત્ર પ્રત્યે બોલી માત. ૯.
અરે પુત્ર આ સાંભળ આપ, કોઈ વનિતા કરેછે વિલાપ;
હશેવ્યંતરીએ વનમાં તો, હશે જોગણી જક્ષણીકાંતો. ૧૦
માટે આપણે અહિંથીજફરીયે, સેનાસાથેશહેરમાં વિચરીયે
વેનકહેહુંતોજઇશતેજોવા, રામા કોણ બેઠીછે એ રોવા. ૧૧
માયે વેનને બહુ વિધ વાર્યો, તોય વેન તે તરફ પધાર્યો;
મેલું કુંવરને એકલો કેમ, માયે અંતરમાં ધાર્યુંએમ.૧૨
માટે હેત ઘણું હઇએ ઘાલી, માતા પુત્રની પાછળ ચાલી;
મહાહિંમત રાખીને મનમાં,વેનજાયછે ચાલ્યોતેવનમાં. ૧૩

પદ ૩૪ મું—દેશી ૧૦ મી.

વેન કુંવર વનમાં ગયો, સુનિથા થઈ સાથ;
નદિ તટમાં નજરે પડી, એક અબળા અનાથ. વે. ૧.
કાષ્ટ ચિતા ખડકી કરી, ત્યાં કીધેલી તૈયાર;
બળી મરવાની તે બાઇને, હતીવાર લગાર. વે. ૨.
અબળાએ દીઠાં આવતાં, રાણી રાજકુમાર;
શરમાઈ ગઈ મન સુંદરી, છાની રહી તેણીવાર. વે. ૩.
રોઈ રોઈ આંખો રાતી થઈ, આખે ખાસ દેખાય;
શરીરમાં હાડકાં ચામડી, જરીએ લોહિ ન જણાય.વે.૪
રૂપ દેખી એના દેહનું, વરત અનુભવ થાય;
માહાદુઃખનું માર્યું માનવી, મનમાં મરવાને ચહાય.
જોતાંજ રાણીના જીવમાં, દયા ઉપજી અપાર;
અરેરે આવાં પણ દુખીઆં, દીસે દુનિયાં મોઝાર. વે
રાણીએ ચાંપી રૂદે વિષે, આપી ધીરજ અંગ;
વેનકહે બેહેન બોલ તું, તારા દુઃખનો પ્રસંગ. વે
બાઈ બોલી મારા દુઃખનું, તમારે શું છે કામ;
જાઓ તમે ચાલ્યાં મારગે, મારૂં લેશો ન નામ. વે
જે દુઃખ મટવાનો જગતમાં, નથી એકે ઉપાય;
એનો અંતરમાંજ રાખવું, કહેવાથી શું થાય. વે
તમથી આ દુઃખ તલ જેટલું, ઓછું કરી ન શક
આકાશ તે જ્યાં તુટી પડે, કોઈથી ન ઝીલાય. વે.
દેવ ન દુઃખ ટાળી શકે, માનવી કોણ માત્ર;
માટે મારે મરી છુટવું, ગોરાં બાળીને ગાત્ર. વે.
જેની ઉપર થાય જગતમાં, કાળો દૈવનો કોપ;
થી કરે મનુષ્ય સહાયતા, થાય અમર અલોપ. વે.
કુંવર કહે તું છું આજથી, મારી ધર્મની બેહેન;
આ સુનિથા માતા આપણી, હવે દુઃખ રહે ન. વે.
જો તારૂં દુઃખ ન ટાળી શકું, તો તજું જીવ આ
નહિ તો મારે માથે માનની, પ્રલેકાળનું પાપ. વે.
કાળજું ખોલીને કહ તું, કર તારૂં પ્રકાશ;
નગર કહે વેદનાતણો, નવ થાય વિનાશ. વે.
શરમ કશી જો તું રાખ તો, બ્રહ્મહત્યા હજાર;
નામ ને ઠામ સુધાં નહી, તારૂં કર તું ઉચ્ચાર. વે.

દોહરો.

વેનતણાં વચનો શુણી, સ્ત્રી બોલી તે ઠામ;
અરે કુંવરજી હું રહું, સદા તમારે ગામ. ૧

પદ ૩૫ મું.—દેશી ૧ લી.

અરે કુંવરજી હું રહુંછું અહીં, સદા તમારે ગામ;
છું દિલની દુખીયારી મારૂં, કમળાગોરી નામ. ૧.
જન્મ ધર્યો મેં ભૃગુગોત્રી, ભાર્ગવ બ્રાહ્મણને ઘેર;
સાત વરસની વયે પિતાએ, પરણાવી શુભ પેર. ૨.
બીજે વરસ બળિઆને રોગે, સ્વર્ગે ગયો મુજ સ્વા
રોતી હતી મુજ માતા, હું પૂરી સમજણ નવપામી. ૩.
સુવાસણીનો સ્વાંગ મને, મારી માએ ન તજાવ્યો;
બહુ લડાવ્યાં લાડ પિતાએ, પ્રેમ વિશેષ જણાવ્યો. ૪
બીજી મારી બેહેનપણી, સાસરિએ જઈ આવે;
સજ્યા હોય શણગાર, નિરખતાં તે મારે મનભાવે.

આ મુજને મોકલશો ક્યારે, એમ કહેતી હું જ્યારે;
મારી માની આંખે ખરખર, આંસુ ખરતાં ત્યારે. ૬.
સાસુ સસરો સ્વર્ગે ગયાં, ઘર પેચી જમાઈ નાત;
હું પીયરમાં રહું અને, નવ સમજુ કોઈએ વાત. ૭.
માત પિતા સ્વર્ગ ગયાં, મને જ્યાં વર્ષ થયાં અઢાર;
ભગિની વંદનો મુજ બાંધવ, રાખે સુખકર પ્યાર. ૮.
ધર્યું માંડ્યું દેખીને, ભાઈને પરણાવી નારી;
ને લાગ્યું ભોજાઈ આવીને, સેવા કરશે મારી. ૯.
પણ ઘર કામ કરાવે ને, ભોજન આપે ભોજાઈ;
સોળ વરસની હું થઈ અને, સમજણી પણ કહેવાઈ. ૧૦.
વિરહ વડે ઉતરાવ્યો મહારો, સુવાસણીનો વેષ;
ભાપે મુખ કરતાં અંતર, ઉપજ્યો અતિશય. ૧૧.
પછી આવી પેર નિરંતર, છણ છણ ભગતી આવી;
૯૬ બોલ વિધવાઓ સાથે, કથા સાંભળવા જાતી. ૧૨.
એક સમે સધવા વિધવાના, વિવિધ ધરમ વંચાયા;
તે સાંભળતાં તો તતક્ષણ ત્યાં, કંપી મારી કાયા. ૧૩.
કોઈ વિધવા ને કદા પરન્તુ, પાછી ફાકી પ્રીતે;
સોળ વરસની વયમાં હું કેમ, રહી શકું એ રીતે. ૧૪.

પદ ૩૬ મું.—દેશી ૩ જી.

પ્રભંન કરવો નિજ પતિને, સધવાનો એજ સ્વધર્મજી;[1]
વિધવાનાં[2] છે ધર્મ વિશેષે, મુનિજન ભાખે મર્મજી. ૧.
પલંગ ઉપર વિધવા પોઢે, તો તે પાપી થાયજી;
જો કદી પીંજરપર જમે તો, જરૂર નરકે જાયજી. ૨.
સારાં વસ્ત્ર શરીર સજે નહિ, જેમાં કોઈ જગોપનજી;
નહિ તો વિધવા નારી જાને, નરકે પડેજ નિદાનજી. ૩.
એક દિવસ ઉપવાસ કરે, જો છત્રે મુરપનો છેદોજી;
નહિંતો તેનો નથી આયુએ, બુડે નરકમાં બેદોજી. ૪.
વરકન્યાના વરણનનાં, કદી વિધવા નવ ગાય ગીતજી;
નહિંતો વિધવા નારી નરકની, પામે પડેજ ખચીતજી. ૫.
વ્રત ઉપવાસે દેહ દમન કરી, રસ કસ ભોજન તજવુંજી;
આભૂષણ કંઈએ પણ અંગે, સુવરણનું નહિ સજવુંજી. ૬.
ધોળાં વસ્ત્ર શરીરે ધરવાં, સન્યાસણીના સરખાંજી;
નહિ તો તેનાં કુળ ઈકોતેર, નરકે જાતાં નરખાંજી. ૭.
એ સાંભળતાં અંતરમાં હું, અતિશે થઈ ઉદાસજી;
સ્વર્ગે જવાની આશા છોડી, નિશ્ચય થઈ નિરાશજી. ૮.
આ રીતે એ સઘળું પાળું હું, બારે વરસે આગળજી;
આ ભવ ભાગશે પરભવ ભાગશે, અરે કરમના કાગળજી. ૯.
પલંગ તજી જો કરું પથારી, શરીર સઘળું દૂખેજી;
જો બેચાર જમું નહિ તો હું, મરૂંજ ભુંડી ભૂખેજી. ૧૦.
જરકસી તાં મોંગીધોતણી તો મને, શોચગીતું મન થાયજી;
પુરૂષવંશ ઉંઘ તો રસ્તે, જતાં અડકી જાયજી. ૧૧.
એક ઘડી ભૂખી હું રહી ન શકું, કેમ બને ઉપવાસજી;
ધોળાં વસ્ત્ર શરીર ધરું તો, લોક કરે ઉપહાસજી. ૧૨.

પદ ૩૭ મું.—દેશી ૧ લી.

કાનમાં પટ ક્ષત્રિણીઓ પહેરે, ભ્રાત વિના વૈરાગણી;
બ્રાહ્મણીઓ શ્રુતિ વચનો ઉપર, પગ દઈ રહે પાણી. ૧.
કાટ મુખે બાંધીને કરમાં, ધરે કનકની ચૂડી;
ખોળી કરતાં તો શોભે, રોળી થઈ રૂડી. ૨.
સઘા સંબંધીમાં હોય વિવા, અમે છે ગાવાં ગીત;
રસ કસ ભોજન હાને રૂએ, ખાવાં પડે ખચીત. ૩.
કથા સુણી હું સર્વ પ્રકારે, સમજી સાર કથાનો;
સધવા ધરમ સરળથી સેહેલો, વિકટ ધરમ વિધવાનો. ૪.
સન્યાસીના સરખો સર્વે, વિધવા સ્ત્રીનો ધર્મ;
મુજ સરખીથી કદી પળે નહિ, મનનો કહું મર્મ. ૫.
સન્યાસી તો વનમાં રહીને, પાળે છે સન્યાસ;
એ સંસારી જનમાં રહેતો, અરપ ન ધરતી આશ. ૬.
તેથી જો સોળ વરસની વયમાં, કેદ કરે સન્યાસી;
નો તે જોબનના કહાવામાં, જરૂર જાશે નાશી. ૭.

---

૧ [illegible] ॥
[illegible] ॥

૨ [illegible] ॥
[illegible] ॥ ૧ ॥
[illegible]
[illegible] ॥ ૨ ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥

૩ [illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥

એકલશૃંગી વનમાં વસતા, ત્યાં પણ તે લુંટાયા;
ભરતા ભરત નરને મૂત્રાવે, એવી કપટી માયા. ૮.
તો તે આનગ શી ગણતીમાં, જે અબળા અજ્ઞાની;
સ્વતંત્રી વૈરાગ્યવંતો, શક્તિ ન મળે સમજાવાની. ૯.
ચિત્ત મારૂં ચિંતાતુર થઈને પડી પડોએ ગભરાય;
એક દિવસ જાતો દુર્લભ તો, જન્મારો કેમ જાય. ૧૦.
[illegible] અવસ્થા એ રીતે મેં, જેમ તેમ કરીને કહાડી;
મારા જીવનના દહાડા મુંઝ, આવ્યા પછી અગાડી. ૧૧.
[illegible] અવસ્થનું દુઃખ, મેં ઉચ્ચાર્યું એવું;
કે [illegible] કહ્યું, જીવનનું દુઃખ જેવું. ૧૨.

સોરઠો.

કર્મ [illegible] પવિત્ર, પરિક્ષિત પાસે શુક કહે:
[illegible] નેમ ચરિત્ર, ભાગ ત્રીજો ભાખ્યો ભલો. ૧.

—❖—

ભાગ ૪ થો.

સોરઠો.

[illegible], ભાગ [illegible] ભરી [illegible];
[illegible], [illegible] નિજ [illegible]. ૧.

પદ ૩૮ મું—દેશી ૨ જી.

[illegible]
[illegible] ૧.
[illegible]
[illegible] ૨
[illegible]
[illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
[illegible] ૫
[illegible]
[illegible] ૬
[illegible]
[illegible] ૭.
[illegible]
[illegible] ૮
[illegible]
[illegible] ૯.

ચંદ્ર ઉગે તો ચિતમાં જાણું, ઉગ્યો આગનો [illegible]
શુકા બોલે તે શુણતાં મને, પડે પેટમાં [illegible]
જે પરદેશી હોય પતિતો, કહી સંદેશો કહાવે [illegible]
આશાએ આવરદા નિકળે, ધીરજ ચિત્ત ધરા [illegible]
આતો એક ઘડી જતાં, જુગ તુલ્ય જણાય [illegible]
કઈ રીતે દહાડા કાડું મારૂં, જોબન જાય ભર [illegible]

પદ ૩૯ મું.—દેશી ૧૪ મી.

મારૂં જોબન જાય ભરપૂર, સંકટ હું તે શી રી[illegible]
રોઈ નેણનું ખોયું મેં નૂર, સંકટ હું તે શી રીતે [illegible]
દહાડો મોતનો તો હજુર, સંકટ હું તે શી રીતે [illegible]
દહાડા જતા દોહલા, કેમ કરી કાડું માસ;
પલકકલપસમથઈપડે, મને રહેવીમાંનગમે વાસ. [illegible]
કારતક માસ કોડામણા, અંનકુટ ઉચ્છવ થા[illegible]
સ્વામી મુજને સાંભરે, મારૂં અંતર અતિ અકળાય. [illegible]
માગસરે લોક લગન કરે, તોરણ બાંધે દ્વાર;
હૈડા ઉપર ડંકા પડે, મારે કાળજે તે વાગે માર. [illegible]
પોષ મહિનાની ટાઢડી, અતિ રાતે અંધકાર;
તમરાં બોલે તે મને, મને ઉપજે અનેક વિચાર. [illegible]
માહે બેઠી માંહરે, નિરખ્યો નહિ મેં નાથ;
ચતુર કંથને ચોરીના, મેંતો હર્વાને ન આપ્યો હાથ. [illegible]
ફાગણ માસે કંથને, રમિજી [illegible] રંગ;
હર્વાને બોલે [illegible], મારૂં એ [illegible] સળગે અંગ. [illegible]
[illegible] ગુલાબી ફૂલ;
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

...રતાં, ત્રેગી અરથ મ.ર;
...રી, સ્વામી સહુને લેવી ભાવનાઓ. ૧૫
...રણ, સરસ અને સઉ દેવ;
...રે, અરે રોતી દેવમાં દોષ. ૧૬

૪૭ મું—દેશી ૧૫ મી.

...જ સાને, પિયુ પિયુ એમ ઉચ્ચારે;
...ાઈ નહિ પણ મન તો પિયુ પિયુ પોકારે;
...મ ધારે, ...
...ું દાન કેમ કરી દ.રે. ૧
... મરણ, ખાંતી પાકું ખરે;
...નાર તને, તેથી ન દોને દેદેર. વિરહ.૨
...ં એકીલ મુખને, અ ... અવસરી;
...િને આપી, ... વિરહ.૩
...ભુ ... ખરર ... કરતાં;
...રે ને કરતાં, ... વિરહ. ૪
... લાગ્યાં, ... સંહારે;
... વિરહ.૫
...ી ... તે, દુનિયાના ... કરે;
... વિરહ.૬
... એક ... પર ... ન વિસરે;
... વિરહ.૭
... દુઃખો ... ;
... વિરહ.૮
... ;
... વિરહ.૯
... દુખીઆને ... ;
... વિરહ.૧૦
... ;
... વિરહ ૧૧
... ;
... વિરહ ૧૨

૫૧ ૪૧ મું—દેશી ૧ લી.

... ;
... ૧
... ;
... ;
... ;
... ૨

રીસ કરીને ભાભી બેઠી, સાસુ દેતી ગાળે;
આ રીતે નિત કાન ફોવે, ભાઇ ઘરમાં નહિ ચાલે. ૪.
... ઘરનો ભમરો બુઢો, ... ;
હવે આવીને હમેશ ભાઇ, ... તું ચોરી. ૫.
... ;
અરે ... ત્યારે ... . ૬.
... તું કેમ ન ... સુખ દેશે;
... દુખે છે. ૭.
... તો ... , અને ... ;
... તું ... તો, ... ૮.
... ;
... . ૯.
... નહિ ... , ... ;
... . ૧૦.
... ;
એમ કરીને ... , ... ન કરે એવું. ૧૧.
... નથી અને ... નથી ... ;
... નથીજ ... . ૧૨.

૫૨ ૪૨ મું—દેશી ૭ મી.

... ;
... . ૫. ટે૦.
... ;
... . ૫. ૧.
... ;
એમ ૫. ૨
... ;
... . ૫. ૩.
... ;
... . ૫. ૪.
... ;
... . ૫. ૫
... ;
... . ૫. ૬.
... ;
... . ૫. ૭.
... ;
... . ૫. ૮

એકલશૃંગી વનમાં વસતા, ત્યાં પણ તે લુટાયા;
ભણ્યા ગણ્યા નરને ભૂલાવે, એવી ઈશ્વરી માયા. ૮.
તો તે આગળ શી ગણતીમાં, જે અબળા અજ્ઞાની;
ત્યાગતણી વૈરાગતણી, શક્તિ ન મળે સમજ્યાની. ૯.
ચિત્ત મારૂં ચિંતાતુર થઇને ઘડી ઘડીએ ગભરાય;
એક દિવસ જાવો દુર્લભ તો, જનમારો કેમ જાય. ૧૦.
બાળ અવસ્થા એ રીતે મેં, જેમ તેમ કરીને કહાડી;
બારજોબનના દહાડા ભુંડા, આવ્યા પછી અગાડી. ૧૧.
આતો બાળ અવસ્થાનું દુઃખ, મેં ઉચ્ચાર્યું એવું;
હે કુંવરજી હવે કહુંછું, જોબનનું દુઃખ જેવું. ૧૨.

સોરઠો.

કથા પુરાણ પવિત્ર, પરિક્ષિત પાસે શુક કહેઃ
વરણન વેન ચરિત્ર, ભાગ ત્રીજો ભાખ્યો ભલો. ૧.

—:○:—

ભાગ ૪ થો.

સોરઠો.

શુક મુનિવર સાક્ષાત, ભાખે ભાવ ભરી કથા;
વૈનકુંવરને વાત, કમળા કહે નિજ કષ્ટની. ૧.

પદ ૩૮ મું—દેશી ૧ લી.

બાળાપણું તો રમતાં વીત્યું, ઉપજ્યું જોબન અંગ;
મન મારૂં કબજામાં ન રહે, શરીર થયું નવરંગ. ૧.
સરખી વયની મારી સૈરો, કરે કંથની વાતો;
તે સાંભળતાં વિરહ વધે તે, કીમે કહ્યો નથી જાતો. ૨.
સંસારી લોકોનાં સુખડાં, જેમ જેમ જોતી જાઉં;
તેમ તેમ તન પરિતાપ વધે ને, અંતરમાં અકળાઉં. ૩.
કોઇ પતિ સાથે પ્રીતે બોલે, તેના જોઇ તમાસા;
એકાંતે જઇ આંસુ પાડું, નાખુ બહું નિસાસા. ૪.
રોઇ રોઇને આંખો થઇ રાતી, પછી કોઈ કારણ પૂછે;
તો ઉત્તર એવો આપું જે, દુઃખી દરદ થયું છે. ૫.
ઘેલી થાઉં ગભરાટ થકી, ઉત્તર દેઉં ઊંધે ચૂત;
લોક લોકો એમ ભણે જે, એને વળગ્યું ભૂત. ૬.
અંતરની ગત ઈશ્વર જાણે, બાકી ન જાણે બીજું;
કોઇનું બોલ્યું ગમે નહિ મને, બોલાવે તો ખીજું. ૭.
દિલનાં દુઃખની વાત કહેતાં, ઝબ ન ઉપડે મારી;
કહેવાથી કંઈ કષ્ટ મટે નહિ, એમ હું જોઉં વિચારી. ૮.
કડું કેસર કે કસ્તૂરી, જોતાં ઉપજે ઝાળ;
ભડું ઝેર તે મુજને ભાસે, વન ઉજડ વિકરાળ. ૯.
ચંદ્ર ઉગે તો ચિતમાં જાણું, ઉગ્યો આગનો
શુકલા બોલે તે સુણતાં મને, પડે પેટમાં ફ
જો પરદેશે હોય પતિતો, કદી સંદેશો કહાવે;
આશાએ આવરદા નિકળે, ધીરજ ચિત ધરું
આતો એક ઘડી જાતાં, જુગ તુલ્ય જણાય
કઇ રીતે દહાડા કાઢું મારૂં, જોબન જાય ભર

પદ ૩૯ મું.—દેશી ૧૪ મી.

મારૂં જોબન જાય ભરપૂર, સંકટ હું તે શી રી
રોઇ નેણનું ખોયું મેં નૂર, સંકટ હું તે શી રીતે
દહાડો મેલનો તો દુઃખ દુર, સંકટ હું તે શી રીતે
દહાડા જાતા દોહલા, કેમ કરી કાઢું માસ;
પલકકલપસમથઇપડે, મનેવસ્તીમાંનગમે વાસ.
કારતક માસ સોહામણા, અંનકુટ ઉચ્છવ થા
સ્વામી મુજને સાંભરે, મારૂં અંતર અતિ અકળાય.
માગસરે લોક લગન કરે, તોરણ બાંધે દ્વાર;
ઢોલ ઉપર ડંકા પડે, મારે કાળજે તે વાગે માર.
પોષ મહિનાની ટાઢડી, અતિ રાતે અંધકાર;
તમરાં બોલે તે સમે, મને ઉપજે અનેક વિચાર.
માહે બેશી માંહરે, નિરખ્યો નહિ મેં નાથ;
ચતુર કંથને ચોરીમાં, મેંતો હર્ષીને ન આપ્યો હાથ.
ફાગણ માસે કંથને, રસિલી છાંટે રંગ;
હર્ષીને બોલે હેતથી, મારૂં એ જોઇ સળગે અંગ.
ચૈતર ચંપો ફૂલિયો, ફૂલ્યાં ગુલાબી ફૂલ;
સંઘરીને ફૂલ શું કરૂં, મારા શરીરમાં ઉપજે શૂળ.
વૈશાખે વન વેડીયાં, આંબે સાખ જણાય;
કોયલડી ટહુકા કરે, મારૂં ભીતર બેહાઇ જાય.
જેઠે જમીન તપે ઘણી, તપે વિજોગણ તન;
એક તાપ ઉપરતણો, બીજે તાપે તપે મુજ મન.
અષાઢે ઘન ચડી આવિયો, મધુરા બોલે મોર;
કુદકા મારે કાળજું, મારૂં જાગે જુવાનીનું જોર.
શ્રાવણમાહિ સુહાગણી, પિયુશું રમે ચોપાટ;
કોટે વળગી કંથને, હેતે હીંચે હીંચોળા ખાટ.
ભાદરવો ગાજે ભલો, દિલ દાઝે તે દામ;
દાદુર બોલે દેડકા, એનો દાઝ્યા ઉપરજેમડામ.
નદીએ હું ન્હાવા ગઇ, ઝાઝા લીલા છોડ;
ચકવા ચકવી ત્યાં દીઠાં, સારા ભાગ્યનાં દીસે સજોડ.
આસોમાં નદી ઉતાવળી, પિયુને મળવા જાય;
ઉભરેથી ઉછળે, એને હૈયે હરખ ન સમાય.

અહો મ્હને મેરતાં, મેરી મરણ ન્હઇ
બેરખડી લટકાં કરી, રહ્યો સાચું તે મેડી ભાવ.ટેક.૧૫
ઉપકીર્ણ રહ્યાહા, કાંસ મેલે લઈ હેત;
દલપતરામને સાંભરે, મારે હૈયાની હેતમાં હેત.ટેક.૧૬

પદ ૪૮ મું—દેશી ૧૫ મી.

ગરેરે તો વિરહ મને, પિયુ પિયુ એમ ઉચ્ચરે;
હું તુજ પિયુ પોકારે નહિ પણ મન તો પિયુ પિયુ પોકારે;
વિરહ હું તે કેમ ધરૂં, સંદેશ કહ ભરી ભાવ ભરૂં;
ત્યાં કિહની હું દાઝ કેમ કરી ઠરૂં. ૧.
કેમ રહે ને ત્યાં ખરતાં, ખાટો થાઉં ખરેઃ
વિરહેલો નાહ રહે, તેથી ન રેતે રોઈ વિરહ.૨
આ દુનિયામાં એકેક દુઃખને, અનુભવની અવદરી;
આપણી કોકને અવેરી, આકાશની કસ્તુરી.વિરહ.૩
એવું આવું એવું કહ્યું, બહર નથી ઉત્તરઃ
નથીયાં મારે તે કરતાં, વરવ મારે તો સહુ. વિરહ.૪
કાળ કલ્પે બનત બચેરમાં, ભૂખી ઉડને ચંદરે;
મરતા વિયોગે દુઃખમાં દુઃખી તેને તેમ વિરહે વિરહ.૫
મૂકરે કસ્તુરી કાયે તે, દુનિયાના વન રેને;
પણ પણ હોતી ભાવ કાંતે, પણ કેતિ પેપે વિરહ.૬
આ દુનિયાને એક ધરે, પર પિયુ ન વિસરે;
કરી મતી પોકાર કરેલ, પ્રેમ મેમને કરે વિરહ.૭
વિરહમાં બળતાં મરે મર્યાં, અને દુઃખનો ભાર;
દુઃખદુઃખ મહામારો હું, ક્યાં ન રેહું વિરહો વિરહ.૮
મારે આશ્રિયે આ પ્રીતમાં, દુઃખી દુઃખઅગ્નઃ
ચતુરાઈ વાળીને, મેરી આવે આપદાનો અવવિરહ.૯
વિવેક હીન વિરહ છે, દુઃખીને બહુ ઉચરે;
કરતા કરો દુઃખનાં દુઃખ નહારાજાનાં મંગળ રેવિરહ.૧૦
ક્રમ વિરહની કળા બેસો, આગ વિરહ નથી નહિ;
ખંતિખંતિ પેખ વિરહ તેથી. નાવ વિરહની નહી. વિરહ ૧૧
સાં ભાગે દલિત હરે, કેવું કહે મરી રહે;
કેમ ન મરી મૂખ સાંભરે, દલપતરામ ને રોતાં વિરહ ૧૨

પદ ૪૯ મું—દેશી ૬ ઠી.

કહે વિરહ તે કરે કારણ, ધરી ન દીઠી ભુખને,
પણ વધી ગયો કહરવરસ છે. અજવિરહવંતુ મતી.૧
દેવ કોપી મારે ચાર, હું નથ આજ ઠારે.
વસ્તું મારત વસમાં મને, ખરો ક્રમ પણ મહેર.૨
ઘી ભાવી દુઃખને વસ્યું, દેવ હવી તે મહા;
રેતી રેતી મેર રહી, ત્યાં ભાગ્ય કાય ઠરી.
વીસ કરીને આવી મેલી, મનો દેતી આશે;
આ રીતે નિત્ય નાત રોવે, મારા ઘરમાં નહિ રહે. ૪.
સદા ઘરેલો અમને પુરી, હૈયા વાળી મોટી;
હવે આવીને હમેશ મારા, કલગમાં તું બેઠી. ૫.
વાલ્રી વાત પણીને ખાયો, સસરાનું સુખ હાલ્યું;
મારે રોગ આપદાની, ત્યારે પગવે ઝીંઝું વાગ્યું. ૬.
આપાવલી તું કેમ ન મર્યું, ક્યાં શું સુખ બેઠે;
શેનો ધર્મ કરતાં વાર, હાથ કેમ દુખે છે. ૭.
આવ્યું તો ખુબ લેજો, અને કામ કરીનો સાંભો;
દુઃખ સાથે હું ન વહોર તો, ભાગીર વારો વાળો ૮.
આપને દુઃખ આવને વળી, વાત કરી વિસ્તારી;
એવી અર્જ કરાવે રોવે, મુજને લાજે ભારી. ૯.
ખરી વાત કરી નહિ ભાળી, વહુની ભાળી વાત;
મુજને ખરી તેથી આવ્યો, રહે સર્વ ઇતિહાસ. ૧૦.
મે પેટનું આવ કહું છે; આજ ન ખાવા દેવું;
એમ કરીને અર્જ કહે, જે રીતે ન કરે એવું. ૧૧.
જાહો નહીં અને બાત નથી પીધું, વાંચનુ આવો દન;
દલ દુઃખરાજ આજ દિવસ મેં નવીજ એરણું અન.૧૨.

પદ ૫૦ મું—દેશી ૭ મી.

વહુની બનેલી, પરેલો અર્થ સુધારે;
બીજા સહુ ઘરમાં હોરે, કોઈ ન પૂછે આવીને. પ. ટેક.
કોઈ વરે પહેલુંઆવીને, પણ કરીને બેઠે;
જેને ખાવે પહેલું નહિ, તે નારી વાસણ તેડેરે. પ. ૧.
જે નારીને પહિરે ભલી, દોશ તેને આવે;
એમ સહુને કહ્યા કહવું, એમ વળી દુઃખપરેરે. પ. ૨
વાસ્તે બહુ ખોટા કરે કે, ખરાબી હૈ એવ;
કોઈ તેને ટેક ન રહે એ, દેવ પહેલું દેવરે. પ. ૩.
પરિવારને ખબર કે, જ્યાં કરે તે જાણી;
કોઈ તેને ટેક ન રહે, મારે જેને અભેરે પ. ૪.
આવત આવે તો પણ આવે, કરીને પહેલું ઓળ્યું;
વહુને પહિનેનો, સાચવ રહુ રહરે પ. ૫.
કેમને કેવું એ તે ખરે કરેયે ખાવે;
કેમ પણ તે વાસ તેની સાથે ટેક ન [illegible]રે. પ. ૬.
એમ પહિલ વળે પડ, વિરહ કરી [illegible] કોઈ;
વહુની પણ મટની પેટે. મારા ક[illegible] બેઠે;
કાયરો વઢ તેને વાર્યું ખોટું, કેવું કહીને [illegible]રે. પ. ૮

એકલડુંગી વનમાં વસતા, ત્યાં પણ તે લુંટાયા;
મહા મહા નરને ભુલાવે, એવી ઈશ્વરી માયા. ૮.
તો તે આવત કી ગણતીમાં, જે અબળા અજ્ઞાની;
આપવડું [illegible], શક્તિ ન મારી સમજ્યાની. ૯.
ચિત મારું ચિંતાતુર થઈને ઘડીઘડીએ ગભરાય;
એક દિવસ જાતો દુઃખ તો, જન્મારો કેમ જાય. ૧૦.
[illegible] એ રીતે મેં, જેમ તેમ કરીને કહાડી;
[illegible], આવ્યા પછી અગાડી. ૧૧.
[illegible] દુઃખ, મેં વેઠ્યાનું એવું;
[illegible] કહું, જીવનનું દુઃખ જેવું. ૧૨.

સોરઠો.

[illegible] પતિ, પરિક્ષિત પાસે શુક કહે;
[illegible] જૈન ચરિત્ર, ભાગ ત્રીજો આપ્યો ભલો. ૧.

ભાગ ૪ થો.

સોરઠો.

[illegible], ભાન ભાન ભરી કથા;
[illegible] ચિત્ત કરવી. ૧.

પદ ૩૮ મું—દેશી ૧ લી.

[illegible]
[illegible] ૧.
[illegible]
[illegible] ૨.
[illegible]
[illegible] ૩.
[illegible]
[illegible] ૪.
[illegible]
[illegible] ૫.
[illegible]
[illegible] ૬.
[illegible]
[illegible] ૭.
[illegible]
[illegible] ૮.
[illegible]
[illegible] ૯.

ચંદ્ર ઉગે તો ચિતમાં જાણું, ઉગ્યો આગનો ભડકો;
શુકલા બોલે તે સુણતાં મને, પડે પેટમાં ફડકો. ૧૦.
જો પરદેશે હોય પતિતો, કહી સંદેશો કહાવે;
આશાએ આવરદા નિકળે, ધીરજ ચિત ધરાવે. ૧૧.
આતો એક ઘડી જાતાં, જુગ તુલ્ય જણાય જાણે;
કઈ રીતે દહાડા કાઢું મારું, જોબન જાય ભરપૂર. ૧૨.

પદ ૩૯ મું.—દેશી ૧૪ મી.

મારું જોબન જાય ભરપૂર, સંકટ હું તે શી રીતે સાંખું;
રોમ રોમનું જોયું મેં નૂર, સંકટ હું તે શી રીતે સાંખું.
દહાડો મોતનો તો દસ્તૂર, સંકટ હું તે શી રીતે સાંખું.
દહાડા જતા દોહલા, કેમ કરી કાઢું માસ;
પલકકલપસમયપડે, મનોરથીમાંનગમેવાસ. સંકટ.
કારતક માસ કોડામણા, અંતપુર [illegible] થાય;
સ્વામી મુજને સાંભરે, મારું અંતર અતિ અકળાય. સંકટ.
માગસરે લોક લગન કરે, તોરણ બાંધે દ્વાર;
[illegible] ઉપર ડંકા પડે, મારે કાળજે તે વાગે માર. સંકટ.
પોષ મહિનાની ટાઢડી, અતિ રાતે અંધકાર;
નમરાં બોલે તે સમે, મને ઉપજે અનેક વિચાર. સંકટ.
[illegible] બેઠી મંદિરે, નિરખ્યો નહિ મેં નાથ;
ચતુર કંથને ચોરીમાં, મેં તો દર્શીને ન આપ્યો હાથ. સંકટ.
ફાગણ માસે કંથને, રસિયા [illegible];
દર્શીને [illegible], મારું એ સ્નેહ મળ્યે [illegible]. સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.
[illegible]
[illegible] સંકટ.

આસો માસે નોરતાં, ગોરી ગરબા ગાય;
સેરખડી લટકાં કરી, સ્વામી સામું તે જોતી જાય. સંકટ. ૧૫.
દીવાળીના ન્હાવણા, સરસ ગણે સહુ કોય;
શણગરાઇને સાંચરે, મારે હોળી હૈયામાં હોય. સંકટ. ૧૬

પદ ૪૦ મું—દેશી ૧૫ મી.

બપૈયો તો નિર્લજ થઇને, પિયુ પિયુ એમ ઉચારે;
હું મુખ પિયુ પોકારૂં નહિ પણ મન તો પિયુ પિયુ પોકારે;
બિરજ હું તે કેમ ધારૂં, શાહીજાયા રુદય બળી જાય મારૂં;
મારા દિલની હું દાઝ કેમ કરી ઠારૂં. ૧.
મોર ગયો ને મૂળ ખવાયાં, ખાલી પડયું ખડેર;
નિરઉપયોગી નકારૂં લાગે, તેથી ન શોભે શેહેર. બિરજ. ૨.
આ દુનિઆમાં એકીજ મુજને, અણખપની અવતારી;
અપશકની લોકોને અમથી, અકલ્યાણની કરનારી. બિરજ. ૩.
જેવું અરધું ઝાડ કપાયું, જરૂર નથી જીવનારૂં;
તરફડીયાં મારે તે કરતાં, તરત મરે તો સારૂં. બિરજ. ૪.
કાળ દયાહીન જગત જંગલમાં, સુખી જીવને સંહારે;
માંસ વિનાનાં મુજસરખાં દુઃખી, તેને તો નેન વિદારે. બિરજ. ૫.
સુતાર કરવતથી કાપે તે, દુનિઆના જન દેખે;
પણ ઘણ કોતરી ખાય કાઠને, પ્રત્યક્ષ કોઇ ન પેખે. બિરજ. ૬
આ દુનિઆનો એવો ધારો, પર પીડ ન વિચારે;
સતી બળતી પોકાર કરે જન, જૈ અંબે અંબે ઉચ્ચારે. બિરજ. ૭.
ચિતામાં બળતાં ચાર ઘડીમાં, આવે દુઃખનો આરો;
મુજ દુઃખના મહાસાગરનો હું, ક્યાં ન દેખું કિનારો. બિરજ. ૮
અરે અજાણ્યાં આ પૃથ્વીમાં, મુજથી સુખ અનંત;
ચાતુર માસ પછી તો એની, આવે આવરદાનો અંત. બિરજ. ૯.
વિવેક હીન વિધાતા છે, દુખીઆને બહુ દુઃખાડે;
કોલ કરતાં કુમળાં ફુલને, સ્વરૂપ સમયમાં નસાડે. બિરજ. ૧૦
જીવ વિનાની કાયા જેવી, જળ વિણ નદી નકારી;
પાંજરિયું પોપટ વિણ તેવી, નાથ વિનાની નારી. બિરજ. ૧૧
ક્યાં જઇને ફરિયાદ કરૂં, કોણ ચડશે મારી વારે;
કોઇ ન મારી બૂમ સાંભળે, ક્યાં રૂદુઃખનો પોકારે. બિરજ. ૧૨

પદ ૪૧ મું—દેશી ૧ લી.

કઠણ દિવસ મેં કહે કાઢ્યા, ઘડી ન દીઠી સુખની;
પણ વીતી રહું વાત વરસની, આજ દિવસના દુઃખની. ૧.
દેવ ઉપાડી પાણી ભરવા, હું ગઇ આજ દહાડે;
વગડાં મારગ વસમાં મારો, ખરી પડ્યો પગ ખાડે. ૨.
પડી જવાથી મુજને વાગ્યું, દેવ હતી તે ભાંગી;
રોતી રોતી ઘેર ગઇ, ત્યાં ભાભી લડવા લાગી. ૩.
રીસ કરીને ભાભી બોલી, ગાળો દેતી ગાજે;
આ રીતે નિત જાન કીધે, મારા ઘરમાં નહિ ચાલે. ૪.
તારા ઘરનો ભમરો ભુંડી, હોળી વાળી મોટી;
હવે આવીને હમેશ મારા, કપાળમાં તું ચોંટી. ૫.
પરણી તરત ધણીને ખાધો, સસરાનું સુખ ટાળ્યું;
અરે રાંડ અપશકની, તારે પગલે ઊંધું વાળ્યું. ૬.
અભાગણી તું કેમ ન મૂઈ, જીવી શું સુખ લે છે;
ઘરનો ધંધો કરતાં તારા, હાથ કેમ દુખે છે. ૭.
ખાવાનું તો ખુબ જોઇએ, અને કામ કર્યાનો સાંસો;
મુજ સાથે તું વાદ વદીશ તો, ભાંગીશ તારો વાંસો. ૮.
ભાભીએ મુજ ભાઇને જુઠી, વાત કહી વિસ્તારી;
તેથી ભાઇ ભરાયો ક્રોધે, મુજને લાતો મારી. ૯.
મારી વાત કશી નહિ માની, વહુની માની વાત;
મુજને મારી તેથી ભાભી, રૂદે થઇ રળિઆત. ૧૦.
બે પૈસાનું જાન કર્યું છે; આજ ન ખાવા દેવું;
એમ કરીને ભાઇ ગયો, જે ફરીને ન કરે એવું. ૧૧.
જમી નથી અને જળ નથી પીધું, લાંઘણ આવ્યો દન;
રાજ કુંવરજી આજ દિવસ મેં નથીજ બોટ્યું અન્ન. ૧૨.

પદ ૪૨ મું—દેશી ૭ મી.

ધણીની માનેલી, ધારેલો અર્થ સુધારે;
વીના ગાડું ઘરમાં દોડે, કોઇ ન પૂછે ક્યારેરે. ધ. ટેક.
લોકો સર્વે ધણીઆતીનો, પક્ષ કરીને બોલે;
જેને માથે ધણી નહિ, તે નારી તરણાં તોલેરે. ધ. ૧.
જે નારીને ધણિએ માની, લોકો તેને માને;
એજ ગણાવે ડહાપણવાળી, એજ વડી ગુણવાનેરે. ધ. ૨
ઘરમાં બહુ બીગાડ કરે કે, ખવરાવી દે ખેતર;
તોપણ તેને કોઇ ન કહે જો, હોય ધણીનું હેતરે. ધ. ૩.
પીયરીયાને પધરાવે કે, છત દઇદે તે છાની;
તોપણ તેને કોઇ ન પૂછે, મરદે જેને માનીરે. ધ. ૪.
આળસ આવે તો ધન આપી, કરાવે ઘરનું કાંઈ;
ધણીવાળી ધણિયાણીને તો, સ્વતંત્ર રહું રાજરે. ધ. ૫.
પૈસાને દેકાણે જેને તે ખરો રૂપૈયો ખરચે;
તોપણ વળી તે તકમાં તેની, ચરચા કોઇ [illegible]રે. ધ. ૬.
પ્રથમ પતિના વચનો પાળી, વિનય [illegible] કીધો;
પછી તો જાણે તેણે પતિને, વેચાતો [illegible]રે. ધ. ૭.
ધણીની મા.ક મનાની પેઠે, આવેદે જ બેસે;
ધણી વશ તેને પરનું બીજું, કે.જુ [illegible]રે. ધ. ૮

સમજાં પડી ગયાં શસ્ત્ર. અરે. ૮.
કહે તો ભાઈ તને કોહાર આપું,
કહેતો આપું બધું રાજ;
કોઈ ઉપાયે કષ્ટ મટાડું,
પાળું પ્રતિજ્ઞા આજ. અરે. ૯.
શું કરૂં ચાનજી રાજ તમારૂં,
શું કરૂં ધન ભંડાર;
સ્વામીવિના એનો સાગની હોળી,
એખાની વાત વિચાર. અરે. ૧૦.
કુંવર કહે જગમાંહિથી જે કરી,
વસ્તુનો થયો વિનાશ;
તેને સંભારી શોક શો કરવો,
એ મળવાની ન આશ. અરે. ૧૧.
નાવમાં બેશી જતાં [1]જળધિમાં,
હાથમાંથી પડ્યું રત્ન;
દેવા પોકારીયો પાછું મળે નહિ,
કોઈ કરે જો પ્રયત્ન. અરે. ૧૨.
કમળા કહે મેં પ્રથમથી કહ્યું હતું,
મુજ દુઃખ નહિ મટે વીર;
સમજ્યા વિના વિઠ તેં સમ ખાધા,
જા તું તારે મંદિર. અરેરે. ૧૩.
કુંવર કહે હું પ્રતિજ્ઞા તો પાળીશ,
મનોરથ ભગીની તુજ સાથ;
એવું નક્કી કરી માની સ્તુતિ કરી,
દેવે જોડીને હાથ. અરેરે. ૧૪

—:o:—

પદ ૪૮ મું—દેશી ૧૯ મી.

કુંવરજી કહે હેરે જનિથ માતા સાંભળોરે,
મનમાં તને કદી ન કરજો ખેદ;
પૂર વિદે પધારેરે રાજ રૂડું ચલાવેરે,
હું નહિં કરીશ પાતક મહિ પ્રવેશ. કુંવરજી. ૧.
પ્રેમે મુજ પિતાજીરે સેવા કરજો સર્વદારે,
કરવા દેવાં નહીં કદી કચવાટ;
મુજ વિયોગેરે નક્કીરે પામે પિતા દુઃખરે,
એ વાતમાં ભાવની નથી કશો અંતરાટ. કુંવરજી. ૨.
મનમાની મારાથીરે સેવા ન થઈ તાતનીરે,
મુજ પિતા ન પામ્યા સુતનું સુખ;
ઘડપણનાં ગભરાશેરે મન સંભારી મૂજનેરે,
દિલગીર થઈને દિલડામાં પામશે દુઃખ. કુંવરજી. ૩.
જઈ મારા પિતાને કહેજો કથન એટલુંરે,
મારી કસુર હોય તે કરજો માફ;
હું અભાગી એવોરે સેવા ન થઈ તાતનીરે,
ઈશ્વર આગળ કેવો થશે ઇનસાફ. કુંવરજી. ૪.
માતાજી તમારોરે ગુણ મેં નવ માનીઓરે,
સેવા મેં ન કીધી સારીપેર;
નીમકહરામીરે હું તો થયો આપનોરે,
બાળાપણમાં અજ્ઞાનનું અંધેર. કુંવરજી. ૫.
માજી મેં કદાપિરે આજ્ઞા તોડી આપની,
એનો મને પસ્તાવો થાય છે આજ;
માણસના ભવ માંહિરે મેં કશું કીધું નહીંરે,
મારા ઉપર રીઝશો કેમ મહારાજ. કુંવરજી ૬.
મા બાપે ઉછેરીરે કીધી મારી ચાકરીરે,
હૈયા ઉપર લઈને લડાવ્યો હમેશ;
જેણે મને જણ્યોરે પ્યારો અતિ પ્રાણથીરે,
તેનો બદલો વાળી શક્યો નહિ લેશ. કુંવરજી. ૭.
ઘડપણના સુખ માટેરે ઇચ્છે પુત્ર પામવારે,
વળખા મારે પુત્ર માટે નર નાર;
માનતાઓ કરેરે બહુ દેવી દેવનીરે,
પુત્ર વિના જાણે જનમ ધિક્કાર. કુંવરજી. ૮.
એવાં માબાપોનેરે મેં રઝળતા મેલીયારે,
અદકેરા મારે [illegible] આમ;
[illegible] જનેરે માજી મારા બાપનેરે,
કહેજો મારો છે આ છેલ્લો પ્રણામ. કુંવરજી. ૯.
બાળાપણમાં માજીરે તમે મારા ઉપરેરે,
જે જે મારે કીધા ઉપકાર.
[illegible] થઈ [illegible] આ [illegible] લેવા કહેરે,
તોય તેનો બદલો મળે ન લગાર. કુંવરજી ૧૦.
[illegible] મને સુખ આપીયુંરે,
[illegible] આપી મદદ;
દેવ જો [illegible] ન [illegible],
[illegible] વર્ણન તેનું ન થાય કુંવરજી. ૧૧.
[illegible] ન થઈ [illegible],
[illegible] દેજો [illegible]

[1] સમુદ્રમાં.

કદાપિ દેજો તેરે રદયમાં રહી મરે,
કાયાને તો આવી પહોંચ્યો હવે કાળ. કુંવરજી. ૧૨.

સાખી.

સુણિ સુનિયા હિમગિર થઈ, કહે કમન તે કાગ;
એ શું મુખથી ઉચ્ચર્યો, લાકડવાળા લાગ. ૧.

પદ ૪૯ મું—દેશી ૧૪ મી.

મારા સાસરવાસ થાય, કુંવરજી કેમ હું કરું;
તારા મોહ મને મને આય, કુંવરજી કેમ હું કરું;
તને દહન થતો દેખી હાય, કુંવરજી કેમ હું કરું. ટેક.
અતિ કહે કઠોરીએ, હાય વદયાં હાય;
દહન થવ મુજ દેખતાં, મરું રદય બળી થાય રાખ. કુંવ. ૧.
પશુ પંખી પશુ પુત્રપર, હૃદયે રાખે હેત;
તો હું જાને માવડી, રહું સુત વિના કેમ સમેત. કુંવ. ૨.
પારધી દેખી પંખણી, મૂકી દૂર પલાય;
બચ્ચું પકડી મારતો, ત્યારે મૂકી કરે સારી જાય. કુંવ. ૩.
બચ્ચાં બળતાં માતનાં, કરે શોક પોકાર;
કુવરી આવી કારણે, પડી બળતી જાત એ ઠાર. કુંવ. ૪.
વનમાં જાવે વનરી, મૂકી બેઠી ભાવ;
બચ્ચાં માટે બાપડી, મહા સંકટ સાંખે આવ. કુંવ. ૫.
પ્રાણ તજે પોતાતણો, પણ બચ્ચું ન તજાય;
પર કોઈ આવે પકડવા, માતા મરવાને સામી થાય. કુંવ. ૬.
મિત્ર પુત્ર પ્રમદાતણો, પ્રીતિ સ્વાર્થ સમેત;
પણ સ્વારથ સંસારમાં, હેત માતા ઉછરતું હેત. કુંવ. ૭.
જો જમ આવે જરાએ. થઈ સમસ્ત પ્રમાણ;
તો માતા પેટેથી મરે, પણ પુત્રના રાખે પ્રાણ. કુંવ. ૮.
એ કાળે દુષ્કાળમાં, હોય આહાર અપાર,
તો માતા ભૂખી મરે, અને પુત્રને આપે આહાર. કુંવ. ૯.
વિનતા સદા દીકરો, એ રીત એનો વત;
પુત્ર મુએ દુઃખમાં મરે, એવી હેત[1] જીવડી માત. કુંવ. ૧૦.
કુંવર કહી માતાતણો. વચન કરે નિરધાર;
તોપણ માતા માનશે, પુત્ર ઉપર રાખે પ્યાર. કુંવ. ૧૧.
દેખાડે રિદ્ધિ ભણી, રહે દુઃખભર કુરણાં;
વહા વચન ઉચરે. મારા તો વર થઈ પ્રાણ. કુંવ. ૧૨.
વજ્જર જેવી છાતી, ફાટ થઈ ફાટી જાય;
રાજકુંવર જળતો બળે, સહી માએ તે કેમ સહેવાય. કુંવ. ૧૩.
નિયોજ મરવું જીવવું, સૌથી સારું એહ;
એમ વિચારી ત્રણ જણે, ધાર્યું બળવા ચિતામાં દેહ. કુંવ. ૧૪.

સાખી.

ગુરુ કહે રાજા સાંભળો, રાખીને અનુરાગ;
વરણુન જૈન ચરિત્રનો, ભાખ્યો ચોથો ભાગ. ૧.

—❖—

ભાગ ૫ મો.

પદ ૫૦ મું—દેશી ૨ જી.

હરિની જુઓ અકળમાયા, હરિની જુઓ અકળમાયા;
કળી ન શકે કોઈ કયા, હરિની જુઓ અકળમાયા. ટેક.
ત્રણે જણાંએ ત્યાં નદી તટમાં, દેહ ચિતામાં ધાર્યાં;
તીરથ કરતા ત્યાં તતકાળ, પરાશર ઋષિ પધાર્યા. હરિ. ૧.
અરે ન મરશો માનવીઓ, એમ કહીને રાખ્યાં વારી;
પછી મરવાનું કારણ પૂછ્યું, ત્યાં ભણી વાત ઉચ્ચારી. હરિ. ૨.
કુંવર કહે મુજ ગુરુ પ્રતિજ્ઞા, કહો હું કરું કેમ;
હું કહું એમ કરો હોંસથી, ઉચર્યા ઋષિજી એમ. હરિ. ૩.
પરાશરી સ્મૃતિનો કાઢ્યો, ત્યાં ચોથો અધ્યાય;
વાંચી શ્લોક[1] જણાવી, અર્થ કહે ઋષિરાય. હરિ. ૪.
શ્લોક કહે કે નાશ મરી પતિ, કે ભાગે જતી જાય;
હોય નપુંસક કે વરશે તો, સ્ત્રીને બીજો પતિ થાય. હરિ. ૫.
કહે કુંવરજી એ સ્મૃતિ તો, કીધી છે કળિયુગ માટે;
સત્યયુગની તો મનુસ્મૃતિ છે, કેમ બને એ ઘાટે. હરિ. ૬.
આત્મઘાત કરી આવી રીતે, ત્રણના જીવ તજી દેવા;
અરે કુંવર એ કરતાં પછી, કહીએ કળિયુગ કેવા. હરિ. ૭.
પાંચે ભૂત પરસ્પરમાં, પ્રતિજ્ઞા વિષે બાજે છે;
તેમજ યુગ સારે બધે, પ્રતિયુગમાં યુગ વાજેછે. હરિ. ૮.
જન્મ કાંતિ ત્યાં સતયુગ બન્યો, કહેવાય તહાં કળિકાળ;
એમ ભણે મારા અક્ષરનો, ભાવાર્થ ભૂપાળ. હરિ. ૯.
પુત્ર પૌત્ર પરિપૂરણ લક્ષ્મી, વાંચો ૧૧ ૧૬ મનુ.ય;
કળિમાં પણ એવી વિધિ વાને, નજ યુગ મનુસ્મૃત. હરિ. ૧૦.
ઠરે વચન સમ વિચારનું વળી, કળિ યુગમાં કરનારી;
રાજ વને વેકુંઠ વિષે વળી, જઈ તેની બલિહારી. હરિ. ૧૧.
વિધવા ધર્મ પળી ન શકે તો, સમજી થવું સધવા;
પુનર્લગ્નમાં પાપ નથી, વાંચો વિધવ ન પાને રથવા. હરિ. ૧૨

---

[1] એહલતરી.

[1] નષ્ટે મૃતે પ્રવ્રજિતે ક્લીબે ચ પતિતે પતૌ;
પંચસ્વાપત્સુ નારીણાં પતિરન્યો વિધીયતે. ॥ ૨૬

પદ પ૨ મું—દેશી ૧ લી.

કથન શુણીને કમળા કહેછે, શુણો રૂડા રૂષિરાય;
એમ કીધે આ જુગમાં મારી, નિશ્ચે નિંદા થાય. ૧.
ઉચી નાતોમાં કદી એવું, કેમ બને મહારાજ;
કરીએ તો અઘટિત કહેવાયે, ઘટે લોકમાં લાજ. ૨.
કહે રૂષિ મનમાં તેં માન્યું, ખચીત એતો ખોટું;
મરજી આવે તેમ માનીલે, મનનું કારણ મોટું. ૩.
ઈદ્રથકી ઉચી જ્ઞાતિનો, નર કે સુર નથી કોઈ;
તેતો વિધવાને પરણેછે, જરૂર તે લે જોઇ. ૪.
નળ તજી જતાં દમયંતીનો, ફરી વિવા આદરશે;
વરવાને ઋતુપર્ણ જશે પણ, કોઇ નિંદા નહિ કરશે. ૫.
કોશળ દેશતણો તે રાજા, પવિત્ર કુળ ઋતુપર્ણ;
અયોગ્ય છે એવું નહિ ધારે, એનું અંતઃકરણ. ૬.
ભીમક નૃપ વૈદર્ભ દેશનો, દમયંતીનો તાત;
પુનર્લગ્ન પુત્રીનાં લખતાં, નહિ ગણે નીચી વાત. ૭
દશરથના સુત રામચંદ્રજી, ધર્મ ધુરંધર થાશે;
મંદોદરી વિભીષણને, ફરી વરાવશે રહી પાસે. ૮.
નાગતણી વિધવા કન્યાને, અર્જુન આપે વરાશે;
એવાં લગ્ન અનેક થશે પણ, કોઇ સંશય નહિ કરશે. ૯.
સંસારિક સુખ સ્વપનામાં પણ, દીઠું નહીં જે દારા;
તેને ફરી વરતાં નિંદે, તે નિર્દય લોક નઠારા. ૧૦.
તુજ સરખી બાળક રાંડેલી, જે ફરી ચોરીએ ચડશે;
તેની નિંદા કરનારા જન, રૈરવ નરકે પડશે. ૧૧
રે કમળા તું ફરી પતિ કરજે, પામીશ સુખ સંતાન;
અતિ પ્રસંન થઇને આપું છું, વળી તુજને વરદાન. ૧૨.
પતિવ્રતા વ્રત પાળી થાજે, પાચ પુત્રની માતા;
એક પુત્રી અવતરશે ને, સંપૂરણ પામીશ શાતા. ૧૩.

પદ પ૨ મું.—દેશી ૩ જી.

જશ તારો જગમાં વિસ્તરશે, સુભિક્જન હરખે નારીજી;
તારી કથા સાંભળશે તેનાં, પાપ પ્રલય થઇ જાશેજી. ૧
માઘ માસમાં મહિમા મોટો, તારી કથા શુણવાનોજી;
પ્રતિવર્ષે નહિ શુણશે તેનો, વ્યર્થે જનમ જવાનોજી ૨.
કદી વિધવા સજ્જનપર સ્રુતિ, કે જમી બીજી વારજી;
તારી કથા શુણવાથી તેનું, પાપ જરૂર જનારજી. ૩.
આશિષ દઇ રૂષિરાય ગયા, બદ્રીકાશ્રમને રસ્તેજી;
કુંવરે કોલ દીધો કરથી, હવેને કન્યાને હસ્તેજી. ૪.
પતિ રૂડો તુજને પરણાવીશ, ભાગીશ તારી ભૂખજી;
ભલી ભાતે ભોગવજે ભામા, તું સંસારિક સુખજી. ૫
મુનિવર્યાએ સમજાવિ કહ્યું જે, નથી એ કામ નઠારૂંજી;
પાળજે પુત્રિ તું પતિવ્રતા વ્રત, તેથી ભલું થશે તારૂંજી ૬
પાવન રૂષિએ પ્રમાણ કર્યું માટે, તે નથી વેદ વિરૂદ્ધજી;
શ્રીત પ્રમાણે તું સધવાનો, સાચવજે ધર્મ શુદ્ધજી. ૭
તારા જેવાં થશે બહુ વિવરણમાં, નવું થતાં નિંદાશેજી;
જુનું થવા પછી કોઇ નહિ જાણે,કુળની રીતિ કહેવાશેજી.૮
અણગળ પાણી કે દૂધ પીવાનું, ધર્મ ગુરૂ ધિક્કારેજી;
પણ કુળ રીત જો પુનરવિવાહની,તે કરતાં નહિ વારેજી.૯
વૈધવ્ય ધર્મ પળી ન શકે તો, સધવા ધરમ સાચવવોજી;
ઉભયભ્રષ્ટ એજ અધરમ મોટો,એઅનુભવઅનુભવવોજી.૧૦
ધર્મ તો તનમનથી નવ ધારે ને, વેષ રાખે વિધવાનોજી;
અકલહીણા જન એને વખાણે, છળ ન તપાસે છાનોજી. ૧૧.
લોકની બીક ન રાખીશ બાઇ, દેવ થશે હિત કરજેજી;
પુનર્વિવાહ પ્રસિદ્ધ ભલે કર, છાનું કુકર્મ ન કરજેજી. ૧૨.
એમ શિખામણ દઈ મુનિયાએ, શોક ટાળી કરી શાંતજી;
વેન કહે કહીએ નવ રાખીશ, ભીતરમાં હવે ભ્રાંતજી. ૧૩.

પદ પ૩ મું—દેશી ૨૦ મી.

કમળા કહેછે શુણો કુંવરજી હું, નહિ વરૂં જોને કેનેરે;
મારીજ નાતતણો વર મેળવ, તોજ વરીશ હું તેનેરે. ટેક.
વિદ્યા ભણેલો ને સદ્ગુણવાળો, કાંઇક હશે જો કમાતોરે;
એ શાનતીલાને હું નહિ નિંદુ,કદી કુળે કનિષ્ઠ ગણાતોરે.ક. ૧
કુંવર કહે હું એવો વર મેળવીશ, નિશ્ચે તારીજ નાતેરે;
જે બાઇ કાંઇ રદે નવ રાખીશ, ઉચાટ તું એ વાતેરે. ક. ૨
અરે કુંવરજી મુજ દુખ ભાગે, એવી નથી મને આશારે;
વિપ્ર ન પરણે વિધવાને કદી,દેઇશ ન ખોટા દિલાસારે.ક.૩.
સમજ્યા વિના! તું શપથ નવ ખાઇશ,જાશે પ્રતિજ્ઞા તારીરે;
જો ક્યાંઇ મારૂ નામ લેઇશ તો, થાશે ફજેતી મારીરે. ક. ૪.
કાં તો આત્મજો ભેગા થઇને, ફેરવશે તારી વાતરે;
કાં તો તુજને ક્રોધ કરીને, ઠપકો દેશે તુજ તાતરે. ક. ૫
અનેક હરકતો છે એ માંહી, નથી બાળકના ખેલરે;
તે માટે તુ તારે મારગ જા, મિથ્યા લવરી મેલરે. ક. ૬
જો મુજ બાઇને જાણ થશે તો, મુજને દેશે ઝેરરે;
કાં તો ઘરમાં કેદ કરીને, વાળશે પાકું વેરરે. ક૦ ૭
જેમ સહસ્ત્રાર્જુન સાથે દ્વિજ, લડી મુઆ કંઈ કામરે;
અરે કુંવરજી ફરીફરી કહું છું, આ છે એવુંજ કામરે. ક. ૮

ડુંગર ડુંગર ફિરે તું ભટકી, ન કહું ભવ ફેરારે
આતમા મેલી અન્યના ગુણો, હજી વિચાર દાવરે. ક. ૯
મારે કે મરતને ફોડી, ભાઈ કરી મુખ ભાખે;
કિંચિતુ વિચાર ન કર તો હવે, પુંજ મારું નું પાપે. ક. ૧૦
ધરતી મારે વિપરીત ધરે, ધન ઉદર નેહ હેજે;
તેથી પ્રતિતા તજું નહીં તું, શું મન્ગુરાયા નરકે. ક. ૧
કેઈ વચ્ચે રવિ પશ્ચિમ ઉગે, વેનુ મુકાઈ જાય
પણ નહિ ત્યજ પ્રતિજ્ઞા મારી, પુનઃ કરવ તે પાપે ક. ૧૨
આત્મા મુસાની ભારી મેટા, હૃદયમાં આપિત કેઈરે;
મુનિયા ગુણિ સુત નહિ તે, ભવ હું આ બેઠરે. ક. ૧૧
મુનિચંએ પણ સરે ખાણે, પત્ર પ્રમાણ કીધીરે;
કમાનું મન હાંસ રહીને, ચાર વિંટેની લીધી. ક. ૧૨

સાખી.

બોધ આપ્યો હાથીને, કરી દયા ધરો દેવ;
હાથ્યા રામધી હતાં, મરતાં થયાં અમેવ. ૧.

પદ ૫૮ મું—દેશી ૧ લી.

કાયા રેસમ કરશો, મન સઉનાં મુનિ રાખ્યાં;
પછાત ભવે દેરી નામ્યો, ભાળુ વિરહનાં વળ્યાં.
સભા ભરી ગુન્હાર ધર્ઈ, સઉ જેવાં ચોરોનું ભન
હાથીઉ હવે શું કહેઉ, તે કેઈ ગુણે નહિ કાન. ૨
ભોમિવારી ભાવ દેઇ, એવડ લાગ્યા પરસ.
ભરર ભરર ઉછાળા કરી, કર્ઈ રખ્યા લઈ રકત. ૩
કહેક ઝુમે હસતાં ભરી ભરીને, નામે દિલ નિસાસા,
કઈ તો નીચ કરકને ઉકે મુને આપને નાસા. ૪.
કઈ તો નવનવા પાસેસ, કરે અધિક વિકાર.
કર ઘુણી કમણ ફેરીનુ, ઉગ્ર રૂપ અપાર. ૫
ઉભા હતા તે બેઠો ગયા. કઈ હતા રાખ્યા ચહને.
કહેક કપોપે કર ધરીને. મેટા અંગિયા હતે ૬
કહેક કરે પ્રભુની પ્રાર્થના, ભાવે ઉભુ લોકને.
ભરે પ્રભુ ભાભુ સકલ તો, કદી ન પડો કોઇને. ૭
મેનોભા મુનિ પતીને, રેહ રેહ રોયા લખ્યા
કરવ ભાષે કરી હાથીઉને, અવસરમાં નહિ આવ્યા ૮
બે ઘડી તો પ્રેમન રહ્યો, પછી કસરી આવ્યા ત્યારે;
કર્ષ નેહન વચ્ચે હાથીને, મુજરા લાગ્યા ત્યારે ૯
ગજે જાણ્યું નહીં હટયા, ભાગ્ય કોણ કુંપ;
ત્યારે પછી તેનું શું થયુ તે, રાખો કરો કબાબ. ૧૦.

કમ્પ્રેસ અમ્બર ઉગાવ્યા, હાથી સમજ્યા સારા;
પછી મન્નાંજ પાગણ રહીને, વણજી દુઃખને ટાળ. ૧૧
ખુશી વિચાર કરે તે ભાવ, હાથીરેલ દયા ભરાણી;
કર્મથી મુન્નાર ધરે તો, વર્ણન અવર વરાણી. ૧૨
ભરદા હાથીરેલ પોતે, હંસ ભાવાય લાગ્યા;
પછી હાથી રમતમાં હતાં, ઉતેરવા ભનુરાગ્યા. ૧૩.
હમ વિધુ હમ્પારેલ છે, ખબરોય એમ ખાળ્યો;
પોતાનાં ભાંગ વાગ્યા, એવી બુદ્ધિ આપી. ૧૪

સાખી.

પોતાને હવામાં રહે, મુનિ ધર્મ આધાર;
એવો વાત અહીં રહી, વણજ મુની વાત.

પદ ૫૫ મું—દેશી ૩ જી.

એવો વાત અહીં રહોને હવે, વણજ મુની વાતજી;
વિષય વરસ નહિ કે દાન, વાત ધર્મ વિભ્યાતજી. ૧.
અનુપમ અહિંસ વિષય કહેઉ, રહો કરીને કામજી;
મરીપતિમેતો કરવા માંડયો, ડગ્યો આ નેહિગુણમજી. ૨.
તેને રમ્યુકની વિષયનીતાં, દેખી ન શકીએ દુઃખજી;
આપણને પણ આવશે હવે, સંભારી નહિ સુખજી. ૩.
ધર્મમાં તો હાથીઓ, રહો કહેક રખાવોજી;
રાખો અમો જાત રાખી, હરી ભાગ્યું પાપોજી. ૪.
પુનર્જન્મમાં પાપ હોય તો, વાત આ એક વિચારોજી;
કઈ ઉપદેશ ને કેમ ન કરતા, ધર્મ ગુરુ એ ધારોજી. ૫.
કુમળીમાં જો હોય કહોઉ, ખરા વિધ્ન નથી ખાતાજી;
નહિક બહુ પાપ કર્યું તો, ચિત્તમાં તે નથી સહાતાજી. ૬
અરે અધરમો રાજ તારો, વનમાં ચાલે વિનાશજી;
તેવા બેઠો આપો અમને, નારીનો નિવાસજી. ૭.
ઘરી સાંઢ મરે ને તુ પછી, વાઢો રહોને વરૂજી;
તુ ઘણે હાથનું તે, તપાસ દુઃખનું વારૂજી. ૮.
તેમ તુમને આપે એવો મલાઇ મહાદુઃખદાઈજી;
તેના જેવા ઘેર ઘેર જઈ, ભીખ માગશે ભાઇજી. ૯.
એમ અનેક વિલાપ કરેને, આપે આમ્ર પાકજી;
એવામાં આવેલ પધાર્યા, વણજાર કહુની વાટજી. ૧૦.
ગુરૂને દેખી કમ્પમણ્યું ચડીને, રીસ રહેમાં વ્યાપીજી;
કહે મોર ને રાજકુંવરને, એવો મલ તેને આપોજી. ૧૧
મોટકાવતી ચતુરને માથે, કરવા બેઠો મુકાજી;
આ શું સમજ્યું ને તે આવે, મજમ કર્યો મોર મુકાજી. ૧૨

પદ ૫૬ મું—દેશી ૨૧ મી.

ારો ગજબ કર્યોગોરજીડા,કર્યાઅંતરનાધાઉડા,આશો ટેક
ર અમે ઘરધણીને કહેતાં, એને દક્ષણા આપો;
ાજ તું અમને દેવા બેઠો, બળ બળતો રડાપો. આશો ૧
મહા ચૂડો ભાગે તો, અમે નવો પહેરતાં ચૂડો;
તો આખા જન્મનોભાગ્યો, ભાઇ તું જમથીભુંડો.આશો.
ન અદેખાઇ તુજને આવી, શાથી ઉપજ્યું ઝેર;
ારે અમારે ને તારે આ, કયા જનમનાં વેર. આશો. ૩
ાબહ્મણો તો બર કાઢે તે, ભીખ માગીને ખાય;
મે ગૃહસ્થ ઊંચી ગણતીમાં,ભીખ અમે ન મગાય. આશો.
ાત દિવસ ભૂખ્યો રહે પણ, કણબી મુખથી નવ માગે;
ાન મળે નહિ તો તે અંતે, પ્રાણ પોતાના ત્યાગે. આશો. ૫
ા તું હવે અમારી નજરથી, કર તારૂં મ્હો કાળું;
ાજીવ નહીં અમારે ફળિયે, તારો છેડો વાળું. આશો.૬
ા પતિનો દેશ છોડશું, પછી શું અમને કરશે;
ાૃ પકડી નપના ડોકારો, આમજીવા જીવભરશે. આશો.૭
પરધ લોકો ઘેલા જે, કોઇએ ન કર્યું આવું;
ા બ્રાહ્મણોપો સ્વર્ગે જાતી, નથી અમારે જાવું. આશો. ૮
ાડે ગોરે ઘણું પરજાણી, ઠીક નથી તે છાનું;
ાો આજ નવાઇનું કાડ્યું, કર્યું પોથીનું પાનું. આશો. ૯
ાર પધારે ધન્ય જાણતાં, કરતાં કંસાર કસવા.
પશકના તું હવે આવજે, મહડાં મોહાનોકસવા.આશો.૧૦
ાજકુંવરને જઇ તું કહેજે, લેજે નામ અમારૂં;
ભજ્ઞાનાં અંતર બાળીશ તો,ઉજડ થાશે તારૂં આશો. ૧૧
ાજી તો ગભરાઇ ગયા ને, ફરી ચાલ્યા ઘેર;
ામાંહી પસ્તાવા આવ્યો, થાશે કાળો કેર. આશો. ૧૨
ાુમ્બે સઉને કોપ થશે તો, જમાડશે નહિ કાંઇ;
ાૃ દીકરી પરણાવ જતાં, નહિ આપે આણું આઈ.આશો.૧૩
ાજથી સઉ કણબણ કહેછે, એજ આપનો રસ્તું;
ાકો ક્યાંથી હવે પામશો, કોઠારીનું પણ આવ્યું. ૧૪
ાકે પાછળ કકળ બોલ્યા, કહકે દાંતી નાખો;
ાક કરશે જે જતું થતું, તે આંગણેઆવતોકાઢ્યો.આશો.૧૫

પદ ૫૭ મું—દેશી ૭ મી.

ાણીના લોકે, ત્રિય સાથે પારખો પાપો;
ાૃ કેવું દ્વિજનુ કાન ન કરતું, જોથી એવી આવીરે. વ. ટેક.
ાર ધરતી નેશર સઉને વરો, મુખથી બોલ્યા આવો;
ાન પણ દ્વિજને નહિ દઇએ, અને નાંક એવા પૌરે. વ. ૧.

કહે સુતાર અમે કોપ્યા તો, [1]ભાગ બટોના મળશે;
પેંડીનો ખીલડો ભાગે તો, દાધા શેજે દળશેરે. વ૦ ૨
ઘાંચી કહે અમે નહિ દઇએ, દીવેલ દીવા સારૂ;
દીવા વિના ઘર દેખાશે જેમ, અપાશરે અંધારૂંરે. વ૦ ૩
દરજી કહે કોઇ દ્વિજને માટે, ચોળી એક ન માંડો;
કાંચળી વિના ઉઘાંચળી ફરશે,રૂપિ સઘળાની રાંડોરે. વ૦ ૪
વણકણ કહેછે વસ્ત્ર ન દેવાં, એટલે અડચણ મોટી;
ચકલે ચકલે ચીંથરાં વીણ્યા, છો વાળો લંગોટીરે. વ૦ ૫
કડીઆ કહેછે ઘર પડશે તો, કોણ હવે ચણી દેશે;
હાથે રોડાં ગોઠવશે, એની રાંડ તગારાં વહેશેરે. વ. ૬.
મોચી કહે અમે કોપ્યા તો, ઉતરશે એના આડા;
ખરે બપોરે જવું પડે તો, પગે બાંધશે પાટારે. વ૦ ૭.
કહે હજામ હવે બ્રાહ્મણના કદીએ વાળ ન લેવા;
ચાઢાં વધવાથી દેખાશે, બધાય બકરા જેવારે. વ૦ ૮.
કહે લુવાર કરો એવું કે, તરતજ તેઓ થાકે;
સોદી કે કડછી નહિ દેવી, છો પછી આટો ફાકેરે. વ૦ ૯.
કહે ભરવાડ હવે બ્રાહ્મણનાં, નહિ ચારીએ ઢોર;
ભણવું ગણવું ભૂલી જાશો, ચરાવશો જઇ ગોરરે. વ૦ ૧૦.
કહે કુંભાર ન દેવાં વાસણ, તેથી તરત અકળાશે;
હાથે હાંલ્લા ઘડશે તો, બ્રાહ્મણ ઓઝા કહેવાશે. વ૦ ૧૧.
ચર ચણવા માટીના ગુણા, દીધાનો વાત હવેથી;
માટીખાણે માટી લેવા, જશે નરેડે બેથીરે. વ૦ ૧૨
ધોબી કહેછે વસ્ત્ર ન ધોવા, પછી કકળશે કેવા;
ગોર બધા મેલા ગધાશે, જાતી દુખિયા જેવારે. વ૦ ૧૩
કોળી કહે અમે બ્રાહ્મણને, ખુબે ખાતર દેશું;
ઘરનૂખાને આસનોવા, સદા જઇ ચોરી લેશુંરે. વ૦ ૧૪
બાઃ જમાવવા ચારણ ગાશે, એ વળી બોલવા એવું;
અને ફુલંત ફજેત કરીને, કરવું જોવા જેવુંરે. વ૦ ૧૫

પદ ૫૮ મું—દેશી ૮ મી.

ગુરૂજી ગામના જ્યા જ્યા જાય, લોકો લડવાને લાગ્યા ચડ;
રખું એવું કહે ઘરે ઘરે, આવો પાપ ક્રિયા બંધ માટે. ૧
આગર ગ્રામ લેનો નિવાસ, એના ચી છે તમારે આશ;
એવા વચન અંતરના સુને, તેથી બહાર જવું નરકે. ૨
બેઠી ઘરમાજ કામ સુઝારે, વળી મનમાહિ એમ વિચારે;
તેન આરે મેન.ગયો વટેચે.તો હું પાછો જઇ પહેલો.

[1] હાલ્વરવામાં નરકરીના ગણ્યાં આવે છે. જેમ કે નગરબનમાં કવિએ લખ્યું છે કે ઉકાદિકે દેરૂ કર્યું કે "ગોમતન આપશો આવે".

[illegible] ૧૦
[illegible] ૧૧
[illegible] ૧૨
[illegible] ૧૩
[illegible] ૧૪
[illegible] ૧૫

[illegible] ૯
[illegible] ૧૦
[illegible] ૧૧
[illegible] ૧૨

પદ ૫૯ મું—દેશી ૬ ઠી.

[illegible]

પદ ૬૦ મું—દેશી ૮ મી.

[illegible] ૧
[illegible] ૨
[illegible] ૩
[illegible] ૪
[illegible] ૫
[illegible] ૬
[illegible] ૭
[illegible] ૮
[illegible] ૯
[illegible] ૧૦
[illegible] ૧૧

૧ [illegible] ॥
૨ [illegible] ॥૧॥

મહાપાપને* માનશે છોટાં, મન કલ્પિત માનશે મોટાં;
વિપ્રો સકશે નાતો જુદી થાશે, તેનું પાણી પિતાં વટલાશે.૧૨

—

પદ ૬૨ મું.—દેશી ૧૩ મી.

૧ગાજર લસણને ડુંગળી ખાતાં રે, કહેશે કાંઈ નથી વટલાતાં રે;
વટલે કઈ નાત્થી કઈ નાત રે, તેની વેદને નહિ પુછે વાત રે. ૧
૨સોની સુતારથી વટલાશે રે, અગ્રાબ્રાજતો એમ ગણાશે રે;
૩અગ્રાબ્રાજ જેને શ્રુતિ ગણુશે રે, તેને તો ભલું ચાગ્રાન ભણુશે રે.૨
સન્ધ્યાવંદન નકરે ખચિંત રે, તેની જોઈજ એ નાત રીત રે;
જન્મ્યો નાતમાં તે નાતભાઈ રે, બીજ યવન કે કર્મ કસાઈ રે. ૩
હશે નાતમાં ગરીબ એકાદ રે, એને શિર મુકશે અપવાદ રે;
કહેશે તેં નીચું કામ કર્યુંછે રે, પક્ષવાળાને કોઈ નહિ પૂછે રે. ૪
વેદ ભણશે તે નીચ ગણાશે રે, મ્લેચ્છ કિંકર શ્રેષ્ઠ મનાશે રે;
શુકલ કહેતાં કોપે એ જમ એ રે, ખુશી થશે મુનશી ને બખશીનામે રે. ૫
ફ્રિર દોલત હિમત મિરાત રે, નામે વિપ્ર થશે સાક્ષાત રે;
તમે કહોછો આખર આવે તનની રે, તોય ભણુ ભીન* ભાષા;
યવનની રે. ૬

સ્વાર્થ માટે તે સઘળું એ કરશે રે, પરદુઃખે દયા નહિ ધરશે રે;
ખરો ધર્મ તો બેસશે ખોઈ રે, જણાશે વિપ્ર દીકે જનોઈ રે. ૭
મૃગચર્મ ગણ્યો છો પવિત્ર રે, તેને કહેશે એનો અપવિત્ર રે;
ચાલે રેશમ ખદુ નિંદાય રે, પહેરી શ્રોત કરમ નકરાય રે. ૮
તેને તો કહેશે સાથી એ શુદ્ર રે, એમ વરતશે વેદવિરુદ્ધ રે;
મામાની પુત્રીને પરણનારો રે, કહેશે દેશનો ચાલ અમારો રે.૯

એવી વિધવા ઉત્તમ કહેવાશે રે, ફરી પરણે તે પતિત ગણાશે રે.૧૦
એવો ઉધો ચલાવશે ધારો રે, માટે આજથી વાત વિચારો રે;
કીધીછે મેં પ્રતિજ્ઞા એવી રે, વિપ્ર વિધવાને પરણાવી દેવી રે.૧૧
શેષ નાગથકી ભૂમિ છૂટે રે, તોય મારી પ્રતિજ્ઞા ન તૂટે રે;
પછી ગુરુજી ગયા સાંઢથકી રે, એ કેવાત કરી નહિ ન કી રે. ૧૨.

ભાગ ૬ ઠો.

પદ ૬૨ મું.—દેશી ૮ મી.

કમળાગૌરીના કષ્ટની કહાણી, ભૂપકુંવરના મનમાં ભરાણી;
સુતાં નેણમાં નિદ્રા ન આવી, બેઠો દિલમાં દિલગિરી લાવી. ૧.
અતિ અંતરમાં અકળાય, ઉઠે બેસે અને સુઈ જાય;
કરે ચિતમાં અનેક વિચાર, ઘડે ઘાટ હજાર પ્રકાર. ૨.
અરેનર નિરદય થયા કયમ, અબળા ઉપર આવો જુલમ;
વડું દુખ હશે સૌ વિધવાને, પીડા અદ્ભુત મારી પ્રજાને. ૩
ધિક રાજકુંવર ધિક રાય, પ્રજા જેની અંતરમાં પીડાય;
તન મન ધન કુરબાન કરવાં, સૌ વિધવાનાં સંકટ હરવાં. ૪
રણભૂમિ ભયાનક ભાળું, ત્યાં હું તલભર હિમત ન ટાળું;
માથાં મરદનાં દેખું રખડતાં, કઈક શરીર દેખું તરફડતાં.૫
દયા તદપિ ન દિલ ઉપજાવે, વિધવાને દુખે દયા આવે;
નથી ધીરજ ધારી શકાતી, છેક નરમ થઈ મુજ છાતી ૬
દેખી શકતા હશે દુ ખ એવા, તેના હઈડાં કઠણ હશે કેવાં;
હશે પથ્થરના કે વજરના, જનનાં હશે કે જનાવરનાં ૭.
વરુ વાઘ જનાવર રાની, પીડ પેખી શકે ન બચ્ચાંની;
પુત્રી વિધવાપણાથી પીડાય, કેમ સસારીજનથી સંખાય.૮
પછી જેને કશું સુનિથાને, નમતું શું હશે સૌ વિધવાને;
કોઈને વૈધવ્યવ્રત હશે વહાલું, કોઈ ને દુખ ગણુની હશે ઠાલું. ૯.
સૌને શરમ સગાં સહોદરની, વાત કહ્યા રે કેમ અંતરની;
સાચી મરજી જેની હોય જેવી, તેને તેમજ ચાલવા દેવી.૧૦
ધ્યાસ કરીએ જો કોઈનો ધર્મ, તોને કહેવાય મોટું કુકર્મ
નરકોઈ થવા ચહાય સન્યાસી, તેને કરવો નહીં ગૃહવાસી.૧૧
અને કોઈને સસાર આદરશો, તેને પકડી સન્યાસી ન કરશો,
પખુન્યાયુ તે શી રીતે બોલે, ખરો મનનો મરમ કેમ ખોલે.૧૨

—

પદ ૬૩ મું.—દેશી ૧૩ મી.

એવો કરિએ જો ઉપાય રે, જેથી એની રંચિ નમળાય રે;
લક્ષ વિવિધ વાત લેઈ આ પુરમાં રે, સૌને બન્ધાજુદી હશે ઉરમાં રે. ૧
કુંજ્યાં શત વચ્ચર વીતે રે, સાચી વાત સમજ્જો કોઈ રીતે રે;
મને અંતિ અકળામણ આવે રે, અનો કોણ ઉપાય જણાવે રે.૨

રાખે ઉપરથી વિધવાનો વેશ રે, પાળે વૈધવ્ય ધર્મ નલેશ રે

---

* याज्ञवल्क्य ॥ ब्रह्महा मद्यपः स्तेनस्तथैव गुरुतल्पगः ॥
एते महापातकिनो यश्च तैः सह संवसेत् ॥

१ मनुः । लशुनं गृञ्जनं चैव पलाण्डुं कवकानि च अभक्ष्याणि द्विजातीनाममेध्यप्रभवानि च ॥

२ સોનુ ચોરે તે પતિત કહ્યોછે, માટે તે સર્વ જાતિના કરતાં નીચ છે.

३ नित्यं वा स्यात् [illegible] दस्यानि [illegible] मुक्तलाद्विज [illegible] कुर्याद्दिनमेकम् भोजनम् ॥ १ ॥ मिताक्षरा.

४ [illegible] ॥

૫ બ્રહ્મચારીને મૃગચર્મ પહેરવાનું, અને બીજાને મૃગચર્મ ઉપર બેસીને દેવની ષોડશોપચાર પૂજા, વૈશ્વદેવાદિ કર્મ કરવાનું લખ્યું છે. પણ આજનો મૃગચર્મ જોતાં [illegible] જુદાય છે.

...ી સુનિય કહે સુણ માતરે, એ તો કામ નથી અદ્ભૂતરે.
...ય કામે મુંઝાયો તું આજરે, ત્યારે કેમ સચવાશે રાજરે. ૩
...વિચારવાનાં મનની ઉન્માદરે, એનો એક દિવસમાં જ્યાદરે;
...થી ત્રીજે દિવસેજ જાયરે, વને સમજાનું તેની સહાયરે. ૪
...વેન કહે સુણો માતરે, વળી અચરજની એનો વાતરે;
...ી ભાવનું મન હોય મેલુરે, સઘ ફળતું નથી કાંઈ સહેલુરે. ૫
...મહાનો લેનાર પારરે. ન પમાય વિને વાં ભારરે;
...વસમાં વશ કરાયરે, માટે એ વાત કેમ મનાયરે. ૬
...જને પૈરિજ્યદિવ દેવારે, આપ ધોઈ દીવસાજ એવારે;
...કરો દાખલો દેખું રે. તો હું વાત ખરેખરી લેખું રે. ૭
...ર કે નારીની વાતરે, કેની ગરત કરાય કહો માતરે;
...દિ સદાય હાંડીરે, જો આ કાચનાં તકનોને હાંડીરે. ૮
...માં જાતું વિચારીરે, એક નરછે અને એક નારીરે;
...માં જો સમજાયરે, તેનો ઠેકથી કરાવનરાયરે. ૯
...ણ પેટમાંતુરે, રેજ ભાર રહે નહિ છતુંરે;
... હરિકરીનેરે, પહિરેલુંજેવું પિરેજ ધરીનેરે. ૧૦
...વિધાસભાચ્યોરે, માતા એ ખરો ભેદ બતાવ્યોરે;
...સાઉરૂપાયરે, જેથીકરીને હિસ્વાસ મજાયરે. ૧૧
...મતિ ઢોળીરે, એનો રહ એની મતિ મોળીરે;
...રેણ સંરે, મટ્યો વેનના મનનો મરંરે. ૧૨

—

...દ ૬૪ મું દેશી ૨ લી.

...ઝુકરને. બોલાવ્યા બહુ પ્રીતે;
... કરી. કુસ્યાર કરે આ રીતે.
...ર જાણી, મનની સુતને લા સાથે;
...ર મર્મ, બોડી કુંવરને માથે.
... બેઠી. એક એમજી એરી;
...ને ને વેનને વાની દેરી.
...ર વચનથી ત્યારે બોલી તેહ.
...ો કરો તો રહે કુંવરનો દેહ
...ને. એક કુંવરનો અપરો.
...અવસ્થાને. ભોજન ભાવ કરાવો.
...વિવરણની. ભાવ વિષે બેસાડી;
...ને. કરી નં નહિ આવી
...ને. દિવ ત્રીજો વનેરી.
...ી કરી કુંવરી એરું.
...ષ્યો, કુંવરી એવ ...
...યે, બોલાવી તેરી ... ૮

પાસ સમીપ સરિતા તટ, શિવ મંદિરમાં લાગી રમવા;
ત્યાં ગુરૂ મુખથી કથા સુણીને, બાગ વિષે ગઇ જમવા. ૯
સરિતામાં સહુ સ્નાન કરીને, કથા સુણે ગુરૂ મુખથી;
રમીજમીને આખો દિન રહી, પછી શેહેરવિષે ગઇ સુખથી. ૧૦
બીજે દિવસ સધવા સ્વજાને, જુગતી કરી જમાડી;
પટ ભૂષણ બખશીશ દઇને, પુરમધ્યે પહોંચાડી. ૧૧
ત્રીજે દિવસ વિધવા વિવરણની, બહુ હેતે બોલાવી;
પ્રભાતમાં ત્યાં ગુરૂની પાસે, ધર્મ કથા વંચાવી. ૧૨

—

પદ ૬૫ મું દેશી ૩ જી.

વેદ વિદિત વૈધવ્ય ધર્મ, વંચાવ્યા ગુરૂની પાસેજી;
સહુ વિધવા સાંભળવા બેઠી, ઉત્તમ ભોજન આશેજી. ૧
વેનકુંવર ને સુનિયા રાણી, ત્યાં બેઠાં દીસેજી;
ગુરૂ જાણે વિધવા સઘળીને, દઉં ઉપદેશ આતીશેજી. ૨
સાંભળતાં સહુના મનની, સ્થિરતા સ્વધરમમાં થાશેજી;
વેનતણા વિપરીત વિચારો, સર્વ બધા વહી જાશેજી. ૩
જે વિધવા વૈધવ્ય ધરમથી, આપે હશે જો અજાણીજી;
તે પણ આજ યથારથ જાણશે, સાંભળીને સુજાણીજી. ૪
સાંભળીને કદિ ભૂલી ગઇ હશે, સાંભરી આવશે એનેજી;
જો કદિ વારતા જૂની થઇ હશે, તાજી થશે વાત તેનેજી. ૫
વૈધવ્ય ધર્મનું વરણન કરતાં, કદી ન ચૂકું કયારજી;
મોટા મોટા મુનિના મત લઇને, વાત કરીશ પ્રકારજી. ૬
એવું ધારીને ઉંચા સ્વરથી ગુરૂ, બોલીયા વાત્ર પારીજી;
૧ સાંભળજો સહુ એકજ ચિત્તથી, વાત ન કરશો આડીજી. ૭
વેદ પ્રમાણે ધરમ વિધવાનો, સ્નેહ સહિત સમજાવુંજી;
૨ સ્વર્ગ વિષે સુખ ભોગ ભોગવશો, આદરશો મન આવુંજી. ૮
જો કદી કિંચિત ચૂક કરી તો, પડશો નરકની ખાણેજી;
૩ જમના દૂત જોરાવર તમને, મારશે મોટાં બાણેજી. ૯
લાખ લોક હજાર દેખાડે, પણ ન કદી લલચાવુંજી;
૪ પણ જાવ પણ ધર્મ ધોવો, તે તજશો નહિ જાણુંજી. ૧૦
ધર્મ ધરી તને ધન્ય મનાશો, દેવ લોકે થશો દેવીજી;
૫ દેવીથકી પણ વિશેષ સુખી અવતારમાં મોજેથીજી. ૧૧
તે માટે હવે તમને કહું તે, પ્રેમ વચન સુણી પરખેજી;
પરમેશ્વર એવેનેજ તેડે ધર્મ સત્યશીલ સરખેજી. ૧૨

—

પદ ૬૬ મું દેશી ૭ મી.

વિધવા વમનો. ૧ધર્મ સત્યશીલ સરખો;

૧ સોળ વરસમાં એક ઓછા છે.

પ્રીતસહિતજેપાળેનહિને, પરવશપશુસમપરખોરે.વિધ.ટેક.
વિધવા કે સન્યાસી જો કદિ, [1]બળદની ગાડીએ બેસે;
ધર્મસિંધુનો ધારો જોતાં, ગ્રૌઢ નરકમાં પેસેરે. વિધવા.૧
કાંસાના વાસણમાં કોઇ દિન, જો વિધવા સ્ત્રી જમશે;
પતિ સુધાં નરકે જઇ પડશે,ખૂબ પીડા ત્યાં ખમશેરે વિ. ૨
બાગ બગીચા કે નૃત્ય નાટક, જો કદિ નજરે જોશે;
તો તે વિધવાનું વ્રત તતક્ષણ, ખરેખરૂં ત્યાં ખોશેરે. વિ. ૩
વિવાહનાં કદિ વિધવા નારી, ગીતો લાગે ગાવા;
તો તે પાપથકી ત્રિભુવનમાં, સમર્થ નથી છોડવારે. વિ. ૪
રેશમનું કે રંગેલું, કદિ અંચળ ધારે અંગે;
તો તેના [2]પરિયા જમપુરીમાં, સંચરશે તે સંગરે. વિ. ૫
કનક કદી તલભાર ધરેજો, વિધવા કે સન્યાસી;
પાપ ખસે નહિ વસે કદી જો,ક્રોડ વરસ જઇ કાશીરે. વિ. ૬
વિધવા હાસ્ય વિનોદ કરે નહિ, રહે ઉદાસી આપે;
વાત કરે વૈરાગ્યતણી, નહિતો પડશે મહાપાપેરે. વિ. ૭
સાંસારિક ઉત્સવમાં કે કદિ, ઉજાણીએ નવ જાય;
એકજ વાર દિવસ આખામાં, ખાણું સાદું ખાયરે. વિ. ૮
પૃથ્વી ઉપર કરે પથારી, જેમ જંગલના જોગી;
ઇશ્વર ઇશ્વર મુખે ઉચ્ચારે, સ્મશાનના જેમ શોગીરે. વિ. ૯
જોણું કશું જોવા નહિ જવું, વાજે જ્યાં કાંઈ વાજું;
દેખે નહિ મુખ દર્પણમાં,તો રહે વિધવા વ્રત તાજુંરે.વિ.૧૦
તે જો કદિ [3]તાંબુળ ખાયતો, મૂળ પાપનું મોટું;
વિશેષ લોભથકી વિધવાવ્રત, ખચીત થાશે ખોટુંરે. વિ. ૧૧
શ્રદ્ધાથી વૈધવ્ય ધર્મ, નવ પાળે તે તો કેવી;
એકાદશી ઉપવાસ કરે, બાંધેલી બકરી જેવીરે. વિ. ૧૨

પદ ૬૭ મું—દેશી ૧ લી.

કથા સુણીને ભોજન કરવા, ઉઠી સઉ હરખાઈ;
પીળા રાતા મુગટા પેહેરી, બેઠી સરવે બાઇ.
પતરાળી થાળી પીતળની, કઇ કાંસાના થાળ;
જમ્યા પછી પાછા નહિ લઇએ, કર્યું એમ તે કાળ. ૨
લાલચને લીધે કાંસાનાં, વાસણ સઉને ગમીયાં;
પહોર દિવસ પૂરો ચડતાંસઉ, ખટરસ ભોજન જમીયાં. ૩
પાનબિડાં આપ્યાં તે ચાવી, હોઠ કર્યા બહુ રાતા;
દર્પણ આપ્યાં તેમાં [1]અધરો, દિસે ભલા દેખાતા. ૪
આભૂષણ અંચળ લાવીને, એક કર્યા અંબાર;
સદા શરીર ઉપર રાખો તે, સજો તમે શણગાર. ૫
એવું સુણતાં અબળા સર્વે, ભૂષણ સજવા લાગી;
કનકતણી ગુર્જરિયો કોઇએ, મુખથી લીધી માગી. ૬
કોઇએ ધરી કનકની કંઠી, વળી વીંટી આંગળિએ;
સાડી કશબી છેડાની, શરીરે લઈ સઉ સબળીએ. ૭
કોઇએ કાને ધર્યાં વેડલા, કાંચળી રેશમકેરી;
બાંહે લઈ માદળિયાં બાંધ્યાં, શોભીતાં સોનેરી. ૮
નર્તક ગાયક ત્યાં બોલાવ્યા, નાટક રૂડાં રચાવ્યાં;
તે દેખી દિલ ખુશી થયાં, સઉ બામનિયોને ભાવ્યાં. ૯
બાગ વિષે એક હતો બંગલો, પલંગ ત્યાં પાથરિયા;
ખરે બપોરે સઉ ત્યાં સૂતી, ધર્મ ન મનમાં ધરિયા. ૧૦
ચાર ઘડી જ્યાં દિવસ રહ્યો, સઉ જમીઓ બીજીવાર;
ઘુઘરિયાળા રથ જોડીને, ત્યાં કીધા તૈયાર. ૧૦
બળદ બહું બળવંતા જોડયા, બાઇઓ રથમાં બેઠી;
ગીત વિવાનાં ગાતી ગાતી, પુર મધ્યે સઉ પેઠી. ૧૧

પદ ૬૮ મું—દેશી ૩ જી.

ગુમો પાડીને ત્યાં ગુરૂજી બોલે, સઉકો સુણો સરખીજી;
વ્રત વિધવાનું વિસારી મુક્યું, પાપણિયો મેં પરખીજી. ૧
કથન ગુરૂના કાન ધરે નહિ મન માને તેમ મહાલેજી;
રથમાં બેઠી ગીત ગાય અને, રથ ધમધમતા ચાલેજી. ૨
[1]કમક જણીનો એમ કહેજો, છો ગુરૂ કહેતા જાયજી;
વૈધવ્ય ધર્મ કહ્યા પરમાણે, આપણથી ન પળાયજી. ૩
મરણ પછી તો ગમે તેમ બાઇ, હશે થવાનું તે થાશેજી;
પણ ખાનપાનને ખારસો તેનો, જીવતાં કેમ તજાશેજી. ૪
સઉ કરતાં હોય તેમજ કરિયે, નિંદા કરે નહિ કોઇજી;
જો કશું આપણે એકલાં કરિયે,જગત કહે શું'દું જોઇજી. ૫
રથમાંહી બેશીને ગાયએ ગીતો,એમાં તે અડચણશીછેજી;
કોઇ વિધવા નથી બેસતી ગાડીએ,એમાં શી વાત નવીછેજી.૬

---

૧ એક ભોળાસ્વારે ઘોડાની દયાથી ઘોડા ઉપર બેશીને મોટો ઘાસનો ભારો હતો તે પોતાના માથા ઉપર લીધો. તેમજ કેટલાએક ધારેછે કે બળદ ઉપર ન બેસવું પણ ગાડી ઉપર બેસવું.

૨ नहिमुण्डादिरस्वर्गोऽस्तिः पतिरिमर्वथा तस्याःपिता चमाताचभ्रातृवर्गस्तथैवच ॥

૩ ताम्बुलाभ्यञ्जनेचैवकांस्यपात्रेचभोजनंयतिश्चविधवा चैवत्र्यंजेच्चरनादिकम् ॥

૧ હોઠ.

કાતાનાં ફેકનું તે નવ પેહેરે, તેને મરે નહિ [illegible]:
પુત્ર કે [illegible] વરસનાં વિત્ત, કઇ નથી મેળવી [illegible]. ૭
આપને [illegible] નહિ કહેવું ને, સેવું તે કેમ [illegible]:
[illegible] એમાં [illegible] તેનાથી તેમ [illegible]. ૮
એક વાર [illegible] દિન [illegible], [illegible] તે કેમ [illegible];
[illegible] આપવું [illegible]. ૯
[illegible] આવી તે દિન [illegible]:
[illegible] કરવાને માટે, [illegible]. ૧૦
[illegible] દિવસ [illegible] દિવસ, [illegible] ઉ [illegible]:
[illegible], [illegible]. ૧૧
તે [illegible] કહ્યાં [illegible], દલપતરામે [illegible]:
[illegible], [illegible]. ૧૨

પદ ૬૯ મું ઠરી ૪ થી.

મેરી [illegible] કહે [illegible],
[illegible] દરપે [illegible] વિરની [illegible].
[illegible] મેડે [illegible] ને [illegible],
[illegible]. ફિ. ૧
[illegible] દરવાજે [illegible],
[illegible]: ફિ.
[illegible],
[illegible] દિન [illegible]. ફિ. ૨
[illegible],
[illegible]. ફિ.
[illegible],
[illegible]. ફિ. ૩
[illegible]
[illegible]: ફિ.
[illegible]
[illegible]. ફિ. ૪
[illegible]
[illegible]. ફિ.
[illegible] ને [illegible],
[illegible]. ફિ. ૫
[illegible],
[illegible]: ફિ.
[illegible],
[illegible]. ફિ. ૬
[illegible],
[illegible]: ફિ.
આજ [illegible],
[illegible]. ફિ. ૭
[illegible] સુખ [illegible],
[illegible] મનમાં [illegible] ન [illegible]: ફિ.
[illegible] દિવસ [illegible],
[illegible]. ફિ. ૮
[illegible] હું [illegible],
[illegible]: ફિ.
[illegible],
[illegible]. ફિ. ૯
[illegible],
[illegible]: ફિ.
આજ [illegible],
આજ [illegible] છે [illegible]. ફિ. ૧૦
[illegible] ને [illegible],
[illegible]: ફિ.
[illegible],
[illegible]. ફિ. ૧૧
હું તો [illegible] દિવસમાં,
આજ [illegible] છે [illegible]: ફિ.
[illegible] હું [illegible].
હરિ [illegible]. ફિ. ૧૨

પદ ૭૦ મું ઠરી ૧ લી.

[illegible]:
[illegible]. ૧
[illegible]:
[illegible]. ૨
[illegible]:
[illegible]. ૩
[illegible] તે [illegible];
[illegible], [illegible] ને. ૪
[illegible], અને [illegible]:
[illegible], [illegible] અને [illegible]. ૫
[illegible], [illegible];
[illegible], દલપતરામે [illegible]. ૬
[illegible], [illegible]:
[illegible], [illegible]. ૭
[illegible] અને [illegible], [illegible]:

૧ [illegible] ૨ [illegible]

પીતસહિતજોડેનેહિને, પરવશવાસુદ્ધભાવે ચિંતવીરે.
વિષય કે સન્મની એ કહિ, ¹ભગવતી સૂત્રમે એહ;
ધર્મશિષ્યુનો થયો એટલાં, કોઇ નરકમાં જઇરે. વિષય૦ ૧
સંસાર વધતુમાં કેઇ દિન, એ વિષય ત્યાં ગમે;
પતિ ગુણે નરકે ગઇ પડી, ભૂખ રોગ ત્યાં ભમેરે. વિ. ૨
ધ્યાન અગ્નિયા કે વન નાટક, એ કહિ નરકે એહ;
તો તે વિષયનું રત તરસવું, અરેભાઇ ત્યાં ખેદેરે. વિ. ૩
વિષયમાં કહિ વિષય નથી, ચોથો થાને ચરચ;
તો તે યાત્રથી વિપુત્રમાં, સમજે નથી કોઇ તારેરે. વિ. ૪
દેવમાનું કે સ્વર્ગ, કહિ અવસર યારે અમે;
તો તેના ²પતિત વસ્તુઓમાં, વળતે તે રમેરે. વિ. ૫
કનક કહી વસ્વન્ન થતો, વિષય કે સન્મની;
ધાર ભમે નહિ વશ કરી એ, તો રસભોગ કરીરે. વિ. ૬
વિષય ઘાત વિષેક કરે નહિ, રહે ઉત્તમ અહિ;
વાત કરે વૈરાગ્યની, નહિતો ખરો અસારોરે. વિ. ૭
સાંસારિક ઉપવાસમાં કે કહિ, ઉપભૂગે નર નાવ;
એકાંત વાર વિષય આપ્યાનાં, ભટ્ટું ભટ્ટું ભમરે. વિ. ૮
પૂર્ણ ઉપર કરે પડતી, જેમ સંપત્ત એવી;
ઉંબર ઉંબર મુને ઉપાર, તરકાર તેમ ઉપાડેરે. વિ. ૯
એવું કર્યું એવા નહિ ભણું, વચ્ચે ત્યાં કંઇ વસ્તુ;
દેવ નહિ મુખ રાંધ્યામાં તો રહે વિષય રત વાળુંરે વિ. ૧૦
તે એ કહિ અંકુર ખરવો, વગ ખાવુ એવું;
વિશેષ કહનથી વિષયરત, ભમીને વસે પેટુંરે. વિ. ૧૧
શ્રદ્ધાથી વૈરાગ્ય થને, નર પ્રભે તે તો કેરી;
એકાંતથી ઉપવાસ કરે, ભવિથી ભારી જોઇરે. વિ. ૧૨

પદ ૬૩ મું—દેશી ૧ લી.

કથા ગુરૂને વિનય કરવા, [illegible]
[illegible] પેટી, [illegible] ૧

ખરાબી થતી ³[illegible], [illegible]
[illegible] નહિ [illegible], [illegible] ૨
[illegible]
[illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
[illegible] ૫
[illegible]
[illegible] ૬
[illegible]
[illegible] ૭
[illegible]
[illegible] ૮
[illegible]
[illegible] ૯
[illegible]
[illegible] ૧૦
[illegible]
[illegible] વિષય નથી [illegible] ૧૧

પદ ૬૪ મું—દેશી ૩ જી.

[illegible]
[illegible] ૧
[illegible]
[illegible] ૨
[illegible]
વિષય [illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
તે [illegible] ૫
[illegible]
[illegible] વિષય નથી [illegible] ૬

---

૧ એક [illegible] પેટ ઉપર [illegible] ઉપર [illegible] ઉપર ન બેસવું પણ નથી ઉપર બેસવું.

૨ [illegible] ॥

૩ [illegible] ॥

૧ [illegible].

કનકનાં કંકણ તે નવ પેહેરે, જેને મળે નહિ ખાવાજી;
પુત્ર કે ભ્રાત પરણ્યાં વિધવા, કઇ નથી બેસની આવાજી. ૭
આપણે બાઇ સંસારમાં રેહેવું ને, એવું તે કેમ પળાયજી;
વહાલાં સગાં તજી થાય વેરાગણ તેનાથી તેમ કરાયજી. ૮
એકજ વાર જમી દિન આખો, ભૂખ્યાં તે કેમ કહાયજી;
મુઆ પછી આપણે નથી માર્યો,મુઆ પાછળ ન મરાયજી.૯
હોંશેથી રાણીએ કન્યાણી આપો તો હિત રાખીએ શોકજી;
મન આપણું ખુશી કરવાને માટે,રૂપૈયા ખરચ્યા રોકજી.૧૦
આજ દિવસ મહારાજ કુંવર શિર, પણી વિતી છે ઘાતજી;
ઉત્તમ દહાડો આજનો ગણીએ, વિવાહ જેવી વાતજી. ૧૧
તે માટે આજ ભલાં ગીત ગાઇએ,હૃદયામાંહી હરખાઇજી;
જેમ પોતાના પુત્રની પામીએ, વિવાહ કેરી વધાઇજી. ૧૨

પદ ૬૯ મું દેશી ૪ થી.

કેરે કામની કહે સુણો કંથજી,
અતિ હરખે પામો હુતો આજ; વિવાની વધામણી.
મારે મોટો મંડાવો ને માંડવો.
તેડો સઘળો કુટુંબી સમાજ. વિ. ૧
કંકુ છાંટીને લખજો કંકોતરી,
પામે પ્રેમથી સઘળાં સ્વજન; વિ.
ઘણે છાજતા રંગ છંટાવીએ,
દિલે ધારિને દિન ધન્ય ધન્ય. વિ. ૨
ગણુંગાર સાનવિએ શોભતા,
જેને લાવો રૂપ હીર ચીર; વિ.
ઓઢાં મોતી ગાજીક મણિ મૂલવો,
વેગે જાઓ મારી નણદીના વીર. વિ. ૩
હેમ સાંકળો કાચની હાંડીએ,
ઝાંઝાં ઝુમર ઝાકઝમાળ; વિ.
[1]કાજુ કાચના તખતા કરાવજો,
ઘણ ઉંચા ને વિમળ વિશાળ. વિ. ૪
ખુબ ખીલે તેવી ઘણી ખુરસી,
મેલો મંડપમાં મોટા મેજ; વિ.
રૂડાં કાચ ને દાતનાં રમકડાં,
આપો ઓપે એવાં ઘણાં એજ. વિ. ૫
વાજંગજન વિવિધ વજડાવીએ,
ગાશે ગોરિયો મંગળ ગીત; વિ.
મારી બેઠાડી આપણે આંગણે,
ખાંતે માંડશે ખેલ ખચિત. વિ. ૬
મીઠા મેવા મંગાવોને મૂલથી,
કેળાં કેરી અંજીર [2]અનાર: વિ.
આજ સાજન મહાજન આવશે,
ખુબ ખાશે તમારો ધનાર. વિ. ૭
મને સાંભળતાં સુખ સાંપડ્યું,
મારા મનમાં આનંદ ન માય; વિ.
રૂડો દિવસ દીવાળીથી હજારગણો,
ગણુ એથી અધિક તો ગણાય. વિ. ૮
આવે હું મારાં બાપ બોલાઇને,
લેખ લાખણી સહિત લખીશ; વિ.
મારી બેહનપણીને બોલાવવા,
મારાં માણસને મોકલીશ. વિ. ૯
મારી સાસુજીને કહું સ્નેહથી,
રાજી રાજી થશે સુણી સર્વ; વિ.
આજ ગોર ગોરાણીને નોતરૂં,
આજ પરમ પવિત્ર છે પર્વ. વિ. ૧૦
પાકાં પાન ને સારી સોપારીઓ,
લાવો ઇલાયચી લીલાં લવિંગ; વિ.
કાથો ચુનો કપૂર પુરી કરી,
રચો બીડાં રહે જેમ રંગ. વિ. ૧૧
હું તો હરખે દેખું દશે દિશમાં,
આજ અદકો દિસે છે ઉજેશ; વિ.
કહું દિલ ધરી હું જગદીશને,
હરિ આપજો અમને હમેશ. વિ. ૧૨

પદ ૭૦ મું દેશી ૧ લી.

ગીત સુણી કમળા ગોરીનું, હઇયું બહુ હરખાયું;
જાણ્યું જે મુજ વિવાહનું આ, ગીત જરૂર ગવાયું. ૧
રાજ કુંવરને મળીજી પછી, બાગ બહાર નીસરીયાં;
સંધ્યા ટાણે શિવનાં દર્શન, કરવાને સંચરિયાં. ૨
ત્યાં વિધવાઓ પાંચ હતી, બાગે મુખડાં ભૂખાળાં;
કે ઇએ પીળાં વસ્ત્ર ધર્યાં, કોઈ કશાબ વિનાનાં કાળાં. ૩
સુનિયાએ તે સઘળીઓને, પુછી લીધું પોતે;
કેમ તમે ભોજન નથી કીધું, કારણ મને કહો ને. ૪
બાઇઓ સુનિયા પ્રત્યે બોલી, અમે સુણી શ્રુત સાથ;
એવી રિતે વિધવાનો ધર્મ, ધરીશું અમે અનાથ. ૫
પાણી જતાં પણ નહીં પેસીએ, બાગ વિષે કદિ બાઈ;
જોવું જોવા નહિ જઇએ, હઇયામાંહી હરખાઈ. ૬
સ્વર્ગથકી કોઈ સુર આવીને, લાગે જો લલચાવા;
તો પણ અમે ધરમ નહિ તજીએ, લાગે કેલ કરાવા.૭
માથા સાટે અમે રાખશું, ધર્મ અમારો આપ;

---

[1] સુંદર. [2] દાડમ.

[illegible] ૧

[illegible] ૨

[illegible] ૩

[illegible] ૪

[illegible] ૫

[illegible] ૬

[illegible] ૭

[illegible] ૮

[illegible] ૯

[illegible] ૧૦

[illegible] ૧૧

[illegible] ૧૨

પદ ૬૭ મું—રેખતો ૨ જો.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

પદ ૬૮ મું—રેખતો ૩ જો.

[illegible]

[illegible]

નાં કંકણ તે નવ પેહેરે, તેને મગે નહિ ખાવાજી;
કે ખાટ પલંગમાં ઢિયા, કદી નથી બેસની ગાદાજી. ૭
પણે ભાઇ સંસારમાં રેહેવું ને, એવું તે કેમ પળાયજી;
લા સગાં તજી થાય વેરાગણ તેનાથી નેમ કરાયજી. ૮
જ વાર જનો દિન આવ્યો, ભૂખ્યાં તે કેમ રહાયજી;
તો પણ આપણું નથી ગાયું, ગુઆ પાછળ ન મરાયજી. ૯
તેથી રાણીએ ફળ ખાણી આપી, તો ફિર રાણીએ શોકજી;
આપણું પુરી કરવાને માટે, રુપિયા ખરચ્યા રોકજી. ૧૦
જ દિવસ મહારાજ કુંવર ફિર, પરણી રીતી ઉં માતજી;
ન દહાડો આજનો ગણિએ, વિવાહ જેવી વાતજી. ૧૧
મારે આજ ભલાં ગીત ગાઇએ, હરખમાંહી હરખાઇજી.
મ પોતાના પુત્રની પાનીએ, વિવાહ કેરી વધાઇજી. ૧૨

પદ ૬૯ મું દેશી ૪ થી.

મોટે કામની કહે સુણો કંથજી,
અતિ હરખે પામી હુતો આજ; વિવાની વધામણી.
મારે મોટા મંડાવો ને માંડવો,
તેડો સઘળો કુટંબી સમાજ. વિ. ૧
કંકુ છાંટીને લખજો કંકોતરી,
પામે પ્રેમથી સઘળા સ્વજન; વિ.
ભરે ભળતા રંગ છાંટણીએ,
દિસે ધારિને દિન ધન્ય ધન્ય. વિ. ૨
શણગાર સજાવિએ શોભતા,
તેને લાવો રૂડાં ચીર નીર; વિ.
મોંઘાં મોતી માણેક મણિ મઢાવો,
વેગે લાવો મારી નણદીના વીર. વિ. ૩
હેમ સાંકળો કામની દાંડીએ,
ઝાઝાં ઝુમર ઝાકઝમાળ; વિ.
[1]કાષ્ઠ કામના તખતા કરાવજો,
વધ ઉંચા ને વિમળ વિશાળ. વિ. ૪
ખુબ ખીલે તેવી ઘણી ખુરસી,
મેલો મંડપમાં મોટા મેજ; વિ.
રૂડા કાચ ને કાચના રમકડાં,
આપો ઓપે એવા ઘણા એજ. વિ. ૫
વાજંગાજા વિવિધ વજડાવીએ,
ગાવો ગોરિયો મંગળ ગીત; વિ.
આવી બેઠાડી આપજો આંગણે,
ખાંતે ખાસી ખેલ ખચિત. વિ. ૬
નીકા મેવા મંગાવોને મૂળથી,
જેમાં કેરી અંજીર [2]અનાર; વિ.
આજ ભોજન મહાજન આવશે,
ખુબ ખાશે તમારા ઘનાર. વિ. ૭
મને સાંભળતાં સુખ સાંપડ્યું,
મારા મનમાં આનંદ ન માય; વિ.
રૂડો દિવસ દીવાળીથી દીસતો,
સહુ એવો અંગે તો ગણાય. વિ. ૮
ભાવે તું મારાં ભાઇ ભોજાઇને,
લેખ લાવથી લલિત લખીશ; વિ.
મારી બેહેનપણીને બોલાવવા,
મારાં માણસને મોકલીશ. વિ. ૯
મારી સાસુજીને કહું સ્નેહથી,
રાજી રાજી થશે સુણી સર્વ; વિ.
આજ ગોર ગોરાણીને નોતરું,
આજ પરમ પવિત્ર છે પર્વ. વિ. ૧૦
મારાં પાન ને સારી સોપારીઓ,
લાવો ઇલાયચી લીલાં લવિંગ; વિ.
કાપો ચુનો કપૂર પુરી કરી,
રચો બીડાં રહે જેમ રંગ. વિ. ૧૧
હું તો હરખે દેખું દશે દિશમાં,
આજ આજે દિસે છે ઉજેશ; વિ.
કહું દિલ ધરી હું જગદીશને,
હરિ આપજો અમને હમેશ. વિ. ૧૨

પદ ૭૦ મું દેશી ૧ લી.

ગીત સુણી કમળા ગોરીનું, હઇયું બહુ હરખાયું;
જાણ્યું જે મુજ વિવાહનું આ, ગીત જરૂર ગવાયું. ૧
રાજ કુંવરો નાહીજી પછી, બાગ બહાર નીસરીયાં;
સખ્યા સાથે શિવનાં દર્શન, કરવાને સાંચરિયાં. ૨
ત્યાં વિધવાઓ પાંચ હતી, બાસે મુખડાં ભૂખાળાં;
કે ઇએ ધોયાં વસ્ત્ર ધર્યાં, કોઇ કરામ વિનાનાં કાળાં. ૩
સુનિયાએ તે સઘળીઓને, પુછી લીધું પોતે;
કેમ તમે ભોજન નથી કીધું, કારણ મને કહો તે. ૪
તેઓ સુનિયા પ્રત્યે બોલી, અમે સુણી ગુરૂ ગાથા;
એજ રિતે વિધવાનો ધર્મ, ધરીશું અમે અનાથા. ૫
પ્રાણ જતાં પણ નહીં પેશાએ, આગ વિષે કદિ બાઇ;
જોણું જોવા નહિ જઇએ, હઇયામાંહી હરખાઇ. ૬
રંગથકી કોઇ સુર આવીને, લાગે જો લલચાવા;
તો પણ અમે ધરમ નહિ તજીએ, લાગે દેસ કરાવા. ૭
આપા સાટે અમે રાખશું, ધર્મ અમારો આપ;

---

[1] સુંદર. [2] દાડમ.

આપદકાળ પડે મહા આવી, તો પણ શા સંતાપ. ૮
કાપીને કોઈ કાયા કેરા, કરશે ચૂરે ચૂરા;
તો પણ કાંઈ નુકશાન નથી, અમે ધર્મ પાળશું પૂરા. ૯
પછી વેને તેઓને પૂછ્યું, જે દિન આપે જાગ્યાં;
કહો આજ આ બાગ વિષે, વાજાઓ શાં શાં વાગ્યાં. ૧૦
બાઇઓ કહે અમે એના સ્વર, સુણ્યાં નથી શું કહિએ;
એને સમે ઉપદેશતણાં પદ, અમે ઉચરતાં રહિએ. ૧૧
વેન કહે તમે પદ ગાયાં તે, બોલો અહિંયાં બેસી;
પછી વિધવાઓ ગાવા લાગી, ઉત્તમ પદ ઉપદેશી. ૧૨

પદ ૭૧ મું.—દેશી ૨૨ મી.

જાયછે જગત ચાલ્યુંરે, ઓ જીવ જોને. ટેક.
જોને તું પાટણ જેવાં, સારાં હતાં શેહેર કેવાં;
આજ તો ઉજડ એવાંરે, ઓ જીવ જોને. ૧.
વળી સિદ્ધપુર વાળો, મોરો જોને રૂદ્રમાળો;
રહ્યો નહિ તે રૂપાળોરે, ઓ જીવ જોને. ૨.
રૂડા રૂડા રાણી જાયા, મેળવી અથાગમાયા;
કાળે તેની પડી કાયારે, ઓ જીવ જોને. ૩.
છત્રે જેને છાયા થતી, રૂડી જેની હતી રતી,
ક્યાં ગયા કરોડાપતીરે, ઓ જીવ જોને. ૪.
જરી જો આજારી થતા, હાજર હકીમ હતા;
તેનાતો ન લાગે પત્તારે, ઓ જીવ જોને. ૫.
ડાહ્યતો કહેવાતા કેવા, આભના આધાર જેવા;
ઉડી ગયા એવા એવારે, ઓ જીવ જોને. ૬.
જુવાનીમાં જાતા જોઈ, રાખી નહીં શક્યા કોઈ;
રહ્યાં સર્વે સગાં રોઇરે, ઓ જીવ જોને. ૭.
હાજર હજારો રહેતા, ખમા ખમા ખમા કહેતા;
વિશ્વમાંથી ગયા વેહેતારે, ઓ જીવ જોને. ૮.
સુઆ જન જેની સાથે, હેતથી પોતાને હાથે;
મરણ ન મટ્યું માથેરે, ઓ જીવ જોને. ૯.
જશ લીધો શત્રુ જીતી, નવીન ચલાવી નીતિ;
વેળા તેની ગઈ વીતીરે, ઓ જીવ જોને; ૧૦.
જગતમાં ખુબ જામ્યા, વેર વાળીને વિરામ્યા;
પણ તે મરણ પામ્યારે, ઓ જીવ જોને. ૧૧.
નેક નામદાર નામે, દયાં જઈ શ્મશાન સામે;
દીઠા દલપતરામેરે. ઓ જીવ જોને. ૧૨.

પદ ૭૨ મું—દેશી ચાલતી.

ચેતે તો ચેતાવું તનેરે, પામર પ્રાણી; ટેક.
સઉ ઘરબાર સારૂં, મીથ્યા કહેછે મારૂં મારૂં;
તેમાં નથી કશું તારૂંરે, પામર પ્રાણી. ૧.
તારે હાથે વવરાશે, તેટલુંજ તારૂં થાશે;
બીજાનું બીજાને જાશેરે, પામર પ્રાણી. ૨.
માંખિયોયે મધ કીધું, ન ખાધું ન દાન દીધું;
લુટનારે લુટી લીધુંરે, પામર પ્રાણી. ૩.
ખંખેરીને હાથ ખાલી, ઓચિંતાનું જવું ચાલી;
કરે માથાકુટ ઠાલીરે, પામર પ્રાણી. ૪.
સાહુકારીમાં સવાયો, લખોપતિ તું લખાયો;
કહે સાચું શું કમાયોરે, પામર પ્રાણી. ૫.
આવે તારે સાથે એવો, કમાયો તું માલ કેવો;
અવેજ તપાસ તેવોરે, પામર પ્રાણી. ૬.
દેવે નરતનું દીધી, તેં તો ન કિમ્મત કીધી;
મણી સાટે મેશ લીધીરે, પામર પ્રાણી. ૭.
ઓળામાંથી ધન ખોયું, ધુળથી કપાળ ધોયું;
જાણપણું તારૂં જોયુંરે, પામર પ્રાણી. ૮.
હજી હાથમાં છે બાજી, કરતું પ્રભુને રાજી;
તારી મુડી કર તાજીરે, પામર પ્રાણી. ૯.
હાથમાંથી બાજી જાશે, પછીથી પસ્તાવો થાશે;
કશું ન કરી શકાશેરે, પામર પ્રાણી. ૧૦.
મનનો વિચાર તારો, મનમાં રહી જનારો;
વળતી ન આવે વારોરે, પામર પ્રાણી. ૧૧.
નીસર્યો જ્યાં શરીરથી, પછી તું માલેક નથી;
દલપતે દીધુ કથીરે, પામર પ્રાણી. ૧૨.

પદ ૭૩ મું—દેશી ૧ લી.

અધિપતિ સુત ઉપદેશ સુણીને, ચિરમન થંભિત થાય;
પ્રદક્ષણા પાંચેની કરીને, પ્રેમે લાગ્યો પાય. ૧.
બે કરજોડી એવું બોલ્યો, ધન્ય તમારો ધર્મ;
પાંચ તમેહો પવિત્ર બાઈ હું, મનમાં સમજ્યો મર્મ.૨.
તમે નિરંતર ધર્મ નમારો, પરમ ખુશીથી પાળો;
તમને હરકત કોઈ કરે નહિ, ચિત્તની ચિંતા ટાળો.૩.
નૃપકુંવરે [1]નાયિક સર્વેને, આજ્ઞા દીધી આવી;
જે વિધવાઓ જમી રમીને, શેહેર વિશે સીધાવી. ૪.
એમાંની વિધવાના આજથી, કોઈના કેશ ન લેવા;
સુવર્ણના શણગાર થકી કાંઇ, કેશ અધિક નથી એવા.૫.
એ રીતે વેને વિધવાને, શીશ રખાવ્યા કેશ;

હરિગુણ કુળમાં તે રિઝી, આવ્યો સત્ય હમેશ. ૬.
ને આકાશમાં ક્રૂર ઉગ્ર આવ્યા, તેમ વદે છે વાણી;
જગતના અંતરની ઇચ્છા, શુભને લીધી જાણી. ૭.
તેની મરછ નહીં જાણી, વિષય ધર્મ ધરંતી;
તેને હિતને આત્મનું કરિયે, પુનરપિ હરિ કંતી. ૮.
તેની થાશે શુભ ઉપરાંત, પેલા નહીં પુરમાં;
નરે ભરે ને મરશે જેહ, અધિપતિસુતના ઉરમાં. ૯.
કુળમાંમાં કર્યું વિષય લીધી, આ જ વરસની વયમાં;
કર્યું હિ આ બાપ પિતાની, જ નદીની કાયમાં. ૧૦.
કહે જાણીને કહ્યું ન હીએ, એક ભાગ અંતર;
અંત રુચિરે તનમાંહિ મરે નહિ, પિંજર હાડ મારે. ૧૧.
દશ આ પાક ઉદય તેમાંહી, વળી એવી જાતને;
વેને અતિ ચિંતાથી આવી, રાત ભયાળી રેહને. ૧૨.

દોહરો.

ગુરુજી કહે પરિક્ષિત સુણો, રાખીને અનુરાગ;
વરસન વેનચરિત્રનો, ભાખ્યો ઉજ્વળ ભાગ. ૧.

પદ ૭૪ મું—દેશી ૧ લી.

વેનકુંવરની વાત સુણી, ઋષિ મેર ગયા તે ઘર;
નિશ્ચિ આવી નીચા નર આવી, વિધ વિધ કર્યો વિચાર. ૧.
અને આતર એમ કહું જે, એ તો કામ ન કરવું;
આ સુણે તો વાગમાં રહે, એજ રીતે આચરવું. ૨.
વેદનો અધિકાર જેને, સ્વતંત્ર નહિ દેવી;
અધિક સુણો એને ન શિખવવા, રાખવી શ્રુત જેવી. ૩.
પણ નૃપકુંવરે લીધી પ્રતિજ્ઞા, તે શી રીતે ટળે;
રાજ અંગ ઉત્તમ કરે તો, ઉદ્ધ કુંવર ભાગ્ય ફળે. ૪.
બીજે દિવસ સુરેશ ભર, જ્યાં અધિપતિ બેઠો અંગ;
આસન આપ્યું ત્યાં તે બેઠા, પછી તે કહ્યો પ્રસંગ. ૫.
વેન વિદ્યા વિચારના કરશો, મહાજન મન દુભાશે;
જરૂર કહ્યું તોફાન જાણજો, સહુ જન સામા થાશે. ૬.
રાજા કહે ફિકર નવ રાખો, વણિક વેનકુંવરને,
આવ નવો નહિ દેશે મસાલ, નહિ દુખ દેશે કોઈ નરને ૭.
કહે ગુરુ સત્ય ભાખ કહો તો, અધિક આવતો આવે;
પુત્ર ઉપરની પ્રીત પિતાની, તે તો તન તળવે. ૮.
પુત્રનું પોષણ કરવા, કષ્ટ પિતા કરે છે પણ,
સુતનો સુતો સુધારવા માટે, ઉચરે જુદું આપ. ૯.
નરપતિ કહે નહીં કુ વર્ગીય, વચન ન લોપે વેન;
વેનતણો વિશ્વાસ મને છે, જાણો કરો સુખચેન. ૧૦.
જે લોપે તો પુત્રતણું પછી, ઉદરનાં સુખ નવ જોઈએ,
જો જોઈએ તો અહંકારથી, હતલ રહી કુ હોઈએ. ૧૧.

શિરિપતિએ એવા સમ ભાખ, ફિર કથન વિશેષ;
પછી ગુરુએ કહ્યું બોલવી, એમ કદી ન કરશે. ૧૨.

દોહરો.

જો તું તારે ચિત્ત, ઇચ્છે રૂડું આપનું;
તો કહું તારે હીત, રાજનીતિ શુભ રાખવી. ૧.

પદ ૭૫ મું—દેશી ૧૩ મી.

રાજનીતિ શુભ રાખવી, ઉચરે દેવ અંગ;
દેવ રૂપે રાજ રહે, એવ પરીએ ઢંગ. રાજનીતિ. ટેક.
જે નૃપથી ઘણિ જન ઘણા, હિત રૂપ ઉલ્લાસ;
રાજનો કે તેના પંથનો, નહિ રૂપ વિનાશ. રાજ. ૧.
પુત્રને જેમ પાળે પિતા, એમ રક્ષણ રાય;
પ્રજાને સદા પુત્ર પ્રેમથી, તેજ કલ્યાણ થાય. રાજ. ૨.
જેના સ્વાર્થ કારણે, રાજ રાખે જે રાજ;
એનું ન રૂડું કરે, એવું રૂપ આકાજ, રાજ. ૩.
પંચ પ્રધાનને પૂછીને, કામ કરવું હમેશ;
એકથી આપ આગ્રહથી, નવ કરિયે વિરોધ. રાજ. ૪.
જે પંચ મુખ્યને પૂછીને, રાજનીતિ રમ્ય;
તો વળી કશી સરસ હિત, કદિ ક્લેશ ન રૂપ. રાજ. ૫.
સરસ્વ સંભળિયે ચિત્તથી, જય અપજય વાત;
અપજયથી ડરિયે અતિ તેમાં છે સુખ સાત. રાજ. ૬.
દીપક જન જેમ શિખવે, શિખવે ગુણ સાર;
સર્વને એમ સુધારિયે, પૂરો રાખીને પ્યાર. રાજ. ૭.
વરસ રીતિ પણ સર્વને, આવે નહિ અનુકૂળ;
તો તો તરત ન મસ્તિયે, એજ સઘળું મૂળ. રાજ. ૮.
એવું કહ્યું કરિયે નહિ, જેથી ભુવન જાણુ;
જાણે પીને સમજીને, શુભ રીતે સદ્ભાવ. રાજ. ૯.
જેને પ્રજા ધન્ય ધન્ય કહે, એજ ઉત્તમ રાય;
નહિતો મનકે રાજનનો, દંડ સુખમાં નાખ. રાજ. ૧૦.
કેઇએ ધારેલ ધર્મનો, નહિ કરિયે વિધ્વંસ;
સર્વ વિધ્વંસ કરનારા હિંસક, હાનિ દંડ. રાજ. ૧૧.
અન્ય કહ્યું પણ અટકુ, શિખો રાખે જે દેવ;
એજ રાજાનડા રાજના, પાપ લેશ રોપાય. રાજ. ૧૨.

પદ ૭૬ મું—દેશી ૧૪ મી.

વળી એમ બોલ્યો અમરાય, સુણો જન રાજ સમાના;
સઘ વાદે સુધારો ન થાય, સુણો જન સમાના;
એક પાસે કુવો ન ખોદાય, સુણો જન રાજ સમાના. ટેક

જૂનો ચાલ જરૂર જો, દુખ દાયક દેખાય ;
રંઈયતને સમજાવીને, કરે રૂડો સુધારો રાય. ગુણો. ૧
સમજાવ્યે સમજે નહીં, તો ન કરે તતકાળ ;
કરે કરે જુગતી કરી, કામ પાર પાડે ભૂપાળ. ગુણો. ૨.
[illegible] કામ કરવાતણી, એ વીં સિદ્ધ થાય ;
[illegible] નર, તે તો ફળ તેહનાં નવ ખાય. ગુણો. ૩
ધીરે ધીરે જો સાધિયે, કારજ બધું સધાય ;
આગ અધિક લગાડતાં, [illegible] બળી જાય. ગુણો. ૪
અવસર આવે ફળ છે, સઘળાં કારજ સિદ્ધ ;
[illegible] ન જતુ [illegible], વડી વાતો કર્યે વિધવિધ. ગુણો. ૫
પ્રથમ પછી [illegible], અતર ઉતરે વાત ;
[illegible] કામની, જાતે કરજો [illegible] આત. ગુણો. ૬.
જ્યાં લગી મન માને નહીં, કરશો ત્યાં લગી કેમ ;
[illegible] નહિ જેમ. ગુણો. ૭.
[illegible] ન ગણાય ;
[illegible] તો [illegible]. ગુણો. ૮.
[illegible] અપાર ;
[illegible] આધાર. ગુણો. ૯.
[illegible] ;
[illegible]. ગુણો. ૧૦
[illegible] ;
[illegible]. ગુણો. ૧૧
[illegible] ;
[illegible] સાર ગુણો ૧૨

પદ ૭૭ મું—દેશી ૨૩ મી.

[illegible]
[illegible] ટેક
[illegible] ;
[illegible]. સજ્જન. ૧
[illegible] ;
[illegible]. સજ્જન. ૨
[illegible] ;
[illegible]. સજ્જન. ૩
[illegible] ;
[illegible]. સજ્જન. ૪
બાળક આગળ બોલિયે, ત્યારે બનિયે બાળક રૂપ ;
[illegible], [illegible] ભૂપ. સજ્જન. ૫
પલક ટકે નહિ પેટમાં, જો ખાય બીલાડી ખીર ;
ખાંમુંખાં [illegible], તે વિચારોને મારા વીર. સજ્જન. ૬
જંગલ કેરાં જનાવરો, આપે પાળના કરિએ જો આશ ;
એવું આદરિએ કે આપણી, પાસે વસે કરી વિશ્વાસ. સજ્જન. ૭
ધીરે ધીરે નિત્ય ધીરથી, એને અકલ શિખવીએ અનેક ;
[illegible] મળી હેત વધારિએ, [illegible] ન પડિએ છેક. સજ્જન. ૮
નિશાળિયાને ગમે નહીં, આપે શિક્ષક જો એવું જ્ઞાન ;
નાશીને જાય નિશાળિયા, મળે શીક્ષકને કેવું માન. સજ્જન. ૯.
[illegible] તેલ છાંટિએ, [illegible] નિર્મલ ઠંડું જો નીર ;
[illegible], [illegible] શરીર. સજ્જન. ૧૧.
સજ્જનને મન શુદ્ધ છે, પણ [illegible] વિરુદ્ધ વિચાર ;
[illegible] નહિ બોલિએ, જેથી ઉપજે ઉપાધિ અપાર સ. ૧૧.
સંસારી જનને સુધારશો, રૂડી રાખીને એવી જો રીત ;
દલપતરામના દેવની, તમે પામશો પૂરી પ્રીત. સજ્જન. ૧૨.

दोहरो.

सुंदर जेमां शांतरस, कहिये नहीं कचाश ;
अधिपतिये एवां कह्यां, कथन कुंवरनी पास. ॥ १ ॥

પદ ૭૮ મું—દેશી ૨ લી.

[illegible] સહિત [illegible], રૂપે કમા [illegible] ;
[illegible] કુંવર [illegible] ત્યાં બોલ્યો, નીચા [illegible] નેણ. ૧.
[illegible] આંખે આંસુ [illegible], અને ગદગદ વાણી બોલે ;
[illegible] અધિક [illegible], [illegible] પિતા [illegible]. ૨.
[illegible], [illegible] વિસ્તાર ;
[illegible] પિતા ને [illegible] પ્રતિજ્ઞા, કરી [illegible]. ૩.
[illegible] દુખનો અનુભવ નેં, [illegible] મારી જાતે ;
[illegible] પિતા [illegible], [illegible] એ વાતે. ૪.
[illegible] પ્રતિજ્ઞા તો [illegible], [illegible] ;
[illegible] પ્રતિજ્ઞા [illegible] નહિ [illegible]. ૫.
તો [illegible] તને [illegible], [illegible] ;
[illegible]. ૬.

૧ [illegible]

* [illegible]

ન કર્યું કુમતી કહેવાયું, એકે ન સુધર્યું એને;
પ્રતિમા કરી કિરાએ, વાત ન જાણી તેને. ૭.
... પદ ૮૯ મું—દેશી ૩ જી.

પદ ૯૦ મું—દેશી ૨ જી.

ગર્ભકુંડની ગઇ લેવીને, પ્રશ્ન પૂછવા લેઉ;
તેરી જુગી અવધિ કરે પણ, હું હરખે હરખાઉં. ૧.
મહારીમાં પંખુ જો કેમ મારી, કરે વિરાની વાત;
હું તો સહેલની મર્ડ, થાઉં રહે રંજિયાત; ૨.
મારે પ્રભુ તેં અરિહંત નારી, અરની પર ઉભાતી;
એવું ધુન આદરે એકલ મરતાં, આગળ તુજને આવી. ૩.
રેઢ નેમર નેમર કહ્યા પણ, પરમેશ્વર પરભારી;
એ કરતાં પણ અભાગીયો હું, નહિ મારે ઘેર નારી. ૪.
તેમ રમેઈ કરીને પીરસે, સુખે બેસવી મીઠું;
તેં તો જન્મ ધરી એવું સુખ, સ્વપ્નામાં નહિ દીઠું. ૫.
સ્વપ્નાં મરકલાં કરિ કરિને, સુખે પીવા આપું;
એવું મારું હિત હશે તે, પરમેશ્વર જાણું. ૬.
... ચોરીમાં બેઠાં, એક મિત્રને જમાડે;
... એવું સુખ કેમ, દેખીશ હું કે દહાડે. ૭.
... ચિત્તમાં હરખતો, આવ્યો આવ્યો આવે;
... કાંઈ મેલી, બાપ કહિ બોલાવે. ૮.
... પુત્રને પરણાવે કે, વર ઉત્તમ વેવાર;
... જોઈ બેટાને, જ્યારે જન્મ થઈ બેગ. ૯.
... ઉતરે બેઠાં, પુત્ર કર્યાં હતે દેવાં;
... હરે હતી, સત્ય નહીં સુખ એવાં. ૧૦.

પદ ૯૧ મું—દેશી ચાલતી.

એની જોડે ઉભો રહીને, એમ વિચારૂં આપ;
આ જેવડી કન્યા આવે તો, વળતી શા સંતાપ. ૬.
એક દોરડું લઈ તેની, વરમાળા બેશ બનાવી.
મારા ને ઉતરેવડના, મેં કંઠ વિષે પેહેરાવી. ૭
કહ્યું ચાલો વહુ ચોરીમાં, તમને આપીશ મુખ માગ્યું;
ખેંચવાથી ખશી પડી, વાંસામાં સુજને વાગ્યું. ૮.
હસતાં મારે લાતો જો બાઈ, હોય પ્રિયાની પ્રીત્યો;
મેં મારે મન એમ ગણ્યું મને, આજ ઓરિયો વીત્યો. ૯.
નારિ વિના દુખનો નહિ છેડો, મર્યું એ દુખ મારે;
પુરપતિ કહે સુજને પરણાવિશ, ન મરિશ એ ઉચારે. ૧૦
નારી તારી નાતતણી છે, વિધવા પણ ગુણવાન;
સોળ વરસની સુંદરી છે, તન રંગે રતી સમાન. ૧૧.
હમણાં તો દુખની દાઝી, દીસેછે જેવી ડોશી;
પણ રંભા જેવી બનશે, જો રાખિશ પાળીપોશી. ૧૨
પણ તારા નાતીલા સુજને, કરશે પંગત બહાર;
માટે હીંમત હોય તને તો, પરણાવું તે નાર. ૧૩.

પદ ૮૨ મું.—દેશી ૮ મી.

ગુણીઅંતરે અધિક ઉમંગી, નરનાથને કહે નવરંગી;
પારાસર શુભ ગોત્રછે મારૂં, માટે તેનાં વચન ન વિસારૂં. ૧
એની સ્મૃતિને ન માનું હું એણ, તો તેકથનને માનશેકોણ;
મારા હૃદયામાં છે ધણીહામ, નથી નાતતણું મારે કામ. ૨.
આશા છે મારે અંતરે એવી, દુઃખ ભાગશેગાયત્રિ દેવી;
જેકોઈ નર પરણ્યો નહિ નારી, નહિ યજ્ઞનો તે અધિકારી. ૩.
અગ્નિહોત્ર એણે ન હોમાય, એતો બ્રાહ્મણ ભ્રષ્ટ ગણાય;
રામરૂષિ આશ્રમે જ્યારે પેઠા, રવિ અવગુ મોહું કરી બેઠા. ૪.
કહ્યું કે જેને નવ હોય નારી, તેનું મુખ જોતાં પાતક ભારી.
એવો વેદનો ધર્મ વિસારી, શિદ સાચવુ નાત નઠારી. ૫
વિના ધર્મ નરકની મોઝાર, નહિ નાતથી થાય ઉદ્ધાર;
એક નાતમાં જમવાને લોભે, મુકું વેદ ધરમ શીદ મોભે. ૬.
નહિ પરણું સ્વગોત્રની કન્યા, વેદ મત તજી નહિ કરૂં અન્યા;
સાત પેઢી તજીશ પિતાની, પાચ પેઢી તજું પ્રસુતાની.[1] ૭
જુદી જાતનીને નહિ પરણું, નાતિલી સાથે કરીશ ઘરરણું;
નકી જાણું જો દુર્ગુણિ નારી, તો હું કદિ ન વરૂં અવિચારી. ૮
મનમાં જડહશે ધર્મના મુળની, તો હું કહિશ તેઉત્તમ કુળની;
નહિતો જોશુભ કુળજનમેલી, તેને કહિશ હું કુળ ઉતરેલી. ૯.

[1] માતાની.

થોડાબોલી કે કાયાએ કાળી, તોપણ જાણીશ રૂડી રૂપાળી.
શોભાસ્વભાવરહી હશે ચાલી, નેને કહિશ હું દશગાણી ઢાલી. ૧૦
લક્ષ્મી રત્ન કે કેસર નામે, પણ જોઈશ હું ગુણ પરિણામે;
ભલે નામ હશે કદી ભોગી, તોય જોઈશ તેના ગુણ નોકી. ૧૧
સદાચરણ તપાશિશ સઘળું; રૂપ રંગથી હું નહિ ચળું;
પણ જાણે ન કરૂં વિશ્વાસ, ભલો ભાગી ઉપરનો આભાસ. ૧૨

પદ ૮૩ મું.—દેશી ૨૪ મી.

ભલો ભાગી ઉપરનો આભાસ, રૂપે નહિ રાચીએ;
તેના ગુણનો કરિએ તપાસ, સદા બુદ્ધિ સાચીએ. ટેક.
થાળે ભર્યું દૂધ થોરનું રે, ઉજળું અધિક પ્રમાણું;
ગૌધનાદૂધથી દીસેમધુરે, પિતાં પીનારાના જાયપ્રાણ. રૂપે. ૧
ઇંદ્રિવરણાનાં ફળ અતિ ભલાંરે, દેખતાં હષ્ટિ લોભાય;
રૂડાં દીસે રળિયામણાં રે, પણ ખાતાં તો ખેદ પમાય. રૂપે. ૨.
નીર નિહાળી રૂડું નિર્મળું રે, મોતીની સેર સમાન;
ખારૂંલાગ્યુંને ખેદ ઉપજ્યો રે, પાસે જઇને કિધું જ્યારે પાન. રૂપે. ૩.
કડકા કાચ બિલોરનારે, સાકર સરખા સોહાય.
ભુલથી ભોજનમાં ભેળવે રે, તોને જમનારનો જીવ જાય. રૂપે. ૪.
ખુરદા વટાવી ભિખારિયે રે, લીધો રૂપૈયો રોક;
તાંબાનો જાણ્યો જ્યારે તે વળી રે, પામ્યો ત્રાસ પછી ગેલીયોક. રૂ. ૫
આકડાના ફળ ઓપતાં રે, આબાના ફળનો આભાસ;
રસ લેવાને રસના ધરી રે, કાપી જોતાં તો નીકળે કપાસ. રૂ. ૬
સોનાથી સરસ સોહામણી રે, સાંકળી શેડ સમક્ષ;
તાપે તપાવી તપાસતા રે, પૂરૂં પીતળ પેખ્યું પ્રતક્ષ. રૂપે. ૭.
ધ્યાનમાં ઉભો બગ બાપડો રે, પૂરો તપસ્વી પ્રમાણ;
માંછલિયે મુનિવર ગણ્યો રે, પાસે જઇને ખોયા તેણે પ્રાણ રૂ. ૮
મું ઘરોતાણે ઘણી લાજથી રે, અબળા એવી એક હામ;
નામ પુછ્યું ત્યારે નીસરી, નારી ગુણકા ચંદા એનું નામ. રૂ. ૯
વચન ઉચારે વિવેકનાં રે, નર એક ઉજળે અંગ;
પાસે વશીને પરીક્ષા કરી રે, ત્યારે જાણ્યા ધુતારાનાં ઢંગ. રૂ. ૧૦
ગાય ગાથા ગુરૂજ્ઞાનની રે, આપે અધિક ઉપદેશ;
કપટ ભર્યું એને કાળજે રે, વળી વિરધ તે હોય વિશેષ. રૂ. ૧૧.
ખોળ કરો ખૂબ ખાંતથી રે, ઠગાશો નહિ કોઈ ઠામ;
રૂદયામાં નહિ રીઝવું રે, ડોળ દેખી કે સાંભળી નામ. રૂપે. ૧૨.

દોહરો.

સદગુણ વાળીને વરૂં, દિલ નહિ રાખું ફરજ;
નથી ગરજ કંઈ નાતની, ગણું ઇશ્વરની ગરજ. ૧.

પદ ૮૪ મું.—દેશી ૧૩ મી.

એક [illegible] ગાયું ગાનરે,
નહીં નાતનું કર્યું મેં [illegible]રે;
[illegible] મુરખો [illegible] ન [illegible]રે,
તો [illegible] ન [illegible] કરે [illegible]રે. ૧.
નાને ઘર નહિ પુરી [illegible]રે,
[illegible] દેશ [illegible] ન [illegible]રે;
[illegible] મુક્તિ [illegible] ન [illegible]રે,
[illegible] તેમ [illegible]રે. ૨.
[illegible] મને [illegible]રે,
[illegible] નિયમ [illegible]રે;
વિના પુત્ર નરક [illegible]રે,
એવી [illegible] શું [illegible]રે. ૩.
[illegible] નહિ રે [illegible]રે,
તેમાં [illegible] મોટી [illegible]રે;
[illegible] કરી [illegible]રે,
[illegible] એનું મુખ [illegible]રે. ૪.
[illegible] ને [illegible]રે,
[illegible] ની [illegible]રે;
[illegible] હું [illegible]રે,
નિત્ય [illegible] કરીને [illegible]રે. ૫.
નથી કરતો હું કંઈ કાજરે,
[illegible] કંપની [illegible]રે;
[illegible] મને સનતાન દેજોરે,
[illegible] વિના [illegible] રહેશેરે ૬.
પુત્ર પુત્રીને પરણાવા [illegible]રે,
[illegible] નાખું [illegible]રે
[illegible] પરગામરે,
[illegible] નહિ [illegible]રે. ૭
તેનું કામ [illegible] છે [illegible]રે,
[illegible] વિના [illegible] એમરે,
[illegible] ધર્મ હું [illegible]રે
[illegible] ઈશ્વર [illegible] કરશેરે ૮
[illegible] વદન કરીશ [illegible]રે,
[illegible] રાખીશ [illegible]રે.
પિતૃ તરપણ કરીશ હું [illegible]રે.
[illegible] વળી રૂડી રીતેરે. ૯.
[illegible] ને [illegible]રે,
એમ કરીને [illegible]રે;
એક [illegible]માં [illegible] અનેકરે,
એમાં અધિક [illegible] એકરે. ૧૦.
અગ્નિ હોત્ર હું હોમીશ [illegible] રે,
[illegible] નવે રે;
શુદ્ધ ધર્મ હું [illegible]રે,
કદી [illegible] નહિ [illegible]રે. ૧૧.
એટલે તેને [illegible] કર્યું [illegible]રે,
[illegible] દિનમાં તને [illegible] રે;
[illegible] એક [illegible] રે,
[illegible] છે નથી [illegible] રે. ૧૨.
[illegible] કહે એવા [illegible] રે,
ને [illegible] તો [illegible] રે;
[illegible] કહે [illegible] પેટમાં [illegible]રે,
કોઈ [illegible] ન કરજેરે. ૧૩.

પદ ૮૫ મું—દેશી ૨૫ મી.

પેટમાં રાખવી વાત [illegible],
કહ્યું છે કામ જડ બુદ્ધિ જનમાં;
[illegible] જગતમાં વાત તો [illegible],
અગરને [illegible] થાય તનમાં. પેટમાં. ૧.
પેટની વાત્ય પ્રગટ કરવા થકી,
મનનો ભાર તે ભાગી જાશે;
અકલ [illegible] બુદ્ધિ જન [illegible] કહે,
કલ્પના તરંગ તેની કહાણી. પેટમાં. ૨.
જેમ આહાર જેવો કર્યો હો જને,
[illegible] લીજીએ ઓડકારે;
તેમ [illegible] થકી [illegible] જનતણા,
મનતણો મર્મ સર્વે સુધારે. પેટમાં. ૩.
જો ન દેખાય જગમાંહિ જવાળામુખી,
અગ્નિનું પેટ [illegible] જાણે;
પાણી પારખ્યું કે [illegible] જરની હશે,
એમ અંદેશો ઉરમાંહિ આવે. પેટમાં. ૪.
પેટની વાત તમને ન પરગટ કરે,
[illegible] દોષ પરના દેખાડે;
[illegible] ને [illegible],
પેટની વાત [illegible] પાડે. પેટમાં. ૫.

પેટની વાત ખુલીજ જો પાડશે,
ઉપજશે નિત્ય પરિતાપ તેમાં,
તેહને કાળજે તેલ રેડી અને,
આગ સળગાવશે લોક એમાં. પેટમાં ૬.
જેમ ઇલિમી વિના આદમી અવરના,
પેટમાં રહે નહીં કાચો પારો;
તેમ આ જગતમાં વાત જે જીરવે,
એજ ઇલિમી ખરો એવું ધારો.પેટમાં. ૭.
જેમ કુંભારે કંસારે વાસણ ઘડ્યું,
વિશ્વજન લે ટકોરો વગાડી;
ખોખરો સ્વર કદી ખાંમુખાં નીકળે,
એમ એથીજ થાશે ઉઘાડી. પેટમાં. ૮.
પરણવા બેસતાં તરત પરીક્ષા થઈ,
બોબડો બોલ સુળચંદ[1] બોલ્યો;
વૃદ્ધ જન વારિને થાકિયા તોય તે,
મૂરખે મનતણો મર્મ ખોલ્યો. પેટમાં. ૯.
મૂકવા નાણું ઠેકાણું છાનું મળે,
જ્યાં થકી કોઈ તેને ન કળશે;
વાત કરવાનું ઠેકાણું તો વિશ્વમાં,
મિત્ર મુશકેલિથી કોઇક મળશે.પેટમાં.૧૦.
નારીની જાતને જાત નાપિકતણી,
તેહને પેટ નહિ વાત ટકશે;
તેમ વાચાળ ત્રીજો ગણો તેહમાં,
બોલતાં છાનીએ વાત બકશે. પેટમાં. ૧૧.
પારકી વાત કે વાત પોતાતણી,
સારી કે બૂરી સકનેજ સોંપે;
ટેવ એવી પડે ટાળિ તે કેમ ટળે,
જીવ જો જાય બંધાય તોપે. પેટમાં. ૧૨.
સોંપતાં માલ વિશ્વાસ હોય સો ગણો,
વાત કરતાં ન વિશ્વાસ આણો;
દલતણી વાતને યોગ્ય દુનિયાંવિષે,
જરૂર જન લાખમાં એક જાણો.પેટમાં. ૧૩.

દોહરો.

તે માટે તું કોઇને, કહિશ નહીં આ કામ;
એમ કહી એતો ગયા, પોત પોતાને ઠામ. ૧.

૧ દીવાની ઝાળ માંડવાને લાગતી જોઇને તે બોલ્યો કે આ માંડવો બળી જશે. તો વધુ, ને વહુ બેય બળી જશે, વઈ કહેશો કે સુચંદ બોલ્યો.

ભાગ ૮ મો.

પદ ૮૬ મું.—દેશી ૧ લી.

શિવ મંદિરથી શેહેર વિષે તે, ચંચળ રાજા ચાલ્યો;
દૂરથકી દરબારતણો, મહીપતિએ મારગ ઝાલ્યો. ૧.
એકાએક અસૂરી વખતે, સિપાઈ પણ નહિ સાથે;
પૂનમની અજવાળી રાત્રી, ચંદ્ર ચડ્યો છે માથે. ૨.
સઘળા શેહેર ઉપર સુંદર છે, ચંદ્ર પ્રકાશ છવાયો;
જાણે પુર ઉપર ચંદન, વરસાદ રૂડો વરસાયો. ૩.
નભ મંડળ ઝળકે નક્ષત્રો, પુરવર કળશો ઝળકે;
બન્નેની શોભા નિરખતો, હીંડ્યો હલકે હલકે. ૪.
કોઈ ઠેકાણે નાટક નિરખ્યાં, ક્યાંઈ કરે કોઈ ગાન;
સુંદર ઘરથી નગરી શોભે, ઇંદ્રપુરી અનુમાન. ૫.
નજરબાગછે ઘરઘર આગળ, ક્યાંઈ વાગે ઘડીઆળાં.
ક્યાંઈ દીપકનાં જાળીમાંથી, આવી પડે અજવાળાં. ૬.
ક્યાંઈ હીંડોળાખાટે હીંચે, નવલવધુ વર સાથે;
ક્યાંઇ દંપતિ પાસા ખેલે, હરખે લઇને હાથે. ૭
શબ્દો તેના સુણતો સુણતો, પુરપતિ ચાલ્યો જાય;
પ્રજા સરવને સુખમાં દેખી, છાતી શીતળ થાય. ૮
દુખથી કોઇને રોતું દેખી, અતિ અકળામણ આવે;
દુખનું કારણ પૂછી તેને, દુખમાથી છોડાવે. ૯
ક્યાંઈ પ્રિયાપ્રિય મળી પરસ્પર, પિયે પ્રેમરસ પ્યાલા;
ક્યાંઈ રીસાએલીને સ્વામી, કરેછે કાલાવાલા. ૧૦
કોઈ હરિકીર્તન કરે ભક્તજન, તાળ મૃદંગ બજાવી;
વેદાભ્યાસી વિપ્ર વેદની, રહ્યા છે ધુન્ય મચાવી. ૧૧
ક્યાંઈ નાણાવટિ નામુ લખેછે, નાણામેળ તપાસે;
વારે વારે ગણે રૂપૈયા, ભૂલ પડેલી ભાસે. ૧૨

પદ ૮૭ મું—દેશી ૮ મી.

એવે સમય દીઠો એક માળ, નર નારી હુલાવેછે બાળ;
ઘણા હરખથી ઘુઘરો બજાવે, લઈ પુત્રને લાડલડાવે. ૧
સ્વામી બોલિયો સુંદરિસાથ,આજસુખીયોછેનગરીનોનાથ;
એના સુખમાંહિ ખામીછે એક,નથી સંતાનસાંપડ્યુંછેક. ૨
રાજ્યપાટનું સુખ શા લેખામાં,પુત્ર પામ્યો નહીંસ્વપનામાં;
ધરે મનુષ્ય જનમ નરનારી,પછી સંતતિ પામે ન સારી.૩
એનો અવતાર જાણવો વ્યર્થ, ભલે શ્રીમંત હોય સમર્થ;
વેને સાંભળ્યાં સર્વે તે વેણ,લાગ્યાં દિલમાંમહાદુઃખદેણ.૪

૧ સ્ત્રી, પુરૂષ.

[illegible]

પદ ૮૮ મું—દેશી ૬૩ મી.

[illegible] ૧

[illegible] ૨

[illegible] ૩

[illegible] ૪

[illegible] ૫

પુત્ર પ્રાપ્તો રહ્યે રૂડેરાગે રે,
આપો નમીને આનંદ પામે રે:
[illegible]

[illegible] ૬

[illegible] ૭

[illegible] ૮

[illegible] ૯

[illegible] ૧૦

[illegible] ૧૧

[illegible] ૧૨

પદ ૮૯ મું—દેશી ૮ મી.

[illegible]

૧ રામ.

હાલા તારી રૂડી કોમળી, બોલ;
ગોરા રૂપ ગુલાબ શા ગાલ, વિના. ૨
તારૂં મનોહર મુખ છે, બોલ;
હેત ઉપજે તારા જોઈ હાથ, વિના.
હોઠ તારા [illegible], બોલ;
ક્યાંથી આવિયો કેને સાથ, વિના. ૩
નમણું રૂડું તારૂં નાકછે, બોલ;
તારા કોમળ રૂડા કાન, વિના.
જો તું મનો હોત ઉછરતો, બોલ;
આપું મારી આવરદાનું દાન, વિના. ૪
મન કેમ માન્યું મારતાં, બોલ;
તજ્યો પ્રભુનો પણ ત્રાસ, વિના.
રાજાની બીક રાખી નહીં, બોલ;
તારો નિર્દયે કીધો નાશ, વિના. ૫
તારૂં બાળપણું નવ ગમે, બોલ;
રૂડું પુત્ર મળીયું રતન, વિના.
કેમ મર્યો તને મુગ્ધમાં, બોલ;
તારૂં કોને ન કીધું જતન, વિના. ૬
શો અપરાધ એવો કર્યો, બોલ;
તારો પાપીએ લીધો પ્રાણ, વિના.
હેત તારૂં આવું દેખીને, બોલ;
મારે કાળજે વાગ્યું છે બાણ, વિના. ૭
[illegible] તું નકી જ છે, બોલ;
પડી [illegible] લીધો વિયોગ, વિના.
હોત મરણ કોઈને, બોલ;
એવું મરણ દીસે ન કોઈ, વિના. ૮
[illegible], બોલ;
કેવું કીધો આવા [illegible] ફેર, વિના.
[illegible] તું [illegible], બોલ;
[illegible], વિના. ૯
[illegible], બોલ;
[illegible], વિના.
[illegible], બોલ;
[illegible], વિના. ૧૦
[illegible], બોલ;
[illegible] નહીં રહે [illegible], વિના.
[illegible], બોલ;
[illegible], વિના. ૧૧
ધિક ધિક તું પ્રજાનો ધણી, બોલ;
તારી કરી ન શક્યો રક્ષાય, વિના.
આ વેળા નહિ મને વીસરે, બોલ;
મારૂં બળું કાળજું બળી જાય, વિના. ૧૨

પદ ૪૦ મું દેશી ૨ લી.

પછી તે બાળક ક્યાંથી પડિયો, તેનો કર્યો તપાસ;
પડ્યો નજરમાં ગોખ પછી તે, જ્યાં જોયું આકાશ. ૧
આ ગોખેથી બાળક પડીયો, એવો સંશય આવ્યો;
કોણ રહેછે ત્યાં તે જોવું, એમ ઠરાવ ઠરાવ્યો. ૨
મરદ ત્યાં એકાંતે મોકી, ફરી વળ્યા ઘર ફરતા;
પૂર્વાભિમુખ મુખ્ય બારણે, આવ્યા ચિંતા કરતા. ૩
ચોર ચોર કહિ બુમો પાડી, ત્યાં જન આવ્યા ધાઈ;
મહીપતિએ કહ્યું આ મંદિરમાં ચોર ભરાયા ભાઈ. ૪
કહોજે આમાં કોણ રહેછે, કહીએ મંદિર કેવું;
પછી લોકોએ પુરપતિ આગળ, નામ બતાવ્યું તેનું. ૫
સ્ત્રીક વિધવા વીસ વરસની, એક રહેછે એમાં;
તેની માતા ભામ યશો, તે સાથે રહીછે તેમાં. ૬
બીજું કોઈ તેમાં નથી રહેતું, છે ઘર આબરૂદાર;
જરૂર જારને મોહે પેઠા, હશે ચોરી કરનાર. ૭
જુનો પાડી ઘર ઉઘડાવ્યું, તે પછી બધે તપાસ્યું;
ગુણાવલી સજ્જામાં સુતી, ભૂપતિને મન ભાસ્યું. ૮
નામ ઠામ નોંધી લઇને, ગત રાજ રાજદ્વારે;
લોકો સહુ ગયા ઘરમાં, સુખથી સુતા ત્યારે. ૯
[illegible] પુરપતીએ પેલી, બાઇઓને બોલાવી;
[illegible] ધમકી દઇ ધમકાવી. ૧૦
[illegible], અંતે સત્ય [illegible];
[illegible]. ૧૧
[illegible] કીધું એવું કામ;
[illegible], એની [illegible] આમ. ૧૨

પદ ૪૧ મું—દેશી ૮ મી.

[illegible]
[illegible] ૧
[illegible]
[illegible] ૨
[illegible]
[illegible]

૧ માતા પદને સ.સ્યા,મગામ કરીના જાપ પાસ્યા: એક હું પુછું એટલું, શું કો ઘાતક આપ;
૧ ઉપર એને મારી, ગામ આગળ કનોઈ આવો. ૪ જો મને વગુ વાંકે મારશો, કેને શિર તેનું પાપ.દલાની. ૯
મિષતિએ એનું સંભળાવ્યું,ત્યારે મોત હવે તારૂં આવ્યું: ઘાતક તે પાપીએ કહે, કર્યો રાજાએ ન્યાય;
પછી હુંજેહે જ ઉચર્યું, કરડ વર્નું સ્મરણ હોય કરવું. ૫ અન્યાય હોય તો એહને, પુછશે જગરાય. દલાની. ૧૦
ગ મોત્રવ ત.રા કરમનાં, ગ્રહ ઉપજ્યાંઅધિકઅધરમનાં રાજા કહે સત સાંભળો, આમાં લીધોઉ મને;
ાઇ કરશે તારાજે કું કામ, અનિ કષ્ટ એ ગ્રહગ્રે તે આમ.૬ ઘાતક તુજનો હું ખરી, મ્હારે શિર નહિ કર્મ. દલાની.૧૧
તારા મનમા કરીશે પસ્તાવો,પછિ અધરમ કદિ ન આવે: જો મને છે સંદેહ તો, ઘણી તેહનું નામ;
આપું વગુ વાંકે ઉચરવું આજ. ૬૨ કર્યું કર્યું વિકરાળ. ૭ સુ.નું તે આગે જો સર્વને,તો હું જાણું આ કામ.દલાની.૧૨.
ત્યારે એ.ણી વચન મુખ ભાખ્યું, ભલે માર મને આજ ભાખ્યું,
પછી પસ્તાવું તુજ જોજ પડશે,રોષ કરનાર ધરિએ ચડશે.૮
આજ કોરડું બોલિશ દુ:ખ, કશું સાચું ન માનશે તુંય;
ખુદું નિમિત્તઆપેહોરસ્તાવ્યું, મારૂં મરણતેઆજઆરાવ્યું ૯
મોટો જુલમ માંડ્યો છે તે જોઈ, તને ઉપર પુછશે એહ;
હુંતોઅજાણઆઇનથીજોર, પણ નિરખેછે નંદકિશોર. ૧૦
લાગી બાળકનો થયો નાશ, પૂરે તેં નથી કીધો તપાસ;
મારનારનોતો મોજ કરેછે, સુખે શરીર તજીને ફરેછે.૧૧
અને મારેછે તું વગુ વાંકે, નથી વાંક મારો નવટાંકે;
ઉદ્ધીરાજ તો તેં ન વિચારી,નથી હત્યાની હું કરનારી. ૧૨

પદ ૯૨ મું—દેશી ૧૦ મી.

હત્યાની કરનારી હું નથી, વાંક નહિ ઉજ્જ વાંક;
વગર ગુને મારી જાણજુ તો અભય પુ રાક. હત્યાની. ૧
બાળક સાપે મારે કયો, વડું નર હતુ વેર;
મારૂં મેળે ન મચાવ્યું, જેથી ઉપજે ઝેર. હત્યાની. ૨
માથા પુછ રોકડ કયા, નહિાની બાળક પાસ;
જે મારે છેલ તેના વડે, એવા નર હતી આશ. હત્યાની ૩
એને ગમે નખ માન્ય, મન મુજમાં હાથ;
અહિપણ માગીઆભય આવેજગતને નાથ હત્યાની ૪
પણ પછી એમ વિચારું, મને ન હ આવું પાપ;
પાપ તો બોમત્રણી મળ્યુ, મારે ઉઠે ન પ હત્યાની. ૫
વાંક વિના મને મારે, [illegible] કરનાર.
પછી આવું કરી માનશે, [illegible] હત્યાની ૬
હાકેમ કેરા હુકમથકી, ધડે મુનરાર તેહ
નોકરી છોડી જનરેશન, [illegible] તેહ હત્યાની. ૭
નોકર ઉપર નરપતી, ખુનુ રાખે ન મેર,
સામા રાજુનાજ ઉપરે, સહ.પ પાગરા વેર. હત્યાની.૮

---

૧ સામા રાજાના.

પદ ૯૩ મું—દેશી ૧ લી.

વજળી રાજા વેન કહે છું, ભગાજ નામ નિશાન;
જો ને વાત ખરી ઠરશેતો, તુજને ઉજરદાન. ૧
ભાઈ કહેછે ભગવંતા, નૃપ સાંભળ મારી વાત;
પુનર્લગ્નને અટકાવે, ઘણી કીધી આવી ઘાત. ૨
કળિયુગમાં વળી અતિશે કરશે, બાળકની હત્યાઓ:
અંતપાત તો પ્રસુતિ વિનાના, વળિ કરશે વિધવાઓ. ૩
દર વર્ષે મોટા શહેરોમાં, એક બે બાળક મરશે;
અપરાં શહેરોનાં અધિપે તો, પાંચ સાતકે ઠરશે. ૪
દશ વર્ષોનાં અધિક દેખે તો, પાપતણો નહિ પાર;
પુનર્લગ્ન અટકાવ એટલી, હત્યાઓ કરનાર. ૫
શું હરિએ રસ્તો નથી બીજો, મારે બાળક માર્યું
આથી અધિક ધિક્કાર જગત, તો બાળક હોત ઉગાર્યું.૬
તુજને ફાંસી દેવાથી, બાળકનાં મોત ન ગટશે;
જો તે ચાલ ભટકી દેશો, ઘણી હત્યાઓ ઘટશે. ૭
નહ જો કોઇ ઉપાય કરો પણ, બાળક હત્યા થાશે;
તેનુ પાપ બધું એવા, મતવાળાને શિર જાશે. ૮
અવળાનું પ્રતીપાલન કરવા, તમે જો મનમાં ધારો;
તો એવા બધું નહિ હો, બાળકના જીવ ઉગારો. ૯
એક દિ બાળક મરતા તો, તમને ઉપજ્યો ત્રાસ;
પણ એવા તો પૃથ્વી ઉપર, વિશેષ થાય વિનાશ. ૧૦
અનુમતિનો અનુભવથી જાણો, મૂરખ લોકને જાણો;
[illegible] દીઠી વાત કરી ને, અનુભવમાં નવ આવે ૧૧
[illegible] અટકાવ કર્યાથી, અનેક અધરમ થાય;
તેને નહી જાળવી રાખ્યા, જે તે રસ્તે જાય. ૧૨

પદ ૯૪ મું—દેશી ૮ મી.

વજળી વેને કર્યો સૌ વિચાર, સાચું બોલ્યો તે નિર્મળનાર;
પુનર્લગ્નનો જ્યાં અટકાવ, આવા બનતા હશે બનાવ.

મારે આને જો નાંખીએ મારી, નથી હત્યાઓ બંધ થનારી;
પુનર્લગ્નનો રસ્તો પાડશે, ત્યારે બાળહત્યા બંધ પડશે. ૨
પુનર્લગ્ન નિષેધ છે જેહ, સાચો શત્રુ બાળકનો તેહ;
માટે તેની સાથે વેર રાખું, નહિ અબળાનેકું મારી નાંખું. ૩
ભાખ્યો વેને પછી એવો ભેદ, સાત વર્ષની ભોગવ કેદ;
તને દીધું મેં જીવતદાન, શીક્ષા અપરાધને અનુમાન. ૪
પછી કેદમાં લઈ ગયા તેને, વેર લીધું નહીં એમ વેને;
પુનર્લગ્ન નિષેધની સાથે, નકી વેર થયું નરનાથે. ૫
જાણે છો જતું હોય જો રાજ, ધારે તોડું નિષેધનો આજ;
સામું લશ્કર લડવાને આવે, ડર જરો દેખાડી ડરાવે. ૬
કદી ખાલી થાય જો ખજાનો, પડે ઉભટો વિચાર પ્રજાનો;
તોય મારા વિચાર ન મેલું, ભલે ક્ષતિ થઇ રાજ્ય ખેલું. ૭
મારા મતથી વિરુદ્ધ થનારા, તેને માનિશ શત્રુઓ મારા;
સામ દામ અને ભેદ દંડ, કરું ચારે ઉપાય અખંડ. ૮
ઘોર પાપના રસ્તા ચલાવું, પણ પાપનો પંથ મેલાવું;
જો વાંકે બાળક મારી જાય, ત્યારે તે શી કિધા રક્ષાય. ૯
કોઈ રંડવાને રાખી કહીએ, કાયાનો ખપ કરવો ન કહીએ,
પરમારથનું કરી કર્મ, તન તજવું તે ક્ષત્રિનો ધર્મ. ૧૦
[illegible] નીક, તોય [illegible] થયું ઠીક
[illegible] થાય. ૧૧
[illegible]
[illegible] ૧૨

પદ ૯૭ મું દેશી ૧ લી.

[illegible]
પુનર્લગ્ન [illegible] ૧
[illegible] કદી દયા ન ધારી;
[illegible] ૨
[illegible]
[illegible] ૩
[illegible]
[illegible] ૪
[illegible]
[illegible] ૫
[illegible]
[illegible] ૬
[illegible]
[illegible] ૭

જુનો ચાલ તજે નહિ જલદી, લોક [illegible]
કંઈક મનુષ્યના મનમાં રહેશે, હઠ [illegible]
માર અસાર વિચાર કરે નહિ, મમત [illegible]
પોતાને પીડા ન પડે તો, પર પીડા [illegible]
કંઈક પુરા પીડાવ ખરા પણ, રહે [illegible]
કુલટા અંતરમાં ચીડે, જો કહું જાતે [illegible]
અમને તો ઉત્તમ દીસે છે, તમે વિચાર [illegible]
પુનર્લગ્નમાં ગુણ છે પૂરા, અવગુણ પણ [illegible]
વેન કહે સઘળી વસ્તુમાં, ગુણ અવગુણ [illegible]
પણ ગુણકારી કારજ કરવું, જોઈએ [illegible]

પદ ૯૬ મું—દેશી ૨૫ [illegible]

ગુણ અને અવગુણો એકઠા [illegible]
તે તમે તોલ કરીને તપાસો;
દેખિ અવગુણ કદી ગુણ ન [illegible]
ધારિએ ખોળીને માર્ગ ખાસો.
[illegible] નર દેખિ લુલા થવું [illegible]
કેનુ ચોડું નહીં ચાલે ઘરમાં;
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

માટે તેને નથી સારવા શીખવું,
પારખ્યા એવી મન કોણ ધરશે. ગુણ. ૬.
નાવ ખુશાલથી નર કંઇક બુડી મુઆ,
માટે નહિ નાવમાં કોણ બેસે;
પાણીમાં પેસતાં મગર તાણી ગયા,
તેથી નહિ પાણીમાં કોણ પેસે. ગુણ. ૭.
બળી બળી કંઇક બુઠેલ રસ્તે ગયા,
તેથી બળતર નથી કેમ બળવું,
કંઇક પરણ્યા પછી બહુજ પસ્તાય છે,
માટે શું કોઇને નહિ પરણવું. ગુણ. ૮.
વાવિયાં બીજ પણ વૃષ્ટિ વરસ્યા વિના,
ઉગીયો એક નહિ છોડ એમાં;
વાસ્તે શું કોઇ વર્ષ નહીં વાવવું,
તેનું વિચારીને બીજ નેમા. ગુણ. ૯.
પરી જતાં ઘર જનો કંઇક પીડાય છે,
માટે શું ઘર વિષે નહિજ રહેવું;
સત્ય કહેતા થકી ક્રોધ કરને ચઢે,
માટે શું સત્ય કંઇ નહિજ કહેવું. ગુણ. ૧૦.
કંઇક જુગારીઓ આનંદમાં મરી ગયા,
માટે પરમાત્મ શું નહિજ જાણું;
અન્ન ખાતાં મુઆ કંઇક અજીરણ થયે,
માટે શું અન્ન કંઇ નહિજ ખાવું. ગુણ. ૧૧.
ગુણ વિષે અવગુણો અવગુણે ગુણ સદા,
[illegible] સંસારમાં વર્ત કંઇને;
માટે દલપત ધારી હિમ્મત નર હારિયે,
[illegible] [illegible]. ગુણ. ૧૨.

પદ ૯૭ મું—દેશી ૬ ઠી.

ગુણ [illegible] કે અવગુણ છે, તે [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible], ત્યાં દેખીતો [illegible]. ૧
જો અવગુણ અધિક હોય તો, કોઇને પણ નવ કરવું,
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. ૨
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ૩
[illegible] [illegible] [illegible]:
[illegible] નહિ [illegible] [illegible] ૪
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible].
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ૫
પુનર્જન્મ [illegible], [illegible] [illegible];
[illegible] કે અવગુણ [illegible], [illegible] [illegible] ૬
પુનર્જન્મથી [illegible] છે, દુઃખમાં જે [illegible];
મહા નિકટ વૈધવ્યપણાનો, દુઃખનો દરિયો તરિયો. ૭
હરિ અવગુણ એકાદ દીસે તો, એક વાજને કરવો;
ચાગરથ બહુતરો ભગાયો, નિજે વાજને ધરવો. ૮
હું જાણું છું દુઃખનું વાજનું, પરી ત્યઈ પાનાને;
અવગુણનું ઉનું ચડીને, આકાશ જઇ આ કાળે. ૯
ચક્ર અવગુણ છે કે ગુણ છે, તેથી તરત જણાશે;
મમત તજી મન ધારી જોતાં, એનો અનુભવ થાશે. ૧૦
પરમેશ્વર આપે રાખીને, સાચેસાચું કહેજો;
મિથ્યા મમત કરીને મનમાં, હઠ પકડી નવ રહેજો. ૧૧

પદ ૯૮ મું—દેશી ૮ મી.

પછી અંત્યિએ કરવા વખાણ, [illegible] [illegible];
સઉને સમજાવીને કહિ વાત, પુનર્જન્મ તજો તમે ભ્રાત. ૧
એમાં અવગુણ છે રે અધિક, એમ ઉચરેછે [illegible];
ત્યારે બોલ્યા તેઓ તેજ ટાણે, [illegible] [illegible]. ૨
જેકે [illegible] [illegible], તે શું કહેશે તેનો સ્વાદ ભાખી;
કવિતા રચતાં ન આવડે જેને, કહ્યું કવિતાનું પારખું તેને. ૩
આવડે નહિ [illegible] [illegible], તે શું સમજે [illegible] [illegible];
બેની [illegible] નહિ [illegible], તે શું જાણે બેઠીનો વિચાર. ૪
ચખી જાણે ન અક્ષરે એક, તે શું જાણે અક્ષરનો વિવેક;
પરદેશ ગયો નહિ ભ્રાત, તે શું જાણે વિદેશની વાત. ૫
હેડું [illegible] તેનો [illegible], કાને સાંભળ્યું તે [illegible];
જ્યાં સુધી [illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. ૬
એનો [illegible] જેને ન [illegible], તે શું આપે એમાં અભિપ્રાય;
[illegible] [illegible], એનો અનુભવ [illegible]. ૭
પુનર્જન્મથી [illegible] છે, [illegible] દુઃખમાં રહે છે;
એથી [illegible] [illegible] છે, પુનર્જન્મમાં સુખ રહે છે. ૮
[illegible] [illegible], નહિ [illegible] પુનર્જન્મ [illegible];
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. ૯
ત્યારે એ વાતથી નહિ [illegible], પુનર્જન્મનો [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible]. ૧૦
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ૧૧
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible], પુનર્જન્મ [illegible]. ૧૨
[illegible] [illegible] નહિ [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible], [illegible] [illegible]. ૧૩

દોહરો.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible];
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. ૧

ક્ષમા કરો રાજાજી આ કાળ, તમે છો આહ્મણ પ્રતિપાળ;
એવા શબ્દ ઉચ્ચારે અધિક, બહુ અગવંતની લાગી બીક. ૭
કહેની આંખોમાં આંસુ વિરહ પાણી, કહેકે વિનયની બોલી વાણી;
અરે નૃપતિ ન માર્યો અમને, ગરુડાંગુષ્ઠથી જયવંત મને. ૮
કહેને બળથી લાગે બહુ કારા, કહે કે જાણ્યું જરૂર માર્યા;
પિતા પુત્રનો ન કરે તપાસ, સહુ એમ મેલી ઉગરવાની આશ. ૯
એમ વિચારનું દેખીને ખસતું, આવ્યું વેનને નગતી સાંહસતું
દબુરનો નડેલો વિચાર, ડર દેખાડશો એ તો અપાર. ૧૦
નાખી પાડશાળા માંહિ પેરા, બારણું બંધ કરી સહુ બેઠા;
કરવા વિધ વિધ લાગ્યા વિચાર, હવે વેનનો કોણ તારનાર. ૧૧
પછી અરજી ઉચ્ચરવાની આશે, ગયા પાંસરા મુનીયોની પાસે;
દંડવત્ નમીને દીધું માન, બોલ્યા વિપ્રો થઈ સાવધાન. ૧૨
રાજા વેનો જુલમ બહુ કરતા, અને આવ્યા અરજ ઉચ્ચરતા
[illegible] મહારાજ, તમને કરગરીને કહું આજ. ૧૩
તને હાને મનમાં હવે મહો, મહા ચતુર થઈ વિધ ચૂકો;
[illegible] વાણી. ૧૪

પદ ૧૭૬ મું.—દેશી ૧૦ મી.

[illegible] વિચાર;
[illegible] ફેરવાં આવ્યાને યાદ. વિપત. ટેક.
[illegible] ઉપાડે ભાંન;
[illegible] ચુકી ભાન વિપત. ૧
[illegible] કરે અતિ કલપાત;
[illegible] ન થાત વિપત. ૨
[illegible]
[illegible] વિપત. ૩
[illegible]
[illegible] વિપત. ૪
[illegible]
[illegible] વિપત. ૫
[illegible]
[illegible] વિપત ૬
[illegible]
[illegible] વિપત. ૭
[illegible]
[illegible] વિપત. ૮
[illegible]
[illegible] વિપત. [illegible]

...ગત હોય જો ઘરમાં છતી, પુત્રને પરિવાર;
પણ દુખ દેખીને પુત્રિનું, સુનો લાગે સંસાર. વિપત. ૧૦
અગિયાર દિન પછી એ બન્યું, બોગા જન સુધી જાય;
રોષ કુટીને બેશી રહે, બીજું કશું ન કરાય. વિપત. ૧૧
સંકટ શિર એવું સાંખીએ, છે જો છતો ઉપાય;
દિલગીરી દીલની એવી મટે, ફરી રાજ જો થાય વિપત. ૧૨

પદ ૧૭૫ મું.—દેશી ૧૫ મી.

રણમાં આવી વિજયા સારે, રૂએ છે ચતુ ચોગી;
સૈયર સાથ સજોડે દેખી, હઠએ જાગે વિરહ ટેગી.
સંકટ એવું શીદ સાંખ્યો, અરેરે એ ચાવ નાન ફરી નાખ્યો;
મારા વહાલા હીમત હૈયે રાખો. ૧
સાબેજાં તો લાડ લડાવ્યાં, દિલ ન લાગ્યા તડકા;
સાગર પેઠે ભરિ ભરિ વાતી, ભીતરમાં લાગે ભડકા. સંકટ. ૨
પહેલેથી પડ્યું તે સાર, કાયા ખાઈ જાય કીડા;
આતો આખો ભવ રીબાવું, પારન આવે તે પીડા. સંકટ. ૩
સુખીનું દુખ જોયલું સારું, તરત પ્રભુ તજશે;
આ દુખ લખતાં અંત ન આવે, લાખ પુસ્તકો લખાશે. સં. ૪
વારે દિન રાજ્યાર સજીને, દરિયામાં ડુબતી દીઠી;
રંડાપો રૂદે સાંભરતાં, અંગમાં આવી અંગીઠી. સં. ૫
મારાં વસ્ત્ર શરીરે સજવાં પણ, આવે જોતાં [illegible]
[illegible] સંકટ. ૬
[illegible] વિરહ દેતી, [illegible]
[illegible] સં. ૭
[illegible] નરે તો [illegible] પણ, પતિ [illegible] પામે;
[illegible] રાજ રામે. સંકટ. ૮
પુરૂષનું મન પત્થર જેવું, ભરે ન કોઈ [illegible]
[illegible] તેને. ન. ૯
[illegible] કરે છે, [illegible]
[illegible] સંકટ ૧૦
[illegible]
[illegible] સં. ૧૧
[illegible]
[illegible] સંકટ. ૧૨

પદ ૧૭૬ મું.—દેશી ૮ મી.

[illegible]
[illegible]

મોટાં કારજ માથે લેતાં, અડચણ પડે અપારરે;
એમ વિચાર કરો આગળથી, પાડો મતલબ પાર. હિંમત. ૧
સંસારી જન સામા ઉઠે, નિંદે સાખો લોકરે;
અંતે એના એજ વખાણે, કરી ફજેતી ફોક. હિંમત. ૨
આપદકાળ પડે અણજાણ્યો, વળી વધે બહુ વેરરે;
બોલે દુર્જન બોલ નઠારા, ઝાઝું રાખી ઝેર. હિંમત. ૩
જે કારજમાં સંકટ જુલમી, જશ તે માંહિ જરૂરરે;
તે માટે તે કારજ તજિને, દોડી ન જવું દૂર. હિંમત. ૪
જુલમ કરે જે જન તેનું પણ, ઇચ્છો રૂડું આપરે;
તો અંતે શુભ થશે તમારૂં, ટળશે તનના તાપ. હિંમત. ૫
બાળક કે અજ્ઞાની બોલે, તેનો તે શો તોલરે;
હસવા લાયક હોય હમેશા, બાળક કેરા બોલ. હિંમત. ૬
કારજ મોટાં કરનારાએ, પોને ખોયા પ્રાણરે;
પણ તે કારજ પાર પડ્યું તો, વળતી થયાં વખાણ. હિંમત. ૭
માથા કરતાં જશ છે મોંઘો, જે જન લેવા જાયરે;
જશને માટે જુદ્ધ વિષે જઈ, મરદો કંઈક મરાય. હિંમત. ૮
જેનો જશ આ જગમાં જામે, પરાક્રમી પરમાણરે;
બિજાબિચારા બહુજીવીને, લઈ નરાકયાકાંઈલહાણ. હિંમત. ૯
જર ખરચે છે જશને માટે, મળવું જે મુશકેલરે;
જશનેમાટે જીવતર તજતાં, સર્વ ગણે છે સહેલ હિંમત. ૧૦
માનવીને એક દિન મરવું છે, મરણ નથી મટનારરે;
તો તેનોકાંઈત્રાસ નધરશો, શુભ કારજ કરનાર. હિંમત. ૧૧
પર ઉપકારે પ્રાણ સમરપે, ખરો રહી તતખેવરે;
તો રૂદયામાં તેને રીઝે, આ દુનિયાનો દેવ. હિંમત. ૧૨

પદ ૧૦૯ મું—દેશી ૨ લી.

વિપ્રો બોલ્યા વાણી, શુણજો રાણી આણી પ્રીત;
પૂર્વ જનમનાં કર્મ પ્રમાણે, રાંડે એવી રીત. ૧
જે નારીનાં નબળાં કર્મો, તે દુખિયારી થાય,
કર્મતણી આગળ રાણીજી, કોઇનો નહિ ઉપાય. ૨
રાણી કહે શણો માહારાજો, વાટ ન ઘડશો ઘેલો;
વિવેક રાખી વાત વિચારો, મિથ્યા હઠ આ મેલો. ૩
બાર વરસની બાળા કેરાં, કર્મ રહ્યા છે બેશી;
કણબી આદીકની કન્યાના, કર્મ ગયાં ક્યાં પેશી. ૪
તે કન્યા ફરી લગ્ન કરીને, પાય જણે છે પુત્ર;
મંગળ ગીત ગવાતું તેનું, શોભે છે ઘર સુત્ર. ૫
પુત્ર ન પામો તો તમે ફરિ ફરિ, વારવાર પરણો છો;
વિધવા વિવાહ માટ કરમની, વાત જુઠી વરણોછો. ૬
વર પડી જાય કદિ તો શું તમે, નથી ચલાવા દેતા;
કરતાં બીજું નવું કરમનું, નામ કેમ નથી લેતા. ૭
અરધા તજીને આગરંડાને, ફરી પરણ્યારી દેજો;
એનાં[1] કરમમાં એમ લખેલું, વળની એમ કહેજો. ૮
ગાય વિચારી ગમાણે બાંધી, નવ માને ખડ પાણી;
એના ઉપર દયા ન આણે, એનો પાપી પ્રાણી. ૯
રાજા તો સમદૃષ્ટિ રાખી, પ્રજા બધીને પાળે;
નાંદાં ઘરડાં સબળાં નબળાં, સહુને તે સંભાળે. ૧૦
કોઈ પિતા સંતાનની ઉપર, જુલમ કરે જડ જ્યારે;
પરમેશ્વર પ્રીતે રાજાએ, રક્ષણ કરવું ત્યારે. ૧૧
બાળ બિચારી બળી મરે પણ, શરમ રાખી નવ બોલે;
તેનાં આંતરડાં બાળો છો, કિયો જુલમ તે તોલે. ૧૨

પદ ૧૧૦ મું. દેશી ૩ જી.

નિજ તનયનું કદિ જો તમે તો, મસ્તક છેદન કરશોજી;
કહો નૃપતિ કરવા કેમ દેશો, શિક્ષાને લાયક ઠરશોજી. ૧
વિધવાઓ પણ છે વસ્તી અમારી, અમેજ રક્ષણ કરશુંજી;
તનમન ધનથી તે વિધવાઓનાં, સંકટ સઘળાં હરશુંજી. ૨
રે રૂષિઓ વિખવાદ થશે, આમાંથી તમ સાથ અમારેજી;
તે માટે કાંઈક અમારે નમવું, ને નમવું કાંઈક તમારેજી. ૩
જે રાંડે વય સોળ વરસમાં, તે કરવી માંડેલીજી;
એ ઉપરાંત ઉમરની રાંડે, રાખજો તે રાંડેલીજી. ૪
એવું અમારૂં એટલુંજ માનો, ખાલી શિદ થાઓ ખોટીજી;
નહિતોકું વિધવાઅધિવરાવિશ; નહીંગવું ન્હાની મોટીજી. ૫
રાજ્ય જશે તો જાવા દેશું, પ્રાણ આપીશું પહેલાજી;
પણવિધવાનાં દુઃખનનિવારશું, શબ્દ કહ્યા આ છેલાજી. ૬
જે કહ્યું તે સત્ય કહ્યું, એમ કહ્યું સમ ખાઇજી;
રાણીની વાણી સુણિને પછી, ઋષિ ચાલ્યા રીસાઇજી. ૭
સર્વ મળીને વિચાર કર્યો હવે, શો કરવો ઉપાયજી;
કળિયુગમાં કરવાની ક્રિયાને, કૃતયુગમાં ન કરાયજી. ૮
કંઈક કહે મુનિયાએ કહ્યું તે, વિચારો નો સારો વિવેકજી;
બહુરૂપિમતસ્મૃતિ[2]જૂનાપણા, અનેઉપજીશાખાઓઅનેકજી. ૯

---

१ उद्योगिन पुरुषसिंह मुपैति लक्ष्मी,
देवेन देयमिति कापुरुषा वदंति ॥
दैवं निहाय कुरु पौरुष मात्मशक्त्या,
यत्ने कृते यदि नःसिध्यति कोत्र दोष. ॥ १ ॥

२ स्मृत्यर्थसारे ॥ मृतेऽन्यस्मैप्रदातव्या, मृतेसप्तपदात्पुरा ॥
वराद्गुणसंयोगान्मृते देयेति केचन ॥ १ ॥
कन्यारुद्धैकन्देव, पुनर्देयेति केचन ॥
आगर्भधारणात्कन्या, पुनर्देयेतिचारे ॥ २ ॥

[illegible]

પદ ૧૧૧ મું.—દેશી ૮ મી.

[illegible]

ભાગ ૧૦ મો.

પદ ૧૧૨ મું—દેશી ૧૩ મી.

[illegible]

ફરકે ફરતી ધજા ને પતાકા રે,
તેની શોભાના બોલે સડાકા રે;
ત્યાં તો ગાંધર્વ ગાન કરેછે રે,
ત્યાં તો અપસરા નૃત્ય આદરેછે રે. ૧૦

સારા સાજન માંડવે મળિયા રે,
બેઠા મહારથી બાહુના બળિયા રે;
ચુવા ચંદન ચરચેછે અંગે રે,
તોરા ગજરા આપે ઉછરંગે રે. ૧૧

કંઠમાં હાર ગુલાબના ધારી રે,
પછી વેહેંચેછે પાન સોપારી રે;
ગાઓ માનની મંગળ ગાના રે,
ગોરી મળિયો ગણેશ વધાવા રે. ૧૨

પદ ૧૧૩ મું.—દેશી ૨૯ મી.

હરખ્યા સમજુ સાહેલીયો રે, ગાવ ગોરી ગણેશ વધાવા. વાજંતર વાજે રે;

[illegible] વાજંતર. ૧
[illegible] સજ્યા શણગાર; વાજંતર.
[illegible] નરસરદાર. વાજંતર. ૨
[illegible] વાજંતર.
[illegible] વાજંતર. ૩
[illegible] શુભ રીતે કરી [illegible]; વાજંતર;
[illegible] વાજંતર. ૪
[illegible] વાજંતર,
[illegible] વાજંતર. ૫
[illegible] વાજંતર,
[illegible] વાજંતર. ૬
[illegible] વાજંતર;
[illegible] વાજંતર. ૭
[illegible] વાજંતર;
[illegible] વાજંતર. ૮
[illegible] વાજંતર.
[illegible] વાજંતર. ૯
[illegible] વાજંતર;
[illegible] વાજંતર. ૧૦
[illegible] વાજંતર.
[illegible] વાજંતર. ૧૧
[illegible] વાજંતર;
[illegible] વાજંતર. ૧૨

પદ ૧૧૪ મું.—દેશી ૪ થી.

પછી જાન જોડી ભલી જુગતીએ,
મળ્યા સઉ નર રાજાના મિત્ર, ઉમ્યા વરની જાનમાં.
વરને શણગારી અશ્વે બેસારીયા,
વસ્ત્ર ભૂષણ વેશ વિચિત્ર. ઉમ્યા. ૧

સાથે પુત્ર શાણા નગરશેઠના,
રાજ કાજના કઈ કરનાર ઉમ્યા;
શોભા સાજનની શી હું વરણું,
બન્યા સાબેલા કઈ સરદાર. ઉમ્યા. ૨

કઈક રાજકુંવર જેવા ફુટડા,
પેહેરી આંગીઆ ઉમદા પોશાન ઉમ્યા;
જામા પેહેરી મારગ ચાલે મલપતા,
માથે કસબી કસુંબલ પાન. ઉમ્યા. ૩

ફુલના તોરા દીસે શિર લટકતા,
હૈયા ઉપર ગુલાબના હાર. ઉમ્યા;
વાજાં વાજેછે વિધવિધ રાગમાં,
રથ પાલખીનો નહિ પાર. ઉમ્યા. ૪

સાતા હોડ દીસે રળીઆમણા,
મુખે ચાવે તમામ તંબોળ. ઉમ્યા;
કંકુ ચાંદલા કીધા કપાળમાં,
સરખે સરખા ચાલે ગજ ગોળ. ઉમ્યા. ૫

[illegible]
[illegible] ઉમ્યા;
[illegible]
[illegible] ઉમ્યા. ૬

[illegible]
[illegible] ઉમ્યા.
[illegible]
[illegible] નાર. ઉમ્યા. ૭

[illegible]
[illegible] ઉમ્યા;
[illegible]
[illegible] ઉમ્યા. ૮

[illegible]
[illegible] ઉમ્યા;
[illegible]
[illegible] ઉમ્યા. ૯

વરને મળે મનોહર મોતીડું,
એવા મોતીના શુભ સમુદ્ર છપ;
છાપે દેમ કદમાં દિલ મઝા. -
કીધે મોતીને હેમના હાર.   છપ. ૧૦.
લીધું પહેરીને શીતલ પોતમાં,
આવે મોતીનું એવું અમૂલ છપ;
વર વાંકોને વરમાળેરે.
નહીં ત્રિભુવનમાં તેહ તુલ.   છપ. ૧૧.
રહ ભાંગીને ફૂલમાં વેરીયાં,
દેવનું આંગણું અતિ નિરાળ છપ;
મેઘે રચી હેલી દોશ પડી.
જગમાં દીઠો ... [illegible]
... તેમને ... [illegible]
... દરિદ્રને ... ન ... છપ;
... જાને ... દિધું ....
... પોપને વરને પોષ....   છપ. ૧૩.

પદ ૧૧૫ મું.—દેશી ૨૪ મી.

પોપવે પોષે ... [illegible] ... આનંદ ...
... [illegible] ... છગેડો.
... [illegible] ... ૧
... [illegible]

[illegible]

સુખસાગરમાં પૂરા સ્નેહથીરે, જગે જગાડે કંસાર
મંગલગીતગાન ... [illegible] ... નિરભેદપણાંનરનાર. જા. ૧૦
દેવપતિએ કલ્યાણમાંરે, દીધું વચન મરનાર;
મિત્રોએ ... [illegible] ... જા. ૧૧
રહિયાએ લેઉ ... [illegible]રે, આપે સરવ અતિશ;
... [illegible] ... જા. ૧૨
ત્રિભુવનને પતિ ... [illegible]રે, કરજો પૂરે કેશ;
... [illegible] ... જા. ૧૩
કલ્પ તારાની ... [illegible]રે, કરજો પામી પ્રમોદ;
... [illegible] ... જા. ૧૪

પદ ૧૧૬ મું.—દેશી ૩૭ મી.

ઉંચ ડુંગર ડુંગર ... [illegible],
ઉંચ ... [illegible] ... રસ...;
... [illegible] ... બહુ ...,
... [illegible] ... ૧
... [illegible]
... [illegible] ... ૨
... [illegible] ... ૩
... [illegible] ... ૪
... [illegible] ... ૫

તને સઉથી સરસ મળ્યું સાસરૂં,
ભાગ્ય તારૂં ફરે તો થયું ખરૂં. ૭
તને કન્યા કોઈ નવ પરણતી,
તને વાંકો વાંકો કહી વરણતી;
મારી લાડીને તેનો ભોળવી,
એનો અમારી થાપણ ઓળવી. ૮
તું તો ચાખડીએ ચડી ચાલતો,
તું તો મિથ્યા મુછે વળ ઘાલતો;
તું તો ફરતો બની છેલ વાંકડો,
પણ પરણવાને પતો રાંકડો. ૯
તારી અર્ધ ઉમર ઘણી વહી ગઇ,
હવે સમજ્યો સારેજ સફળ થઈ;
તું તો ફુલેકમાં હાલો ડોલતો,
તું તો બોલ મોટા મોટા બોલતો. ૧૦
મુખે પાઘડી વાંકી તું મુકતો,
તું તો પાનબિડાં ચાવી થુંકતો;
બેઠી ચોકમાં ચોટલી ઓળતો,
તું તો અંગમાં અત્તર ચોળતો. ૧૧
તું તો રાખતો રેશમી વાટવો,
ઘરમાં કડો નહીં હતો ચાટવો;
એમ આપ કન્યા તરે જે હતી,
હવે ગાય છે જાનની જુવતી. ૧૨

પદ ૧૧૭ મું.—દેશી ૩૨ મી.

લાડી તુંતો ભોજ્યની હતી પુરીજી
લાડી તુંતો દળની દળા જેવી [illegible]
લાડી તારે તેવ ભાગની હતી ખામીજી
લાડી તું તો [illegible] પામીજી ૧
લાડી તું તો [illegible] ભામીજી
લાડી તું તો [illegible]
લાડી તું તો [illegible] કરતીજી.
લાડી તું તો [illegible] ફરતીજી ૨
લાડી તેં તો [illegible]
લાડી તને [illegible]
લાડી તેં તો [illegible]
લાડી [illegible] ૩
લાડી [illegible]

લાડી તારી માને દયા નવ આવીજી;
લાડી તારૂં ભાગ્ય ફરે થયું જ્યારેજી,
લાડી તને સુનિથા માતા મળી ત્યારેજી. ૪
લાડી તારા કર્મની રેખા થઈ સામીજી,
લાડી તું તો નવરંગી વર પામીજી;
લાડી તેં તો સુડો ચળકતો પેહેર્યોજી,
લાડી તારા તનનો ફરી ગયો ચેરોજી. ૫
લાડી તું તો ટોડે જમી કંસારજી,
લાડી તારો સફળ થયો સંસારજી;
લાડી તને ભલો મળ્યો ભરથારજી,
લાડી તારા પુણ્યનો નહિ પારજી. ૬
લાડી તું તો કલ્યાણકાર મળ્યાઇજી,
લાડી તારી હિંમત હવે વખણાઇજી;
લાડી તેં તો નવરંગી વર વશ કીધોજી,
લાડી તેં તો તેને વેચાતો કરી લીધોજી. ૭
લાડી તું તો થઈ બેઠી ઘરબારવાળીજી,
લાડી તું તો સાહેબી પામી રૂપાળીજી;
લાડી તારે હાથે પગે હતો મેલજી,
લાડી તેં તો છેતરીઓ વર છેલજી. ૮
લાડી તેં તો ઉમર આખરની ગમાડીજી,
હવે તું તો માતુશ્રની આગળ આવીજી;
લાડી તને હાથ દુકડા આવ્યા મળતાજી,
લાડી તને વેન રાજા મળ્યા વળતાજી. ૯
લાડી તું તો [illegible] હતી કેડીજી,
લાડી તું તો હતી [illegible]
લાડી તને સુનિથા માતાએ [illegible]
[illegible] બેઠી [illegible] ૧૦
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૧
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૧૨

પદ ૧૧૮ મું.—દેશી ૩૨ મી.

અમે કંકોત્રીઓ પર ઝીલારે, આનંદ ભયા;
વિજનાર વિનય તે વિન્યારે, આનંદ ભયા. ૧
કને કનેની વાણી રેલાઇરે, આનંદ ભયા;
કઇ પુરમાં કમળાંટગી ત્યાં રે. આનંદ ભયા. ૨
અમે ગ્રંથનો ફિકો ઘાલ્યો રે. આનંદ ભયા;
અમે દેહમાં ટેક દીધો રે. આનંદ ભયા. ૩
અમે અંબરનાં નિર કવિયાં રે, આનંદ ભયા;
સામા શત્રુનાં શરણાં બળિયાં રે. આનંદ ભયા. ૪
અમે મેરુ ડુંગરને ભાપ્યો રે, આનંદ ભયા;
અમે જગનો પાયો સ્થિર થાપ્યો રે, આનંદ ભયા. ૫
મારે સાગરમાં જેગ પાડી રે, આનંદ ભયા;
વેર ત્યાગની શંક ફેલાવી રે, આનંદ ભયા. ૬
અમે દુર્જનનાં મુખ ઢાંક્યાં રે, આનંદ ભયા;
હવે વેરીનાં હૈયાં ફાટ્યાં રે, આનંદ ભયા. ૭
આજ મનના મનોરથ ફળિયા રે, આનંદ ભયા;
આજ હરિવર આવી મળિયા રે, આનંદ ભયા. ૮
આજ મોતીડે મેહુલા વુઠ્યા રે, આનંદ ભયા;
આજ ત્રિભુવનનો પતિ તુઠ્યા રે, આનંદ ભયા. ૯
આજ ઘન ઘનશ્યામ ગાજ્યો રે, આનંદ ભયા;
આજ ઉત્તમ દહાડો આવ્યો રે, આનંદ ભયા. ૧૦
હવે સર્વેના સંકટ ટળિયા રે, આનંદ ભયા;
વૈકુંઠ લોકના ઠાકોર મળિયારે, આનંદ ભયા. ૧૧
અમે જાણ્યું વેન ગાન ઘણા રે, આનંદ ભયા;
એનો ભેદ ભગવત હરિ દાસ રે, આનંદ ભયા. ૧૨

પદ ૧૧૯ મું.—દેશી ૩૩ મી.

પરણ્યું કૃષ્ણ પછી વરરાજ, નોબત પ્રગટે બોલેરે,
એવી એવી રંભા બે બાજુ, ગાતી ઉમંગે ગીતેરે. ૧
રુક્મણીને ને વિપ્રને, પકવાન નવા નવા કીધારે,
આનંદરાદ એમીનાથ, લાયક ધર્મિ લાવારે. ૨
સુવિધ ભાતને સ્નેહે નમ્યા, આદિ દીધી છે એમરે.
અખંડ સુહાગવતું તુ રહે, વળી બહુ વર લેજે વેમરે. ૩
વિપ્રને આપીયાં વિધવિધ, વિધ ઘણી દક્ષિણા દાનરે;
માનરીતિને તો પરિવાર ભાવને હેતથી માનરે. ૪
પછી વર પિતાના વિપ્રોને, ભાવથી મેહીને મોકલ્યારે.
જયજયકારના શબ્દ ત્યાં, વિધ વિધે આપી વળાવ્યારે. ૫
હરખની વાત હું શી કહું, આનંદ ઉભરાયો જાયરે;
રૂડી પડી રુક્મિણીનાથની, લાયક લેખે લેખાયરે. ૬
જાણે મહા નવેનિધ મળી, વરવહૂ હરખીયાં એવાંરે;
પુન્ય પુરવનાં ઉદે થયાં, કોઈ સમે દીસેલાં કેવાંરે. ૭
એક બીજાનાં અંતર મળ્યાં, જેમ મળે નીરમાં નીરરે;
મને પરસ્પર એમ કહે, તું મારા હૃદયાનું હીરરે. ૮
પંચની સાક્ષીએ પરણીને, બંધાણાં બોલીને બોલરે;
વિપ્રપતિ વચ્ચે આવીને, કર ઝાલી દીધો છે કોલરે. ૯
વેદ વચન વિધિએ કરી, અગ્નિની દીધી છે આણરે;
તરાનર નહિ તરછોડીએ, બાંધીયા પ્રાણથી પ્રાણરે ૧૦
સુખ દુઃખ ને ઘર સંપત્તિ, આપણી જાણીયું એકરે;
ઈશ્વર એમાં જમાન છે, છોડીએ જો ક્યારે ટેકરે. ૧૧
આવરદાની અવધ સુધી, આપણે જાળવું આમરે;
જો પ્રતિજ્ઞા નહિ પાળિયે, નરકમાં નહિ મળે ઠામરે. ૧૨
એમ નારી નરને નમી રહી, નર રહ્યો નારીને નમતોરે;
રાજે પછી રૂડી રીતથી, ગોરવ નોતર્યો ગમતોરે. ૧૩

પદ ૧૨૦ મું.—દેશી ૩૪ મી.

રાજે પછી રૂડી રીતથી, ગોરવ નોતર્યોરે;
ભગ્ન જનવાને વરના મિત્ર, ઠરાવ એવો કર્યોરે. ૧
દીવીએ ઠારાઠોર, દીધા અજવાળીયારે;
ચીર ચાપવા કંચન થાળ, ત્યાં ભાણો ઢાળીયારે. ૨
હીરાવળિયાં ઢગ મૂકીયાં, પગને પાટલારે;
જાણું જમનારનાં ગણી નામ, જે આવ્યા આટલારે. ૩
પહેર્યા પિતાંબર અંગ, દુશાલા ઓઢીયારે;
બેઠા પંગતમાં પકવાન, જમે સહુ જોડીયારે. ૪
લાડુ જલેબી મેસુબ, ખાજાં અને ઘૂઘરારે;
પેંડા બરફી અને દુધપાક, ચોળેલાં ચૂરમાંરે. ૫
ઘારી ફેણી ને સેવ, અમનને ગાંઠીયારે.
કરે જમતા હરખ કલ્લોલ, સમારેક ચાળીયારે. ૬
અનેરી રસ પુના ભજીયા, ભાત ભાત ભલનાંરે;
કર્યાં રસદ ભરેલાં શાક, જુદી જુદી જાતનાંરે. ૭
કેરાં કારેલાં કોળાં, વટાણા વઘારીયાંરે;
રસ્યા રાઇતાં રૂડી રીત તે, સરસ સુધારીયાંરે. ૮
અથાણાં અરધાં અનેક, કર્યાં જુગતે કરીરે;
ભજીયાં પાપડ પુનવડ, કોથી ભરી કાચરીરે. ૯
મુખમાં દેહજ મિઠાશ, મિરજ એવી બન્યોરે;
કહે ગોરવ ભાવ જમ્યા છે, ત્રિકમ નીરખ્યોરે. ૧૦

લવિંગ સોપારી ઇલાઇચી, ને પડ પાનનારે;
એવો વગતી કરે મુખવાસ, જમ્યાં સઉ જાનનારે. ૧૧
ઉડયાં જમીને એમ, બહુ તૃપતાં બણીરે;
કરી રાજાએ રૂડી રીત, પછી પહેરામણીરે. ૧૨

પદ ૧૨૧ મું—દેશી ૩૫ મી.

પછી જાનને પહેરામણી કીધીજીરે,
ચાવે મોકમણી કોરતી લીધી. દીઠો દિલદરીપોજીરે. ૧
વરને હેમ કડાં દીધાં હાથેજીરે,
મોટું મંદિલ બધાવીયું માથે. દીઠો. ૨
મોંઘાં મણિયોની માળા ધરાવીજીરે,
દીધાં કનકનાં સાંકળાં કરાવી. દીઠો. ૩
જામો જરકશીનો પહેરાવ્યોજીરે,
ઉપર શાલનો જોટો શોભાવ્યો, દીઠો. ૪
દીધા કન્યાને કનકના બંધરજીરે,
હાથી ઘોડા-ગાય ભેંશો અપાર. દીઠો. ૫
ઘણા રથ આપ્યા ઘુઘરિયાળાજીરે,
આપી પેટિયો પટારા રૂપાળા. દીઠો. ૬
દાસ દાસીયો દીધી દસ બારજીરે,
આપ્યા શોભિતા સરસ શણગાર. દીઠો. ૭
સર્વે જાનૈયાને દીધા સિરપાવજીરે,
બન્યો જોવા જેવો બેશ બનાવ. દીઠો. ૮
જાનરડીઓને જરિયાનની સાડીજીરે,
આપી આપીને આનંદ પમાડી. દીઠો. ૯
વળતી રચ્યાં કુમ મોર મોનાબુજીરે,
એને આપ્યા અન્નુપાન આણી. દીઠો. ૧૦
સઉને કંકુના હાથા દીધાજીરે,
રંગે કેશરના છટકાવ કીધા. દીઠો. ૧૧
રંગ બાંટીને રૂડે રીઝવ્યો રાવજીરે,
વળતી જાનને કીધી વિદાય. દીઠો. ૧૨

પદ ૧૨૨ મું—દેશી ૩૬ મી.

કન્યા કમળાવેરી સોપે ચાલી સાસરેરે,
કરે સુવિધાન ત્યાંનુ રૈયત ચીત્કાર, મારૂંદિલનીપ્રીતીકરીરે;
દિકરી હારે રૂડે ને તને લાગી નહિરે,
દિકરી ચાલી ઝુરો રહીને હાલા ચાર, મારી. ૧
દિકરી સ્વામીની સેવા તું કરજે સર્વદારે,
દિકરી પતિને તું ગણજે તારો પ્રાણ, મારી;
દિકરી પોતાનો તું ધર્મ પ્રીતે પાળજેરે,
દિકરી તેથી તારૂં કરશે હરિ કલ્યાણ, મારી. ૨
દિકરી જે જોઇએ તે જરૂર મંગાવજેરે,
દિકરી હવે કદી તું થઇશ નહીં હેરાન, મારી;
દિકરી તારાં આંસૂ નેતો મારૂં લોહી છેરે,
દિકરી તન મન ધન મેં કર્યાં તને કુરબાન, મારી. ૩
દિકરી સ્વામીની આજ્ઞા લઇ મળવા આવજેરે,
દિકરી ઘડીએ નહિ તો જરાય નહીં પરવેગ, મારી;
દિકરી સર્વેનું બોલ્યું તું સાંખી રાખજેરે,
દિકરી કોઇના ઉપર કદી ન રાખીશ ઝેર, મારી. ૪
દિકરી કપટી લોકો બોલે ત્યાં નવ બેસીએરે,
દિકરી સુણતાં ઉપજે મનમાં મેલું મૂળ, મારી;
દિકરી સ્વામીનો તું સ્નેહ સદા વધારજેરે,
દિકરી તે છે તારા સર્વે સુખનું મૂળ, મારી. ૫
દિકરી સદગુણ લેવા શાસ્ત્ર સારાં શીખજેરે,
દિકરી આળસ છાંડી કરજે તું અભ્યાસ, મારી;
દિકરી દુષ્ટ જનોથી દૂરજ રહીએ દેખીનેરે,
દિકરી વિષધરનો જેમ કરીએ નહિ વિશ્વાસ, મારી. ૬
દિકરી મન તન જંત્ર જૂઠાં જાણજેરે,
દિકરી એ તો સર્વે સુતારાના ઢંગ, મારી;
દિકરી ઇશ્વરનું ધાર્યું એકજ નીપજે રે,
દિકરી અભણાથી નો થાય ધરમનો ભંગ, મારી. ૭
દિકરી દિલમાં દયા સૌની ઉપર આણીએ રે,
દિકરી પરઉપકારી કરીએ રૂડાં કામ, મારી;
દિકરી વડ મનુષ્યની મરજાદા નવ મેલીએ રે,
દિકરી લાજ તજીને લડીએ નહિ કોઇ ઠામ, મારી. ૮
દિકરી ગંભિરતાનો ગુણ રૂદેમાં રાખીએ રે,
દિકરી વદાવાદી કરીએ નહિ વીરોધ, મારી;
દિકરી સર્વેનું બોલ્યું સાચું નવ માનીએ રે,
દિકરી અમલ સતનો સદાય કરીએ શોધ, મારી. ૯
દિકરી સંસારનાં સુખ છે સૌ સપનામાં રે,
દિકરી કુભવ તેતો કલ્પ્યા ઠાર, મારી;
દિકરી દુઃખ તો કદી ન કરીએ કેહને રે,
દિકરી અદબ તજીને કરીએ નહિ ઉચ્ચાર, મારી. ૧૦
દિકરી વજ્ર ને ચાલનું રતન રાખીએ રે,
દિકરી સર્વે સાથે જોઇને કરીએ હેજ, મારી;

[illegible] મી. ૧૧

[illegible] મી. ૧૨

પદ ૧૨૩ મું. દેશી ૩૭ મી.

[illegible]

ભાગ ૧૧ મો.

પદ ૧૨૪ મું. દેશી ૮ મી.

[illegible]

પદ ૧૨૫ મું.—દેશી ૨ જી.

[illegible]

પુરપતિ તેને કશું ન પૂછે,એછે રીત અત્યારે. વેને ૪
આજ થકી એ ધારો તોડી, નવો કર્યો છે ધારો;
વિધવા લગ્ન કરે તેને, હવે કોઈ નહીં કહેનારો. વેને.૫
મરજી આવે તેને પરણી, ચૂડો પેહેરી લેશે;
બાપનણા કે સસરાના, ઘર સામુઘરલઈ રહેશે.[1]વેને. ૬
પણ તેને જો કોઈ હુંકાગે, કરશે રાખી ખાર;
તો તેવી અબળાને, કરશે સહાયતા સરકાર. વેને. ૭
સોળવરસની વયની અંદર, સ્ત્રી કાચી અકલ કહેવાય;
પીયરિયાંની સલાહવિના, પરણેતો પતિ દંડાય. વેને. ૮
એ ઉપરાંત ઉમરની વિધવા, સ્વતંત્ર સઉ કહેવાશે;
પણ પરજાતિવિષે પરણેતો,પિયરતણા હક જાશે.વેને. ૯
નાત વિષે જમવા જવાની, મેલી દેશે મરજી;
દરકત બીજી હશે કરી તો,આવી કરશે અરજી.વેને.૧૦
લગ્નક્રિયા કરીને પરણે તો, ધણી ધણિયાણી હાવો;
નહિતો વારસનામુલ ખાની, દફતરમાં નોંધાવો.વેને. ૧૧
પણ પરણેલીને ધણી સાથે, થયો કદી વિખવાદ;
અન્ન વસ્ત્રની એ ધણી ઉપર, નહિચાલે ફરિયાદ.વેને.૧૨
વળી એવા ધણીનીમિલકતનો,જો કોઈ વારસ જાગે;
તો રાખેલીનો તે ઉપર, લાગ કશો નહિ લાગે.વેને. ૧૩
માટે લગ્ન ક્રિયાથી કરજો, નહિતો લેખ લખાવી;
વિધવાસૌઆજથકી, આરીતસમજજોઆવી.વેને. ૧૪

પદ ૧૨૬ મું.—દેશી ૨૧ મી.

શુભજોઃકરોઆસરકારી, છેસ્વતંત્રવિધવાનારી. શુ ટેક
પતિ પાછેથી પરણુ લઇને, મુકજો રાજ ખજાનો;
ખાનખાન[illegible]આપશુ, એમએવીઅબળાને. શુ ૧
સંપર ધીરજ તજજો તો, આપાની શુભશુ અરજી.
વિધવા પરણે ના પાડે તે, તેના મનની મરજી. શુ. ૨
સગાં સંબંધી જો કદા વિધવા, વિધવા આંગે કરશે;
તો સરકાર તરત તે જનને, બંદીખાને ધરશે. શુ. ૩
સાંજ સુધી ભૂખી પણ રાખે, જો કોઈ એને ચાકે;
જન વિધવા લાયક તે તેમા, ભૂલ નહીં નવટાકે. શુ. ૪

ગર્ભપાત કરવા નહિ દઇએ, અમે એટલું કરશું;
ગર્ભ રખાનો ગુનો ન ગણિયે, નહિ કહિએ તે નરશું.શુ.
જે કુળની લજ્જાનું રક્ષણ કરવા ઉરમાં આસે;
તે વિધવાનો વિવાહ ફરીથી, તરત કરે આ ટાણે. શુ.
ક્લેશરૂપી કળિજુગ જેના, ભીતરમાં ઝાઝા ભાસે;
તે વિધવાએ ફરી પરણવું, વચન લખ્યાં છે વ્યાસે. શુ.
જુવાનીમાં જોઈતો વર જડશે, પરણીને સુખી થાશો;
નહિતો ઘડપણમાં પસ્તાશો, સંકટથી રોવાશો. શુ.
એ રીતે સુનિયાને પુત્રે, પ્રસિદ્ધ સઘળે કીધું;
વિપ્રોને વસમું બહુ લાગ્યું, દિલમાં દુખડું લીધું. શુ.
શાપ દીધો સુનિયાને જે, તું કળિજુગનાં અવતરજે;
એ અવસરમાં તું પછી આવો,નવો કાયદો કરજે.શુ. ૧
ચકલે ચકલે જાહેરનામું, જ્યારે ચોડી દીધું;
બ્રાહ્મણિયોને ભણાવવી નહીં, કજીઉં એવું કીધું. શુ. ૧

પદ ૧૨૭ મું.—દેશી ૨ લી.

પ્રસિદ્ધ વાતથઈ પુરમાં, શુધિ કઈ વિધવા હરખાણી;
પણ અબળા નારી શું કરે, બહુ બંધનમાં બંધાણી.
અંતરમાં ઈચ્છા ઉપજે પણ, કહે જઈને કેને;
સગાં સંબંધી જો જાણે તો, ત્યાગ તજાવે તેને.
હિંમત નહિ વળી ધન નહિ હાથે, અલ્પઅકલ ઓશિયાળી
કસાઈના કબજાની ગાયો, રહે કનાઈને ભાળી.
એથી કાંઈ ઉપાડી ન પડી, વગ વરવાને કાજ;
ત્યારે રાજાએ તનબિરથી, આગ્ર કર્યો કાજ.
હલમડી બાળાનું ને કન્યાનું, [illegible] ચુકવે નારી;
કુમાગણ સુવાણી આદિક, એવો [illegible] કરનારી.
ગુપ્ત રીતે એવી બાયે, અંતરનો બખર રખાવી;
જેને વરવાની ઈચ્છા થઈ, તરત મંગાવ તેડાવી.
ચકલે ચકલે ચોકા મૂકી, કરે ન દરકત કોઈ;
ગુપ્ત રીતે વાડા વરની પણ, મરજી લીધી જોઈ
જેના મન મળતા આવ્યા, તે જોડાં જોડી દીધાં;
કર્કિતમાં આવેલાં ઘર તે, સઉ લાગ્ન કરી દીધાં.
ન ગણી બાળી નનણી બુડી, નગણી બાળકવાળી;
નાત[1] જાતનો નિયમ ન રાખ્યો, દીધાં રંડાપો ટાળી.
બ્રાહ્મણની રજપુતને આપી, રજપુતની બ્રાહ્મણને;
વૈશ્યતણી વિધવા પરણાવી, હાવી વિપ્ર વરણને. ૧૦

---

૧ હાલમાં એક દેશીડિયા મોઢીયાની રાંડેલી દીકરી, પુનર્લગ્ન કરીને બાપના ઘર સામું ઘર લઇને રહી છે, અને સરકારે તેના બાપના જબાન લીધા છે કે અડ્ચણ કરશો નહીં.

૨ પણ હાલમાં એ હક જતા નથી. ૩ રોવાતા.

૧ વર્ણનો મદદ વડે ॥ મનુ:

[illegible]રખાવને વિષે ન ગયા, તો નવી રીત ચલાવી;
[illegible]ી ગણપતિને પગે લગાડી, વર સાથે વળાવી.
[illegible]જાધરની ખાગરેથ લઈ, પરભુરી પર નાને;
[illegible]ા ડુંગનારજગોર દ્વિજ,ઘણા તે જૂદી જાને.
[illegible]જ સુધી એ ન જ ફિરે, તે ચાલ રહેઠે રોપેઃ
[illegible]ના વિરુદ્ધ કરેઠે, ધરે ન તેનો ધોખો. ૧૩
[illegible]રની પત્રી આપી, તેને પરપાની;
[illegible] ઉંરને અગાગ હોય, રીસ થઈ રાજાની. ૧૪

પદ ૧૨૮ મું.—દેશી ૨ જી.

[illegible]મન જુઓ મોટો, મનનો મમન જુઓ મોટો,
[illegible]ખુબ ખોટો, મનનો. ટેક.
[illegible] પસ્તાવા પોને, નાન ગુઠવા લાગી;
[illegible]દેરવા લાગ્યા, આગાસમાંથી જાગી. મનનો. ૧
[illegible] કરી પરન્નારો, પુરપતિએ ઠ ઠ લીધોઃ
[illegible]ાવ નહારો, કખુબ વિષે કીધો. મનનો. ૨
[illegible]પર સાથે કરો, વિધવા રાખે વેરઃ
[illegible]ાપ અગાર,રચ્યું ધરમનો પેચ.મનનો ૩
[illegible]દ નવ નકે, લઠ્ઠ શિરપર લાવે,
[illegible]રી તો, માસ બધો સળગાવે મનનો. ૪
[illegible] લખ્યો તે, આ અવસરમાં હાય.
[illegible]ન લગ્ને,કવિજ્ઞગન ન કરેય મનનો.૫
[illegible]

અતિ ક્રોધે હુંકાર કરીને, વેન નૃપતિને માર્યો.[1] મનનો.૧૦
સુનિયા રોકાતુર થઈને, રજની દિન રોવા લાગી;
દીકરા વાયા દિલગિર થઈને,છાની નાંખે ભાગી.મનનો.૧૧
બહુ દિન સુધી શોક તજે નહિ, ઝુરે કરે કલ્પાંત;
નગરજીએ સુનિથાને પઠી, કર્યું જઈ એકાંત. મનનો. ૧૨

પદ ૧૨૯ મું.—દેશી ૯ મી.

ખાનરોયો મરનારને નવ રોરો રે,
રોયે લાભ નથી લવલેશ,ખાલી આંખ ખોશોરે;
ધીરજ મનમાંહી ધારજો,
દઇયુ હૃદિને રોતાં હમેશ, નર;
નરવું ધાર્યું તો નથી થતું, ખાલી. ૧
એક ધાર્યું ધણીનું થાય, નર;
સમજું જને તેનો સાંભજો, ખાલી;
એનો એક નથીરે ઉપાય, નર;
જન મનામાં જ્યે જેટલાં, ખાલી. ૨
નથી સાથે સઉ સોંકનાર, નર;
એક આવ્યાં ને એક જતું, ખાલી;
નહાનાં મોટાંનો નહિ નિરધાર, ખાલી. ૩

[1] ૧ [illegible] [illegible] ॥ નિંદા [illegible] ॥ ૬૨ ॥ એ શ્લોકમાં એવું કહ્યું છે, તે વિષ્ણુની નિંદા કરતો તેથીજ માર્યો ગયો.

[illegible]

પુરપતિ તેને કશું ન પુછે,એછે રીત અત્યારે. વેને ૪
આજ થકી એ ધારો તોડી, નવો કર્યો છે ધારો;
વિધવા લગ્ન કરે તેને, હવે કોઈ નહીં કહેનારો. વેને.૫
મરજી આવે તેને પરણી, ચૂડો પહેરી લેને;
બાપતણા કે સસરાના, ઘર સાસુઘરઈ રહેશે.[1] વેને. ૬
પણ તેને જો કોઈ હુંકારો, કરશે રાખી ખાર;
તો તેની અરજીને, કરશે સહાયતા સરકાર. વેને. ૭
સોળવરસની વયની અંદર, સ્ત્રી કાચી અકલ કહેવાય;
પીયરિયાંની સલાહવિના, પરણેતો પતિ દંડાય. વેને.૮
એ ઉપરાંત ઉમરની વિધવા, સ્વતંત્ર સઉ કહેવાશે;
પણ પરનાતિ વિષે પરણેતો,પિયરતણા હક[2]જશે.વેને. ૯
નાત વિષે જમવા જવાની, મેલી દેશે મરજી;
દરકત ળીજી હશે કશી તો,આવી કરશે અરજી.વેને.૧૦
લગ્નક્રિયા કરીને પરણે તો, ધણી ધણિયાણી હાવો;
નહિતો વારસનામુંલ ખાવી, દફતરમાં નોંધાવો.વેને. ૧૧
વળી પરણેલીને ધણી સાથે, પયો કદી વિખવાદ;
અન્ન વસ્ત્રની એ ધણી ઉપર, નહિચાલે ફરિયાદ.વેને.૧૨
વળી એવા ધણીનીમિલકતનો,જો કોઈ વારસ જાગે;
તો રાખેલીનો તે ઉપર, લાગ કશો નહિ લાગે.વેને. ૧૩
માટે લગ્ન ક્રિયાથી કરજો, નહિતો લેખ લખાવી;
વિધવાસર્વેઆજથકી, આરીતસમજજોઆવી.વેને. ૧૪

પદ ૧૨૬ મું.—દેશી ૨૧ મી.

ગુણજોકાયદોઆસરકારી, છેરવતંત્રવિધવાનારી. ગુ. ટેક.
પતિ પાસેથી પરવું લઈને, મુકજો રાજ ખાતને;
ખતલખી પડ્યું, અમેએવીઅબળાને. ગુ ૧
ે તો, સ્વામીની ગુણવું અરજી;
ર પાસે તે, તેના મનની મરજી. ગુ. ૨
જો કશી હિંસા, વિધવા આંને કરશે;
તરત તે જનને, બંધીખાને ધરશે. ગુ. ૩
ી ભૂખી પણ રાખે, જો કોઈ એવે વાંકે;
ક્ષા લાયક તે તેમાં, ભૂલ નહીં નવટાંકે. ગુ. ૪

ગર્ભપાત કરવા નહિ દઈએ, અમે એટલું કરવું;
ગર્ભ રાખ્યાનો ગુનો ન ગણિયે, નહિ કહિએ તે નગ્નું.
જે કુળની લજ્જાનું રક્ષણ કરવા ઉરમાં અરે;
તે વિધવાનો વિવાહ કરીથી, તરત કરે આ ટાંકે. ગુ.
કલેશરૂપી કળિજુગ જેના, અંતરનાં ઝાઝા બાને;
તે વિધવાએ ફરી પરણવું, વચન લખ્યાં છે ત્યાને. ગુ.
જુવાનીમાં જેઈનો વર જાશે, પરણીને સુખી થાશે;
નહિતો ઘડપણમાં પસ્તાશો, સંકટથી ગભરાશો. ગુ.
એ રીતે મુનિયાને પુછે, પ્રસિદ્ધ સઘળે કીધું;
વિપ્રોને વસમું બહુ લાગ્યું, દિલમાં દુઃખ બહુ લીધું. ગુ.
શાપ દીધો મુનિયાને જો, તું કળિજુગમાં અવતરજે;
એ અવસરમાં તું પછી આવો,નવો કાયદો કરજે.ગુ.
ચકલે ચકલે જાહેરનામું, જ્યારે ચોડી દીધું;
બ્રાહ્મનિયોને ભણાવવી નહીં, કપટે એવું કીધું. ગુ.

પદ ૧૨૭ મું.—દેશી ૨ લી.

પ્રસિદ્ધ વાતથઈ પુરમાં, સુણિ કઈ વિધવા હરખાણી;
પણ અબળા નારી શું કરે, બહુ બંધનમાં બંધાણી.
અંતરમાં ઈચ્છા ઉપજે પણ, કહે જઈને કેને;
સગા સંબંધી જો જાણે તો, ત્યાગ તજાવે તેને.
હિંમત નહિ વળી ધન નહિ હાથે, અલ્પઅકલ અતિશય;
કસાઈના કબજાની ગાયો, રહે કસાઈને બાંધી.
એથી કોઈ ઉપાધી ન પડી, વર વરવાને કાજ;
ત્યારે રાજાએ તનખિરથી, અવર કર્યો ઈલાજ.
હજામડા માળી ને દરજણ, ઘાંચણ સુતાર નારી;
કુંભારણ મુચાણી આદિક, આપો વિધિ ફરનારી.
ગુપ્ત રીતે એવી સાથે, અતરગત ખબર રખાવી;
જેને વરવાની ઈચ્છા થઈ, તરત સમીપ તેડાવી.
ચકલે ચકલે ચોકી મૂકી, કરે ન હરકત કોઈ;
ગુપ્ત રીતે વાદ્ય વરની પણ, મરજી લીધી જોઈ.
જેનાં મન મળતાં આવ્યાં, તે જોડાં જોડી દીધાં;
કઈકતણાં બાનેલાં ઘર તે, સઉ સાજા કરી દીધાં.
ન ગણી બાળી નગણી બુઢી, નગણી બાળકવાળી;
નાત[1] જાતનો નિયમ ન રાખ્યો, દીધો રંડાપો ટાળી.
બ્રાહ્મણની રજપુતને આપી, રજપુતની બ્રાહ્મણને;
વૈશ્યતણી વિધવા પરણાવી, ક્ષત્રી વિપ્ર વણિકને.

---

૧ હાલમાં એક ટોળકિયા ઓદીચની રાંડેલી દીકરી, પુનર્લગ્ન કરીને બાપના ઘર સામું ઘર લઈને રહી છે, અને સરકારે તેના બાપના જમાન લીધા છે કે અદેખાઈ કરવી નહીં.

૨ પણ હાલમાં એ હક જતા નથી. ૩ હીપળ.

૧ વર્ણાનાં સહર ચકે ॥ મનુઃ

ાધને વિપ્રો ન મળ્યા, તો નવી રીત ચલાવી;
સુપતિને પગે લગાડી, વર સાથે વેળાવી. ૧૧
ગુરૂની આજ્ઞા લઈ, પરણાવી પર નારે;
ફુગનાશ જોર દ્વિજ,પાપ તે ન્યૂન ભાગે. ૧૨
સુધી એ નૃપ વિપે, તે ચાલ રહેછે ચોખો;
ાના વિરૂદ્ધ કરેછે, ધરે ન તેનો ધોખો. ૧૩
ગુરૂની પદવી આપી, તેને પરંપરાની;
ગુરૂને આગમા કીધા, રીસ થઈ રાજાની. ૧૪

પદ ૧૨૮ મું.—દેશી ૨ જી.

મમત જુઓ મોટો, મનનો મમત જુઓ મોટો;
નરો સુખ ખોટો, મનનો. ટેક.
વિપ્રો પરણાવ્યા પોતે, નામ ડુબવા લાગી;
ાડુના ફેરવવા લાગ્યા, આળસમાંથી જાગી. મનનો. ૧
વિનાની ફરી પરણ્યો, પુરપતિએ હઠ લીધો;
મ નામે ચાલ નઠારો, કબૂલ વિપ્રે કીધો. મનનો. ૨
કરમ દીયર સાથે કરી, વિધવા રાખે વંશ;
ોધે નહિ વાદ અમારો,રાખ્યું ધરમનો ધ્વંશ.મનનો.૩
સા ખાખુલ હઠ નવ મૂકે, સંકટ શિરપર લાવે;
જગાત પડે દેવી તો, લાજ બધી સળગાવે.મનનો. ૪
ધારો એમ લખ્યો છે, આ અવસરમાં થાય;
ફરીથીવિધવાનાંલગનો,કળિયુગમાન કરાય.મનનો.૫
જેમ હુકમ ન માન્યો વિપ્રે, રાજાને ચઢ્યો રોષ;
ારભપર વિવિધ પ્રકારે, દેવા લાગ્યો દોષ. મનનો. ૬
ઉપરથી અસ્તા ફરી, નાસ્તિક નિપજ્યો રાય,
રમાંઅભિમાન વધુએ, ઠુંઠ ફરે નેમઠાય. મનનો ૭
[1] દવનને મારૂણ્યુ બેતરન, બધ કર્યો બ્રાહ્મને,
પતિનેપઠીઆ પુરુ ઉપજ્યું,એ મારો ધર્મ એ ને મનને ૮
ને બહુ વસમુ લાગ્યુ, સરસુ ઉપજ્યુ વેર;
ાપતિને વિપ્રો શ્રાપે, વડુ વસાયુ પેર. મનનો. ૯
વિપ્રોએ કોપ કરીને, ધણી અંત વિચાર્યો;
અતિ ક્રોધે હુંકાર કરીને, વેન નૃપતિને માર્યો.[1] મનનો.૧૦
મુનિયા શોકાતુર થઈને, રજની દિન રોવા લાગી;
દક્ષિણા વામા દિલગિર થઈને,છાતી નાંખે ભાગી.મનનો.૧૧
બહુ દિન સુધી શોક તજે નહિ, ફુટે કરે કલ્પાંત;
નરરંગીએ સુનિથાને પઠી, કહ્યું જઈ એકાંત. મનનો. ૧૨

પદ ૧૨૯ મું—દેશી ૯ મી.

માનજોપી મરનારને નવ રોશો રે,
રોયે લાભ નથી લવલેશ,ખાલી આંખ ખોશોરે;
ધીરજ મનમાંહી ધારજો, નવ;
દુ:ખ રૂદિને રોતાં હમેશ, ખાલી. ૧
નરનું ધાર્યું તો નથી થતું, નવ;
એક ધાર્યું ધણીનું થાય, ખાલી;
સમજું બને તેતો સાંખજો, નવ;
એનો એક નથીરે ઉપાય, ખાલી. ૨
જન મગીઆં જાયે જેટલાં, નવ;
નથી સાથે સઉ સોડનાર, ખાલી;
એક આવ્યાં ને એક જાતું, નવ;
નહાનાં મોટાંનો નહિ નિરધાર, ખાલી. ૩

---

૧ नरवराश्वरदारमं महीरत्नदेवासदारिह्
दक्षिणवामदक्षेरु मेरांवोसेत्तसंदा: ॥ ६ ॥

૧ ध्रुव व्यवसितात्मनं मुषतो ब्रह्मवाद: ॥ निहतन्तू हुतैर्वेन स्म वच्युत निंदया ॥ ३२ ॥ એ શ્લોકમાં એવું કહ્યું કે, તે વિષ્ણુની નિંદા કરતો તેથીજ માર્યો ગયો.

આજના લોકો હોય તો પ્રતિપક્ષી ઉપર અનેક જુઠાં તહોમત મૂકે. પણ ભાગવતમાં વેન ઉપર ચોરીનું, વ્યભિચારનું, લાંચનું, ખુનનું, કે ગેરઇનસાફ કર્યાનું તહોમત મુક્યુ નથી. પણ ધર્મ બાધ કર્યો માટે અધર્મી લખ્યો. અને એટલુ લખ્યુ કે, જ્યારે વેન બાળઅવસ્થામાં હતો ત્યારે ॥ क्रीडाहे क्रीडतो बालान् वयस्या नति दारुण: ॥ तमाह निरनुक्रोश: पशुमार मभारयत ॥ ३१ ॥ રમતમા રમતાં બરાબરીના છોકરાને જોરથી ને નિર્દય, જેમ પશુને માર મારે તેમ મારતો હતો. તેના રાજ્યમાં ચોરી થઈ શકતી નહોતી. અને તેના મુઆ પછી, પ્રજાને ચોર લોકોએ હેરાન કરી. એવી રીતે તેના રાજ્યના વખતમાં વિષે તો તારીફ લખી છે.

[illegible]

[illegible]

પદ ૧૩૧ મું.—દેશી ૮ મી.

¹વેના અંગનો સુત ઉપજાવ્યો, તેનુંનામ નિષાદ ઠરાવ્યો;
²વળી અર્ચિએ નામે સુનાર, દક્ષિણાંગનો સુત પૃથુરાજ. ૧
ગાદી વારસ કુંવર નિષાદ, મોટી પદનો થયો ત્યાર બાદ;
તેને લાગ્યું વેન દૃષ્ટાંત, રાખ્યો વેનનો મનમાં વૃત્તાંત. ૨
ધર્યું બાપનું જગત્રય વેર, કહું વિપ્રો ઉપર ધર્યું ઝેર;
વેદ ધર્મમાં રુચિ ન રાખે, ભાષા મુખથી ભયંકર ભાખે. ૩
કહે વિપ્રુ જો મારીએ એક, જન્મે પાછળ ટિલવાં અનેક;
મને આપણને પુણ્ય એમાં, શેનું પાપ કહો બાપ તેમાં. ૪
અભિષેક થયા પછી પૃથુ પેલો, વિધે લાગ્યું જે મનનો છે મેલો;
પૃથુરાજ મળ્યો વિપ્ર તંને, અવનીશ થવાને ઉમંગે. ૫
સમજાવ્યા બધા સરદારો, મોટી મેળવી ફોજ હજારો;
તાક્યો એકદમ કરવા હમલો, જાણી વાત નાઠો રાવજાદો. ૬
પહાડી લોક વિષે જઈ પેઠો, બહુ ફોજ જમાવીને બેઠો;
પૃથુરાજ સાથે જુદ્ધ કરવા, આવ્યો ધરણીપતિપદ ધરવા. ૭
સજી સેના ચડી પૃથુરાજે, નીકળ્યો જુદ્ધ કરવાને કાજે;
બને તરફથી થઈ સંચડાઈ, ભભરા જેવી દીધી લડાઈ. ૮
જુદ્ધમાંહી મહારથી મંગાવ્યા, કેટલી નર જાય તેડાવ્યા;
સજ્યાં બખતર પાખર ટોપ, કરે એક બીજા પર કોપ. ૯
અસ્ત્ર શસ્ત્ર અનેક પ્રકાર, હાથી ઘોડાતણી ઘણી હાર;
વીર રસનાં વાગે રણતુર, સુણી શૂરાને ઉપજે શૂર. ૧૦
મહા તેજના પડે ડંકા, મુછે મરડે વડા વીર વંકા;
હરખે અંતરમાં અહોગર્વ, જાણે પામ્યા ઉત્સવીનું પર્વ. ૧૧
કઈક અસ્વાર ને કઈ પાળા, ધરે પગ ત્યાં તો ધમકે રસાળા;
પૃથુરાજે ધર્યું શિર છત્ર, ફોજ ફેલાઈ ગઈ સરવત્ર. ૧૨

પદ ૧૩૨ મું.—દેશી ૨૫ મી.

રાગ સીંધુડો

જુદ્ધનાં પડઘો આપૂરપોકા મચ્યા,
શૂરો રણખેત્રમાં રોષ્યો જાય;
જુઓ ખમખાગડો ખ્યાર ગ્રહી પડ્યો,
કીધો લડવાને કુરબાન કાયા. ટેક.
કઈ તો પરણીને તરત ત્યાં હતા,
મીંઢળ હાથથી પણ ન છોડ્યાં;
કેસરી રંગ રંજિત વાઘા કરી,
જુદ્ધમાં પ્રીતથી ચિત્ત જોડ્યાં. જુ. ૧
પાછું વાળીને કોઈ મુખ પેખે નહિ,
મારરે માર મુખ બોલ બોલે;
મરણનો ભય તજી ચરણ સામા ધરે,
જીવવું તે ગણે તરણ તોલે. જુ. ૨
બાણનો ખડુંજ વરસાદ વરસે તહીં,
શરીર શૂરવીરને ચીર થાએ;
ભાન તનનું નથી ધ્યાન છે જુદ્ધનું,
સોહિપાગાય સાવાજ લાગે. જુ. ૩
એક જો હાથ લડાઈ દેહ પડે,
એક હાથેજ આયુધ ધરે;
ધન્ય છે ધન્ય છે ધર્મ ક્ષત્રીતણો,
અમર આકાશે એવું ઉચ્ચારે. જુ. ૪
કઈક દેહ પડ્યા તરફડે પૃથ્વી પર,
કઈક ધડ શિર જૂદાં પડેલાં;
કઈકનાં આંત્ર લઈ ગીધ ગગને ચડે,
કઈકનાં ચક્ષુ કાગે ચોટેલાં. જુ. ૫
દેખી દારુણ રણ કાયરો ડરી મરે,
ઉપજે શૂરને હરખ અંગે;
સાચને જૂઠનું થાય છે પારખું,
એમ મનમાં ગણીને ઉમંગે. જુ. ૬
પહેલું પગલું ભરી પાછું જે પરહરે,
નરકમાં જાય પડીને નિરાશી;
શત્રુ સંમુખ રહી શરીરને જે તજે,
તરત તે થાય વૈમાન વાસી. જુ. ૭
હાથી ઘોડા ઘણા ત્યાં પડ્યા તરફડે,
ભડકીને કઈક તો જાય ભાગ્યા;
રથ ઘણા રેખડ્યા ભાંગી ભૂકા થયા,
શોણિતના ખાડા ભરપૂર ચાલ્યા. જુ. ૮

---

१ विनिर्मथ्योरुभूपतेः, निषादस्तत्र संबभौ ॥
कर्कशो ह्रस्वकायश्च ह्रस्वबाहुश्च कोनरः ॥ ४२ ॥
निषीदेत्यब्रुवन्नत्र, ततो निषादस्ततोऽभवत् ॥

२ दक्षिणं तु करं पश्चात्, ममन्थुर्मुनयः किल ॥
तस्मात्प्रादुरभूत्तत्र [illegible] ॥ १५ ॥
[illegible]
[illegible] ॥ ४ ॥
[illegible] ॥
[illegible] ॥ ५ ॥

છત્રના ખંડ થઈ દંડ જૂદા પડયા,
છત્રપતિ કઈક પડિયાજ છૂટા;
ચામરો કઈક ચુંથાઈ ચુંથા થયા,
કનક છડીના થયા કઈક ફૂટા. યુ. ૯
અસ્ત્ર ને શસ્ત્રના કઈક કકડા પડયા,
કઈક આખાંજ રણમાં રખડતાં;
સિંધુડા રાગ ત્યાં ગાય છે ગાયકો,
સાંભળી શૂરને શૌર્ય ચડતાં. યુ. ૧૦
બંદિજન વંશની બોલે બિરદાવળી,
શૂર સાબાશ સાબાશ કહીને;
ક્ષત્રીના પુત્રને ખેલ આ ખેલવો,
રણ વિષે અચળ ઉભાજ રહીને. યુ. ૧૧
લાખ લશકર વિષે એકલા જઈ અડે,
તોય હઠીઆથી નહિ હામ છૂટે;
અવતર્યો તેહને મરવું તો અવશ છે,
એમ ગણી લાખગણી કીર્તિ લૂટે. યુ. ૧૨

પદ ૧૩૩ મું.—દેશી ૧ લી.

એમ અનેક મુઆ શુરવીરો, નિષાદ અંતે નાઠો;
રાજ્ય મળ્યું નહિ તેથી તેનો, અવસર આવ્યો માઠો. ૧
[1]પર્વતમાં જઈ વશિયો પોતે, બારવટાં બહુ કરતો;
લૂટે ચોરે ખાતર પાડે, રાત દિવસ રહે ફરતો. ૨
પૃથુ રાજાને પછી વિપ્રોએ, કીધો પટાભિષેક;
સૌ રઈયતની મરજી રાખી, પૃથુએ કરી વિવેક. ૩
અતિ આગ્રહથી એક કારજ, કદી ન એણે કીધું;
સ્વેચ્છાથી સંસાર વિષે, થાતું તે થાવા દીધું. ૪
જંગલમાં જન જ્યાં ત્યાં રહેતાં, ભમતાં મનમાં ભાવ્યાં;
નિષાદના ડરથી પૃથુરાજે, પુર ને ગામ વસાવ્યાં. ૫
પૃથુ રાજાને લાયક પત્ની, કુળવાળી રૂપાળી;
શોધી પણ સંસાર વિષે ક્યાંઇ, ભૂમિમાં નવ ભાળી. ૬
અર્ચી લાયક વર અવનીમાં, એ પણ નમળ્યો એવો;
વિપ્રોએ મળી એમ વિચાર્યું, કરવો ઉપાય કેવો. ૭
અર્ચીને પૃથુ રાજા સાથે, વિપ્રોએ [2]પરણાવી;

[1] तस्य वंशास्तु निषादा गिरिकाननगोचराः
येनारण्यजायमानो, वेनकल्मषसुल्वणं ॥ ४६ ॥
[2] सोऽभिषिक्तो महाराजः, सुमहाराधलंकृतः ॥
पत्न्याऽर्चिनालंकृतया, विरेजेऽग्निरिवापरः ॥२३॥

તું [1]લક્ષ્મી ને તે વિષ્ણુ છે, એમ કહી સગ
કળિજુગ કરતાં કૃતજુગ કેરા, કહો ધરમ એ
ઝુભ ન ઉપડે જે કેહેતાં, સંતાડી મૂકયા જે
ક્ષિતિપતિએ ખેતર વાવેતર, સર્વે વિધે સુખ
વેનુ કરી ધરણીને દોહી, અન્ન અધિક ઉપ
રાજગોર ને સારસ્વત, મરૂદેશી, તપોધન,
ઇત્યાદિક વિપ્રોમાં રહિયો, પુનર્વિવાહ પ્રકાશ
કઇક નિયોગનો મત રાખ્યો, પુનર્લગ્ન નવ
સૌસૌની સ્વેચ્છા અનુસારે પૃથુએ થાવા દી

ભાગ ૧૨ મો.

પદ ૧૩૪ મું—દેશી ૩ જી.

નૃપતિ પડયા પછી નવરંગીએ, સાધારણ સ્થિતિ
લોક અદેખા દેખી ખમે નહિ,વિભૂતિ વેચી ન
દાસીઓ દાસ વિદાય કરયા અને દંપતિ ઘરમાં
મન માન્યાં ખાનપાન કરે પણ,છતનજણાવે
અગ્નિહોત્ર હોમે અહોનિશ વળી, શિવ પૂજા કરે
શ્રાદ્ધ કરી પૂર્વજ સંતોખે, રૂદ્રાક્ષ રાખે દેહે
સજ્જનની નિત્ય સોબત રાખે, વેદ ભણે ને
અંતરમાં અતિ લોભ ન રાખે, જરીએ ન ગર્વ
કમળા પણ નિત્ય અભ્યાગતને, આપે અન્નનું
પતિવ્રતા વ્રત કોણ પાળશે, સંસારમાં તે સ
દિવસ દિવસ પ્રતિ વધતો પરસ્પર, દંપતિ સ્નેહ
કોઇ કોઇને કડવાં કથનો કહીં, દૂભ્યાં નહીં કોઇ
એક બીજાં પર મોહિત થઇને, અમૃત દૃષ્ટિયે
ચારઆંખો એકઠીકરીએસે ત્યા,લાખો મળ્યાં ધન
હાસ્ય વિનોદ કરે હર ઘડીએ, કૌતકમાં દિન
પત્નિ પતિ પરિપૂરણ પામ્યા, આનંદ અંતર
હેપ્રિયા હેપ્રિયા કહીને બોલાવે ને,આલિંગન કરે
કોક કળામાંહી કસર ન રાખે, રાચે પરસ્પર રં
વેન છતાં જ્યારે સીમંત આવ્યું, ઉત્તમ ઉત્સવ
મહીપતિએ ભલું કીધું મોસાળું માલ અમૂલિક દી
બબે વરસ પ્રતિ બાળક જનમ્યું, વંશ વધ્યો વિ
ભાગ્યભલાં કમળાનાં વખાણે, નગરીતણાં નર ના
કમળાએ પુત્ર પાંચ પ્રસવિયા ને, પુત્રી પ્રસવી
અતિ આનંદે ઉછેરિયાં અને, લાડ લડાવ્યાં અને

[1] दृष्टिग्निभिगरत. कलामुक्तगर्भिनी ॥
इयवल्लक्ष्म्याः समृद्धिः दुग्धस्थानवापनी ॥

હેતે હવી મળીને રહે હરખી,
દીસે સતી સીતા સુંદરી સરખી. નાંનકડીને. ૧૮

[illegible] માતની કીરતીને [illegible],
આ સંસારમાં રાખે લાજ. નાંનકડીને. ૧૯

એવો આકરો વચન અમારૂં,
તે તો અરે છે હેતુ તમારૂં. નાંનકડીને. ૨૦

આ શિક્ષ સૌને સુધારે,
ઘરે ઘરે વિવેક વધારે. નાંનકડીને. ૨૧

એને આજથી આગ્રહ આપો,
નિશ્ચયથી નિશાળમાં સ્થાપો. નાંનકડીને. ૨૨

[illegible] દેવ [illegible] પ્યારી,
[illegible] કરો સારી. નાંનકડીને. ૨૩

[illegible] ઠાકોરીને [illegible].
[illegible]. નાંનકડીને. ૨૪

દોહરો.

[illegible] સૌ [illegible] સાથ;
[illegible] કહે [illegible] નાથ. ૧

પદ ૧૩૩ મું—દેશી ૬૩ મી.

[illegible];
[illegible]. ૧
[illegible];
[illegible]. ૨
[illegible];
[illegible]. ૩
કોઈ [illegible];
[illegible]. ૪
કોઈ [illegible];
કોઈ [illegible]. ૫
કોઈ [illegible];
કોઈ [illegible]. ૬
કોઈ [illegible];
કોઈ [illegible]. ૭
કોઈ [illegible];
[illegible]. ૮
કોઈ [illegible];

કોઈ નકશો નિરખેરે, નચિંત નિરંતેથી. ૯
કોઈ વાતો વાંચેરે, જુક્તિ બહુ જેમાં છે;
કોઈ પાઠ પઢેછેરે, તવારિખ તેમાં છે. ૧૦
કોઈ કળા કુશળતારે, શિખેછે સર્વ થઇને;
કોઈ પ્રયોગ બનતારે, જુએછે ત્યાં જઇને. ૧૧
કોઈ તો આંખાંતરરે, કે મનથી આપે છે;
કોઈ પુરૂં ભણીનેરે, પરીક્ષા આપે છે. ૧૨
કોઈ ભણી ગણીનેરે, બીજાને ભણાવે છે;
કોઈ વાદ કરીનેરે, વિચાર જણાવે છે. ૧૩
કોઈ સંગત ચતુરારે કે, નાજુક નાની છે;
કોઈ તો વિજ્ઞાનીરે, અધિક અભિમાની છે. ૧૪
કોઈ સદ્ગુણ વાળીરે કે, સમજુ સારી છે.
કોઈ ગુણ [illegible]રે, પિતાને પ્યારી છે. ૧૫
કોઈ સાધક ગુણનીરે કે, [illegible];
કોઈના તન [illegible]રે, કે [illegible] છે. ૧૬
કોઈ સારા પરનીરે કે, રંગે રૂડી છે;
કોઈના કરમાંહીરે, ચળકતી ચુડીછે. ૧૭
કોઈ હિરની હાંરીરે, જાળીત [illegible] છે;
કોઈ [illegible]રે કે, કોઈ [illegible]. ૧૮
કોઈ [illegible]રે, [illegible] છે;
[illegible]. ૧૯
[illegible];
[illegible]. ૨૦
કોઈ [illegible];
[illegible]. ૨૧
[illegible];
[illegible]. ૨૨
[illegible];
[illegible]. ૨૩
[illegible];
[illegible] છે. ૨૪

દોહરો.

[illegible];
[illegible] ૧

પદ ૧૩૮ મું.—દેશી ૧ લી.

પોતાના કરમાંની મધ્યે, નોંધી બાંધી નાત;
મન માન્યું પૂર્ણ સુખ પામી, કસર નહીં કોઇ વાત. ૧
ઉંદર કોઇનું આવ્યું ન રાખે, કોના પૂરે કોડ;
કેમ તેના સુતને કન્યા આપે, જાતને નડતી ખોડ. ૨
પાદર વધુ તણું ઘી, સૌનું દેહને માટે;
એક એક માસો ઉપાડી, પતિમાં પડ્યાં વાટે. ૩
કાતનો પમ આપમાં, ભળતાં આવ્યું અકળાઇનું;
કુટમી ચાહોને પુત્ર સઘળું, પ્રથમી ઉપર પડીયું. ૪
ખમા ખમા કહીને ખાધું, રાજે ભરાયું નીર;
કહે ચાલી તુજને કાંઇ વાગ્યું, ઉઠે નમુ દો વીર. ૫
પી લોઇનું તો બધા મઇ, તુજ જાતનો એ નેસ;
તુજને ગમ્યું નહીં હોય તો, નથી નુકશાન થવેસ. ૬
કહે તો મારે માડી લાવું, જો ન રહે તું ચાલી;
તુજ કરતાં પૈસા નથી વહાલા, તું પૈસાથી વહાલી. ૭
અરે પ્રિયા જે રાવું ખપતું, વિસરી વારે વારે;
તે પોતાની સ્ત્રીને મારે, કે બીજાને મારે. ૮
એમ કહી ઉમળકાથી, આલિંગન અંગે લીધું;
છાતી સાથ દબાવીને વળી, કપાળ ચુંબન કીધું. ૯
રમત્યું થયું બેઉં ફૂરવું હતું, એના એ આ ખાધ;
અરે પ્રભુ એવા પણ મારે, હતા દુઃખના દહાડ. ૧૦
ભાઇ મને આવ્યો નવ દેતો, દિધો ખાવા ઘોર;
પિતુ પાસે રેહો મરૂં ત્યાં, તુજને આવે મહોર. ૧૧
નૃપનો વેરૂડ વાત સમજે, તુજને ફરી પરણાવી,
કસાઇખાનામાંથી તુજને, કૃપા કરી છોડાવી. ૧૨

પદ ૧૩૯ મું. દેશી ૩ જી.

પુત્ર પછી પરણાવ્યા આવ્યો, કામ તેએ બહુ કીધોજી;
સુતને શુભ રીતે શણગારી, બેસાર્યો વર ઘોડેજી. ૧
સરસ કસુંબલ સાડી ઓઢી, મોડ મસ્તકે ધારીજી,
ફરવા રાજસુરીઓ લઇને, મંગળ ગાતી ચાલીજી. ૨
વિધ તણી વિધવાઓ ખીજી, જાતી કુર્ણ કરીએજી;
આગળ રહી આંગળિયો ચીંધે, ફરી નજર કમનાથીજી. ૩
ફોનટા ત્યાં મનમાંહી કહે છે, કામારો ઠામિયુંછેજી;
દુઃખ વેઠી દહાડા કાઢ્યા છે, વળી રહી વાટ જુવેછેજી. ૪
મારે તો આજ ધન્ય ઘડી, સોનાના સૂરજ ઉગ્યાજી;
પુત્ર હરખથી પરણ્યું, પરિપૂર્ણ મનોરથ પૂગ્યાજી. ૫

ચોથા તમે રસાવો આવો, હજુ કમ બાકી છતીજી;
મને મને આંસુવો આવો, તેમ નથી હું હાનીજી. ૬
સુખ મારૂં દેખી ન શકો તો, ભરો આંખોમાં મીઠુંજી;
આ દહેરે તુજને સુખ આપ્યું, દુઃખ પોતે દિન દીઠુંજી. ૭
કમલાએ પુત્રા પુત્રીને, પરણાવ્યાં શુભ પેરજી;
સંતતિ વિસ્તાર વધ્યો અને, થઇ રહી લીલાલેહેરજી. ૮
ત્યાંથી સરસ મંદિર બોલાવ્યાં, ધર્મ આચરીએ શુદ્ધજી;
પ્રિય પતિનું સેવન કીધું, ન કર્યું જેર વિરૂદ્ધજી. ૯
અરૂણની અવધી પહોંચ્યા પછી, વાસ કર્યો કૈલાસેજી;
પ્રિય પછે નરસે તેથી, કમળા પાસની પાસેજી. ૧૦
સ્ત્રી દેવે આપ્યાથી આવી, ભવે જનમિનાં ભૂષણજી,
જન્મ ધર્મનું સાર્થક કીધું, પ્રીતિ રાખી પ્રભુપદજી. ૧૧
જે પરણી દુઃખિયો નહિ પામે, કે જાણી કરનારજી;
તે પરણી નરનારી પામ્યાં, ભર્યાં સુખના ભંડારજી. ૧૨
કુળવધુમાંહી તમારા જેવો, જે ધરશે શુભ ધર્મજી;
તે પણ આ દેહમાં વસશે, કાપી કુટિલ કર્મજી. ૧૩

—:o:—

દોહરો.

વેનતણી વિધ થકી, દોઇ કરી તે કાજ;
પડતા પછી પબળીઓ, જુઓ જગતનો ચાલ. ૧

પદ ૧૪૦ મું—દેશી ૨૮ મી.

[1]જુઓ જુઓ જગતનો ચાલ, અવસો એવો છે;
કહે જગતનો જન જે કાજ, કપટી કેવો છે. ટેક.
રામ મધ રૂષિ આશ્રમમાં ત્યાં, મુનિએ કર્યું અપમાનરે;
ખાઉધરો બહુ પુસ્તક રચીને, ગુપ્તનું કીધું માન. અ. ૧
રવિપ નીએ રમાપતિને, પૂજ્યા ભાગી પવિત્રરે;
રવિએ રાજ હરખમાં આપ્યો, સરસ્વતી પછી ચરિત્ર. અ. ૨
વેન નૃપતિને વિવિધ પ્રકારે, ઘણો આધિક વિસ્તારરે;
રાજર્ષિ ન કહ્યો રાજાને, વિધ વિધે તે વાર. અ. ૩
પણ પડોથી મનુએ મનુસ્મૃતિમા, લખ્યું વધારી સારરે;
પૂર્વે રાજા વેન થઇ ગયો, રાજર્ષિ મહારાજ. અ. ૪
કામની વશ કામનાઓ વિષયા, દીઠી દેશ નોધારરે;
આમે ચિન્તન થયો રૂપતણું, વધતી વિષયા નાર. અ. ૫

---

[1] રાજર્ષિ ઇત્યાદિ ॥ ઇતિશ્રુ. રાજર્ષિ, એટલે પવિત્ર રાજા. રાવણને, કે કંસને, કે દુર્યોધન જેવા દુષ્ટને રાજર્ષિ કહેવાય નહિ.

એમ મરજમાં મનુએ લખિયું, સમજે શાણા લોકરે;
અણ સમજૂ અજ્ઞાનપણાથી, કરે [1]ફજેતી ફોક. અ.૬
સારૂં કે નરસું પણ ઉલટું, લોક રૂઢીયો લગારરે;
સાંભળીને ભોળાજન ભડકે, તરત કરે તિરસ્કાર. અ.૭
ધર્મા કરીને લડવા ઉઠે, વળી રાખે બહુ વેરરે;
જુલમ કરે જો બની શકે તો, ક્રાંતું રાખે ઝેર. અ.૮
મળતો રહે જગતમાં તેનું, અયોગ્ય ફેલ ઢંકાયરે;
જુઓ ન નિંધો, જેહ બેહેનને, પરણ્યો તે પૃથુરાય. અ.૯
પરમાર્થી પુરૂષોના કઈકે, પળમાં લીધા પ્રાણરે;
આગળ જાતાં વિચારઉપજ્યો,વગતીકર્યોવંખાણ. અ.૧૦
સમજૂએ સમજણમાં લેવા, બાળકના પણ બોલરે;
સાર અસાર વિચાર કરીને, તેનો કરવો તોલ. અ. ૧૧
પથરા સાથ પડેલો ક્યાંઈપણ, હીરો હોય અમુલ્યરે;
સાધારણ સમજણમાંતેમજ,તત્વ વિચાર અતુલ્ય. અ.૧૨
મોરોબાના મુખ આગળ, શાસ્ત્રીએ કહી કથાયરે;
મોરોબા નિજ મનમાં સમજ્યા, પંડિતનોઅભિપ્રાય.અ.૧૩

પદ ૧૪૧ મું.—દેશી ૪૨ મી.

સમજી સર્વેકથાનો સાર, મોરોબાયે કર્યો વિચાર;
નિરખી સુતાનું ઝાંખુ મુખ, દિલમાં ઉપજ્યું એને દુ:ખ.૧
પછી પોતાના મંદિર માંય, સૌ શાસ્ત્રી બોલાવ્યા ત્યાંય;
પૂછયો શાસ્ત્રતણો સિદ્ધાંત, સૌની ભાગી મનની ભ્રાંત.૨
સૌ શાસ્ત્રીજન બોલ્યા વાણ,પરણે વિધવા [2]શાસ્ત્ર પ્રમાણ;
પણ એવી રૂઢી નથી આજ,હિંમત હોય તો કરજો કાજ.૩
પ્યારી પુત્રીના સુખમાટ, હિંમત રાખી માથા સાટ;
છો કદી મુજને સંકટ થાય, પણ પુત્રીની પીડા જાય.૪
જો હું પંગતબાર રહીશ, તેની ચિંતા નહીં કરીશ;
શિવની સેવા કરીશ સદાય, તે છે તરવાનો ઉપાય. ૫
વગતી શાસ્ત્રીને કહી વાત, વર શોધી લાવો સાક્ષાત;
વર જો મળે રૂડો વિદ્વાન, કોડે આપું [3]કન્યાદાન. ૬
શાસ્ત્રી કરવા ચાલ્યા શોધ, બહુ વિપ્રોને કીધો બોધ
માતાને કહે બાપાંબાઈ, કરજો ચારે ઘેર સગાઈ.
ઉત્તમ વર સ્વજ્ઞાતિ ગામ, નારાયણ બાપુજી નામ;
મુંનસફ આદિકનો અધિકાર, એને મળેલ વારંવાર.
છે તે હાલ સનંદી વકીલ, તેને વરવાનું મુજ દીલ;
એ વર વરશે તોજ વરીશ,નહિતોમહાદુખમાંહીમરીશ.
સ્વામીને કહી સઘળી વાત, તે પણ રૂદે થય રળિયાત
વરને વિનતિ કરી વિશેષ, દીધો ઉપકારી ઉપદેશ. ૧
કીધી તેણે વાત કબૂલ, પછી ત્યાં વેહેચ્યાં ફોફળફૂલ;
સંવત ઓગણિસેં બાવીશ, માગશર શુદ પાંચમગુરૂદીશ.૧
વિધિવત લગ્ન કર્યાં ભલીભાત,જુગને કરી જમાડી નાત;
જમવા [1]આવ્યા થોડા લોક, બીજા રહ્યા ધરીને શોક.૧
ધન્ય ધન્ય મોરોબા પિતાય, ટાળી પુત્રીની પીડાય;
ચાહિને નવો ચલાવ્યો ચાલ, રહેશે કીર્તિ ઝાઝા કાળ.૧
એમ વખાણે ઝાઝા લોક, કઇક નિંદા કીધી ફોક;
પુનર્વિવાહોત્તેજક નામ, સભા સ્થપાઇ મુંબાઇ ગામ. ૧

દોહરો.

સુજ્ઞ સભાસદ તેહના, રાવ રૂડા ગોપાળ;
એઓને અર્પણ કર્યું, રચી આખ્યાન રસાળ.

પદ ૧૪૨ મું—દેશી ૨૧ મી,

અર્પણકીધીમેઆપોથી, તેનુનામશુણોમુજમહોથી; અર્પણ.
પુર મુંબઇમાં પુનર્વિવાહોત્તેજક સભા [1]સ્થપાઈ;
સભાસદો સદ્ગૃહસ્થને, શાસ્ત્રી પણ યથાસહાઇ.અર્પણ. ૧
ગુણિજન દ્વિજ ગોપાળરાવજી, બન્યા ભલી બુદ્ધિ ધારી;
જેણે અમદાવાદ નવિશે એવીજ સભા ઉપજાવી. અર્પણ.૨
પૂનાના ચિતપાવન બ્રાહ્મણ, રિગવેદી રાજેશ્રી;
શાખાતો શાકલ્ય અને, શાંડિલ્ય ગોત્ર છાજેશ્રી. અર્પણ ૩
ચિતોપંથ જગતમાં ચહાતા, ફરનવીશ કહેવાયા;
બાજીરાવ પેશવા પાસે, કીર્તિ અધિક કમાયા. અર્પણ. ૪
એના અનુજ હતા હરિભાઉ, બાપુ ગોખલા પાસે;
દશ હજારની જાગીર પામ્યા, પોતાનેજ પ્રયાસે.અર્પણ.૫
સુત તેના ગોપાળરાવજી, જન્મ દિવસ કહું જેનો;
અઢારસેં ત્રેવિશ ઇસ્વીસન, ફેબ્રુઆરી તે તેનો. અર્પણ. ૬

---

[1] આલેલીઓ વગેરેના પણ એજ રીતે પ્રથમ ધિક્કાર કર્યા હતા, પણ પાછળથી વખાણ્યા.

[2]. अध्याय १ ॥ कृते तु मानवा धर्मा त्रेतायां गौतमा स्मृताः ॥ द्वापरे शंख लिखिताः कलौ पाराशर स्मृताः ॥२४॥ इति पाराशर स्मृतौ.

[3] પુનર્લગ્નમાં શાસ્ત્ર પ્રમાણે કેવી રીતે ક્રિયા કરવી તથા કન્યાદાન કેણે દેવું, ઇત્યાદિનો ખુલાસો, "વિધવાવિવાહ" નામનું પુસ્તક અમદાવાદમાં છપાયું છે તેમાં છે.

[1] રા. ગોપાળરાવ હરિ જમવામાં હતા. તથા નૉર્મલ સ્કુલના બધા સ્કૉલરો પણ હતા.

[2] સંવત ૧૯૨૨ માગશર વદ. [3] સંવત ૧૯૨૨ નવરાત્રમાં.

) ચોરીમાં ને ચક્કર, મંગલ ગાંઠ કરી;
કારણ કર, ઉપજ્યો મનમાં અવટી. અંબુ. ૭
ત્ત વિવેકે કીધું, વાળ્યો સર્વ સાર;
અરજ કીધી, તેનું મન અપાર. અંબુ. ૮
ઘોની વસ્તી જોઈ, કરી ચોરી સવારી;
અતી પ્રસરીયે, પછી પ્રમ પરી ભારી. અંબુ. ૯
આજ કેરમાં આવે, અમરાપર ચોરાટ;
દ્વિપજરાનુંકે, દેશિકનદ્રગ પધાર. અં० ૧०
રાચી ને સહુનું મનરંજન કરી લીધું;
મજા ગેહે આવી, હરિનું મનરંજન કીધું. અં० ૧૧
સુધી આ પુસ્તક જગમાં રહેશે કલ્યાણ;
પી આ ઉદર નહીં, અવિચલ રહેશે નામ. અંબુ. ૧૨

રોહરો.

આખ્યાન સુખદાઈનું, પુનિત કહું સમર્થ;
કળજન સુખને સહુ, વાત ન મનુષ્ય અર્થ. ૧

પદ ૧૯૩ મું—દેશી ૧ લી.

પુરુષના પુત્રે શોધ, વેનતનું આખ્યાન;
જે સાંભળશે તે તેને ફળ, તે મેળવશે સ્થાન. ૧
ગ ધવે પરિવાર ધવે વાંઝે, ધવે સિદ્ધ ને સિદ્ધ;
કરુ વાંચી ઘરે આવે, વળી આપે નવનીધ. ૨
આ ઉત્તમ સુખકારી કહ્યો, મહિમા કહ્યો નામ;
દિન આવતું ભોજનનું ફળ, આ સાંભળતાં સ્વ. ૩
મંડળો વહુતેરાશે, રહરવો મહિમાય;
વેનનો મહિમા એવો, જેના સુત વેકુંઠ. ૪
ગોધા જન ગોરાને ફુરસદ, કહેશે સમર્થ સ્વ;
લવે લખ ઘરે ને વધમા, ઉત્તમ પુષ્પ જેવ ૫
કળિયુગમાં તે વેનતનો, કરશે નિંદા તેહ પાપી;
પડે તેની ઉન્નત ભાગશે, બમણ ભાગે લાક્ષી ૬
વિવેચ ઘને વારુંવારે કહો, સ્તુતિ સમર્થ સમર્પ;
વિવેચને તે આદર કરીને, આ સુખનું આખ્યાન. ૭
એકાદશ્યુ ફરી ગુંજશે, સંતજીશ પરહેશી
વિવેચ એવી વેનતનું, આખ્યાન કહ્યો મન મેલ. ૮
મેં એકાદશ્યુ દેખે, ને અને વેનવરિત;
આગળે મહાતમ આપ્યે, પરમાં સ્વ પવિત્ર. ૯
આગળ વૈશ્ય મહાતનું ફળ, પરિવારનું તે પામે;
[illegible] ૧૦

રોગ રોગને કરેલ દો, નર આવે વશિષ્ઠ વાર;
કારણ સકારણ જાતનો નહીં, નો નહિ મેદ ભાર. ૧૧
એક સહિત જન જે સાંભળશે, ઉત્તમ આ હરિદાસ;
સુખદેવે સમર સિધે રાજી, વસશે વેકુંઠ વાસ. ૧૨
જે આ પુસ્તક આદોવર સત, હવે તો હેત;
તો તેને ફળ દાન કરશું, સુરનું મેર સમાન. ૧૩
પ્રતિમાને પૂજનને દિવસે, સુખે એક સહિત;
એવા ઉત્તર આખ્યાન રહેશે, પરમેશ્વરની પ્રીત. ૧૪
વેદ પુરાણ અને ઉપનિષદ, ખટ દર્શનો સાર;
વેનનું આખ્યાન વખાણ્યું, શાસ્ત્રને અનુસાર. ૧૫
મેળ જગના સરસ્વતી ને, ગણપતીને દેવ;
આ સુખથી તેને પણ ગ્રહી, તે લોકની સેવ. ૧૬
કથા પવિત્ર સમર્પી કરાવી, કરે કવિજન કાવ્ય;
મોહનજન તે સ્નેહે બેઠો, જગજીવ મીરાંબાઈ. ૧૭

પદ ૧૯૪ મું—દેશી ૪૨ મી.

આરતી.

જય જય જગદીશ, જય જય જગદીશ;
મહારાજ તું મહાઈશ, હરતા સંકટ ઈશ. જય દેવ જય દેવ. ટેક.
કરણ પરમ પવિત્ર, પ્રભુ વિષ્ણુ પરમાત્મા;
ચરણ કમલેશ્વર શોભન, શોભન ધર્માત્મા. જય દેવ. ૧
તું સચરાચર સ્વામી, ભગવંત પ્રભુ નામી;
વિમલ મંગલ વિશ્રામી, ધન્ય અનેક ધામી. જય દેવ. ૨
વલ સાગર સુખ દાતા, સંકટહરી સદા;
અંતરજામી આધાર, પ્રભુજી પ્યારા. જય દેવ. ૩
ભરપૂર સુખ કારી, ધર્મ ધીરજ ધારી;
ભવે ભવપાર ઉતારી, અર્ચિત નર નારી. જય દેવ. ૪
જય જય જગમન રંજન, ભંજન ભવ ભ્રાંતિ;
સુરેશ પુષ્પે પ્રભુ, પ્રભુ તુજ પદ પ્રીતિ. જય દેવ. ૫
જય કોટિક જન તારેલ, ધારણ તું ધરણી;
પ્રભુ સંકટ જન તારણ, કહુ શી શી કરણી. જય દેવ. ૬
તુજ મહિમા પ્રભુ મોટો, ગુણ તારી કીર્તિ;
સુર નર મુનિવર જાણે, ભજો તારી ભક્તિ. જય દેવ. ૭
તું આદિત ઉપકારી, અકળ કળા તારી;
સેવક ભજે સંસારી, ધ્યાન ધરે ધારી. જય દેવ. ૮
તુજ પરમ પિતુ માતા, તું જગની ત્રાતા;
વિશ્વેશ્વર [illegible] જય દેવ. ૯

રહું તારા ગુણ રટવા, મહા સંકટ મટવા;
ઘણાં કુકર્મ ઘટવા, વિપત બધી વટવા. જય દેવ. ૧૦

હે હરિ હરકત હરજે, કરૂણા ઘણી કરજે;
અભય કરણ આદરજે, ઉર અરજી ધરજે. જય દેવ. ૧૧

તું ચૂરણ ચિત ચિંતા, ભૂધર ભગવંતા;
સર્વે સ્થળ વિલસંતા, ગંભીર ગુણવંતા. જય દેવ. ૧૨

કરવા અવિચળ કામે, હરિ કરૂણા કામે;
આરતી ઉત્તમ આમે, [1]રચી દલપતરામે. જય દેવ. ૧૩

---

[1] સંવત ૧૯૨૪ માં વેનચરિત્ર રચ્યું.

પુનર્વિવાહ વિષે એક મિત્રે પૂછેલા પ્રશ્નનો ઉત્તર.

દોહરા.

બાળ રંડ સ્ત્રી પુરૂષને, બાળે જ્યારે કામ;
સુનીતિનું જળ સીંચીને, વિવેકી લે વિશ્રામ. ૧

હોય નાતનો ખપ અને, પુનર્લગ્ન નહિ થાય;
તે કાંતો રતિ સુખ તજે, કે જ્ઞાતિને હાય. ૨

પેખીને સુખ પારકું, સમજુ ન કરે શોક;
કદી.જાહન ચોરે નહિ, થાકેલા શુચિ લોક ૩

કામાગ્નિ કબજે કરે, ઉત્તમ જન તો એજ;
પ્રાપ્ત થાય જો નીતિયે, ભોગ ભોગવે તેજ. ૪

સમજાવે એ પક્ષને, ઉપદેશક જન આમ;
તેજ સમાધાને રહે, દુનિયા દલપતરામ. ૫

वेनचरित्र प्रकरण समाप्त.

प्रकरण ७ मुं.

નામાંકિત જનોવિષે.

મુંબાઇના પારશીઓની ગરબી.

સન ૧૮૪૭ માં શ્રી બેંક ઓફ બોમ્બે [illegible] રેવેલી. "એ અરદેશર [illegible] વરસ [illegible]" એ રાગ.

[illegible] કહેલી, [illegible] પામ્યા [illegible] પારસી;
[illegible], મુંબઈના [illegible]
બહુ [illegible] મુંબઇ ના દર છે, [illegible]
[illegible] પારશીનાં બહુ નહિર છે, [illegible] કહેલી. ૧

તે પવિત્ર હિંદુસ્તાનનું, [illegible]
[illegible] કહેલી [illegible]. ૨

[illegible]
[illegible] કહેલી [illegible]. ૩

[illegible]
[illegible]. ૪

[illegible] હિંદુ ને [illegible]
[illegible] ૫

જેવા જન જુદી જાતોના, વળી નાની મોટી નાતોનાં
[illegible], સુણ સાહેલી પૂરણ જશ પામ્યા. ૬

નામાંકિત પારસીઓ તેમા, છે સદગુણીને સમરથ જેમાં;
[illegible], સુણ સાહેલી પૂરણ જશ પામ્યા. ૭

જે મુંબઇ શોભા પામેછે, વિખ્યાત થઇ બહુ ઠામેછે;
તે પારસીઓ [illegible], સુણ સાહેલી પૂરણ જશ પામ્યા. ૮

[illegible] દેશો દેશે, બહુ [illegible] આવે સહેજે;
તે [illegible], સુણ સાહેલી પૂરણ જશ પામ્યા. ૯

[illegible] ને [illegible], વળી જે [illegible];
પારસીઓ તેમા [illegible] છે, સુણ સાહેલી. ૧૦

[illegible] ધરમ [illegible], સરવે [illegible] ગુર [illegible];
[illegible] હુન્નર [illegible], સુ [illegible] સાહેલી. ૧૧

[illegible] કરવામાં, હરદીનાં [illegible] કરવામાં;
[illegible] ઘરવામાં, સુણ સાહેલી. ૧૨

બહુ [illegible] હિતકારીછે, સમજાનું [illegible] બહુ [illegible];
[illegible] ૧૩

... કુવા તળાવો કીધાછે, રસ્તા પુલ બાંધી દીધાછે;
...ી ધરમશાળા જશ લીધાછે, સુણ્ સાહેલી. ૧૪.
...ની કીધી વિદ્યાશાળા, વળી દવા ખાને દરોવાળા;
...વ પારસિયે ધરમાળા, સુણ્ સાહેલી. ૧૫.
... આગેવાન સભાવતમાં, વિદ્યાની સીન વીલાયતમાં;
...ધને ગુમરાન સહાયતમાં, સુણ્ સાહેલી. ૧૬.
...નિ કોઇએ કરી દેખાડેછે, આ કારજ ઘણ પમાડેછે;
...ો પારસિ પંથમ ઉપાડેછે, સુણ્ સાહેલી. ૧૭.
...ને કાંઇ જૂની કુરીતિછે, પણ એમાં દોષ અનીતિછે;
તે વરત તજે તજી પ્રીતિછે, સુણ્ સાહેલી. ૧૮.
સુધરાઇ કરવામાં તે સાર, ધરી ધીરજ બાંધે શુભ ધારા;
મહાભારત કામો કરનારા, સુણ્ સાહેલી. ૧૯.
એણે કાંઇ બખિયવા મદારીછે, રૂ-માંહિ ઉધારના ધારીછે;
તેના હીમતને બલહારીછે, સુણ્ સાહેલી. ૨૦.
બહુ લોક સુધરવા બેઠાછે, સુધરાઇના છાંટા પેઠાછે;
એ પારસિઓના એઠાછે, સુણ્ સાહેલી. ૨૧.
નારી જનનાં અજ્ઞાન નથી, નહિ રહેવાનાં બહુ વર્ષ ટકી;
તે પારસિઓના પુન્ય થકી, સુણ્ સાહેલી. ૨૨.
અબળા વિદ્યાની બેડી તૂટી, બહુ મુખ રહ્યાં આથે કુટી;
સુધરાઇની વિદ્યા થઇ પુરી, સુણ્ સાહેલી. ૨૩.
એ સાથ ઘણી રેહેરેહે, નાનાં મોટાં સુખ સો લેહેશે;
તે અંતરથી આશિષ દેશે, સુણ્ સાહેલી. ૨૪.
નારીનાં હિત હજાર થયાં, બહુ વેદેમઅને અજ્ઞાન ગયાં;
રવિ દેખી કમળ જેમ ખીલી રહ્યાં, સુણ્ સાહેલી. ૨૫.
એ કામ પ્રભુને પ્યારૂંછે, સાજનના દાખાં સારૂંછે;
નારીને સુખ દેનારૂંછે, સુણ્ સાહેલી. ૨૬.
આશ-બીસાંનની ઘણએછ, સુણો ખૂબ ખુશીખુશીથઇએ
છે; દિલમાંથી આશિષ દઇએછે, સુણ્ સાહેલી પુરણ ૨૭.
જશ પામ્યા કુંવરનાં પારસી

ગરબી.

ધન્ય ધન્ય તે મહાની ઉત્તમ મહાત્માને એ રાગ.

મન ભાવ એ ... ધન્ય જનમ ધરિયા;
જે ... એ દિન અવતરિયા.
જેણે કીધાં ... ધન્ય જનમ ધરિયા;
ન ... નિષ્ફળ નામ, એ દિન અવતરિયા.
જેણે ... ધન્ય જનમ ધરિયા;
જેણે ... એ દિન અવતરિયા.

જેણે પાળ્યાં માણસ પાંચ, ધન્ય જનમ ધરિયા;
જેણે લોભે લીધી લાંચ, એ દિન અવતરિયા. ૪
જેણે ધરી ધર્મની રીત, ધન્ય જનમ ધરિયા;
જેની પાપ ઉપર બહુ પ્રીત, એ દિન અવતરિયા. ૫
જેણે સૌને કીધાં સુખ, ધન્ય જનમ ધરિયા;
દુનિયાને દીધાં દુઃખ, એ દિન અવતરિયા. ૬
જેણે દીધો સદૈવ સુબોધ, ધન્ય જનમ ધરિયા;
જેણે કર્યો ગરિબપર ક્રોધ, એ દિન અવતરિયા. ૭
જેનાં વિધ વિધ થાય વખાણ, ધન્ય જનમ ધરિયા;
જેણે પરના લીધા પ્રાણ, એ દિન અવતરિયા. ૮
જેણે દયાથી દીધાં દાન, ધન્ય જનમ ધરિયા;
જે નિરધનને નાદાન, એ દિન અવતરિયા. ૯
જે પ્રભુતણા પ્રતિપાળ, ધન્ય જનમ ધરિયા;
જે ચોર થયા ચંડાળ, એ દિન અવતરિયા. ૧૦
તનથી સારા શેઠ, ધન્ય જનમ ધરિયા;
જેણે પાપે ભરિયાં પેટ, એ દિન અવતરિયા. ૧૧
જેની તન મન સારી ટેવ, ધન્ય જનમ ધરિયા;
ન જન્મ્યા દલપતનો દેવ, એ દિન અવતરિયા. ૧૨

સર. જમસેદજીનો રાસડો.

"એમ ભાઈ જૂનો ત્યારે અંબે આઈ પાર ઉતારો."
એ રાગનો.

અરે પ્રભુ આપ્યો એવો રે, જડે જમશેદજી જેવો. ટેક.
કાયા ધરી પરમારથ કાજે, કીધાં કરોડો કામ;
દેવ બરાબર આ દુનિયામાં, નિષ્કળ રાખ્યું નામ. અરે ૧
ઉમર બહાર નહિ એનો એવો, મોટો બાંધ્યો મોભ;
બર દરિયે કુવા ખમખાવ્યો. હવે થાય શાથી શોભ. અ.૨
ચોર ધનો ધરો વાટે ને ધાડ, હાર પછી હડતાળ;
હીમત હારીને હવ પોકારે, કોણ ખુદાં કોણ બાળ. અ.૩
સાજની દીઠ વરાપ ધરે જન, બાર ભવન ભવન;
નાશ વરે દર દીખનાખ્યા, પ્રસવ્યો લાખ્યું પવન. અ.૪
દેશના દાસીઓએ કાયા, દેશદનાં જખ્ક કાજ;
ર...રથવા પખ્ખાલીન ... અ. ૫
એવે સને જન ... આપે આંસુની ધાર;
રસ્તો ... તે આ શું કીધું, એમ કહે દુસ્તર અ. ૬
એના ... સાથે ... ભૂમિ ભવસાર;
... પાપ ... અ. ૭

દવાખાનામાં દરદથી દુઃખિયા, લોક રૂવે લાચાર;
નિશાળ માંહી નિશાળીયા રૂવે, યાદ કરી ઉપકાર; અ. ૮
પાંજરા પોળના પ્રાણી પોકારે, એનો ગયો આધાર;
સાહેબ લોકનો ગયો સનેહી, ડાહાપણનો દેનાર. અરે. ૯
કોણ ફિકર હવે લોકની કરશે, હરશે હરકત ત્રાસ;
અંતરનો અભિલાખ ઊચરશે, પરજા કેની પાસ. અ.૧૦
હિંદુસતાનનો હતો હિમાયતી, પામરનો પ્રતિપાળ;
નેક રાણી સરકારનો સુબો, ડાપણદાર દયાળ. અરે.૧૧
માનવી માતર જોજે જગતમાં, જૂદી જૂદી બધી જાત;
સાંભળતાં શોક સાગરમાં પડી, વારેવારે કહે વાત. અ.૧૨
ખાલી દિસે રતનાગર ખેતર, ઉજડ જેમ આ વાર;
ખરેખરો ખેડુ હતો તે ખોયો, ખરી ખાંતે ખેડનાર. અ.૧૩
સંવત ઓગણિસેં પંદરાનો, ચાલતાં ચૈતર માસ;
ક્યાંથી અભાગણી બારશ આવી, તેં ઉપજાવ્યો ત્રાસ; અ. ૧૪
વિજળિયે જઈ વાત પોહોચાડી, ઠેકોને ઠામો ઠામ;
સાંભળતાં થયાં સર્વે ઉદાસી, કોઈ કરે નહીં કામ. અ. ૧૫
ચોસઠસો વરસ ઉપર નવ પુરા, માંડીને ગણિયે માસ;
ભૂતળ આયુશ એટલું ભોગવી, વળતી લીધો સ્વર્ગવાસ. અ.૧૬
ધર્મધુરધર ધીરજ ધારી, પામ્યો પ્રભુનો પંથ;
જન્મ કથા કવિતાથી જેના, ગરૂવા બનશે ગ્રંથ. અરે. ૧૭
નારી નરો જેના નામને રોશે, પુરો સંભારીને પાડ;
જેને છાંયે જમસેદ ગયા હરી, ઝાઝાં રોશે ઝાડ. અ. ૧૮
ચાહન ચીન વિલાયતમાં જેણે, મેળવ્યું મોટું માન;
વિધવિધના ઉપકાર વખાણે, આખો દેશ ઈરાન. અ ૧૯
નાઈટનું ઉપનામ અપાયું, બીજું એ બારોનેટ;
જનનો હેતુ મહારાણીયેજાણીને, ભાવે કર્યો ચાંદભેટ. અ.૨૦
એશ તળાવ કુવા પુલ બાંધ્યા, પ્રાણીની હરવા પ્યાસ.
ફોગી રચાવી ધર્મશાળાઓ, કાંઇ ન રાખી કચાસ. અ.૨૧
સૂરત ને નવસારી પુનાના, સજ્જનો પૂરે સાખ;
રૂપૈયા પરઉપકારમાં આપ્યા, લેખે ત્રેવિશલાખ. અ.૨૨
મહાજનનો એનો મોવડી હતો, દેશ કિલ્લાનું કમાડ;
કલ્પતરૂ કળિકાળમાં કહિયે, લોક લડાવણ લાડ. અ.૨૩
મુંબઈ ઈલાકાનાં નસીબ મોટાં, હતી ન કશીયે હાણ[1];
દેવના ઘરને બળવે દગે લીધો, પ્રજાનો જીવનપ્રાણ. અ.૨૪

થયો નથી ને થનાર નથી નર, જગમાં જેની જોડ
સ્વારથને પરમારથનાં જેણે, કીધાં કામ કરોડ. અ. ૨
પારશિયો નીજ પરમ પુરૂષનાં, નામ લેશે જે હીંમ;
સ્નેહસહીત સદાય સંભારશે. નિર્મળ જેનું નામ. અ ૨
એ મહા પુરૂશને મળવાની મોટી, દેશમાં રહી ગઈ હા
ગણી ગણી ગુણ ગ્રંથમાં ગુંથીને, રાખત દલપતરામ. અ.૨

—❧—

ધનજી કામાની ગરબી.

"સાકુંસાકુંરે સુરત શેહેર, મુંબઈ અલબેલી"—એ રાગ

ધન્ય ધન્ય જે કીધાં કામ ધનજી કામાએ,
લાખો ઢંકાયા લોક જેના જામાએ. ટેક.
જેમ પ્રજાને પ્રેમે પોતે, પ્રભુ આપે અન પાનરે;
પણ ન કહેજે હું આપુંછું, દીધાં એમજ દાન. ધ. ૧
દરિદ્રતાથી દુખિયા દીઠા, જે લાજાળા લોકરે,
ખરચી છાની દેઈને ખાવા, સરવ સમાવ્યા શોક. ધ. ૨
નિત્ય નિત્ય તેડયા નાતીલાને, ઘણું માન દઈ ઘેરરે;
પરનાતીલાને પણ પાતે, પાળ્યા રૂડી પેર. ધનજી. ૩
સુધારવા સઘળા દેશીને, હઈડે ધારી હામરે;
ખરચ્યાં નાણાં ખૂબ ખરાં વળી, ન કર્યું જાહેરનામ. ધ. ૪
ખરચે છે શ્રીમંત ખરા તે, મેળવવાને માનરે;
પણ પ્રભુ પ્રીતે રૂડી રીતે, ખરચ્યું ધારી ધ્યાન. ધ. ૫
ગુણીજન પાસે ગ્રંથ રચાવ્યા, આપ્યા ગુપત ઈનામરે;
જેથી જનના વેંમ વિનાસે, સમજે તત્વ તમામ. ધ. ૬
ધન્ય ધન્ય તેનાં માત પિતાને, ધન્ય એનો અવતારરે;
જેના કુળમાં જનમ ધરીને, કોડ કર્યા ઉપકાર. ધન.૭
જનમ્યો તારીખ નવ જુન માસે, અઢારસે અગિયારરે;
શરીર તજ્યું સન ઓગણસાઠે, તેવીસમી જુન ત્યારે. ધ. ૮
મુંદરો જનને સુધારવાને, જણાવવા બલી બાતરે;
ખાંતે નાણાં ખૂબ ખરચવા, રાખી રૂચિ દિનરાત. ધ.૯
સને અઢારે છત્રીસામાં, હિમત ધરી હજારરે;
ચતુરપણાથી ચીન ચડીને, વિવિધ કર્યા વેપાર. ધ. ૧૦
દાન ઘણું પરમારથ કીધાં, પ્રભુપર ધારી પ્રીતરે;
સ્નેહ સહિત જન સૌ સંભારે, રાખી એવી રીત. ધ.૧૧
જુગજુગમાં અવિચળ જશ રેહેજો, નિશ્ચળ રેહેજો નામરે;
અંતરમાંથી આશિષ આપે, દિન દિન દલપતરામ. ધ.૧૨

—

[1] સને ૧૮૫૭ના બળવાથી સારા નશીબે મુંબાઈ ઈલાકામાં કાંઈ નુકસાન થયું નહોતું.

ગરબો.—મુંબાઈના દરદનો.

"ભારૂં ભાગ્યું દેવ તમારૂં ભાળ્યા જો."—એ રાગ.

દરદની અરજી ઈશ્વર સાંભળે જો.
તે ન ગુણે તો કાયે દુરે દુઃખ જો.
મુંબઈમાં આમદ એવી બેઠા હતી જો;
પણ તે સામા કોણ આવ્યા પૂત જો. દરદ. ૧
સાહેબ મોહન ધરે મનો તે ચીરવા જો,
એવા વેશ ભાવે ગોકુળમઝાર જો,
એક બને સાહેબે પગારે ન આપીઓ જો;
વહી ગયા હતો મહિના ચાર જો. દરદ. ૨
ભાએ ધન તો સાહેબ ઠરે ભાવ્યા જો;
એનો નહિ સુજે એકે ઉપાય જો;
ઘેર કરે ખરચી પણ હતો ઘણો જો;
પુરણ સિદ્ધિરચીને શું થાય જો. દરદ. ૩
ક્રોધ કરીને કેટલા લાગી કામની જો;
જો ત્યારી નોકરીનું ફરી આમજો;
સાહેબને ઘેર છોડ જવાનું ચીતરા જો;
માંડીને દીપચંદી નાચું આમજો. દરદ. ૪
કર જોડી દરદએ તે અરજ કરું જો;
વંદન કરો કહું છું નથી કરતો વાદ જો;
હવે નહિ ભજું હું સાહેબ ચીતરા જો;
ફરી કહું છું જે હું મંડાશ ફરીયાદ જો. દરદ. ૫
મિસને મેનસન[1] ગોરી લખી મોકલી જો;
કીધો તેનું એક વિચારણીય કેસ જો;
કેટલા છે નગરના ઠરે ગરબડીને જો;
ભારી એવો ભાઈ એવે આતો ભેદ જો. દરદ. ૬
મિસને મોટા કલેક્ટર તરફ લખ્યું જો,
કહું ને ભાવે કાર્યવાહ કેરંવ જો;
એણે પણ દીનાનાથ વિના એવું કર્યું જો;
બહુ દરદ ભરીખાને ભાવ જો. દરદ. ૭
સખત મજૂરી સાથે કેને રેવતા જો
કેવું દુખ તનને [illegible] રાતદીન જો
ઉઠી ચારે ભાગે [illegible] જો.
રંક ભણે પણ રહી [illegible] ગીત જો. દરદ. ૮
ભણ્યું ભણ્યું આગળ વાત કરે ભાવ લાવે જો;

રહું છે મહારાણીજીનું રાજ જો:
પણ ઉન્નત જેવા છે તે તો ઉપરી જો;
એ આવો અન્યાય કરે છે આજ જો. દરદ. ૯
સાગ જનને પણ સંકટ આ શહેરમાં જો;
દરદ ત્વરે ઘોક હળવો હાલ જો;
મારે મેહનત કોઈ કરે પરમારથી જો;
ચોરથી તે તૂટે નરસી ચાલ જો. દરદ. ૧૦
વાત ગુપ્ત સરવે જન જાણે વેગળા જો;
ચોને દર કેળુ ખાવે હેતે હાથ જો;
દામારે ઉંછેરે ન્યાય સિંહને જો;
ચતુર પ્રભુ આપે સાહેબ સાથ જો. દરદ. ૧૧
આસોશીએશનના આગળ રહ્યા જો;
કોઈએ પણ એ વાત ધરી નહીં કાન જો;
એ તો થાકે તેની આમજ આપશે જો;
વગની એવું કોઈ બોલ્યો ગુજરાત જો. દરદ. ૧૨
પૈસાવાળાને પાપે પૂછ મને જો;
કાતર ગજરાજ તું હીણકમાઉ જો;
દયા કરીને ટેકે દુખડાં દીનનાં જો;
ખાસેછે એવો તો ચાકર બાપ જો. દરદ. ૧૩
ધર્મ દવાખાનાં જેવું ધામ રચ્યાં જો;
પુરણ રાખી પરમારથમાં પ્રીતજો;
આપેછે ઓસડ ગોટીથી આપની જો;
નિરધન જનને ઘેર જઈને નિત જો. દરદ. ૧૪
દરદી જન આવે દેશાવર દૂરથી જો;
રહે નહીં રણમાં તેને મહા રોગ જો;
તનની ને મનની જેથી પીડ ટળે જો;
એવો છે જેનો અકસીર ઉદ્યોમ જો. દરદ. ૧૫
આ અવસર પરદુઃખભંજન તો એજ છે જો;
કષ્ટ સહે પોતે પરસંકટ કાજ જો;
સ્નેહીનું દુઃખ જોઈ સાંખી શકતો નથી જો;
જે છે જગમાં પરમકૃપાનું જહાજ જો. દરદ. ૧૬
સાંભળીને ગુણ જશ દરદ દોડ્યો ગયો જો;
પ્રેમસહિત તે પરદુઃખભંજન પાસ જો;
વિધવિધનાં વિનતની વરણવી વારતા જો;
રૂદન કર્યું રગો નાખીને નિશ્વાસ જો. દરદ. ૧૭
રે પ્રભુ હું મારા દુઃખને રોતો નથી જો;
પણ આ પેરે સર્વ ખેલ પીડત જો;
એમ પડે જેને ભૂપે તે ઓળખે જો;

---

૧ સાહેબનું નામ તે વખતે એ મુંબાઈની પોલીસનો સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ હતો.

એ દુખથી અંતર મારૂં અકળાય જો. દરજી.૧૮.
ચાહન ધોળે દહાડે ચોરી થાય છે જો;
એવું છે પોલીસનું પણ અંધેર જો;
ચોર અને ચોકીવાળા છે ભાગીઆ જો;
પ્રજા ઘણી પીડા પામે એ પેર જો. દરજી. ૧૯
બહુ જુલમ ચાલે છે તાલમબાજનો જો;
લૂટે કૂટે ને વળી મારે માર જો;
સાહેદી જુઠી પુરે સરકારમાં જો;
જાહેર લોકો રમે ઘણા જુગારજો. દરજી. ૨૦
ફરિયાદી કરીને પણ કોઈ ફાવે નહીં જો;
જે સાચો જન તે પણ માર્યો જાય જો;
અપેરી નગરી જેવો ઈનસાફ છે જો;
એનો કરવો કાંઈક હવે ઉપાયજો. દરજી. ૨૧
પોકાર્યો એ રીતે પામર પ્રાણિયો જો;
ભાઉના દિલમાં વસ્યા પછી ભગવાન જો;
સારા શબ્દ કહી કહીને શીતળ કર્યો જો;
દુખ હરવાનું દીધું વચન-દાન જો. દરજી. ૨૨
પ્રેમ સહિત પરદુખભંજન ભાઉ ભણે જો;
ત્રાસ તજી તું ધીરજ મનમાં ધાર જો;
શ્રીહરિની કરૂણાથી સહુ સારૂં થશે જો;
એક હવે કોરટમાં અરજ ઉચારજો. દરજી. ૨૩
નહું લે ને ખાવું ખા ભાવું ભરી જો;
રદિયામાં તું રંચ ફિકર નહિ રાખ જો;
દેશમાં હીમત ઝાઝી ધરજો હવે જો;
ખંડિત નહીં ખંડિતપણે બોલો ભાખજો. દરજી. ૨૪
કોરટમાં કાગળ અરજીનો આપીયો જો;
તે સાહેબ તરફે થે તજવીજ જો;
ખપમાં ચરચા ચાલી ચારે દિશે જો;
ચાવડામાં ભાઉએ પડ્યું ભગવાન જો. દરજી. ૨૫
ન્યાયીન કોરટમાં સાહેબ બે બેસીયા જો;
સિર બહિત વર વિલિયમ વારટી એક જો;
વર અરેસ્ત ભડકંત જોઈને જનો સહુ જો;
ખુની બડાઈ વસ્યો જેનો વિવેક જો. દરજી. ૨૬
ફરી બહુ નેકનામ કારટીકો કારનું જો;
માજિસ્ટ્રેટ વિલિઅમ હફરડ એક જો;
ભાખ્યાં બહુ જાતનું કહ્યાં ભણાં ભણ્યાં જો;
બન્યું ખરૂં પણ હામ થયે નહિ હેઠજો. દરજી. ૨૭
કાઢ્ઝે પણ બે માજિસ્ટ્રેટ કમના જો;
વિવેકવંતો નામે જે વેરદાફ જો;
રીડ બીજો ને વકીલ વળી ડાલસ થયો જો;
શી રીતે ઉલટો ઉપજે ઇનસાફજો. દરજી.
કોરટમાં તે કજીયો જોવા કારણે જો;
ભારે ભારે જનની ભીડ ભરાય જો;
સાહેબ લોકો ને સાહુકારો શહેરના જો;
જયે જયે થે જન બહુ જોવા જાય જો. દરજી.
સાફ થયો ઈનસાફ રૂડી સરકારમાં જો;
કીધો તો એકવિશ દિન જેને કેદજો;
એક અને પૂરા રૂપૈયા પાંચસે જો;
ખાસો દંડ ભર્યો પામીને ખેદ જો. દરજી.
નોખું ખરચ હજારો નાણાંનું થયું જો;
ધારી વળી નાલાયક ન્યાયાધીશ જો;
એ હોદો વિલિયમ ફાફરડને આપિયો જો;
દયા ઘણી જેના દિલમાં દિનનીશ જો. દરજી.
બેનસની બદલી કાલી ફારજેટને જો;
પોલીસમાંથી કાઢ્યું જેણે પાપ જો;
પકડ્યા છાના ચોરોને પણ પલકમાં જો;
સુરત ધરી જેમ સમળા પકડે સાપજો. દરજી. ૩
અઢારસો ઉપર પંચાશન સન સમે જો;
પચીસમી તારીખ જુન માસ પ્રમાણ જો;
કોરટમાં ને દિવસે કજીયો ચુકિયો જો;
જેનું પરસું જગત બધામાં જાણ જો. દરજી. ૩
અમલતણા અધિપતિઓ એવા અંતરે જો;
પછી ન પીડે કોઈ નરિબના પ્રાણ જો;
ભલો ભલો એમ ભાખે લોકો ભાઉને જો;
ઘાટે ઘાટે વિધવિધ કરે વખાણ જો. દરજી.
ધન ધન દિલદરિયા દાજીના દીકરા જો;
જુગમાં જાગ્યો અદભૂત કીર્તિ કમાઈજો;
સ્વદેશીને તું સમજે છે સૌની સગાઈજો;
ભલે ભલે તુજને સહુ લોકો ભાઉજો. દરજી.
ગુજરના માણસનું દુખ મોટું ગયું જો;
સર્વે પ્રકારે ટાળ્યો જુલમી રોગ જો;
એ ઉપકાર અપાર કર્યો તેં આ મને જો;
લાખ પરે પણ ને નહિ ભૂલે લોક જો.દરજી.
ભલું થજો દિલદાર દયાળુ ભાઉનું જો;
જનમાં એને જશ દેજો જગદીશ જો;
એવાં કામ અનેક કરે આ લોકમાં જો;
આપેજો દોલત એવી આશીશ જો. દરજી. ૩૭.

ઉપજાતિ વૃત્ત.

હું દેખનો ઇશ્વર દત્ત આંખે,
તે આંખથી જોઇ શક્યો ન ઝાંખે;
હવે વિલોકું ક્ષિતિ ભાગ ક્ષેત્રે,
તે ભાઉ દાજી નરદત્ત નેત્રે. ૩૮

મુંબઈના શેઠ નાના શંકર વિષે ગરબી.

રૂસફરે સુરત શેહેર મુંબઇ અથઔરી. એ રાગ.
નાનો[1] શંકરનો સુત, પદ મોટું પામ્યો;
મહિમા જેનો મજબૂત, જગ મધ્યે જામ્યો. ટેક.
શુભ કારજમાં સહુ સંભારે, નિર્મળ જેનું નામરે;
મોટાં કારજ જેની મદદથી, પામે શુભ પરિણામ; પ. ૧
યુરોપીઅને ગણતાં હિંદુમાં, કહેવાયા બહુ કેડરે;
શંકર સુત નહાનાના સરખો, જોતાં નજરે જોડ; પદ. ૨
દેશની વૃદ્ધિ કરવામાં, જેના વિશદ વિચારરે;
એ નરના ઉપકાર થકી અતિ, સુખ પામે સંસાર; પદ. ૩
સિદ્ધિ ને બુદ્ધિ બે સાથે હાજર જેને હોયરે;
લાભ લક્ષ પણ સાથે લાગ્યા, જેની આગળ જોય. પદ. ૪
રિદ્ધી ને વૃદ્ધિ પણ રહે છે, પ્રીતે જેની પાસરે;
જેના ઉપર રીઝે તેની, આશા પૂરે આશ; પદ. ૫
ભવભંજન જે જન મન રંજન, ભજે નિરંજન નિત્યરે;
સુંદર વરણુ સુરલિંક શોભે, પરમારથમાં પ્રીત પદ ૬
ધન્ય પિતા માતા ધન્ય તેની, ધન્ય એનો ભરતા રે;
વિઘન નિવારણ કુળતાં તારણ, નોધારાં આધાર, પદ. ૭
ભાગ્યવતી જેની માત ભવાની, શંકર જેનો તાતરે;
ભવાનીશંકરને ભજનારો, વિશ્વ વિષે વિખ્યાત. પદ. ૮
કુંવરપદે પણ શુભ કરમાઓ, પુજે પિતાના પાવરે;
જન સુખદાયક ઉપમા લાયક, રૂડો વિનાયકરાવ; પદ. ૯
મહામુંબાપુરીમાં એ મહાલે, દિલ દરિયો દાતારરે;
મોટામાં તે મુખ્ય ગણાયો, જાણે ગુણ ભંડાર; પદ. ૧૦
કંઇક વસ હિંદુ કળિજુગમાં, પોઢી રહેલા પેખરે;
શંકર સુત આ સમે જાગતો, એમ લખીયા લેખ; પદ. ૧૧
સહુ રાજન સહુ રાંક વખાણે, જાણે દેશો દેશરે;
યથાંવખાણુ લિખ્યા નમાંગતી, વધી એ શતવિશેષ; પદ. ૧૨
શંકર સુત તમે જુગ જુગ જીવો, કોડ કરો શુભ કામરે;
અંતરમાંથી આશીષ આપે, દિન દિન દલપતરામ; પદ. ૧૩

રાવ સાહેબ મહીપતરામ રૂપરામ વિષે.

"સન ૧૮૬૦ માં તેઓ વિલાયત ગયા ત્યારે મી૦ હોપ સાહેબની ફરમાસથી તેમના વિલાયત જવા વિષે મેં નિબંધ રચ્યો હતો, તથા મારા મનની ઉલટથી નીચે લખેલી કવિતા એ.પ્રેસના બુદ્ધિપ્રકાશમાં છાપી હતી."

---

[1] મુંબાઇના હિંદુઓમાં ધનવાન, આબરૂદાર, અને બુદ્ધિવંત આગેવાન નાના નામે નગરશેઠ હતા તેના બાપનું નામ શંકર શેઠ અને માનું નામ ભવાની બાઇ, અને દીકરાનું નામ વિનાયકરાવ હતું નાનાશેઠે એક મહાદેવનું દેવળ બંધાવ્યું છે, તે દેવનું નામ ભવાનીશંકર રાખ્યું છે. તે દેવળની વરસગાંઠનો દિવસ વરસો વરસ મેળો ભરીને આબરૂદાર હિંદુઓની મિજલસ ભરીને ઘણી આનંદ ઉછાહ કરતા હતા. તે મિજલસમાં સન ૧૮૫૪ માં મને તેમણે બોલાવ્યો હતો; ત્યારે આ ગરબી રચીને હું લઇ ગયો હતો. તે સભાના સભાસદમાં તેમણે મને કહ્યું કે અહીં ગુજરાતી સમજનાર ઘણા જણ નથી, પણ દેવપદની કવિતા કરી લાવ્યા હોતો બોલો; ત્યારે મેં કહ્યું કે હું તો ગણપતિની ગરબી રચી લાવ્યો છું. એમ કહીને આ ગરબી સંભળાવી, અને તેનો અર્થ કરી સમજાવ્યો જે; મહાદેવના બે પુત્ર છે; તેમાં મોટાનું નામ કાર્તિકસ્વામી અને નાનાનું નામ ગણપતિ છે; તે ગણપતિ બધા દેવોમાં મોટી પદવી પામ્યા છે; સિદ્ધિ અને બુદ્ધિ એ બે તેની સ્ત્રીઓ છે, અને રિદ્ધિ, તથા વૃદ્ધિ એ બે દાસીઓ છે, લક્ષ અને લાભ એ બે પુત્ર છે, અને જેના શરીરનો રંગ સુરલિંક એટલે સારા રંગનો અથવા સોનાના રંગના જેવો છે, આ નામોનો બીજો અર્થ નાનાશેઠ વિષે લગાડતાં ઘણું એટલે જાન અને સુરલિંક એટલે સોની છે; તે દક્ષિણી સોની હતા ગણપતિનું બીજું નામ વિનાયક છે, અને તે નહાના નાના. એટલે નાની શક્તિ, જે ઘણું લાયક છે, તેના રહે છે, અને બીજા અર્થમાં મહામુંબાપુરી એટલે મુંબઇ શહેર, એ કવિતાના બે અર્થ એમ કરીને નાનાશેઠ ઘણા ખુશ થયા હતા.

દોહરા.

નાગર સાગર મારગે, મહા મુસાફરી કામ;
તેમાં હિંમત તેં ધરી, રાખી મહીપતરામ. ૧
ગણી ગવાશે ગીતના, ગુણ તુજ ગામો ગામ
રાજેશ્રીની રીત તેં, રાખી મહીપતરામ. ૨
કથણીથી તો સૌ કથે, કરવું દુષ્કર કામ;
કથા અચળ આ કાળ તેં, રાખી મહીપતરામ. ૩
બુદ્ધીહીણા બહુ બકયા, હાલા હાલો હામ;
દિલમાં તેં નહિ દિલગીરી, રાખી મહીપતરામ. ૪
સારામાં સારો થશે, પણ એનો પરિણામ;
દોલત તેં આ દેશની, રાખી મહીપતરામ. ૫
વિલાયતી વ્યાપારથી, દોઢા મળશે દામ;
લાજ હજાર બજારની, રાખી મહીપતરામ. ૬
જશ મળશે આ જગતમાં, નિશ્ચળ રહેશે નામ;
વખાણવાની વાત તેં, રાખી મહીપતરામ. ૭
અંતર આશીષ આપશે, તુજને લોક તમામ;
આબાદી આ દેશની, રાખી મહીપતરામ. ૮
સુખા કરશે સૌ તને, સ્નેહ સહિત સલામ;
શોભા હીંદુ સર્વની, રાખી મહીપતરામ. ૯
કરવા નીકળ્યો કોડથી, આ અવસરમાં આમ;
પકડી વાત પ્રમાણ તે, રાખી મહીપતરામ. ૧૦
નાગર નર હારે નહીં, હારે હોય હજામ;
કહેવત તેં સાચી કરી, રાખી મહીપતરામ. ૧૧
હરકતમાં બરકત હશે, વળતી થશે વિરામ;
એવી આશા અંતરે, રાખી મહીપતરામ. ૧૨
ભણ્યો ગણ્યો તે તું ભલે, ભલે જણ્યો જણનારી;
હિંદુનો શત્રુ હણ્યો, દુષ્ટચાલ દુઃખ કારી. ૧૩
બકે છેક તે છો બકે, તુચ્છ અકલની ટેવ;
જતાં હશે તેમજ જશે, નીર નેવનાં નેવ. ૧૪
સમાધાન સઘળું થશે, નહી થશે નિરાંત;
વાતો થાશે વાચવા, દેવાશે દ્રષ્ટાંત. ૧૫

કવિત.

વિચરી વિલાયતમાં લાયક વિલોક્યા લોક,
વિલોક્યાં વિશાળ સમૃદ્ધિવાળાં વળી ગામને;
મેળવ્યું વિશેષ જ્ઞાન મેળવ્યું વિશેષ માન,
મેળવ્યું વિશેષ દેશ હિતકારી કામને.
જાણીતો નહતો પંથ, જોઇને જાણીતો થયો,
જાણીતો થઇને કીધા જાણીતા તમામને;
મોટું એણે કીધું કામ માટે દેશે મોટું માન.
મોટા મોટા મહીપતિ મહીપતરામને.
સંભારી સંભારી ભારી ભારી શુભકારી કામ,
સંભારી સંભારી થૈ આભારી એવના નામને
વખાણી વખાણી હર્ખે આણી રાય રાણી સુ
વદશે સુવાણી શાણી જાણી એની હામને.
પરઉપકારી કામ કારી કષ્ટ નષ્ટકારી,
કહી, નરનારી ધારી ધારી જોશે ધામને;
મોટું એણે કીધું કામ માટે દેશે મોટું મા
મોટા મોટા મહાપતિ મહીપતરામને.

"ઓ નળ આવ્યોરે" એ રાગ.

મુખે બોલીઆ મહીપતરામ, સુણો હોય શા
તમે બોલ્યા તે સત્ય તમામ, સુણો હોય શા
માટે કરવા સ્વદેશ કલ્યાણ, સુણો હોય શા
પ્રીતે અરપું હું તન ધન પ્રાણ, સુણો હોય શા
મારા હૈયામાં છે ઘણી હામ, સુણો હોય શા
કરૂં દેશ હિતે કાંઈ કામ, સુણો હોય શા
જુદ્ધમાં દેશ અર્થે હું જાઉં, સુણો હોય શા
ટુકડે ટુકડા નહા થાઉં, સુણો હોય શા
રીતે જો મુજ દેશ બચાવ, સુણો હોય શા
શુળીએ ચડું સાચે ભાવ, સુણો હોય શા
દેશઅર્થે પડે મારો દેહ, સુણો હોય શા
જાણું જન્મ સફળ ગયો એહ, સુણો હોય શા
જનમ્યો તે જરૂર મરેજ, સુણો હોય શા
દેશ અર્થે મરે ભલો એજ, સુણો હોય શા
દેશ માટે મુઆ કોઈ ઠામ, સુણો હોય શા
તેના નિશ્ચળ રહી ગયા નામ, સુણો હોય શા
ધન્ય ધન્ય તેના માત તાત, સુણો હોય શા
સ્નેહે સંભારે સૌ જનજાત, સુણો હોય શા
દિલે દેશની દાઝ ન હોય, સુણો હોય શા
કહે તેને મરદ નહિ કોય, સુણો હોય શા
લોક દેશના જ્યારે લુટાય, સુણો હોય શા
ઘર ખૂણે જે જઈને ઘલાય, સુણો હોય શા
એના જીવતરમાં પડી આગ, સુણો હોય શા
અતિ ભાખુંછું એનાં અભાગ્ય, સુણો હોય શા

જેણે દેહ ધરી દેશમાંઈ, સુણો હોય સાહ્યારે;
દેશ કાજે કર્યું નહિ કાંઈ, સુણો હોય સાહ્યારે.
જન્મ્યો હોત પથ્થર જાત, સુણો હોય સાહ્યારે;
ઇમારત માંહી ઉપગે ન ઘાત, સુણો હોય સાહ્યારે. ૭
દેશ અર્થે હું આતુર થઉં, સુણો હોય સાહ્યારે;
આજ જ્યાં મોકલો ત્યાં જઉં, સુણો હોય સાહ્યારે.
આવી પડશે જો પીડા અપાર, સુણો હોય સાહ્યારે;
સ્વદેશાર્થે સહન કરનાર, સુણો હોય સાહ્યારે. ૮
પેખું ઇંગ્લંડ પ્રાંત સહિત, સુણો હોય સાહ્યારે;
નાખેલ સૂત્રની જોઉં રીત, સુણો હોય સાહ્યારે.
અને મેળવું એ વિષે જ્ઞાન, સુણો હોય સાહ્યારે;
રૂડી રીતથી રાખીને ધ્યાન, સુણો હોય સાહ્યારે. ૯
પછી આવીને આ દેશ માંહી, સુણો હોય સાહ્યારે;
એવી રીત સ્થાપું હું આંહી, સુણો હોય સાહ્યારે.
કરૂં તે પર્યે જ્યાં પરદેશ, સુણો હોય સાહ્યારે;
હોંશી હિંદુને નો થશે સદેશ, સુણો હોય સાહ્યારે.૧૦
એક્લો તડકે તપ્યો જેમ હોય, સુણો હોય સાહ્યારે;
આશ જળ ઉન્હે જ શરાબોય, સુણો હોય સાહ્યારે.
પહેલાં ઘણી પીડા પમાય, સુણો હોય સાહ્યારે;
એક એક પછી ઓછી થાય, સુણો હોય સાહ્યારે.૧૧
એમ મુલક ફરીય મોઝાર, સુણો હોય સાહ્યારે;
જાશે હિંદુ સુખે જે જ ઠાર, સુણો હોય સાહ્યારે.
પણ પ્રિય જનને હું પુછીશ, સુણો હોય સાહ્યારે;
પછી આપને જાણી કહીશ, સુણો હોય સાહ્યારે.૧૨

બેડો બાઈ બુડતો તારોરે. એ રાગ.

મોટાં કામ મહીપતરામેરે, કર્યાં હરીને બહુ હામે એ ટેક
જાણીતા સુરત શેહેરમા જન્મ્યો, રાખના નિશ્ચગ નામ.
નાગર વડનગરા તણી નાતે, તાત તેનો રૂપરામ. મો. ૧
જાણપણે ગુજરાતી જાણ્યો, કર્યો ઇંગ્રેજીનો અભ્યાસ.
પરહેજ ગ્ગર સભાનો પ્રમુખ થઇ,પત્ર રન્યુ પ્રતિમાસ મો ૨
કૉલેજમાં વળી અભ્યાસ કરવા, મુંબાઇમાં કર્યો વાસ,
આંચલિધાનું પત્ર પ્રગટ કર્યું. ત્યાં પણ લક્ષપ્રકાશ. મો ૩
સારી હિંદુની બુદ્ધિવર્ધક સભા, એનો થયો આગેવાન;
ભાષણ તેમાં ભલાં ભલાં ભાખી,દેનો બહુ જ્ઞાનદાન મો.૪
સાહેબ હોપે નિશાળોને માટે, પુસ્તક રચવાં સ્થાપ:
તે કામમાં પણ મહીપતરામે, કીધી મદદ નેહ કાજ.મો.૫
વિદ્યાઅભ્યાસ વિલાયતમાં, કેમ ચાલે તે જોવાને રીત;
કીધો પ્રવાસ વિલાયતમાં, નિજ દેશનું કરવાને હિત. મો.૬
સંકટ સાંખ્યાં સ્વદેશને અર્થે, ધીરજ ધારી અપાર;
વરસ હજાર જતાં નહિ વિસરે,એવો એનો ઉપકાર.મો.૭
ટ્રેનીંગ કૉલેજનું કામ કીધું, પુસ્તક રચિયાં પવિત્ર;
સર્વેનું સારૂં સદા ઇચ્છનારો, માણસ માત્રનો મિત્ર મો.૮
સાસારૂંડી ગુજરાતી ભાષાની, તેનો કીધો કારભાર;
વરસ થોડામાં વિશેષ વધાર્યો, તેનો બધો બંધાર. મો. ૯
પુસ્તકશાળાઓ કન્યાશાળાઓ, એવી શાળાઓ અનેક;
કામ સુધારા તણાં તે કરતો, હાથમાં લઇને હરેક.મો.૧૦
જાહેર તણી સુધરાઇ ખાતામાં, એ ગણાયો આગેવાન;
સાહેબ લોક સલાહ પુછે, બહુ જાણીને બુદ્ધિમાન મો.૧૧
સોહ સહિત વળી જેણે થાપ્યો, પ્રારથનાનો સમાજ;
હું ગણીને કેટલાંક ગણાવું, એવાં એવાં શુભ આજ.મો.૧૨
ઇસવી અઢારસેં એંશીમાં, તારીખ ત્રીશ મે માસ;
એ ગણ સાઠ વરસ નવ થાતાં,તે પહોંચ્યોપ્રભુપાસ.મો.૧૩
થઈ ગયાં કંઇક ને થાશે ઘણા,પણ નહીં થાય મહીપતરામ;
તેણે કર્યાં એવી રીતેથી કરશે,કોણ એવાં ભલાં કામ!મો ૧૪
એ પ્રભુ સૌ થશે ઉત્તમ અપજે કરવાને એવે કામ;
આ દુનિયામાંથીએનાજવાથી,દિલગીરદલપતરામ.મો.૧૫

—⁂—

મુંબાઈના સર. નાઇટ. મંગળદાસ નથુભાઇ વિષે.

"વિલાયતમાં વિશેષ અભ્યાસ કરવા સારૂ કોઈ હિંદુ જાય તેને ત્યાં ત્રણ વરસ સુધી દરસાલ રૂ ૮૦૦) ખરચીના મળે, તે સારૂ રૂ ૨૦૦૦૦) શેઠે સરકારમાં મૂક્યા, તે વિષે સન ૧૮૬૨ ના એપ્રિલના બુદ્ધિપ્રકાશમાં છાપેલી કવિતા."

દોહરા.

મંગળ કરવા મનુષ્યનું, ઇચ્છે મંગળદાસ;
તેનું મહામંગળ થવા, ઇશ્વર પૂરે આશ. ૧
નિરૂ રાખ્યું નિજ નામનું, કીધું મંગળ કામ;
ધન્ય તેના માત પિતા, ધાર્યું મંગળ નામ. ૨
જશ તારો આ જગતમા, પૂરણ થયો પ્રકાશ;
કામ અધિક જે તે કર્યું, મંગળ મંગળદાસ. ૩
અઢળખ મોટી આ સમે. નિશ્ચે થાશે નાશ;
તે પુણ્યથી તારૂં થશે, મંગળ મંગળદાસ. ૪
સેવાફૂલ ભક્તિ કરી. ધર્યું ખાયઉં ઘાસ;

આતો કામ અનલનું, મંગળ મંગળદાસ. ૫
દગા મારા કામમાં, કશી નહિ રહી કચાશ;
જગકર્તા તારું કરે, મંગળ મંગળદાસ. ૬
ગુણ ભાગ્યથી જ્ઞાનનો, અધિક થશે ઉજાસ;
તેથી થશે તમામનું, મંગળ મંગળદાસ. ૭
ઘણા દિવસથી આ ધણી, હતી અમારી આશ;
તેનો તેં પૂરી કરી, મંગળ મંગળદાસ. ૮
અનજને મોંઘા અરે, પૈસા તારી પાસ;
તેથી મોટું તેં કર્યું, મંગળ મંગળદાસ. ૯
[illegible] જોઈને, ભલો થશે અવકાશ;
[illegible] દેખવું, મંગળ મંગળદાસ. ૧૦
તે [illegible], ઉપર ઘણી નર ભામ;
[illegible] તેં કર્યું, મંગળ મંગળદાસ. ૧૧
[illegible] થશે, દિલ છે વિશ્વાસ;
[illegible] છે, મંગળ મંગળદાસ. ૧૨
[illegible] કરે, અજ્ઞાની ઉપહાસ;
[illegible] થશે, મંગળ મંગળદાસ. ૧૩
દિન [illegible] કરે, [illegible] સુખવાસ;
[illegible] મંગળ મંગળદાસ. ૧૪

નગર શેઠ પ્રેમાભાઈ વિષે.

"[illegible] તા. ૨૧ મી ડિસેમ્બર સને ૧૮૦૩ [illegible]"

દોહરો.

[illegible] ૧
[illegible] ૨
[illegible] ૩

પૂરણ શોભા પેખતાં, પૂરું ઉપજશે પ્રેમ;
પ્રેમ પોળ સુપ્રસિદ્ધ થશે, અર્થ સહિત પણ એમ.
અમરેલી અર્થ સહિત થયું, નિશ્ચય અમૃત નામ;
તેમજ પ્રેમાભાઈ પર, પામે પ્રેમ તમામ.
જન સઘળાનું જાણિને, કર્યું સ્નેહનું કામ;
તે માટે રસ્તાતણું, જાણિને રાખ્યું નામ.
દીસે પશ્ચિમ દેશમાં, પ્રસિદ્ધ પ્રેમાભાઈ;
તે માટે તે પોળ પણ, તેને નામ ગણાઈ.
વળી જેણે આ ગામમાં, આપી સસ્તું અન્ન;
ગરીબ જે આ ગામના, ઉગાર્યા બહુ જન.
સરકારે મંજૂરી એજ ગણ્યો આધાર;
કૌંસિલનો મેમ્બર કર્યો, આપી કીર્તિ અપાર.

ચંદ્રાવળા છંદ.

હેમાભાઈ સુત પ્રેમાભાઈની પ્રસરી કીર્તિ અપાર;
કૌંસિલનો અધિકારી કીધો, સરસ ગણી સરકાર.
સરસ ગણી સરકારે થાપ્યો, એ મોટો અધિકારજ આ[illegible]
નગરશેઠ કુળ ચાલ વગાડની, હેમાભાઈ સુત પ્રેમાભાઈની [illegible]
જગતશેઠને કુળ નથી જાણ્યો, કહો આવો અધિ[illegible]
જે સાચ ધારા કરી આપે, કરે તેમ સરકાર;
કરે તેમ સરકાર સુખકમાં, હદ પરમાણે [illegible]
તેમન એ અધિકારજ આપ્યો, જગતશેઠને કુળ નથી જાણ્યો
નાઈટહુડ પદ પામ્યા, પાદશાહની પાસ;
પણ આવો અધિકાર મળ્યાની, એને ન હતી આ[illegible]
એને ન હતી આશા અંતર, તે કુળ પૂરા થયા [illegible]
જન આજ નાગના ના જાણ્યા, નાઈટહુડ [illegible]
નાઈટહુડની [illegible], પ્રેમાભાઈ [illegible];
[illegible] કીર્તિ [illegible] કરી [illegible]
[illegible]
[illegible]

દોહરો.

[illegible]
[illegible]

ચંદ્રાવળા છંદ.

[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

એ ઉત્તમ ઘણા મહારાજ,
એ શરણે સુખની બહુ થાક;
જેથી જન લોક કરે ગુણગાન,
જેના જગમાં જશ નિત્ય જાણ.
તેને નિધિ દે ગુણનો નિત્યમ,
ઘણેરું મોંઘું નગ દો ગુજ દાય;
ઘણે કંચની ઘુઘ મારર ઘણ,
દિનદિન આશિષ દે દલપત. ૯

છપ્પો.

આવી નગર આજ, રાજ મંદિરોમાં આવ્યાં;
આવી નગર આજ, ઘુઘવંશમાં જગ વ્હાર;
આવી નગર આજ, ધન્યવિધ આપનારી;
આવી નગર આજ, જુવિજય પરમ પ્રકાશી;
ઘણી અનેક ઉત્સાહમાં, આવી નગર આજ છે;
નગર આવી સુપરેશ રણ, લુદનસિંહ મહારાજ છે. ૧૦

એ સિવાય નીતિની કવિતા પણ તે પછી નમ-
જાવી હતી તેથી મહારાજ સાહેબે ખુશી થઇને રૂ
સવાસોરુપિઆના વર્ષાસનનો લેખ આવતો કરી આપ્યો.

મિસ મેરી કાર્પેંટર વિષે.

"તા૦ ૩૧ મી ડીસેંબર સને ૧૮૬૯ ને રોજ
હીમાભાઈ ઈન્સ્ટીટ્યુટમાં સભા ભરાઈ હતી. અને
તેણે ભાષણ કર્યું હતું. તે વખતે કહેલી કવિતા.
સભાની ફરમાશથી

દોહરો.

ઇશ્વરની આજ્ઞાથકી આવી દેશી એક;
હિત ચહે હિંદુસ્તાનનું, કરે ઉપાય અનેક ૧

હરિગીત છંદ.

[…]રી હિસે આજ્ઞાથકી કાર્પેંટર જેવી દીસતી,
[…] સરસ આ દેશનું, અધિક હિત ઉર ઇચ્છતી,
[…] ગયે ઊંડી ઘણી જેમ ખાખરાની પ્રમતી,
[…]ચા કરતી કાન ત્યજન, હરખતી એમ હસતી.
[…] અને મહાસભા, ખગામમાં પણ બહુ કરી,
[…]માં ભાષણ ભાખવાને, અદ્ભુત પ્રકાર અસર કરી,
[…] સુંદર કરતી, આવી અમદાવાદમાં,
[…] ઘણું રંજન કર્યું, શુભ સરસ્વતીના સ્વાદમાં. ૩

[…]નિ આજ્ઞા જેવી રત ભુખથી, બહુ મારે વિત્ત[…]
[…]ભણાવનારો ભંડાર ભરી લિયે, જેમ ઇચ્છે પે[…]
એમ હોય તેમ કેળિયે, દેખ ગ્રહણ કરવા જેવું[…]
આ જગતમાં એવી અમર બાત, બહુ જાણ તે આદ[…]
કોઈ મદદ ગી મહાવિદ્ય કરે, અધિક આગમ પે[…]
જે હવે લખાતી જાય, એવી ત્યાર હિંમત લોક[…]
હિંદુસ્તાન હિંદુસ્તાનનો, આ નમસ્ક આરોગ્ય;
એમ ફેમ કાર્પેંટર છે, તે નગર પાછી પેખવાં. ૪
નહિ સ્વદેશ પણ પરમાર્થ માટે, ઘણી રીઝે ભલી;
મેરી નમે મહેનત કરે, નિત તેને કાર્પેંટરની
પણ કોઈ આપ ન ચહિયે, જેમાં પ્રેરણ છે આજ;
અભિમાન આવી સ્વદેશે, જે હોય છે તે જાણે. ૬
નોંધજો હિત કારણે, તેમ ઉપાયે આશે;
નિત્ય નિર આ ધામમાં, હિંદુની શક્તિ કરો;
કરો સરસ તે કારણ, તો પણ ઉપાય દેખાડે;
નિજ નિરાંતે નારીઓ, તે પણ ઉપાય પેખજો. ૭
હરખાય ઘણું જેને જાણી, જે પ્રાપ્ત પેને પ્રતિપદ;
નિજ પ્રતિમા સુવિચાર તે વળી, જેમ તેના પગલાં.
તે રીત વાત કહેજો, સરસ સંદેશો ભરો;
આદેશ નારી તમામના, જશ ઘુઘવી ચડેલો લહો. ૮
એ દેશરે આ દેશમાં રહી, જાણે પ્રિયતિ ભાવશે;
જે દેશોની હરિણાવા, કુ ખરો ભય ભાગશે;
ભાન કૃપા કરી વાંને છુ. આપ હિંમત ગિરામાં;
રર કાર્પેંટરી પાગ ભાખે, જેના હિત પૂરમાં. ૯

દોહરો.

ઘણું ઘર કરજે ભલું, કાર્પેંટરનું કામ;
ભલા સાથે એકલી, હિતના દલપતરામ. ૧૦
બહુ જેની તે જેમ જો, કરે ઘર્ષ કડકડ;
જેનાથુ કાર્પેંટર જુએ, પર ઉપકારી આપ. ૧૧

મિસ મેરી કાર્પેંટર સાહેબે ઉપલી કવિતાનો
ઉત્તર ઘુઘર લખીને લખી મોકલ્યો તે નીચે પ્રમાણે.

A[…] ·y January 13, 1870
Miss Carpenter begs to present her best
thanks to Mr Dalpatram for his beautiful
Poem of which she has n w received a trans-

૧ એ નામનો એક સાહેબ વિલાયતમાં થઈ
ગયો કે જેણે લાખો રૂપીઆ પરમાર્થમાં આપ્યાછે.

ઉત્તમ ધન તો એજ છે, જન જગજીવનદાસ. ૧૨
જ્યાં વિચરો ત્યાં જગતમાં, જશ આપે જગદીશ;
સર્વે સભાસદ સ્નેહથી, આપે એ આશીષ. ૧૩

ડાકટર વાયલી સાહેબ વિષે.

"તા૦ ૫ મી ડિસેંબર સને ૧૮૬૭ ને રોજ તેમને માન આપવા સારૂં હિમાભાઈ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં સભા મળેલી તેમાં કહેલી કવિતા; સભાની ફરમાશથી.

દોહરો.

સંભારી સદ્ગુણ સદા, અહોનિશ કરશે યાદ;
એવું આપે આદર્યું, ભારી અમદાવાદ. ૧

હરિગીત છંદ.

તેં આવી અમદાવાદમાં, બહુ મોટી કિરતી મેળવી;
સુધરાઈ ખાતાં તેં સુધાર્યાં, ભાવથી દિલ ભેળવી;
તુજ હાથ આવતાં હઠે વ્યાધી, કોઈ રહે નહિ કાયલી;
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાકટર વાયલી ૨
બહુ સાથ કીધો સ્નેહ તેં, સાબાશી લીધી સૌ તણી;
ગણતાં ન આવે અંત કદી, ગુણ સર્વ કહીએ કો ભણી;
કંઈ જખમોની મટાડી, મોટી પીડ મનમાંયલી;
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાકટર વાયલી. ૩
જો લક્ષ્મી ખરચે લાખ તોપણ, રોગ લેશ ટળે નહીં;
જે રોગનો ઉપાય એકે મુલક માંહિ મળે નહીં;
તે રોગ તેવા ટાળિયા બહુ, પણ ન માની પાયલી;
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાકટર વાયલી. ૪
તેં પેટમાંથી પથરીઓ કાઢી, ઘણી હિકમત કરી,
કંઈ જણ રાખ્યા [illegible], ખુબ આદરી મહેનત ખરી,
ઉપકારી થઈ એવાં તરી, ખરિ દયા દેખાયલી;
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાકટર વાયલી. ૫
તુજથી જુદા પડતાં ઘણા જન, અધિક એમ ઉદાસ છે;
પાછો ફરી તરત હરિ નેકીથી, એવી સરવને આશ છે;
[illegible]
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાકટર વાયલી. ૬

દોહરો.

બહુ જન આવે સ્નેહથી, પરમેશ્વરની પાસ;
જ્યાં વિચરો ત્યાં [illegible], પુરે આપની આશ. ૭

પ્રમાણિકા છંદ.

નહોત વૈદ વાયલી, કદી મટું ન કાયલી;
પીડા રૂપેયે પાયલી, મટે ન આંખમાંયલી.

ઇડરના મહારાજા જુવાનસિંહજી વિષે.

"તારીખ ૧૬ મી જાનેવારી સન ૧૮૫૮ ને રોજ તેમને સરકારે સ્ટાર આફ ઇંડિયાનો ઇલકાબ આપ્યો તે વખતે ઇડરમાં મોટી સભા ભરાઈ હતી, અને મને અમદાવાદથી તેડાવ્યો હતો; તેમાં કહેલી કવિતા.

દોહરો.

અંતરથી આશિષ કહું, ધર ઇડર સરદાર;
કોટિ ગણી તુજ પર કરે, કરૂણા જગકરતાર. ૧

મોતીદામ છંદ.

કરે કરૂણા જગનો કરતાર,
ભરે ભરપૂર અખૂટ ભંડાર;
સમૃદ્ધિ વધે સુરનાથ સમાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૨
ફરો દિશમાં કિરતી ફરકાય,
ભણી ગણીને ગુણ ગ્રંથ રચાય;
દયા ધરીને નિત્ય દો બહુ દાન;
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૩
વસે મુખ માંહિ સરસ્વતી વાસ,
અધિક વધે તુજ રાજ્ય ઉજાસ;
રહે ધરણીધરનું દિલ ધ્યાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૪
વધે વસુધા તુજ વંશ વિશેષ,
વધે દિન દિન વળી તુજ દેશ;
નચિંત ચડે નવખંડ નિશાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૫
પ્રજાજનનો તુજ ઉપર પ્રેમ,
વધે જળ જંતુનો જળ જેમ;
મળે મણિ માણેક પૂર મહાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૬
અતિ બળવંત બને તુજ અંગ,
અહોનિશ એમ વધેજ ઉમંગ;
વિધે વળી કૃષ્ણ કથારસપાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૭

મને સુખરૂપ ઘણા મળ્યાજ,
મને સ્મરણે સુખનો બહુ સાજ;
સુખી જન હેત કરે સુખરૂપ,
ઝીલે જગમાં રસ હિત સ્વરૂપ. ૮
વરે નિત્ય દે સુખને વિનય,
હમેશ મળ્યો મન છે સુખ હય;
છબી રહેતી સુખ મંદિર છાજ,
પ્રભુરૂપનું મંદિર દે હરદમ. ૯

છપ્પો.

અહો નંબર આજ, રોજ મહિમાનો આંકદ;
અહો નંબર આજ, સુખસ્થાનમાં સુખ સુંદર;
અહો નંબર આજ, કીર્તિરૂપ અમારી;
અહો નંબર આજ, સુકિર્તિ પરમ પ્રકારી;
અહો અખિલ હિન્દુસ્થાનમાં, અહો નંબર આજ છે;
નંબર અહો સુખરૂપ રહ્યું, સુખરૂપ હિત મહારાજ છે. ૧૦

એ વિષય નંબરની કવિતા પણ તે વખતે ઇગ્લ
ન્ડથી હતી તેથી મહારાજ સાહેબે ખુશી થઈને કર
ડ કહેવરાવ્યું તથા પત્રમાં લખી મોકલેલી આપી.

મિસ મેરી કાર્પેન્ટર વિષે.

"તા. ૧૫ મી જુન સને ૧૮૭૭ ને રોજ
ઇંગ્લાંડના બ્રીસ્ટલમાં સ્વર્ગવાસ થઈ, અને
તેથી ખબર થઈ હતી તે વખતે રચેલી કવિતા"
સમાની સ્મરણથી.

દોહરો.

ઇશ્વરની ઇચ્છાથી, અહો થઈ ગઈ એ;
હિત કરી હિન્દુસ્થાનનું, કરે ફિકર અનેક. ૧

હરિગીત છંદ.

ફરી ફિરે આ જગથી, ક્યાં ફરી તેવી ફરી;
અફસોસ આ દેશનું, અધિક હિત કરી શકનારી;
આતુર અને ઘણી થઈ ગઈ, ઉપકાર પ્રેમથી
કષ્ટથી કરી સ્ત્રીઓ હિતકારી, દેશની જેમ હમેશ દે. ૨
સુખ અને આનંદ, જગતમાં બહુ બહુ કરી
બધ ધર્યું ભારતનું મનથી, આતુર થઈને આવી અતિ
હુન્નરમાં વિદ્યા ફેલાવી, અહો અમારામાં
બધ એક મહેનત કરી, સુખ વાસ્તવિક કર્યું. ૩
અતિ આનંદ જેવી સ્ત્રી સુખથી, બહુ પ્રકારે ભોગવી;
મહત્પુરુષો અંતર ભરી રીત, ખૂબ ઝીલે પ્રેમથી;
સ્વર્ગીય રોજ દેવિ, શુભ સુખકર સુવાસના;
આ જગતમાં એવી અમર થઈ, બહુ વખાણ તે પામનાર. ૪
કોઈ પરદેશી પરહિત કરી, અધિક આરામ મેળવે;
નર દેશ હમેશ રહે, એવી નારી હિમ્મત આપે;
હિતકર હિન્દુસ્થાનનો, આ સમયનો આવેશમાં;
શુભ ફૂલ કાર્પેન્ટરનું, તે નમન ધરી પ્રેમથી. ૫
નહિ સ્વર્ગ પણ પરમાર્થે મરે, ધ્યાની રહેશે અહો;
મહા ધને મહેનત ધર્મ, મિસ મેરી કાર્પેન્ટરની
જય કોઈ અમર નહિ, કેમ પુરવનું આયુ;
અમિત્ત અહો રહ્યું, જે પૂર્ણ છે તે લહવું. ૬
નીતિએ શિક્ષક નારીઓ, એવા ઉપાયો આદર્યાં;
નારીઓ હિત આ જગમાં, વિદ્યાની વૃદ્ધિ કરી;
કરીને સરસ એ પ્રકાર, તો પણ ઉત્સાહ દેખાડે;
તેમજ વિદ્યાએ નારીઓ, તો પ્રેમ હમેશ પેખતી. ૭
મહારાજ સાહેબ રહેતા, જે પુરુષ પોતે પવિત્ર;
હિત પવિત્ર સુવિચાર તે વરી, સ્નેહ દેશ વતનમાં
તે રીત હરખ દેખી, મહારાજ સુંદરીને વરી;
આદેશ નારી ઉત્તમ, ઘર પ્રેમથી પહેલી અહો. ૮
એ દેશે આ દેશમાં દેવી, ખરે હિતકારી અમારી;
જે દેશોની હિતકારી, પુરુષો સહ સ્ત્રીઓ;
ફરી રૂપ કરી સર્વે છું, આજ વિજય આપશે
કર કાર્પેન્ટરની પાસ આવે, તેમના હિત

દોહરો.

પણ રહે કરવું નહીં
અહો રહે
બહુ એવી તે
એમનું ...

મિસ મેરી

વિદ્યા સુખ

૧ એ

એ છે

ઉત્તમ ધન તો એજ છે, જન જગજીવનદાસ. ૧૨
જ્યાં વિચરો ત્યાં જગતમાં, જય આપે જગદીશ;
સર્વે સભાસદ સ્નેહથી, આપે એ આશીષ. ૧૩

ડાક્ટર વાયલી સાહેબ વિષે.

"તા૰ ૫ મી ડિસેમ્બર સને ૧૮૬૭ ને રોજ તેમને માન આપવા સારૂ હિમાભાઈ ઇન્સ્ટીટ્યુટમાં સભા મળેલી તેમાં કહેલી કવિતા; સભાની ફરમાશથી.

દોહરો.

સંભારી સદ્ગુણ સદા, અહોનિશ કરશે યાદ;
એવું આપે આદર્યું, આવી અમદાવાદ. ૧

હરિગીત છંદ.

તેં આવી અમદાવાદમાં, બહુ મોટી કિરતી મેળવી;
સુધરાઈ ખાતાં તેં સુધાર્યાં, વાવરી દિલ કેળવી;
તુજ હાથ આવ્યાં હો વ્યાધી, કોઈ રહે નહિ કાયલી;
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાક્ટર વાયલી ૨
બહુ સાથ કીધો સ્નેહ તેં, સાબાશી લીધી તો ઘણી;
ગણતાં ન આવે અંત કહી, ગુણ સર્વે કહીએ તે ગણી;
કર્યો ખાનુઆની ખટાકી, મોટી પીડા મનભાવલી;
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાક્ટર વાયલી. ૩
જે શહેરની ખરચે લાખ તોપણ, રોગ લેશ ટળે નહીં;
જે રોગનો ઉપાય એકે મુલક માંહિ મળે નહીં;
તે રોગ તેવા ટાળિયા બહુ, પણ ન માની પાવલી;
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાક્ટર વાયલી. ૪
તેં પેટમાંથી પથરીઓ કાઢી, ઘણી હિકમત કરી,
કર્યાં ઘણાં ચખ્ખાં આંધળાં, ખુદ આકરી મહેનત ખરી,
ઉપકારી ઘણી એવી તરી, ખરિ દયા દેખાવલી.
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાક્ટર વાયલી.૫
તુમથી જુદા પડતાં ઘણા જન, અતિશય દિલગીર છે,
[illegible] ફરી વરત હરિ નેમને, એવી અરજી આજ છે,
[illegible] ધન્ય તુજ, [illegible]
આ શહેરના જન સૌ કહે, વાહ વાહ ડાક્ટર વાયલી. ૬

દોહરો.

બહુ જન માને સ્નેહથી, પરમેશ્વરની પાસ;
જ્યાં વિચરો ત્યાં જયજયજે, પુરે આશની આશ. ૭

પ્રમાણિકા છંદ.

નહોતા વૈદ વાયલી, કદી મટું ન કાયલી;
પીડા રૂપૈયે પાવલી, મટે ન આંખમાંયલી. ૮

ઇડરના મહારાજા જુવાનસિંહજી વિષે.

"તારીખ ૧૬ મી જાનેવારી સન ૧૮૬૮ ને રો[illegible]
તેમને સરકારે સ્ટાર આફ ઇંડિયાનો ઇલકાબ આપે[illegible]
તે વખતે ઇડરમાં મોટી સભા ભરાઈ હતી, અને [illegible]
અમદાવાદથી તેડાવ્યો હતો; તેમાં કહેલી કવિતા.

દોહરો.

અંતરથી આશિષ કહું, ધર ઇડર સરદાર;
કોટિ ગણી તુજ પર કરે, કરુણા જગકરતાર. ૧

મોતીદામ છંદ.

કરે કરુણા જગનો કરતાર,
ભરે ભરપૂર અખૂટ ભંડાર;
સમૃદ્ધિ વધે સુરનાથ સમાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૨
દશે દિશમાં કિરતી દરશાય,
ગણી ગણીને ગુણ ગ્રંથ રચાય;
દયા ધરીને નિત દો બહુ દાન;
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૩
વસે મુખ માંહિ સરસ્વતી વાસ,
અધિક વધે તુજ રાજ્ય હુલ્લાસ;
રહે ધરણીધરનું દિલ ધ્યાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૪
વધે વસુધા તુજ વંશ વિશેષ,
વધે દિન દિન વળી તુજ દેશ;
નમિત ચઢે નવખંડ નિશાન,
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૫
પ્રજાજનનો તુજ ઉપર પ્રેમ,
વધે જળ જંતુનો જળ જેમ;
મળે મણિ માણેક પૂર મહાન.
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૬
અતિ આનંદ બને તુજ અંગ,
અહોનિશ એમ વસેજ ઉમંગ;
[illegible] કથારસપાન.
જીવો જગમાં નૃપ સિંહજુવાન. ૭

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ૬

[illegible]

આવી નગર આજ, [illegible]
આવી નગર આજ, [illegible]
આવી નગર આજ, [illegible]
આવી નગર આજ, [illegible]
[illegible] આવી નગર આજ છે;
[illegible] ૧૦

[illegible]

[illegible]

[illegible] ૪

[illegible] ૫

[illegible] ૬

[illegible] ૭

[illegible] ૮

lation. Miss C. is much gratified that her labours are so kindly appreciated, and is sure that her friends in England will be so also.—She will rejoice if her example stimulates others to labour for the advancement of Hindu women, and especially native gentlemen to place their own ladies in their proper position.

દફતરદાર દાજીભાઈ સુંદરલાલ વિષે.

"તા૦ ૨ જી માર્ચ સન ૧૮૭૦ ને રોજ તેમને માનપત્ર આપ્યું, તે વખતે સભામાં ભાષણ કરીને કહેલો સવૈયો નીચે પ્રમાણે, કલેકટર સાહેની ફરમાશથી."

ઈંદ્રવિજય છંદ.

કોણ પ્રધાન કરી શકશે કદી, રાય અને વળી રૈયત રાજી;
તે ગુણ તો તુજમાં સવિવેક, હરેક મનુષ્ય કહે મુખ દાજી.
કોઈથી સર્વ કળા નવ જાય, રચ્યા ગુજરાત વિષે ગુણ આજી;
રાવબહાદુર રંગ તને બહુ, સુંદરલાલતણા સુત દાજી. ૧

શ્રી૦ કરસનદાસ મુળજી[1] વિષે.

"તા૦ ૨૮ મી ઑગસ્ટ ઈ૦ સ૦ ૧૮૭૧ ને રોજ ગુજરી ગયા તે બાબત બુદ્ધિપ્રકાશમાં છાપેલી કવિતા."

દોહરા.

રે સાણા સરદાર તું, ગયો પ્રભુની પાસ;
પણ નિશ્ચળ અહિ નામના, કીધી કરસનદાસ. ૧
પદવી ઉત્તમ પામિયો, કરી ઉત્તમ અભ્યાસ;
સુધરેલો સૌથી સરસ, કહીએ કરસનદાસ. ૨
મેળો અનુભવ મેળવ્યો, કરી પરદેશ પ્રવાસ;
વળી વિખ્યાતી વિશ્વમાં, કીધી કરસનદાસ. ૩
સુખ દુખ સાંપડવાતણો,, તેં નહિ રાખ્યો ત્રાસ;
સ્વદેશની શુભ વાંચ્છના, કીધી કરસનદાસ. ૪
ખાપું રીત ખરાબથી, ઘણા જનોએ ધાસ;
અંતે જગમાં જીત તેં, કીધી કરસનદાસ. ૫
યોગ્ય દિન થિરતા કરી, વસ્યો વિશ્વમાં વાસ;
કામ ભલાં આ દામ તેં, કીધાં કરસનદાસ.
વળી કાઠિયાવાડમાં, કીર્તિ કરી પ્રકાશ;
કુળ અજવાળણ કર્મ તેં કીધું કરસનદાસ.
બડો બહાદુર બહુ બનો, સૌમાં કર્યો સમાસ;
લાખેણો જશ લે ગયો, કપોળ કરસનદાસ.
કોઈ તારા કામમાં, કદીએ નહીં કચાશ;
વખાણ તારાં વિશ્વ સૌ, કરશે કરસનદાસ.
કીર્તિ વધીને કેકની, વળતી થાય વિનાશ;
પાયા તેં પાતાળમાં, કીધા કરસનદાસ. ૧
કપોળ કુળના કોહિનુર, તુજ જશનો ઉજાસ;
ગણી અમુલ્ય ગવરનરે, દાખ્યો કરસનદાસ. ૧
વીરા તારા વચનની, મહા અમુલ્ય મિઠાશ;
રહી ગઈ દલપતરામના, દિલમાં કરસનદાસ. ૧

રાવબહાદુર બહેચરદાસ અંબાઈદાસ વિષે.

"તા૦ ૨૬ મી એપ્રિલ સને ૧૮૭૨ રોજ તેમને રાવબહાદુરનો ઇલકાબ આપવા સારૂ કલેકટર સાહેબને બંગલે સભા ભરાઇ હતી, તે વખતે કલેકટર સાહેબની ફરમાશથી કહેલી કવિતા.

દોહરો.

ખાનદાન કુળના ખરા, દીપક બેચરદાસ;
કુળ કણબી શુભ કૈવા, અમદાવાદ નિવાસ. ૧

ઝુલણા છંદ.

આવ ઉંઝાયથી અહમદાવાદમા,
આવિયા આપના બાપ દાદા;
સાતસેં વર્ષની વિગત સરવે મળી,
રાખતા માનથી રાવ જાદા;
પટલ પાંચાતણા શેઠ પરવારમાં,
જગતમાં કૈક કુળ દીપ જનમ્યા;
વતનદારી કરી કંઇક વેપારી પણ,
કૈક ખેતી વિષે ખૂબ લાગ્યા. ૨
છાવણીમાં તથા શહેર દોકાન બહુ,
દેશમાં કીધી અંબાઈ દાસે;
સરકરી નામની છાપ લોકે કહી,
ભૂમિમાં નામ બહુ કામ ભાસે;
તેતણા પુત્ર તો દાસ બેચર થયા,
વિશ્વના વાસિ લોકો વખાણે;

[1] આનું જન્મ ચરિત્ર રાવ૦ સા૦ મહીપતરામ રૂપરામે રચ્યું છે.

[illegible] ૩

[illegible] ૪

[illegible] ૫

[illegible] ૬

[illegible] ૭

[illegible] ૮

[illegible]

[illegible] મહારાણા જસવંત [illegible] વિષે.

"[illegible] ૧૯૩૦ ના વૈશાખ વદી ૧૧ [illegible]"

कवित्त.

जनक पुरिमें चोरी धनक धनकधारी,
कनकसी कन्या सीता सितापति पायो है;
देसदेसके देस, देस देसके नरेस मिले,
बाने गुडाकेस मच्छ वेधी नाम त्यायो है.
जादवको देस नवान जसवंतसिंह,
कच्छके इलनमें पूरन पंकायो है;
सब राजके कुमारमें पहिलो पद पाइ,
जादवकी कुम्म कन्या चारन चरायो है. १

दोहा.

नरस नेय धनुवर पुनि, सरनकान यह सोइ;
कलम इलनके कानने, बरस लगन इक दोइ; २

પછી તેઓ વિલાયત જઈ આવ્યા વિષે.

મનહર છંદ.

[illegible] ૧

૧ [illegible]

ક૦ નર્મદાશંકરના સરસ્વતી મંદિર વિષે.

સંવત ૧૯૩૦ ના કાર્તિક શુદ ૧ ને દિવસે હું ખાનગી કામે સુરત ગયો હતો તે દિવસે કવિએ પોતાના મંદિર પાસે સભા ભરી હતી. તેમાં કવિતા બોલવાનું નિમંત્રણ માનપૂર્વક મને કર્યું હતું. ત્યાં મેં કેટલીએક નીતિ સંબંધી કવિતા સંભળાવીને આ નીચે લખેલી કવિતા કહી હતી. તેમાં એક અર્થમાં દેવની સભાનું વર્નન છે. અને બીજા અર્થમાં સભામાં બેઠેલા ગૃહસ્થોનાં નામ આવે છે.

દોહરો.

[illegible] મનના સરખુમાં, [illegible] મંગળ કરનાર;
[illegible] દિવસ શુભ, [illegible] મંગળવાર. ૧
[illegible] [1]ગુરૂને નમી, માગું તેની પાસ;
[illegible] ગુરુની સદા, [illegible] પૂરે આશ. ૨

પદ.

"[illegible] કેને મળશે [illegible]."—એ રાગનું.
સારસ્વતિ મંદિર છે આજ સારૂં,
[illegible] થયું મન મારૂં; સરસ્વતિ. ટેક.
[illegible] [2] [illegible] છે,
[illegible] ભાવ [illegible];
આજ સારસ્વતિ મંદિર [illegible],
એનું સ્વરૂપ નથી ન્યારૂં. સરસ્વતિ. ૧
[illegible]
[illegible] તે [illegible],
[illegible] [3][illegible] છે,
[4] [illegible]. સરસ્વતિ. ૨
[illegible]
[illegible]
[illegible] [5][illegible],
[illegible]. સરસ્વતિ. ૩

[6]મુકુંદરાય વળી નામ છે જેનું,
તે થશે સૌને પ્રસંન;
[7]કે શુભ રોજ રહે સહુ સજ્જન,
આજ દિવસ ધન્ય ધન્ય. સરસ્વતિ.
કવિ [8]નરમદે અતિ સ્નેહથી સ્થાપિત,
સુરત શેહેર મોઝાર;
તે મંદિરની સમિપમાં આ અવસર,
શોભે સભા છે શીકાર. સરસ્વતિ.
ઓગણીસેં અને ત્રીશનું આજે,
[illegible] [illegible] વર્ષ;
દલપતરામ કહે દુનિયામાં,
ઉપજાવશે અતિ હર્ષ. સરસ્વતિ.

દોહરો.

સંવત ઓગણીસેં અને, આજ ત્રીશમું વર્ષ;
સૌને સુખકારી થશે, હૈડે વધશે હર્ષ.

છપ્પો. ૧૯૩૦ ના આંકડાનો અર્થ.

પૂર્ણ ચિહ્ન આકાશ, શુન્ય રૂપે સહુ સ્થળ;
તેથી ઉપજ્યા ત્રિગુણ, ત્રિલોકી [illegible] તે [illegible]
[illegible] નવખંડ, જગતે ઉપજ્યા [illegible];
તે સો એક સ્વરૂપ, સમજીને સંશય ટાળો
એ સમજણ કેરી સુચના, ઓગણિસેં ને ત્રીશ[illegible]
સમજુ જન મનમાં સમજશે, [illegible]

રાવ બહાદુર ભોળાનાથ સારાભાઈ વિષે.

"તારીખ ૨૭ મી માર્ચ સન ૧૮૭૧ ને [illegible] તેમને રાવ બહાદુરનો ઇલ્કાબ આપવા [illegible] કલેક્ટર સાહેબને બંગલે સભા ભરાઈ હતી તે [illegible] કલેક્ટર સાહેબની ફરમાશથી કહેલી કવિતા."

મનહર છંદ.

રાવ બહાદુરનું [illegible] રૂડી રીતે [illegible];
[illegible] ગવર્નર તેની પેરી [illegible].

---

[1] [illegible]
[2] [illegible]
[3] [illegible]
[4] [illegible]
[5] [illegible]
[6] [illegible]

[1] [illegible] મુકુંદરાય મણિરાય.
[2] કેપ્ટન [illegible].
[3] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] નથી.

ધીપારશ આ દીસાએ પક્ષપાત પણ હાર્યો;
જ્વીએ ન ચાલ્યું જોર, લોભની જંજાળનું;
સુવિચાર રૂપી શસ્ત્ર સજ્જને સંગ્રામ સજ્યો;
સંભાળ્યું સદૈવ કામ આપની સંભાળનું;
સારાભાઇના સપૂત ભલા ભાઇ ભોળાનાથ;
પૂરો દરાપણે માન પામ્યા મહિપાળનું. ૧

શિખરિણી વૃત્ત.

ધનુર્વિદ્યાધારી, સરસ જન ગરા બહુ થયા;
ઘડે એવી ગોળા, વરત પણ ત્યાં તે કરી ગયા.
ભલા ભોળાનાથે, અધિક કરી કીર્તિ અવિચળા;
કૂપાચાર્ય ક્યારે, શિખવી ¹સ્વરવેધી શુભ કળા. ૨

દોહરો.

નિર્મળ કેરટ ન્યાયની, પરમ તીર્થ પ્રખ્યાત;
કર્મ મુક્ત સાધુ મુક્ત જ્યાં, જુઓ ધાય જન જાત. ૩
તીર્થધીશ કેક તે, નોંચાં કરાવે નેણ;
ભોળાનાથે સ્વજન મુખ, ²ઉંચાં કર્યા સુખ દેણ. ૪

૨૧. બા. ભોળાનાથ સ્ત્રી વિદ્યાલય વિષે.

તા. ૧૫–૨–૬૬ ને શનિવારે ગવર્નર સાહેબ સાર્ડસેઇમર્ટ સાહેબે તે મકાન ખુલ્લું મુક્યું તે વખતે કહેલી કવિતા.

દોહરો.

વનિતાઓ વિદ્યા ભણે, સમજે તેનો સાર;
ઉપજે પ્રેમ પ્રવીણનો, સુધરે આ સંસાર. ૧

હરિગીત છંદ.

સંસારની સ્થિતિ સુધરવાને, નારી સારીસુધારવી,
તે સુધરવા સ્ત્રી જાતિમાં, વિદ્યા વિશેષ વધારવી;
એવાજ શુભ ઉપયોગ માટે, ધર્મનું આ ધામ છે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામછે. ૨
પુસ્તક વળી સંગ્રહ તથા, શુભ વસ્તુનો સંગ્રહથશે,
વનિતા વિવેકે વધશે, અજ્ઞાનતા તેથી જશે;
આ દેશની ઉન્નતિ થવાનું, એહ ઉત્તમ કામ છે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામ છે ૩
શુભ કેળવણ ઉછેરવાને, પ્રથમ આ ક્યારો કર્યો,
શુભ લેડીઓ સરવરે, નિજ કરથકી અંકુર ધર્યો,
વળી વૃક્ષ તે મોટો થશે, શુભ ફળનો વિશ્રામછે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામછે. ૪
ગુણવંતી પૂરૂં જ્ઞાન પામે, બાળકો તેવાં બને,
શિશુપણથી પામે સદ્ગુણો, રહી રોજ નિજ માતાકને;
ઉત્તમ અધમ તે અન્નની સરખો, પાકનો પરિણામછે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામછે. ૫
જેવાં સુતર તેવાં રૂઓ, દુનિયાની અંદર દેખીએ,
જેવી નદી તેવાંજ મત્સ્યો, લક્ષ ધરીને લેખીએ;
જેવી સુવનિતા તનુજ તેવાં, નિયમ ઇશ્વરી આમછે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામછે. ૬
હીરા મણિ માણક તણી, આતો અનુપમ ખાણછે,
ચિંતામણિ કે કામધેનુ, પુણ્ય તેહ પ્રમાણ છે;
વિદ્યા સ્વરૂપી વેલડી, તેમાંજ વસ્તુ તમામ છે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામ છે. ૭
શુભ સ્વર્ગ વાસ કર્યો ભલો, કહું ભાઇતે કેવા હતા,
વિદ્યાની વૃદ્ધિ દેખીને દિલ રાજીરાજી તે થતા;
જેનાં રચેલાં પુસ્તકો, વંચાય ગામો ગામ છે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામ છે. ૮
સ્ત્રી જ્ઞાનશાળા આ વિશાળા, જયભરી થઇ જામજો,
પ્રભુને પ્રતાપે અતિ અમાપે, જ્ઞાન ગોરી પામજો;
ગુણ છે ઘણાજી રહો તાજી, રાજી દલપતરામ છે,
બડભાઇ ભોળાનાથનું, આ કામ નિર્મળ નામ છે. ૯

દોહરો.

રહું શ્રી મહારાણીનું, રહો અચળ આ રાજ;
સ્થાપ જેના રાજમાં, આવાં ઉત્તમ કાજ. ૧૦

आहिंना जडज टागोर सत्येंद्रनाथ साहेब बाबत.

એ સાહેબ સને ૧૮૭૬ ના એપ્રિલમાં અહિંની અદાલતના જડજના હોદ્દા ઉપર આવેલા તેમનું કુટુંબ હાલ વિલાયતમાં હોવાથી તેઓ બે વરસની રજા લઇને વિલાયત સિધાવ્યા. તેમની મુલાકાત કરવા સારૂ સને ૧૮૭૮ ના સપ્ટેમ્બરની તા૦ ૧૩ શુક્રવારના રાતના આઠ વાગતા નગરશેઠ પ્રેમાભાઇને બંગલે સારાં સારાં માણસોની એક મીજલસ ભરી હતી. તે સમની કરેલી રચેલી કવિતા.

દોહરો.

રાજકાજ વિદ્ય વિનય, ધર્મત ધૈર્ય સમેર,
એવા ગુણને આવનિધ, કીર કહે ¹ટાગોર. ૧

સવૈયા એકત્રીસા.

ગુણ ઉત્તમ કરવા જપે, દીસે જાતિમાં શુભ આચાર;

¹ કંઠ વેણી.
² દરોડીઓ કેટી નીમક હલાલીની ચાકરી નોકરી કરે છે; તે દેખાડી આપણે દેશીઓનાં મુખ ઉચાં કર્યાં.

¹ નેકી અપનાવ ટાગોર.

નાટક એક નવીન રચ્યું, વિગતે જેણે વેણીસંહાર;
નારાયણ ભટ નામ અનુક્રમ, ઉત્તમ કુળ વેલો અંકૂર;
સલ્ય કહું સત્યેંદ્રનાથ કુળ, ઠીક કહે જન સૌ ઠાકોર. ૨
એથકી અઠ્ઠાવીશમી પેઢી, થયા [1]દ્વારિકાનાથ પ્રસિદ્ધ.
જેણે જઇ વિલાયતમાં, નિજ વેહેમ વિદારણ કારણ કીધ;
સ્વદેશના માણસના મનનું, ઘટાડવા અંધારૂં ઘોર; સલ. ૩
પુત્ર દ્વારિકાનાથતણા, દેવેંદ્રનાથ દશદિશ વિખ્યાત;
આદિ બ્રહ્મસમાજતણા, આચાર્યપદે શોભ્યા સાક્ષાત;
રાજારામમોહનરાયે જે,પંથ રચ્યો રાખ્યો ટાગોર. સલ. ૪
પુત્ર થયા દેવેંદ્રનાથના, શાણા સદ્ગુણવાળા સાત;
તેમાંના સત્યેંદ્રનાથ નર, ભણ્યા વિલાયત જઈ ભલીભાત.
સિવિલ સર્વિસતણી પરીક્ષા,આપીનેઆવ્યાઆહીર;સલ. ૫
ઇસવી અઢારસેં ચોસઠમાં, હરખે આવ્યા હિંદુસ્તાન;
કલેક્ટરી ખાતામાં કીધી, નોકરી મોહું પામ્યા માન;
ભારતવર્ષતણાબહુ ભાગો,નિરખ્યાચાહીચતુર શિરમોર;સ.૬
અઢારસેં છોતેરતણી, ઈસવી સાલે વળી અમદાવાદ;
જજજતણા અધિકારે આવ્યા,સૌને સરસ ચખાડ્યો સ્વાદ.
સ્નેહાકર્ષણથી સૌનાં મન, તાણી લીધાં સીવ્યાં દોર; સલ. ૭
માયાળુ મનનાને ન્યાયી, ગુણ જોતાં દીસે ગંભીર;
સ્વધર્મ ઉપર સ્નેહ ઘણો, અભિમાન રહિત ઉદાર અમીર.
એવા ઉત્તમ ગુણથી આપે, પામ્યા સૌજનમાંજશજોર; સ.૮
સંસ્કૃતનો અભ્યાસ સદા, કુળ પરંપરાનો રૂડી રીત;
રાખ્યો તે સત્યેંદ્રનાથ નર, પૂરણ મનમાં રાખી પ્રીત;
પ્રેમવર્ગપરમેશ્વરપદ પર, પવિત્રમનથીઆડેપહોર;સલ. ૯

વસંતતિલકા છંદ.

જો કેળવાય જન થાય સ્વદેશી કેવા,
દષ્ટાંત તેનું જન મધ્ય સદૈવ દેવા;
ન્યાયી અને નિરભિમાની જુઓ નિહાળી,
સત્યેંદ્રનાથ સરદાર સુભાગ્યશાળી. ૧૦

દોહરા.

નહીં ન્યાયને હાથ પગ, જ્યાં ત્યાં ગબડી જાય;
અરે અદાલત એ થકી, દીવાની કેહેવાય. ૧૧
હતી અદાલત અસલ જે, દિવાની નામ ગણાઈ;
તે [2]સત્યેંદ્ર સમાગમે, દુનિયા કહે થઇ ડાહી. ૧૨

[1] તેમની મોટી છબી કલકત્તાના ટાઉનહૉલમાં સરકારે મુકી છે.

[2] બીજો અર્થ એવોછે કે સત્યવાન ઇંદ્ર એટલે રાજા અંગ્રેજ સરકારના સમાગમથી અદાલત ડાહી થઇછે.

વિચરો છો જી વિલાયતે, કુટુંબ મળવા કાજ;
સહિત કુટુંબ સદા સુખી, રાખે શ્રી મહારાજ.
વળી વેહેલા આવી અહિં, કરજો રૂડાં કામ;
આશિષ આપે એટલી, દિલથી દલપતરામ.

ભાવનગરની ગરબી.

"પાટણનાં પહોળાં પાદીઆં, ગાગર ઘુમેરે,"એ

ગુણવંતી ગોહિલવાડ છે, ભાવ ભેર ભાજો રે
જ્યાં ઝાઝાં રસકસ ઝાડ છે, ભાવ ભેર ભાજો
નદીઓનાં નિર્મળ નીર છે, ભાવ ભેર ભાજોરે
સરોવર સાગર ગંભીર છે, ભાવ ભેર ભાજોરે.
ઉત્તમ તીર્થો અગણિત છે, ભાવ ભેર ભાજોરે;
ગિરિ શત્રુંજય શોભિત છે, ભાવ ભેર ભાજોરે.
ગુણિયલ રૂડાં બહુ ગામ છે, ભાવ ભેર ભાજો
રૂડી રચના ઠામો ઠામ છે, ભાવ ભેર ભાજોરે
પણ ભાવનગર સૌથી ભલું, ભાવ ભેર ભાજો
એના જેવું એ એકલું, ભાવ ભેર ભાજોરે.
જ્યાં ગાદી ગોહિલ વંશની, ભાવ ભેર ભાજો
પુરી ઇંદ્રપુરીના અંશની, ભાવ ભેર ભાજોરે.
જ્યાં પરમેશ્વરની મહેર છે, ભાવ ભેર ભાજોરે
લક્ષ્મીની લીલા લેહેર છે, ભાવ ભેર ભાજોરે.
તખ્તે ત્યાં તો [1]તખ્તેશ છે, ભાવ ભેર ભાજો
જે વિદ્યાવંત વિશેષ છે, ભાવ ભેર ભાજોરે.
ચૌટાં ને રૂડા ચોકછે, ભાવ ભેર ભાજોરે;
જ્યાં લખેશરી બહુ લોક છે, ભાવ ભેર ભાજો
દીપતાં બહુ દેવસ્થાન છે, ભાવ ભેર ભાજોરે;
વળી વિપ્ર ઘણા વિદ્વાન છે, ભાવ ભેર ભાજો
બહુ બંગલા ને વળી બાગ છે, ભાવ ભેર ભ
એની રચના રૂડી અથાગ છે, ભાવ ભેર ભાજો
વળી બંદર છે બહુ શોભતું, ભાવ ભેર ભાજો
જન મન જોવાને લોભતું, ભાવ ભેર ભાજોરે.
રતનાગરની રિધ્ધ સિધ્ધ છે, ભાવ ભેર ભાજોરે
વેપાર ઘણા વિધવિધ છે, ભાવ ભેર ભાજોરે
ત્યાં સુખીઆ લોક સદાય છે, ભાવ ભેર ભા
નિત્ય આનંદ ઓછવ થાય છે, ભાવ ભેર ભાજો
બહુ દિવસ દિસે છે ઉજળા, ભાવ ભેર ભાજો
કરે પરમેશ્વર ચડતી કળા, ભાવ ભેર ભાજોરે.
તખ્તેશને વસ્તી તમામની, ભાવ ભેર ભાજો
રૂડી આશિષ દલપતરામની, ભાવ ભેર ભાજો

[1] તા૦ ૫ મી એપ્રિલ સન ૧૮૭૮ ને તેમને સ્વતંત્ર રાજ્યાધિકાર મળ્યો.

નવી દુનિયા વિષે.

અદ્ભુતરસ.

દોહરો.

...ે આ દુનિયા નવી, નવું નવું સૌ કામ;
...ું મને લાગ્યું અહીં, કહે દલપતરામ. ૧

ભુજંગી છંદ.

...રે આજ આંહી મને કેમ લાગ્યું,
...ું વિશ્વ શું ઇશ્વરે આ વસાવ્યું;
...ું કયં હતું એહ જૂની પ્રમાણું,
...હો સૃષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૨
...ા આમને મંગળ કામ કામ,
...ા જ્યાં હતું નીર મોટાનું નામ;
...દીસતું સરનું એક ટાણું,
...સૃષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૩
...નો સમાં પાટનો કદિ આવ્યાં,
...ગેનિનાં એહ કેવું મનાયાં;
...થાન અંતરનું કેમ વાણું,
...સૃષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૪
...ેશ અમે રયો એહ ઘોડે,
...ાવતનાં વાહમાં એહ જોડે;
...ી શકે કોઈ પ્રાણી પ્રમાણું,
...ષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૫
...ંભરેથી કરી કર્ણ કાને,
...વધી સ્વનંતરથી સમાને;
...િ સૌ કેવું કેવું,
...િ આનો નવી હું નિહાળું. ૬
...રવરે ખવસ ઊંક ઊંડા,
...દા મંદિરો આજ ભેડા;
...ઠી કે હશે સ્વમ કાંઈ,
...આનો નવી હું નિહાળું. ૭
...ે આ હશે વેગ કેવા,
...ે આ હશે ગાં રોઇ,
...દેહને કેમ દાણું,
...આનો નવી હું નિહાળું. ૮
...િને 'ઠપ ...
...ળ 'ઠપ ...

નવી સર્વ જૂનાથિ દીસે નિરાળું,
અહો સૃષ્ટિ આતો નવી હું નિહાળું. ૯
દિસે ધર્મ જૂદા જુદા કર્મ કારી,
નવું રાજ દીસે નવા કારભારી;
જંગલે હતું તે દિસે નિર્મળાણું,
અહો સૃષ્ટિ આતો નવી હું નિહાળું. ૧૦
હતા ચોર લોકો હતા જ્યાં ઉઘાડા,
વહાં તો દિસે છે ઘણા લોક સારા;
દુખાણું હતું સ્થાન તે છે સુખાણું,
અહો સૃષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૧૧
વધેથી દિસે છે બહુ સ્થળ વસ્તી,
સુખી સંભરે છે પ્રજા તે સમસ્તી;
રંગોદીન થાને થયું છે રસાણું,
અહો સૃષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૧૨
અરે આ નવી સૃષ્ટિમાં આવવાથી,
કર્યો દેહનો રંગ જૂદી જવાથી;
થયું નેત્ર મારું હતું જેહ કાણું,
અહો સૃષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૧૩
હતા જે જનો દંદ તે ક્યાં વિખાયા,
કયા દેશમાંથી નવા એહ આવ્યા;
ગયું ક્યાં બધાનું હતું જેહ જાણું,
અહો સૃષ્ટિ આનો નવી હું નિહાળું. ૧૪

દોહરો.

દુંખ બધોહ દેશ આ, હવોજ હિંદુસ્તાન,
નદારદ્દીના દયથી, શોને સ્વર્ગ સમાન. ૧૫

કાળના વેગ વિષે.

ભુજંગી.

ઉગ્યો વીજળી વાર આકાશ જેમ,
વરી દૂરથી જવ ઉતાર તેમ;
ચકોર ચડેથી તું ચાલનારો,
અરે કાળ ઉતાવળે વેગ તારો. ૧
વહ્યો જાય જોરે નદીનો પ્રવાહ,
અહો વાયુનો વેગ દિસે અથાગ;
થયો તે બધાનો બધો એજ ધારે,
અરે કાળ ઉતાવળે વેગ તારે. ૨

હતો બાળ હું જ્યાં પિતાને નિવાસે,
પિતા માગતો દૂધ માતાનિ પાસે;
નથી વીસર્યો ક્યાં ગયો તેહ વારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૩
ખરી ખાંતથી બાળમાં ખેલતો હું,
તડીને દડીને પગે ઠેલતો હું;
નથી વીસર્યો તે સમેના વિચારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૪
નદીએ તળાવે જતા બાળ નાવા,
જઈ મંડતા ડુબકી ખૂબ ખાવા;
નથી વીસર્યો તે નદીનો કિનારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૫
નિશાળે જઈ શીખનો સોલ આંક,
ફિરે ખૂબ પંડ્યો પરે કાંઈ વાંક;
દુખે છે હજુ તો મને તેહ મારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૬
નહી જાણુતો અન્ન આ ક્યાંથી આવે,
નહી જાણુતો કોણ વસ્ત્રો બનાવે;
પિતાની કમાણીથિ થાતો ગુજારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૭
નહી કાંઈ ચિંતા હતી ચિત્તમાંય,
ભલે હોય દુષ્કાળ સુકાળ ત્યાંય;
અહો ક્યાં ગયો તે સમો સૌથિ સારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૮
પછી માતતાતે કર્યું લગ્ન મારૂં,
અરે એ સમે તો મને લાગ્યું સારૂં;
નહી જાણ્યું મેં આ સમો છે જનારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૯
કમાયો ખમાયો કિધાં ખાનપાન,
વહી તે ગયાં વર્ષ સ્વપ્ના સમાન;
નથી કોઈ તો દીન વારો નઠારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૧૦
ગુરે વર્ષ ચાલીસ એમ આવ્યું,
પડ્યા દાંત સ્વર્ને કાને ચિપાવ્યું;
થયા દુબળા દેહના કામદારો.
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૧૧
જુઓ આજ છે પાંચ જે પુત્ર મારા,
અને વીરથી તેમ તે વીરનારા;
ગણાશે ગુણી જો થશે કીર્તિકારો,
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૧૨
નથી મેં પ્રભુની પુરી ભક્તિ કીધી,
નથી કામ સારાં કરી કીર્તિ લીધી;
તથાપી મને તારશે તારનારો.
અરે કાળ ઊતાવળો વેગ તારો. ૧૩

દોહરા.

આગળથી અઘરો દિસે, ચડવો ડુંગર જેમ;
ચડ્યા પછી છોરો દિસે, ઊમર ડુંગર એમ. ૧૪
આદિ અંત વિણુ બેય છે, કાલ અને આકાશ;
તથા નિયંતા તેહનો, ઇશ્વર છે અવિનાશ. ૧૫
તૃષ્ણા તલમાત્રે નથી, પણુ બે અધુરાં કામ;
પ્રભુ ભક્તિ પરમાર્થ તે, દાખે દલપતરામ. ૧૬
આ અવનીનો ફરિ ફરિ, થાય* જનમને + નાશ;
તો જનનો જશ જગતમાં,વસશે ક્યાં સ્થિરવાસ. ૧૭

સને ૧૮૮૪ ના ડીસેંબર માસમાં ગવરનર જનરલ રિપન સાહેબ અમદાવાદ પધાર્યા ત્યારે કહેલી કવિતા.

હરિગીત છંદ.

જેજે ગવર્નર જનરલો અહિં આવિયા વળિ આવશે,
પણુ કોણુ કેવાશે ભલો, જે રિપનને વિસરાવશે;
રિપને અધિક ઓપાવિયું મહારાણિજીના રાજને,
સહુ સહૃદનો મળિમાન આપો તે રિપન મહારાજને. ૧
શુભ ભાગ્ય ભારત ભૂમિનાં તે જરૂર જાગ્યાં જાહરે,
અધિકાર લઇને આવીયા શુભ રિપન સાહેબ ત્યારે;
આ દેશ હિત ઉત્તમ કર્યાં છે કોટિ કોટિક કાજને,
સહુ સહૃદનો મળી માન આપો તે રિપન મહારાજને. ૨
આ દેશના વ્યાપારને એણે ઉત્તેજન આપિયું,
ઓછો કરી કર લુણુ ઉપર કષ્ટ મોટું કાપિયું;
આનંદ ઉપજ્યો એ થકી જન ઘેર ઘેર ધણુરાજને,
સહુ સહૃદનો મળી માન આપો તે રિપન મહારાજને. ૩
કલ્યાણુ કરવા દેશનું વિદ્યાતણી વૃદ્ધિ કરી.
કાનુન તનુ કર્યો પતાવી પ્રજાની પીડ હરી;
હક આપી એને સોંપી આ દેશિજનની લાજને,
સહુ સહૃદનો મળી માન આપો તે રિપન મહારાજને.૪

---

* ઉત્પત્તિ + પ્રલય.

નિયમ એવો લખી રાખીયો સારથી,
રાખવી રીત એવી સદાય. ૧૧
વીશ જૈનની સભા સ્થાપિ મંત્રી થવા,
પ્રમુખ તો પાટવી સુત સુભાગી;
દેશ ઝાઝા મહારાણિના રાજમાં,
ત્યાંથી શ્રીમંતની મદદ માગી. ૧૨
ભરતખંડાદિ બત્રીશ સંસ્થાનથી,
આપવા લાગિયા નાણું એમાં,
એકતાળીશ તો લાખ રૂપિયા થયા,
ભાગ ચોથે ભરતખંડ તેમાં. ૧૩
દેવની છે દયા જે મહારાણિને,
તેહના નામથી જે ચહાય;
વસ્તુઓ સર્વ એ ઠામ આવી મળે,
દ્રવ્યના ગંજના ગંજ થાય. ૧૪

ખાત મુહૂર્ત્ત વિષે.

ખાત મુહૂર્ત કરવા મહારાણિને,
સૌ સભાસદ મળી અરજ કીધી;
સર્વના હિત તણું કામ સમજી ભલું,
ધ્યાનમાં વાત તે ધારિ લીધી. ૧૫
ચોથી જૂલાઈ સત્યાશિની સાલનો,
વખત વિદ્વાન લોકો વખાણે;
માંડવો સરસ મોટો રચાવી ભરી,
*અયુત જૈનની સભા એહ ટાણે. ૧૬
હાકમો પણ ઘણા તત્ર હાજર હતા,
કૈક શિરપાવ કૈ ટોપિવાળા;
જેમ માણિક મણી સહિત શોભે ભલી,
તે સભા સર્વ મોતીનિ માળા. ૧૭
દેશ યૂરોપના કૈકતો ડયુક હતા,
કૈક હિંદુ હતા રાવ રાણા;
કૈક તુરકો હતા તે સમે ત્યાં કને,
સાહેબીદાર સરદાર શાણા. ૧૮
કચ્છપતિ રાવ ખેંગાર નિજ ભ્રાત સહ,
કુચ બિહારેશ રાણી ને રાણો;
મોરબીના વસુધાધિપતિ વાઘજી,
લીંબડી નાથ જશવંત જાણો. ૧૯

ભૂપ ભગવંત ભનુ નામ ગોંડળ ધણી,
કે. સિ. આઈ. ઈ. ઉપિકાબ છાજે;
તેમ રાજા કપુરથળા તણા ત્યાં હતા,
અવર દીવાન નીઝામના જે. ૨૦
જેહના પૂર્વજોએ પરાક્રમ કરી,
સ્થાપિયાં રાજ સહુ શત્રુ મારી;
પાદશાહોનિ સરદારિ સારી કરી,
આજ રાણિનિ સરદારિ ધારી. ૨૧
તે તથા અન્ય શ્રીમંત જન પણ ઘણા,
સર્વના વદનપર હરખ ઝળકે,
શાણિ મહારાણિ શોભે ભલાં તે વિષે,
જેમ તારા વિષે ચંદ્ર ચળકે. ૨૨
પ્રિન્સ ઑફ્ વેલ્સ ભાષણ ભલું ત્યાં કર્યું,
વચન ઉચ્ચારિયાં અમૃત જેવાં;
સંગ્રહસ્થાન તરફથી ફળો જે થશે,
તે કહ્યાં તરત સમજાય તેવાં. ૨૩
તે સભામાં સભાસદ જનો જે હતા,
બહુ ખુશી સૌ મળીને બતાવી;
મેઘ ગર્જન સુણી જે રિતે મોર સહુ,
ટહુક ટહુકા કરે હરખ લાવી. ૨૪
માનિ ઉપકાર મહારાણિએ તે પછી,
ખુશિ થઈ ખાત મુહૂર્ત કીધું;
જાણિએ દેશમાં ઝાઝી દોલત થવા,
દેવિએ તેહ વરદાન દીધું. ૨૫
વાગિયાં સરસ વાજિત્ર મધુર સ્વરે,
જાણિએ અવનિ તે ગાજિ ઊઠી;
કે ભલી સૃષ્ટિમાં વૃષ્ટિ ધનની થવા,
ગર્જના ત્યા કરે તેહ તૂઠી. ૨૬

તે મહેલ વિષે.

ખૂબ ત્યાંતો થયો મહેલ ખટ વર્ષમાં,
રૂપિયા લાખ છત્રીશ ખર્ચ્યા;
જેમ જોવા જનો થાય દેખી ખુશી,
દેશ પરદેશમાં ચાલિ ચર્ચા. ૨૭
એહ સમ શોભિતો આ સમે ક્યાંઈ પણ,
મેદિનીમાં નથી મ્હેલ મોટો;
જેહની આગળે તાજબીબી તણો,
લેખતાં લાગશે ઉંક છોટો ૨૮

* દશ હજાર.

દેશિ પરદેશિ બહુ રાયને રંક પણ,
દેખશે દૃષ્ટિએ તે તમાસો;
નિરખિને હરખશે નિરખનારા જનો,
ખૂબ નાટક તણો ખેલ ખાસો. ૪૭

બુદ્ધિ કેળવવા વિષે.

ઈશ્વરે બુદ્ધિજન સર્વને આપિ પણ,
કેળવ્યાથી જુઓ થાય કેવી;
કળિ શકે કોય નહિ નિરખતાં મનહરે,
ઉપજાવે ઘણી વસ્તુ એવી. ૪૮
ભૂમિમાં વસ્તુના અધિક ભંડાર છે,
શોધતાં શોધતાં હાથ લાગે;
યંત્ર આદીકની જુક્તિયો પણ ઘણી,
તર્ક શક્તિ વધે તો જ જાગે. ૪૯
જો રસાયન ક્રિયા નવનવી કરિ જુએ;
ઔષધો તે થકી ઝાઝ થાય;
ઔષધો એમ અજમાવિને જો જુએ,
તે થકી તન તણા રોગ જાય. ૫૦
માનવીઓ વિના કોઇ પણ પ્રાણિને,
ઈશ્વરે બુદ્ધિ એવી ન આપી;
એ થકી પ્રાણિયો સર્વની ઉપરે,
માનુષોએ અમલદારી સ્થાપી. ૫૧
પૃથ્વિના પડ વિષે શ્રેષ્ટ સાગર વિષે,
ઉડિ આકાશમાં મનુષ્ય જાય;
સિંહને, હાથિ સરખા પશુ વશ કરે,
એહનું જોર મતિએ જણાય. ૫૨
ગ્રહ ઉપગ્રહ તણી કેમ ગતિ થાય છે,
યંત્ર તે નિરખતાં જ્ઞાન જાગે;
બલુનમાં બેસિ આકાશના જાય જન,
નિરખતાં અધિક આશ્ચર્ય લાગે. ૫૩
પુસ્તકના પત બહુ છાપિ ત્યાગે જનો,
છે નહીં જઈ જુઓ છાપખાના,
ચિત્ર કરનારે કરનારે અવરજ બની,
એ રચે છે ઘણી અધિક રચનાં. ૫૪
પક્ષિનું બેહ વનનાદ પવન હવા,
જે હવા અંતરી કોઈનું બેસ;
તે ઘણો તાર ટેલિક તણો નિવનતિ,
કેળવણી થયા આજ કેશ. ૫૫
અધિક અભ્યાસથી શું નહીં કરી શકે,
અકલનો અંત કહિએ ન આવે;
કરિ શકે કોઈ દિન મનુષ્ય ગ્રહમાં ગતિ,
બુદ્ધિથી એવિ જુક્તિ બનાવે. ૫૬
માનવી માત્ર અભ્યાસ જો આદરે,
હામ હૈયે ધરે કામ કરવા;
તો સરે અર્થ સામર્થ્ય સૌ મેળવે,
બુદ્ધિનો સાર ભંડાર ભરવા. ૫૭

જુબીલીનો મહિમા.

કૈસરે હિંદની બાળિ જુબિલી બસે,
સ્મરણ માટે થયું કામ સારૂં;
સ્થાપિયું સંગ્રહસ્થાન ઈંગ્લાંડમાં,
ધન તથા બુદ્ધિનું ધામ ધારૂં. ૫૮
શ્રેષ્ટ કારીગરોકેરિ કારીગરી,
વસ્તુઓ વિવિધ તેમાં વસાવી;
નેત્રથી નિરખતાં અચરતી ઉપજે,
હિંદના લોકથી એવું આવી. ૫૯
શોધી જન એવી કારીગરી શીખશે,
વિવિધ વસ્તુતણી વૃદ્ધિ થાશે;
સુખ ઘણું તેથી સંસારી જન પામશે,
સૃષ્ટિમાં અધિક શોભા જણાશે. ૬૦

એક બીજાની મદદ વિષે.

એક જણથી કરી જગત નહિ નીપજે,
જોઇએ મદદ બીજા જનોની;
કોઈ લુહાર, સુતાર, કુંભાર વળી,
કોઈ સઈ, સાળવી, કોઈ સોની. ૬૧
ઘાટ ઘાડી તણો એક સારો ઘડે,
અન્ય એગનર એનાં બનાવે;
એમ અન્યોન્યની મદદથી માનવી,
હાથના કામમાં આપ ફાવે. ૬૨
લાખ દીવા વડે એકઠા કીધએ,
રોડ જ્યોતી થઈને પ્રકાશે;
તેમ ઝાઝાં મનુષ્યોનિ બુદ્ધિ મળે,
ભાગતાં ભેદ અદ્ભૂત ભાસે. ૬૩
સંપ જો હોય તો સર્વ સુખ પામીએ,
જનોએ સર્વ શ્રીમંત થઈને;
સંપ જે જનતણો જંપ જનને નહીં,
સહીમરે હાય હથિયાર લઈને. ૬૪

એ સંપ્રદુસ્થાનનો મહિમા.

[illegible]
નામ મહારાણીનું અમર રહેશે;
[illegible]
કોને એમ ઉપદેશ દેશે. ૬૫
જ્યાં લગી અમર છે નામ આ જગતમાં,
ત્યાં લગી [illegible] નેહ [illegible];
નામ એ જન તણું [illegible] પામી ગયું
તે નહીં નામ [illegible]. ૬૬
[illegible]
જે જને અમર નહિ નામ રાખ્યું;
[illegible]
[illegible]. ૬૭
[illegible]

વીર્ય વિષે.

[illegible]

[illegible]
જ્યાં [illegible] જન [illegible] બુદ્ધિ પામે. ૭૩
[illegible]

મહારાણીજીના ગુણ વિષે.

[illegible]

ટિપ્પણ.

[illegible]

[illegible]

આવાં બાઈ નરસીસ હોમ વિષે ગરબી.

સારૂં સારૂં રે સુરત શહેર,
મુંબઈ અલબેલી—એ રાગ.

અબળાઓ ઉપર આજ, કોણ કૃપા આણે;
એના કષ્ટ નિવારણ કાજ, ન મળે કો નાણે. ટેક.
નર વૈદો તો ઘણાય નિરખ્યા, હરિયા હામો હામરે;
નારી વૈદ ન નજરેનિરખી,એવાં ગામોગામ. કોણ. ૧
વનિતા ને વ્યાધી ઉપજે તો, પડી પડી પીડાયરે,
પુરૂષો પાસે દુખ પોતાનું, સુણાવતાં શરમાય. કો. ૨
પશુઓની પીડા હરનારા, વૈદો દિસે વિશેષરે;
પણ કામનિયો માટે કોઈ, લક્ષ ન આપે લેશ. કો. ૩
સ્વાર્થિયા સૌ પુરૂષ પણ કે, ભુલ્યા ત્રિયોનું ભાનરે;
વનિતા વૈદ થવાને માટે, સ્થાપ્યું નહી સંસ્થાન.કો.૪
મહેરવાનજી ભાવનગરીઆ, પુત્રી આવાં બાઇરે;
બેહેસ્ત નશીન થયાં તે બાઈ, નામ રહ્યું જગમાંઈ. કો.૫
બાઇ ભલા મનચેરજી જેના, કીધું તેણે કામરે;
વહાલી બહેન તણું મુંબઈમાં,નિશ્ચળ રાખ્યુંનામ.કો. ૬
આંટ મેડિકલ કૉલેજ પાસે, કરાવ્યું એક મકાનરે;
વનિતાઓને વૈદક કેરૂં, દેવા વિદ્યા દાન. કોણ. ૭
સારી રકમ ગણીને સોંપી, આપે થઈ ઉદારરે;
ખરેખરૂં ઉપયોગી ખાતું, સંભાળે સરકાર. કોણ. ૮
લૉર્ડ રે ને તેની લેડી, પરમારથપર પ્રીતરે;
ખાત મુહૂર્ત કર્યું ખાંતેથી, તેણે રૂડી રીત. કોણ. ૯
લૉર્ડ હેરીસ લેડી સાથે, તેણે વળી તે હામરે;
વાસ્તુક્રિયા વિવેકે કીધી, સમજી સારૂં કામ. કોણ. ૧૦
બાઈ હોય તો એવા હોજો, સાચો જેનો સ્નેહરે;
રોઈ અમરતાં આંસુ પાડે, ઉત્તમ હેત ન એહ;કો.૧૧
રોગ રહીત શરીર હોય જો, તો ખોરાક ખવાયરે;
માટે દાન દવાનું ઉત્તમ, વિશ્વ વિષે વખણાય. કો.૧૨
આ તો રૂડું બીજ રોપિયું, પહેલ કર્દાની પેરરે;
તરૂ ઉગી ફળ ફૂલો તેનાં, ફેલાશે ચોમેર. કોણ. ૧૩
જેનું નામ જગતમાં ન રહ્યું, કર્યો ન પર ઉપકારરે;
તો તેનો પશુ પંખી જેવો,અફળ ગયો અવતાર.કો. ૧૪
કૈસરેહીંદ મહારાણીનો, કહીએ જયજયકારરે;
જેના રાજથી જનો કરેછે, આવાં કામ અપાર.કો.૧૫
ઓ ઇશ્વર તું ઉદાર જનને, દેજે ઝાઝા દામરે;
જેથી દુખીયા જન સુખ પામે, દાખે દલપતરામ.કો. ૧૬

* તા. ૨૩-૧૧-૮૮

દોહરો.

મિસ્તર તે મંચેરજી, ખાનદાન ગુણવાન;
મેંબર પાર્લમેન્ટના, થઇને પામ્યા માન. ૧૭

આયુષ ઘટવા વિષે ગરબી.

જો તું આયુષ વહિ જાય છે રે, જીવ જો તું આયુષ વહિ જાય છે; ગાફલાઈ તારી ગણાય છે રે. જીવ.—એ ટેક.

દિવસો દિવસે જળ ઘટિ જાતાં,
સરોવર જેમ સુકાય છેરે જીવ. ૧
જે કામ કરવા જનમ ધર્યો તે,
તે કામ તો ક્યાં કરાય છેરે. જીવ. ૨
કેટલું ગયું ને કેટલું બાકી,
તે તુજથી ક્યાં દેખાય છેરે. જીવ. ૩
ધનની લાલચમાં લપટાયો,
ઠામ ઠામ તું તો ઠગાય છેરે. જીવ. ૪
મોટા મોટા મનસુબા મનના,
ઊપજી ઊપજી શમાય છેરે. જીવ. ૫
અંતે મુડી તારા કામમાં આવે,
કહે એવું શું કમાય છે રે. જીવ. ૬
સંસારનું સુખ ઝાંઝવાં જેવું,
લેવા દોડી દુખી થાય છે રે. જીવ. ૭
મહાપદ્મ જેટલું ધન મેળવું,
ચિત્તમાં એમ ચહાય છે રે. જીવ. ૮.
પર ઉપકારી કામ ન કીધું,
પાપના બંધ બંધાય છે રે. જીવ. ૯
પરમેશ્વરમાં પ્રીત કરીને,
ક્યાં તે ભાવથી ભજાય છે રે. જીવ. ૧૦
બાળાપણું ગયું ગઈ જુવાની,
જરાની છાવણી છવાય છે રે. જીવ. ૧૧
દલપતરામ કહે દુનિયાના,
સુખથી સુખ મકલાય છે રે. જીવ. ૧૨

મુંબઇના નામદાર ગવરનર લૉર્ડ રે સાહેબ રાજકોટ રાજકુમાર કૉલેજમાં પધારવાના હતા તે વખત ગાવાની કવિતા તે કૉલેજમાં ભણતા રાજકુમારોના લખવાથી કરી મોકલી. તા. ૨-૯-૮૬

દોહરો.

રાજકુંવર કૉલેજમાં, ધન્ય ધન્ય દિન આજ;
પ્રીત સહીત પધારિયા, મુંબઈના મહારાજ. ૧

હરિગીત છંદ.

...ર્ષ ઇંગ્લાંડ મધ્ય જેનો, અમલ અતિ વખણાય છે,
...ર્જન દિલે દુખાય, સજ્જન સર્વ રાજી થાય છે;
...શાંત શાંત સ્વભાવથી, નિજ જશ ખરા વિસ્તારિયા,
... કોડે રે મહારાજ, આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૨
...ભાવ કરવા આપ, સૌની સાથ ઉર ઇચ્છા ધરે,
...ગટ્યો રહે નહીં ભેદ, સાચો સ્નેહ, સૌ સાથે ધરે;
...ઘી જનોને હરિભક્તિને, સદ્‌ગુણે સંચારિયા;
... કોડે રે મહારાજ આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૩
...બળવંત બુદ્ધિમંત, સદ્‌ગુણવંત તે સરદાર છે,
...ચિત્તે વિશેષ દયાળ, જનને પ્રજા પર પ્યાર છે;
...ઘણા સુધારાના ધરીધરિ, ધ્યાન માંહી સુધારિયા,
... કોડે રે મહારાજ, આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૪
...સુખકારિ સહુ આચારિ છે, હિતકારિ હિંદુસ્તાનનો,
...ઉદાર અમારા ભાગ્યે, નથિ કાંઈ કાચા કાનનો;
...જેના થકી દિલમાં ડરે, જૂઠા કરો ભૂતારિયા,
તે કોડે રે મહારાજ, આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૫
...નથી અવસરપરમાં મન, જન સર્વ સાથે સ્નેહ છે,
...શુભ રાજનીતિ રીતિપર પણ પ્રીત પાકો તેહ છે,
...સંભારશે જન જેમ સાહેબ, વિપતને સંભારિયા,
તે કોડે રે મહારાજ આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૬
...કરિને પ્રવેશ વિશેષ સોરઠ દેશને સંભાળશે,
...છે આપ ઉર નિષ્પાપ, તે સંતાપ સૌના ટાળશે;
...ઉછરંગ રંગ તરંગ, અંગોઅંગ અધિક વધારિયા,
તે કોડે રે મહારાજ આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૭
...ઈશ્વર સમીપે અરજ કરીને નિત્ય સર્વે યાચિયે,
...આજ અધિપતિ આપને, વરદાન એવું માગિયે;
...સર્વે સુખેથી સુચિત્ત હિતકર સર્વ, પરમાર્થ માર્ગ પધારિયા,
તે કોડે રે મહારાજ આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૮
...આ પદ ભરી આપ્યો છે ... તેનો ...
...એમાં કસર ... આપ ... એથી ...
...દશ કુંવરની ... અત્યારીએ ...
તે કોડે રે મહારાજ આજ સુરાજકોટ પધારિયા. ૯

...ભાઈ ... સાહેબ કોડે રે સાહેબ
સાહેબ ... તે ...

તા. ૧૧ ડિસેંબર ૧૮૮૭

દોહરો.

લાયક લૉરડ રે તમે, છો ભલપણ ભંડાર;
ગુણ જાણી મહારાણીએ, આપ્યો શુભઅધિકાર.૧

હરિગીત છંદ.

મહારાણીએ ગુણ જાણીને, અધિકાર ઉત્તમ આપિયો,
મુંબઈ ઇલાકાનો ગવર્નર, પદ ગણીને થાપિયો;
અતિ આપના ઉત્કર્ષ ગુણ ઉચ્ચાર શું કરીએ અહો,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડ રે સદા સુખમાં રહો. ૨
ગણુ કોટિ સંખ્યા મોટી જનના નૃપ નિયંતા આપછો,
વિદ્વાન છો ગુણ જાણછો, નિર્મળ મતી નિષ્પાપછો;
જે દીન તમ આધીન છે તે પર દયા દિલમાં ગ્રહો,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડ રે સદા સુખમાં રહો. ૩
મહારાણીના પ્રતિનિધિ રૂપ, શ્રીનગરમાં આવ્યા તમે,
તે આપના મેળાપથી આનંદ બહુ પામ્યા અમે;
હવે અમે જે માન તે ધરિ ધ્યાન સ્વીકારી ગ્રહો,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડ રે સદા સુખમાં રહો. ૪
આ દેશ જનના આ સમે, સુખ દુઃખના આધારછો,
માતા પિતા સમસ્નેહથી સંભાળના કરનાર છો;
હિત હોય હિંદુસ્તાનનું તે કરી કૃપા અમને કહો,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડ રે સદા સુખમાં રહો. ૫
અધિકાર ઉત્તમ ભોગથી અનુભવ કર્યો છે અતિઘણો,
મન મર્મ જાણોછો તમે શુભરાજની નીતિ તણો;
ચિત્ત ચાહછો હૈયું ભલું પ્રભુ, પણ તમારૂં ચિત્તગ્રહો,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડરે સદા સુખમાં રહો. ૬
જે થૈ ગયાં તે રાજ્યમાં સંકટ અધિક સાંખ્યાં અમે,
સંભારતાં તે સંકટો કંપવા અમારી કાયને;
પણ પાત એવું માગિયે એવો અમલ કદીયે નહો,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડરે સદા સુખમાં રહો. ૭
પ્રભુની દયાથી દેશમાં ટોપીઓનાં પગલાં થયાં,
રૂડું રચાયું રાજ્ય ત્યારે સંકટો સરવે ગયાં;
દુઃખ દફન કીધાં દેશનાં અઘોર દુખ તે ખમ રહે,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડરે સદા સુખમાં રહો. ૮
અવગુણ અમારા હોય તે નિજ અંતરે ધરશો નહીં;
... ... પણ ... ... નહીં કદી;
જો ... તો સરવે કૃપા ધરીને રહો,
ઈશ્વર કૃપાથી આપ લારડ રે સદા સુખમાં રહો.૯

દોહરો.

સુખો ... સદા કુટુંબ સહીત,
... ... પરમેશ્વરની પ્રીત. ૧૦

સર. ટી.સી. હોપ સાહેબ અમદાવાદ પધારેલા તે વખતે કહેલી.

કવિતા. તા. ૬-૧-૮૮

દોહરો.

વિદ્યાથી સુખ સંપદા, સૌ પામે સંસાર,
સાહેબ હોપે શુભ કર્યો, વિદ્યાનો વિસ્તાર, ૧

હરિગીત છંદ.

વિદ્યાનું ખાતું વધારિ ખૂબ સુધારિયું બહુ સ્નેહથી
રૂડાં રૂડાં પુસ્તક રચ્યાં જન જ્ઞાન પામે જેહથી;
તે પુસ્તકો આ દેશીની ભાષાતણો શણગાર છે.
ગુજરાત ઉપર અપાર ટી. સી. હોપના ઉપકાર છે. ૨
ગુજરાતીને અંગ્રેજી કરી કાલેજ અમદાવાદમાં,
એ વાત તે વિખ્યાત વળિ દિન રાત રહેશે યાદમાં;
જેનાં કરેલાં કામ ઉત્તમ આમ ઠારોઠાર છે, ગુ૦ ૩
સંસ્થાન અમદાવાદ સૂરત કાઠિઆવાડે વળી,
શું અત્ર કે શું તત્ર પણ સર્વત્ર સાબાશી મળી;
જાણ્યો વખાણ્યો સૌ જને શાણો ભલો સરદાર છે, ગુ. ૪
વળિ એ કલેકટર જ્યાં ગયા ત્યાં શહેર સુધારો કર્યો,
આ દેશિજનથી હળિમળિને સ્નેહ સંપૂરણ ભર્યો;
દિલદાર કદરદાર તે ભલપણ તણો ભંડાર છે, ગુ. ૫
મુંબાઇ વિષે જઈ ગવર્નરના તેહ સેક્રેટરી થયા,
વળિ એ થકી અધિકાર ઊંચો પામી કલકત્તે ગયા;
આ ખંડમાં ચોખૂટ જેના જશતણો વિસ્તાર છે, ગુ. ૬
માયાળુ દીલ દયાળુ અતી મમતાળુ મનના છે સહી,
જેને ગણ્યો પોતાતણો તેને પછી ભૂલે નહી;
આ દેશનું કરવા ભલું તે તો સદા તૈયાર છે, ગુ૦ ૭
એવા અધિક ઉત્કર્ષ ગુણ બહુ વર્ણવ્યો નહિ વીસરે,
જન સકળ ભારત વર્ષના ધરિ હર્ષ એવું ઉચ્ચરે;
જન જાતિના હિતકારી જેના ચિત્તમાંહિ વિચાર છે, ગુ. ૮
નિર્ધન તથા ધનવાન સૌની સાથ જેને સ્નેહ છે,
માતા પિતા કે મિત્ર સાચો હોય તેવા તેહ છે;
સુખકારિ સંકટહારિ સારિ સલાહના દેનાર છે, ગુ૦ ૯

દોહરા.

જાઓ મજાનાં શ્રેષ્ઠ ગજ્જ;
ત્યાં સુખિયજો, કુટુંબ સહિત સદાય. ૧૦
આ દેશને જ્યાં તે જશે યુરોપ,
[illegible] સંભારશે વિક્ટોરિઆ સર હોપ; ૧૧
હોપ નામ આશાતણું, સજ્જન સુણો તમામ;
દેશી ભાષામાં કહું, સાહેબ આશારામ.* ૧૨

તા. ૭-૩-૮૮ ને રોજ ખાનબહાદુર નવરોજજી પેસ્તનજીને ખાનબહાદુરનો ખિતાબ આપવા ને શેઠ હઠીશીંગની વાડીમાં મી. જી. બી. રીડ સાહેબે દરબાર ભર્યો હતો તે વખતે બોલેલી કવિતા. ગુજરાત ગેઝેટ તા. ૮-૩-૮૮ ને રોજના પત્રમાં છપાઈ છે.

દોહરો.

જન્મ ધર્યાનું જગતમાં, જાણો શુભ ફળ જેહ;
કરે લોક હિત કામ શુભ, તન મન ધનથી તેહ. ૧

ઝુલણા છંદ.

તનથકી મનથકી કોઈતો ધનથકી,
લોક હિત કામ કરવા મચે છે,
કોઇતો શસ્ત્ર ધરિ દેશ રક્ષણ કરે,
નીતિના ગ્રંથ કોઈ રચે છે;
કોઈ ધન ખર્ચિને ધર્મ ખાતાં કરે,
જેથી સંસારિજન સુખ પામે,
કોઇતો હામથી કામ એવા કરે,
દેશમાં જેથી ઉદ્યોગ જામે. ૨
દેશના સુખ થકી-દેશ પતિ સુખ લહે,
દેશ પતિને સુખે દેશ સુખીયો,
ગર્ભ દુખી હોયતો માયને દુઃખ છે,
માયને દુઃખતો ગર્ભ દુખીયો. ૩
એકનું હિત કરે એકનું થાય છે,
એમ દિલદાર સરકાર જાણે,
તેથિ હિતકારિ જન હોય જે તેહને,
આપવા માન મનમાંહિ આણે. ૪
પુત્ર પેસ્તન તણા શેઠ નવરોજજી,
દેશ હિતકારિ કામો કરે છે;
કેમ વેપાર આ દેશમાં બહુ વધે,
ચિંતવન ચિત્ત તેનું ધરે છે. ૫
પ્રાંત પશ્ચિમ વિષે રેલવે જે થઈ,
શેઠ નવરોજજી છે સહાયી;

* આશા+આરામ=આશાનો બાગ.

ધરિ હામ કરિ શુભ કામ, કામે કામ કીધી નામના,
ગુણ ગાય છે ખુશ થાય છે, ગુણિ લોક ગામે ગામના;
સૌના સમાસમ તેહ છે, જરિએ ન રીત જુદાઈની,
કરજો પ્રભુ ચડતી કળા, દરરોજ દાદા ભાઈની. ૯

કવિત.

જેમ દિગવિજય કરીને આવે સ્વદેશમાં,
એમ દાદાભાઇ પાછા સ્વદેશમાં આવિયા;
ચાલુના ડીસેંબરની તારીખ ત્રીજીને દિને,
મુંબાઈનાં લોકે મોટા હરખે વધાવિયા;
ધન માલથકી જેની ધારીએ કીમત મોટી
એવા બધા જશનાં જહાજ ભરી લાવિયા;
કહે દલપતરામ સદા જીવો સુખી રહો,
હિંદુસ્તાન વાસિયોને બહુ હરખાવિયા. ૧૦

દોહરો.

દિન દિન દાદાભાઇનો, વધે હરખને હામ;
આશિષ આપે એટલી, દિલથી દલપતરામ. ૧૧

તા. ૮–૧૦–૯૫ ને રોજ ખાનબહાદુર જહાંગીરજી પેસ્તનજી ને ખાનબહાદુરનો ખિતાબ મળ્યો તે વિષે—

હરિગીત છંદ.

આ વેશ અમદાવાદમાં જે પારશી પંચાત છે,
છે આપ આગેવાન સૌના વળી બહુ વિખ્યાત છે;
સૌ મનુષ સાથે મિત્રતા ગુણવંત મન ગંભીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજીતણા, જશ પામિયા જહાંગીરજી ૧
વળી બહુ વહીવટી કરી સારી રીતે સરકારની,
શુભ રીત રાખી મન વિષે અતિ શુભ પરઉપકારની;
નિજ ધર્મમાં ધન વાવર્યું ધરીને ભલી મન ધીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજીતણા, જશ પામીયા જહાંગીરજી. ૨
છે ખાનદાન ખરા વળી ગુણવાન છે ગુણ જાણ છે,
આ શેહેર અમદાવાદ મધ્યે પારશીકુળભાણ છે;
કામો ભલાં ઉમદાં કર્યાં તે રાખી નિજ મન સ્થીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજી તણા, જશ પામિયા જહાંગીરજી. ૩
બે હાથ, બે પગ, આંખ બે મળી કામ જે રીતે કરે.
નવરોજજી ભાઇની સાથે કામ રૂડાં આદરે;
સૌ જન તણું હિત થાય એવી બહુ કરી તદબીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજીતણા, જશ પામિયા જહાંગીરજી. ૪
લઇ કંટરાકટ ભલાભલા બહુ લોકનું પણ હિત કર્યું.
વિદ્યાની વૃદ્ધિમાંહી પણ છે ચિત્ત પોતે તો ધર્યું;
દુખિ લોકનાં દુખ કાપવામાં આપ છે શુરવીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજીતણા જશ પામિયા જહાંગીરજી, ૫
સાહેબ લોકો સાથ બાંધ્યો બહુ પ્રકારે સ્નેહજી,
મેળાપિ ગુણ માણસ વિષે ઉમદા અતિ છે એહજી.
ભૂખ્યાંને ભોજન આપીયું તરસ્યાંને પાયુ નીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજીતણા જશ પામિયા જહાંગીરજી. ૬
મહારાણીજી વિકટોરિયાએ જરૂર તે ગુણ જાણીયે,
ઇલકાબ ઉમદા આપવા અભિપ્રાય ઉરમાં આણીયે,
ઇલકાબ આપ્યો ખાનબહાદુર જોગ્ય જેહ અમીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજીતણા જશ પામિયા જહાંગીરજી. ૭
નિમક અદીલનો લૈ દનરો કામ શુભ રીતે કરું
સરકારનું ને પ્રજા જનનું જે વિષે છે હિત ખરું
સુખ પામજોજી કુટુંબ સઘળું સુખિ રેહોજ શરીરજી,
સત્પુત્ર પેસ્તનજીતણા જશ પામિયા જહાંગીરજી. ૮

દોહરા.

મહારાણી વિકટોરિયા, જે છે ગુણનાં જાણ;
તે જગમાં જીવો ઘણું, પામો ખૂબ વખાણ. ૯
સાહેબ રીડ સ્વહસ્તથી, આવાં અનેક કામ;
કરજો અને સુખી થજો, દાખે દલપતરામ. ૧૦

—•—

नामांकित जनोविषे समाप्त.

માંગલિક ગીતાવલિ.

ગીત ૧ લું

મંગળાચરણનું ગીત.[1]

"[illegible]" એ રાગ.

[illegible]

ગીત ૨ જું.

[illegible]

[1] [illegible]

કાશદે દોડ્યા દેશોદેશમાં; પ્હોંચી વધાઈઆમો ગામ, આ.
સારા કુંવરનો જન્મ સાંભળી; તે લોકો હરખ્યા તમામ આ. ૫.
તાતાનામનોરથ સિદ્ધ થયા; પિતાની પૂરી થઈ આશ, આ.
સંતોષ થયો સ્નેહી સર્વને; કશિયે ન રહી હવે કચ્યાશ, આ. ૬
પુન્ય પુરવનાં પ્રગટ થયાં; જગ કરતાએ કરી મ્હેર, આ.
રૂડું અમુલ્ય રત્ન આપિયું; લાખેણી થઈ લીલા લ્હેર, આ. ૭
આજનો દિવસ ઇતિહાસમાં; લાયક લેખમાં લખાશે, આ.
વરસો વરસ તીથિ આજની. એ અતિ ઉત્તમ ગણાશે, આ. ૮
જેવી ઘડીમાં આગળ જનમિયા; ભૂપતિ વિક્રમ ને ભોજ, આ.
એવી ઉત્તમ ઘડી આજ છે. સમય છે તેના સરખો જ, આ. ૯.
પુત્ર પૂરો પરાક્રમી થશે; પાળશે પ્રજા પ્રેમ આણી, આ.
એવો કુંવર જેને ઉદર વસ્યો; ધન્ય ધન્ય દ્હાડે ઠકરાણી આ. ૧૦.
માત પિતાની પ્રતિમા પાળશે; ચરચાશે વિશ્વમાં ચરિત્ર આ.
માતનું કુળ અજવાળશે; વિખ્યાતિ પામશે વિચિત્ર આ. ૧૧
અંતરમાં રાખીને ઉદારતા; કરશે પરમારથનાં કામ આ.
કવિતામાં કીર્તિ તેની કોડથ'; દાખશે દલપતરામ, આ. ૧૨.

ગીત ૩ જું

પુત્રના જન્મ સમયે ગાવાનું ગીત બીજું.

"જાદવરાય પરણ્યા રૂકમણીરે." એ રાગ.

જીરે આજનો દિવસ રૂડો રળિઆમણોરે;
જીરે આનંદની હેલી આજરે રાણીએ રૂડો કુંવર જણ્યોરે;
જીરે આજ દીસે દશ દીશા ઉજળી રે;
જીરે હરખ્યો સર્વે જનજનનો સમાજ રે, રાણીએ. ૧.
જીરે સોના છરીએ નાળ વધેરિયાં રે;
જીરે દાઈને દીધા સારા શણગાર રે, રાણીએ,
જીરે વ્હાલાં સગાંને લખી વધામણી રે;
જીરે સાકર વ્હેંચી તેનો નહિ શુમાર રે. રાણીએ. ૨.
જીરે દીપમાળા પૂરી દેવસ્થાનમાં રે;
જીરે દુધ મંગાવીઓ ભરી [illegible] રે, રાણીએ;
જીરે ઘેર ઘેર આનંદ ઉત્સવ થયો રે;
જીરે [illegible] સારૂં નામ રે, રાણીએ. ૩.
જીરે [illegible] તોરણ [illegible] આંબાં [illegible] રે;
જીરે [illegible] અવાજ રે, રાણીએ;
જીરે [illegible] રે;
જીરે રૂડું [illegible] રે, રાણીએ. ૪.
જીરે [illegible] રે;
જીરે [illegible] રે, રાણીએ;
જીરે જાણે આજ સોનાના સૂરજ ઉગ્યા રે;
જીરે દીસે એવો દુનિયામાં દેખાવ રે, રાણીએ. ૫.
જીરે વાજાં વાજે અતી ઉછરંગનાં રે;
જીરે ગોરી મળી ગીત મંગળ ગાય રે, રાણીએ;
જીરે ગાંધરવ ગાય ને નાચે અપસરા રે;
જીરે શેરીમાં સુગંધી જળ સિંચાય રે, રાણીએ. ૬.
જીરે કુળનો દીવો પ્રગટ્યો કુળ ઉજાળવા રે;
જીરે માતપિતા મન હરખ ન માય રે, રાણીએ;
જીરે આશિષ આપે છે વિપ્ર વેદિયા રે;
જીરે સુખી રે'જો કુંવરજી સદાય રે, રાણીએ. ૭.
જીરે ગરીબ જાચક લોકો ઘણા મળ્યા રે;
જીરે દીધાં રાયે નાના વિધિનાં દાનરે, રાણીએ;
જીરે મુજ્જન સહુ આવ્યા સુણી વધામણી રે;
જીરે સૌનું કીધું શુભ રીતે સનમાન રે, રાણીએ. ૮.
જીરે ભૂપતિને ભેટ ધરે ભાવથી રે;
જીરે માણેક મોતી વસ્ત્ર ધન માલ રે, રાણીએ;
જીરે ચુઆ ચંદન કેસર કેરાં છાંટણાં રે;
જીરે મોતીડે પૂર્યા સોનાના થાળ રે, રાણીએ. ૯.
જીરે નિશાળિયા હરખ્યા નિશાળમાં રે;
જીરે [illegible] રે, રાણીએ;
જીરે [illegible] રે;
જીરે [illegible] રે, રાણીએ. ૧૦
જીરે [illegible] દિવસ [illegible] રે;
જીરે [illegible] રે, રાણીએ;
જીરે [illegible] રે;
જીરે માતપિતાને [illegible] રે, રાણીએ. ૧૧.
જીરે કુંવરજી [illegible] રે.
જીરે કરજો [illegible] પરમારથના કામ રે, રાણીએ;
જીરે માતપિતાની [illegible] રે.
જીરે [illegible] દલપતરામ રે. રાણીએ. ૧૨.

ગીત ૪ થું.

હાલરડું પહેલું.[1]

"[illegible] એ" રાગ.
[illegible]
[illegible] ૧.

[1] [illegible]

[illegible] નિરખું, રીઝે પુરુષ નંઈ સરખું;
નિર્મળ રસમાં નેણાં, કેમ અમૃત જેવાં વેણાં. ૨
ને લગાડે મોતી, ચરે ટરે રહું હું જોતી;
નિરખી શોધ [illegible], અંતરમાં ઉપજે વ્હાલ. ૩
[illegible] દેખે સદા, બ્હેનના મુખ ઉપર બહુ પ્યાર;
[illegible] છે હેતુ બ્હેનનું સુખ; કેવો મોહું. ૪
[illegible] જો દેશ, તે તો બ્હેનના આનંદ મેળ;
[illegible] મનડું તરસે બહુ પ્યાર. ૫
[illegible] સરસ પાર, તે તો બ્હેનના ઉપર વાર;
[illegible], બ્હેનને દુઃખે તેડી લઉં. ૬
[illegible] નજરે દેખું, એમ દુઃખે સમેતો લેખું;
[illegible] મારો બ્હેનની [illegible] સારી. ૭
[illegible], બ્હેનના સુખ [illegible] આપે. ૮
[illegible] લોક, બ્હેનના [illegible] ન હોય;
[illegible] બ્હેનને [illegible] વાર. ૯
[illegible] બ્હેનના [illegible] નહિ [illegible]
[illegible] ૧૦

પેલો સહુમાથી કુંવરજી થયા હેખાતા;
આવે પવનવડી સુગંધો શીતળ લ્હેર;
પહેલું દાઢે ચાને મેળું પરસાળમાં;
મનમાં માનું મ્હોટી મહા પ્રભુની મ્હેર, મારો લાડકડા. ૪.
ધનધન કરેલો પરથ ભારે [illegible];
હાઉ હાઉ બેઠો માખણ મેવો ખાવો;
ત્યારે માને રાજુમને [illegible] નેર, મારો લાડકડા. ૫.
મારો મન [illegible] કુંવર કહે મ્હારો [illegible];
[illegible] પડિયો લેખણું કૈને [illegible];
એવા દિન ક્યારે દેખાડે દીનોનાથ, મારો લાડકડા. ૬.
[illegible] કુંવરને [illegible] [illegible];
[illegible] પરણાવીશ મ્હોટે ઘેર;
[illegible] કુંવર [illegible];
[illegible] કુંવર [illegible] ઘેર, મારો લાડકડા. ૭.
મારો મ્હાલતો [illegible] નાચતો;
[illegible]
[illegible]

ગીત ૬ ઠું.

હાલરડું ત્રીજું.

"અલોલો હાલ ખમા તનેરે, બાલુડાભાઇને લોલો ગાઉં."
એ રાગ.

અલોલોલો હાલ ખમા તને રે, બાલુડા ભાઇને લોલો ગાઉં
મુખડું તારૂં મહા મનોહર, હેરી હેરી હરખાઉં;
હાલો હાલો હેરી હેરા હરખાઉં. અલોલો 2.
માણેક મોતી દીસે મઢેલાં, પારણે તારે અપાર;
ફરતાં દીસેછે ફુમતાં રૂડાં, ઘુઘરીનો ઘમકાર, અલોલોલો.૧
પારણા ઉપર પોપટ મુકયા, મેના ચકોર ને મોર;
ઝુકી રહીછે ઝાલર ફરતી, રૂડું છે રેશમ દોર,અલોલોલો.૨
મખમલના માંહે ગાદી મૂકીછે, સારાં ઓશીકાં સમેત;
લાડકા કુંવર પારણે પોઢો,હીંડોળું હું ધરી હેત,અલોલોલો.૩
પારણામાં તમે પોઢાતો જાઓ, હું ભરવા જાઉં હેલ;
ખાંતેતનેપછીખોળામાંલેને, ખુબખેલાવુંખેલ, અલોલોલો.૪
રમકડા રૂડા રમવાને આપું ખાવા મેવા ને મોદક;
રસીલા કુંવર તને રીઝાવું,ગીત રૂડાં રૂડાંગાઇ,અલોલોલો. ૫
બાળકડાં તારા જેવડા બીજા, ઘણાં ખેલાવુ ઘેર;
રૂપાળાતેઓનીસાથેરમજો,પછીતમેશુભપેર, અલોલોલો ૬
તંગડી ટોપી આંગલું અંગે, પ્હેરાવું મારા પ્રાણ;
ગાલતારાછેગુલાબજેવા,પગપણએજપ્રમાણ અલોલોલો.૭
નેણ ભરી ભરી ફરી ફરી નિરખુ, હરખુ હૈડા માંઘ;
સર્વમનોરથસફળથયામારે,કસરરહીનકિંકાઇ,અલોલોલો.૮
પરમેશ્વરે પૂરી કૃપાથી આપ્યું, રૂડું તારા જેવુ રત્ન
પાડમાનીપૂરાપ્રેમથીરાખુ,જીવસાટેકરૂંજતન,અલોલોલો.૯
બોલવા શીખો ચાલવા શીખો, વિચરો થૈ ટેવીર;
શાળામાંજૈસદવિદ્યાશીખો,મારાડૈયાનાહીર,અલોલોલો ૧૦
દીકરા તો એ દેવને દુર્લભ, એમ કહે મોટા મુન્ય;
પારણેપોઢડીપુત્રઝુલાવિયે,હોયજેપુરણપુન્ય,અલોલોલો.૧૧
માત પિતાની ચાકરી કરજો, કરજો મ્હોટાં કામ;
સમજવાલાયકસારીશીખામણ,દેછેદલપતરામ,અલોલો;૧૨

ગીત ૭ મુ.

સાલગીરી[1] એટલે વર્ષ ગાંઠને દહાડે ગાવાનું ગીત.

"મારી સોરે સવાસોની ચુંદડી" એ રાગ.

આજ સાહેબજાદાની સાલગીરી;
આજ હૈડામાં હરખ ન માયરે,
સજની સાહેબજાદાની સાલગીરી;
દીસે દિવસ રૂડો રળિયામણો;
આજ આનંદ ઓચ્છવ થાયરે, સજની સાહેબ. ૧.
આજ સ્નેહી સગાં સહુને નોતરયાં;
આપ્યાં ભાવથી ભોજન પાનરે, સજની;
વાજાં વાગેછે વિધ વિધ રાગનાં;
ગાય ગાયક જન ગુણ ગાનરે, સજની ૨.
આજ માળી લાવ્યો ફુલ છાબડી;
ગુંથી ગજરા તોરા ને હારરે, સજની;
લાવ્યો તંબોળી પાનનાં બીડલાં;
મળ્યા મીજલસમાં સરદારરે, સજની. ૩.
ગીત મંગળ ગાયછે માનની;
આજ ધન્ય ઘડી ધન્ય વારરે, સજની;
આજ સર્વે શોભાની સીમા વળી;
થયો જગતમાં જય જય કારરે, સજની. ૪.
દીધાં દાન ઘણાં જન દીનને;
આપ્યા સેવકને સીરપાવરે, સજની;
પૂજ્યાં ગોર ગોરાણીને પ્રીતથી;
જાણો અંતરમાં ધરી ભાવરે, સજની. ૫
રચ્યા આતસબાજી અતિ ભલી;
ખૂબ બીજા કરાવ્યા ખેલરે, સજની;
સર્વે સજ્જન સંતોષ પામીયા;
રસ રંગની ઉપજી રેલરે, સજની. ૬.
ધન્ય ધન્ય કુલાંદે માતને;
ધન્ય ધન્ય જગતસિંહ તાતરે, સજની;
જેનો પુત્ર પવિત્ર પરાક્રમી;
નામે ચતુર કુંવર વિખ્યાતરે, સજની. ૭.
સૌ આશિષ અંતરથી કહે;
ઘણું જીવો કરો રૂડાં કામરે, સજની;
પરિપૂર્ણ બધાં સુખ પામજો;
દુવા દે એમ દલપતરામરે, સજની. ૮.

ગીત ૮ મું

દીકરાનેનિશાળેબેસાડવાજતાંગાવાનુંગીત પહેલું

"ત્રાંબા કુંડી તે નગર સોહામણી." એ રાગ.

આજ ધન્ય ઘડી ધન્ય દહાડલો;
આજ આનંદરે, અંગ ન માય,

[1] શ્રીમંત પારસીઓ સાલગીરીને દહાડે સગાંવ્હાલાંને જમવા તેડીને ગીત ગવરાવે છે.

કુંવર ચાલ્યા ભણવાને નિશાળે.[1]
કુંવર વેશ ધરશે વાસુદેવનો;
જનનાં હૈયાંરે, જોઈ હરખાય,
કુંવર ચાલ્યા ભણવાને નિશાળે. ૧.
કુંવર મંગળ થઈ ચોકે બેઠા;
મનમાં સમરતરે, શ્રી જગનાથ, કુંવર;
પાટી ખડિયો લેખણ લીધાં હાથમાં;
પાનાં પુસ્તકરે, લીધાંછે સાથ, કુંવર. ૨.
સમાં સ્નેહી સાજનમાં સહુ મળ્યાં;
વાજાં વાજેરે, વિવિધ પ્રકાર, કુંવર;
ગીત મંગળ ગાયછે ભામની;
સુવાસણીઓ સજી શણગાર, કુંવર. ૩.
જતાં પ્રથમ મહાદેવ સામી મળ્યા;
ભજે કરમાંરે, કુશની ભાગ, કુંવર;
ગુલ્યા ગજરા તોરા તથા હારથી;
એવા મોજારે, બહુ મરવા જાણ, કુંવર. ૪.
હૈડે હાર, તોરો ધરશો પાઘમાં;
જોતાં મુખડાંરે કરી નવ જાય, કુંવર;
ગુચ્છ કાને ધરજોરે ગુલાબનાં;
જનનાં લોચનરે, જોવા લોભાય, કુંવર. ૫.
સહુથી ઉભશો કુંવર નિશાળમાં;
મેહેતાજીને રે, મળી દેશો માન, કુંવર;
ભણશો વિદ્યા ભલી ભલી ભાતની;
સાર સમજશો રે, થૈ સાવધાન, કુંવર. ૬.
ભણશો વિદ્યા ભૂગોળ ખગોળની;
ઇતિહાસનો રે, કરશો અભ્યાસ, કુંવર;
ભાષા ભેદ ભણી દેશો દેશના;
માન પામશો રે, મેહેતાજી પાસ, કુંવર. ૭.
ભણશો ચૌદ વિદ્યા ને ચોસઠ કળા;
રાજનીતિ રે, ભણી રૂડી રીત, કુંવર;
ન્યાયશાસ્ત્રના નિયમ વિચારશો;
પરિપૂરણ રે, રાખીને પ્રીત, કુંવર. ૮.
ધર્મશાસ્ત્રનું તત્ત્વ તે ધારશો;
કર્મકાંડનો રે, કરશો વિચાર, કુંવર;
તત્ત્વશાસ્ત્રનાં તત્ત્વ તપાસશો;
શિલ્પ શાસ્ત્રનો રે, સમજશો સાર, કુંવર. ૯.

[1] જાદો જોતાં "કુંવર ચાલ્યા ભણવાને સ-શીએ." એમ ગાવું.

લેખાચરિયે લેખાં કરી જાણશો;
લાખો કરોડોના રે, કરશો હીસાબ, કુંવર;
પ્રશ્ન જે કોઈ પંડિત પૂછશે;
ઝીલે તરત જ રે, દેશો જવાબ, કુંવર. ૧૦.
કુંવર ઉભા રહ્યા ભાગ્યા કહે;
જ્યોષ વગાડે રે, બન્યો ભણવા ભેદ, કુંવર.
કુંવર ત્યારે બીરાજે કચેરીમાં;
ભાષા ફેરમાં રે, એ છે ઉમેદ, કુંવર. ૧૧.
કુંવર આવો હું એક વાર મુખ જોઉં;
પછી જાજો રે, ભણવાને કામ, કુંવર.
કુંવર વધે રે, સદૈવ કુશળ રે'જો;
રૂડે આશિષ રે, દયારામ, કુંવર. ૧૨.

ગીત ૯ મું.

દીકરાને નિશાળે બેસાડવા જતાં ગાવાનું ગીત.

બીજું.

"જમના પેહેલે વધાવો મારે આવિયો" એ રાગ.

કુંવર ઉભા રહોરે મતાજી કહે;
પ્રેમે ધરવી પંડ્યાજીની પાસરે,
કોડીલા કુંવર ભણવા ભણજો ભલા ભાવથી;
કુંવર અંગમાં આળસ ન આણશો;
કરજો ઉત્તમ રીતથી અભ્યાસરે, કોડીલા કુંવર. ૧.
ભણવાં અર્થ સમજીને ધરજો અંતરે;
નવ કરશો પોપટના જેવા પાઠરે, કોડીલા કુંવર.
કુંવર જેટલું ભણો તે કંજો તેટલું;
ચાલો કદી ન દેખાડશો ઠાઠરે; કોડીલા કુંવર; ૨.
કુંવર જે જે તમારા હોય ભોઈબા;
સહુથી સરસ મળાજો સહુને શીરરે,કોડીલા કુંવર;
અરજે ગુરૂની ગુરૂની શિક્ષા માનજો;
પૂછ્યા વગર ન પીતા જરા નીરરે, કોડીલા કુંવર. ૩.
કુંવર રમતમાં મન નવ રાખશો;
છોડી દેજો દુર્જનજનનો સંગરે, કોડીલા કુંવર;
સારૂ નિશાળિયાનો સંગ રાખજો;
જેને મન હોય ભણવાનો ઉમંગરે, કોડીલા કુંવર. ૪.
કુંવર કાયર કામ ન કરી શકે;
કુંવર હિંમતે હરેક કામ હોયરે, કોડીલા કુંવર;
એવો ભેદ તે મનથી ન ભૂલશો;
કરી ઉદ્યમ કે'નારા મળે કોયરે, કોડીલા કુંવર. ૫.

પાનાં પોથીને ડાઘ નવ પાડશો;
સારી રીતે તેની કરજો સંભાળરે, કોડીલા કુંવર;
મારા લાખેણા કોઇથું લડશો નહિ;
ગુણ લીધા થૈ દેશો નહિ ગાળરે, કોડીલા કુંવર. ૬.
જાતાં વળતાં રોકાશો નહીં વાટમાં;
ધરજો ભણતરમાં વિશેષ ધ્યાનરે, કોડીલા કુંવર.
કુંવર કો કાળે વખત ન ચુકશો;
વિદ્યા ભણીને થજો વિદ્વાનરે, કોડીલા કુંવર. ૭.
ભણતર ભણશે તે ભલાં સુખ ભોગવે;
ન ભણશે તે તો ખચીત ખતા ખાવરે, કોડીલા કુંવર.
ભણેલાનો પૂછે ભાવ ભૂપતિ;
નભણ્યા તે તો નર નારીમાં નિંદાયરે, કોડીલા કુંવર ૮
પ્રશ્ન પૂછતાં શરમ ન રાખશો;
પુછી પૂછીને પંડિત થવાયરે, કોડીલા કુંવર
લખતાં લખતાં લહિયા બનેછે લોકમાં;
જતાં આડું આડું સો ગાઉ જવાયરે, કોડીલા કુંવર ૯
કયુંએ શીખી લેવાય નહિ સામટું;
થોડે થોડે તો સરવે શીખાયરે, કોડીલા કુંવર;
ભરતાં ભરતાં લાખો કોડો ગણાય છે;
ચણતાં ચણતાં હવેલી તો ચણાયરે, કોડીલા કુંવર ૧૦
સદા નૃસિંહ સ્વામીને સંભારિયે;
સર્વે કામમાં તે કરે સહાયરે, કોડીલા કુંવર.
કુંવર કરવું કરે જે કરવા નિર્ધિ;
મનના સરવે મનોરથ સિદ્ધ થાયરે; કોડીલા કુંવર. ૧૧
કુંવર કુશળ રહેજો ને કરજો સાહ્યબી;
કુંવર કરજો ભણીને મોટાં કામરે, કોડીલા કુંવર;
કુંવર દુખડાં તમારાં દેવર જજો;
રહો અંબિકા રક્ષણ કરવાનેરે; કોડીલા કુંવર. ૧૨

ગીત ૧૦ મું.

નિશાળે જતાં તથા પાછા વળતાં ગાવાનું ગીત.

વિદ્યા રૂપી આંબાનું ગીત.

“ચાંપા ફુલ્યાં ને નવર સોહામણી.” એ રાગ.

રાણી વિક્ટોરિયાના રાજ્યમાં;
વિદ્યા રૂપીરે, રૂડે રત્ન, સાહેલીરે આવ્યો મોતિયો;
આંબો રોપ્યોરે, મુંબઈ શેહેરમાં;
દેશદેશમાંરે, ફેલાઈ ડાળ, સાહેલીરે. ૧.
શાણા સાહેબ લોકે તે સીંચિયો;
ફુલ્યો ફાલ્યોરે, ગેર ગંભિર, સાહેલીરે;
એનાં પત્ર ઘરો ઘર પ્હોંચિયાં
દેખી હરખ્યારે, ઉમદા અમીર, સાહેલીરે. ૨
ફુલ સરસ સુધારાનાં પ્રગટિયાં;
રસ એનોરે, જ્ઞાન ગણાય, સાહેલીરે;
ભાગ્યશાળી જનો તેના ભોગિયા;
તે આરોગીરે, આરોગ્ય થાય, સાહેલીરે. ૩
સુખ ઉપજે વિશેષ શરીરમાં;
બહુ બુદ્ધિરે, પ્રગટે પ્રચંડ, સાહેલીરે;
તોડે આળસ હોય જે અંગમાં;
અતિ આપેરે, જ્ઞાન અખંડ, સાહેલીરે. ૪
આંબો અચરજકારી એવો થયો;
વધ્યો દેશમાંરે, દીસે વિશેષ, સાહેલીરે;
એની છાયા શીતળ શુભ છે સદા;
એતો જનનારે, કાપેછે કલેશ, સાહેલીરે. ૫
પત્રે પત્રે દીવા દીસે પ્રગટીયા;
તેતો ટાળેરે, ઉર અંધકાર, સાહેલીરે;
અજવાળું થયું આખા દેશમાં;
સમજાયુંરે, સાર અસાર, સાહેલીરે. ૬
સખી જોને તું આજ સંસારમાં;
તેના ફળથીરે, થયો ફેરફાર સાહેલીરે;
થઈ સડકો ને રસ્તા રૂડા થયા;
ઘણી વિદ્યારે, વધી પેર પેર, સાહેલીરે. ૭
દવાખાના નિશાળો થઇ ઘણી;
સારી પુસ્તકરે, શાળા સ્થપાઈ, સાહેલીરે;
આવ્યા સામા વર્ણો વણવાતણા;
પાક પોષિયોરે, છબિયો છપાઈ, સાહેલીરે. ૮
રાજકુંવરો રૂડી વિદ્યા ભણ્યા;
શીખ્યા શીખ્યારે, નિર્મળ ન્યાય, સાહેલીરે;
અજવાળું આંબાનું પણ થકી;
શાના સજ્જનરે, પરદેશ જાય, સાહેલીરે. ૯
આવો હવરે આપણા દેશને,
કૃપા કરીને, બક્ષીસ કીધ, સાહેલીરે.
જેથી સુખ સંપત્તિ સૌ ભોગવે.
નિત્યે મળશેરે, નહિ નવ નીધ. સાહેલીરે. ૧૦
આંબો જેનું વિવેકથી ચાહિયો.
એને અંબિકારે, કરશે અનંદ, સાહેલીરે

આંબો રે'જો જુગો જુગ જીવતો,
ફળો વધજોરે, વળી દશે દીશ, સાહેલીરે. ૧૧
એવા આંબાનો રસ જેણે અનુભવ્યો,
તે તો કરશેરે, ઉત્તમ કામ.
એવા જનને જગતમાં જોઇને,
રીઝ રીઝશેરે, દલપતરામ, સાહેલીરે. ૧૨

ગીત ૧૧ મું.

વરઘોડો નિશાળેથી વળતાં ગાવાનું ગીત પેહેલું[1]

"આછા ઘુંઘટ તે વહુને વ્હાલેરા લાગે." એ રાગ.

નિશાળે જૈને કુંવર શું ભણી આવ્યા,
શું ભણી આવ્યા ને શો ભેદ લાવ્યા;
શી રીતે શિક્ષકે સમજાવ્યા, હો રાજવી નિશાળે. ૧
કહો કુંવરજી તમને દાદાજી પુછે,
શાસ્ત્ર[2] શીખ્યા તેમાં તત્વ તે શું છે;
લાયક લેખે શું લખ્યું છે, હો રાજવી, નિશાળે. ૨
કહોરે કુંવરજી તમને માતાજી કે'છે,
શિક્ષક શી શીખામણ દેછે, હો રાજવી, નિશાળે. ૩
કહોરે કુંવરજી પુછે ફુઇજી પનોતાં,
શીખ્યા તેમાંથી જડ્યો સાર શો જોતાં,
સમજે નહિ તો પોથાં પોથાં, હો રાજવી, નિશાળે. ૪
જ્યારથી તમે રોજ ભણવાને જતા,
જીવ અમારા જોઇ જોઇ હરખાતા.
નિરખતાં તૃપ્ત ન થાતાં, હો રાજવી, નિશાળે. ૫
પાછલે પ્હોરે અમે વાટ જોઇ રે'તાં,
વાર લાગે તો ઘણો વિચાર લેતાં.
ક્યારે પધારે એમ કે'તાં, હો રાજવી, નિશાળે. ૬
તમે કુંવર અમારી આંખોના તારા,
તમ સાથે બંધાણા પ્રાણ અમારા,
તે કેમ વિસરે વિસાર્યા, હો રાજવી, નિશાળે. ૭
જોયા અમે તમારા અક્ષર જ્યારે,
સાચે સાચો થયો સંતોષ ત્યારે;
ભાગ્યું કુંવર ભણીયેં ક્યારે હો રાજવી, નિશાળે. ૮
લિપ લિપ ૫ડ જ્યારે વાંચતાં દેખું,
પુન્ય પુરવનાં પૂરાં પ્રગટિયાં પેખું;
લાભ અલૌકીક લેખું, હો રાજવી, નિશાળે. ૯
મેહેતાજી તમારા છે કહો કેવા,
જ્યારે જતા તમે પાઠ ત્યાં લેવા;
ટીક દેતા કે જેવા તેવા, હો રાજવી, નિશાળે. ૧૦
પૂછતાં શંકા કાંઇ ક્રોધ તે કરતા,
કે એનો ઉત્તર ધીરે ઉચરતા;
પૂછતાં ડરતા કે ન ડરતા, હો રાજવી, નિશાળે. ૧૧
વિદ્યા ભણ્યા તમે બાળુડે વેષે,
લાયક ગાળકો દાખલો લેશે.
દલપત આશિષ દેશે, હો રાજવી, નિશાળે. ૧૨

ગીત ૧૨ મું.

વરઘોડો નિશાળેથી વળતાં ગાવાનું ગીત બીજું.

રાગ ઉપર પ્રમાણે.

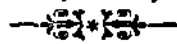
ગુણી કુંવરજી મુખે ઉચર્યા એવું,
ભણતરનું તત્વ ભણ્યું તે કેવું;
પ્રભુ ભજીને નીતિમાં રે'વું, માતાજી,
નિશાળે જૈને અમે એ ભણી આવ્યા. ૧
એ ભણી આવ્યા ને એ ભેદ લાવ્યા,
ખુદ્દા સુરએ ભેદ એજ બતાવ્યા;
શિક્ષકે એ રીતે સમજાવ્યા, માતાજી; નિશાળે. ૨
માતપિતાતણી સજવી રે સેવા,
બાળપણાના ભણવા વાર્તારે દેવા;
અર્થ અંતરે ધરવા એવા, માતાજી; નિશાળે. ૩
સજ્જનનો સંગ સ્નેહથી કરવો,
પાપીતણો સંગ તો પરહરવો;
ધર્મ અંતર માંહે ધરવો માતાજી, નિશાળે. ૪
વગર વિચાર્યું કોઈ કામ ન કરવું,
ધીરજપણું ધણું અંતરે ધરવું;
રોગ થકી તો દીધે ડરવું માતાજી, નિશાળે. ૫
કુલસુજી થઇને ન ફુલાવું;
તેમ કદાપિ કંગાલ ન થાવું,
જુગારી સાથે નહિ જાવું માતાજી, નિશાળે. ૬
દયા રાખીને દીનને દાન દેવું,
કેને અન્યાયનું ધન ન લેવું;
ભણવું તે તો હિત એવું, માતાજી, નિશાળે. ૭

---

1 આ અને હવેપછીનામાં ગાવાનું છે કે "રમોને રાયજાદા નાર તમારી." એ ઓજ રાગ છે.

2 ધર્મશાસ્ત્ર વગેરે.

મમતા સ્વદેશની રાખવી મનમાં,
વિદ્યા ઉદ્યોગ વધારવા જનમાં;
તજિયે આળસ હોય તનમાં માતાજી, નિશાળે. ૮
વાંચન ગણિત ને વ્યાકરણ વાણી,
ઇતિહાસ શીખ્યા ઉર ઉમંગ આણી;
ભૂગોળવિદ્યા ભલી જાણી માતાજી, નિશાળે. ૯
મેહેતાજી અમારા છે ઘણા શાણા,
મેહેતીજીએ અમને સુત જેવા જાણ્યા,
અક્ષર અમારા વખાણ્યા માતાજી, નિશાળે. ૧૦
મેહેતાજીએ અમારી સંભાળ લીધી,
શંકા પૂછી તે સર્વે સમજાવી દીધી;
રીશ કદાપિ નથી કીધી માતાજી, નિશાળે. ૧૧
સુણી સહુએ જાણ્યું સાચા ઉત્તર દેછે,
વિનય સહિત વળી કુંવર કહે છે;
દલપત કવિતા[1] કરેછે, માતાજી, નિશાળે. ૧૨

ગીત ૧૩ મું.

વેવીશાળ કરતાં ગાવાનું ગીત પહેલું.

"સુરતનારે સુલતાન, પાટણનારે પરધાન,
ઓરસિયો ઘડી લાવરે આરસ પ્હાણનોરે." એ રાગ.

દેશ ગુજરાતરે, પૃથ્વીમાં પ્રખ્યાતરે,
રાજનગર[2] શોભીતું તેમાં શેહેર છેરે;
વસે સાહુકારરે, શ્રીમંત અપારરે,
લક્ષ્મીની લાયક લીલા લેહેર છેરે. ૧
રૂડો રાંનો રાયરે, કનકસેન[3] કેવાયરે,
કનકાવતી[4] રાણી છે ઘેર તેહનેરે;
લાયક લક્ષણવંતીરે સરસ શોભંતીરે,
ઉત્તમ કન્યા જનમી કુળમાં એહનેરે. ૨
રૂપે રંભા જેવીરે, ઉત્તમ કન્યા એવીરે,
જોતાં જગમાં ક્યાંયએ કોઇ નવ કહેરે;
અતિશે અનૂપરે, જોવા જેવું રૂપરે,
સૂરજ ને ચંદર આકાશે થંભી રહેરે. ૩
ઠરાવ્યું તે હામરે, ચર્ચા કુંવરી[5] નામરે,
પછી તે થૈ પાંચ વરસની પદમણીરે;
વિદ્યાનો અભ્યાસરે, કરે ગુરૂજી પાસરે,
ઉમ્મર છોટી પણ અક્કલ મ્હોટી ઘણીરે. ૪
કનકાવતી રાણીરે, મુખથી બોલ્યાં વાણીરે,
સ્વામી એમનો સ્નેહ ધરીને સાંભળેરે;
બહુ સુંદરછે બાળરે, શોધો વેવીશાળરે,
મ્હોટા ઘરનો વર પછી જોતાં નવ મળેરે. ૫
રાયે માન્યો બોધરે, કરવા વરનો શોધરે,
મુત્સદી મોકલિયા દેશો દેશમાંરે;
પંજાબ નેપાળરે, કોશળ ને બંગાળરે,
માળવ ને મદ્રાસ વિશેષમાં વેષમાંરે. ૬
જોયાં હામો હામરે, રાજસ્થાન તમામરે,
કન્યા લાયક વર ક્યાંયએ નવ મળ્યોરે;
સોરઠ દેશ[1] માંયરે, રતનપુરનો[2] રાયરે,
જગતસિંહને[3] કુળ વર સારો સાંભળ્યોરે. ૭
કન્યાનો પિતાયરે, રતન પુરમાં જાયરે,
વાડીમાં જે ઉતરવાનું નક્કી કર્યુંરે;
ગુપ્ત રીતે ભૂપાળરે, વર જોયો નિશાળેરે,
કન્યા લાયક વર દેખીને દીલ ઠર્યુંરે. ૮
વર પિતાને કાહ્યુંરે, તેણે પણ કેવરાવ્યુંરે,
આઠ દિવસમાં ઉત્તર દેશું એહનોરે;
જોવાને કન્યાયરે, માણસ મોકલ્યાં રાયરે,
જીવમાં ભરૂંસો પૂરો જેહનોરે. ૯
જોઇને તે આવ્યારે, શુભ સમાચાર લાવ્યારે,
કુંવરને લાયક છે કન્યા એમ કહ્યુંરે;
કુટુંબીને પૂછયુંરે, રાણીને પણ રૂચ્યુંરે,
લગારે અંદેશા જેવું નવ રહ્યુંરે. ૧૦
કન્યાના પિતાનેરે, બોલાવ્યા મળવાનેરે,
માન દઇને સુખ આગળ બેસારિયારે;
પછી પૂછી વાતરે, વરપિતા સાક્ષાતરે,
શી ઇચ્છાએ આપ અહીં પધારિયારે. ૧૧
લાડકડીનો બાપરે, બોલ્યા આપો આપરે,
અમે હરખથી ઉત્તમ કામે આવિયારે;
આશાછે આ હામરે, થશે અમારૂં કામરે,
જો દલપતનો દેવ અમે રીઝાવિયારે. ૧૨

૧ તે કવિતા અમે ભણી આવ્યા. ૨ આ ઠેકાણે કન્યાના બાપના ગામનું નામ ગાવું. ૩ અહીં કન્યાના બાપનું નામ ગાવું. ૪ આ જગ્યાએ કન્યાની માનું નામ ગાવું. ૫ આ ઠેકાણે કન્યાનું.

૧ અહીં વરના બાપનું ગામ જે મુલક તાબે હોય તે મુલકનું નામ ગાવું. ૨ રતનપુર જગાએ વરના બાપનું ગામ ગાવું. ૩ આ ઠેકાણે વરના બાપનું નામ ગાવું.

ગીત ૧૪ મું.

વેવીશાળ કરતાં ગાવાનું ગીત બીજું.

"કયાંના તે આવ્યા મીરલાં, મોતીવાળા ભમરજી." એ રાગ.

કહો આપ કયાંથી પધારિયા,
સુણો સાહ્યા સાહેબજી;
કહો આપની શીક પેરરે,
સુગુણવાન સાહ્યા સાહેબજી.
રાજનગરથકી આવિયા, સુણો;
પૂછવા આપને પેરરે સુગુણવાન. ૧
અરજ અમારી એક છે, સુણો;
કોડથી કરીએ કબુલરે, સુગુણવાન.
રીશ રખે નવ રાખશો, સુણો;
બાસે તેમાં જો કંઈ ભુલરે, સુગુણવાન. ૨
છોજી મ્હોટા કુળના તમે, સુણો;
મ્હોટાં તમારાંછે ઘરરે, સુગુણવાન.
લાયક લક્ષણ આગલો, સુણો;
છે જી તમારો કુંવરરે, સુગુણવાન. ૩
અમ ઘેર કન્યા કુંવારડી, સુણો;
આઠ વરસની છે એહરે, સુગુણવાન.
લાયક લક્ષણવંતી છે, સુણો.
તમે ઘેર જોગ છે તેહરે, સુગુણવાન. ૪
વર કન્યા છે હજી ન્હાનું, સુણો;
આપો અમારથી વચનરે, સુગુણવાન.
ઉમ્મર લાયક થશે એમનાં, સુણો;
લાયક કરશું લગનરે, સુગુણવાન. ૫
શક્તિ પ્રમાણે આપશું, સુણો;
સનમાન સારી રીતરે, સુગુણવાન.
તેડશી કુટંબમાં થશે, સુણો;
વર કન્યને પૂરી પ્રીતરે, સુગુણવાન. ૬
શુભ લગ્ને શુભ દિવસે, સુણો;
જ્યારે તેડવશું જાનરે, સુગુણવાન.
એ અવસર પર આવજો, સુણો.
દેશું અમે કન્યાદાનરે, સુગુણવાન ૭
પંચની સાક્ષીએ પરણશે, સુણો;
કોડના વચન પ્રમાણરે, સુગુણવાન.
વચન આપો ને વચન વદો, સુણો;
બે ઘરે થાશે કલ્યાણરે, સુગુણવાન. ૮
વર મ્હોટા થાશે કયાંશે મશે, સુણો;
મ્હોટી ઉમ્મર જ્યારે થાયરે, સુગુણવાન.
તે માટે હું તમને કહું, સુણો;
પૂરો અમારી ઇચ્છાયરે, સુગુણવાન. ૯
સુણી વરના પિતા બોલિયા, સુણો;
છોજી ખરા ખાનદાનરે, સુગુણવાન.
ઉપકાર માનું આપનો, સુણો;
ખુશતીથી લાવીશ જાનરે, સુગુણવાન. ૧૦
આપના ઉત્તમ વંશની, સુણો;
આવે કન્યા અમ ઘેરરે, સુગુણવાન.
મનમાં અમે તેથી માનિયે, સુણો;
ઇશ્વરની મ્હોટી મ્હેરરે, સુગુણવાન. ૧૧
તિલક કરો વરને તમે, સુણો;
કરો આજ મંગળ કામરે, સુગુણવાન.
એ સમે આશિષ આપશે, સુણો;
દ્વિજવર દલપતરામરે, સુગુણવાન. ૧૨

ગીત ૧૫ મું.

વેવીશાળ કરતાં ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

"નગારાં વાગે ધીમાં ધીમાંરે." એ રાગ.

આજ તો આનંદ ઓચ્છવ મારે આંગણે;
આજ તો નરઘા વેંવાઇ આવ્યા મારે ઘેરરે,
નગારાં વાગે કડાક ધીમાંરે;
આજ તો મોતીડે પૂરાવું સુંદર સાથિયારે;
આજ તો લક્ષ્મીની દાસે લીલા લ્હેરરે, નગારાં. ૧
આજ તો આનંદનો સાગર અતિ ઉલટયોરે;
આજ તો મંદિર મારાં દીસે છાક જમાગરે નગારાં;
આજ તો નરઘા વેંવાઈ બધે પધારિયારે;
મારા લાડકાનું લાવ્યા વેવીશાળરે, નગારાં. ૨
પ્રથમ વેવાઇ વેંવાઇએ વચન લીધાંરે;
વળતી તિલક કીધું કુંવરને કપાળરે, નગારાં;
શોધ મ.શ્રેક જડિત તિલક છે હેમનુંને;
આમળ ધરશે છે સોનાનો સુર થાગરે, નગારાં. ૩
શ્રીફળ શુભનો ભાવ્યિયોરે;
કસબી કનક માથેક જડાવરે. નગારાં;
મોટી દોરા એલા સુંદર શકટિયારે;
દીસે લાડકાનો ડમરુ રેખાવરે, નગારાં. ૪
પાન ફૂલ પ્રથમ પોસ ભરાવિયારે;
કેસર હેતનું શ્રીફળ ને હેતા મ્હોટારે, નગારાં;

વેવાઈ કુંવરના સામું વારે વારે જુએરે;
જેમ ચંદ સામું જોઈ રહે ચકોરરે, નગારાં. ૫
ત્યાં તો વેદ ભણેછે વિપ્ર વેદિયારે;
સજની સો મળુ ત્યાં સાકર વ્હેંચાયરે, નગારાં;
ત્રાંસાં ત્રુંબ વાગે ને ઝંઝાગું ગડગડેરે;
જંબુક તોપોના અવાજ બહુ થાયરે, નગારાં. ૬
માથ માંધરવ અને નાચે અપછરારે,
ભલા જશ બોલે ભળી ચારણ ભાટરે, નગારાં;
મ્હોટા કુળની કન્યા અલબેલાને આવશે;
મ્હોટો હો તપ્યો સહુને તેમાટરે, નગારાં. ૭
વરનાં માતાજીએ વેવાઈના સાથીને પૂછ્યુંરે,
કહો કેઈ વહુ જેવું કન્યા રૂપ રંગરે, નગારાં;
સુનુને વેવાઈના સોબતીએ એમ કહ્યુંરે;
તમારી લાડીજી વહુ જેવું સુંદર અંગરે, નગારાં. ૮
વરનાં ફઈબા તેને ફરી ફરી એમ પૂછેરે;
કહોજી કેઈ વહુપર જેવી કન્યા ડાહીરે, નગારાં;
સુનુને વેવાઈનો સોબતી કહે સાંભળોરે;
તમારી ચતુરી વહુ જેવી ચતુર મજાહરે નગારાં. ૯
વરના મેહેતાજીએ પૂછ્યું પૂરા પ્રેમથીરે,
કહોજી કન્યાને કેવું વિદ્યાનું જ્ઞાનરે, નગારાં;
સુનુને સોબતી કહે મેહેતાજી સાંભળોરે;
એમની ચોપડી વહુ જેવી છે વિદ્વાનરે, નગારાં. ૧૦
એવું સાંભળીને હૈયાં સહુનાં હરખિયાંરે;
બેઉ વેવાઈ પ્રભુને સુતને જુવતી જોડરે, નગારાં;
પરમેશ્વર પ્રતાપે ને બેઉ અખંડ રંગેરે;
કરજો કરજો સુખે રાજ દીકરાથી કેડરે, નગારાં. ૧૧
હરિ સજ્જનને સદા સુખ આપજોરે;
હરખે આનંદ ઓચ્છવ મનો ઘનરે, નગારાં;
આપ્યા દેવ ફરી અમૃત વૃષ્ટિ થજોરે;
દેજો આશિષ એવી દલપતરામનરે; નગારાં. ૧૨

ગીત ૬૬ મું.

દેશીયાત્રા કરતાં આવતું ગીત ચોથું.[1]

"નગારાં ગડે ઘેરાં ઘેરાંરે" એ ચાલ.

એક પારણાને ચોટ ઘેરી બાંધજો રે;
તેતોભમ્યોભમ્યોદેશપરદેશરે,બીજેકવાંધમનડુંમાન્યુંનહિરે
જ્યારે દીઠો જયો દાડમ ને દ્રાખનો રે;
ત્યારે હરખ્યો હરખ્યો હૈડામાં વિશેષ રે;બીજે કપંદ.૧
એક કોયલડી કાશમીર દેશની રે;
તે તો ભમી ભમી ભૂગોળ ખગોળ રે, બીજે કપંદ;
એને ખુશીમાં ખામી ન રહી લેશની રે;
જ્યારે આંબે દીઠી આંબા ફળની ઓળ રે, બીજે કપંદ.૨
એક ચકોર ચાર દીશાએ આથડયો રે;
જોયાં જોયાં મ્હોટાં શેહેર શોભિત રે, બીજે કપંદ;
જ્યારે ચળકતો ચંદ્રમા આકાશે ચડયો રે;
ત્યારે ચોંટયું તેનું ચંદ્રમામાં ચીતરે, બીજે કપંદ. ૩.
એક ભમરો સુગંધ તણો ભોગી ભલો રે;
એ તો અવનીમાં આથડયો અથાગ રે, બીજે કપંદ.
એ તો લાખ રીતે રાજી થયો લાગશે રે;
જ્યારે બહુ ફૂલ વાળો દીઠો બાગ રે, બીજે કપંદ. ૪
એક કમળને ફૂલાવા આકાશમાં રે;
ઉગ્યા અગણિત તારા તથા ચંદરે, બીજે કપંદ;
થયું પ્રફુલ્લિત સૂરજના પ્રકાશમાં રે,
એને અંગે અંગ ઉપજ્યો આનંદ રે, બીજે કપંદ. ૫
એક મોરલો તે મ્હોટે મ્હોટે શેહેર ગયો રે;
જેનું સાગરના જળતણું જોર રે, બીજે કપંદ
એ તો ખરેખરો અંતરમાં ખુશી થયો રે;
જ્યારે ગગનમાં ગાજ્યો ઘનઘોર રે, બીજે કપંદ. ૬
એક કોહીનૂર હીરો કંઈક દેશ ફર્યો રે;
જેવા ગુણિયલ મ્હોટાં મ્હોટાં માન રે, બીજે કપંદ
જ્યારે રાણી વિકટોરિયાએ શીર ધર્યો રે;
ત્યારે કર્યો તે તો ત્યાં ઠરીને ઠામ રે, બીજે કપંદ. ૭
એક ગુણવતી કન્યા સ્વયંવર વિષે રે;
એ તો ફરી વળી જોઈ છે વરમાળ રે, બીજે કપંદ
જ્યારે ફરતાં ફરતી આવી રાજનગર દીઠે રે;
ત્યારે વર્યા એને ભાનક વિશાળ રે, બીજે કપંદ. ૮
એક હાડાની હંસીનો હંસલો રે;
એ તો પૃથ્વી વળ્યો આકાશ પાતાળ રે, બીજે કપંદ
તે તો હરખ્યો હરખ્યો જાણીને દેખાય જાણે રે
જ્યારે જોયું માન સરોવર વિશાળ રે, બીજે કપંદ. ૯
વેવાઈ કાઠિયાવાડો ફેરીફેરી ફરી જાય રે;
એવાં ભૂમિમાં ભૂતળ ભૂતળ રે, બીજે કપંદ

[1] આ ગીત વરને ઘેર વિદાયની વખતના ખપ ૨૫૯

જ્યારે મનમાન્યા ચતુર કુંવરને મળ્યા રે;
ત્યારે મ્હોટે હરખે માન્યું તેનું મન રે, બીજે કથાંઇ. ૧૦
વેંચાય પ્રવિણ છે હીરાની પરીક્ષા વિષે રે;
પછે પહેલ હીરો પારખ્યો પ્રમાણ રે, બીજે કથાંઇ;
એવા ચતુર કુંવરજી ચતુર દીસે રે,
એમના સસરાજી પણ ચતુર સુજાણ રે,બીજે કથાંઇ.૧૧
ગુણવંતાને ગુણવંતાની સંગતી ગમે રે,
તેનું મન ઠરે જાય તેવે ઠામ રે, બીજેકથાંઇ;
ધન્ય ધન્ય એમ કહી એને શુભ સમે રે,
હોંસથી રેહે દ્વા દલપતરામ રે, બીજે કથાંઇ. ૧૨

ગીત ૧૭ મું.

કન્યાને મ્હોસાળું કરતાં[1] ગાવાનુંગીત પહેલું.[2]
"સીતા બેહારે મંદિરે." એ રાગ.[3]

ચંપાંના ચીત ચાહીને; નિરખો સાસર વેલ,
લાયક વસંત લાવેલ, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી;
ચુંદડી છે ચોખા હીરની; વણકર ઘણે વણેલ,
રંગરેજે રંગેલ, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી. ૧.
ચુંદડીમાં બહુચિત્ર છે; ભભકાદાર છે ભાત,
જોવા ઇચ્છે જન જાત, ઓઢો ચળકતી ચુંદડી;
ચુંદડીતો ચારે મુલકમાં; પ્રથવી પર છે પ્રખ્યાત,
વેદ[4] વરણવેછે વાત, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી. ૨.
જેમાં બુટ્ટા જરિયાનના; ઝગમગ ઝગમગ થાય,
દેખી દીલ હરખાય, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી;
મ્હોટે પડે પાનડી; સોરંભ સારી પસરાય,
ભમરા તેથી લોભાય, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી. ૩
ચીતરનારે તે ચુંદડીમાં; ચીતરીછે ચોથી બાર,
અમરવેલ આકાર, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી;
ચીતરયા સૂરજ ને ચંદ્રમા; ચીતરયાં પુષ્પ અપાર
મનહર ચુંદડી મોઝાર,ઓઢો ચગકતી ચુંદડી ૪.
સોનૈયા સવા લાખનું; ગણનાં મૂલ ગણાય,
એતો અનુમાન થાય, ઓઢો ચળકતી ચુંદડી
સદગુણ ચુંદડીના સર્વેથા; જીભે ઉચરયા ન જાય,
લખતાં પણ ન લખાય, ઓઢો ચગકતીચુંદડી. ૫
જ્યોતી ચુંદડીના છેડલા; મેંલો ઠગકતા ચાર,
શોભે સરસ શણગાર, ઓઢોચગકતીચુંદડી;
ચુંદડીવાળી ચતુરાં તને; આપે આયુષ્ય અપાર,
જગમાં જગકરતાર, ઓઢોચગકતીચુંદડી ૬,
ચુંદડી સાથે છે. ચળકતા; સારા શોભે શણગાર,
હીરા મોતીના હાર, ઓઢો ચળકતી ચુંદડી.
ઘુઘરવટનો છે ઘાઘરો; ઘુઘરીનો ધમકાર,
ઝંઝરનો ઝમકાર, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી. ૭.
સફળ મનોરથ સર્વદા; તારા થાજો તમામ,
કરજો પરમારથ કામ, ઓઢો ચગકતી ચુંદડી;
ઉરથી આશિષ એટલી, દેછે દલપતરામ,
પ્રભુને કરીને પ્રણામ, ઓઢો ચળકતી ચુંદડી.૮.

ગીત ૧૮ મું.

કન્યાને મ્હોસાળું કરતાં ગાવાનું ગીત બીજું.[1]
સદગુણ હીરાના હારનું ગીત.
"રૂકમણી લખી કાગળ મોકલે રે." રાગ.

સદગુણ હીરાનો હારડો રે, હૈડે શોભાવો હમેશ રે,
ચંપાંબા સદગુણ હીરાનો હારડો રે,
પુરૂં શોભા તેથી પામશો રે,વધશે સ્વરૂપ વિશેષરે,ચં ૧
સર્વોપરી હીરો સત્યતા રે;મુખથકી થાય ન મુકરે,ચંપા.
દીપેછે હીરો દયાતણો રે, તેનીછે કાન્તિ અનુસારે, ચંર
શી કહું શોભા સંતોષની રે;શીતળતા તેમાં સારરે, ચં
નૌતમ નંગ છે નમ્રતા રે,હિમ્મત કોણ હરનાર રે. ચં ૩
મ્હોટો મણિ મરજાદ છેરે,જડ્યોછે જન જે સુજાણરે, ચં.
વળી એક હીરો વિવેક છે રે;પારસ મણિને પ્રમાણરે,ચં૪
આ જુવો હીરો ઉદ્યમછે રે, પ્રતિદિન હોયજોપાસરે,ચં.
તેને રહે ન દરીદ્રતા રે, અંતરની પુરે આશ રે, ચં ૫
ધીરજ હીરો જે ધરે રે,એનો ન કદિ અકળાય રે,ચંપા
હોય ક્ષમા હીરો જેહને રે;જગત તેનાથી જીતાય રે,ચં.૬
હિમ્મત હીરો હૈયે ધરે રે, સિદ્ધ કરે સર્વ કામ રે, ચંપા
પ્રમરેછે ફેર પરાક્રમો રે;નવ ખુમમાં રહે નામ રે,ચં.૭

---

[1] વેવીશાળ કરયા પછી અને પરણ્યા પેહેલાં ચુંદડી ઓઢાડેછે ત્યારે.

[2] આ ગીત કન્યાને વસંત ચડાવતાં અને કન્યાને કુલેકામાં પણ ગાય છે.

[3] પણ આ ગીતમાં ટેક વધારે વાળી છે.

[4] વસંત ચડાવવાના મંત્ર વેદમાં,
"દ્રવિણ વરજાણતેવા." ઇત્યાદિ છે.

[1] આ ગીત પણ કન્યાનેવસંત ચડતાં અને કન્યાના કુલેકામાં ગાઈ શકાય.

વે'વાઈ કુંવરના સામું વારે વારે જુએરે;
જેમ ચંદ્ર સામું જોઈ રહે ચકોરરે, નગારાં. ૫
ત્યાં તો વેદ ભણેછે વિપ્ર વેદિયારે;
સજની સો મણુ ત્યાં સાકર વ્હેંચાયરે, નગારાં;
ત્રાંસાં ત્રુંપ વાગે ને ત્રંબાળું ગડગડેરે;
બંદુક તોપોના અવાજ બહુ થાયરે, નગારાં. ૬
ગાય ગાંધરવ અને નાચે અપછરારે,
ભલા જશ બોલે મળી ચારણુ ભાટરે, નગારાં;
મ્હોટા કુળની કન્યા અલબેલાને આવશેં;
મ્હોટા હર્ષ વધ્યો સહુને તેમાટરે, નગારાં. ૭
વરનાં માતાજીએ વે'વાઈના સાથીને પૂછ્યુંરે,
કહો કેઈ વહુ જેવું કન્યા રૂપ રંગરે, નગારાં;
શુણીને વે'વાઇના સોબતીએ એમ કહ્યુંરે;
તમારીજાડેજી વહુજેવુંસુંદરઅંગરે, નગારાં. ૮
વરનાં ફઈબા તેને ફરી ફરી એમ પૂછેરે;
કહોજી કેઈ વહુનાર જેવી કન્યા ડાહીરે, નગારાં;
શુણીને વે'વાઇનો સોબતી કહે સાંભળોરે;
તમારી ચાવડી વહુજેવી ચતુર ગણાયરે નગારાં. ૯
વરના મેહેતાજીએ પૂછ્યું પૂરા પ્રેમથીરે,
કહોજી કન્યાને કેવુ વિદ્યાનું ગ્નાનરે, નગારાં;
શુણીને સોબતી કહે મેહેતાજી સાંભળોરે;
એમની વાઘેલી વહુ જેવી છે વિદ્વાનરે, નગારાં. ૧૦
એવું સાંભળીને હૈડાં સહુનાં હરખિયાંરે;
જોતાં મેળવી પ્રભુએ જુગતે જુગતી જોડરે,નગારાં;
પરમેશ્વર પ્રતાપે એ જોડું અખંડ રે'જોરે;
કરજો કરજોસુખે રાજ દીવાળી ક્રોડરે, નગારાં. ૧૧
સર્વે સજ્જનને સદા સુખ સાંપડોરે;
કરજો આનંદ ઓચ્છવ ઠામો ઠામરે, નગારાં;
આખા દેશ વિષે અમૃત વૃષ્ટિ થજોરે;
દેછે આશિષ એવી દલપતરામરે; નગારાં. ૧૨

ગીત ૧૬ મું.

વેવીશાળ કરતાં ગાવાનું ગીત ચોથું.[1]

"નગારાં વાગે ધીમાં ધીમાંરે." એ રાગ.

એક પાટણનો પોપટ પીળી પાંખનો રે;
તેતોભમ્યોભમ્યોદેશપરદેશરે,બીજેકયાંઇમનડું માન્યુંન
જ્યારે દીઠો જથો દાડમ ને દ્રાખનો રે;
ત્યારે હરખ્યો હરખ્યો હૈડામાં વિશેષ રે;બીજે કયાંઇ.
એક કોયલડી કાશમીર દેશની રે;
તે તો ભમી ભમી ભૂગોળ ખગોળ રે, બીજે કયાંઇ.
એને ખુશીમાં ખામી ન રહી લેશની રે;
જ્યારે આંબે દીઠી આંબા કુળની ઓળ રે, બીજે કયાંઇ.
એક ચકોર ચાર દીશાએ આથડયો રે;
જોયાં જોયાં મ્હોટાં શેહેર શોભિત રે, બીજે કયાંઇ.
જ્યારે ચળકતો ચંદ્રમા આકાશે ચડયો રે;
ત્યારે ચોંટયું તેનું ચંદ્રમામાં ચીતરે, બીજે કયાંઇ.
એક ભમરો સુગંધ તણો ભોગી ભલો રે;
એ તો અવનીમાં આથડયો અથાગ રે, બીજે કયાંઇ.
એ તો લાખ રીતે રાજી થયો લાગલો રે;
જ્યારે બહુ ફૂલ વાળો દીઠો બાગ રે, બીજે કયાંઇ.
એક કમળને ફુલાવા આકાશમાં રે;
ઉગ્યા અગણિત તારા તથા ચંદરે, બીજે કયાંઇ.
થયું પ્રફુલ્લિત સૂરજના પ્રકાશમાં રે,
એને અંગો અંગ ઉપજ્યો આનંદ રે, બીજે કયાંઇ.
એક મોરલો તે મ્હોટે મ્હોટે શેહેર ગયો રે;
જોયું સાગરના જળતણું જોર રે, બીજે કયાંઇ.
એ તો ખરેખરો અંતરમાં ખુશી થયો રે;
જ્યારે ગગનમાં ગાજ્યો ઘનઘોર રે, બીજે કયાંઇ.
એક કોહીનૂર હીરો કંઇક દેશ ફરયો રે;
જોયાં ગુણિયલ મ્હોટાં મ્હોટાં ગામ રે, બીજે કયાંઇ.
જ્યારે રાણી વિક્ટોરિયાએ શીર ધરયો રે;
ત્યારે ઠરયો તે તો ત્યાં ઠરાવી ઠામ રે' બીજે કયાંઇ.
એક દમયંતી કન્યા સ્વયંવર વિષે રે;
એ તો ફરી વળી બધે લે વરમાળ રે, બીજે કયાંઇ.
જ્યારે ફરતી ફરતી આવી રાજા નળ દીશે રે;
ત્યારે વધ્યો એને આનંદ વિશાળ રે, બીજે કયાંઇ.
એક હાકમની હવેલીનો હંસલો રે;
એ તો પ્હોંચી વળ્યો આકાશ પાતાળ રે, બીજે કયાંઇ.
તે તો હરખ્યો હરખ્યો ભાળીને દેખાવ ભલો રે
જ્યારે જોયું માન સરોવર વિશાળ રે, બીજે કયાંઇ.
વે'વાઇ કનકાગણો દેશોદેશ ફરી વળ્યા રે;
જોયાં ભૂપતિનાં ભૂવન ભૂવન રે, બીજે કયાંઇ.

---

[1] આ ગીત વરને ઘેર વિવાહની વરઘોડામાં પણ ગવાય.

પરે મનમાન્યા ચતુર કુંવરને મન્ય રે;
રે મ્હોટે હરખે માન્યું તેનું મન રે, બીજે કપાંપ. ૧૦
ચાય પ્રવિણ છે હીરાની પરીક્ષા વિષે રે;
ફે પછી હીરો પારખ્યો પ્રમાણ રે, બીજે કપાંપ;
ન્ય ચતુર કુંવરજી ચતુર દીસે રે,
તેમના સહવાસે પણ ચતુર સુજાણ રે.બીજે કપાંપ.૧૧
સુવંતાને ગુણવંતાની સંગતી ગમે રે,
તેનું મન ઠરે જાય તેવે ઠામ રે, બીજેકપાંપ;
ન્ય ધન્ય એમ કહી એને શુભ સમે રે,
રીસથી દેછે દુવા દલપતરામ રે, બીજે કપાંપ. ૧૨

ગીત ૧૭ મું.

કન્યાને મ્હોસાળું કરતાં[1] ગાવાનું ગીત પહેલું.[2]

"સીતા મેહારે મંદિરે." એ રાગ.[3]

ચંપાંના ગીત ચાહીને; નિરખો સાહર વેલ,
આવક વસંત આવેલ, ઓરો ચગાતી સુંદરી;
સુંદરી છે શોભા હીરની; વણકર હાથે વણેલ,
રંગરેજે રંગેલ, ઓરો ચગાતી સુંદરી. ૧.
સુંદરીમાં અદ્ભુત છે; જનકારાર છે ભાત,
જોતા ઇચ્છે જન જાત, ઓરો ચગાતી સુંદરી;
સુંદરી તો ચારે ખુણકમાં; પ્રથવી પર છે પ્રખ્યાત,
વેદ[4] વસંતુ વેછે વાત, ઓરો ચગાતી સુંદરી. ૨.
જેમાં ફુદા જરિયાનના; ઝમઝમ ઝમઝમ થાય,
દેખી દીલ હરખાય, ઓરો ચગાતી સુંદરી;
મ્હોકે પરો પાનડી; ચોરંગ સારી પસરાય,
ભમરા તેથી લોભાય, ઓરો ચગાતી સુંદરી. ૩
ચીતરનારે તે સુંદરીમાં; ચીતરીછે ચઢી બાર,
અમરવેલ આકાર, ઓરો ચગાતી સુંદરી;
ચીતરયા સુરજ ને ચંદ્રમા: ચીતરયાં પુષ્પ અપાર
મનહર સુંદરી મોઝાર,ઓરો ચગાતી સુંદરી ૪.
મોરેચા સરા લખાનું; ગણુતાં ખુટ ગણાય,
એવો અનુમાન થાય, ઓરો ચગાતી સુંદરી
સદગુણ સુંદરીના સરવ; ઉગે ઉત્તરથ ન જાય,
લખતાં પણ ન લખાય, ઓરો ચગાતી સુંદરી. ૫
જ્યોતીષી સુંદરીના છેડલા; મેં'થી હજાર્યા ચાર,
દીઠે સરસ શણગાર, ઓરો ચગાતી સુંદરી;
સુંદરીવાળા ચતુર્યં તને; આપે આયુષ્ય અપાર,
જગમાં જગારનાર, ઓરો ચગાતી સુંદરી ૬.
સુંદરી સાથે છે સગાઇતા; સારા શોભે શણગાર,
હીરા મોતીના હાર, ઓરો ચગાતી સુંદરી
પુષ્પાવરનો છે પાવરો; ફુલરીનો ઘમકાર,
ઝાંઝરનો ઝમકાર, ઓરો ચગાતી સુંદરી. ૭.
સુખ મનોરથ સર્વદા; હારા પાળો તમામ,
કરજો પરમારથ કામ, ઓરો ચગાતી સુંદરી;
હરથી આશિષ એટલી, દેછે દલપતરામ,
પ્રભુને કરીને પ્રણામ, ઓરો ચગાતી સુંદરી૮.

ગીત ૧૮ મું.

કન્યાને મ્હોસાળું કરતાં ગાવાનું ગીત બીજું.[1]

સદગુણ હીરાના હારનું ગીત.

"રૂકમણી સખી કાગળ મોકલે રે." રાગ.

સદગુણ હીરાનો હારડો રે, હોકે શોભાવો હમેશ રે,
ચંપાંના સદગુણ હીરાનો હારડો રે,
પુર્ણ શોભા તેથી પામશો રે,તથ ઈ સ્વરૂપ વિશેષ રે,ચં ૨
સર્વોપરી હીરો સત્યતા રે;મુખથકી થાય ન મુકરે,ચંપા.
દીપેછે હીરો દયાતણો રે, તેનીછે કાન્તિ અનુસારે, ચંર
ઘી કહું શોભા સંતોષની રે;ચીનગીતા તેમાં સારરે, ચં
ગૌતમ નંગ છે નમ્રતા રે,હિમ્મત કોણ કરનાર રે. ચં ૩
મ્હોટો મણિ મરજાદ છે રે,જાણેછે જન જે સુજાણ રે, ચં.
વળી એક હીરો વિવેક છે રે;પારસ મણિને પ્રમાણુ રે,ચં૪
આ જુવો હીરો ઉદ્યમછે રે, પ્રતિદિન હોયજ્યોપાસરે,ચં.
તેને રહે ન દરીદ્રતા રે, અંતરની પુરે આશ રે, ચં ૫
ધીરજ હીરો જે ધરે રે,એનો ન કદિ અકાજ રે,ચંપા
હોય ક્ષમા હીરો જેહને રે;જગત તેનાથી જીતાય રે.ચં.૬
હિમ્મત હીરો હૈયે ધરે રે, સિદ્ધ કરે સર્વ કામ રે, ચંપા
પ્રેમરૂપે પ્રૌઢ પરાક્રમ રે;નવ જુગમાં રહે નામ રે,ચં.૭

---

૧ વેવીશાળ કરયા પછી અને પરણ્યા પહેલા સુંદરી મોકલે ત્યારે.

૨ આ ગીત કન્યાને વસંત ચઢાવતાં અને કન્યાને ફુલેકામાં પણ ગાઇ શકાય.

૩ પણ આ ગીતમાં ટેક વધારે વાળી છે.

૪ વસંત ચઢાવવાના મંત્ર વેદમાં,

"વસંત ઋતુના..." ઇત્યાદિ છે.

૧ આ ગીત પણ કન્યાને વસંત ચઢતાં અને કન્યાના ફુલેકામાં ગાઈ શકાય.

નાણું ખરચતાં મન નહિ રે, એવો હીરાનો હેઠાર રે;ચં.
દલપતરામના દેવની રે; મ્હેરથકી મળનાર રે, ચંપા ૮

વિવાહ સમયે ગાવાનાં ગીત.

ગીત ૧૯ મું

વડી[1] પાપડ કરતાં ગાવાનું ગીત પેહેલું.
"સાહીર કાંઈ ચોખાર કંકુ વરખા." એ રાગ.

આજ તો રે મેં તો વડીયો પાપડ આદર્યાં;
આજ તો રે મારે આનંદનો દિન આવ્યો રે,
શુભજી ગંપાંગાઠનો[2]સોહલો;
આજ તો રે મેં સ્નેહી સજ્જનો નોતર્યા;
આજ તો રે મેં રસકન માવ મગાવ્યો રે, શુભજો. ૧
[illegible] મેં તો સુખડિયા તેડાવિયા;
[illegible] રે [illegible] રસ ભરતાં પકવાનો રે, શુભજો;
આજ તો રે મારે ઘેર સ્નેહીઓ આવિયા;
મ્હેરો રે એક મંજ કરો મેંદાનો રે, શુભજો. ૨
[illegible] રે શુભ ઘીની ભરાવી ઠાંકિયો;
[illegible] રે કરી ખાંડની વખારો રે, શુભજો;
[illegible] રે શુભ [illegible] નેગની ચાકિયો;
[illegible] રે વળી ઘીનાં કુંડાં ભર્યો રે, શુભજો. ૩
[illegible] કારું [illegible];
[illegible] રે વળી અખુટ [illegible] રે શુભજો;
[illegible] રે ભરી [illegible];
[illegible] રે, શુભજો. ૪
[illegible] વળી [illegible];
[illegible] રે, શુભજો;
[illegible] રે [illegible];
[illegible] રે વળી [illegible] રે, શુભજો. ૫
[illegible] રે વળી [illegible],
[illegible] રે [illegible] રે, શુભજો;
[illegible] રે [illegible],
[illegible] રે [illegible] રે શુભજો. ૬
[illegible]

સાખેણી મારે થાશે લીલા લ્હેર રે, શુભજો;
સાજન રે ઘેર આવી ઘર શોભાવશે;
માનીશ રે હું તો પરમેશ્વરની મ્હેર રે, શુભજો. ૭
ઓપાવીશ રૂડું નોબતખાનું આંગણે;
ગાજી રે તેથી રે'શે સઘળું ગામ રે, શુભજો;
માનવિયો જોઈ મ્હોટું ઘર મનમાં મણે;
દેખી રે રીઝે દલપતરામ રે, શુભજો; ૮.

ગીત ૨૦ મું.

વડી પાપડ કરતાં ગાવાનું ગીત બીજું.
શુભ અવસરે બ્હેનને તેડાવવાનું ગીત.
"ઉચી ઉચી મેડી મારાં ઘર રે વિચ'તાં,
ત્યારે ઢળતું ભમ્મર ઢોલિયો રે." એ રાગ.

મણિમય મ્હેલ મધ્યે બેઠા મ્હોટી,
સોના સિંહાસન ત્યાં શોભી રહ્યું રે;
તે પર બીરાજીને કનકસેન રાજા,
કનકાવતી રાણીને કહ્યું રે. ૧
વિવાહની વરધિ વચમાં રહી છે પેટી,
બ્હેની અધાપિ કેમ ન આવિયાં રે;
શું એમના સસરાજીએ રજા ન આપી,
શું એમની સાસુએ અટકાવિયાં રે. ૨
બ્હેની વિના તો મને કશુએ ન સુઝે,
કુળ રીત કોણ બતાવશે રે;
રાત દિવસ હું તો જોતામાં રે જોઉં,
માડીની જાઈ ક્યારે આવશે રે. ૩
આવિયાં આવે ત્યારે આમાંકુ એવી,
મોકલો ઊંએ બ્હેની આવતાં રે;
મારી બ્હેનીને મનુ મનુ આવડે,
[illegible] મંગળ ગાવતાં રે. ૪
[illegible],
[illegible] રે;
[illegible],
[illegible] બ્હેનીતણું રે ૫
[illegible] ઘેર આવે,
ત્યારે બ્હેનીને તેડાવિયે રે;
[illegible],
[illegible] રે ૬

---

[1] વડી પાપડ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[2] [illegible] ઘેર [illegible] [illegible]
"[illegible]"

કોઈનરીતે ગોતો પત્ર ન પ્હોંચ્યો,
ગોતો કાગળ કરોને લખે પત્રો રે;
આજે ન આવે તો હું તેડવા જાશે,
ચોપેરી જોઈ ફેરે ચડશે રે. ૭
દેની મેલારથને સત્કાર પામે,
કેવુ કેમ હશે તે કહેને રે;
હું પડે જાઊં કે દેરાણી ખોળું,
ઢિબરર દેખવાતને રે. ૮

ગીત ૨૧ મું.

વરી પાપડ કરતાં ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

બ્હેન આવ્યા વિષેનું ગીત.

"દલવું સાળવું ચોકમાં પેસું.
બાપ રે મિઠ જાઈનાં ઘર મિઠી." એ રાગ.

કનાકદો કહે સાંભળો સ્વામી,
નણદી વિના નહિ રહેશે રે;
નવરીય જન એવુ અવનું વિચારે,
લપ ન તેમાં નણદી શું કહે રે. ૧
નણદીની આદરે નગનિધ લેએ,
નણદી કુંભાર નો નહિ બનું રે;
સ્નેહ સહિત નિત નણંદને નમિશે,
ઘરમાં લાવું ફુંટો બેઠું રે. ૨
વાત કરે એમ ભાઈ ભોજાઈ,
ત્યાં તો સમાચાર આવિયા રે
બ્હેનજી આવે બ્હેની નાખવાં,
ભાવેથી વધુને તેડી લાવિયા રે. ૩
[illegible]
[illegible]
[illegible]
પાણી પાવે [illegible] રે. ૪
[illegible]
[illegible]
[illegible]
બ્હેનને નવુ [illegible] રે. ૫
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] રે. ૬
[illegible]

આપ ભલે બ્હેન આવિયાં રે;
આજ મારાં ઘર ઉજળાં દેખું,
સાથ સમાજે શોભતિયાં રે. ૭
બોલાવ નણદલને પગે પડિયાં,
કહે નણદી સુખ પામજો રે;
દેખી આશીષ દીધી દેખવાને,
જગતમાં જશ બહુ જામજો રે. ૮

ગીત ૨૨ મું.

વરી પાપડ કરતાં ગાવાનું ગીત ચોથું.

ચીતારા બેસારવાનું ગીત.

"સાહિરે કાંઈ ચોખારે કંકુ વરસ્યા." એ રાગ.

ચીતરવા ઘર ચીતારા બેસારિયા,
ચીતરેજે કાંઈ સુંદર ચિત્ર વિચિત્ર રે,
ચતુર ચીતારારે ચીતર ચીતરે;
એમાં રે લખે આપો આપ પધારિયા;
રામ રે કાંઈ રાખ્યા પુન્ય પવિત્ર રે, ચતુર. ૧
ચીતરીજે કાંઈ રૂડી બહુ ચતુરાઈથી;
ચીતરજે તેમાં વર કન્યાનાં રૂપરે, ચતુર.
ચીતરજે કાંઈ નરના વેશ નવાઈથી;
નમેરે લખે નર પ્રત્યક્ષ અનુપરે, ચતુર. ૨
ચીતરીજે કાંઈ સજ્જન સમા સોહામણી;
સાજન રે કાંઈ કરતાં દીસે સાન રે, ચતુર.
ચીતરીજે કાંઈ કુળની કુળવાટી ઘણી;
ચીતરજે સુરપુરના ભાવ સમાન રે, ચતુર. ૩
ચીતરીજે કાંઈ દેવ સભા સમિપે;
રમતી રે લખે દેવ રંગ સંગાથ રે, ચતુર.
જોઈને તો કાંઈ મન આનંદ પામીએ;
કર રે જોડી ઉભો કામે કામ રે, ચતુર. ૪.
કાંઈ તો ચીતરિયાં ચાતુર ચોતરાં
કાંઈ તો આરતની કરણી રે, ચતુર
જોવા કાંઈ પુરાણની જાતનાં;
કાંઈ તો વાડી તુલસીની રે, ચતુર. ૫
કાંઈ તો અમિતાભ લેખ લખ્યા;
કાંઈ તો અતિ કેમ મળે રે, ચતુર.
કાંઈ તો [illegible];
કાંઈ તો [illegible] ચીતરિયે [illegible] રે, ચતુર. ૬
કાંઈ તો [illegible] ચીતરાવે;
કાંઈ તો [illegible] રે, ચતુર.

ક્યાંઈ તો નામાંકિત પર્વત ત્યાં કરયો;
ક્યાંઇ તો વળી તાજમેહેલનો તાલ રે, ચતુર. ૭
જુદા રે બહુ વિધના બેશ બનાવિયા;
કીધું રે બહુ જોવા જેવું કામ રે, ચતુર;
તેમાં રે વળી રૂડા રંગ પુરાવિયા;
દેખી રે દીલ રીઝે દલપતરામ રે. ચતુર. ૮

ગીત ૨૩ મું.

વડી પાપડ કરતાં ગાવાનું ગીત પાંચમું.

જુદાં જુદાં કામ સોંપવા વિષે.

"સોનાના સ્થંભ હીરે જડયા રે." એ રાગ.

કહ્યું કનકાવતી નારીએ રે; પ્યારીએ ઉર ધરી પ્યાર,
ઘેર સજન મેળાવડો રે;
જેને જે જોગ્ય વિચારિયે રે; ધારિયે એ અધિકાર, ઘેર ૧
ધનપાળ ધન જોઇએ જેટલું રે; તેટલું ખરચે તમામ, ઘેર;
કો'ન જેણે વરયું કેટલું રે; એટલું એ કરે કામ, ઘેર. ૨
ગુલાબવહુ રસોઇની રીતથી રે; ચીતરથી ચતુર વિશેષ. ઘેર;
પકવાન તેને સોંપો પ્રીતથી રે; હીતથી પીરસે હમેશ, ઘેર. ૩
મામા નહારસિંહ આવશે રે; લાવશે જોઇતું તમામ; ઘેર
તેનો હિસાબ રખાવશે રે; ફાવશે તેને તે કામ, ઘેર. ૪
મામી માણેકવહુ પધારશે રે; ચારસે સખી સાથે તેહ, ઘેર.
લાડીને શણગારશે રે; ધારશે એટલું એહ. ઘેર. ૫
ફઇ[1] ગંગાબા માંડવ મા'લશે રે; આલશે સેપરોને પાન, ઘેર
માનકોરબાઇનો[2] હુકમ ચાલશે રે; વાળશે ભૂલે તેનુંભાન, ઘેર. ૬
કાકા કમળશી રખાવશે રે; આવશે તેની સંભાળ, ઘેર;
જેસંગ જમાઇજાનને રીઝાવશે રે; ગાવશે નાચી વેતાળ, ઘેર. ૭
તમને સહુ સભા અભિલાખશે રે; ભાખશે સજનો સલામ, ઘેર;
વિવા'ની વિગત લખી રાખશે રે; દાખશે દલપતરામ, ઘેર. ૮

ગીત ૨૪ મું.

કંકોતરીઓ લખતી[3] વખતે ગાવાનું ગીત પેહેલું.

સગાં વ્હાલાંને તેડાવવાનું ગીત.

"શુકન જોઇને સાંચરજો રે" એ રાગ.

સાતસેં સાંઢણિયો શણગારો રે.
નોરો તેને નાગરવેલનો ચારો રે;
કાગળ કંકોતરીના લખાવો રે,
સોનેરી વરખથી તે શોભાવો રે. ૧
સ્નેહી સગાંને તેડવા કાજ રે,
એક એક સાંઢણિ મોકલો આજ રે;
પ્હેલી તો સાંઢણિ પાટણ જાય રે,
બ્હેન ગંગાબાને તેડાં કરાય રે. ૨
બ્હેની તો પગરણમાં પ્હેલાં જોઇએ રે,
બ્હેનીનું કામ ન સરે બીજા કોઇએ રે;
બીજી તો મોકલો મુંબઇ ગામ રે,
ફૈઇબા જમનાંબાને તેડાવા કામ રે. ૩
ત્રીજી સાંઢણી કરી તૈયાર રે,
મોકલો મથુરાં નગર મોઝાર રે;
કાકા કમળસેનને તેડી આવે રે,
કાકા આવીને કુટુંબ શોભાવે રે. ૪
ચોથી સાંઢણી ચતુર સુજાણ રે,
મોકલો સુરત શેહેર પ્રમાણ રે;
મામા નહારસિંહજી ત્યાં સોહાવે રે,
મામો મોસાળાં લઇને આવે રે. ૫
પાંચમી સાંઢણી પચરંગી રે,
જાય ઉદેપુરમાં તે ઉમંગી રે;
માસી મોંઘીબાને તેડવા માટે રે,
વેગથી મોકલો વેગળી વાટે રે. ૬
સકુટુંબ સહુને તેડી આવે રે,
સહુ આવી માંડવડો શોભાવે રે;
યાદ લખો બેસી આ કામ રે,
સ્નેહી સગાંનું ન ભૂલશો નામ રે. ૭
સ્નેહથી સર્વેને તેડાવો રે,
આજ આવ્યો ઉતમ અવસર આવો રે;
ગોર ગોરાણી તેડાવો આ કામ રે,
દ્વિજવર જોશી દલપતરામ રે. ૮

ગીત ૨૫ મું.

કંકોતરીઓ લખતી વખતે ગાવાનું ગીત બી

મામાને કંકોતરી લખવાનું ગીત.[1]

"હું તો ઉંચી ચડું રે ઊમેરડી રે." એ રાગ.

કંકુછાંટી કંકોતરી મોકલે રે, કોડે કહે કનકાવતી બ

1 કનકાવતીની મા. 2 ગંગાબાઇનો વર.

3 કંકોતરીઓ લખતી વખતે ગાવાનાં ત્રણ ગીત છે તે પરતો ફેરફાર કરીને વર તથા કન્યા બેઉને ઘેર ગાય શકાય તેવાં છે.

1 કન્યા અને વરના બાપે તેને કંકોતરી લખ્યા
તેમની મા પોતાની તરફથી બીજી કંકોતરી
મોકલતી હોય એ મતલબનું.

વીરાજી પગરખે વ્હેલા પધારજો રે,
શહેર સુરત નામે શેહેર છે રે;
ત્યાંથી સરવે સંઘ સુખ ચેનરે, વી૦ ૧
વીરાજી તમે ચતુર શીરોમણી રે;
વળી ચોસઠ વિદ્યા ગુણ જાણ રે વી૦
કળા ચોસઠ પૂર્ણ પવિત્ર છો રે;
કુળદીપક કુળના ભાણ રે, વી૦ ૨
વીરા છો તમે ટેક પરાક્રમી રે;
વળી ધર્મ ધુરંધર ધીર રે, વીરાજી;
દુઃખ ભંજન દીનના ઉદાર છો રે;
છોજી ગુણ સાગર ગંભીર રે, વી૦ ૩
ઉત્તમ ગુણ સર્વે સંભવે રે;
નહારસિંહજી નિરંતર નામ રે, વી૦
મારી ત્યાપ આશિષ મારી વાંચજો રે;
ઘણું જીવો કરો રૂડાં કામ રે, વી૦ ૪
મારે ઘેર મેં પગરણ માંડિયાં રે;
લીધાં લાડકીનાં લગન રે, વી૦
દીન ચોખો નેત્ર વરો ચોઘનો રે;
સંસ્કાર રૂડા ધન્ય ધન્ય રે, વી૦ ૫
જાન રતન પુરી થકી આવશે રે;[1]
જાણો વેવાઈ જગતસિંહ નામ રે, વી૦
સઘળાં બ્યાશાં સરવને તેડાવિયાં રે;
તે તો આવશે જરૂર તમામ રે, વી૦ ૬
વીરા વ્હેલા અમદાવાદથી આવજો રે;
સર્વ કુટુંબને લાવજો સંગરે, વી૦
તમો આવે દિવસ દેખું ઉમગો રે;
તમો આવે રૂડો રંગે રંગરે, વી૦ ૭
દુઃખે રાત દિવસ રહું ઝંખતી રે;
ક્યારે દેખું મારી ભાઈ ત્યાં મુખરે. વી૦
તમે દલપતરામના દોસ્ત છો રે;
આવે શોભશું ઉજળે સુખરે, વી૦ ૮

ગીત ૨૬ મું.

કંકોતરીઓ લખતી વખતે ગાવાનું ગીત ત્રીજું.
મેમાનોને વાસ્તે બંદોબસ્ત કરવાનું ગીત.
"માંડવામાં કેવું કેવું સાજન બેઠા રે." એ રાગ

રસ્તા વિષે બંદોબસ્ત રખાવો રે,
હાથી હાથે ઘોડા પેદા મુકાવો રે,
વાહન સારાં મોકલો સહુના સામારે,
તે તો કોઈક દિવસનાં રહ્યાં ઉતારામાંરે. ૧
ઠેલ રથ લાવો તથા સુખપાલ રે,
મોકલાવો છત્રિયો ને મશાલ રે;
મોકલાવો નોબત ને નિશાન રે.
તેડી લાવે સહુને કરી સનમાન રે. ૨
તે રસ્તામાં મોદીખાનાં મંડાવો રે,
મેમાનોને જે જોઈએ તે અપાવો રે.
મારગમાં જ્યાં જ્યાં થાય મુકામ રે,
મોકલાવો મેદેરા હામો હામ રે. ૩
સરવેની રાખે બહુ બરદાસ રે,
આપે સહુને પલંગ સીધાં ને ઘાસ રે,
દહીં દુધ સાકર કે ખાંડ જેવી રે,
મેમાન જે ચીજ માગે તે દેવી રે. ૪
શેહેરમાં તૈયાર રાખો ઉતારા રે,
દેખીતા ત્યાં બિછાવો ગાલીચા સારા રે;
પહોંચાડો ત્યાં તો દગાછેઓ પલંગ રે,
તે દેખીને દીલ સહુનાં થાય દંગ રે. ૫
નિરમળ નિર ભરાવી રાખો રે,
મેમાનો ત્યાં ગંજ કરાવો આપો રે;
એક એક ઉતારે મેહેતો એકેક રે,
હાજર રાખો આપવા વસ્તુ દરેક રે. ૬
કુશિક્ષત માન કર્યા કરનાર રે,
તે તો સર્વ ઉતારે રાખો તૈયાર રે,
જાનને ઉતરવા મ્હોટા મ્હેલ રે.
રાખો તે તો તૈયાર રંગ રંગેલ રે. ૭
માંહી બહુ ખુરસિયો મેજ મુકાવો રે,
મખમલનાં ત્યાં તો બિછાનાં બિછાવો રે;
રમવાને બાજીઓ મુકો તે ઠામ રે,
દેખી દીલે રીઝશે દલપતરામ રે. ૮

ગીત ૨૭ મું.

માંડવા[1] મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત પેહેલું.
"જનકરાયને માંડવે." એ રાગનું ઢોળિયું.

મોતીડે છાયો રે માંડવો; જોવા ઉલટ્યું સહુ શેહેર.

---

[1] વરને ઘેર આવશે ને ઠાકે "ત્યારશે" ગાવું.

[1] માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનાં ૭ ગીતછે, તે વર કન્યા બેઉને ઘેર ગાઈ શકાય તેવાં છે.

લખપતિની લીલા લ્હેર, મોતીડે છાયો રે માંડવો;
માંડવા બાંધ્યા ઝગઝગતા; ફરતાં તોરણ ચોફેર,
જાણે કુબેરીનો ઘેર, મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૧
મનહર માણેક થંભ છે; મુક્યાં બારણાં બાર,
મ્હેલમાં મેંઘમહાર. મોતીડે છાયો રે માંડવો;
અદ્ભુત ભીંતો શોભે ભલી; કીધી કનકની ગાર,
અદ્ભુત ઓપે અપાર, મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૨
રૂપ રમેનાં રમકડાં; હાથી દાંતનાં હોય,
હીરાં કનકનાં કોય, મોતીડે છાયો રે માંડવો;
ઘાંટ ઝુમ્મર ઝળકતાં; સરસ શોભે છે સોય,
જન જમાવે જોય. મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૩
રમે વિવિધ વિચિત્રતી; રંગ રૂડે માંડી રાગ,
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible] વાડ છે; જાણે સ્વર્ગનો બાગ,
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૪
વિવિધ રંગના ચાકળા માંડવા ઉપર માંડેલ,
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible] રૂડી રીતે રંગેલ,
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૫
[illegible] જોવા વિવિધ જાત,
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible] જોઈ જન વરણવે વાત,
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૬
[illegible] જોઈ દિલ હરખાય,
[illegible] જોઈને જન, મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible]
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૭
[illegible]
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible]
[illegible] મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૮

ગીત ૨૮ મું.
માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત બીજું.
[illegible]
"[illegible]"
[illegible]

1 [illegible]

સુરતની ઘડિયે શુભ દિન કૂલી, આનંદ અદકેરો આજ રે;
ઉત્તમ પ્રસંગ આદર્યું, આનંદ.
મંગળકારી મુહુરત કર્યું, આનંદ. ૧
ધન્યદિવસ અને ધન્યઘડી, આનંદ.
જોતાં જાણું નવેનિધ જડી, આનંદ.
સોનાનો સૂરજ ઉદે થયો, આનંદ.
ઉત્તમ દિન આથી કહું કયો? આનંદ. ૨
મોતીના ચોક પુરાવિયે, આનંદ.
કેળના થંભ રોપાવિયે, આનંદ.
તરિયા તોરણ ટોડે બાંધિયે, આનંદ.
ભાવતાં ભોજન રાંધિયે. આનંદ. ૩
ધોળ મંગળ ગીત ગાઈએ, આનંદ.
દિલમાં બહુ હરખાઈએ, આનંદ.
અતર ગુલાબ છંટાવિયે, આનંદ.
પાનનાં બીડાં વ્હેંચાવિયે. આનંદ. ૪
કુટુંબને લખિયે કંકોતરી, આનંદ.
નગરના જન તેડો નોતરી, આનંદ.
નોબતખાનું બેસારિયે, આનંદ;
જય જય કાર ઉચ્ચારિયે. આનંદ. ૫
ભેર ભુંગળ વગડાવિયે, આનંદ.
સુખતણો સિંધુ રેલાવિયે, આનંદ.
દુધડે મેહુલા વરસાવિયા, આનંદ;
સોનાના સુરજ ઉગાવિયા. આનંદ. ૬
જાચક જન આવી જાચશે, આનંદ.
નિર્દોષ અપ્સરા નાચશે, આનંદ.
ગુણી જન નાટક ગાવશે, આનંદ.
સારંગી નરઘાં બજાવશે. આનંદ. ૭
ઈશ્વરની આજ મ્હેર છે, આનંદ.
લક્ષ્મીની લીલા લ્હેર છે, આનંદ.
[illegible] આવ્યો ઉત્તમ ઘડી, આનંદ.
[illegible]. આનંદ. ૮

ગીત ૨૯ મું.
માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત ત્રીજું.
[illegible]
"[illegible]
[illegible]" એ રાગ.
[illegible];
[illegible],

આજ અવસર રૂડો આવીયો રે,
આજ સરવે મનોરથ આપણા સફળ થયા રે;
સખી આજની ઘડી લાખેણી લેખાય, આજ. ૧
આજ સાજન મહાજન સર્વ મળીને આવશે રે,
સખી તેમાં આવશે ઉમદા અમીર, આજ;
સખી દેરીઓ વળાવીને સાફ કરો રે,
પછી ત્યાં છંટાવો શુદ્ધ સુગંધી નીર, આજ. ૨
સખી દીવડિયા અજવાળી ઘર દીપાવિયે રે,
વળી મ્હેલ્યા તખતા માંડા પાંને પાંત, આજ;
સખી જાજમો ને ગાલીચા પથરાવિયે રે,
સખી ખુરશિયો મુકાવો રાખી ખાંત, આજ. ૩
સખી હીરે જડેલા થાળ મગાવો હેમના રે,
તેમાં મુકાવો લવિંગ સોપારી પાન આજ;
માંહી અત્તરદાની ગુલાબદાની ગોઠવો રે,
સખી સાજનનું કરવું સારું સનમાન, આજ. ૪
સખી ફુલ મગાવો છાજે એવી છાબમાં રે,
માંહી મૂકો તોરા ગુચ્છ સુગંધી હાર, આજ;
સખી સભા સંબંધી તેયાં કરી રાખિયે રે,
રહે ગુણી ગવૈયા તક ઉપર તૈયાર, આજ. ૫
મળી ગોરી સર્વે ગીત મધુરાં ગાઇએ રે,
જેવો કોયલ કેરો કંઠ રૂડો કે'વાય, આજ;
સખી લાવીને લટકાવો પોપટ પાંજરાં રે,
જેનાં મીઠાં મીઠાં વચન બહુ વખણાય, આજ. ૬
સખી ઉચે બાંધો ઉલેચ જાદર જરીના રે,
ભીંતે છંટાવો સુરખું વરણો રંગ, આજ;
સખી આંગણીયે ઓપાવો હાથી ઘોડલા રે,
જેને અવલોકીને ઉર ઉપજે ઉમંગ, આજ. ૭
સદગુણી આભૂષણ અંબર રૂડાં ઓપતાં રે,
સખી તેતો અંગે તમે સજો તતખેવ, આજ;
સખી હળી મળીને હેત વિશેષ વધારિયે રે,
હોંશ દેખી રીઝે દલપતકેરા દેવ, આજ. ૮

ગીત ૩૦ મું.

માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત ચોથું.

સજોડે સાજન મળવાનું ગીત.

"મારે મોઘા મૂલનું." એ રાગ.

આજ આનંદે ઓચ્છવ આદર્યો;
આજ થયું પુરી આપણે ઘેર, સજોડે સાજન મળ્યાં;
જોતાં ભાગ્ય ભલાં આજ ઉઘડ્યાં;
મહા પ્રભુએ કરી મ્હોટી મ્હેર, સજોડે. ૧
રાજા સાથે રાણીજી પધારિયાં;
આવ્યાં શેઠાણી શેઠ સુજાણ, સજોડે;
આવ્યાં મોર ઢેલ ઝાઝી સ્નેહથી;
દેખી હૃદયે થયો રંગ આજ, સજોડે. ૨
ભલે ભાઇ ભોજાઇ પધારિયાં;
કાકા સાથે કાકી પણ એમ, સજોડે;
મામા સાથે મામી આવ્યાં મલપતાં;
માસા સાથે માસી પણ તેમ, સજોડે. ૩
શાણું નણદ આવ્યાં નણદોઇ સાથે;
આવ્યાં જેઠ જેઠાણી જોડ, સજોડે,
દીસે દીયર દેરાણી દીપતાં;
આજ દીકરીના દીનકોડ, સજોડે. ૪
જેમ પુષ્પની સાથે સુવાસના;
જેમ વીજ સાથે વરસાદ, સજોડે;
જેમ ચંદ્ર સાથે શોભે ચાંદની;
જેમ મીઠાશની સાથે સ્વાદ, સજોડે. ૫
જેમ જ્ઞાનની સાથે ગુણાવળી;
જેમ વિદ્યાની સાથે વિવેક, સજોડે;
જેમ ધર્મની સાથે દયા દીસે;
એવાં એવાં છે ગણતાં અનેક, સજોડે. ૬
જેમ સાગરની સાથે લ્હેર છે;
જેમ વાણી છે અર્થની સાથ, સજોડે;
પરમાર્થ સાથે જેમ કીરતિ;
એમ નારીની સાથે છે નાથ, સજોડે. ૭
આજ દીઠું છે ઓચ્છવ આપણું;
આજ ધન્ય છે આપણું ધામ, સજોડે;
ઈશ્વર રાખે અખંડ એ જોડલાં;
દે છે આશિષ દલપતરામ, સજોડે. ૮

ગીત ૩૧ મું.

માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત પાંચમું.

શાડ્યા રૂપી ચંપાનું ગીત.

"પેલા વેરાઇના કુવામાં શું જોશો." એ રાગ.

એક ચંપો ઉદય થયો અવનીમાં;
ઉગતાંજ પામ્યો મ્હોટું માન રે, માંડવ ચંપો મોરિયો;
જોતાં નરનારીઓનાં નેણાં ઠરે;

જાજમોની શોભા સ્હેર, મોતીડે છાયો રે માંડવો;
મંડપ બાંધ્યા મઝાના; ફરતાં તોરણ ચોફેર,
ઝળકે ઝુમરીનો ઘેર, મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૧
મનહર માણેક થંભ છે; મુક્યાં બારણાં બાર,
મ્હેલાં મેં ચંદર. મોતીડે છાયો રે માંડવો;
અનુપમ ભરી તેમાં મઢી; કીધી કનકની ગાર,
અદ્ભુત ઓપે અપાર, મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૨
રૂપ રત્નનાં રમકડાં; હાથી દાંતનાં હોય,
રંગ કનકનાં રેવ, મોતીડે છાયો રે માંડવો;
હંડી ઝુમ્મર ઝળકતાં; સરસ શોભે સોય,
જન રમાડે જોય. મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૩
ઘણે વિવિધ વિધાથી; રૂડા રૂડે માંડ્યા રાગ,
અનહદ ડંકો અથાગ, મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible] રમતાં [illegible] છે; જાણે રસનો બાગ,
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૪
વિવિધ રચના ચાતુરી; મંડપ ઉપર માંડેલ,
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible] રીતે રંગેલ,
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૫
[illegible]; [illegible] વિવિધ [illegible],
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible]; [illegible] વાત,
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૬
[illegible]; [illegible],
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible],
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૭
[illegible]; [illegible],
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો;
[illegible],
[illegible], મોતીડે છાયો રે માંડવો. ૮

ગીત ૨૮ મું.

માંડવા મુહૂર્ત વેળા ગાવાનું ગીત બીજું.

[illegible]

"[illegible]"

[illegible]

૧ [illegible]

સૂરતની મહિલા સુજાણ હતી, આનંદ [illegible] આજરે;
ઉત્તમ પગરણ આદર્યું, આનંદ.
મંગળકારી મુહૂરત કર્યું, આનંદ. ૧
ધન્યદિવસ અને ધન્યઘડી, આનંદ.
જોતાં જાવું નવેનિધ જડી, આનંદ.
સોનાનો સૂરજ ઉગે થયો, આનંદ.
ઉત્તમ દિન આજે કહું કયો! આનંદ. ૨
મોતીના ચોક પુરાવિયે, આનંદ.
કેળના થંભ રોપાવિયે, આનંદ.
તરિયા તોરણ ટોડે બાંધિયે, આનંદ.
ભાવતાં ભોજન રાંધિયે, આનંદ. ૩
ધોળ મંગળ ગીત ગાઇએ, આનંદ.
હૈયામાં બહુ હરખાઇએ, આનંદ.
અતર ગુલાબ છંટાવિયે, આનંદ.
પાનનાંબીડાં વ્હેંચાવિયે, આનંદ. ૪
કુટુંબને લખિયે કંકોતરી, આનંદ.
નગરના જન તેડો નોતરી, આનંદ.
નોબતખાનું બેસાડિયે, આનંદ;
જય જય કાર ઉચ્ચારિયે, આનંદ. ૫
ભેર ભુંગળ વગડાવિયે, આનંદ.
સુખનકો સિંધુ રેલાવિયે, આનંદ.
રૂપેરી મેહુલા વરસિયા, આનંદ;
સોનાના કુમર [illegible], આનંદ. ૬
જાચક જન આશી જાચશે, આનંદ.
નિર્દોષ અપ્સરા નાચશે, આનંદ.
ગુર્જરી જન [illegible], આનંદ.
વાજંત્રી નવલાં બજાવશે. આનંદ. ૭
ઇશ્વરની આજ મ્હેર છે, આનંદ.
ઘરઘરની લીલા લ્હેર છે, આનંદ.
અવસર આવ્યો ઉત્તમ ઘણો, આનંદ.
[illegible]. આનંદ. ૮

ગીત ૨૯ મું.

માંડવા મુહૂર્ત વેળા ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

[illegible]

"[illegible]
[illegible]." એ ઢાળ.

[illegible]
[illegible],

આજ અવસર રૂડો આવીયો રે,
આજ સરવે મનોરથ આપણા સફળ થયા રે;
સખી આજની ઘડી લાખેણી લેખાય, આજ. ૧
આજ સાજન મહાજન સર્વ મળીને આવશે રે,
સખી તેમાં આવશે ઉમદા અમીર, આજ;
સખી દેરીઓ વગાડીને સજ કરો રે,
પછી ત્યાં છંટાવો શુદ્ધ સુગંધી નીર, આજ. ૨
સખી દીવડિયા અજવાળી ઘર દીપાવિયે રે,
વળી મ્હોરા તખતા માંડો પાંતે પાંત,આજ;
સખી જાજમો ને ગાલીચા પથરાવિયે રે,
સખી ખુરશિયો મુકાવો રાખી ખાંત, આજ. ૩
સખી હીરે જડેલા થાળ મંગાવો હેમના રે,
તેમાં મુકાવો લવિંગ સોપારી પાન આજ;
માંહી અતરદાની ગુલાબદાની મોકલો રે,
સખી સાજનનું કરશું સારૂં સનમાન,આજ. ૪
સખી ફુલ ભરાવો છાજે એવી છાબમાં રે,
માંહી મૂકો તોરા ગુચ્છ ગુલાબી હાર,આજ;
સખી સભા સજાવી તેવું કરી લેઇવિયે રે,
રહે ગુણી ગવૈયા તક ઉપર તૈયાર, આજ. ૫
મળી ગોરી સર્વે ગીત મધુરાં ગાઇએ રે,
જેવો કોયલ કેરો કંઠ રૂડો કે'વાય, આજ;
સખી લાવીને લટકાવો પોપટ પાંજરાં રે,
જેનાં મીઠાં મીઠાં વચન ભલાં વખણાય,આજ.૬
સખી ઉંચે બાંધો ઉલેચ જાદર ચીરના રે,
ભીતે છંટાવો સુવર્ણ વરણો રંગ, અ.જ;
સખી આંગણિયે ઓપાવો હાથી ઘોડલા રે,
જેને અવલોકીને ઉર ઉપજે ઉમંગ, આજ. ૭
સહુગુણી આભૂષણ અંબર રૂડા ઓપતા રે,
સખી તેતો અંગે તને સજે તનમેર,આજ;
સખી હળી મળીને હેત વિશેષ વધારિયે રે,
લીલ લેખી રીઝે દલપતકેરો દેવ, આજ. ૮

ગીત ૩૦ મું.

માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત ચોથું.

સજોડે સજન મળવાનું ગીત.

"મનેરે મેલ્યા મૂકતું." એ રાગ.

આજ આનંદ ઓચ્છવ આરંભ્યો;
આજ થયો પુરો આપણો પેર,સજોડે સ્વજન મળ્યાં;
જેનાં ભાગ્ય ભલાં આજ ઉઘડયાં;
જદા પ્રભુએ કરી મ્હોટી મ્હેર, સજોડે. ૧
રાજા સાથે રાણીજી પધારિયાં;
આવ્યાં શેઠાણી શેઠ સંઘાત, સજોડે;
આવ્યાં ગોર ગોરાણી સજોડલે;
દેખી હૃદયે થૈએ રળીઆત, સજોડે. ૨
ભાઇ ભાભી ભોજાઇ પધારિયાં;
કાકા સાથે કાકી પણ એમ, સજોડે;
મામા સાથે મામી આવ્યાં મલપતાં;
માસા સાથે માસી પણ તેમ, સજોડે. ૩
રાણાં નણદ આવ્યાં નણદોઇ સાથે;
આવ્યાં જેઠ જેઠાણી જોડ, સજોડે,
દીસે દીયર દેરાણી દીપતાં;
આજ દીવાળીના દીનકોડ, સજોડે. ૪
જેમ પુષ્પની સાથે સુવાસના;
જેમ વીજ સાથે વરસાદ, સજોડે;
જેમ ચંદ્ર સાથે શોભે ચાંદની;
જેમ મીઠાશની સાથે સ્વાદ, સજોડે. ૫
જેમ જ્ઞાનની સાથે ગુણાવલી;
જેમ વિદ્યાની સાથે વિવેક, સજોડે;
જેમ ધર્મની સાથે દયા દીસે;
એવાં એવાં છે મળતાં અનેક, સજોડે. ૬
જેમ સાગરની સાથે લ્હેર છે;
જેમ વાણી છે અર્થની સાથ, સજોડે;
પરમાર્થ સાથે જેમ કીરતિ;
એમ નારીની સાથે છે નાથ, સજોડે. ૭
આજ દીઠું છે આંગણું આપણું;
આજ ધન્ય છે આપણું ધામ, સજોડે;
ઈશ્વર રાખે અખંડ એ જોડલાં;
દેજો આશિષ દલપતરામ, સજોડે. ૮

ગીત ૩૧ મું.

માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત પાંચમું.

લાડલા રૂપી ચંપાનું ગીત.

"પેલા વેરણના કુવામાં શું જોઇ." એ રાગ.

એક મંડપ ઉભો થયો અલબેલ;
ઉત્સાહ પ્રભુએ મ્હોટું મન રે, માંડવા ચોપાળીએ;
જોવા નરનારીઓના ટોળાં ટોળે;

કેંછે સહુ તેને સદગુણ વાનરે માંડવ. ૧
ચંપો ફાલી ફુલી ફેલાયો ઘણો;
વળી પામ્યોછે પૂર્ણ પ્રકાશરે, માંડવ.
લીધી લોકમાં લાખેણી લાયકી;
જેની પસરીછે જગમાં સુવાસરે, માંડવ. ૨
રાજી થાય દેખી રાણા રાજિયા;
શોભે સુંદર સોનેરી રંગરે, માંડવ;
સહુનાં નેણાં ઠરે ચંપો નિરખતાં;
અતિ અંતરે ઉપજે ઉમંગરે, માંડવ. ૩
સુખકારી શીતળ જેની છાયામાં;
વસી પ્રાણીઓ લેછે વિરામરે, માંડવ;
ચંપો કાપેછે કષ્ટ કંઇ લોકનાં;
વળી હરિયો તે કરવાનું હામરે માંડવ. ૪
ચંપો કુળમાં દીવો કહેવાયછે;
ચંપો સાજનનો સરદારરે માંડવ;
ચંપો રાજ સભામાં રૂડો દીસે;
સારી સૃષ્ટિ તણો શણગારરે, માંડવ. ૫
એના સદગુણને શું વખાણીયે;
જેનું મણિયો થકી મોંઘું મૂલને, માંડવ
જેનો સુજસ સંસારમાં સાંભળી;
કરેછે લોક સર્વે કબુલરે, માંડવ. ૬
આખા વિશ્વમાં પસરી સુવાસના;
ધન્ય ધન્ય એનો અવતારરે, માંડવ.
એનું નામ અમર થશે લોકમાં;
સ્નેહે સંભારે સર્વ સંસારરે, માંડવ. ૭
માથા ગુણ ગણી ચતુર ચંપા તણા;
ચંપો ચતુર કુંવર[1] ખરૂં નામરે, માંડવ.
ચંપો જગમાં જીવો જુગ જુગને;
દેછે આશિષ દલપતરામરે, માંડવ. ૮

ગીત ૩૨ મું.

માંડવા મુહુરત વેળા ગાવાનું ગીત છઠું.

સાજન પધારતા વિષેનું ગીત.

"સુણો કોયલડીને વિનવેરે." એ રાગ.

સુણો કોયલડીને વિનવેરે;
કરો કરો કેને ઉત્તમ આજ,
અને કેને કાજ મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે

૧ કન્યાને ઘેર ગાતાં કન્યાના બાપનું નામ આ ઠેકાણે ગાવું

મ્હોટા મ્હોટા જન ત્યાં મળ્યારે;
કોણ કોણ સજ્જન સમાજ,
રાજા અધિરાજ, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે. ૧
કોયલ કહે સુણ સાંભળોરે; ક્યાકાજી છે સરદાર,
તેને દરબાર, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે;
પરણે સાહેબજાદી તેહનીરે; ઇંદ્રપુરીને આકાર,
શોભિત બહુ સાર, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે. ૨
જોવા જેવી જુગતી તણોરે; ઠાઠ બન્યોછે તે ઠામ,
મચી ધુમધામ, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે;
મ્હોટા મ્હોટા જન જે મળ્યા રે; કહું તેના નિર્મળ નામ,
કરીને પ્રણામ, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે. ૩
રાજાધિરાજ મેઘરાજજીરે;[1] આવિયા ત્યાં આપોઆપ,
છે પ્રૌઢ પ્રતાપ, મંડપ મ્હોટો માંડિયો;
સાથે પવન[2] ભાઈ પધારિયારે, જેને દીવાનની છાપ,
પોતે છે નિષ્પાપ, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે. ૪
પ્રવાહ[3] ભાઈ નગર શેઠિયારે; જગ મધ્યે જેની શેઠાઇ
ઘણી વખણાઈ, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે;
કનૈયાલાલો સર્વેને મળ્યોરે; વળી મળ્યા ધનપાગભાઇ,
સંભારી મિત્રાઇ, મંડપ મ્હોટો માંડીયોરે. ૫
સહુ જન ખુબ ખુશી થયારે; રચના રચેલી રૂપાળી,
નયણથી નીહાળી, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે;
બહુ રૂડાં શોભેછે બારણાંરે; માંડયાછે થંભ પ્રવાળી,
કુંભી રત્નાળી, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે. ૬
મ્હોટા મેગળ ઝુમે આંગણેરે; સૂંઢે શોભેછે સિંદૂરે,
છે મદ ભરપૂર, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે;
દંતુશળે ચુડી હેમનીરે, નિરખીને હાથીનું નૂર,
હરખ વધે ઉર, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે. ૭
જોવાને જુગતિ મંડપતણીરે; જન ટુક ભાગ તમામ,
મળ્યું આખું ગામ, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે;
જોઇ જોઇ અશીર્વાદ આપછેરે, દીલથકી દલપતરામ,
કરવું એવું કામ, મંડપ મ્હોટો માંડિયોરે. ૮

૧ દેશી રાજ્યમાં આ ઠેકાણે પોતાના રાજાનું નામ ગાવું અને અંગ્રેજી રાજ્યમાં એમ ગાવું કે "રાજા ચાયકરક સુત નિધિ રે."

૨ કારભારીનું નામ. અને અંગ્રેજી રાજ્યમાં ગાવું હોય તો "સાથે દીવાન પધારિયા રે" એમ ગાવું.

ગામના મુખ્ય શેઠનું નામ.

ગીત ૩૩ મું.

વિવાહની વરધીમાં વરની તરફથી ગાવાનું ગીત પહેલું.

વર ઉત્તમ થવા વિષે પહેલું ગીત.

"કન્યા ભણી ને મારી વેવની ભણી" એ રાગ

ચતુર કુંવર જે હશે છેક છેલો;
છેલો મહીં હશે ખોટો રે, ધન્ય લાડા લાડો.
રંગમાં હશે રુપાળો ગોરો,
જગમાં જડે નહિ જોડો રે, ધન્ય. ૧
અક્ષર સારા શીખ્યો ભણ્યાં ભણતર;
ચતુર શીખ્યો ઠામમાં ચતુરાઈ રે, ધન્ય લાડા.
હિમ્મત ધરે લીધું કામને હાથ;
પરમની કન્યા પરણ્યા રે, ધન્ય. ૨
ચતુર વિદ્યા શીખ્યાં ઘરેણાં ધરવા;
હેત પ્રકાશ કરવા રે, ધન્ય લાડા.
ફરી ફરી જાય દેશમાં ફરવા;
દેશ વિદેશ વિચરવા રે, ધન્ય લાડા. ૩
હરખની વાત કરવાં હેતથી;
રમતની રીત વીસરશે રે, ધન્ય લાડા.
સેનાપતિનું લીધું પદ ધારી;
અનેક રણમાં વિચરશે રે, ધન્ય. ૪
દેખશે જે ન્યાય કરી ન શકાય;
તેવા તે ચુકવે ન્યાય રે, ધન્ય લાડા.
કવિતા પુરા પણ પુરા ભાવ;
વિશ્વ વિષે વખણાય રે, ધન્ય લાડા. ૫
વૃદ્ધ સમાન વડે કુળવાળું;
અતિશય ફેર આવ્યો રે, ધન્ય લાડા.
પુરો પ્રભુની ને પુરો પ્રેમનો;
જુગતી માય જેવા ભણ્યો રે, ધન્ય. ૬
ધારેલાં કામ કરવાને કરવાં,
દેશે અત્યંત હરખ્યા રે, ધન્ય લાડા.
ચતુર નહિ ભીખ દેઠ એના ચરણ;
નમશે ઘણા વાંદ્યાં નિરખ્યા રે, ધન્ય લાડા. ૭
ચતુરાઈ એમ ફરીને પામે;
એવો ચતુરપણું પામે રે, ધન્ય લાડા.
ચતુર કુંવર કરવા એમ આ હશે,
દીધ તે દલપતરામે રે, ધન્ય. ૮

ગીત ૩૪ મું.

વિવાહની વરધીમાં વરની તરફથી ગાવાનું ગીત બીજું.

વર હસાવ થવા વિષે બીજું ગીત.

"મોહનજીએ મોહ્યું રે મોહ્યું" એ રાગ.

કુંવર બહુ ભગવાન કૈં આપે શુભ ગુણ જનમાં ગણાવે;
દીસે રુડામાં રૂપડી ઊગે, લાડે લીધી લાડીરે લાખેણી
રુપા જ્ઞાનનો અભ્યાસ રાખે; ચતુરીનો સરસ રસ ચાખે;
આનંદ પ્રકાશી દેશ આપે, લાડે લીધી. ૨
કદી ના થઈ કમની કમાઈ, એના ચોકમાં એવી ચતુરાઈ;
શોભી સંપદામાં સરસાઈ, લાડે લીધી. ૩
સારો સંગ સજીને સમજે; ગુણ સારો સમે સ્વપ્ને ન ભાવે;
રીત નીતિની રાખે રમાવે; લાડે લીધી. ૪
મ્હોટાં કામ હાથમાં લીધાં આપે; કરે હુન્નર કલાની હાથે
બહુ બુદ્ધિ દીધી દીનનાથે, લાડે લીધી. ૫
પોતે મહીપણું પોતું રાખે; કીધે કુળની પેરે કુળ રાખે;
અભિમાનીનાં મન મુકાવે, લાડે લીધી. ૬
વિશ્વમાં કીર્તિ વખણાય; એના પેખી પણ હરખાય;
રૂડે રીતે તેના ગુણ ગાય, લાડે લીધી. ૭
કરવું નામ મ્હોટું કામ કરે; દેશ દેશ અને ગામોગામે,
દીલમાં ધરવું દલપતરામે, લાડે લીધી. ૮

ગીત ૩૫ મું.

વિવાહની વરધીમાં વરની તરફથી ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

એક શોભા અને કન્યાના ભેળાપણું ગીત.

"હું તો ફરી ચતુરે ફરી રે; હું તો જોઉં મારા વીરાની વાટ;
બેહાલો ભાનો ભયો ક્યારે આવશોરે" એ રાગ.

સૌમાં કુંવરીને કોમળડી કહેરે; અને જગતિંહનો,
કુળ સોહે કેસરિયો વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે;
એને પરખે દેશ નવી દેશમાંરે, એને પરખે શેહેર;
રંગ રૂડો, કેસરિયો બહુ લાગે, વર લાડોરે. ૧
લાડો લાખેણો મગીને મલકેરે; લાડો માના કુંવરનો
જાયો, કેસરિયો વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે;
લાડો ફુટડીનો જુવતીર છેરે; સદ્બુદ્ધિમાં શોભી,
સરાયો કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે. ૨
લાડો મેરુ જેવો દેવનો ભાગ્યરે; લાડો વિજ્યાભાગ્યનો,

વીર કેસરિયો, વ્હાલો લાગે,વર લાડોરે;
લાડો દીલનો અધિક ઉદાર છેરે; લાડો ગુણ સાગર,
ગંભિર કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે. ૩
લાડો ભોજરાજાનો ભાણેજ છેરે; લાડો ભીમસિંહનો
ભત્રીજો, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે વર લાડોરે;
એક સૂરજ તપેછે આકાશમાંરે; લાડો પ્રથવીનો,
સૂરજ બીજો કેસરિયો, વ્હાલો લાગે વર લાડોરે. ૪
લાડો ક્રોડ ટકાનો કમાઉ છેરે, ધારે ઉદ્યમ ઉપર
ધ્યાન, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે વર લાડોરે;
એના દીલમાં દીસેછે દયા ઘણીરે; દેછે દીન જનોને
દાન, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે. ૫
એની કાયાની કાન્તિ હું શી કહુંરે; રતિનાયના જેવું
છે રૂપ, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે;
એના તાજનું તેજ ઘણું તપેરે; ભાળી હરખે ભારે
ભારે ભૂપ, કેસરિયો વ્હાલો લાગે, વર લાડો. ૬
એના અક્ષર છે અતિ ઓપતારે; એની વિદ્યાનાં
થાય વખાણ, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડો;
રચી જાણે રૂડાં રૂડાં પુસ્તકોરે; એનું લાયક સરસ
લખાણ, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડો. ૭
એને ગાનકળા ગુણ આવડેરે; વળી વાદ્યકળા તો
વિશેષ, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે;
એતો ક્રોધ કદાપિ કરે નહીંરે; એનો હસતો ચે'રો
છે હમેશ, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે વર લાડો. ૮
એનું બાળપણું ગયું ઉતરીરે; એને અંગે જુવાની
જણાઈ, કેસરિયો. વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે;
લાડો બોલે ત્યાં મુખથી મોતી ઝરેરે; એની સૌથી
સરસ સરસાઈ, કેસરિયો,વ્હાલોલાગેવરલાડોરે. ૯
ધન્ય ધન્ય ફુલાંદે માતનેરે; જેણે જાયો એવો
રૂડો પુત્ર, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે;
એના આવ્યાથી અજવાળું થયુંરે; શોભ્યું જગત
સિંહનું ઘરસૂત્ર,કેસરિયો,વ્હાલોલાગેવરલાડોરે. ૧૦
ધન્ય ધન્ય રતનપુર શેહેરનેરે; એવા નરને નિરખિયે
નિવાસ, કેસરિયો વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે;
લાડડાનું નિરખવાને મુખડુંરે; રવિ ચંદ્ર ભમેછે
આકાશ, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે. ૧૧
એવું કહીને કોયલડી ઉડી ગઈરે; રહી લાડડી
જીવમાં ઝંખી, કેસરિયો, વ્હાલો લાગે, વર લાડોરે.
કહે દલપત ચીત ચિંતા કરેરે; આવ્યો એવામાં
પરદેશી પંખી, કેસરિયો,વ્હાલો લાગે વર લાડોરે.૧૨

ગીત ૩૬ મું.

વિવાનીવરઘોમાંવરનીતરફથીગાવાનુંગીતચોથું

કન્યા અને એક પંખીના મેળાપ વિષે.

"આણી તેડે ગંગારે, પેલી તેડે જમુનારે." એ રાગ.

રાજનગર ગામરે, કનકસેનને ધામરે,
પરદેશી પંખીડો સાંચરયો; લાડણી સાંભળતાંરે,
મનડાને મળતાંરે, મધુર વચન મુખે ઉચરયો. ૧
રતનપુર ગામરે, જગતસિંહ નામરે,
તેનો કુંવર છે કોડામણો; જોઈ તેનું રૂપરે,
મ્હોટા મ્હોટા ભૂપરે, વખાણે એવો રૂપાળો ઘણોરે
જોઈ એને આજરે, પરણવા કાજરે,
અપસરા પણ ઈચ્છા બહુ કરે; ચૌદ વિદ્યામાંરે,
સકળ કળામાંરે, કુંવર પ્રવિણતા બહુ ધરે. ૩
સર્વ પ્રકારરે, સાહબી અપારરે,
પામ્યોછે પ્રભુના પ્રતાપથી; ધર્મ ધરેછેરે,
પુણ્ય કરેછેરે, પોતે બહૂ ડરે પાપથી. ૪
પુન્ય હશે પૂરૂંરે, નહિ હોય અધૂરૂંરે,
એની કન્યા એને પરણશે; લક્ષ્મીની લ્હેરરે,
ઘણી તેને ઘેરરે, પરણે તે પૂર્ણ સુખી થશે. ૫
શુણી એવા બોલરે, હરખી અતોલરે,
લાજ તજી બોલી લાડણી; પંખી મારા વીરરે,
પાઉં તને ખીરરે, ગુણ તારા ગાઉં ગણી ગણી. ૬
વીરા તારાં વેણરે, સુણ્યાં સુખ દેણરે,
મારા મનમાં મોહ લાગયો; જા રતનપુર ગામરે.
કર મારૂં કામરે જ્યાં વસે સાહબો સુહાગિયો. ૭
કે'જે તે ઠામરે, મારા પ્રણામરે,
વળતી તું વાત ઉચ્ચારજે; કરજે તું એમરે,
જીવ મળે જેમરે, લાડડાનો પ્રેમ વધારજે. ૮
ચતુર ચીતારોરે, મળે કોઈ સારોરે,
છબીલાની છબી મોકલાવજે; જો તું કહીશરે,
મુજને આપીશરે, વીરા વ્હેલો વળી આવજે. ૯
વળી તું કહેજેરે, નામ મારૂં લેજેરે,
મળવાને મનડું ઈચ્છે ઘણું; કાંઈ બ્હાને આવોરે,
મારે મન ભાવોરે,મુખડું નિહાળી હું તમતણું,૧૦
વદી એવી વાણીરે, અતિ પ્રેમ આણીરે,
વનીતાએ પંખી વળાવિયો; ઉડી આકાશમાંરે,

અધરી હાક પામરે, શુભ સમાચાર શુણુવિયે. ૧૧
વળી કહ્યું એમરે, શુણો ધરી પ્રેમરે;
આપની છબી એને માગીએ; જોવા ઇચ્છેછેરે,
દલપત કેંછેરે, લગની એને ઘણી લાગીછે. ૧૨

—•—

ગીત ૩૭ મું.

વિવાહની વરઘોમાં વરની તરફથી ગાવાનું ગીત પાંચમું.

પંખીએ કરેલાં કન્યાનાં વખાણ વિષે.

"માંડવામાં કોણ કોણ સાજન બેઠારે." એ રાગ.

પરદેશી પંખીડો બહુ આવ્યોરે,
લાડકોને સંદેશો શુભ લાવ્યોરે;
ચતુર કુંવરને કહેછે તેહરે,
સુણજો કુંવરજી રાખો સ્નેહરે. ૧

રૂડું રાજનગર છે એક ગામરે,
ત્યાં છે કન્યા ચંપાં કુંવરી નામરે;
જેવો ચંદ્ર આકાશમાં ભીરજેરે;
છબી એના મુખની એવી છાજેરે. ૨

હરણીનાં નેણાં કહીએ કેવાંરે,
નેણાં કન્યાનાં છે લાખેણાં એવાંરે;
દાડમનાં બીજ સરીખા દાંતરે,
ભાસે નહિ તેમાં તો કાંઈએ ભાંતરે. ૩

કોમળ છે કમળ સરીખા હાથરે,
રાણી ઘણી સખિયોછે તેની સાથરે;
પાતળીછે કેડ સિંહના સરખીરે,
જંઘા તેની કેળ પ્રમાણે પરખીરે. ૪

બાંહે બાંધ્યા બેરખા ને વળી બાજુરે.
દોસે સોહે માથ ઉપર શુભ તાજુરે;
બન્યો તેના દેહનો સરસ બનાવરે,
દેવતણી કુંવરી જેવો દેખાવરે. ૫

કંઠ એનો કોકિલા સરખો કહિયેરે.
ગુણી રૂડે રંજન થઈને રહિયેરે;
સ્વાદે જેવું અમૃત હોય સુખ દેણુરે,
એવાં મીઠાં છે એના મુખનાં વેણુરે. ૬

ચીત્ર વિષે દીસે ઘણી ચતુરાઈરે,
ધન્ય રાણી કનકાવતીએ જાઈરે;
શોભે સતિ સીતા સુંદરી સમાનરે,
ગઈ ભાળે સહુ ગુણનાં ગાન તાનરે. ૭

ચાલે ત્યાંતો કંકુનાં પગલાં પડે છે રે,
બોલે ત્યાંતો મુખથી મોતી ઝરે છે રે;
નવરો હશે ઘડવાને જગ ઘડનારરે,
ત્યારે એનો ઘડયો હશે આકારરે. ૮

બહુતર તે તો ભણીછે ભણી ભાતરે,
શોભે જાણે સરસ્વતી સાક્ષાતરે,
નિશ્ચે પુણ્ય પૂરાં હશે જે નરનાંરે,
જેણે સરખું સેવ્યાં હશે ઈશ્વરનાંરે. ૯

દેશમાં જેને રીઝયા હશે દીનાનાથરે,
તેને હાથે મળશે તે કન્યાનો હાથરે;
દીઠીછે મેં કન્યાએ દેવી જેવીરે,
એક નથી દીઠી ઉત્તમ એવીરે. ૧૦

કે'તાં તો વધારે શું કેહેવાયરે,
કોઈ થકી વરણન કરી ન શકાયરે;
દીઠી હોય જો કોઈ ચતુર ચીતારેરે,
તો તે એની છબી તે કાંઇક ઉતારેરે. ૧૧

એમ કહી પંખી ગયો રજા માગીરે,
લાડકાના મનમાં મોહની લાગીરે;
કરતાં ન સૂઝે કાંઈએ કામરે,
દેખી સુખે કહેછે દલપતરામરે. ૧૨

પદ ૩૮ મું.

વિવાની વરઘોમાં વરની તરફથી ગાવાનું ગીત છઠું.

ચીતારાને રાજનગર મોકલવા વિષે.

"લાલ લાકડી તે છાના કાગળ મોકલે" એ રાગ.

લાડો ચતુર ચીતારાને વિનવે; જો તું આજ રાજનગર જાય, ચતુર ચીતારા તને વિનવું,
રાજા કનકસેન વસેછે તહાં; તેને ઘેર છે કુંવારી કન્યાય, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૧

એનું રૂપ છે કેવું રળિયામણું; જેને લાખેણી છબી લખી લાવ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
કેવી ભણેલી ગણેલી કેવી ડાહી છે; તે તપાસીને તું અહીં વ્હેલો આવ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું ૨

મારી છબી તને આપું તે તું લઈ જજે; પત્ર લખી મોકલીશ તુજ સાથ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
તે તું છબીલીને છાની રીતે આપજે; મારા હાથનો

લખેશો હાથો હાથ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૩
લખી આપે તો કાગળ લેતો આવજે; સારા સુખના
લે આવે સમાચાર, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
તે તો છાની રીતે મને સમજાવજે; જેમ કોઈએ
ન જાણે નર નાર, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૪
આવી શકે તેમ ઉતાવળો આવજે; વધુ દિવસ
વિલંબ ન કરીશ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
તારે માટે તરસશે મન માહરૂં; વારોવાર તારી વાટ
જોઈશ, ચતુર ચીતારા, તને વિનવું. ૫
એક આવ્યો હતો પરદેશી પંખીડો; તેણે વિવિધ
કરયાં તેનાં વખાણ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
મારે એની છબી જોવાની ઇચ્છા થઈ; જોજે સુંદરી
તે કેવી છે સુજાણ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૬
કેવી ધર્મ ઉપર તેની ધાંખના; કેવા કર્મ ઉપર તેને
કોડ, ચતુર ચીતારા, તને વિનવું;
કેવી સારદિલ્યો છે તેના સાથમાં; કંઈ છે નથી એમાં
કોઈ ખામી ખોડ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૭
આજ અહીંથી તું સાંચર ઉતાવળો; જાણી આવ
એની કેવી રીતભાત, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
એના ડહાપણની એના રૂપ રંગની; મને કંજે જથા-
રથ વાત, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૮
ઘણી વિધે તને કહું શું ઘણું ઘણું; થોડું કહે ઘણું જાણજે
જરૂર, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
એના જેવા હોય તેવા ગુણ જાણવા, અતિ આતુરતા
વધી મારે ઉર, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૯
પાંચ લોકને અજાણ્યો થઈ પૂછજે; કેવી વસ્તીમાં
ચાલે છે તેની વાત, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
સાચો થઈને તું સરવ પ્રકારથી; ભેદ જાણી લેજે ભલી
રીતે ભ્રાત, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૧૦
બાળપણનો તું મારો બાળમિત્ર છે; વરષો મારે મન
તારો વિશ્વાસ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
મારે આજ મારૂં કામ કર એટલું; મારા અંતરની
પૂરી કર આશ, ચતુર ચીતારા; તને વિનવું. ૧૧
ખરા મિત્રની પરીક્ષા તો ત્યારે પડે; જ્યારે કંઈ કામ
પડે તેનું, કામ ચતુર ચીતારા તને વિનવું;
ઘણા સ્વારથિયા મિત્રનો સંસારમાં; દીઠે દુનિયામાં
દલપતરામ, ચતુર ચીતારા તને વિનવું. ૧૨

—:o:—

ગીત ૩૯ મું.

વિવાહની વરઘોડામાં વરની તરફથી ગાવ ગીત સાતમું.

વાડે ચીતારા સાથે મોકલેલા કાગળનું ગી

"કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલે." એ રાગ

સ્વસ્તિ શ્રી રાજનગર વિષે વસો; નામ ચંપાં
ચતુર સુજાણ, લાયક ગુણ લાડણી;
જાણો ચૌદ વિદ્યા ને ચોસઠ કળા; થાય વિ
વિવિધ વખાણ, લાયક ગુણ લાડણી.
સ્નેહસાગર સદગુણવંત છો; સલવાદી શીરો
મિત્ર લાયક ગુણ, લાડણી;
રાણા કનકસિંહને કુળ અવતરયાં; પુન્યશાળ
પરમ પવિત્ર, લાયક ગુણ લાડણી.
લખું પત્ર રૂડા રતનપુરથકી; ઇચ્છું આપનો
સહાય, લાયક ગુણ લાડણી;
મારૂં નામ ચતુરસિંહ જાણજો; પિતા
જગતસિંહ રાય, લાયક ગુણ લાડણી.
તમને કરણા નિધિ કરુણા કરે; રાખે સુખ
સદા જગદીશ, લાયક ગુણ લાડણી;
સારી બુદ્ધિ આપો તમને શ્રી પ્રભુ; એવી
અમારી આશિષ, લાયક ગુણ લાડણી.
પરમેશ્વરકેરા પ્રતાપથી; અહીં સરવે છે
ક્ષેમ, લાયક ગુણ લાડણી;
એક પરદેશી પંખીડો આવિયો; એણે વર
આપનો પ્રેમ, લાયક ગુણ લાડણી.
એથી અમને અધિક પ્રેમ ઉપજ્યો; તેનો વ
લખી ન શકાય, લાયક ગુણ લાડણી;
તમને મળવાને મન મારૂં તલસે; દિવસ અ
જાય ન થાય, લાયક ગુણ લાડણી.
ઝાઝી સ્નેહની વાત હું શી લખું; નોરાદે તે
ગુણજાણ, લાયક ગુણ લાડણી;
શુભ સંદેશો આપનો સાંભળી; પામે પ્રે
પરવશ પ્રાણ, લાયક ગુણ લાડણી.
મારા મિત્ર ચીતારાને મોકલ્યો; કંઈ એ
તે માનજો વાત, લાયક ગુણ લાડણી;
કહે દલપતરામ એવું લખી; લખ્યા અધર
રોકડા સાત, લાયક ગુણ લાડણી.

—:o:—

ગીત ૪૦ મું.

વિવાહની વરધીમાં વરની તરફથી ગવાતું.

ગીત આઠમું.

ચતુર કુંવરે કહેલી સમસ્યાઓના ઉત્તરનું ગીત.

"સીતા બેઠાંરે અરધીએ." એ રાગ.

લાકડી લખે લાડકી, જણું વાંચી શુ રખાવ!
અક્ષર એક વચ્ચે પડે, કેઇ નહી કેંવાર!
સમસ્યા સુગમ છે સમજને. ૧
પાણી ઉદમ તે કિયો! સા આપી શીર રાવ;
અક્ષર એક વચ્ચે પડે, ગેંડુર કિયું કેંવાર! સ. ૨
નજર કેટપનુ અપની, નામે શું કરનાર!
અક્ષર એક વચ્ચે પડે, કાગ કિયો કેંવાર! સમ. ૩
સુભ્યા વાતાં વેદની, શું અક્ષરે લખાય!
અક્ષર એક વચ્ચે પડે, કિયું મનુષ્ય કેંવાર! સમ. ૪
રાસ ધારી સંગ્રામમાં, જત લેવા કોણ જાય!
અક્ષર એક વચ્ચે પડે, વાર કિયો કેંવાર! સમ. ૫
રૂપ ઉતારી એકથી, કહો શું તત કરાય!
અક્ષર એક વચ્ચે પડે, દેશ કિયો કેંવાર! સમસ્યા. ૬
ભારી રાજમેહેલની, શે નામે વખણાય!
અક્ષર એક વચ્ચે,પડે, કિયો એવો કેંવાર! સમસ્યા. ૭
બન્ને અક્ષરી વાત છે, વચ્ચવચ્ચ અક્ષરી સાત;
એમ ઉત્તર દલપત કહે લખ્યો પૂછ્યા બધી વાત, સ. ૮

—⁂—

ગીત ૪૧ મું.

વિવાહની વરધીમાંવરની તરફથી ગાવાનું.

ગીત નવમું.

સીતારો રજનવર મેલે તેનું ગીત.

"સુરતવારે સુવરન, કારલુનારે વરધાન
એ રહિવે ધરી લાવ રે આરત ધરુને રે" એ રાગ.

રાજનગર જનરે, વસે ચતુર સીતારો રે,
કાજ શોધે ઉતરે, પાસ જાગ્યા રે;
દેરાસરમાં સાનેરિયો રે, ઉપજાવ્યો ભરિયો રે
કરે તેવ ઠરિયો, કરા ભાગ્યા રે. ૧
ભલું ચતુરને વરિયો રે, તેને નવ કરિયોરે,
ભલું ગુણિયે ભરિયો, વિશે વાત રે;
પૂછી વાત ભણી રે, વખાણે તેને ભારી રે,
ભલું કુંને કન્યા, કીર્તિ વાલમા રે. ૨
ભાં કન્યાનું રતન રે, વસે તે ચતુરન રે,

ઉરી આદરમાન, એને આપિયું રે;
કાગળ છપી સંગ રે, આપ્યો ધરી ઉમંગ રે,
વધનું અંગે અંગ, હેત વ્યાપિયું રે. ૩
તે કન્યાની સારે રે, ચતુર સીતારે રે, છબી છપી
સારે જંગે જોઇને રે;
દીઠું રૂપ જેવું રે, રંગે રચ્યું તેવું રે, આવડે ન
એવું બીજા કોઇને રે. ૪
જેણે પૂછી વાત રે, કહી બધી ભાતરે,
સારદા સાક્ષાત જાણે એજ છે રે;
સાંભળ્યું તું જેવું રે, અદ્ભુત ડહાપણ એવું રે,
તે કન્યાનું તેવું, તનનું તેજ છે રે. ૫
સદ્ગુણવાળી સાણી રે, મુખમાં મધુરી વાણી રે,
વરવીએ વખાણી, એવી લાડી રે;
સ્વભાવમાં સારી રે, ધર્મ ધરનારી રે,
છે કન્યા કુંવારી, સુખની મીઠી રે. ૬
પત્ર હરેમાં ચાંપ્યો રે, પ્રેમ વિશેષે વ્યાપ્યો રે,
ઉત્તર લખી આપ્યો, એણે એટલો રે;
સુખે સમાચાર રે, કહ્યા વારંવાર રે,
તેમાં સર્વે સાર, જણાવ્યો સ્નેહનો રે. ૭
આપીને ઈનામ રે, કરીને પ્રણામ રે,
રતનપુર ગામ જવા વળાવિયો રે;
ધર્મે દલપતરામ રે, કરી પોતાનું કામ રે,
ચતુર વરને ધામ, સીતારો આવિયો રે. ૮

—⁂—

ગીત ૪૨ મું.

વિવાની વરધીમાં વરની તરફથી ગાવાનું ગીત દસમું.

સીતાર સાથે મોકલેલાં કુંવરીએ લખેલા પત્રનું ગીત.

"જમરે કી રંગ મોલમાં રે." એ રાગ.

રૂડું રતનપુર શેહેર છે; જ્યાં વસે ચતુર
સુજાણ, ગુણ[illegible] ૧
[illegible] મનમંદિર મહેરબાન, ગુણ[illegible] ૧
[illegible] ગુણવાન ૨
[illegible] ગુણવાન.
[illegible] ૩
[illegible] વિચાર, ગુણ[illegible]
[illegible] ૪

મળવાને મન લલચાયછેરે; મળીને ક્યારે દેખું મુખ, સુગુ૦
ઈશ્વર આશ પૂરશેરે;હૈડાનાં ટળશે દુઃખ, સુગુણવાન. ૫
મિત્ર તમે છબી મોકલીરે;ચતુર ચિતારાની સાથ; સુગુણ૦
આપના મિત્રે એ છબીરે;આપી મને હાથોહાથ,સુગુણવા.૬
દેખતાં દિલ મારૂં ઠરયુંરે;નેણ જોઈ ઠરયાં નેણ, સુગુણવાન;
ક્યારે હવે મળશો મનેરે;હૈડે હરિયા સુખ દેણ,સુગુણવાન.૭
સમસ્યાના અર્થ સીધા લખ્યાંરે;તે વાંચી લેજો તમામ; સુગુ૦
એમ લખી પત્ર મોકલ્યોરે;કહે દ્વિજદલપતરામ,સુગુણવા.૮

ગીત ૪૩ મું.

વિવાહની વરઘોડામાં વરની તરફથી ગાવાનું.

ગીત અગિયારમું.

ચંપાકુંવરીએ સમસ્યાના ઉત્તર લખ્યા તેનું ગીત.

"રઘુનાથજીની ઘોડલી" એ રાગ.

વાંલમજી બહુ વાંચીને રે, હૃદયે સાર રખાય;
અક્ષર એક વચ્ચે વસે રે,એતો સાભર નદી કેહેવાય,
શાણા ઊજી સમજશો. ૧
નર ઉત્તમ છે પ્રાણીમાં રે, સૌ પ્રાણી શીર રાય;
અક્ષર એક વચ્ચે વસે રે,એતો શેહેર નગર કે'વાય,શા.૨
નક્ષત્ર કોઈપણ અંબની રે,નામે પ્રત ઉચરાય;
અક્ષર એકવચ્ચે વસે રે,એતો કાળ પ્રભાત કે'વાય,શા.૩
સાહેબ સંખ્યા વેદની રે, લખતાં ચાર લખાય;
અક્ષર એક વચ્ચે વસે રે,એતો ચાકર જન કેહેવાય,શા.૪
શસ્ત્રધારી સંગ્રામમાં રે, જશ લેવા શુરે જાય;
અક્ષર એક વચ્ચે વસે રે,એ તો વારશુકરકેહેવાય,શા.૫
દુધ ઉકાળી એવડી રે, માવો તત્ર કઢાય;
અક્ષર એક વચ્ચેવસે રે,એતો માગવો દેવમનાય,શા.૬
બાંધી રાજ મેહેલની રે,નામે ગોખ વખણાય;
અક્ષર એક વચ્ચેવસેરે,એતો ગોરખજોગી ગવાય,શા.૭
લાડલીએ લાગતણી રે, સમસ્યાઓ વાંચી જેમ;
દૌલસમજ દલપતરામકહેરે,એનાઉત્તરલખિયા એમ,શા.૮

ગીત ૪૪ મું.

વિવાહની વરઘોડામાં વરની તરફથી ગાવાનું.

ગીત બારમું.

ચીતારે કરેલાં કન્યાનાં વખાણનું ગીત.

"રઘુનાથજીની ઘોડલી" એ રાગ.

બારીએ લખી પ્રસન્ન મોકલ્યો રે, ચતુર ચીતારા સાથ;
પત્ર ને છબીલીની છબી રે, આવી હેને આપી હાથે
લાડકડાને રઢ લાગી
છબી જોતાં છબીલીતણી રે, પૂરણ ઉપજ્યો પ્રેમ
આનંદ ઉભરાયો અતિ રે,શશી ઉગતાં સાગર જેમ,
વાંચીને પત્ર વિચારતાં રે, અંગે વાધ્યો ઉછરંગ
રંગાયું મન પ્રેમરંગમાંરે,એનીઅસર થઈ અંગેઅંગ
ચીતારે પણ ચતુરાતણાં રે, વિધવિધ કર્યાં વખા
જેવી રૂપાળીસરવોપરી રે,તેવી સરવોપરી છેગુણગુ
ચિત્રમાં ગુણ ચીતરાય નહિ રે, ચિત્રમાં રૂપ ચીતરા
અગણિત સદ્ગુણ એહના રે,કે'તાં કથનથી શું કે'વાય
ચંદ્ર સૂરજ કોઈ ચીતરે રે,હોય ચીતારો હુંશિયાર
તો પણ કાંઈ તેના તેજનો રે,આલેખી નશકે તેઆકાર
ચિત્ર વિષે ચીતરાય નહિ રે, તેમજ તરુણીનું તેજ
કે'તાં કોઈ નકહીશકું રે,એતો જાણે જેજગજાણે એ અજ
સુંદર એવી સાંભળી નથી રે, કન્યા બીજી કોઈ ક્યા
વિવેકથી વરણન કરે રે,દેખે નજરે જો દલપતરામ,લાડ

ગીત ૪૫ મું.

વિવાહની વરઘોડામાં વરની તરફ થી ગાવાનું

ગીત તેરમું.

કન્યાનાં વખાણ સાંભળી પરણવાની આતુરતા થયાનું ગ

"રઘુનાથજીની ઘોડલી." એ રાગ.

કન્યાના સદ્ગુણ સાંભળ્યા રે,સાંભળ્યું નિરમળ રૂ
પ્રેમથી તેની સાથે પરણવા રે,અતિ આતુરતા થઈ ઉર
લેરખડાએ રઢ લીધી.
ભાભી કહે સુણો દિયરજી રે, દીસોછો કેમ ઉદાસ;
મારા સમ મુજને કહો રે, કેમ મુખડો આજ નિરાશ દેર
નેહ ન રાખ્યો ભાભી આમને રે,વિરતા રીતે કહી વાત;
વરૂતો એજ કન્યા વરૂં રે,નહિતો રહીશ કુંવારો જાત, દેર
ભાઈ આગળ વાત ભાખતાં રે, લાગેછે મને લાજ;
કહું તમ આગળ કોડથી રે,કરો જેમ સરે મુજ કાજ, દેર
જોઈએ ભાભી તને મહા મતિ રે,છો મુજ માતા સમાન
સમતજી સંગનું કર્યું રે,તમે સમજો છો સહુ નિદાન, દેર
ભાભી તને મને આવથી રે, લાખ લક્ષમાં લાડ;
પણ આ કન્યા પરણાવશો રે,તો હું પુરણ માનીશ પાડ, દેર
ભાભી કહે શું એવા થયા રે, વિરહના વિના એનું રટ
સાંભળ્યા સાંસું નહિ માનિયે રે,જેને જોયા વિના તોમરીએ, દેર

ચતુર કુંવરે ઘણી ચિંતવ્યું રે, કન્યાને મળ્યું જોઈ ભાગ;
દલપતરામ કહે દીલમાંરે, એવો નિત્ય કરવો નિરધાર, લેર. ૮

—•—

ગીત ૪૬ મું.

વિવાહુની વરઘોડીમાં વરની તરફથી ગાવાનું.

ગીત ચૌદમું.

કારતકીના મેળાનું ગીત.

"કુંવર પેમડે પગ દઈ ચઢિયા." એ રાગ.

જ્યારે કારતકી પુનમ થાય, બધો લે ઠામાં મેળો ભરાય;
ઘણો લોક વિદેશથી આવે, વસ્તુ વિવિધ વેપારની લાવે. ૧
ત્યારે આઘા માબાપની લીધી, જવા મેળે રજાની રૂપ કીધી;
મેં'ગો જે સમે સોનક દેશ, ત્યારે લીધો વેપારીનો વેષ. ૨
ત્યારપછીને છાની રીતે રાંખ્યું, મેળે આવવાનું ત્યાં ઠરાવ્યું;
ત્યારે લીધાં જવાહીર જોઈ, જેનું મૂલ ન કરી શકે કોઈ. ૩
પાડ્યું નામ ઝુરેલા ઝવેરી, ત્યારે પાઘડી હીરાની પ્હેરી;
ઢીઓ મેળામાં રંગે મુકામ, વંચુ દેશ તજાવી તે ઠામ. ૪
ત્યારપછીનીજ સખિયોની સંગે, આવી મેળામાં અધિક ઉમંગે;
ગયાં દેવનાં દર્શને આપ, એનો ત્યાં થયો પ્રથમ મેળાપ. ૫
જોઈ લીધાં જવાહીર ભાત, મૂલ પૂછતાં તો પૂછી વાત;
કરાર૧થી એ રૂખિયો ભાવે ઊને નદ પજ્યો મ્ 'એ મગ ભારે. ૬
પૂછવાની વાતો પૂછી લીધી, પળમાં તો પરીક્ષા કાઢી;
પખી એ જે કરવાં'તાં વખાણ, કીધું પ્રસન્ન એજ પ્રમાણ. ૭
મળ્યાં નેહુની સાથે નેહુ, મળ્યાં વેહુની સાથે વેહુ;
પેખી પ્રેમ જનેનો તે ઠામ, કહે આશિષ દલપતરામ. ૮

ગીત ૪૭ મું.

વિવાની વરઘોડીમાં વરની તરફથી ગાવાનું

ગીત પંદરમું.

કન્યાએ પૂછેલા એક પ્રશ્નના ઉત્તરનું ગીત.

"વગતીવાડીને વાઘુઆરીરે, પીલી એકજીને પડએસારીરે."
એ રાગ.

વાનિતાએ પુછ્યો પ્રશ્ન એક રે, આપો ઉત્તર સહિત વિવેક રે;
કસુંબાનો જે રંગ ચડેલો રે, કેમ ઉતરી જાય છે વ્હેલો રે! ૧
એનો ઉત્તર આપો વિચારી રે, ગુણી અંતરે લેશ ઉતારી રે;
કહ્યું સાંભળો ઉત્તર સાચો રે, એનો રંગ ચડાવે છે કાચો રે. ૨
ઉતાવળથી જ્યાં ત્યાં જેમ તેમ રે, કાચો રંગ ચડાવે છે એમ રે;
કેરવી પાકો રંગ કરાય રે, તો તે કદિએ ન ઉતરી જાય રે. ૩
ધર્મની રિત્તિ૧ કરાઈ રી રે, ન ચડાવવી જેવી તેવી રે;
પ્રથમ ચર્માને પાસ' બેસારે રે, એટલામાં તે રંગને સુધારે રે. ૪
જયારે એમ બેને જ્યારે થાય રે, ત્યારે રંગે તો રંગ ન જાય રે;
તેને પાકો કહ્યો કહે છે રે, વસ્ત્ર રહે ત્યાં સુધી તે રહે છે રે, ૫
ફાડી તૂટીને ટુકડા થાય રે, તોય રંગ ફીકો ન જણાય રે;
કરી જાય જે રંગનો આંક રે, તે તો રંગરેજનો છે વાંક રે; ૬
એવા બોલ ઉત્તરના કાઢ્યો રે, સમજી મંદિરે વધાવી ચાલી રે;
જેમ દૂધને સાકર મળિયાં રે, મન એમ અન્યોઅન્ય મળિયાં રે. ૭
ત્યાંતો કીધો સખીએ ઉચ્ચાર રે, ચાલો થઈ છે જવાની વાર રે;
પછી જુદા પડીને તે ઠામ રે, ગયાં પોત પોતાને ગામ રે. ૮
નિત્ય પ્રભુથી માગે પ્રભુપ સરે, પ્રભુ પુરજો અમારી આશ રે;
એવો પ્રેમ પવિત્ર કરાય રે, દેવ દલપતનો રાજી થાય રે. ૯

—

ગીત ૪૮ મું.

વિવાહુની વરઘોડીમાં બન્ને તરફથી ગાવાનું.

ગીત પેહેલું.

વિવાહની વસ્તુઓ મંગાવવા વિષેનું પેહેલું ગીત.

"ભમરો ઉડે રંગ મ્હેલમાં રે," એ રાગ.

કનાકવતી રાણી કહે રે; સાહ્યબા સાંભળો વાત, વિવા' આવ્યો છે.
મ્હેતાઓ પરદેશ મોકલો રે. લાવે ચીજો ભાત ભાત, વિવા'. ૧
સિંહલદ્વિપના સોગઠા રે; ગુજરાત હાથી મજુબ, વિવા';
એમજ દેશ કચ્છનના રે, ઘોડા ઘણા વખણાય, વિવા'. ૨
ઉંટ તો અરબસ્તાનનાં રે, વખાણે વર્ણે અઢાર, વિવા';
નગદ ઘણ વઢિયારના૨ રે, મગાવો સેંકાં બે ચાર, વિવા'. ૩
વંકાથી સોનુ લાવિયે રે, મોતી મગાવે મહેરાણ, વિવા';
કરણાપરણાના પ્રાંતમાં રે; મોદાવો હીરાની ખાણ, વિવા'. ૪
પટણી પટોળાં મગાવિયે રે; અમદાવાદી કીનખાબ, વિવા';
સાડિયો સુરત શેહેરની રે; બીજાસાં બહુ મનભાવ, વિવા'. ૫
પેઠણી ચંદેરી પાઘડી રે; મંગાવો કાશ્મીરી શાલ, વિવા';
ચાલો પિતાંબર કાશીનાં રે; ચીનથી ચીનાઈ માલ, વિવા'. ૬
મંગાવો ધાબળ ભાગની રે, ઝુમખાં ઝાલાવાડી, વિવા';
કાઠિયાવાડી કાબિયો રે, મોળિયાં સરસ મેવાડી, વિવા'. ૭
ધોતીજોડ નાગપુરના રે; પુનાના લોટા પ્રખ્યાત, વિવા';
વિસનગરના વાટકા રે; કહે દલપત બધી ભાત, વિવા'. ૮

૧ પોતને એરંડિયા વગેરેનો પ્રથમ પાસ બેસારે છે.
૨ રાધનપુર ઇલાકામાં છે.

ગીત ૪૭ મું.

વિવાહની વરધીમાં બન્ને તરફથી ગાવાનું. ગીત બીજું.

વિવાહની વસ્તુઓ મંગાવવા વિષે બીજું ગીત.

"સોનાના રથ પર હીર ભરયા રે." એ રાગ.

લગન લીધું લાડલીનું રે; એથી આનંદ ઉછરંગ,
ખુશો નવે આવજો રે;
વિવાહની વસ્તુ મંગાવવા રે; કાંઈ કરો શુભ કાજ, ખુશો. ૧
જો દેશ જો નગર નીપજે રે; બજાર બધે લાવો આજ, ખુશો.
આકૃતિવાળો ગૂઢ તને રે; દરબારે નાખો દાવ, ખુશો. ૨
નગરમાં કંકુ તો નીપજે રે; સોનાનાં શોભે બાર, ખુશો;
એવા બધે સુખવાનમાં રે; લાખ આંઠર અપાર, ખુશો. ૩
ચૈત્રમાં બધે આવજે રે; સુંદરનો હિરનવાન, ખુશો;
ફરી કરતબમાં નહીં બજે; તે તો નખાનું તમામ, ખુશો. ૪
સુંદર ભાવે શીખરથી રે; માંગલિકના નંબર ખુશો;
મન મોરાળના વૈભિયરે; રંગ કરી નંદીરંગ, ખુશો. ૫
નજ વિવાહનાં બધું રે; મંગાવો માનનો માન, ખુશો;
સુગંધી કેસરના તેલથી રે; વારે અમે સ્વજન, ખુશો. ૬
શાખા ગાંધીના બોલાવજો રે; વૃંદાવન ઘરે પાર, ખુશો;
મંડપ બંધાવો કેળાંથી રે; પુત્ર તેડો વસાર, ખુશો. ૭
વિરલાના ગીતાવલિ રે; તેમાં રહે બધું માન, ખુશો;
એવી શોભા કીધ વીરથી રે; કે ધ્રુવ સ્વપ્નદાન, ખુશો. ૮

—※—

ગીત ૫૦ મું.

વિવાહની વરધીમાં બન્ને તરફથી ગાવાનું ગીત ત્રીજું. પ્રભાતિયું પહેલું.

પ્રભાતનું વર્ણન.

"ઉઠોને ઉઠોરે, દેવદત્તની ફજે, કે પાંજરાં બધે પાંખાં રે" એ રાગ.

સૂરજ ઉગ્યો રે, આરતીનો આજ, પ્રભાતે પ્રભુ નમીએ રે.
આવ્યું વહેલું રે, જન પાળવા કાજ, પ્રભાતે રે. ૧
નયનો ખુલી રે, કરે દેવ દર્શન, પ્રભાતે રે;
એવા ઉત્તર રે, ઘેરા પીપળે ભાવ, પ્રભાતે રે. ૨
રાત વીતી રે, પંખી ઉડે આકાશ, પ્રભાતે રે;
ગીતો ગાવો રે, મંગલિક પાઠ, પ્રભાતે રે. ૩
આંગણામાં રે, બેઠા અધિક ઉજેશ, પ્રભાતે રે;
પ્રભુ આવે રે, આવો હરખ હૈયે, પ્રભાતે રે. ૪
ગુણવીણા રે ભજન ગવાવે મન, પ્રભાતે રે;
વિવાહનાં રે, ગીત મંગળ ગાય, પ્રભાતે રે. ૫
નવાં નવાં રે, નવલીનાં રંગ, પ્રભાતે રે;
રંગ ભેરવ રે, થવા મંગળ ભાવ, પ્રભાતે રે. ૬
ચંદન ચંદન રે, આદરનું પૂજ, પ્રભાતે રે;
એવી શોભે રે, આજ વિવાહનાં સુખ, પ્રભાતે રે. ૭
કીધ હવે રે, કરી મંગળ કામ, પ્રભાતે રે;
દીધ દીઠે રે, એવી સ્વપ્નદાન, પ્રભાતે રે. ૮

—※—

ગીત ૫૧ મું.

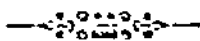
વિવાહની વરધીમાં બન્ને તરફથી ગાવાનું ગીત ચોથું. પ્રભાતિયું બીજું.

ફરો ભેરવ રાગ.

"ઉઠો વહેલા રે વિજ્રરો." એ રાગ.

આનંદ પામી ફરીને મન ભરિયા; બંધ નવા
મનગમતા બન, કે કેવી આવનો ફરો;
નવીન ઉગમ થાન આવ્યો; ભરી રંગે પૂરી
અમલ, કે કેવી આવનો ફરો. ૧
નૈતિનાંથી કનકનાં નવિયા; કનકથીકો
ઘરબાર, કે કેવી આવનો ફરો;
નવીન ઉદય આશીષ; રાત વીતી ભલી
દેવાર; કે કેવી આવનો ફરો. ૨
નૈવેદ્યનાથી પન રાગ ભરીને નવિયાનાકુંજે સુખનાકુંજ
રંગ, કે કેવી આવનો ફરો;
પ્રભુની પ્રાર્થના કરવા ચાલી; પુનિત ચંચળ
દેહ સહ, કે કેવી આવનો ફરો. ૩
ગુણવાળી નવલિંગ નવ નવિયા પીળા
ભર આવીનું કે માન, કે કેવી આવનો ફરો;
હાથ કરી ફૂલની ડાળે; હશે દેવ આગળ વળી
દીન, કે કેવી આવનો ફરો. ૪
ભવસાગરથી બેનર નવરંગ, નવરંગ ચાલી
ભેટ, કે કેવી આવનો ફરો;
અમારા નવીન આંખ તેજવાળા મોરા આજ
એક આવન દેહ, કે કેવી આવનો ફરો. ૫
ગીત આવી વધાવ કરવાનાં; આજે રંગ ભરો
દેખવ નેહ, કે કેવી આવનો ફરો;
આજ કરી ઉત્સવ ચેતન નવિનથી છેક
એવી આવિશે હાથ, કે કેવી આવનો ફરો. ૬

માંડવામાંથી ચંપાબાઇ જાગિયાં;પ્રભુ ભજી કરતાં
કલ્લોલ, કે કેતકી બાગનો કુકડો;
જાનીવાસે ચતુર જમઇ જાગિયા; નાચે કુદે
હારલું અંટોળ, કે કેતકી બાગનો કુકડો. ૭
સાજન સહુ જાગીને સવારમાં; કરવા માંડે પરમારથ
કામ, કે કેતકી બાગનો કુકડો;
અધમ ઉધે કે બસન આદરે; દેખું એવું
દલપતરામ, કે કેતકી બાગનો કુકડો. ૮

ગીત ૫૨ મું.

વિવાહની વરધોમાં બન્ને તરફથી ગાવાનું ગીત પાંચમું. પ્રભાતિયું ત્રીજું.

પ્રભાતમાં ઉઠનાર વિષે

"સૂરજ ઉગ્યોરે, દેવડિયાની દરપુરી, કે વાંસલાં, બાજે વાંસાંરે. એ રાગ.

રાતે જાગે રે,જગસિંહ વેવાઇ,પ્રભાતેરે પછી ઉઘેરે;
જેના ઘરમાં રે, ધાવેગોજ ઘણાઇ, પ્રભાતેરે. ૧
રાતે જાગે રે, ફુલાદેરે વેવાણ, પ્રભાતેરે;
ઘટ ઘડનાં રે, શોભ ઠરતી પ્રમાણ, પ્રભાતેરે. ૨
રાતે જાગે રે, ખેચરસિંહ જમાણી, પ્રભાતેરે;
ધણા બસનીરે, એની આશ વેચાણી, પ્રભાતેરે. ૩
રાતે જાગે રે, છત્રોરવહુ વેવાણ, પ્રભાતેરે;
જેના મનમાં રે, સાચે વચનનાં બાણ, પ્રભાતેરે. ૪
રાતે જાગે રે. છત્રોરવહુનો બાપ, પ્રભાતેરે;
જેના મનમાં રે.મ્હોટી તૃષ્ણા અમાપ, પ્રભાતેરે. ૫
રાતે જાગેરે. છત્રોર વહુની માય, પ્રભાતેરે;
જેના ચિતમાંરે, ઘણી દીસે ચિંતાય, પ્રભાતેરે. ૬
રાતે જાગેરે, મોહનસિંહ[1] વેવાઇ, પ્રભાતેરે;
દીધ દાઝેરે, દેખી દેખીની વધાઇ, પ્રભાતેરે. ૭
રાતે જાગેરે, જે કરે કુડું કામ, પ્રભાતેરે;
દેખે એવું રે, કહે દલપતરામ, પ્રભાતેરે. ૮

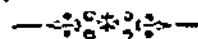
ગીત ૫૩ મું

વિવાહની વરધોમાં બન્ને તરફથી ગાવાનું. ગીત છઠું. પ્રભાતિયું ચોથું.

બ્હાણામાં વ્હેલા જાગનારા વિષે.

"રાગ ઉપર પ્રમાણે."

સુખે પોઢેરે, કનકસિંહ નરેશ, વહાણેરેવ્હેલાજાગેરે;
જેના ઘરમાં રે, ધણો સંપ હમેશ, વહાણેરે. ૧
સુખે પોઢે રે, રૂડા કમળથી બાઇ, વહાણેરે;
જેની નારી રે,ગુણવંતી ગણાઇ, વહાણે રે. ૨
સુખે પોઢે રે, કનકાવતીની માય, વહાણે રે;
જેના પુત્ર રે, છે સપુત સદાય, વહાણે રે. ૩
સુખે પોઢે રે, કનકાજીના પુત્ર, વહાણે રે;
શેની ચિંતા રે, જેને છે શીર છત્ર.[1] વહાણે રે. ૪
સુખે પોઢે રે, લોકો નગરીના આજ, વહાણે રે;
જેને માથે રે, ન્યાયી રાજાનું રાજ, વહાણે રે. ૫
સુખે પોઢે રે, ચંપાબાઇ ચતુર, વહાણે રે;
જેના ચિતમાં રે, નહિં ચિંતા જરૂર, વહાણે રે. ૬
સુખે પોઢે રે, ભાગ્યશાળી ભૂપાળ, વહાણે રે;
જેના મંત્રી રે, વડા બુદ્ધિ વિશાળ, વહાણે રે. ૭
સુખે પોઢે રે, જે કરે રૂડાં કામ, વહાણે રે;
દુનિયામાં રે, દેખે દલપતરામ, વહાણે રે. ૮

ગીત ૫૪ મું.

વિવાહની વરધોમાં બન્ને તરફથી ગાવાનું. ગીત સાતમું. પ્રભાતિયું પાંચમું.

સંસારી સુખ માગવા વિષે.

"આવશે ગોરી રૂપાળા રે,નેવશે માંડવા હેઠ રે." એ રાગ.

મંગળિક સમે હરિયે, મંગળિક કામ રે. મંગળિક
કામ રે;વહાણામાં વ્હેલાં વ્હેલાં જાગિયે રે;
કરજોડીને હરિયે પ્રીતે, પ્રભુને પ્રણામ રે, પ્રભુને
પ્રણામ રે; મનના મનોરથ સઘળા માગિયે રે. ૧
માગીએ પ્રથમ રૂડાં સમરાજના રાજ રે સમરાજ,
ના રેજ રે,સાહુજી વડેર સહુ હરવખી રે;
આનંદ સહિત આપે, મંગળિક સાજ રે, મંગળિક
સાજ રે, ઘરમાં સમૃદ્ધિ સભ દે ઘણી રે. ૨

[1] વરનો પ્રકો.

[1] છાપ.

આપે પ્રભુ સસરાજીના, વંશનો વિસ્તાર રે, વંશનો
વિસ્તાર રે; દેરાણી જેઠાણીતણાં જોડલાં રે;
શાણા જેઠજી તો કરે, સોનાનો વેપાર રે, સોનાનો
વેપાર રે,દીયર દોડાવે ઘણાં ઘોડલાં રે. ૩
સાસરવાસણી શાણી, માગીએ નણંદ રે, માગીએ
નણંદ રે, નોંતરીએ લાવે નણદોઇને રે;
આપે પ્રભુ અંતરમાં, અદકો આનંદરે, અદકો
આનંદ રે, હૈડામાં હરખિયે જયો જોઈને રે. ૪
સાને ભાઇઓ સંપી જંપી, વસે સુખે વાસ રે,
વસે સુખે વાસ રે,સાથે વહુઓસાસુનીસેવાકરેરે;
એવી રીતે પૂરે પ્રભુ, અંતરની આશ રે, અંતરની
આશ રે, ધન ધાન્ય અખૂટ ભંડાર ભરેરે. ૫
સોંપ્યાં ગુપ્યાં આંગણામાં, પગલાં પાડનાર રે,
પગલાં પાડનારરે, આપે પ્રભુ કુંવર કોડામણોરે;
લાયક વેળાએ કરિયે, લગન નિરધાર રે, લગન
નિરધારરે રૂડો દીસે દિવસ રળિયામણો રે. ૬
એમ્જ ઉપર ધજા, હરખથી ઘેરરે, હરખથી
ઘેર રે; નમાં સ્નેહીને સ્નેહે નોતરિયે રે;
સાજનની હારે ઘેર,લાયક લીધા લહેર રે, લાયક
લીધા લહેર રે, વાજિત્ર વિવિધ વજડાવિયે રે. ૭
રંગે દ્રવ્ય દીધું હોય તો, કરિયે દીધ ઉદાર રે, કરિયે
દિલ ઉદાર રે; નોરતે નોંતરિયે આખા ગામને રે;
જે જોતાં આનંદ ઉર, ઉપજે અપાર રે, ઉપજે
અપાર રે; દ્વિજવર દલપતરામને રે. ૮

ગીત ૫૫ મું.

વિવાહની વરઘોડામાં કન્યાને ઘેર ગાવાનું.
ગીત પહેલું.

કન્યાના પિતાના કુળરૂપી બાગનું ગીત.
"સીતા બેઠાંરે મંડપે" એ રાગ.

રાજના કુળરૂપી બાગને, જોતાં રીઝે જનરાજ;
તેની શોભાનું વર્ણવા, કેવું વર્ણન કરનાર કોવિદ
આવેરે બાગમાં. ૧
બાગમાં જોની ચતુરતા, છે એક ઉત્તમ છોડ;
[illegible] જેના સંભારતાં, અતિ દરદ [illegible] કોડ,કેર
ઉગ્યો અરેરો ને મેનરો, વળી ગુલાબ વિશેષ;
દિન દિન જોઇને રાજતા, પધારે દેવ પરદેશ, કો. ૩
[illegible] કેવડ જોને કહું, કેવડ કન્યા સ્વરૂપ;
મધુપે સદ્ભ જોને સુખ વધે, ઉત્તમ એનો અનુપ. કો. ૪

મણિયાગર જેવા માનિયે, કનકસિંહ ઉદાર;
સઘળા વનને શીતળ કરે, એવા એનો ઉપકાર કો.
એવા ઉત્તમ છોડવા, ભૂતળ ભૂષણ ગણાય;
ઈશ્વર અવિચળ રાખજો, સુખમાં એને સદાય, કો.
ધન્ય જગતમાં તે જનમિયા, કીધા પર ઉપકા
નવખંડમાં રાખીનામના,ઉત્તમ એનો અવતાર, કો.
બીજા બાવળને બોરડી, તે તો તુચ્છ તમામ;
આશ્રિત ઉત્તમ છોડને, કહે દલપતરામ, કો.

ગીત ૫૬ મું.

વિવાહની વરઘોડામાં કન્યાને ઘેર
ગાવાનું ગીત બીજું.

કન્યાએ માની પાસે કરેલાં વરનાં વખાણનું ગી
"લાડકડી ચઢીરે કમાડ, સુંદર વરને નીરખતા રે" એ રા
લાડકડી કહે માતા પાસ એકાંતે આવાસમાં રે
જોયા મેળાનો ઉજાસ, હું ગૈ'તી આભાસમાં રે.
જગસિંહજીનો કુમાર, જે દોલતનો ઉદાર છે રે;
તેને મેં દીઠો તે ઠાર, ભલાઇનો ભંડાર છે રે.
અધિક ભણેલોછે એક, સુંદર તેનો દેહ છે રે;
જગત વખાણેછે જેહ, એવો નર એક છે રે.
સત્યવાદી શરદાર, ધરમ ધરનાર છે રે;
દીનને દાન દાતાર, નોંધારાં આધાર છે રે.
સાગર સરખો ગંભિર, ધનુરધર ધીર છે રે;
એ તો છે ઉમદો અમીર, વડો શુરવીર છે રે.
જનમ્યા છે ઉત્તમ જાત, તે પરમ પ્રખ્યાત છે રે;
પવિત્ર તેનાં માત તાત, પ્રસિદ્ધ તે વાત છે રે.
સુંદર શાન્ત સ્વભાવ, દીસેછે દેખાવમાં રે;
સહુ સાથે રાખે બનાવ, રહો રાખ્યા રાગમાં રે. ૭
પ્રથવી ઉપર હામો હામ, પ્રસિદ્ધ એનું નામ છે રે;
ગુણ તેના જાણે તમામ, જે દલપતરામ છે રે. ૮

ગીત ૫૭ મું.

વિવાની વરઘોમાં કન્યાને ઘેર
ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

કન્યાને રે.[illegible] આનંદ પરખાવે.[illegible]
તેનું ગીત.

"મજૂરિયા [illegible], [illegible]." એ રા
અંબાં કુંવરી કહે વાત, પેટાની માતને રે;

મારે મર્મ કહું બધી બાત, તમો સાક્ષાતનેરે. ૧
રૂડું રતનપુર ગામ, શોભાનું ધામ છેરે;
વસે સુંદર વર તે ઠામ, ચતુરસિંહ નામ છેરે. ૨
મેળામાં નિરખ્યા ખચીત, મેં તો રૂડી રીતથીરે;
માજી મોહાયું છે મારૂં ચીત, પુરી એની પ્રીતથીરે. ૩
એ વરને હું વરીશ, ઇચ્છા જગદીશનીરે;
નહિ તો આજ કુંવારી રહીશ, છે વાત ભવિષ્યનીરે. ૪
આ મારા મનતણી વાત, ન કહિ શકું તાતનેરે;
જને કે'તાં લાજશે મુ જાત, કહી દીધું આ તનેરે. ૫
સાંભળ્યા એવા ઉચ્ચાર, માજી જે વારમાંરે;
મન સમજ્યાં વાતનો સાર, પછી બોલ્યાં પ્યારમાંરે. ૬
લાડકી ધીરજ ધાર, સમર કરતારનેરે;
તેનો તુજ પિતા કરશે વિચાર, તું ફિકર વિસારનેરે. ૭
પ્રભુ તારી પૂરશે હામ, વિઘન બધાં વામશેરે;
દુવા દેશે જો દલપતરામ, તો સુખ સહુ જામશેરે. ૮

ગીત ૫૮ મું.

વિવાની વરધીમાં કન્યાને ઘેર ગાવાનું ગીત ચોથું.

કન્યા ઉમ્મર લાયક થવા વિષેનું ગીત.

"રામ લક્ષ્મણ વન સીધાવતાં." એ રાગ.

રાણી કનકાવતી કહે કંથને; ચંપા કુંવરી છે
ચતુર સુલક્ષણ, પરણવા પ્રમાણ, લાયક થઈ લાડણી;
ભણી ગણીને ભણેલી ભલી થઇ; વળી શાં કહું
વધતાં વખાણ, સુણો મારા પ્રાણ, લાયક. ૧
શીખી લખતાં વાંચતાં ને સમજતાં, શીખી
ગણતાં હરેક ગણિત, રસોઈની રીત, લાયક;
શીખી ભરત ચિતર ભાતભાતનાં, શીખી કાવ્યકળા
ગુણ ગીત, ચંચળ દીસે ચીત, લાયક. ૨
એના જેવડી એની સાહેલિયો; જુઓ પરણેલી
સાસરે જાય, હૈયે હરખાય, લાયક;
એને પરણવાની ઈચ્છા છે ઘણી; આપ આગળ
કેમ કે'વાય, કે'તાં શરમાય. લાયક. ૩
રૂડા નગર રતનપુરમાં રહે; વર ચતુરકુંવર છે
નામ, કરેલો તે ઠામ, લાયક;
એની સાથે પરણવા ઈચ્છા કરે; ઘણું શું કહું
તમને તમામ, કરો શુભ કામ, લાયક. ૪
જગતસિંહજી જગમાં વિખ્યાત છે; મ્હોટા મ્હોટા
દેછે એને માન, સુખ્ય સુલતાન, લાયક;
એનો પુત્ર ચતુરસિંહ નામ છે; ઘણો શાણો છે
સદ્‌ગુણવાન, દેવે કન્યાદાન, લાયક. ૫
શોધ્યું ઘર છે દેશમાં શાંતિ છે; સુખ સૌને છે
સર્વ પ્રકાર, જુઓ કરો કાર, લાયક;
લોકો કે'છે લગન ગાળો આવિયો; જનો કરશે
લગન નિરધાર, નથી ઝાઝી વાર, લાયક. ૬
વરસાદના દિવસ વીતી ગયા; પછી આવ્યા કેરા
આસો માસ, ખુલ્લો છે આકાશ, લાયક;
રૂડો દિવસ ઈશ્વર ક્યારે આપશે; માગું પ્રભુમાંને
હું પ્રભુ પાસ, પૂરો પ્રભુ આશ, લાયક. ૭
થઇ મોટી, નથી હવે નાનકી; કેમ અજાણમાં
બેઠા આમ, છો બુદ્ધિના ધામ, લાયક;
પ્રભુ સમરીને પગરણ માંડિયે; દેશે આશિષ
દલપતરામ, થશે તેથી કામ, લાયક. ૮

ગીત ૫૯ મું.

વિવાહની વરધીમાં કન્યાને ઘેર ગાવાનું ગીત પાંચમું.

લગ્ન જોવરાવવા વિષેનું ગીત.

"પીઠી પીઠી ચોળોરે પીતરાણી." એ રાગ.

કનકોરાણી જોષીડા તેડાવે, ચંપાબાનાં લગન
શુભ જોવરાવે; પાનાં પોથી લેને જોષીજી
આવ્યા, પ્રભુજીને પાટ ઉપર પધરાવ્યા. ૧
કંકુ કેરો ચાંદલો કપાળે કીધો, ચોખા ચોડી
હાર પે'રાવી દીધો; આગળ મુક્યું શ્રીફળને સોના
મ્હોર, રાજી થયા જોઈને જોષી ગોર. ૨
કરજોડી કે'છે કન્યાનો બાપો, ચંપાબાનું લગન
શુભ જોઈ આપો; વરનું ચતુરસિંહ નામ વિખ્યાત,
લખી આપો લગન બધી ભાત. ૩
જોષીએ લગન જોઈ નિરધાર્યું, ચૈત્ર વદી ચોથ
ને ચંદર વાર; માંડવા મુહુરત શુભ જોઈ દીધું,
કુટુંબી સરવ મળીને નક્કી કીધું. ૪
સોનેરી અક્ષરથી લગન લખાવ્યું, બીડું કરી
નાડાછડીએ વિંટાવ્યું; રાણી કનકાવતીએ વધાવી
લીધું, જોષીજીનું સનમાન સારૂં કીધું. ૫
હરખનાં વાજાં ત્યાં વગડાવ્યાં, સાકર ને પાન

બીડાં વહેંચાવ્યાં; ગોરી મળી સરસ મંગળ
ગીત ગાય, હૈયામાં હરખ ન સહુને સમાય. ૬
સગાં સ્નેહી સરવે થયાં રૂડે રાજી, વાજીત્રથી ગામ
રહ્યું બધું ગાજી; વાટે ઘાટે લોક પરસ્પર પૂછે,
શેહેરમાં ધામ ધુમ છે તે શું છે? ૭
ચંપાબાનાં લગન એ તો જોવરાવ્યાં, આ તો
એના હરખનાં વાજાં વગડાવ્યાં;
તે શુણીને હરખ્યા લોક તમામ, દીલ વિષે રીઝયા,
દલપતરામ. ૮

—❧—

ગીત ૬૦ મું.

વિવાહની વરધીમાં કન્યાને ઘેર ગાવાનું.

ગીત છઠું[1].

લગ્નના કામમાં સો જોષી જોતાં એક ડોશીનું ગીત.
"ભમરા પેહેલો વધાવો મારે આવિયો." એ રાગ.

લગન જોવરાવા સગાં સ્નેહી સહુ મળ્યાં; મળ્યાં
કનકારાણાનાં ઘરડાં માયરે,
વિવા' ની વરધે સો જોષી સરખાં ડોશી એકછે;
પાનાં પુસ્તક જોઇ જોષી બોલિયા; પોસ સુદી
બીજે લગન કરાવરે, વિવા'ની વરધે. ૧
બાજે એક દિવસ બારે માસમાં; એના જેવો
ઉત્તમ નથી કોઇરે, વિવા'ની વરધે;
એવા શબ્દ જોષીના મુખના સાંભળી; સર્વે જન
રહ્યા ટગમગ જોઇરે, વિવા'ની વરધે. ૨
બહુ કોપીને ખુદ્દાં ડોશી બોલિયાં; કરયો વાકુડો
સિંદની સમાનરે, વિવા'ની વરધે;
ઘરના ઘરડા જોષી હતા તે ક્યાં ગયા? ક્યાંથી
આવ્યોછે આ જોષી જુવાનરે, વિવા'ની વરધે. ૩
જોષી બોલ્યા જે વાત બાર માસની; કેમ અમ
જેવે તે માની શકાયરે, વિવા'ની વરધે;
ચોમાસામાં કાદવ કચરા ઘણા; તેમા લગન તે શી
રીતે કરાવશો વિવા'ની વરધે. ૪
પડે ટાઢ અપાર પોસ[1] માસનાં; ટુંકા દિવસ
શિયાળાના દેખાયરે, વિવા'ની વરધે;
વળી શીયાળુ મોલ ઉભા શીમમાં; આવે લશ્કર
તો ઢોર ધુંદાઇ જાયરે, વિવા'ની વરધે. ૫
તેવા સમયમાં જાન ન તેડાવિયે; માનો વૃદ્ધના
મુખની બે વાતરે, વિવા'ની વરધે;
ફાગણ માસમાં લગન ન લીજિયે; પડે ઘેરૈયાની
ઘણી પંચાતરે, વિવા'ની વરધે. ૬
ચોખાં લગન તો ચૈતરમાં જાણજો; ખેડુ ખેતીનું
કરી લે સહુ કામરે, વિવા'ની વરધે;
નહિં કચરા કાદવ કે ટુંકા દહાડલા; નહિ ટાઢ કે
ઘણો નહિ ઘામરે, વિવા'ની વરધે. ૭
ફરી પુસ્તક તપાસી લગન આપિયું; ચૈતર વદી
ચોથ ને ચંદ્રવારરે, વિવા'ની વરધે;
દીલે હરખ્યા સૌ શુણી દલપત કહે; કરયું એજ
લગન નિરધારરે, વિવા'ની વરધે. ૮

—❧—

ગીત ૬૧ મું.

વિવાહની વરધોમાં કન્યાને ઘેર ગાવાનું.

ગીત સાતમું.

લગ્ન સાંભળીને વ્યાપારીનો હર્ષ તથા લગ્ન,
લઇને ગોર મોકલવા વિષેનું ગીત.
"માંડવામાં કોણ કોણ સાજન બેઠારે." એ રાગ.

ચંપાબાનાં લગનના શુણી સમાચારરે,
વધ્યો આખા દેશમાં ઊમંગ અપારરે;
વિવા' જોવા લાખો મનુષ્ય ભેગાં થાશેરે,
વ્યાપારીનો માલ ઘણો વેચાશેરે. ૧

---

૧ હોળી પછી ચૈતર માસમાં કે બહુતો તેની આસ-
પાસ લગ્ન હોય તોજ આ ગીત ગાવું માફક
આવે તેમ છે.

૧ કવીશ્વર દલપતરામ લખેછે કે "ચોમાસામાં
લગ્ન કરવાની જ્યોતિષ્ય શાસ્ત્રમાં ના પાડીછે. તેમજ
ટુંકામાં ટુંકો દાહાડો તથા ઘણામાં ઘણી ટાઢ ધન
સંક્રાંતિમાં હોય છે માટે તે મહીનામાં પણ લગ્ન
કરવાનીના લખીછે. હુતાશનીના તોફાનથી લગ્નનાં,
ઉપયોગી કેટલાંએક માણસો જખમી થયાં હોય
તેથી અથવા શીયાળુ મોલ લણવાનો વખત હુતા-
શની પછી થોડાંક અઠવાડિયાં સુધી મીનસંક્રાંતિ
પોહોંચેછે ત્યાં સુધી હોયછે તેથી મીનસંક્રાંતિમાં
પણ લગ્ન કરવાની ના લખીછે.

મોતી લેવા ઝવેરીને મોકલો; હીરા લ્યો ધન ખરચી હજાર શોધાવો બજાર, લગનગાળો;
ફરીને ત્યાં વળી રૂડિયાને મોકલો; કરે અજના, મોરા અંબાર લે માલ શીકાર, લગનગાળો. ૬
રાજ આપે રૂડા રંગરેજને; વસ્ત્ર રંગવાના કરે રંગ, ઓપે જેથી અંગ, લગનગાળો;
લીલો પીળો કસુંબી મજીઠિયો; થાય દેખતાં જન મન દંગ, વધે ઉછરંગ, લગનગાળો. ૭
દેશ દેશના દરજી તેડાવિયે; ચીતરામાં જે સહુથી ગુણજ્ઞ, પામેલા વખાણ, લગનગાળો;
કરે દરજ જેની કારીગરી; કરે પાંચ મળીને પ્રણામ, પંજાબી પઠાણ, લગનગાળો. ૮

ગીત ૬૪ મું.

વિવાહની વરધીમાં કન્યાને ઘેર ગાવાનું. ગીત દશમું.

દીકરીને પરણાવીને લ્હાવો લેવા વિષેનું ગીત.

"રંગુપાશજીની ઘોડલી." એ રાગ.

કન્યાજી આ સંસારમાં હોય, પિતા સમાન ન કોઈ; કોડ કરાવી ઘણી કરું રે, આવે એજ દિવસ રૂડો, લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૧
મનુષ્ય જન્મના લ્હાવાને ધન, ખર્ચો ધરી ઘણી ખાંત; પ્યારી પુત્રીને પરણાવિયે રે; ત્યારે સુજનને મન થાય નિરાંત, લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૨
[illegible] આડચો, [illegible] કરે અનુકૂળ; [illegible] કરાય [illegible] રે; ત્યારે માને અભાર મન, લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૩
[illegible] જેને આવતું, એનો સુફળ નહિ તે ધાર; [illegible] ન લેવિયે રે, એનો આફળ નવો અવતાર, લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૪
[illegible] ન પીરસ્યો, જેનું [illegible] કરી [illegible]; [illegible] ન દીઠો, એને લ્હાવો ન લીધો, [illegible], લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૫
[illegible]; [illegible], [illegible] ન [illegible], લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૬
[illegible], [illegible], [illegible] ભલો [illegible], લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૭

ધર્મની નિયમ અંતર ધરી, કરો નીતિ પ્રમાણે તતખેવ; જેથી રીઝે સ્વામી જગતનો રે, દીસે દલપતરામનો દેવ, લ્હાવો ભલો લીજિયે. ૮

ગીત ૬૫ મું.

પીઠી ચોળતાં ગાવાનું ગીત.[1]

"કંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલે." એ રાગ.

જીરે પીઠીમાં કેસર કસ્તુરી; જીરે પીઠીમાં કહીરે કપુર, લાડકડાને[2] પીઠી ચડે;
જીરે પીઠીમાં અત્તર અરગજો; જીરે પીઠીમાં ચંદન ચૂર, લાડકડાને પીઠી ચડે. ૧
જીરે ફરરે ફીશા આખા દેશમાં; જીરે પીઠીની પસરે સુવાસ, લાડકડાને પીઠી ચડે;
પીઠી વાજેચે વાન શરીરનું; થાય પીઠીથી રૂપ પ્રકાશ, લાડકડાને પીઠી ચડે. ૨
પીઠી મોંઘી મળે મુલતાનમાં; સાત સોનૈયાની સવાસેર, લાડકડાને પીઠી ચડે;
ચડે પીઠી તો ઉમદા અમીરને; જેને લક્ષ્મીની હોય લ્હેર, લાડકડાને પીઠી ચડે. ૩

---

૧ કવીશ્વર દલપતરામ લખેછે કે "પારસીઓમાં, કન્યાને પીઠી ચોળતાં ગીત ગાયછે. હીંદુઓની, કેટલીક નાતોમાં વરને કન્યા તરફની સ્ત્રીઓ પીઠી ચોળીને નવરાવેછે તેની મતલબ એવી જણાયછે કે વરના શરીરમાં કાંઇ ખોડ ખાંપણ હોયતો જણાઇ આવે. તે ઉપર એક ઇતિહાસ છે કે કોશલના રાજાની [illegible] રાણીએ અને પાટણના રાજાની સમજુ રાણીએ [illegible] એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે આપણામાં એકને દીકરો અને બીજીને દીકરી અવતરે તો બન્નેનું લગ્ન કરવું. પછી તે બન્નેને દીકરીઓ અવતરી પણ કોશલની રાણીએ એવી વાત ચલાવી જે મારે દીકરો અવતર્યોછે. પછી તે બન્ને જ્યારે [illegible] થયાં ત્યારે લગ્ન [illegible] અને વર પરણ્યા પછી જ્યારે કન્યાની તરફની સ્ત્રીઓ વરને પીઠી [illegible] આવી ત્યારે કાંઇ [illegible] કરીને વરઘોડે ચઢીને નાઠી ગઇ."

૨ કન્યાને પીઠી ચોળતાં "લાડકડી" એમ કહે-

કુટુંબમાં પણ કોઇને એમ ઉપરી કરિયે એક;
મરજાદ તેની માનિયે,તો ઉપજે સુખ અનેક. ૫
રાજાનો હુકમ ન માનીને,જો પ્રજા સ્વછંદી થાય;
ચડે નહિ કોઇ કોઇને, કોઇને મળે નહિ ન્યાય. ૬
નોકરીની આશા કરી,આવ્યા ચાકર મળીને અનેક;
રાયે કહ્યું તમમાં થકી, ઉપરી કરાવો એક. ૭
તેની સાથે તમો સર્વનો, અમો કરાવી લેશું કરાર;
પ્રત્યેકને નહિ પૂછિયે,જોઇએ એકજ જવાબદાર. ૮
એક કહે હું ઉપરી, બીજો કહે હું ઉપરી થનાર;
સહુ એમ વાદ વદી પડ્યા,રાયે કહાડ્યા મહેરથી બ્હાર. ૯
કરિયે સજ્જન મેળાવડો,તેતો વધવા વિશેષ સનેહ;
જો ઉલટા વાંધા પડે તો,કાપુ તેવડે તેહ. ૧૦
દેવાની લાગવ ન રાખિયે, લ્યાણી વધારિયે દ્વેષ;
અણસમજુ એકઠાં થઇ ઘડી ટંકટ થાય ક્લેશ. ૧૧
ઇશ્વર આપે દીન કદ્દજો,ઘેર માંડિયે મંગળિક કામ;
કુટુંબ કબીલા કીજિયે, દેખી રીઝે દલપતરામ. ૧૨

ગીત ૭૦ મું.

ઉકરડી નોતરતાં ગાવાનું ગીત ચોથું.

મંગ કરનારી સંપીલી ભમરીનું ગીત.

"અમારાં તે વારણાં ચોરી નહિ કરે" એ રાગ.

આજ આનંદ મારે આંગણે; ઓચ્છવમાં
તું ભલે આવી,રે ભમરી ભલા ભાગ્યની;
સંપ તમારો છે સર્વોપરી; તેથી તું
મારે મન ભાવી,રે ભમરી ૧
મારે આંગણે ઉત્સવ આજનો;
તેની ઝવે કરે ગુંજાર,રે ભમરી;
સુવર્ણ સરખો તારો દેહડો;
તમારા દેહનો દેખાવ, રે ભમરી. ૨
કરીને કુટુંબ કબીલો; સંપને
વસો છો સદાય, રે ભમરી;
મંદિરો કરિયે નવાં બહુ ચડી;
એ મહેલું અગાધ બનાવ,રે ભમરી. ૩
વખાણ વિસ્તાર બહુ [illegible];
[illegible] કરોછો એક કામ, રે ભમરી;
સંપીને [illegible]
સંપીને સહુ કરોછો કામ, રે ભમરી. ૪
વડકારી વહુ તમને જોઇને;
જો કરે ચિત્તમાં વિચાર, રે ભમરી;
તો તે પોતેજ પસતાઇને;
પોતાને કરશે ધિક્કાર, રે ભમરી. ૫
કેની નિશાળમાં તમે ભણ્યાં!
ક્યાં શીખ્યાં શીખામણ સાર! રે ભમરી;
પૂરણ સંપના પ્રતાપથી;
ભોગવો અખૂટ ભંડાર, રે ભમરી. ૬
સંપીને જે વસે સંસારમાં;
એને પણ એવું મળે સુખ, રે ભમરી;
જન જાતિ જેને સંપ જો તજે;
માગ્યાથી તે વસાવે દુખ, રે ભમરી. ૭
આજ છે સંપીઓનો સોહલો;
ભલે તું આવીછે આ કામ, રે ભમરી;
ઘણો તારો દેને સર્વને;
દે શીખ દલપતરામ, રે ભમરી. ૮

ગીત ૭૧ મું.

ઉકરડી નોતરતાં ગાવાનું ગીત પાંચમું.

ઉકરડી નોતરવાનાં કારણ વિષે.

"વડું રે પારણું વડું ઘાઘરું, મેઈ આવશે જાન રે." એ રાગ.

વિવાહ ઘરમાંથી વાળીને, પુંજો એકઠો કરિયે રે;
એકાંતે રાખી મૂકિયે, ત્યાં ઉકરડી નોતરિયે રે. ૧
જ્યાં ત્યાં પુંજ કચરાનડું, ગંદકી નવ થાવ રે;
એથકી ચારવું આવડું, સ્વચ્છ સારું દેખાવ રે. ૨
વગડી ઉકરડી ઉતરિયે, વિવાહ દીન વેને રે;
તે જગે પુંજો વાળીને,નાખિયે રૂડી રીતે રે. ૩
જો પુંજો ઘરમાંથી વાળીને, દૂરનાંખીજ દેવો રે;
કેનુંરડું પડે આખરે, તો ક્યાં રેખવા દેવો રે? ૪
કડું કે કોઈ ઉતરિયે, જેનાં, એક કામ રે;
આરંભીને જ્યાનમાં, તેમ ભરિયે તમામ રે. ૫
વગડી ઉકરડી નાખિયે, ચહું તેનને વેને રે;

૧ કવિશ્વર દલપતરામ કહેછે કે "[illegible] એક સંપી હાથે વિના [illegible] બહુ [illegible] કામ કરે."

ખાળકુવો કાંતો કીજિયે, સારી સમજણ લૈને રે. ૬
નિવાતા ઘરને આંગણે, નહિતો કાદવ થાય રે;
ચાલતાં પણ અડચણ પડે, દુરગંધ રેખાય રે. ૭
સારૂં રાખો સ્વચ્છ આંગણું, સૌ સમજીને આમ રે;
તો તમને આશિષ અતિ, દેશે દલપતરામ રે. ૮

ગીત ૭૨ મું.

વરના ફુલેકામાં (એટલે કે વરઘોડામાં) ગાવાનું ગીત પેહેલું.

પોસ ભરવાનું ગીત.

"રૂપે તારાં નાળીએર શણગારયાં ?
ને રૂપે તારી રોપ ભરી રે ?" એ રાગ.

મારે ભાગ્યચતુરભાઈ સરદાર, આજ ભાવે પોસ રૂપે ભરયો રે?
એવા ભાઈ પીરસવાર વધુ હેતાર, આજ ભાવે પોસ તેણે ભ. ૧
તેણે સારા સજ્યા શણગાર, મોતીનું મોડ્યું શિર ધરયું રે;
દોઢવરખો હીરાકેરો હાર, કપાળે કંકુતિલક કરયું રે. ૨
મોતીડે વધાવ્યા વારંવાર, મુખડાનાં લીધાં મીઠડાં રે;
અંતરમાં આનંદ અપાર, હીરડાનાં કાઢ્યાં દીઠડાં રે. ૩
એવામાં ફરાની સરદાર, સોદાગર એક આવિયો રે;
જેનાં જેની સુરત શીકાર, હાંસેલી ઘોડી લાવિયો રે. ૪
તે ઘોડીનું નિરખતાં તેજ, કુંવર ભાવે વારણે રે;
એવા ભાઈએ લીધી રે ભેજ, લાડકડા વરને કારણે રે. ૫
ફરવામાં પવન પેઠે નિશાન, વરઘોડે ચડાવિયા રે;
કુંવરકુંવર આજ નવી ભાત, ચારે કોરે ચડાવિયા રે. ૬
આપીને કુમારી આશિષ, પરણી વ્હેલા પધારજો રે;
જે જે ધારો તે તે જગદીશ, તમારાં અર્થ સારજો રે. ૭
સારે સુખ સાગરને રાનેઃ ગામ, તમારાં દુઃખ દૂર જજો રે;
કહે આશિષ દલપતરામ, તમારાં કાજ સિદ્ધ થજો રે. ૮

ગીત ૭૩ મું.

વરના ફુલેકામાં (એટલે કે વરઘોડામાં) ગાવાનું ગીત બીજું.

જગમગિયાના જામાનું ગીત.

"ઢોલા ઢાલે ઢળતા પટકા રજુ રે, પટકા રજુરે.
ઝાઝે હીરે જડાવો." એ રાગ.

જગમગિયાનો જામો સીવડાવો, જામો સીવડાવો,
દોરંગીકાર દીપાવો; એરે જામો જુવા વરને પ્હેરાવો,
વરને પ્હેરાવો, શિર શિરપાઘ બંધાવો. ૧
પાનને શ્રીફળ પોસ ભરાવો, પોસ ભરાવો,
મોતીની લ્હેરે વધાવો; જરિયાનના ખભે પટકા
નંખાવો, પટકા નંખાવો, મોતી તોરા લટકાવો. ૨
ઘોડીને કાજે ઘુઘરા ઘડાવો, ઘુઘરા ઘડાવો,
મ્હોરકે ફરતા મુકાવો; કુંદનકેરો મ્હોરડો કરાવો,
મ્હોરડો કરાવો, માણેક મોતી મઢાવો. ૩
લાખ ટકાનાં ઝાંઝર લાવો, ઝાંઝર લાવો,
ઘોડીને પાયે પ્હેરાવો; પાદશાહીનું પલાણ
મંગાવો, પલાણ મંગાવો ઘોડી ઉપર મંડાવો. ૪
એ ઘોડી ઉપર જુવા વર ચડશે, જુવા વર
ચડશે, હાથે લગામ પકડશે; નગરીતણાં જન
જોવા ઉપડશે, જોવા ઉપડશે દુરમન મુછે ભડશે. ૫
રૂપ જોઇ મન દાદાનું મ્હાલે, દાદાનું મ્હાલશે. લાડીલાંજી
મુખ સામું જોશે; સ્નેહી સગાં પણ સૌ સંતોષે,
સૌ સંતોષે, નિરખીને હરખીત હોશે. ૬
ઘોડી ઉપર વરરાય બિરાજે, રાય બિરાજે,
શોભીત સજન સમાજે; છત્રતણી છબી
શિરપર છાજે, શિરપર છાજે, વાજીંત્ર વિધવિધ વાજે. ૭
કુંવર પધારે પરણવા કામ, પરણવા કામ,
લે જગદીશનું નામ; હોંશ ધરી આશિષ દેશે તે
ઠામ, દેશે તે ઠામ, દ્વિજવર દલપતરામ. ૮

ગીત ૭૪ મું.

વર તથા કન્યાના ફુલેકામાં (એટલે કે વરઘોડા માં) ગાવાનું ગીત પેહેલું.

મજરનું ગીત.

"મોહનજીએ મોકલ્યું રે મોસાળું." એ રાગ.

માણેક ચુંથી લાડ સુજિતવા મજરો; તારા મજરાની
આણીલ મજરો, માણેક ચુંથી લાલ સુજિતવા મજરો રે
તારા મજરાનું આપીશ મૂલ, મારી કુંવરને સુખ જ્યા
દુઃખ: જે તું કહીશ તે કરશું કબુલ, માણેક. ૧
જેવી હોય તારી મરજી, તેવી કરજે તેની વરકાજ
કરું ભાતી ન રાખીશ ભર્જ, માણેક. ૨
તેવી કરજે કારીગરી એમાં, [illegible]

જેવી જેમાં મેદ પામે મુનિવર તેમાં, માવજુ. ૩
વર વાકડાનેરે પ્રસંગે એવો સુંદર ગજરો તું
શાજે; જેવો છત્રપતિને છાજે, માવજુ. ૪
ગજરો મૂલ પામે સુલતાન, સારો સારો કહે સુલતાન;
પાર સુંદર્યોજન જોઇ સુલતાન, માવજુ. ૫
એમાં પુષ્પિત જોયા જોઇ લાખી, ખુબે અંગમાં
કુમચે આપી; રીઝે રાજા અને વળી રાણી, માવ. ૬
તને આપીશ હીરાનો હાર, વળી સોળ સાજ શણગાર;
ઉપર હેમની મ્હોર હજાર, માવજુ. ૭
ફરિતની કિમ્મત ફેર આપે, એજ ગજરાનું
મૂલ પ્રમાણે; દાખે દલપત જાંણ ગું જનકે માવજુ. ૮

ગીત ૭૫ મું.

વર તથા કન્યાના કુલેકામાં (એટલે કે વરઘોડામાં) ગાવાનું ગીત બીજું.

ઘોડીનું ગીત.

"હસ્યા તે વરસ્યો ને ગરજ્યા તે નવરસ્યો." એ રાગ.

દેખિલેદલવરરાયકુંમારી, વિવંગનીખરતરારાણી;
ઘોડીએ રચી રૂપાળી રે, હરખી, દેખી જન હરખાણી. ૧
પંનોકલહરીને પંચરંગશાલી, વિગતે વરતનરૂપે વખાણી;
જનના મન સહુએ જાણી રે, હરખી. ૨
એ પેરે દેશ કાનની ચાલી. વરને આણે મૂલ
ખાસ્સી મઝાની; ભૂપતિને મન ભાવી રે, હરખાણી. ૩
હેતે જોતાં પણે જાતને જડીએ, નગરે ફરીને મંડપે
ચડીએ; ચતુરના ચિત્તમાં ચડીએ રે, હરખાણી. ૪
લહેરાતીને હણહણે મન લાગે, લાખ લોકને દે
સુખદાનને આપે; ચઢ એવી વરઘોડી રે, હરખાણી. ૫
ચાલતી હોંશે ને કુદી હરખે, વિધ કહે એવી
ધનતિમર સુંદિન કોઇ કુળ વરઘોડીરે, હરખાણી. ૬
ખરીદ કરી ધન ખરચીને લાવે, કડીયા ઘોડ
જોઇને લાવે છત્રપતિને જાવે રે, હરખાણી. ૭

ઈશ્વરની રચના નહીં આ મેં, મહિમા તેનો કહેવો
કામ કાને; દીઠે દલપતરામે રે, હરખાણી. ૮

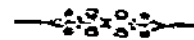
ગીત ૭૬ મું.

વર તથા કન્યાના કુલેકામાં (એટલે કે વરઘોડામાં) ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

સાજનનું ગીત.

"સુરજ ચઢી સેજ ભાવે." એ રાગ.

મલ્યા વરઘોડે જન મ્હોટા, ટોળા દાય સુખજનના મોટા;
નથી પાર તેરાના તોટા રે, સજની સાજનની જો શોભા. ૧
આવ્યા શેઠ સુખ સુજન, આવ્યા દીસે મહા દીવાન;
આવ્યા જનિયા બાહાદુરખાન રે, સજની. ૨
જન્યા વિવિધ જાતે સાજે, કોઇ સુભગ કેશરીએ ગાજે;
કોઇ મરેઠી વેશ ધરેલા રે, સજની. ૩
પુરે બહુ વિધિ આવસ વાજે, પુરે બહુ પણ બહુ ગાજે;
આખું ગામ રહ્યું તેથી ગાજી રે, સજની. ૪
શોભે રથ ગજ ને સુખ પાલ, ચમકે બહુ સુંદર ચાલ;
ઉરે અદ્ભુત અંબિર ગુલાલ રે, સજની. ૫
આરતી નિરખ મન ભાવી, અંગરેજી પલટન આવી;
વાજાં વિલાયતી તે વાગી રે, સજની. ૬
રચી સેના રૂપની સુખકારી, પરીઠે વરરાજાની અગાડી
જાણે સુરી સુરતનની ઝાડી રે, સજની. ૭
વરે જન ગુન જશ પામે, કરે વાહ્લી કોઇ કામે;
દીઠી અહિર દલપતરામે રે, સજની. ૮

ગીત ૭૭ મું.

કન્યાના કુલેકામાં ગાવાનું ગીત.

ચુંદડી વિષે.

"જરી જેરે સરસેની ચુંદડી." એ રાગ.

તને ઓઢે ન ડમણ ચુંદડી;
એનો અજબ દરેકનો રંગ,
ચડપ્યો ઓઢે સૌભાગ્યવતી ચુંદડી;
ચુંદડીમાં અમરવેલ ચોદરી;
એ તો ફોલવરે ફેરમાં ફરીને, ચડપ્યો. ઓઢે. ૧

---

૧ કન્યાના કુલેકામાં એમ ગાવું કે "વર ધાનાવ
સાકડાને કહે." ૨ કન્યાને ગાવું હોય તો "ગ-
ણિકે ગાવાં મોહનજ ગોભની, ઘનેરાંને પ-
હરાવ ચાલી" એમ ગાવું. ૩ કન્યાને "ઘોડીલી
લેવ પરણેલીને પ્રસંગે." એમ ગાવું.

૧ કન્યાના કુલેકામાં વરઘોડાનો ભાગ કન્યા ગાવું.

શાણા સસરા તમારા જગતસિંહ;
કરી ખરીદ તે ખરચીને દામ, સલુણી, ઓદો;
શાણી સાસુ ફુલાંદેએ મોકલી;
લાડવાઈ તમારે કામ, સલુણી, ઓદો. ૨
એમરસિંહ તમારા જેઠ છે;
રાણી જીવકોરવહુ છે જેઠાણી, સલુણી, ઓદો;
દેવીસિંહ તમારા દિયર છે;
વળી દેવકોર[1] વહુ છે દેરાણી, સલુણી, ઓદો. ૩
વિમળાબાઈ તમારાં નણંદ છે;
એવી સારી છે સાસરવેલ. સલુણી, ઓદો;
ચતુરસિંહ તમારા કંથ છે;
ફોગાંવાળા છબીલા છેલ, સલુણી, ઓદો. ૪
તમે પિયર પનોતાં છો પાતળાં;
તમે કનકરાણાની બેટી, સલુણી, ઓદો;
માતા કનકાવતીને ઉદર વસ્યાં;
તમે સદ્‌ગુણ સંગ્રહ પેટી, સલુણી, ઓદો. ૫
તમે ધનપાળભાઈનાં બ્હેન છો;
તમે ગુલાબવહુની નણંદ, સલુણી, ઓદો;
મુખ ચળકે તમારૂં મનોહરૂં;
જેવો ચળકે પુનમનો ચંદ, સલુણી, ઓદો. ૬
તમે નારસિંહની ભાણેજી છો;
કમળસેન કાકાની ભત્રીજી, સલુણી, ઓદો;
તમે નીતિના રસની અસરથકી;
મન ભીતરમાં રહ્યાં ભીંજી, સલુણી, ઓદો. ૭
તમે ચૌદ વિદ્યા ને ચોસઠ કળા;
તેનાં જાણો છો તત્વ તમામ, સલુણી, ઓદો;
એવા સદ્‌ગુણ દેખીને દીલથકી;
દેછે આશિષ દલપતરામ, સલુણી, ઓદો. ૮

ગીત ૭૮ મું.

વરને ઘેર લગનિયા લગન લઈને આવે ત્યારે ગાવાનું ગીત પહેલું.

લગન લાવ્યા વિષે.

"જીરે આજ મેં તો ચોળા પર્વત નોતર્યા." એ રાગ.

જીરે આજ મારે આનંદ અતિ ઘણો;
આવ્યા કનકજીના ગુરુજી ગુણ ગંભીર,
શુભ લગન લખાવી લાવિયા;
હું તો લઈ લગનિયાનાં હરખે ઓવારણાં;
પ્રેમે પાઉ સારી સાકરનું કરી નીર, શુભ. ૧
જીરે લગનિયાને આપું લાયક બેસણાં;
એના સાથીડાને શેત્રંજી ચીકાર, શુભ;
જીરે લગનિયાને આપું ઉતરવા ઓરડા;
એના સાથીડા ઉતરશે ઘર મોઝાર, શુભ. ૨
એના હાથીડાને નીરૂં સારી શેલડી;
એનાં ઘોડલાંને નીરૂં નાગરવેલ, શુભ;
આપું લગનિયાને ઉષ્ણોદક અંઘોળવા;
અંગે મરદન કરવા આપું તેલ ફુલેલ, શુભ. ૩
હું તો લગનિયા જણને જમાડું લાપસી;
એના સાથીડાને પણ સારો કંસાર, શુભ;
મારે ઘેર રે આજ સગાં સનેહી સૌ મળ્યાં;
સ્નેહે કરેચા લગનિયાને સૌએ જુહાર, શુભ. ૪
વરનાં માતાજીએ લગન વધાવિયું;
વરના દાદાજીએ વાંચ્યું કરી વિવેક, શુભ;
જીરે લગન તણો શુભ દિવસ શ્રવણે સાંભળી;
જીરે રતનપુરીના હરખ્યા લોક અનેક, શુભ. ૫
જીરે લગનિયાને આપી શાલો પાઘડી;
એના સાથીડાને પણ સારો શિરપાવ, શુભ;
જીરે લગનિયા લાવ્યા તે લગન વાંચતાં;
જીરે રૂદિયામાં બહુ રીઝ્યા રાણા રાવ, શુભ. ૬
જીરે વિવા'નાં વાજાં વિધવિધ વજડાવિયાં,
જીરે સાકર વ્હેંચી તેનો નહિ શુમાર, શુભ;
જીરે મંગળ ગીત ગાય મળીને માનની;
જીરે શોભીતા સજિયા સૌએ શણગાર, શુભ. ૭
જીરે લગનિયાને આપીને વિદાગીરી;
જીરે કરવા માંડ્યું વર વિવા'નું કામ, શુભ;
જીરે પ્રભુ પ્રતાપે પગરણ શુભ પૂરૂં થજો;
જીરે દીલથી આશિષ દેછે દલપતરામ, શુભ. ૮

ગીત ૭૯ મું.

વરને ઘેર લગનિયા લગન લઈને આવે ત્યારે ગાવાનું ગીત બીજું.

"ત્રાંબા કુંડી તે નગર સોહામણું." એ રાગ.

સખી આજ વધાવો રે આવિયો; ઉપજતિ રે
હરખ અપાર, સખી આજ મંગળ સોહલો;

[1] જો દિયર કુંવારો હોય તો "વળી આવતી વહુ છે દેરાણી." એમ ગાવું.

મેંતો મોતી મોતીડે વધાવિયો; મને ભાવિયો રે,
આજનો વાર, સખી. ૧
આજ તોરણ રોપે નાથ વિવે; મંગળવિવેરે,
મંગળ ગીત સખી;આજ મંગળ સોહલો;
ઘેર તેડી સગાંને નોતરિયે; ઉત્સવિયે રે,
પૂરણ પ્રીત, સખી આજ મંગળ સોહલો. ૨
મેખાં મોતીડે ચોક પુરાવિયે; ઓપાવિયેરે
આંગણું આજ, સખી આજ મંગળ સોહલો,
વળી મંગળ વસ્તુ મંગાવિયે;અપાવિયે રે,
કૈંજીઓ સાજ,સખી આજ મંગળ સોહલો. ૩
આજ ઓચ્છવ આજ રાખિયે,રૂડા રાજિરે,
રંગ અપાર, સખી આજ મંગળ સોહલો,
આજ સોહની રીત સંભાળિયે; નેથી રાચિયેરે
દશરથના ઘાપ, સખી આજ મંગળ સોહલો.૪
અમે સોહ્યાં. શણગાર ધરીયે,ઉજ્વાળિયેરે,
સુખદ ફળ્યાર, સખી આજ મંગળ સોહલો;
વળી વિવિધ વિનોદ વધારિયે; સંભારિયેરે,
સરજનહાર, સખી આજ મંગળ સોહલો. ૫
રૂડા રંગે રંગેલી રંગાવિયે; ચીતરાવિયે રે,
ચિત્ર વિચિત્ર, સખી આજ મંગળ સોહલો,
પ્રેમે દીપમાળા પ્રગટાવિયે; વગડાવિયે રે,
વિવિધ વાજીત્ર, સખી આજ મંગળ સોહલો.૬
આજ સોના સમી પડી ઉજ્વળે;ઉર આવિયેરે,
પૂરો પ્રમોદ, સખી આજ મંગળ સોહલો;
આજ પૂરણ પુન્ય પ્રગટ થયે; ચીડી ચડિયેરે,
હરિને વિનોદ, સખી આજ મંગળ સોહલો.૭
આજ હરખ દેખુ આખા આમને; મારાધામનેરે
અધિક પ્રકાશ, સખી આજ મંગળ-સોહલો;
દીસે હરખથી દલપતરામને; શુભ કામનેરે,
કરતા ઉછાવ,સખી આજ મંગળ સોહલો. ૮

—⁂—

ગીત ૮૦ મું.

વરને ઘેર લગનિયા લગન લઈને આવે ત્યારે ગાવાનુ ગીત ચીઠ્ઠું.[1]

રતનપુરમા લગ્નની ધામધુમનું ગીત.

"તું તો લીલી પીળી પાંખના પોપટા રે." એ રાગ.

છરે રતનપુરમાં વાત ભણે વિખ્યાત થઈ રે:
છરે હરખ ઘણેરો ઉપજ્યો ઘેર ઘેર રે,
વિવા'ની શુભ વધામણી રે;
છરે કંકુ છાંટીને લખી કંકોતરી રે;
છરે ઠામુઆરવા માંડ્યું સુંદર મંદિર રે, વિવા'ની.૧
છરે મ્હોટેરા રચાવ્યા માંડ્યો માંડવો રે;
છરે વસ્તુ વ્હોરી વિવિધ પ્રકાર રે, વિવા'ની;
છરે કારીગર તેડાવ્યા દેશો દેશના રે;
છરે ચોરી બેસારવા ઘડ્યા શણગાર રે,વિવા'ની.૨
છરે જયસિંહજીનો કુંવર કોડે પરણશે રે;
છરે રતનરાજકેરી કુંવરી સાથ રે, વિવા'ની;
છરે દોલત ડુમાળી આખા દેશમાં રે;
એવો દિન ક્યારે દેખાડે દીનાનાથ રે, વિવા'ની.૩
છરે વિધિનો[1] સુદ્દવાન પુછે દીવાનને રે;
છરે સોનું શાથી બહુ મોંઘું વેચાય રે,વિવા'ની;
છરે જયસિંહજીરાજાનો પરણે નેહડો રે;
છરે સોનું ઘણું ખરીદ કરેછે રાય રે, વિવા'ની. ૪
છરે મુલકમાં તેથી સોનું મોંઘું થયું રે;
છરે અમરાજ ઉપજ્યું સુણતાં એવું ધ્યાન રે,વિવા'ની;
છરે સુલતાનને પણ ત્યાં આર વ્હેંચી ઘણી રે;
છરે દીલમાં રાજી બહુ થયા દીવાન રે,વિવા'ની.૫
ત્યારે સુલતાને[2] કા'વ્યું રાજા જયસિંહને રે;
ઉરમાં આનંદ અતિ ઉપજ્યો અમને આજ રે,વિવા'ની
જે જે જોઈએ તે વસ્તુઓ મંગાવજો રે;
સુખે કે'જો કાંઈ અમસરખું હોય કાજ રે,વિવા'ની.૬
હાથી ઘોડા તથા પેદલ રથ પાલખી રે;
જે જે અમારાં છે સર્વ તમારાં તેહ રે, વિવા'ની;
તમે ઉરમાં જુદાઈ જરી ન જાણશો રે;
ઘણો આપણો છે જુનો અસલનો સ્નેહ રે,વિવા'ની.૭
મનથી મ્હોટે હરખે મ્હોટો વિવા માંડજો રે;
મ્હોટી આજ તમારે ઈશ્વરની છે મ્હેર રે,વિવા'ની;
કહે દલપતરામ શાહે એમ ક્યિું રે;
પ્રીતે પુત્રને પરણાવો રૂડી પેર રે. વિવા'ની.૮

---

૧ આ ગીત નામ ફારફેર કરીને કન્યાના બાપને ઘેર પણ ગવાય.

૧ આ ઠેકાણે પોતાના રાજાનું નામ ગાવું. જેમકે, વડવાણમાં હોય તો "છરે રાજા ચાંદસિંહજી પુછે દીવાનને રે." ૨ આ ઠેકાણે રાજાનું અને વરના બાપનું નામ ગાવું. જેમકે, "છરે જય-સિંહજીએ કા'વ્યું સુંદર શેઠને રે."

વળને ગીરે રસ્તે ચાલ જાવે,વરરાજ,પરદેશ.૪
ત્યાંના તળુકદારો મળતા આવશે;
તેઓ ગોકેને આડું ન બોલશો,વરરાજ,પરદેશ;
રસ્તે કુંવાર પાઠનું આવશે;
ત્યાંની ફળ.પ્રથી ન ઉપાડશો, વરરાજ, પરદેશ.૫
વળી રસ્તામાં હુશિયારી રાખજો;
અજાણ્યાનો ન કરશો વિશ્વાસ,વરરાજ,પરદેશ;
આવી રેતી તળાવની આવે આગળી;
તેમાં પાણી ન કરશો નિરાશ,વરરાજ,પરદેશ.૬
આડું આવ કે ભોજન કરતા જ્યાં રહો;
ત્યાં તે મુજ્યાંની પેલે સંભાળ,વરરાજ,પરદેશ;
[illegible]
[illegible] વરરાજ,પરદેશ.૭
[illegible]
[illegible] કામ,વરરાજ, પરદેશ;
[illegible]
[illegible] વરરાજ, પરદેશ.૮

—⁂—

ગીત ૮૬ મું.

જાન પરગામ જતાં રસ્તામાં ગાવાનું ગીત પહેલું. જાન ઉતરતી વખતે ગાવાનું ગીત.

વરને ઢળતી વીંઝણાનું.

"[illegible]" એ રાગ.

[illegible]

પોતાનું કામ સઘળું પછી રે,માગિયે તરત વિદાય;
કામ વિના ન રોકાઇયે રે,જેથી જવું ન પાછા વળી જાય,સા.૭
કડવું અંગ ન રાખિયે રે,દોષ પડે કહી પાગ;
[illegible] સા.૮

—⁂—

ગીત ૮૭ મું.

જાન પરગામ જતાં રસ્તામાં ગાવાનું.

ગીત બીજું.

જાનનું વર્ણન.

"ગામરો રૂડે રંગ મહેલમાં રે." એ રાગ.

ગાજે છે જાણે મેહુલો રે;ગાજે છે વાજાં વિશાળ, છબા વરની જાનમાં રે;
[illegible] છબા. ૨
[illegible] છબા;
[illegible] છ. ૩
[illegible] છબા;
[illegible] છ. ૪
[illegible] છબા;
[illegible] છબા. ૫
[illegible] છબા;
[illegible] છબા. ૬
[illegible] છ;
[illegible] છબા. ૭
[illegible] છબા;
[illegible] છબા. ૮
[illegible] છ;
[illegible] છબા. ૯

—⁂—

ગીત ૮૮ મું.

જાન પરગામ જતાં રસ્તામાં ગાવાનું

ગીત ત્રીજું.

[illegible]

"[illegible]"

એ રાગ.

[illegible]

પુષ્પરિયાળા રથ ઘણા રે, તેની ઘમઘમ ઘુઘરી ઘાય;
ગામમાંઅગરજઉજ્જ્વુંરે,આનંદિયોઠાલપરભુરાજાય. ૨
ટોળે ટોળાં ત્યાં જોવા મળ્યાં રે, જોઇવરનું વખાણે રૂપ;
ત્યાંના તલાટીએ પૂછિયું રે, રાજ ક્યાંના એ આવે ભૂપ! ૩
કેઇ ભાવાને ઉતર વસ્યા રે, દિલ ભાઇભાયા કુળ દીપ;
કુંવારે માને ઉતર વસ્યા રે, જમસિંહ કુળના અધિપ. ૪
રતનપુરીના રાજિયા રે, ત્યાંનું રાજનગર રૂડે શેહેર;
કન્યા રૂડી છે કુંવારડી રે, રાણા કાનડ રેવાબને ઘેર. ૫
સુણીને તલાટી એમ કહે રે, એનો અમારો રાજના મિત્ર
એ પછી અહીંયાંકારોકારો રે,આપ વાની છે વારૂચિત્ર ૬
એવા મોકાઇ વારૂનેને રે,ભલા કીધા તલાટીએ ભેટ;
વેઇવ દલપીલ આપિયા રે, તે તો ઉપરાયને વેઠ. ૭
ત્યાંથકી જાન આગળ વધી રે, ત્યાં તો સારા થયાછેશુકન;
દલપતરામ દેખી કહે રે,વરરાજ તને ધન્ય ધન્ય. ૮

—⁂—

ગીત ૮૯ મું.

જાન પરગામ જતાં રસ્તામાં ગાવાનું ગીત ચોથું.

જાનની સ્તુતિ વિષેનું ગીત.

"સરસ્વતિસ્વામીનેવિનવું,મધુપતિગ્રામનુંધામરે."એરાગ.

શુભમતિ શોભ રૂડી જાનની, જાનની જુકેછે વાતરે;
રથની તિથ સુખદાનની, જાનની સેના છે આવરે.૧
દેહનો હનો દેખાયછે, વાયછે અચરજ બોહરે;
કપોતો આ ભૂપ કેવાયછે! રાયછે રૂડેરો મોહરે. ૨
કેણે આ કરા ઘમરવિયું! અતિયું આકાશથી આજરે;
સરોવર આવયું છે.ભરિવિયું,ચાલિયું દીનાનો સાજરે. ૩
સાથે ઘણા સરદારછે, ધીર છે રજપૂત બાધરે;
મોટા મોટા એ અમીર છે, ધીર છે ઘણી બાબરે.૪
વિવના લોક વખાણિયા, વાણિયા તંત્ર છે વેવારે;
પૂરી વિક્રમના પ્રેમ ભીના,આણિયા કાયથી એવારે.૫
પુરબ ઘણા પર નાતના, નાતનો નથી પારરે;
ઘાટી કેટા ભાતભાતના, ભાતના ઉતમ ચારરે. ૬
સરસ્વતી રથ રથકે, રથકે અંતરાય રનરે;
રત્નપુરીના રાય છે, આવછે જેઠીને જાનરે. ૭
વિપ્ર જનનો વિશ્રામ છે, નામ છે નેકીવરરાજ રે;
દિલ ખુશી દલપતરામ છે, કામ છે રથનું આજરે. ૮

—⁂—

ગીત ૯૦ મું.

જાનને સામૈયું કરવા જતાં ગાવાનું ગીત પેહેલું.

"જનક રાયને માંડવે." એ રાગ.

અતિ ઉછરંગથી આવેછે, જે વરરાજની જાન;
દહાર વગર સાથે મળ્યું,રાયની સેના સામાન,
ધડધમ વાજે રણપૂરમાં. ૧
હાથીદાર છે હાથિયા, ઉપર અંબાડી સોન;
ચમર ઢળેછે વરરાજને,ઝગમગ જળહળે જ્યોત,ધડધ. ૨
ધડધે ઘુમેછે ઘોડલા, અસવારો છે અપાર;
બખતર પાખર સૌને જડ્યું,હાથે ધરિયાં હથિયાર,ધ.૩
પુષ્પરિયાળા છે રથ ઘણા, જેવાં દેવ વિમાન;
ઘોડા ઝગકે ચેતનતણાં, જોવા જેવી છે જાન,ધડધમ.૪
જોબનવંતી જાનરડિયો, ગાયછે મંગળ ગીત;
જાણે કોયલ ટહુકા કરે,ચતુર ચોરી લે ચિત, ધડ. ૫
ચોસઠ ચંપાનું મઝમઝે, ઢમઢમ ઢમોછે ઢોલ;
વાજે દેવનાં દુંદુભી, અગણિત નાદ અમોલ, ધડ.૬
આવી ગામને ગોદરે, ઉતરયા સરોવર પાળ;
મેહેરાણના ગામમાં જુએ સામૈયાની વાટ ધડ. ૭
માણસ જોવા બહુ મળ્યા, જોઇને વરરાજનું રૂપ;
કહે દલપત સહુને ગમે, આવે ચાંદો ભૂપ, ધડ. ૮

—⁂—

ગીત ૯૧ મું.

જાનને સામૈયું કરવા જતાં ગાવાનું ગીત બીજું.

" ઝરે દુરે કલાપુ ભાઇ વગને વિનવું:
તમારી ચોરમાં કલ્લોભાઇ તેડાવો મહારાજ,
કાંઇ ન જાણું કયી રીતે ભજવું." એ રાગ.
મારા વગરના વેવાઇઓ તને વિનવું;
એ રોશાય આરમ અનુજ હું આવ્યા!
મહારાજ, ભલે પધાર્યા વગરાગ વેવાઇઓ;
હવે ઘરસેના ઘરથકી સાથ લાવ્યા;
કેમ દયા કરૂં હું યમુને આવ્યા! મહારાજ,ભલા૧
તમને ઉતરવા આપ્યું રૂડું સ્થળ;
તારાજને રૂડી નેકાનો ને મેહેલ, મહારાજ, ભલા
ભલા રૂડા ને ભલેરો બોલાવીએ;
જેર સ્નેહરા ચારરાય છે ભવેશ, મહારાજ, ભલા૨
તમારા પોરાં બાંધણીયું દોરાવ્યાં;
ભલી ભાવથ વરેશ છે દેશ, મહારાજ, ભલા

તમે છો સહુ જનથી સારા;મને પ્રાણથકી પણ પ્યારા;
મારા લોચનના તમે તારા રે, સાહબા. ૩
હું તો જનમો જનમ તમારી; તમે નરવર ને હું નારી;
નહિ તો રહું જનમ કુંવારી રે, સાહબા. ૪
જેમ ચકોર ચંદની પ્રીત; જેવું મચ્છનું જળમાંચિત;
મારૂં મન તમમાં એવી રીત રે, સાહબા. ૫
મેં તો કરી તમ અરથે કાયા;મને લાગી તમારી માયા;
મારી સમી સાસુના જાયા રે, સાહબા. ૬
મેં તો વાંચ્યાં તમારાં વેણાં;દીલમાં લાગ્યાં સુખ દેણાં;
હવે નિરખવા તરસે નેણાં રે, સાહબા. ૭
ધન્ય ધન્ય સતિ પતિનો સ્નેહ; જીવ એક ને જુદાદેહ;
કહે દલપત ઉજળો એહ રે, સાહબા. ૮

—:o:—

ગીત ૯૬ મું.

વર તોરણ ચડતાં વરઘોડામાં ગાવાનું ગીત ચોથું.

લાડણીના સંદેશાનું ગીત.

"અડ્યા ઘુંઘટ તે વહુને વ્હાલેરા લાગે." એ રાગ.

રૂડું છે રાવળમાં રૂપ તમારૂં;
રૂપ તમારૂં તે કામણગારૂં;
નેહ પામ્યું છે મન મારૂં, કેસરિયા લાલ,
રૂડું છે રાવળમાં રૂપ તમારૂં. ૧
પ્રમદા વાંચી મારૂં, કાળજું ઠરિયું,
અંતરમાં વચને વચન ઉતરિયું;
તમને વરવાનું નક્કી કરિયું,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૨
મુખ થકી જ્યારે વાલમો મળશે;
મનના મનોરથ સઘળા ફળશે;
ત્યાં સુધી મન ટળવળશે,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૩
જોયો નથી જોવું વદન જોઈ આપ્યું;
જોઈને ન આપ્યું ને વેણનું આપ્યું;
વચન લખેલું કેમ ચાપ્યું!
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૪
ચીઠ્ઠ મોકલ્યો કિરત પૈગામ મનનો;
કિરત દીઠે તો જોવો જનનો;
શું કરૂં કેમ નથી જાતો,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૫
જલદી પધારો મારી સાસુના જાયા;
મુજને લાગી તમારા મુખડાની માયા;
કુરબાન કીધી મેં તો કાયા;
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૬
ચોંપ કરીને લાવી જાન ચલાવો;
સાહબા આવી મારૂં શીઠેર શોભાવો;
વ્હાલા વેગેથી વ્હેલા આવો,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૭
જે સતિ પતિ પૂરો સ્નેહ કરેછે;
તેના ઉપર પ્રભુ રાજી રહેછે;
દલપત આશિષ દેછે,
કેસરિયા લાલ રૂડું છે. ૮

—:o:—

ગીત ૯૭ મું.

વર તોરણ ચડતાં વરઘોડામાં ગાવાનું ગીત પાંચમું.

લાડણીના પ્રેમના પત્રનું ગીત.

"હંસા તે વરણી ને મરઘા તે નવણી." એ રાગ.

લાડણી તે લાડાને પત્ર લખેછે,
વ્હેલા પધારવા વિનતી કરેછે;
મળવાને મન તરસેછેરે, રંગ રસિયા,
વ્હાલમ મુજ મન વસિયા. ૧
મુજ મન વસિયા રૂડા રંગ રસિયા;
હેતે જે દિવસ મારૂં સ્નેહ લસિયા;
એ તાજ અંતરે ઠસિયારે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૨
આજ ને આજ ઉતાવળા આવો;
વિરહ વિજોગના તાપ સમાવો;
હૈડે હરખ ઉપજાવોરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૩
વારે વારે ધણી વાટ જોઉંછું;
ઉડતાં પંખીને વાત પૂછુંછું;
પ્રેમથી પત્ર લખુંછુંરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૪
જીવન તમ સાથે જીવ જડ્યો;
સ્નેહથી લાગ્યો સંબંધ બંધાયો;
તેતો તમે નહિ જાણ્યોરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૫

વિરહ વિજોગની જુગ જેવી જાય;
રજની દિવસ દૂર કેમ રેવાય;
ઉરમાં જંપ ન પામરે, રંગ રસિયા વ્હાલમ. ૬
જગદીશે જ્યારે મને ઉપજાવી;
બે હાથ પંડમાં પાંખો બનાવી;
ઉડીને મળત હું આવીરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૭
ઉતાવળા આવી મળજો આ ઠામ;
માનજો સત્ય મુખ વચન તમામ;
એ કહે દલપતરામરે, રંગ રસિયા, વાલમ. ૮

ગીત ૯૮ મું.

વર તોરણ ચડતાં વરઘોડામાં ગાવાનું ગીત છઠું.

કન્યાના બાપના ઘર પાસે વરઘોડો આવે ત્યારે ગાવાનું ગીત.

"કેસર કસ્તુરી કટોરામે ઘોળે." એ રાગ.

લાડક સખી સાથે લાડણી જીરે;
વ્હાલમની કરે વાત, રાજ;
મને વ્હાલો લાગે વર લાડકો જીરે;
જોઇ અસવારી વરરાજાતણી જીરે;
શોભીત નરપતિ સાક્ષાત, રાજ મને. ૧
દોડી આવીને કહ્યું હરખિને જીરે;
આવ્યો વરઘોડો ઘર પાસ, રાજ મને;
ઉભી બની હું તો અગાસિયે જીરે;
પેખવા મુખનો પ્રકાશ, રાજ મને. ૨
ઘોડા ઘુમેછે ઘણા જોરથી જીરે;
ઝળહળ દીઠી દારોદાર, રાજ મને;
વાજે વાજાંત્રું ઘણાં ઘોરથી જીરે;
ધમકનો નહિ પાર, રાજ મને. ૩
જોર જુગતના ઝાકઝમાળના જીરે;
તોપો વાગે ગરેડાટ, રાજ મને;
જન જોવા મળ્યા જાત જાતના જીરે;
નિરખતાં લાગેછે નવરાશ, રાજ મને. ૪
કેસર કસ્તુરી કરો જીરે;
ઘોડો ઘસારે ઢગ, રાજ મને;
તાજી સુવાસ ચાલી તેવડે જીરે;
ઉડેછે અબીર ગુલાલ, રાજ મને. ૫
હેરેછે વળી રૂડા ફુલના જીરે;
ગજરા તોરા ને હૈયે હાર, રાજ મને;
મોતીના તોરા મોંઘા મૂલના જીરે;
શીરપર ધરે સરદાર, રાજ મને. ૬
છેલ છબીલાને છે છાજતું જીરે;
છત્ર સોનાનું છડાદાર, રાજ મને;
રૂપ રસિકછે બિરાજતું જીરે;
અદ્ભુત તેજનો અંબાર, રાજ મને. ૭
વરઘોડો શું ઘણો વખાણિયે જીરે;
કહી ન શકાય તમામ, રાજ મને;
વરજન કરી કંઇક વર્ણિયે જીરે;
કે દુવા દલપતરામ, રાજ મને. ૮

ગીત ૯૯ મું.

પોંખતી વખતે બન્ને પક્ષની સ્ત્રીઓને ગાવાનું ગીત.

"હળવી હળવી પોંખરે વેવાણ પોંખો." એ રાગ.

તોરણ આવી અશ્વેથી વર ઉત્યા,
સુંદરીઓ નિરખેછે સારી શોભા;
બનેવીએ અંતરપટ આડું ધરિયું,
સાસુએ તમોળ પોંખણું કરિયું. ૧
ઉમંગથી પોંખવા સાસુજી આવ્યાં,
સમેધન પોખણનાં સામ લાવ્યાં;
ધુંસર મુસળ ને વલોણાનો વાંસ,
ચાક તીર સહિત સંપુટ પાસ. ૨
કંકુનું તિલક કર્યું વરને કપાળ,
ચોખા ચોડ્યા અંતરમાં ધરી વ્હાલ;
પછી પ્રેમે પોંખણું લઇને આવે.
વરને ઓવારણે લીધું દોરે. ૩
પ્રથમ તો પુંખડું ઓવારવું લીધું,
પછી પીંડ સરવસ વારી દીધું;
મુસળથી રવઇથી એક કસાવ,
વરને ઓવારણે દેઇ કરઠ ૪
ચંદ વો વારે ચોરશ ચાર

તમે છો સહુ જનથી સારા;મને પ્રાણથકી પણ પ્યારા;
મારા લોચનના તમે તારા રે, સાહબા. ૩

હું તો જનમો જનમ તમારી; તમે નરવર ને હું નારી;
નહિ તો રહું જનમ કુંવારી રે, સાહબા. ૪

જેમ ચકોર ચંદ્રની પ્રીત; જેવું મચ્છનું જળમાંચિત;
મારૂં મન તમમાં એવી રીત રે, સાહબા. ૫

મેં તો કરી તમ અરથે કાયા;મને લાગી તમારી માયા;
મારી સખી સાસુના જાયા રે, સાહબા. ૬

મેં તો વાંચ્યાં તમારાં વેણાં;દીલમાં લાગ્યાં સુખ દેણાં;
હવે નિરખવા તરસે નેણાં રે, સાહબા. ૭

ધન્ય ધન્ય સતિ પતિનો સ્નેહ; જીવ એક ને જુદા દેહ;
કહે દલપત જીવજો એહ રે, સાહબા. ૮

—⊰⊱—

ગીત ૯૬ મું.

વર તોરણ ચડતાં વરઘોડામાં ગાવાનું ગીત ચોથું.

લાડણીના સંદેસાનું ગીત.

"આડા ઘુંઘટ તે વહુને વ્હાલેરા લાગે." એ રાગ.

રૂડું છે રાજવતા રૂપ તમારૂં;
રૂપ તમારૂં તે કામણગારૂં;
મોહ પામ્યું છે મન મારૂં, કેસરિયા લાલ,
રૂડું છે રાજવતા રૂપ તમારૂં. ૧

કાગળ વાંચી મારૂં, કાળજડું ઠરિયું,
અંતરમાં વચને વચન ઉતરિયું;
તમને વરવાનું નકી કરિયું,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૨

મુખ પરી જ્યારે સાહબો મળશે;
મનના મનોરથ સઘળા ફળશે;
ત્યાં સુધી મન ટળવળશે,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૩

જોષી મૂરખ જેણે લગન જોઈ આપ્યું;
વ્હેલું ન આપ્યું ને વેગળું થાપ્યું;
વગર વિચાર્યું કેમ છાપ્યું?
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૪

ચોઘડિયાં પરીઓ દિવસ પ્રથમ મનુનો;
દિવસ દીસે છે કરે જેવડો આવો;
શું કરૂં કેમ નથી જાતો,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૫

જલદી પધારો મારી સાસુના જાયા;
મુજને લાગી તમારા મુખડાની માયા;
કુરબાન કીધી મેં તો કાયા;
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૬

ચોંપ કરીને સાંથી જાન મગાવો;
સાહબા આવી મારૂં શેહેર શોભાવો;
વ્હાલા વેગેથી વ્હેલા આવો,
કેસરિયા લાલ, રૂડું છે. ૭

જે સતિ પતિ પૂરો સ્નેહ કરેછે;
તેના ઉપર પ્રભુ રાજી રહેછે;
દલપત આશિષ દેછે,
કેસરિયા લાલ રૂડું છે. ૮

—⊰⊱—

ગીત ૯૭ મું.

વર તોરણ ચડતાં વરઘોડામાં ગાવાનું ગીત પાંચમું.

લાડણીના પ્રેમના પત્રનું ગીત.

"હંસા તે વરણી ને મરઘા તે નારણી." એ રાગ.

લાડણી તે લાડાને પત્ર લખેછે,
વ્હેલા પધારવા વિનંત કરેછે;
મળવાને મન તરસેછેરે, રંગ રસિયા,
વ્હાલમ મુજ મન વસિયા. ૧

મુજ મન વસિયા રૂડા રંગ રસિયા;
હેતે જે દિવસ સામું જોઈ હસિયા;
એવાજ અંતરે કસિયારે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૨

આજ ને આજ ઉતાવળા આવો;
વિરહ વિજોગના તાપ સમાવો;
હૈડે હરખ ઉપજાવોરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૩

વારે વારે ઘણી વાટ જોઉંછું;
ઉડતાં પંખીને વાત પૂછુંછું;
પ્રેમથી પત્ર લખુંછુંરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૪

જીવન તમ સાથે જીવ જમશે;
સ્નેહથી સાચો સંબંધ બંધાશે;
તે તો વને સાંભળજોરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૫

વિજળી વિલેપની જ્યમ જેવી જાય;
રજની દિવસ દૂર કેમ રેવાય;
ઉરમાં જંપ ન પામરે, રંગ રસિયા વ્હાલમ. ૬
જમણીયે જ્યારે મને ઉપજતી;
એ હોત પંડમાં પાંખો બનાવી;
ઉડીને મળત હું આવીરે, રંગ રસિયા, વ્હાલમ. ૭
ઉતારજા આવી મળજો આ ઠામ;
માનજો સત્ય સુખ વચન તમામ;
જે કહે દલપતરામરે, રંગ રસિયા, વાલમ. ૮

—:o:—

ગીત ૯૮ મું.

વર તોરણ ચડતાં વરઘોડામાં ગાવાનું ગીત છઠ્ઠું.

કન્યાના બાપના ઘર પાસે વરઘોડો આવે ત્યારે ગાવાનું ગીત.

"કેસર કસ્તુરી કમોદમે જોને." એ રાગ.

લાવ સખી સાથે લાડણી ઝરે;
વ્હાલમની કરે વાત, રાજ;
મને વ્હાલો લાગે વર લાડલો ઝરે;
જોઈ અસવારી વરરાજાનઘી ઝરે;
શોભીત સુરપતિ સાક્ષાત, રાજ મને. ૧
દોડી આવીને કહું દાસિયે ઝરે;
આવ્યો વરઘોડો ઘર પાસ, રાજ મને;
હવે મરી હું તો આવસિયે ઝરે;
પેખવા મુખનો પ્રકાશ, રાજ મને. ૨
ઘોડા ઘુમેછે ઘણા જોરથી ઝરે;
હરિણ હરિ હારે હાર, રાજ મને;
વાજે વાજાંનું ઘણા ઘોરથી ઝરે;
પડઘમનો નહિ પાર, રાજ મને. ૩
જોરે જુગમ જાગ્યાતા ઝરે;
શોભે વાજે શરણાઈ, રાજ મને;
જન જોવા મળ્યા જ્યાં જનતા ઝરે;
નિરખતાં હરખે નરનાર, રાજ મને. ૪
કેસર કસ્તુરી કેરો ઝરે;
ઘોડો ઘમકે ઘન, રાજ મને.
તાજી સુવાસ આવી તેવડે ઝરે;
ઉડે અબીર ગુલાલ, રાજ મને. ૫
ફુલેરે વળી રસ ફુલના ઝરે;
ગજરા તોરા ને દીપે હાર, રાજ મને;
મોતીના તોરા મોંઘા મૂલના ઝરે;
શીરપર ધરે સરદાર, રાજ મને. ૬
ઉલ ઉભીઆને ઉભાજનું ઝરે;
છત્ર સોનાનું છડીદાર, રાજ મને;
રૂપ રસિકે બિરાજતું ઝરે;
અદ્ભુત તેજનો અંબાર, રાજ મને. ૭
વરઘોડો શું ઘણો વખાણિયે ઝરે;
કહી ન શકાય તમામ, રાજ મને;
વરણન કરી કંઈક વણિયે ઝરે;
કે દુવા દલપતરામ, રાજ મને. ૮

—:o:—

ગીત ૯૯ મું.

પોંખતી વખતે બન્ને પક્ષની સ્ત્રીઓને ગાવાનું ગીત.

"હળવી હળવી પોંખેરે વેવાણ પોંખો." એ રાગ.

તોરણ આવી આગમે વર ઉભા,
સુંદરીઓ નિરખે સારી શોભા;
બનેવાએ અંતરપટ આડું ધરિયું,
લાડણીએ તલોગ ખંડણ કરિયું. ૧
ઉમંગથી પોંખવા સાસુજી આવ્યાં,
અગણિત પોંખણનાં સામ લાવ્યાં;
મુંસળ ધુંસળ ને ત્રાકડીનો સંગ,
ચાક તીર સહિત સંપુટ પાસ. ૨
કંકુનું તિલક કરવું વરને કપાળ,
ચોખા ચોડયા અંતરની ધરી વ્હાલ;
પછી પ્રેમે પોંખવું ઠબને પ્રેરે,
વરને એવરાવે શીંગ હરો. ૩
પ્રથમ તો પુંખવું એવરાવે શીંગ,
પછી પગ સરવળ વારી લીધું;
ફુદરાથી રતાશ વેઠ કદાચ,
વરને એવરાવે વેઠ કરવ. ૪
પંચ શો કાળે ચોરસ વાર

જેમ ઇંદ્ર ઇંદ્રાણીની જોડ ધરી,
એમ વર ને કન્યાની જોડ ઠરી. ૭
શોભે દેવ દેવી શણગાર સજી,
એવી વર ને કન્યાની જોડ ભજી;
વર કન્યાની જોડ અખંડ રહે,
રૂડી આશિષ દલપતરામ કહે. ૮

ગીત ૧૦૪ મું.

ચૉરીમાં વર તથા કન્યા બન્નેના તરફથી ગાવાનું ગીત પહેલું.

ચૉરીનું ગીત.

"આજરે ચાંદો ને સૂરજ રમણ ચઢ્યા વેવાંણ." એ રાગ.

આજની શોભા સુખકારી, સારી રસ ભરપૂર;
વાણીથી શું કહું વિસ્તારી, ધારી ધીરજ ઉર. ૧
ચોકમાં બાંધીછે ચૉરી, ગોરી મંગળ ગાય;
કંકુ વાળી કનક કટોરી, કોરી ઝગમગ થાય. ૨
વર કન્યા વાંકે અંબોડે, કોડે વદે સુવેણ;
થિર હસતે મુખ ચેડે ચોડે, જોડે નેણે નેણ. ૩
ઝળકેછે સોનાની ઝારી, વારી ભરયું ગંભીર;
નિરખેછે નેહે નર નારી, ધારી ધારી ધીર. ૪
હેતુ જનનાં હૈડાં હરખે, નિરખે કૌતક કોડ;
પ્રેમ પરસ્પર કેરો પરખે, સરખે સરખી જોડ. ૫
જોવા બહુ મળ્યાં નર નારી, ધારી ઉમંગ એહ,
જોઇને જાયછે બલિહારી, સારી શોભા તેહ ૬
[illegible]ી પૂર્ણ પરસ્પર પ્રીતિ, નીતિ સહિત અધિક;
સદ્‌ગુણ વડે દીસે શોભીતી, રીતિ રૂડી રસીક. ૭
સદૈવ શ્રી પ્રભુ સુખમાં સ્થાપે, કાપે કષ્ટ તમામ;
[illegible] પ્રભુ પ્રતાપે, આપે દલપતરામ. ૮

ગીત ૧૦૫ મું.

ચૉરીમાં વર તથા કન્યા બન્નેના તરફથી ગાવાનું ગીત બીજું.

વર કન્યાની જોડનું ગીત.

"રામ લક્ષ્મણ વનમાં સીધાવતાં." એ રાગ.

લાડો લાડી શોભેછે સુલક્ષણાં;
જુગતે જુગતી મળી જોડ,
છે ચપાનો કોડ, જોડું જુગો જુગ જીવો;
સદ્‌ગુણી અને ચતુર શીરોમણિ;
નથી એકમાં ખાંપણ ખોડ, કહું વાર કોડ જોડું. ૧

ધન્ય ધન્ય તેણે સમજણ ધરી;
બાંધી પૂર્ણ પરસ્પર પ્રીત, રૂડી રસ રીત, જોડું;
બેનાં મનહર મંજુલ મુખ છે;
જાણે આદિત ઇંદુ ઉદોત, છે સરસ શોભીત, જોડું. ૨

જેવાં ઇંદ્ર ઇંદ્રાણી છે ઓપતાં;
વર કન્યાનો એવો છે વેષ, વખાણું વિશેષ. જોડું;
જેવી મેઘ ઘટા નભમાં દીસે;
એવાકન્યાનેશીરશોભેકેશ,મોતી ગુંથ્યાં બેશ, જોડું. ૩
દીસે કરમાં ચુડો ગજદંતનો;
મહા મૂલનું હેમ મઢેલ, ઓપણીએ ઓપેલ, જોડું;
નવ મેઘ સમ શુભ નવ રંગનાં;
મણિ માણક જોલ જડેલ સુઘાટ ઘડેલ, જોડું. ૪
પીળું સરસ પાનેતર પ્હેરિયું;
હૈયે હીરા મણિના છે હાર, કરેલા શીકાર, જોડું;
દીસે ઝુમણું ઝાલ ને દામણી;
સજ્યાં શોભે સુંદર શણગાર, ઓપેછે અપાર, જોડું. ૫
પગે શોભેછે કલ્લાં ને સાંકળાં;
ઓપે અણવટ,વીછુંઆઅધિક,હરચાઠીકા ઠીક, જોડું;
કરમાં છલ્લાં છલ્લીટિયાં ને આરશી;
એના નંગનું મૂલ આદીક, નજાણે વણીક,[1] જોડું. ૬
લાડે લલિત પિતામ્બર પ્હેરિયું;
કાંધે ધારીછે કાશ્મીરી શાલ, છે કરમાં રૂમાલ, જોડું;
હાથે વેઢ ને વીંટીઓ છે વળી;
કાંડે કનક કડાંતણો તાલ,તિલક શોભે ભાલ. જોડું.૭
નેણ સહુનાં ઠરે જોડું નિરખતાં;
જોવા આવી ઉભું આખું ગામ,સ્ત્રી પુરૂષો તમામ, જોડું;
સદા રે'જો અખંડ સોહાગણી;
દેછે આશિષ દલપતરામ, કરો રૂડાં કામ,જોડું. ૮

1 જવાહીરના વ્યાપારી.

ગીત ૧૦૬ મું.

ચૉરીમાં વર તથા કન્યા બન્ને તરફથી ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

પંચરંગી શોભાનું ગીત.

"રઘુનાથજીની ઘોડલી." એ રાગ.

લીલા પોપટ પઢે પાંજરે,લીલાં તોરણ પણ તે સમાન;
ત્રાજવું લીલું ગોરા ગાલમાં રે,લીલાં નાગરવેલનાં પાન,
સુંદર શોભા વરણવું. ૧
પીળું કેસર પીળાં કેસુડાં, શોભે પીળો સોનેરી રંગ;
પીળું પાનેતર લાડીનું રે,વરને પીળું પિતામ્બર અંગ,સું.૨
રાતો હિંગળો સેંથે શોભતો, રાતી કંકુની આડ કપાળ;
રાતી કન્યાતણી ચુંદડી રે,રાતા હોઠને પગ પણ લાલ,સુંદર.૩
કાળું કાજળ શોભે આંખમાં,વળી કાળો કોયલનો વેષ;
કાળા હાથી કાળા ઘન ઘટા રે,એવો કાળો કન્યાનો કેશ,સું.૪
હાથીના દાંત ને હંસલા,ધોળાં જાઈ જુઈનાં ફુલ;
ધોળાં મોતી નથડી તણાં રે,ધોળા હીરાનો હાર અમુલ્ય,સું.૫
મધુર સ્વર કોયલતણો, શુક સારીકા સ્વર સુખ દેણ;
મધુર સ્વર વીણાતણો રે,એવાં મધુર છે વનિતાનાં વેણ,સું.૬
કોમળ ઉગમ અકલીતણી,ભાગે મોર પીંછ સુંવાળાશ;
કાયા કોમળ કન્યાતણી રે,જેવાં કોમળ કમળ કપાસ,સુંદર.૭
રંગ રૂપ પાંચે કહ્યા, કહ્યા મધુર કોમળ ગુણ આમ;
સહુથી શોભા સદ્ગુણતણી રે,દીસે ઉત્તમ દલપતરામ,સું.૮

—❖—

ગીત ૧૦૭ મું.

ચૉરીમાં કન્યાની તરફથી ગાવાનું ગીત.

"ઉભા હાથ પરેરો લેજો રે." એ રાગ.

ઉભા તેં તો છબીલીને ઉતરી,
તું તો પરણ્યો કન્યાને કપટ કરી;
તારા ચિતમાં તે શી ચતુરાઈ છે!
લાડી લાખણી તુંથી સદી છે. ૧
તારાં સારાં નશીબે તને મળી,
કન્યા પામ્યો તું કાચની પુતળી;
તારૂં સર્વ કુટુંબ શોભાવશે,
સૌને સમજણ દે સમજાવશે. ૨
મ્હોટા કુળની તને ક્યાંથી મળે!
કન્યા લીધી છે તેં તો કંઈ કળે;
આવી કનકારાજાને બારણે,
તારે બાપે માગી તારે કારણે. ૩
ખુશામત કરી ખોળા પાથર્યા,
કન્યા માટે કાલાવાલા કર્યા;
ત્યારે કનકેરાણે કરુણા કરી,
દીધી દેવ કન્યા જેવી દીકરી. ૪
તું તો આંગણે આંગણે આથડ્યો,
તને કન્યા દેનારો ન કોઈ જડ્યો;
તારૂં ભાગ્ય ભલું આજ ઉઘડ્યું,
કન્યા રૂપી રતન તુજને જડ્યું. ૫
અમે જાણીએ તારી ભોળાઈને,
તે તો નાવે તોલે ચપાંચાઈને;
સારા કુળમાં મળ્યું તને સાસરૂં,
પડ્યું આજ નથી તારૂં પાંસરૂં. ૬
પૂરાં પૂન્યનો જાગ્યો જામિયો,
તેથી લાખેણી લાડી તું પામિયો;
ઉકે ઉકેરવાની છુટી ગઈ,
તારી લાખેણી લાજ હવે થઈ. ૭
હવે પરણીને ઘરધણી તું થયો,
રૂડા માણસની ઓળમાં રહ્યો;
શોભા વધશે હવે તારા ધામની,
દુવા ફળી તને દલપતરામની. ૮

—❖—

ગીત ૧૦૮ મું

ચૉરીમાં વર તરફથી ગાવાનું ગીત પેહેલું

કન્યાના ભાગ્યના વખાણનું ગીત.

"સવામણ સોનાની દીવી રે." એ રાગ.

લાડી તારૂં તપ પૂરૂં ફળિયું રે,
તેથી સારૂં સાસરૂં મળિયું રે;
નહિ તારા પુન્યમાં ખામી રે,
તેથી તું તો પતિ સારો પામી રે. ૧
લાડી તારી નમ્રતા નિરખી રે,
અમે તને પ્રથમથી પરખી રે;
મીઠી તારા મુખડાની વાણી રે,
તેથી તને સૌ કેઉ શાણી રે. ૨
પ્રથમ તેં દેખાડી પ્રીત રે,

ચોરી લીધું લાડાનું ચિત રે;
કનકાઠ રાજાની બેટી રે,
લાડી તું તો પ્રેમની પેટી રે. ૩
નિર્મળ છે તારી નીતિ રે,
તેથી તું જગ મધ્યે છતી રે;
લાડી તેં તો પ્રભુ પૂરા પૂજ્યા રે,
તેથી તને સદ્ગુણો સૂઝ્યા રે. ૪
લાડી તું તો રૂપાળુંનો દરિયો રે,
તેં તો વર કંચને વરિયો રે;
લાડી તારી મનડે ચુડી રે,
[illegible] તારા કર્મની રૂડી રે. ૫
લાડી તારે હૈડે છે હાર રે,
નહિ તારા ગુણનો પાર રે;
બન્ની તું તો ભણતર ભણે રે,
કોઈ તારી તુલના આવે રે. ૬
[illegible] રે,
[illegible] રે;
[illegible] રે,
[illegible] તારી આવ રે. ૭
ધન્ય ધન્ય ધન્ય તારી કરણી રે,
[illegible] પરણી રે;
[illegible] રે,
[illegible] રે. ૮

ગીત ૧૦૯ મું.

[illegible] ગીત બીજું.

[illegible]

"[illegible]" એ રાગ.

[illegible]
[illegible], હો લાડણી, તારો [illegible];
[illegible]
[illegible], હો લાડણી, તારો. ૧
[illegible]
[illegible], હો લાડણી, તારો;
[illegible]
[illegible], હો લાડણી, તારો. ૨
[illegible]

તેં તો લાડાને વશ કરી લીધો, હો લાડણી, તારો;
આનો રસ અમારૂં રૂડું તેં હર્યું;
પ્રેમ રસ તેં પાયો અને પીધો, હો લાડણી, તારો. ૩
ચિત ચોરી લીધું તેં ચતુરાઈએ;
તારૂં રૂપાળું અદ્ભુત દીઠું, હો લાડણી, તારો;
તું તો જીતી તે તારી નમ્રતાએ;
મુખે બોલી વચન મીઠું મીઠું, હો લાડણી, તારો. ૪
વશીકરણ વિદ્યા છે તારી વાણીમાં;
તું તો સાસરિયામાં શોભા પામી, હો લાડણી, તારો;
તું તો કરી ઉત્તમ કરણીઓમાં;
તારી કીર્તિ જગત વિષે જામી, હો લાડણી, તારો. ૫
તું તો દેખાવમાં દીસે ન્હાની ન્હાનડી;
આવા ઉત્તમ ગુણ ક્યાંથી શીખી? હો લાડણી, તારો;
તેં તો પહેરીછે કાને સોના પાનડી;
તારી આંખ છે મૃગલી સરીખી, હો લાડણી, તારો. ૬
તું તો ભણતર એવું ભણું ક્યાં ભણી?
કેવી વાત વિવેકનાં વાંચ્યાં? હો લાડણી, તારો;
ક્યાંથી સદ્ગુણ લીધા તેં ગણી ગણી?
આવાં સારાં લક્ષણ ક્યાંથી આવ્યાં? હો લાડણી, તારો. ૭
જીવો પુંખવાળી ખમ્મા વારી તું;
રાખે સૌભાગ્યવતી જગદીશ, હો લાડણી, તારો;
દૈવે પામજે હરખ ભરી તું;
એવી આપેછે ક્ષેમ આશિષ, હો લાડણી, તારો. ૮

ગીત ૧૧૦ મું.

ચાર મંગળ વરતવા વિષેનું ગીત.*

"[illegible]" એ રાગ.

[illegible] પરસ્પર પ્રેમ,
[illegible] જેમ,
મંગળ ચાર મનાવી. ૧
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

* આ ગીત [illegible] છે.

રચાવી કદે પૂરા સ્નેહથીરે, પાળીશ દેહ પર્યંત;
આ માનવીજન સાક્ષીરે, મેં નથાવ્યું પ્રતિજ્ઞાઅનંત, મં. ૫
બીજું મંગળ વર્ત વર્તિયુંરે, એનો અરથ છે અનેક;
કુળદેવી વચમાં કહીરે, વર એમ લીને લીધા ટેક, મંગળ. ૬
ત્રીજું મંગળ ત્યાં તો વર્તિયુંરે, શું સમજે લોક ત્યાં!
મુખચંદ્ર નીચો રાખીરે, ગાડી નાંતર આપાપડીમાં, મંગ. ૭
ચોથું મંગળ જ્યારે વર્તિયુંરે, હરખ્યાં નર ને નાર;
દલપત દેખે જગનારે, શાસ્ત્રાધીન પ્રીતિ કરનાર, મં. ૮

ગીત ૧૧૧ મું.

સપ્તપદીનું[1] ગીત.

"ઢંકુ છાંટી કંકોતરી મોકલી." એ રાગ.

સાત પગલાં ભરેછે સુભાગણી; એમાં અર્થ છે ઘણો
અનેક, ઈશ્વર એમાં સાક્ષી છે;
પગલે પગલે પ્રતિજ્ઞા પતિ કરે;
જે હું એ પુ તે પાળીશ ખોલ, ઈશ્વર. ૧
પહેલે પગલે પ્રિયાને પતિ કહે;
ખાન પાન પોષણ હું કરીશ, ઈશ્વર;
બીજે પગલે કહે કંથ કોડથી;
મારે ઘેર તું માન પામીશ, ઈશ્વર. ૨
ત્રીજે પગલે કહે તને ત્યાં થશે;
દ્રવ્ય કુંજર દરખ અપાર, ઈશ્વર;
ચોથે પગલે કહે ચતુર સુધે;
મારા વૈભવમાં તારો ભાગ; ઈશ્વર. ૩
પછી પાંચમે પગલે પતિ કહે;
મારાં ઢોર ઢાંખર તું સંભાળ, ઈશ્વર;
છઠ્ઠે પગલે કહે તારો અંશ છે;
મારું જેજે કાંઇ ધન માલ, ઈશ્વર. ૪
વળી સાતમે પગલે રાખી કહે;
ધર્મ કર્મમાં કરજે સહાય, ઈશ્વર;
તેથી ધર્મમાં પણ તારો ભાગછે;
મારી અર્ધાંગના તું સદાય, ઈશ્વર. ૫
પછી હસ્ત મેળવ્યુ સ્વામીએ કરેલ;
માગી ઈશ્વર પાસે આશિષ, ઈશ્વર;
દશ પુત્ર પ્રભુ આને આપજે;
સુખ પામજે દિવસ ને નીશ, ઈશ્વર. ૬
મારાં માત પિતા ભાઈ બ્હેનને;
થજે રંજનકારી સદાય, ઈશ્વર;
મારી માગણી પ્રમાણે તું ચાલજે;
તારી પૂર્ણ કરીશ ઇચ્છાય, ઈશ્વર. ૭
ધ્રુવ તારો દેખીને કન્યા કહે;
જેવો અચળ દરશો તું આ ઠામ, ઈશ્વર;
પતિ કુળમાં અચળ એવી હું થઉં;
દેખી રીઝિયા દલપતરામ, ઈશ્વર. ૮

ગીત ૧૧૨ મું.

વર કન્યા કંસાર જમતાં ગાવાનું ગીત.[1]

" લાડો લાડી જમેરે કંસાર, કે ઉપર વેરાણું
ટળવળેરે." એ રાગ.

લાડો લાડી જમેરે કંસાર, આનંદ આજ અતિ ઘણોરે;
પાસે બેઠી સૈયરો બે ચાર, તપાસ રાખે તે તણોરે. ૧
રત્ને જડિયો બાજઠ વિશાળ, મૂકયોછે સુખ આગળેરે;
તે ઉપર સોનાનો શોભિત થાળ, ત્યાં ઝારી ભરી ઉજળેરે. ૨
સાસુજી શુભ સજીને શણગાર, પીરસવાને આવિયાંરે;
ઘીની વાડી સાકર તૈયાર, રકાબી ભરી લાવિયાંરે. ૩

---

૧ કવીશ્વર દલપતરામ લખેછે " પતિના ઘર તરફ કન્યા સાત પગલાં ભરે તેનું નામ સપ્તપદી. ઘણામાં તે એવી રીતે કરેછે કે ચોખાની ઢગલીઓ સાત કરીને વર કન્યાના જમણા પગનો અંગુઠો પકડીને સાતે ઢગલીઓને અડાડેછે. તે વખતે ગોર વરની વતી સાત મંત્ર ભણેછે. તેનો અર્થ આ ગીતમાં છે. તે પછી કન્યાનો હાથ સાથે તેના મંત્ર ૭ છે. તે મંત્ર કોઇ તો કન્યાદાન દેતી વખતે ભણેછે. તેને પાણી ગ્રહણ સંસ્કાર કેહેછે. તે પછી પાપ સમાન સંસ્કાર કરેછે. તે એવી રીતે કે ઇશ્વરની પ્રાર્થનાના ૭ મંત્ર ભણીને ઘીની આહુતિ અગ્નિમાં નાખેછે. તેમાં અર્થ એવો છે જે જે જે અંગે તે આજસુધીમા પાપ કર્યુ તે ઈશ્વર માફ કરશે એની મતલબ એવી જણાયછે કે પરણ્યા પછી કોઇ પ્રકારના અગાડ કરેલા દોષથી તે કન્યાને તજી શકાય નહિ. વળી લોકમાં કેહેવત ચાલેછે કે બાળકના દોષ જનોઇ દે ત્યારે મટી જાય અને કન્યાના દોષ પરણે ત્યારે મટી જાય. ત્યાં સુધી બાળપણાના અજ્ઞાનથી દોષ કર્યા હોય તે મટેછે."૨ આ ગીત વર તથા કન્યા બેઉ પક્ષવાળાને ગાવા લાયક છે.

૧ વર તથા કન્યા બન્ને તરફથી ગાવા યોગ્ય છે.

પીરસતાં મન મકલાય,આનંદ અંગે અંગમાંરે;
બેગાં બેસી જમે વર કન્યાય, અધિક ઉછરંગમાંરે. ૪
અન્યોન્ય જમાડે કરી પ્રીત, મર્કમકાં મુખથી કરેરે;
ગોરી મળી ગાય મંગળ ગીત,આશિષ સહુએ ઉચરેરે. ૫
જમી રહીને લીધાં આચમન, સાસુએ નીર નાખિયાંરે;
જોઇ જોઇ હરખ્યા સ્વજન,સંતાપ સર્વ પામિયાંરે.૬
વરકન્યાએ કીધો મુખવાસ,સજ્જન જુએછે સ્નેહથીરે;
સગાં સ્નેહીએ આવીને પાસ,નજરાણો કીધો નેહથીરે.૭
વર કન્યાનું જોડું જોઇ તે ઠામ,ઉર આનંદ અપાર થયોરે;
હેતથી આશિષ દીધી દલપતરામ, જગતમાં જયજયકાર
થયોરે. ૮

ગીત ૧૧૩ મું.

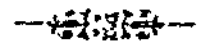
કન્યા સાસરાના કુળમાં ભળી તે વિષેનું ગીત.[1]

"એક ઝારા ઉપર ઝારીરે." એ રાગ.

તમે સાંભળો સહુ નર નારીરે,
એતો લાડણી થઇ અમારીરે;
જમી વર સાથે કંસાર રે,
એણે કબૂલ કરયો સંસાર રે. ૧
ફરી બાપના કુળથી જુદાઇ રે,
હવે અમારે ગોત્રે ગણાઇ રે;
હવે કહયું અમારૂં કરશે રે,
કહયું ગુલામવહુનું કાને શીદ ધરશેરે ! ૨
એતો થયું માણસ અમારૂં રે,
અમે કેશું એને વહુવારરે;
થઇ અમારા ઘરની ઘરણી રે,
એના બાપને ઘેર તે પરણીરે. ૩
અમારે ઘેર ઓરડામાં મ્હાલશે રે,
બાપને ઘેર પરસાળે ચાલશેરે;
અમારે ઘેર પટારા સંભાળશેરે,
બાપને ઘેર બેઠાં અજવાળશેરે. ૪
ઘર કંથનું તે પોતાનું પ્રમાણશેરે,
ઘર બાપનું તે બોજાઇનું જાણશેરે;
ઝાઝી પિયરની મમતા છોડશેરે,
જીવ સાસરિયાની સગાઇએ જોડશેરે. ૫

[1] આ ગીત માત્ર વર તરફથી ગાવાનું છે.

હવે પિયરમાંથી અમલ ઉતર્યોરે,
આજથી અમલ સાસરિયામાં કર્યોરે;
જેમ પર્વતથી નદી નિકળીરે,
જઇ સ્નેહથી સાગરમાં મળીરે.
જાયું દીપનું મોતી બાળિયેરે,
વસ્યું રાજના કાનની વાળિયેરે;
એમ કનકાજીની દીકરીરે,
વર ચતુર કુંવર સાથે વરીરે.
જેમ કુંદન માંડી હીરાકણીરે,
થઇ સજ્જડ શોભા પામે ઘણીરે;
સુખ પામે સદા દીન જામનીરે,
એવી આશિષ દલપતરામનીરે.

ગીત ૧૧૪ મું.

કન્યાના વખાણનું ગીત.[1]

"આવ્યા ઉનાળાના દહાડા રે, છોડી વીંઝર ધ્યે ન લીધી!" એ રાગ.

ભાસે તું તો ભલો ભાગ્યશાળી રે, લાડા પામ્યું કન્યા રૂપાળી;
તારી ઉંકાર ભાભી તો કાળીરે, લાડા.
જેવો પાસો હોય પ્રવાળી રે, લાડા;
જેવી કાચની પુતળી બાળી રે, લાડા.
ચપાચાઇ છે હીરની દિવાળી રે, લાડા;
તારી ભાભી તો હીસની કગાળી રે, લાડા.
ચપાચાઇની ચુદી રતનાળી રે, લાડા;
નાકે નિર્મળ મોતીની વાળી રે, લાડા.
ચપાચાઇ છે ચૌદ વિદ્યાળી રે, લાડા;
તારી ભાભી તો ઠોઠ હઠાળી રે, લાડા.
ચપાચાઇ છે રૂડા કરમાળી રે, લાડા;
ધીરજવાળી વળી ધરમાળી રે, લાડા.
દીપે દુનિયામાં જેવી દીવાળી રે લાડા;
નિર્મળ નક્ષત્ર સરખી નિહાળી રે, લાડા.
તેના તેજે બધી મણુ ટાળી રે, લાડા;
દાખે દલપતરામ શ્રીમાળી રે, લાડા.

[1] આ ગીત કન્યા તરફથી ગાવાનું છે.

ગીત ૧૬૫ મું.

કન્યાના ઓરડાનું ગીત.[1]

"બેઠા બેટડાના મુંબડામાં શું બોલો!" એ રાગ.

સર્વે જાનડીયું મળી સુંદરી;
આવ્યા કનકાઇના વેવાઇના ગેહ રે, સંપાજાને ઓરડે;
ત્યાં આ પરિધાન કરીને;
આ બેઠાની ત્યાં દેખાય રે, સંપાજાને. ૧
આવો બેઠાક કરીને બેસાડીયાં;
સહુને આપિયાં આદરમાન રે, સંપાજાને;
પછી વાજું વગડી વિવાદની;
ગાતું સંપાએ ગુજરાત ગાન રે, સંપાજાને. ૨
લ. તો ત્યાંનેથી નજરે પૂછ્યું;
જાઓ આ કટારી આપિયું કાંઇ રે સંપાજાને;
નજરી એ કાક તો તે ભરવિયું;
તે તો ઓસરાને મેલડ રે, સંપાજાને. ૩
જાઓ આ પેટીમાં શું ભરયુ હશે!
એમાં છે કાંઇ ભલેરા બેમ રે, સંપાજાને;
નજરે એ પેટી ભરત ભીતર તણી;
એનો શું કહ્યું ઉપયોગ રે, સંપાજાને. ૪
જાઓ આ નકશે કોણે ચીતર્યો!
ખરેખર એ તો છે મનોજ રે, સંપાજાને;
નજરી એ નકશો તો મેં ચીતર્યો;
જેનું દીઠું આકાશમાં રોગ રે, સંપાજાને. ૫
જાઓ આ ચોપડી કવિતા તણી;
એની કવિતાનું કરનાર કોણ રે! સંપાજાને;
નજરી એમાં છે ઇશ્વર પ્રાર્થના;
એનો કવિતા કરીછે મેં ઓન રે, સંપાજાને. ૬
જાઓ આ તે અક્ષર કયાંની છાપના!
એનો સુંદર કોણે સુપેર રે! સંપાજાને;
દીઠો સારો ને કાગળી અક્ષરે;
એ તો મેં જ સુપેર લખેલ રે, સંપાજાને. ૭
એવા એ તો પહેલું વધુ વસ્તુઓ;
ઓરડેથી દીને કનો કામ રે, સંપાજાને;
દેખી દંગ થઇ વખાણ કરે;
તેના જનની ઝરતી વખાણ રે, સંપાજાને. ૮.

—:o:—

ગીત ૧૬૬ મું.

પરણી ઉઠયા પછી જાની વાસે જતાં જાનરડીઓને ગાવાનું ગીત.

"અમે ઇડરિયો ગઢ જીત્યાં રે, આનંદ ભરયાં." એ રાગ.

અમે આજ વાંકો ગઢ લીધો રે, જેજેકાર થયો;
અમે દેશમાં ડંકો દીધો રે, જેજેકાર થયો;
આજ ઇચ્છા પુરી થઇ અમારી રે, જેજેકાર થયો;
આજની ઘડી લાગી સારી રે, જેજેકાર થયો. ૧
અમને કનકાઇની મળી બેટી રે, જેજેકાર થયો;
એનો છે જાગીરની પેટી રે, જેજેકાર થયો;
સર્વે મનના મનોરથ ફળિયા રે, જેજેકાર થયો;
આજ ઇશ્વર આપણા દળિયા રે, જેજેકાર થયો. ૨
શોક કેનાકે વર ન્હાનું ભાળ રે, જેજેકાર થયો;
તેને કીધું છે કામ વિશાળ રે, જેજેકાર થયો;
સગા કનકાઇના જેવા મળિયા રે, જેજેકાર થયો;
રાજ્યો પોતાને વચને પળિયા રે, જેજેકાર થયો. ૩
અમે રાજમાંહી જેનું રળિયાં રે, જેજેકાર થયો;
વરના વેરીનાં કાળજાં બળિયાં રે, જેજેકાર થયો;
અમે રાજનગરમાં મ્હાલ્યાં રે, જેજેકાર થયો;
રૂડું રત્ન લઇ ઘેર ચાલ્યાં રે, જેજેકાર થયો. ૪
હવે લાડડી પેઠે અમારી રે, જેજેકાર થયો;
એના પિયરને મુકશે વિસારી રે, જેજેકાર થયો;
કોણ કે'શે જગતસિંહ ભૂપ રે, જેજેકાર થયો;
એ તો પુત્ર પરણાવીને ઝાપ રે, જેજેકાર થયો. ૫
વાત ધારી તે પાર ઉતારી રે, જેજેકાર થયો;
પતિ પક્ષે રહ્યા ક્રમ મારી રે, જેજેકાર થયો;
ભલું સાડીનું ભાગ્ય ઉઘડિયું રે, જેજેકાર થયો;
તેથી સાસરું સારું જડિયું રે, જેજેકાર થયો. ૬
આજ અવસર સરવેથી સારો રે, જેજેકાર થયો;
હરખ્યા હરખ્યા ને લોક હજારો રે, જેજેકાર થયો;
આજ આનંદની થઇ એ'લી રે, જેજેકાર થયો;
સુખ સાગરની લ્હેર રે'લી રે, જેજેકાર થયો. ૭

---

[1] કન્યા કેટી લાયક છે તે જણાવવાને કન્યા તરફની સ્ત્રીઓને ગાવાનું.

[2] રેશમ અથવા ઉનને વાળા સાથે ગુંથીને બનાવેલું ચાર.

અતિ ઉપકારનો ઉપકાર રે, જેજેકાર થયો;
અમે માનિયે વારંવાર રે, જેજેકાર થયો;
જેની કીર્તિ કરી શામો શામે રે, જેજેકાર થયો;
દીઠી દીઠી તે દલપતરામે રે. જેજેકાર થયો. ૮

ગીત ૧૧૭ મું.

માંડવે જમવા જતાં રસ્તામાં ગાવાનું ગીત.

"ત્રાંબા કુંડી તે નગર સોહામણી." એ રાગ.

આવો આવો વેવાઇને માંડવે; માંડવામાં રે,
મળિયા સાજન, મોતી છાયો વેવાઇનો માંડવો;
બહુ ઉમદા મશરૂના બિછાવિયા;
જોઇ મનડું રે, થાય મગન, મોતી. ૧
ચારે તરફ થંભ બાંધી ગોઠવ્યા;
ભીંતભાગે રે, રાખ્યાને રાચ, મોતી;
શોભે રૂપે મંડપ શણગારિયો;
જેની શોભા રે, કહી ન શકાય, મોતી. ૨
ચુને ધોળી વેવાઇને આંગણે;
તેને સજિયા રે, શુભ શણગાર, મોતી;
શોભે કનક કાંગરા તે ઉપરે;
કરી ધરિયા રે, હેમના હાર, મોતી. ૩
રૂડી ઇંદ્રપુરી રળિયામણી;
એવા મનહર રે, વેવાઇના મ્હેલ, મોતી;
એના ચોપટ કનકને પાગરે;
રૂપે મઢિયા રે, બોલે બોલ, મોતી. ૪
વળી બ્હેનને જમવાને બેસવા;
રૂપ રંગે રે, ચીતરેલ ચોક, મોતી;
[illegible]
[illegible] રે, [illegible], મોતી. ૫
[illegible]
[illegible] રે, ત્યાં [illegible], મોતી;
[illegible]
[illegible] રે, [illegible], મોતી. ૬
[illegible]
[illegible] રે, [illegible], મોતી;
[illegible]
[illegible] રે, [illegible], મોતી. ૭

વર રાજાને ઉત્તમ બેસવું;
હાડ આવથી રે, ગ્રહ્યું તે હાથ મોતી;
ધન્ય ધન્ય વેવાઇના વિવેકને;
દેઉં આશિષ રે, દલપતરામ, મોતી.

ગીત. ૧૧૮ મું.

માંડવે જમવા જતાં વેવાઇને ઘેર ગાવાનું ગીત.

"એક લીલી તે લીલી લીંબડી." એ રાગ.

આજ આનંદનો રંગ રેલિયો;
આજ હેતમાં હરખ ન માયરે, રંગ રેલિયો
મળી જાનની સરવ સાહેલિયો;
કરી દીલમાં આનંદ ઉપાયરે, રંગ.
અમે વેવાઇને માંડવે આવિયાં;
સારૂં પામવાને સનમાનરે, રંગ;
એક માળણે અમને બોલાવિયાં;
અમે પુછયું એને કરી સાનરે, રંગ.
હું તો મ્હોટી માળણ તને વિનવું;
વેવાઇ કનકરામના કિયા મ્હેલરે, રંગ.
એમાં મોતીનું તોરણ કરી નવું;
મ્હોટે બારણે દીસે બાંધેલરે, રંગ.
જોવા આવિયાં મંડપ વેવાઇનો;
જોવા આવ્યાં વેવાઇના મ્હોટા મ્હોલરે, રંગ
અમે નિરખિયો માંડવો વેવાઇનો;
કરે મેના પોપટ ત્યાં કલોલરે, રંગ.
જોયા કનકરામના વેવાઇને;
જોયાં કનકરામની વેવાણરે, રંગ
જોયા લાડીની ભુઆ મોંઘીબેનને;
જોયા ધનપાલસિંહ સુજાણરે, રંગ.
કંઇક જોયા તેમાં શકુન દેવીને;
જશસિંહ જેવા ન જણાયરે, રંગ;
જોયાં વેવાણ ફરીને શું જોઇએ!
રાખી કુશળે દુઃખ ન જણાયરે, રંગ.
વેરડ ધનપાળસિંહની ભલા ભઇ;
બાઇ ભેયરસિંહ ઉપાયરે, રંગ;
વેવાણ ગુલાબ વહુને ભલે ભઇ;

એથી છૅલ્લોર વહુ વખણાયરે, રંગ. ૭
રાજનમરગી રળીયામણું;
શુક્લપક્ષનું રતનપુર ગામરે, રંગ;
ઘણી રીતે તે શું કહિયે ઘણું;
દીલે જાણેછે દલપતરામરે, રંગ. ૮

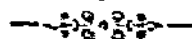

ગીત ૧૧૯ મું.

ગોરવનું ગીત પેહેલું.[1]

ઘોળકામાં ઘરમથી ફુલતો,મેવાડંબર ગાજે."એ રાગ

ગોરવનાં ગીત ગાઇએ, આવો લેપર સમાણી;
હૈયામાં બહુ હરખાઇએ, વરો મ્હોટો વખાણી;
પંગતે હાલ્યાછે પટલા, રૂડા રેત જડેલા;
જાણ્યું જે જમવાને આટલા, આદમી છે આવેલાં. ૧
કનક કળશ અજવાળિયાં, મૂક્યા નીર ભરિને;
ધાતુના બાજઠ ઢાળિયા, રૂડી જુગતિ કરીને;
સોનાના થાળ સોહાવિયા, વાડકા રૂડા રાજે;
જાન લઈ વર આવિયા બેઠા જમવાને કાજે. ૨
પીળાં પીતામ્બર પ્હેરિયાં, પુરૂષોએ ઉમંગે;
અઙ્ગનાએ પ્હેરયાં લ્હેરિયાં, રેશમી રૂડે રંગે;
લાડુ જલેબી ને લાપસી, પેંડા બરફી ને પૂરી;
જમવાને વસ્તુ જોતાં કશી, નથી એકે અધુરી. ૩
સારાં અમૃત સમાન છે, ઘણાં ઘેબર ખાજાં;
પીરસ્યાં ઘણાં પકવાન છે, તે તો વાજાં ને તાજાં;
બાસુદી ને દુધપાક છે, ચટણી જાત જાત;
સર્વ પ્રકારનાં શાક છે, ભલાં દાળ ને ભાત. ૪
અમૃત પાક આનંદ થી, પંગતે પીરસાયા;
પાપડ પૂરણ ચંદથી, વિશેષે વખણાયા;
રાઇતાં રૂડી રીતનાં, અથાણાં અપાયાં
સરવ પ્રકાર સાહિત્યના ભરી મુક્યાં છે ભાણાં ૫
ફુંબ ને ભજિયાનો અંત છે, સુરભ્યા મન રમતા;
બદુજ રૂપાળો બિરંજ છે જોયા જાનૈયા જમતા;
દુધ કઢેલા લાવીને, પીરસ્યાં ઘણી પ્રીતે;
સાકર માંહી મેળાવીને, ચાખેલા રૂડી રીતે. ૬
પંખે પવન નખાયછે, પેખી ઉપજેછે પ્રીત;
જાનૈયા જમતા જાયછે, ગોરી ગાયછે ગીત;
મુખ મંજન જમીને કરયાં, આપ્યાં પાન સોપારી;
લવિંગ ઇલાયચી લે ધરયાં, મીઠાં વચન ઉચારી. ૭
જુગતિનો ગોરવ જોઇને, બધા વિશ્વે વખાણશો;
કસર રહી નહિ કોઇને જાન જાતિએ જાણશો;
નોતરીને આખા ગામને, રાખ્યો રાખ્યોછે રંગ;
દીલમાં છે દલપતરામને, આજ અધિકો ઉમંગ. ૮

ગીત ૧૨૦ મું

ગોરવનું ગીત. બીજું.

"રાનો ઘોડો રણ પાખરિયો, એત ધરયો રાજકુમાર જોને." એ રાગ.

જાનૈયા બેઠા ઉમંગે, સંગે સર્વે તેહ બ્હેની;
રાયણ જેવા રાતા રંગે, અંગે માતા એહ બ્હેની.
ભાવે લાગ્યા ભોજન કરવા, ગરવા ગોરવ ટાણે બ્હેની;
પીરસનારા લાગ્યા ફરવા, ભરવા ભોજન ભાણે બ્હેની.
જમતાં જમતાં જમણ વખાણે, જાણે અમૃત જેવું બ્હેની
કાને સુખ મળ્યાં તે ટાણે, આણે ઉરમાં એવું બ્હેની.
રસ કસ ભોજન રૂડી રીતે, પ્રીતે જમતા જાય બ્હેની
ગોરવનાં રસીલાં ગીતે, ચિતે ચંચળ થાય બ્હેની.
કોઇ કહે દુધપાક વધારે, વારે વારે લેએ બ્હેની;
કોઇ કહે ઘી જમિયે જ્યારે, ત્યારે તાજા દેએ બ્હેની.
કોઇને સારી લાગે મેવા,મેવા કોઇ માગે બ્હેની;
કોઇ કહે કેરીનો રસ જેવો,એવો અવર નલાગે બ્હેની.
કોઇ તો રાઇતાં ચીરાવે, ભાવે કોઇને ભાજી બ્હેની;
કોઇ તો ભજીયાં મગાવે, લાવે ત્યાં થાય રાજી બ્હેની
થોડું થોડું સર્વે લેતું, એવું કોઇનું ચિત્ત બ્હેની:
દલપતરામે જોયું જેવું, તેવું ગાયું ગીત બ્હેની. ૮

ગીત ૧૨૧ મું.

ગોરવનું ગીત ત્રીજું.[1]

"પાંચ ભાણાનો લાડવો રે." એ રાગ.

માંડવે મ્હોટા માનથી રે;જમવા બેઠીછે જાન,જુઓ ગોરી ગામની રે;
ચંદ્ર જેવા જમનિંદજી રે;શોભિયો તારા સમાન,જુએ

[1] આ તથા ગોરવનું ગીત બીજું વર તથા કન્યા બેઉ પક્ષ તરફથી ગાવા લાયક છે.

[1] આ તથા ગોરવનું ગીત ચોથું નામ ફારેફેર કરીને વર તથા કન્યા બેઉના તરફથી ગાવા લાયક છે.

નકોરાણો જુએ કોડથી રે;મનમાં હરખ ન સમાય, જુ;
ને વેવાઇના નેણુમાં રે;હેતની જ્યોતિ જણાય,જુએ.૨
પરસ પરસ ઉચ્ચારીને રે; વચને કરેછે વિનોદ,જુએ;
ાંભળતાં સુખ ઉપજે રે; પૂરણ ઉપજે પ્રમોદ, જુએ. ૩
ાંદે બાઈ વેવાણુને રે; કનકાવતી દેછે માન' જુએ;
ને વેવાણો થાયછે રે; ગમત કરી ગુલતાન, જુએ. ૪
ાણે નવે નિધિ સાંપડી રે; એવો વધ્યો ઉછરંગ,જુએ;
ત વધારે હળી મળી રે; સ્નેહી સગાં જન સંગ,જુએ ૫
ાણે સગાં સારાં મળ્યાં રે; લાભેણો લીધો લ્હાવ,જુએ;
વિયો દેવની મંડળી રે; દાસે એવો દેખાવ, જુએ. ૬
ારમાં સાર સંસારમાં રે;ઉત્તમ દિવસ છે આજ, જુએ;
ાણે તુઠયો જગનો ધણીરે; આજ મળ્યું રૂડું રાજ,જુએ.૭
શ્વર આગળ માગિયે રે; અવસર આવે હમેશ,જુએ;
લપતરામના દેવની રે; વિનતિ કરીને વિશેષ, જુએ. ૮

—:o:—

ગીત ૧૨૨ મું.

ગોરવનું ગીત ચોથું.

રામણ દીવાનું ગીત.

"વડું રે પાટણવડું ગોળકું, કોઇ માળવે જાયરે." એ રાગ.

નગારે નગરના લુહારી, રામણ દીવડો ઘડજે રે;
રચના રૂડી રચજે તેમાં, મોતી માણેક મઢજે રે. ૧
ચોફેર ફરતી પુતળી, રચજે રૂડી રૂપાળી રે;
મોદ પામે મ્હોટા મહિપતિ, ભલો દીવડો ભાળી રે. ૨
ઘડજે સુઘડ ઘણા ઘાટનું, ચતુરાઇથી ચાકું રે;
પત્ર જેવું નહિ પાતળું, જાડ જેવું ન જાડું રે. ૩
દીવડો મુકીશ મ્હોટા ચોકમા, એથી થશે અજવાળું રે
એથી દેખાશે આંગણું,ઘણું રૂડું રૂપાળું રે. ૪
દીવડો મુકીશ મારે માડવે માડવાને શોભાવે રે;
કનકબાઇ કુંવરી દીસે,જેજે કુંવરને દીપાવે રે. ૫
દીવડો લેઇ કનકબાઇ, માંડવા મધ્યે મ્હાલે રે;
માથે ધરી મ્હોડ ચુંદડી, ગાણું મલપતાં ચાલે રે. ૬
જેણે સપુત શિરોમણિ, કુળ દીપક જાયા રે;
ધન્ય એના અવતારને, કરી સારથક કાયા રે. ૭
દીવડો દીસે રળિયામણો, દોષ વિના' જે ધામ રે;
દીવડો દીઠે દીવડું કરે, દાખે દલપતરામ રે. ૮

—:o:—

ગીત ૧૨૩ મું.

ગોરવનું ગીત પાંચમું.[1]

"કંકુ છાંટી કંકાતરી મોકલે." એ રાગ.

જાણે અમરા પૂરી થકી ઉતર્યો; એનું મૂલ
ન કોઇથી કળાય, વિરણુનો છે વિંઝણો;
ઝગમગિયાની ઝાલર ઝગમગે;
તે તો દેખતાં દ્રષ્ટિ લોભાય, વિરણુનો. ૧
શોભે દાંડી સોનાની સોહામણી;
હીરા માણેક મોતી મઢેલ, વિરણુનો;
ચુવા ચંદન નીર ગુલાબનું;
તેમાં રસ બસ તે તો કરેલ, વિરણુનો. ૨
વેવાઇ જગસિંહજીને રે શિર ઢળે;
સારો શીતળ પસરેછે વાય, વિરણુનો;
વિંઝણાગાંથી પસરે સુવાસના;
ફરતી ગાઉ ગાઉ માંહી ફેલાય, વિરણુનો. ૩
ધનપાળ ભાઇના રંગ મહેલનો;
અતિ અજબ તરેહનો તેલ, વિરણુનો;
પ્રેમે નવલા વેવાઇએ પૂછિયું;
કાંથી આપને સાંપડયો એહ, વિરણુનો. ૪
એવું સાંભળી ધનપાળ ભાઇ કહે;
સ્નેહે સાંભળો શાણા વેવાઈ, વિરણુનો;
અમારે ને અમારા રાયને;
ભલી અસલની ભાઇ બંધાઇ, વિરણુનો. ૫
તેથી તે રાજાએ ભેટ મોકલ્યો;
જેની જગમાં જડે નહિ જોડ, વિરણુનો;
હીરા પારખું હોય તે હન જાણે;
કહે મૂલ સોનૈયા કરોડ, વિરણુનો. ૬
એ તો અમરાપૂરીમાં ઉપજ્યો;
એના ભોગી ભલા ભલા ભૂપ, વિરણુનો;
એ તો તાપ ટાળે તનમનતણા;
ગુણ એવા છે એમાં અનુપ, વિરણુનો. ૭
આજ શાણા વેવાઇઓને શિર ઢળ્યો;
થયું તે અતિ ઉત્તમ કામ, વિરણુનો;
આજ આવ્યો સારા ઉપયોગમાં;
દીસે રીઝિયા દલપતરામ, વિરણુનો. ૮

—:o:—

[1] આ તથા ગોરવનું છઠ્ઠું ને સાતમું ગીત. માત્ર કન્યા તરફથી ગાવાનું છે.

ગીત ૧૨૪ મું.

[illegible]નું ગીત છઠું.

[illegible] સુખમાનું ગીત.

"[illegible] સુકાળ, [illegible]" એ રાગ.

સુખમાં સુખ[illegible] વાર, સુખમાં [illegible];
[illegible] સુખમાં [illegible] વારે [illegible].
સુખમાં [illegible], સુખમાં.
એવો ઉત્તમ [illegible] આધાર સુખમાં. ૧
[illegible] દેવ, સુખમાં.
[illegible] સુખમાં;
[illegible] સુખમાં.
[illegible] સુખમાં. ૨
[illegible] સુખ [illegible], સુખમાં
[illegible] સુખ [illegible], સુખમાં;
[illegible] સુખમાં.
[illegible] સુખમાં. ૩
[illegible] સુખમાં.
[illegible] સુખમાં;
[illegible] સુખમાં.
[illegible] સુખમાં. ૪
[illegible] સુખમાં
[illegible] સુખમાં;
[illegible] સુખમાં
[illegible] સુખમાં. ૫
[illegible] સુખમાં
[illegible] સુખમાં;
[illegible] સુખમાં
[illegible] સુખમાં. ૬
[illegible] સુખમાં
[illegible] સુખમાં;
[illegible] સુખમાં
[illegible] સુખમાં. ૭
[illegible] સુખમાં
[illegible] સુખમાં;
[illegible] સુખમાં
[illegible] દલપતરામ, સુખમાં. ૮

ગીત ૧૨૫ મું.

[illegible]નું ગીત સાતમું.

[illegible]નું ગીત.

"[illegible]" એ રાગ.

રંગરસ [illegible] રે, રંગરસ [illegible] રે;
[illegible] રે. ૧
રંગરસ [illegible] રે, રંગરસ [illegible] રે;
રંગરસ [illegible] રે;
રંગરસ [illegible] મનને [illegible] રે;
રંગરસ [illegible] રે, રંગરસ [illegible] રે. ૩
રંગરસ [illegible] રે, રંગરસ [illegible] રે. ૪
રંગરસ [illegible] રે, રંગરસ [illegible] રે;
[illegible] રંગ [illegible] રે, એવો રંગ [illegible] રે. ૫
[illegible] રંગ [illegible] રે, એવો રંગ [illegible] રે;
[illegible] રંગ [illegible] રે, [illegible] રંગ [illegible] રે. ૬
રંગરસ [illegible] રે, રંગરસ [illegible] રે;
રંગરસ [illegible] રે, રંગરસ [illegible] રે;
રંગરસ [illegible] રે;
રંગરસ [illegible] રે, [illegible] દલપતરામ રે. ૮

ગીત ૧૨૬ મું.

[illegible] કરતાં ગાવાનું ગીત પેહેલું.[2]

[illegible] ગીત.

"[illegible]" એ રાગ.

[illegible]

---

[1] [illegible] દલપતરામ [illegible] રંગ [illegible] રંગરસ અને [illegible] પરસ્પર પ્રેમનો રસ છે. [illegible] પરસ્પર [illegible] છે." [2] આ [illegible] ગાવા લાયક છે.

ચંપાંકુવરીને અપાયજો, ચાલો જોવાને જૈએ;
શણગારયા હાથીને ઘોડલાં,ચાલો જોવાને જૈએ.
ઉંટના ઉત્તમ જોડલાં, ચાલો જોવાને જૈએ ૧
રથ છે રૂડા ભાતભાતના ચાલો જોવાને જૈએ
અજદ જોવા જેવી જાતના, ચાલો જોવાને જૈએ;
ગાયો ભેંશો દીસે દૂઝતી, ચાલો જોવાને જૈએ.
સંખ્યા તેની નથી સૂઝતી ચાલો જોવાને જૈએ. ૨
જડિત પટારા પટારિયો, ચાલો જોવાને જૈએ.
કનકના કળશ ને ઝારિયો, ચાલો જોવાને જૈએ;
સોના રૂપાના થાળ છે, ચાલો જોવાને જૈએ.
ગોળિયો ગોળા વિશાળ છે, ચાલો જોવાને જૈએ. ૩
પાટલા બાજઠ બેસણાં, ચાલો જોવાને જૈએ;
દીવલિયાં મુકયાંછે ઘણાં, ચાલો જોવાને જૈએ;
છાજતા છપર પલંગછે, ચાલો જોવાને જૈએ:
સાંગા માંચીઓ તે સંગ છે, ચાલો જોવાને જૈએ ૪
ગાદલાં ગાલમશુરિયાં, ચાલો જોવાને જૈએ;
ઓશીકાગાં રૂ પૂરિયાં, ચાલો જોવાને જૈએ.
સરસ છે સુજની રજાઇઓ, ચાલો જોવાને જૈએ;
તકિયા ઓછાડ તળાઇઓ, ચાલો જોવાને જૈએ. ૫
કાંશકિયો હાથીદાંતની, ચાલો જોવાને જૈએ;
આરશિયો ભાત ભાતની, ચાલો જોવાને જૈએ.
વસ્ત્રછે વિવિધ પ્રકારનાં, ચાલો જોવાને જૈએ;
શોભીતાં સોનેરી તારનાં, ચાલો જોવાને જૈએ. ૬
હીરા મોતીના હાર છે, ચાલો જોવાને જૈએ;
આભૂષણ તો અપાર છે, ચાલો જોવાને જૈએ.
નામ બધાં નવ જાણિયે, ચાલો જોવાને જૈએ;
વાહવાહ કહીને વખાણિયે, ચાલો જોવાને જૈએ, ૭
દાબડિયો ને દાબડા, ચાલો જોવાને જૈએ;
ઘાટ કારીગરોએ ઘડ્યા, ચાલો જોવાને જૈએ.
જોઇ જોઈ વસ્તુ તમામને, ચાલો જોવાને જૈએ;
દીલ ખુશી દલપતરામને, ચાલો જોવાને જૈએ.૮

—•—

ગીત ૧૨૭ મું.

પેહેરામણી કરતાં ગાવાનું ગીત બીજું.[1]

સંતોષ રાખવા વિષેનું ગીત.

"વડુરે પાટણ વડું ધોળકું, કોઇ માળવે જાય રે." એ રાગ.

આપિયે તે સુખથી, એ તો રીત વ્હેવારી રે:
માગે વારે વારે મુખથી, તે તો ભગત ભીખારી રે. ૧
સંતોષ જે રાખે સદા, એ તો રીત વ્હેવારી રે;
લોભનો થોભ મળે નહિં, તે તો ભગત ભીખારી રે. ૨
પામે સંતોષ પ્રીતિ વડે, એ તો રીત વ્હેવારી રે;
પૈસાને માટે લઢી પડે, તે તો ભગત ભીખારી રે. ૩
આપ કમાઇએ ઉદર ભરે, એ તો રીત વ્હેવારી રે;
પારકી આશા અંતર ધરે, તે તો ભગત ભીખારી રે.૪
પીરસે તે જમે રોટલો, એનો રીત વ્હેવારી રે:
પેટ ઉપર બાંધે પોટલો, તે તો ભગત ભીખારી રે.૫
સંપ સગાં સાથે જોડશે, એ તો રીત વ્હેવારી રે;
તુચ્છ માટે સંપ તોડશે, તે તો ભગત ભીખારી રે.૬
શોભા સગાંને આપશે, એતો રીત વ્યવહારી રે;
હલકું જે માન ઉથાપશે, તે તો ભગત ભીખારી રે.૭
દલપતનું કહ્યું દીલ ધરે, એ તો રીત વ્હેવારી રે:
ઓછું પાતર ઉલટું કરે, તે તો ભગત ભીખારી રે.૮

—•—

ગીત ૧૨૮ મું.

કન્યા વળાવતી વખતે વર તરફથી ગાવાનું ગીત.

"આવીછે વડવાણુ ગામની ફોજરે, ઝરમરિયા ઝાલા." એ રાગ.

કન્યા વળાવો રૂડી રીતરે, નવલા વેવાઇ;
ચિંતા ન ધરશો કાંઈ ચિતરે, નવલા વેવાઇ.
કન્યા રૂપી રૂડું રતન રે, નવલા વેવાઇ;
જીવ જોડી કરશું જતન રે, નવલા વેવાઇ. ૧
પાણી માગે ત્યાં દેશું દૂધ રે, નવલા વેવાઇ;
સંભાળ કરશું ભાવ શુદ્ધ રે, નવલા વેવાઇ.
લાખેણાં લડાવીશું લાડ રે, નવલા વેવાઇ;
ગણશું તમારો પૂરો પાડ રે, નવલા વેવાઇ. ૨
પ્રીતે ઉછેરી રૂડી પેર રે, નવલા વેવાઇ;
આપી કન્યા અમારે ઘેર રે, નવલા વેવાઇ.
કરશે ઉજ્વળ અમારૂં કુળ રે, નવલા વેવાઇ:
તરને શોભાવે જેમ ફૂલ રે, નવલા વેવાઈ. ૩
ગોરી છે રૂડી ગુણવાન રે, નવલા વેવાઈ;
મળશે અમારે ઘેર માન રે, નવલા વેવાઈ.
સર્વે કળામાં છે સુજાણ રે, નવલા વેવાઈ;
વિધ વિધ પામશે વખાણ રે, નવલા વેવાઈ. ૪

[1] આ ગીત માત્ર કન્યાવાળાને ગાવા લાયક છે.

...ાપણુ મનની છે વિશેષ રે, નરશા વેવાઈ;
...જો મળી આવશો હમેશ રે, નરશા વેવાઈ.
...જ્યીયું જેવી ઉર જાન રે, નરશા વેવાઈ;
...સાચવશું જેમ દૂધ પાન રે, નરશા વેવાઈ. ૫
...દૂરથી કરીશું હાથે અંધ રે, નરશા વેવાઈ;
...ાંકા ન ધરશો મન માંય રે, નરશા વેવાઈ.
...તમને વ્હાલી છે જેવી નેહ રે, નરશા વેવાઈ;
...અમને પણ એવી વ્હાલી એહ રે, નરશા વેવાઈ. ૬
...જેવો દેવ નો હોય હાર રે, નરશા વેવાઈ;
...આંખો ઉપર જેવો પ્યાર રે, નરશા વેવાઈ.
...પૂરણ ધરશું એવો પ્રેમ રે નરશા વેવાઈ;
...કોઈ દીન દુભાવીશું કેમ રે! નરશા વેવાઈ; ૭
...રખાને મળો ફરી પેર રે, નરશા વેવાઈ;
...ન્યા વગ.રી પશે ઘેર રે, નરશા વેવાઈ.
...કરજો સદૈવ સારાં કામ રે. નરશા વેવાઈ;
...દ દુવા દલપતરામ રે, નરશા વેવાઈ. ૮

—:o:—

ગીત ૧૨૯ મું.

કન્યાને સાસરે વળાવતાં કન્યાવાળાને ગાવાનું માતાના વિરહનું ગીત.

...જમશ પેહેલો વધાવો મારે આવિયો." એ રાગ.

...કન્યાને સાસરે વળાવતાં; માતા કનાંવતી વદે વેણરે.

દીકરી દીકરી પરણીને પિયરથી પધરિયાં;
દીકરી સુધાં પરણ્યું ઉરમાં ધારતાં;
મારાં નીરે ભરાય આવે નેણરે, દીકરી ૧
મારી છાતીથી કદિ મેં દોડી નથી;
દીકરી ધાર્યું મેં તુજ વિશે ધ્યાનરે, દીકરી.
દીકરી કદિયે મેં તને વઢેલી નથી;
દિલમાં જાણી મેં દીકરો સમાનરે, દીકરી ૨
વારે ફેરે હું તુજને હુલરાવતી;
હું તો જાણતી તુજને જીવન પ્રાણરે, દીકરી;
નિરખી નિરખીને હૈડે હરખ હરખતી;
દેતો ચાંદને ચકોરી પ્રમાણરે, દીકરી ૩
મેં તો હાથે ઉછેર કરી દેખી;
આવ્યું માગું ત્યાં દીધું વચો દુખરે, દીકરી;
મેં તો સંભારી તુજને સમેવરી;
હવે રાખીને મનમાં ધાર સુખરે, દીકરી ૪

દીકરી જ્યારે તું શેરીમાં રમવા જતી;
ત્યારે જો કાંઇ વિશેષ થતી વારરે, દીકરી;
તારું મુખ જોવા કાંઠી બેઠી હું થતી;
તું તો જાણતી હોવા તણો હારરે, દીકરી. ૫
દીકરી તારો વિજોગ નહિ વિસરે;
તારા સદ્ગુણ સાંભરશે સદાયરે, દીકરી;
દીકરી તુજ વિના દિવસો નહિ નિસરે;
જેમ વત્સ વિજોગ પડી ગાયરે, દીકરી. ૬
દીકરી એકવાર નેહથી નિહાળ તું;
તારો રળતો સેવકોનો સાથરે, દીકરી;
તારાં બાપ બોલાય સાચું બાળ તું;
નેનાં હેઠાં તો રે'તાં નથી હાથરે, દીકરી. ૭
દીકરી આંગણા માંદી તું ઉભી રહે;
નેહે એકવાર નિરખું તારું મુખરે, દીકરી;
એમ કહીને આજે કર્યું દલપત કહે;
દીકરી પામજે સંપૂરણ સુખરે, દીકરી. ૮

—:o:—

ગીત ૧૩૦ મું.

કન્યાને સાસરે વળાવતાં કન્યાવાળાને ગાવાનું માતાની શીખામણનું ગીત.

"જાદવરાય પરણ્યા રૂકમણી રે." એ રાગ.

સાસરવાસણીને માતા કહે સ્નેહથી રે;
દીકરી પાળજે મનમાં નારી તણો ધર્મ, મારી
બાળકાય લાખેણી રે;
દીકરી પતિવ્રતાવ્રત પ્રેમે પાળવું રે;
કરવાં કોઇ રીતે એવાં રૂડાં કર્મ, મારી. ૧
દીકરી પરણ્યો તે તો પરણ્યો રાજ મહારો;
દીકરી પ્રેમદા ને પરણ્યો પ્રધાન, મારી;
દીકરી પરની સંગત સારી રાખવી રે;
સર્વે સાસરીને રાખવો સન્માન, મારી. ૨
કરકસરથી ધનને જાળવું રે;
પણ દેશો નહિ કઇ પેનું નિચાર, મારી;
સારી નારી વડે ઊંચે ઘર ઉજળું રે;
નઠી નારી વડે દીસે અંધકાર, મારી ૩
સહુ સસરાની પ્રતિષ્ઠા એને વધવી રે;
ઉભી અરેરે નર હૈયે કડું વેણ, મારી

ચોથું વચનથી મરમ મનાવિયે રે;
જેથી સુણતાં લાગે દીલમાં સુખ દેન, મારી. ૪
આપી પાછી એક વસ્તુ થવા દેવી નહિ રે;
તેને ઓરડાથી જ્યાં હોય જેવું સ્થાન, મારી;
સર્વે સમયનો સાજ હાજર રાખિયે રે;
આન પાન તથા સોપારી ને પાન, મારી. ૫
આવ્યાં સર્વેને આદરમાન આપિયે રે;
જેથી વિધ વિધે થાય વિવિધ વખાણ, મારી;
[illegible] રે;
[illegible] મારી. ૬
[illegible] રે;
[illegible] મારી;
[illegible] રે;
[illegible] મારી. ૭
[illegible] રે;
[illegible] મારી;
[illegible] રે;
[illegible] મારી. ૮

—:o:—

ગીત ૧૩૧ મું.

*પરણીને ઘેર આવતાં ગાવાનું ગીત પહેલું.

“[illegible].” એ રાગ.

[illegible]
[illegible], સાહેલડી લાખેણી;
[illegible];
[illegible], સાહેલડી લાખેણી. ૨
[illegible];
[illegible], સાહેલડી લાખેણી;
[illegible];
[illegible], સાહેલડી લાખેણી. ૩
[illegible];
[illegible], સાહેલડી લાખેણી;
[illegible];
[illegible], સાહેલડી લાખેણી. ૪
[illegible];
[illegible], સાહેલડી લાખેણી;

એનું આછા ઘુંઘટડામાં મુખડું;
ઝાંઝું ઝળકે વીજળી જેમાં ઝળકે, સાહેલડી લાખેણી. ૪
જોવા જેવી છે યુક્તિ જેની જાનમાં;
એઠા હાથી ઉપર વરના સાથી, સાહેલડી લાખેણી;
કંઈક બખતરિયા શોભે બખતરે;
શોભે ભાથી તો ભાથાની શોભાથી, સાહેલડી લાખેણી. ૫
લાડો વૃદ્ધ જનોને બહુ વિનવે;
પગે લાગે ને આશિષ તે માગે, સાહેલડી લાખેણી;
સોનો ભાગ્યો તે વિરહ વિજોગનો;
ધ્યાન લાગે ને વ્હેમ જેમ ભાગે, સાહેલડી લાખેણી. ૬
સગાં સ્નેહીની સર્વે મળી સુંદરી;
મંગલ આવે ને મોતીડે વધાવે, સાહેલડી લાખેણી;
લાડો મિત્ર પોતાના સહુને મળે;
પાન આપે ને મુખ મલકાવે, સાહેલડી લાખેણી. ૭
લાડે લાજ વધારી પરણી લોકમાં;
એને નામે વખાણે ગામે ગામે, સાહેલડી લાખેણી;
એની કીર્તિ દેખાવી કવિતા કરી;
ગાયો ગામે તે દલપતરામે, સાહેલડી લાખેણી. ૮

—:o:—

ગીત ૧૩૨ મું.

પરણીને ઘેર આવતાં ગાવાનું ગીત બીજું.

“[illegible].” એ રાગ.

કુંવર પરણીને પદમણી લાવિયા, સાથે [illegible]
સારો [illegible], વર પરણી પધાર્યા;
[illegible];
[illegible], વર. ૧
[illegible];
[illegible], વર;
[illegible];
[illegible] રે, વર. ૨
[illegible];
[illegible] રે, વર;
[illegible];
[illegible], વર. ૩
[illegible];
[illegible] રે, વર;

ધોરી ચાલે ત્યાં ધરણી ધમ ધમે;
ધણી ધમધમે ઘુઘરમાળ રે, વર. ૪
લાડકાડીને શિર તો ચમર ઢળે;
મુખ રવિ શશી તેજ અંબાર રે, વર.
જોવા શેરીએ શેરીએ જન મળે;
કરે સર્વે આશિષ ઉચ્ચાર રે, વર. ૫
વાજાં વાજે અધિક ઉછરંગનાં;
સોના રૂપાની ઉછળેછે ઉળરે, વર.
સર્વે ઉચરેછે વચન ઉમંગનાં;
કરેછે નર નારી કલ્લોલ રે, વર. ૬
આજ સ્નેહી સમાંનાં અંતર ઠરયાં;
જોઇ લાડણી લખમી સ્વરૂપ રે, વર.
મન વાંછિત કારજ સહુ સરયાં;
આજ ઝુકિયા ત્રિભુવન ભૂપ રે, વર. ૭
આજ મોતીડે મેહુલા વરસિયા;
આજ સિદ્ધ થયાં સર્વે કામ રે, વર.
આજ સોનાના ડુંગર દરસિયા;
દિલે હરખિયા દલપતરામ રે, વર. ૮

ગીત ૧૩૩ મું.

એકી બેકી રમતી વેળા ગાવાનું ગીત. [1]

"વરે કન્યા બેઠાંછે એક પાટેજી." એ રાગ.

એકી બેકી લાડો ને લાડી રમેછેજી,
ગુણ તેના સમજુના મનમાં ગમેછેજી;
જુવતિયો જોવા મળી ટોળે ટોળેજી,
કંકુ કેરી આડ કરીછે કપોળેજી. ૧
વારે વારે કરેછે હાસ્ય વિનોદજી,
પેખી પામેછે પૂરો પ્રમોદજી;
વર કન્યા દીસેછે વેવ વેવારજી,
માંહો માંહી કરેછે મરકલડાંજી. ૨
આમળા મુકયો સોનાનો સુંદર પાળજી,
માંહી મુકયાં માણેક મોતી પ્રવાળજી;
માંહી શ્રીફળ ખારેકો અખોડજી,
હરખથી રમે કરીને હોડજી. ૩
મુઠી વાળી પ્રેમથી લાડો પૂછેજી,
કહો આમાં એકી કે બેકી શું છેજી!
આંગળીએ ઉત્તર લાડણી આપેજી,
એમ અન્યો અન્યની અકલ માપેજી. ૪
ખુશી ભરયો ખેલ કરેછે ખાસોજી,
તરૂણીઓ મળીને નિરખે તમાસોજી;
લાડી પુછે લાડાને એવીજ રીતેજી,
પરસપર આનંદ પામે પ્રીતેજી. ૫
ગોરી મળી ગીત મંગળ રૂડાં ગાયજી,
મનમાં તે હરખ ન સૌને સમાયજી;
જીત્યો જીત્યો લાડો તે જુવને જોયજી;
હારી હારી લાડણી હિમ્મત ખોયજી. ૬
જીતવાને હૈયામાં હઠ નથી ધરતાંજી;
હારે તેથી ખેદ ખચીત નથી કરતાંજી;
હાર જીત હસી કાઢવાનો ખેલજી,
રૂદેમાં તો પ્રેમની પસરે રેલજી. ૭
આવે નહિ ઉરમાં અભાવ લગારજી;
એકી બેકી રમી એવો લીધો સારજી;
અંતરમાં સદૈવ સમજો આમજી,
શીખામણ દેછે દલપતરામજી. ૮

ગીત ૧૩૪ મું.

કંકણ દોરા છોડતાં વરતરફથી ગાવાનું ગીત. [1]

"તારે દોરડિયે દશ ગાંઠ, કે લાડી દોરડું નવ છુટે." એ રાગ.

તારે દોરડિયે દશ ગાંઠ, છબીલી દોરડો નવ છુટે;
તું તો નીવડી બહુજ લાઠ, છબીલી.
તે તો ગોરડીને મદ વાગી, છબીલી.
ઉખળે નહિ કોઇની ઉખાડી, છબીલી. ૧

---

[1] આ ગીત એમ કેહેવાથી વર તથા કન્યા બેઉ ના વડાથી આઇ શકાય તેવું છે.

[1] કન્યા તરફથી આ ગીતનો ઉત્તર કેહેવાય તેવું છે.

આપી અંતરથી આશિષ, ઘેણુની રાખડી રે;
કરજો રક્ષણ શ્રી જગદીશ, ઘેણુની રાખડી રે. ૩
રૂડો પુત્ર પ્રસવજો પવિત્ર, ઘેણુની રાખડી રે;
જેનું ચરચાય જગમાં ચરિત્ર, ઘેણુની રાખડી રે;
રાખડીમાં છે મ્હોટો મર્મ, ઘેણુનો રાખડી રે;
સુચવેછે ઘેણુનો ધર્મ, ઘેણુની રાખડી રે. ૪
પંચમાસી પવિત્ર ગણાય, ઘેણુની રાખડી રે;
રૂડી રાખડી ત્યારે બંધાય, ઘેણુની રાખડી રે;
ઘેયુ રાણી કહે બધું ગામ, ઘેણુની રાખડી રે;
તેને કાંઇ ન સોંપવું કામ, ઘેણુની રાખડી રે. ૫
એને જે ઉર ઇચ્છા થાય, ઘેણુની રાખડી રે;
તેવું ભોજન તેને અપાય, ઘેણુની રાખડી રે;
રે'વું આનંદ માંહી હમેશ, ઘેણુની રાખડી રે;
ચિત ચિંતા ન ધરવી લેશ, ઘેણુની રાખડી રે; ૬
કરિયે આનંદ ઉત્સવ રંગ, ઘેણુની રાખડી રે;
જેથી અંગમાં ઉપજે ઉમંગ, ઘેણુની રાખડી રે;
ગવરાવિયે મંગળ ગીત, ઘેણુની રાખડી રે;
જેથી થાય પ્રફુલિત ચિત, ઘેણુની રાખડી રે. ૭
જેવું તન મન માનું જણાય, ઘેણુની રાખડી રે;
તેવું સંતાન તેનું થાય, ઘેણુની રાખડી રે;
સર્વે સમજુ તો સમજેછે આમ, ઘેયુની રાખડી રે;
દાખે દ્વિજવર દલપતરામ, ઘેયુની રાખડી રે. ૮

ગીત ૧૩૮ મું.

ઘેણુને પંચમાસની રાખડી બાંધતાં ગાવાનું ગીત બીજું.

ઘેણુની સુખસેજના વર્ણનનું ગીત.

"જીરે મેડીએથી ચંપાવડુ ઉતરયાં." એ રાગ.

રંગ મેહેલમાં ચંપાવડુ પોઢિયાં,
ન્હાની નણુદલે પુછ્યું રૂડી પેર;
ભાભી આવા ઢોલિયા કયાં નીપજે?
નણુદી ઢોલિયા મળે ઘોરાજી શેહેર,
તમારા વીરાની સુખ સેજડી. ૧
ભાભી ભરત ભરેલો ભલો હિંડોળો,
તેની દાંડી દીસે રૂપાની તમામ;
એવા સારા હિંડોળા કયાં સાંપડે?
નણુદી હિંડોળા સાંપડે વીરમગામ, તમારા.૨
ભાભી રકાબીમાં પાન ને સોપારીછે,
તેમાં સુડીની બનેછે ભલી ભાત;
એવી સારી સુડિયો ક્યાં સાંપડે?
નણુદી સુડી તો પાટણની પ્રખ્યાત, તમારા.૩
ભાભી આરસો આ ઉત્તમ પ્રકારનો,
એની નિર્મળતા વખાણું વિશેષ;
એવો રૂડો આરસો કયાં નીપજે?
નણુદી આરસો નીપજે ચીનદેશ, તમારા.૪
ભાભી રૂપાના પાયા સોનાનાં સોગઠાં,
બાજી રૂડી રંગ મ્હેલનો શણગાર;
બાજી તે બનેલી કિયા શેહેરમાં?
નણુદી બાજી બને મુંબાઇ મોઝાર, તમારા.૫
ભાભી સરસ આ અત્તરની શીશિયો,
એનો સુગંધ વખાણે સુલતાન;
એવું તે અત્તર કયાંથી આવિયું?
નણુદી અત્તર મળેછે મુલતાન, તમારા.૬
ભાભી સુંદર દીસેછે આ તો ડાબડા,
એમાં ધરેલાં મુકાય રૂડી પેર; -
એવા ડાબડા કયાંથી વસાવિયા?
નણુદી ડાબડા વસાવ્યા સુરત શેહેર, તમારા.૭
ભાભી આબખોરા લોટા અતિ ઓપતા,
આવા મીતરેલા મળે કિયે ગામ?
નણુદલ વાસણ એતો કાશીનાં,
લાવ્યા સોગાતમાં દલપતરામ, તમારા.૮

ગીત ૧૩૯ મું.

સીમંતને દહાડે ગાવાનું ગીત.

મામેરાનું ગીત.[1]

"મામેરૂં મોંઘા મૂલનું." એ રાગ.

ઘેણુને મૈયરથી મામેરૂં મોકલ્યું;
ઘેણુની બાભીએ લીધીછે લાગ, મામેરૂં આવે મલપતું
છટાદાર વસ્તર ધરયાં છાબમાં;
બીજા બહુબહુ ભરિયાછે બાગ. મામેરૂં. ૧
ચરણા ચોળીને ચીર છે ચળકતાં;
જેમાં ઝગમગેછે જરિયાન, મામેરૂં;

[1] આ ગીતની સાથે ૮૪ મું ગીત પણ ગવાય તેવું છે.

[illegible]
[illegible] આમેન. ૧
[illegible]
[illegible] આમેન:
[illegible]
[illegible] આમેન. ૩
[illegible]
[illegible] આમેન:
[illegible]
[illegible] આમેન. ૪
[illegible]
[illegible] આમેન:
[illegible]
[illegible] આમેન. ૫
[illegible]
[illegible] આમેન:
[illegible]
[illegible] આમેન. ૬
[illegible]
[illegible] આમેન:
[illegible]
[illegible] આમેન. ૭
[illegible]
[illegible] આમેન:
[illegible]
[illegible] આમેન. ૮

ગીત ૧૮૦ મું.

શ્રીમંતને ત્યાંરે ગાવાનું ગીત બીજું.

[illegible]

[illegible] ૧

[illegible] ૨

[illegible] ૩

[illegible] ૪

[illegible] ૫

[illegible] ૬

ગીત ૧૮૧ મું.

શ્રીમંતને ત્યાંરે ગાવાનું ગીત ત્રીજું.

[illegible]

[illegible] ૧

[illegible] ૨

[illegible] ૩

[illegible] ૪

[illegible] ૫

[illegible]

દલપતકાવ્ય ભાગ ૨ જાનું શુદ્ધિપત્ર.

પૃ.	કોલમ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ.
૧	૧	૨૦	ભાનું	ભાનુ
૨	૨	૩૦	જાવી,	જાગી
૩	૧	૩૬	મેંઝાર,	મોઝાર,
૪	૨	૩૨	ચોર	ચોરે
૫	૧	૧૮	કપા	કૃપા
„	૨	૧૦	છે !	છો ?
„	„	૩૩	ગાડુ	ગાડું
૮	૧	૧૨	પર ઉપકારી	પરોપકારી
„	„	૧૨	એરી	એરી
„	૨	૧૩	ગાડુ	ગાડું
૧૦	૧	૭	તમરા	તમારા
„	„	૨૮	વારે	વારૂ
„	„	૩૭	જેવાંવાળા	જેવાવાળા
૧૧	„	૩૩	માઝી રાજાની	માઝીરાજાની
૧૨	૨	૧૪	શક્તિ	શક્તિ
૧૩	૧	૩૨	રુક્મિણીના	રુક્મિણીની
„	„	૩૩	સજ્જન	સજન
૧૪	„	૧૧	આગળ,	આગળ આગળી.
„	„	૧૬	આગની રાત	રાત
„	„	૨૫	મરકરણ	માનરૂ
„	૨	૨૮	કુમદનિ	કુમુદનિ
૧૬	„	૬	[illegible]	[illegible]
૧૭	„	૧૫	સંપતી	સંપત્તિ
૧૮	૧	૨૨	ચંદ્રિના	ચંદ્રિના
૨૧	૨	૨	જાપાન.	જાપાન.
„	„	૧૪	[illegible]	[illegible]
„	„	૨૮	ચંદ્રીની	ચંદ્રીની
૨૨	૧	૩૧	[illegible]	[illegible]
„	૨	૫	નદે	નાચે
„	„	૬	નદે	નાચે
„	„	૨૨	તૂટે	[illegible]
૨૪	૧	૧૨	[illegible]	[illegible]
૨૫	૨	૩૦	[illegible]	[illegible]
„	„	૩૧	[illegible]	[illegible]
„	„	[illegible]	[illegible]	[illegible]
૨૬	૨	૧૫	હિંદુ	હિંદુ
૨૭	„	૧	ગડૂકે	ઢડૂકે
„	„	૩૪	આપજ્યા, યત્ના	આપજ્યો,યાતા
૨૮	૧	૨૮	હિંદુસ્તાન	હિંદુસતાન
„	„	૩૩	ઘનશ્યામ	ઘનશામ
૩૦	૨	૨૬	ધમકે	ઢમકે
૩૧	૧	૮	રાજકુંભ	રાજ આજ કુંભ
„	„	૯	જરૂર આજ	જરૂર
„	„	૨૫	ચૂપ;	ચૂપ;
૩૨	„	૧૪	હિંદુસ્તાની	હિંદુસ્તાનની
„	„	૨૮	તરવ;	તત્વ;
„	„	૨૯	ગુમ	ગુન
„	„	૩૦	[illegible]	[illegible]
„	૨	૩૨	ભડકીને	ભડકીને
૩૩	„	૮	વૈભવપતિ	વૈભ પતિ
„	„	૧૬	ઉડ્યો।	ઉડ્યો
૩૬	૧	૫	વરેત;	વસ્ત;
૩૭	૨	૨૪	રાખે	દાખે
„	„	૨૭	ફટમ	ઉદ્યમ
૪૦	„	૩૬	સીંચણ્યો	સીંચાણ્યો
૪૧	૧	૧૩	વિચરી	વિચારી.
„	„	૨૧	તપેં	તપેં
„	૨	૨૦	કરે	કરે
૪૨	„	૧૩	નિત	નિત્ય
„	„	૧૭	[illegible]	[illegible]
„	„	૧૯	[illegible]	[illegible]
„	„	૩૬	દેશથી	દેવથી
૪૩	૧	૨૨	એનું	એનું
„	„	„	વર્ણન	વર્ણન ને
„	„	„	એવા	એવા
„	„	૨૬	[illegible]	[illegible]
„	૨	૨	સીધાં	સીધાં
„	„	૩૬	ધનથી	ધનની
૪૪	„	૭	નિંદ	[illegible]
„	„	૮	[illegible]	[illegible]

પાનું	કોલમ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૪	૨	૨૧	સોતી	સોમતી.
"	"	૩૭	પરો	પડે
૪૫	૧	૧૪	ફ્રેમી	ક્રોધી
"	૨	૨૬	તિમઃતા	તિમક
૪૬	"	૪	સંપજે	ઉપજે
૪૭	"	૩૩	ગુણે	ગુણ
૪૮	૧	૨૪	સંપજે	ઉપજે
"	"	૩૪	પરેશ્યા	પહોંચ્યા
૪૯	૨	૩૪	રોહાર	રોહણ
૫૦	૧	૨૮	રહ્યાં	રહ્યા
૫૧	"	૧૫	સુખનાં	સુખના
૫૩	૧	૨૭	વિઘા	વિધા
"	"	૩૦	ખોગોરે	ખોંગારે
૫૪	"	૨૫	શ્રીક્ષ્ણ	શ્રીકૃષ્ણ
૫૫	૨	૪	નિરબંધન	નિરબંધ
"	"	૧૩	શ્રીક્ષ્ણ	શ્રીકૃષ્ણ
"	"	૨૦	તરાકે	તરીકે
૫૭	૧	૨૦	શ્રીક્ષ્ણ	શ્રીકૃષ્ણ
"	"	૨૨	ક્ષ્ણ	કૃષ્ણ
"	"	૨૪	ક્ષ્ણે	કૃષ્ણે
"	"	૨૮	ક્ષ્ણ	કૃષ્ણ
"	"	૩૩	कृतो	कृतो
"	"	૩૩	दत्तो	यो
"	"	૩૪	तो	ते
"	૨	૨૧	ક્ષ્ણ	કૃષ્ણ
૫૮	૧	૨	ક્ષ્ણ	કૃષ્ણ
"	"	૪	ક્ષ્ણ	કૃષ્ણ
"	"	૬	ક્ષ્ણ	કૃષ્ણ
"	"	૧૫	કેહનું	કેહવું
"	"	૩૮	लच्ध	लब्ध
"	"	૩૮	मरेह	वरेह
"	"	૩૮	रिदर्	रिपुर्
"	"	૩૮	दच्च	हत्वो
૬૦	"	૯	મકે	મપે
૬૨	"	૩	ફર	ફુર
૬૩	૨	૨૮	ભ્યોં	ભ્યો
૬૪	૧	૨૨	ઓંઢ્યો	ઓઢ્યો
"	"	૩૩	ક	કું
૬૪	૨	૧૯	અપ્રાતઅલંકાર	અપ્રાપ્તાલંકાર
૬૫	"	૧૧	ઉવર	(ઉવર)
૬૬	૧	૫	અન	અત
૬૬	૧	૬	તપો વને	તપોવને
"	"	"	તપાસ્વી	તપસ્વી
"	"	૧૪	ફર્યાં	ફરા
"	"	૧૫	આ વન	આવન
"	"	૨૫	પ્રોઢ	પ્રૌઢ
૬૭	"	૨૮	સખ	સુખ
૬૮	"	૧૨	ઉકે	ઉપ્કે
"	૨	૨૩	સો	સૌ
૬૯	૧	૨૬	એરે	અરે.
૭૧	૨	૨૯	આપક	અધિક
૭૨	૧	૭	નાતામાં	નાતોમાં
"	"	૧૪	નાતાની	નાતની
૭૩	"	૧૨	અમદાનદમાં	અમદાવાદમાં
"	૨	૨૬	અમરા	અમારા
૭૪	૧	૩	અમપાત	અમમાત
૭૫	૨	૨૫	તેર્વાકે	તીર્થાંકે
"	"	૨૬	વિકિત	ઉકિત
૭૬	૧	૨૯	કાંદ	કંદ
"	૨	૧૪	મોઅક	મોહક
૭૭	૧	૭	સધ	સ્પધ
૭૮	"	૬	અમદાવામાં	અમદાવાદમાં
૭૯	૧	૩૮	સોનાની	સેનાની
૮૦	૨	૨૩	સાત	સાવ
૮૧	૧	૧૭	મોધારાથી	મોધારવાથી
"	૨	૨૩	નિરુક્તિલંકાર	નિરુક્તિઅલંકાર
"	"	૪૩	પર્યસ્તા પન્નુતિલંકાર	પર્યસ્તા પન્નુતિ અલંકાર
૮૩	૧	૭	તદ્ધ	તદી
"	૨	૧૩	કાંદ	કંદ
૮૪	૧	૧૨	વિનેક્તિઅતંકાર	વિનોક્તિઅલંકાર
"	"	૧૮	ધારાપતી	ધારાપની
૮૬	"	૧૪	ચહિત	ચાદિત
"	"	૨૧	કાંદ	કંદ
૮૮	૨	૧૭	કાંદ	કંદ
૮૯	૧	૧૧	નિરુક્તિલંકાર	નિરુક્તિઅલંકાર

૧૯૯	,,	૨૮	कार्ये	कार्ये
,,	,,	૩૦	चाद	चादा
,,	,,	૩૨	माप	मापे
,,	,,	૩૪	कर्ि	कार्ि
,,	,,	૩૬	धेकरं	क्षेत्रं
૨૦૦	૨	૧૩	કોડામણો	કોડામણો
૨૦૨	૧	૩	જેનો	તેનો
૨૦૩	,,	૮	આવરે	આવેરે
,,	૨	૨૯	કમળાનાભ	કમળનાભ
૨૦૪	,,	૫	પિતાને	પિતાનેર
,,	,,	૩૦	કીધા	કીધાછે
,,	,,	૩૩	શંકા	સંકટ
,,	,,	૩૫	દેવે	દેવાનું
૨૦૫	૧	૧	તેરે	રે
,,	૨	૧૦	પાચી	પાચી
૨૦૬	૧	૧૮	વરાથી	વરથી
૨૦૭	,,	૩૧	લગ્યા	લાગ્યા
૨૦૭	૨	૧	રવ્યા	કરવ્યા
,,	,,	૧	શકી	શાકી
૨૦૮	૧	૭	તેતો	તંતો
,,	૨	૭	વધુકણ્	વધુ।ર
૨૦૯	,,	૩૬	ચાવે	ચાવધે
,,	,,	૩૭	ग्रम	रम
૨૧૦	૧	૨૦	भोर	भोर
,,	,,	૧૭	पभा	प्रभ
,,	,,	૩૦	हिम	हिमः
,,	,,	૩૧	दिन	दिन
,,	,,	૩૨	वदेद्	वदेद
૨૧૧	,,	૯	દીલસો	દીલાસો
૨૧૨	,,	,,	ઉડાવ્યા	ઉડાવવા
,,	,,	૧૧	સંગરે	સંગ્રે
,,	,,	૩૫	कारदा	कारव
૨૧૩	૨	૩૬	વર્ગ	સ્વર્ગ
૨૧૫	,,	૩૫	સભાના	રાજસભાના
૨૧૭	૧	૧૧	રધવ	રઘવત
,,	,,	૨૮	મુખેન	મુખે
૨૧૬	,,	૩૩	निर्विव्य	निर्विन्न
૨૧૭	૧	૨૩	મરે	મરે
૨૧૭	,,	૩૯	संमन्	संमतं
,,	,,	૩૯	वेद	वेन
,,	,,	૩૯	विचन्	विचन्
,,	,,	૪૦	रतु	मनु
,,	,,	૪૦	शासन	शासनम्
,,	,,	૪૧	निखिनु	निखिलु
,,	,,	૪૨	सर्ग	सर्गो
,,	,,	૪૨	नैरन	नैरव नैरव
,,	૨	૪	જોઉ	જાઉ
૨૧૯	૧	૨૧	નેરેવ	નૈવેદ
,,	,,	૨૨	કડું	કેડું
,,	૨	૧	સ્વદા	સ્વાહા
,,	,,	૩૨	પાવણુ	પાવાણુ
૨૨૧	૧	૧૬	આજપ.	આવજ્
,,	,,	૨૩	વહાલાંરે	વહાલાંને
૨૨૩	૨	૨૪	જો	તો
૨૨૬	,,	૩૪	पुष्प	पुष्प
૨૨૬	૨	૩૪	रिता	रिता
,,	,,	૩૫	रक्षाकति	रिक्षति
,,	,,	૩૫	वि	वी
૨૨૭	૧	૩૫	रिपुः	रिपुषा
,,	,,	૩૫	ममयो	ममय
,,	૨	૧૯	અને	ને
,,	,,	૨૧	કષ્ટની	કષ્ટની
,,	,,	૩૧	हीरा	हिरा
,,	,,	૩૩	विदंति	विदंति
૨૩૦	૧	૯	રહું	રહું
,,	૨	૩૨	पुरुष	पुरुष
,,	,,	૩૨	मरेवि	मुरेवि
,,	,,	૩૩	देरेन	देवेति
,,	,,	,,	कापुरुषा	कापुरुषा
,,	,,	૩૪	मकरपा	मकपा
,,	,,	૩૫	नः	न
,,	,,	૩૫	दोष.	दोषः
,,	,,	૩૯	कवाय	मवाय
૨૩૧	૧	૩૫	पुरुषो	पुरुषो
૨૩૧	૧	૩૬	अर्थ	शो

૨૩૧	,,	,,	મૃત્યું	મૃત્યુ
,,	,,	૧૮	તેના	સ્તેના
,,	,,	,,	વૈન	વેનઃ
,,	,,	,,	સંભર	સંભરઃ
૨૩૨	,,	૨૨	ભાંતિ	ભ્રાંતિ
,,	,,	૨૮	છવિટિયાંનેં	છવિટિયાંને
૨૩૩	,,	૩૨	શ્ટંગાર	શૃંગાર
૨૩૪	૨	૩૫	ધડ	ગઢ
૨૩૫	,,	૨૮	ગગનને	ગગન ને
,,	,,	૨૫	લાંડિયારે	લાંઠિયારે
૨૩૯	૧	૩૨	પદ્મૂં	પદ્મં
,,	,,	૩૨	સર્વેશઃ	સર્વેતઃ
,,	૨	૧૯	દપ્ય	દર્પ
,,	,,	૧૯	દન્તું	દન્તુ
,,	,,	૧૯	મરદરઃ	મન્દરઃ
,,	,,	,,	ડું	દું
,,	,,	૨૦	ફ્રુતેનૈં	ફ્રુતેનૈર
,,	,,	૨૮	ભાકાઢે	ભાકોઢે

૨૪૦	૧	૧	કે	તે
,,	,,	૨૬	લૌ	લૈ
,,	,,	૨૮	દ્રુરન્તા	દ્રુવંસ્ત્ર
,,	,,	૨૯	વાગ્ય	વાગ્ર
,,	,,	૩૦	રત રત	રતરત
,,	,,	૩૪	પતિ	ભત્રી
૨૪૨	,,	૩૩	ચારતુ	સ્યારતુ
,,	,,	૩૪	વમાનો	વનામો
,,	,,	,,	સુત્વણં	સુત્વગં
,,	,,	૩૫	સાઃસા	સાઃસ
,,	,,	૩૬	ડત્વિરા	ત્વિશ
,,	૨	૩૬	રમિયરા	ભંગરત
,,	,,	૩૭	પાયની	પારિની
૨૪૪	,,	૨૯	ધન્ય	ધન્યધન્ય
૨૪૬	,,	૭	થાય	થયા
૨૪૭	૧	૨૦	લાંબી	લાંબું
૨૪૭	૨	૯	શાસ્ત્રનો	શાસ્ત્રોનો
૩૪૧	૨	૪	નીલમણિ	નીલમણિ

